

Commentarii in evangelium Joannis

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ

ΤΟΜΟΣ Α΄

1.1.1 Ὅν τρόπον οἶμαι ὁ πάλαι «λαὸς» ἐπικληθεὶς «θεοῦ» εἰς φυλὰς διήρητο δυοκαίδεκα καὶ τὴν ὑπὲρ τὰς λοιπὰς φυλὰς τάξιν λευϊτικὴν, καὶ αὐτὴν κατὰ πλείονα τάγματα ἱερατικὰ καὶ λευϊτικὰ τὸ θεῖον θεραπεύουσαν, οὕτως νομίζω κατὰ «τὸν κρυπτὸν τῆς καρδίας ἄνθρωπον» πάντα τὸν Χριστοῦ λαόν, χρηματίζοντα ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖον καὶ ἐν πνεύματι περιτετημένον, ἔχειν τὰς ιδιότητας μυστικώτερον τῶν φυλῶν· ὡς ἔστι γυμνότερον ἀπὸ Ἰωάννου ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως μαθεῖν, οὐδὲ τῶν λοιπῶν προφητῶν τοῖς ἀκούειν ἐπισταμένοις τὰ τοιαῦτα ἀποσιωπησάντων. 1.1.2 Φησὶ δὲ οὕτως ὁ Ἰωάννης· «Καὶ εἶδον ἄλλον ἄγγελον ἀναβαίνοντα ἀπὸ ἀνατολῆς ἡλίου, ἔχοντα σφραγίδα θεοῦ ζῶντος, καὶ ἐκέκραξε φωνῇ μεγάλῃ τοῖς τέσσαρσιν ἀγγέλοις, οἷς ἐδόθη αὐτοῖς ἀδικῆσαι τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, λέγων· Μὴ ἀδικήσητε μήτε τὴν γῆν μήτε τὴν θάλασσαν μήτε τὰ δένδρα, ἄχρι σφραγίσωμεν τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. Καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων, ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες ἐσφραγισμένοι ἐκ πάσης φυλῆς υἰῶν Ἰσραὴλ· ἐκ φυλῆς Ἰούδα δώδεκα χιλιάδες ἐσφραγισμένοι, ἐκ φυλῆς Ῥουβὴν δώδεκα χιλιάδες.» 1.1.3 Καὶ μετὰ τὸ διηρηθῆαι τὰς λοιπὰς φυλὰς παρέξ τοῦ Δὰν ἐξῆς μετὰ πλείονα ἐπιφέρει· «Καὶ εἶδον, καὶ ἰδοὺ τὸ ἀρνίον ἑστὸς ἐπὶ τὸ ὄρος Σιών, καὶ μετ' αὐτοῦ αἱ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες ἔχουσαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γεγραμμένον ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. Καὶ ἤκουσα φωνὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὡς φωνὴν ὑδάτων πολλῶν, καὶ ὡς φωνὴν βροντῆς μεγάλης, καὶ ἡ φωνὴ ἦν ἤκουσα ὡς κιθα ρωδῶν κιθαριζόντων ἐν ταῖς κιθάραις αὐτῶν. Καὶ ἄδουσιν ᾠδὴν καινὴν ἐνώπιον τοῦ θρόνου καὶ ἐνώπιον τῶν τεσσάρων ζώων καὶ τῶν πρεσβυτέρων· καὶ οὐδεὶς ἐδύνατο μαθεῖν τὴν ᾠδὴν εἰ μὴ αἱ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες, οἱ ἠγορασμένοι ἀπὸ τῆς γῆς· οὗτοί εἰσιν οἱ μετὰ γυναικῶν οὐκ ἐμολύνθησαν· παρθένοι γάρ εἰσιν· οὗτοι οἱ ἀκολουθοῦντες τῷ ἀρνίῳ ὅπου ἐὰν ὑπάγῃ· οὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχὴ τῷ θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ· καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν οὐχ εὐρέθη ψεῦδος· ἄμωμοι γάρ εἰσιν.» 1.1.4 Ὅτι δὲ ταῦτα παρὰ τῷ Ἰωάννῃ περὶ τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων λέγεται, καὶ αὐτῶν ὑπαρχόντων ἀπὸ φυλῶν, κἂν μὴ δοκῇ τὸ σωματικὸν αὐτῶν γένος ἀνατρέχειν ἐπὶ τὸ σπέρμα τῶν πατριαρχῶν, ἔστιν οὕτως ἐπιλογίσασθαι· «Μὴ ἀδικήσητε, φησὶ, τὴν γῆν μήτε τὴν θάλασσαν μήτε τὰ δένδρα, ἄχρι σφραγίσωμεν τοὺς δούλους τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν. Καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐσφραγισμένων, ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες ἐσφραγισμένων ἐκ πάσης φυλῆς υἰῶν Ἰσραὴλ.» 1.1.5 Οὐκοῦν οἱ ἐκ πάσης φυλῆς υἰῶν Ἰσραὴλ σφραγίζονται ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν, ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες εἰσι χιλιάδες τὸν ἀριθμὸν· αἵτινες ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες ἐν τοῖς ἐξῆς παρὰ τῷ Ἰωάννῃ λέγονται ἔχειν τὸ ὄνομα τοῦ ἀρνίου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ γεγραμμένον ἐπὶ τῶν μετώπων αὐτῶν, οὐσαὶ παρθένοι καὶ μετὰ γυναικῶν οὐ μολυνθέντες. 1.1.6 Τίς <ἀν> οὗν ἄλλη εἶη ἡ σφραγὶς ἢ ἐπὶ τῶν μετώπων ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρνίου καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἐν ἀμφοτέροις τοῖς τόποις τῶν μετώπων λεγομένων ἔχειν πῆ μὲν τὴν σφραγίδα πῆ δὲ τὰ γράμματα περιέχοντα τὸ ὄνομα τοῦ ἀρνίου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ; 1.1.7 Ἀλλὰ καὶ οἱ «ἀπὸ φυλῶν» εἰ οἱ αὐτοὶ εἰσι τοῖς «παρθένοις», ὡς προαπεδείξαμεν, σπάνιος δὲ ὁ ἐκ τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ πιστεύων, ὡς τάχα τολμῆσαι ἂν τινὰ εἰπεῖν μὴ συμπληροῦσθαι ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ κατὰ

σάρκα Ἰσραὴλ πιστευόντων μηδὲ τὸν τῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα τεσσάρων χιλιάδων ἀριθμὸν, δῆλον ὅτι ἐκ τῶν ἀπὸ τῶν ἔθνῶν τῷ θεῷ προσερχομένων λόγῳ συνίστανται αἱ ἑκατὸν τεσσαράκοντα τέσσαρες χιλιάδες μετὰ γυναικῶν οὐ μολυνομένων· ὥστε μὴ ἂν ἀποπесεῖν τῆς ἀληθείας τὸν φάσκοντα ἀπαρχὴν ἐκάστης εἶναι φυλῆς τοὺς παρθένους αὐτῆς. 1.1.8 Καὶ γὰρ ἐπιφέρεται· «Οὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχὴ τῷ θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ, καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν οὐχ εὐρέθη ψεῦδος· ἄμωμοι γὰρ εἰσιν.» Οὐκ ἀγνοητέον δέ, ὅτι ὁ περὶ τῶν ἑκατὸν τεσσαράκοντα τεσσάρων χιλιάδων παρθένων λόγος ἐπιδέχεται ἀναγωγὴν. Περιττὸν δὲ νῦν καὶ οὐ κατὰ τὸν προκείμενον λόγον τὸ παρατίθεσθαι λέξεις προφητικὰς ταύτῳ περὶ τῶν ἑξ ἔθνῶν ἡμᾶς διδασκούσας. 1.2.9 Τί δὴ πάντα ταῦθ' ἡμῖν βούλεται; ἔρεῖς ἐν τυγχάνων τοῖς γράμμασιν, Ἀμβρόσιε, ἀληθῶς θεοῦ ἄνθρωπε, καὶ ἐν Χριστῷ ἄνθρωπε καὶ σπεύδων εἶναι πνευματικός, οὐκέτι ἄνθρωπος. Οἱ μὲν ἀπὸ τῶν φυλῶν δεκάτας καὶ ἀπαρχὰς ἀναφέρουσι τῷ θεῷ διὰ τῶν λευιτῶν καὶ ἱερέων, οὐ πάντα ἔχοντες ἀπαρχὰς ἢ δεκάτας· οἱ δὲ λευῖται καὶ ἱερεῖς, πάντα δεκάταις καὶ ἀπαρχαῖς χρώμενοι, δεκάτας ἀναφέρουσι τῷ θεῷ διὰ τοῦ ἀρχιερέως, οἶμαι δ' ὅτι καὶ ἀπαρχὰς. 1.2.10 Ἡμῶν δὴ τῶν προσιόντων τοῖς Χριστοῦ μαθήμασιν οἱ μὲν πλεῖστοι, τὰ πολλὰ τῷ βίῳ σχολάζοντες καὶ ὀλίγας πράξεις τῷ θεῷ ἀνατιθέντες, τάχα εἶεν ἂν οἱ ἀπὸ τῶν φυλῶν ὀλίγην πρὸς τοὺς ἱερεῖς ἔχοντες κοινωνίαν καὶ ἐν βραχέσι τὸ θεραπευτικὸν τοῦ θεοῦ τρέφοντες· οἱ δὲ ἀνακείμενοι τῷ θεῷ λόγῳ καὶ πρὸς μόνῃ τῇ θεραπείᾳ τοῦ θεοῦ γινόμενοι γνησίως κατὰ τὴν διαφορὰν τῶν εἰς τοῦτο κινήματων λευῖται καὶ ἱερεῖς οὐκ ἀτόπως λεχθήσονται. 1.2.11 Τάχα δὲ οἱ <πάντων δια>φέροντες καὶ οἰονεῖ τὰ πρῶτα τῆς καθ' ἑαυτοὺς γενεᾶς ἔχοντες ἀρχιερεῖς ἔσονται κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Ἐὰν γὰρ τις ἀνθυποφέρῃ πρὸς τοῦτο, νομίζων ἡμᾶς ἀσεβεῖν τὸ τοῦ ἀρχιερέως ὄνομα τάσσοντας ἐπ' ἀνθρώπων, ἐπεὶ πολλαχοῦ Ἰησοῦς μέγας ἱερεὺς προφητεύεται—ἔχομεν γὰρ «ἀρχιερέα μέγαν, διεληλυθότα τοὺς οὐρανοὺς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ»—, λεκτέον πρὸς αὐτὸν ὅτι ὁ ἀπόστολος ἐπεσημίνατο λέγων τὸν προφήτην εἰρηκέναι περὶ Χριστοῦ· «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ», καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρῶν. Ἀφ' οὗ καὶ ἡμεῖς λαβόντες φαμέν κατὰ μὲν τὴν τάξιν Ἀαρῶν ἀνθρώπους δύνασθαι εἶναι ἀρχιερεῖς, κατὰ δὲ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ. 1.2.12 Πάσης τοίνυν ἡμῖν πράξεως καὶ παντὸς τοῦ βίου, ἐπεὶ σπεύδομεν ἐπὶ τὰ κρείττονα, ἀνακειμένης θεῷ καὶ βουλομένων ἡμῶν ἔχειν πᾶσαν αὐτὴν ἀπαρχὴν τῶν πολλῶν ἀπαρχῶν—εἴ γε μὴ σφαλλόμεθα τοῦτο νομίζοντες—, ποίαν ἐχρῆν εἶναι μετὰ τὸ κατὰ τὸ σῶμα κεχωρισθαι ἡμᾶς ἀλλήλων διαφέρουσαν ἢ τὴν περὶ εὐαγγελίου ἐξέτασιν; Καὶ γὰρ τολμητέον εἰπεῖν πασῶν τῶν γραφῶν εἶναι ἀπαρχὴν τὸ εὐαγγέλιον. 1.2.13 Ἀπαρχὴν οὖν πράξεων, ἐξ οὗ τῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἐπιδεδημήκαμεν, τίνα ἄλλην ἢ τὴν εἰς τὴν ἀπαρχὴν τῶν γραφῶν ἐχρῆν γεγονέναι; Χρὴ δ' ἡμᾶς εἰδέναι οὐ ταύτῳ εἶναι ἀπαρχὴν καὶ πρωτογέννημα· μετὰ γὰρ τοὺς πάντας καρποὺς ἀναφέρεται ἡ ἀπαρχή, πρὸ δὲ πάντων τὸ πρωτογέννημα. 1.2.14 Τῶν τοίνυν φερομένων γραφῶν καὶ ἐν πάσαις ἐκκλησίαις θεοῦ πεπιστευμένων εἶναι θείων, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τις λέγων πρωτογέννημα μὲν τὸν Μωσέως νόμον, ἀπαρχὴν δὲ τὸ εὐαγγέλιον. Μετὰ γὰρ τοὺς πάντας τῶν προφητῶν καρποὺς τῶν μέχρι τοῦ κυρίου Ἰησοῦ ὁ τέλειος ἐβλάστησε λόγος. 1.3.15 Ἐὰν δὲ τις ἀνθυποφέρῃ διὰ τὴν ἔννοιαν τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀπαρχῶν φάσκων μετὰ τὰ εὐαγγέλια τὰς πράξεις καὶ τὰς ἐπιστολάς φέρεσθαι τῶν ἀποστόλων καὶ κατὰ τοῦτο μὴ ἂν ἔτι σώζεσθαι τὸ προαποδοδομένον περὶ ἀπαρχῆς, τὸ ἀπαρχὴν πάσης γραφῆς εἶναι τὸ εὐαγγέλιον, λεκτέον ἤτοι νοῦν εἶναι σοφῶν ἐν Χριστῷ ὠφελιμῶν ἐν ταῖς φερομέναις ἐπιστολαῖς, δεομένων, ἵνα πιστεύωνται, μαρτυριῶν τῶν ἐν τοῖς νομικοῖς καὶ προφητικοῖς λόγοις κειμένων· ὥστε σοφὰ μὲν καὶ εὐπίστα λέγειν καὶ σφόδρα ἐπιτετευγμένα τὰ ἀποστολικά, οὐ μὴν παραπλήσια

τῷ «Τάδε λέγει κύριος παντοκρά τωρ». 1.3.16 Καὶ κατὰ τοῦτο ἐπίστησον εἰ, ἐπὶ ἄνθρωπον ὁ Παῦλος· «Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος», ἐμπεριλαμβάνει καὶ τὰ ἑαυτοῦ γράμματα· ἢ οὐ τό τε «Ἐγὼ λέγω, καὶ οὐχ ὁ κύριος» καὶ τὸ «Ἐν πάσαις ἐκκλησίαις διατάσσομαι» καὶ τὸ «Οἷα ἔπαθον ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίῳ, ἐν Λύστροις» καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἐνίστε ὑπ' αὐτοῦ γραφέντα τὴν μὲν ἐξουσίαν * * * * ἀποστολικὴν * * *, οὐ μὴν τὸ εἰλικρινὲς τῶν ἐκ θεῆς ἐπιπνοίας λόγων. 1.3.17 Ἡ καὶ τούτῳ παραστατέον ὅτι ἡ παλαιὰ μὲν οὐκ εὐαγγέλιον, οὐ δεικνύουσα «τὸν ἐρχόμενον» ἀλλὰ προκηρύσσουσα, πᾶσα δὲ ἡ καινὴ τὸ εὐαγγέλιόν ἐστιν, οὐ μόνον ὁμοίως τῇ ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου φάσκουσα· «Ἴδου ὁ ἄμνος τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου», ἀλλὰ καὶ ποικίλας δοξολογίας περιέχουσα καὶ διδασκαλίας τοῦ δι' ὃν τὸ εὐαγγέλιον εὐαγγέλιόν ἐστιν. 1.3.18 Ἔτι δὲ εἰ ὁ θεὸς ἔθετο ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποστόλους καὶ προφήτας καὶ εὐαγγελιστὰς ποιμένας τε καὶ διδασκάλους, ἐπὶ ἐξετάσωμεν τί τὸ ἔργον τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ὅτι οὐ πάντως διηγήσασθαι τίνα τρόπον ὁ σωτὴρ τυφλὸν ἀπὸ γενετῆς ἰάσατο, ὁδωδῶτα νεκρὸν ἀνέστησεν ἢ τι τῶν παραδόξων πεποίηκεν, οὐκ ὀκνήσομεν, χαρακτηριζομένου τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ ἐν προτρεπτικῷ λόγῳ τῷ εἰς πιστοποίησιν τῶν περὶ Ἰησοῦ, εὐαγγέλιόν πως εἰπεῖν τὰ ὑπὸ τῶν ἀποστόλων γεγραμμένα. 1.3.19 Ἄλλ' ὅσον ἐπὶ τῇ δευτέρᾳ ἀποδόσει, τῷ ἀνθυποφέροντι διὰ τὸ μὴ ἐπιγεγράφθαι τὰς ἐπιστολάς εὐαγγέλιον ὡς οὐ καλῶς πᾶσαν τὴν καινὴν διαθήκην εὐαγγέλιον ἡμῶν ὄνομα σάντων, λεκτέον ὅτι πολλαχοῦ τῶν γραφῶν δύο τινῶν ἢ πλειόνων τῷ αὐτῷ ὀνόματι ὀνομαζομένων κυριώτερον ἐπὶ τοῦ ἐτέρου τῶν λεγομένων κεῖται τὸ ὄνομα· οἷον λέγοντος τοῦ σωτῆρος· «Μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς» ὁ ἀπὸ στολός φησι τετάχθαι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ διδασκάλους. 1.3.20 Οὐκ ἔσονται οὖν οὗτοι διδάσκαλοι ὅσον ἐπὶ τῇ ἀκριβείᾳ τῆς τοῦ εὐαγγελίου φωνῆς. Οὕτως οὐκ ἔσται εὐαγγέλιον τὸ κατὰ τὰς ἐπιστολάς πᾶν γράμμα, ὅταν παραβάλληται τῇ διηγήσει τῶν περὶ Ἰησοῦ πράξεων καὶ παθημάτων καὶ λόγων αὐτοῦ. Πλὴν ἀπαρχὴ πάσης γραφῆς τὸ εὐαγγέλιον, καὶ πασῶν τῶν κατ' εὐαγγέλιον ἡμῶν πράξεων ἐσομένων ἀπαρχὴν ποιούμεθα εἰς τὴν ἀπαρχὴν τῶν γραφῶν. 1.4.21 Ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι καὶ τεσσάρων ὄντων τῶν εὐαγγελίων οἰονεὶ στοιχείων τῆς πίστεως τῆς ἐκκλησίας—ἐξ ὧν στοιχείων ὁ πᾶς συνέστηκε κόσμος ἐν Χριστῷ καταλλαγῆς τῷ θεῷ, καθά φησιν ὁ Παῦλος· «Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ»· οὐ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν ἤρεν Ἰησοῦς· περὶ γὰρ τοῦ κόσμου τῆς ἐκκλησίας ὁ λόγος ἐστὶν ὁ γεγραμμένος· «Ἴδου ὁ ἄμνος τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου»—ἀπαρχὴν τῶν εὐαγγελίων εἶναι τὸ προστεταγμένον ἡμῖν ὑπὸ σοῦ κατὰ δύναμιν ἐρευνῆσαι, τὸ κατὰ Ἰωάννην, τὸν γενεαλογούμενον εἰπὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ἀγενεαλογήτου ἀρχόμενον. 1.4.22 Ματθαῖος μὲν γὰρ τοῖς προσδοκῶσι τὸν ἐξ Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ Ἑβραίοις γράφων· «Βίβλος, φησί, γενέσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ», καὶ Μάρκος, εἰδὼς ὃ γράφει, «ἀρχὴν» διηγῆται «τοῦ εὐαγγελίου», τάχα εὐρισκόντων ἡμῶν τὸ τέλος αὐτοῦ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ * * * * τὸν «ἐν ἀρχῇ» λόγον, θεὸν λόγον. Ἀλλὰ καὶ Λουκᾶς * * * * ἀλλὰ γε τηρεῖ τῷ ἐπὶ τὸ στήθος ἀναπεσόντι τοῦ Ἰησοῦ τοὺς μεῖζονας καὶ τελειότερους περὶ Ἰησοῦ λόγους· οὐδεὶς γὰρ ἐκείνων ἀκράτως ἐφανέρωσεν αὐτοῦ τὴν θεότητα ὡς Ἰωάννης, παραστήσας αὐτὸν λέγοντα· «Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου»· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ»· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις»· «Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα»· «Ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός»· καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει «Ἐγὼ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος». 1.4.23 Τολμητέον τοίνυν εἰπεῖν ἀπαρχὴν μὲν πασῶν γραφῶν εἶναι τὰ εὐαγγέλια, τῶν δὲ εὐαγγελίων ἀπαρχὴν τὸ κατὰ Ἰωάννην, οὐ τὸν νοῦν οὐδεὶς δύναται λαβεῖν μὴ ἀναπεσῶν ἐπὶ τὸ στήθος Ἰησοῦ μηδὲ λαβῶν ἀπὸ Ἰησοῦ τὴν Μαρίαν γινομένην καὶ αὐτοῦ μητέρα. Καὶ τηλικούτον δὲ γενέσθαι δεῖ τὸν ἐσόμενον ἄλλον Ἰωάννην, ὥστε οἰονεὶ τὸν Ἰωάννην δειχθῆναι ὄντα Ἰησοῦν ὑπὸ

Ἰησοῦ. Εἰ γὰρ οὐδεὶς υἱὸς Μαρίας κατὰ τοὺς ὑγιῶς περὶ αὐτῆς δοξάζοντας ἢ Ἰησοῦς, φησὶ δὲ Ἰησοῦς τῇ μητρί· «Ἴδε οὐίός σου» καὶ οὐχὶ «Ἴδε καὶ οὗτος υἱός σου», ἴσον εἶρηκε τῷ «Ἴδε οὗτός ἐστιν Ἰησοῦς ὃν ἐγέννησας». Καὶ γὰρ πᾶς ὁ τετελειωμένος «ζῆ οὐκέτι, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ζῆ Χριστός», καὶ ἐπεὶ «ζῆ» ἐν αὐτῷ «Χριστός», λέγεται περὶ αὐτοῦ τῇ Μαρίᾳ· «Ἴδε ὁ υἱός σου» ὁ Χριστός. 1.4.24 Ἠλίκου τοίνυν νοῦ ἡμῖν δεῖ, ἵνα τὸν ἐν τοῖς ὀστρακί νοις τῆς εὐτελοῦς λέξεως θησαυροῖς ἐναποκείμενον λόγον, τοῦ ὑπὸ πάντων τῶν ἐντυγχανόντων ἀναγινωσκομένου γράμματος καὶ ὑπὸ πάντων τῶν παρεχόντων τὰς σωματικὰς ἀκοὰς ἀκουομένου αἰσθητοῦ διὰ φωνῆς λόγου ἐκλαβεῖν κατ' ἀξίαν δυνηθῶμεν, τί δεῖ καὶ λέγειν; Τὸν γὰρ μέλλοντα ταῦτα ἀκριβῶς καταλαμβάνειν μετὰ ἀληθείας εἰπεῖν δεῖ· «Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρὶ σθέντα ἡμῖν.» 1.4.25 Ἔστι δὲ προσαχθῆναι ἀπὸ τῶν ὑπὸ Παύλου λεγομένων περὶ τοῦ πᾶσαν τὴν καινὴν εἶναι τὰ εὐαγγέλια, ὅταν πού γραφῆ· «Κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου» ἐν γράμμασι γὰρ Παύλου οὐκ ἔχομεν βιβλίον εὐαγγέλιον συνήθως καλούμενον, ἀλλὰ πᾶν, ὃ ἐκήρυσσε καὶ ἔλεγε, τὸ εὐαγγέλιον ἦν. Ἄ δὲ ἐκήρυσσε καὶ ἔλεγε, ταῦτα καὶ ἔγραφε· καὶ ἃ ἔγραφεν ἄρα εὐαγγέλιον ἦν. 1.4.26 Εἰ δὲ τὰ Παύλου εὐαγγέλιον ἦν, ἀκόλουθον λέγειν ὅτι καὶ τὰ Πέτρου εὐαγγέλιον ἦν καὶ ἀπαξιαπλῶς τὰ συνιστάντα τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν καὶ κατασκευάζοντα τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἐμποιοῦντά τε αὐτὴν ταῖς ψυχαῖς τῶν βουλομένων παραδέξασθαι τὸν ἐστῶτα ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούοντα καὶ εἰσελθεῖν βουλόμενον εἰς τὰς ψυχὰς λόγον θεοῦ. 1.5.27 Τί δὲ βούλεται δηλοῦν ἡ «εὐαγγέλιον» προσηγορία, καὶ διὰ τί ταύτην ἔχει τὴν ἐπιγραφὴν ταῦτα τὰ βιβλία, ἤδη καιρὸς ἐξετάσαι. Ἔστι τοίνυν τὸ εὐαγγέλιον λόγος περιέχων ἀπαγγελίαν πραγμάτων κατὰ τὸ εὐλόγον διὰ τὸ ὠφελεῖν εὐφραίνοντων τὸν ἀκούοντα, ἐπὶ παραδέξεται τὸ ἀπαγγελλόμενον· οὐδὲν δ' ἦττον ὁ τοιοῦτος λόγος εὐαγγέλιον ἐστίν, ἂν καὶ πρὸς τὴν σχέσιν τοῦ ἀκούοντος ἐξετάζηται. Ἡ εὐαγγέλιον ἐστὶ λόγος περιέχων ἀγαθοῦ τῷ πιστεύοντι παρουσίαν ἢ λόγος ἐπαγγελλόμενος παρεῖναι ἀγαθὸν τὸ προσδοκώμενον. 1.5.28 Πάντες δὲ οἱ προειρημένοι ἡμῖν ὅροι ἐφαρμόζουσι τοῖς ἐπιγραφομένοις εὐαγγελίοις. Ἐκαστον γὰρ εὐαγγέλιον, σύστημα ἀπαγγελλομένων ὠφελίμων τῷ πιστεύοντι καὶ μὴ παρεκδεξαμένῳ τυγχάνον ὠφέλειαν ἐμποιοῦν, κατὰ τὸ εὐλόγον εὐφραίνει, διδάσκον τὴν δι' ἀνθρώπους τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ σωτήριον αὐτοῖς ἐπιδημίαν. Ἀλλὰ καὶ ὅτι λόγος ἐστὶν ἕκαστον εὐαγγέλιον διδάσκων τὴν τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς ἐν υἱῷ τοῖς βουλομένοις παραδέξασθαι ἐπιδημίαν, παντὶ τῷ πιστεύοντι σαφές. 1.5.29 Ὅτι δὲ καὶ ἀγαθὸν ἐπαγγέλλεται διὰ τῶν βιβλίων τούτων τὸ προσδοκηθέν, οὐκ ἀσαφές. Σχεδὸν γὰρ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης τὴν παντὸς τοῦ λαοῦ λαβὼν φωνὴν φησὶ πέμψας τῷ Ἰησοῦ· «Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν,» προσδοκώμενον γὰρ ἀγαθὸν τῷ λαῷ ὁ Χριστὸς ἦν, περὶ οὗ κηρυσσόντων τῶν προφητῶν μέχρι καὶ τῶν τυχόντων πάντες εἰς αὐτὸν ἔσχον οἱ ὑπὸ νόμον καὶ προφήτας τὰς ἐλπίδας, ὡς μαρτυρεῖ ἡ Σαμαρεῖτις λέγουσα· «Οἶδα ὅτι Μεσσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος «Χριστός»· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀπαγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα». 1.5.30 Ἀλλὰ καὶ Σίμων καὶ Κλεόπας, ὁμιλοῦντες «πρὸς ἀλλήλους περὶ πάντων τῶν συμβεβηκότων» τῷ Ἰησοῦ, αὐτῷ τῷ Χριστῷ ἀναστάντι οὐδέπω γινώσκοντες ἐγγεῖρθαι αὐτὸν ἐκ νεκρῶν φασί· «Σὺ μόνος παροικεῖς ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ οὐκ ἔγνωσ τὰ γενόμενα ἐν αὐτῇ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις;» Εἰπόντος δὲ «Ποῖα;» ἀποκρίνονται· «Τὰ περὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναζαρηνοῦ, ὃς ἐγένετο ἀνὴρ προφήτης δυνατὸς ἐν ἔργῳ καὶ λόγῳ ἐναντίον τοῦ θεοῦ καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ· ὅπως τε παρέδωκαν αὐτὸν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν εἰς κρίμα θανάτου καὶ ἐσταύρωσαν αὐτόν. Ἡμεῖς δὲ ἠλπίζομεν ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ μέλλων λυτροῦσθαι τὸν Ἰσραήλ.» 1.5.31 Πρὸς τούτοις Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου εὐρών τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα λέγει· «Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν, ὃ ἐστι

μεθερμηνευόμενον Χριστός.» Καί μετ' ὀλίγα ὁ Φίλιππος εὐρών τὸν Ναθαναὴλ λέγει αὐτῷ· «Ὅν ἔγραψεν Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ προφηταὶ εὐρήκαμεν, τὸν Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέθ.» 1.6.32 Δόξα δ' ἂν τις ἐνίστασθαι τῷ πρώτῳ ὄρῳ, ἐπεὶ καὶ τὰ μὴ ἐπιγεγραμμένα εὐαγγέλια ὑποπίπτει αὐτῷ· ὁ γὰρ νόμος καὶ οἱ προφῆται «λόγοι» πιστεύονται εἶναι «περιέχοντες ἀπαγγελίαν πραγμάτων κατὰ τὸ εὐλογον διὰ τὸ ὠφελεῖν εὐφραίνοντων τοὺς ἀκούοντας, ἐπὶ παραδέξονται τὰ ἀπαγγελλόμενα». 1.6.33 Λεχθεῖ δ' ἂν πρὸς τοῦτο ὅτι πρὸ τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, ἅτε μηδέπω ἐληλυθότος τοῦ τὰ ἐν αὐτοῖς μυστήρια σαφηνίζοντος, οὐκ εἶχον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ περὶ τοῦ εὐαγγελίου ὄρου· ὁ δὲ σωτὴρ ἐπιδημήσας καὶ τὸ εὐαγγέλιον σωματοποιηθῆναι ποιήσας τῷ εὐαγγελίῳ πάντα ὡσεὶ εὐαγγέλιον πεποίηκεν. 1.6.34 Καὶ οὐκ ἂν ἀπὸ σκοποῦ χρησαίμην τῷ παραδείγματι τοῦ «Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ». Ὅτι * * * * * υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων τῆ θειότητι αὐτοῦ, περιελὼν τὸ ἐν τῷ νόμῳ καὶ προφήταις κάλυμμα, πάντων τὸ θεῖον ἀπέδειξε, φανερώσας παραστήσας τοῖς βουλευθεῖσι τῆς σοφίας αὐτοῦ γενέσθαι μαθηταῖς, τίνα τὰ ἀληθινὰ τοῦ Μωσέως νόμου, ὧν ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ ἐλάτρευον οἱ πάλοι, καὶ τίς ἡ ἀλήθεια τῶν ἐν ταῖς ἱστορίαις πραγμάτων, ἅτινα «τυπικῶς συνέβαινε ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ» δι' ἡμᾶς, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰῶνων κατήντησεν. 1.6.35 Πᾶς γοῦν ὧ Χριστὸς ἐπιδημήκεν οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις οὔτε ἐν τῷ τῶν Σαμαρειτῶν ὄρει προσκυνεῖ τῷ θεῷ ἀλλὰ μαθὼν ὅτι «πνεῦμα ὁ θεός», πνευματικῶς λατρεύων αὐτῷ «πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» οὐκέτι δὲ τυπικῶς προσκυνεῖ τὸν τῶν ὄλων πατέρα καὶ δημιουργόν. 1.6.36 Οὐκοῦν πρὸ τοῦ εὐαγγελίου, ὃ γέγονε διὰ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν, οὐδὲν τῶν πάλοι εὐαγγέλιον ἦν. Τὸ δὲ εὐαγγέλιον, ὅπερ ἐστὶ διαθήκη καινὴ, ἀποστήσαν ἡμᾶς παλαιότητος τοῦ γράμματος τὴν μηδέποτε παλαιουμένην καινότητα τοῦ πνεύματος, οἰκείαν τῆς καινῆς διαθήκης τυγχάνουσαν, ἐν πάσαις ἀνακειμένην γραφαῖς τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως ἀνέλαμψεν. Ἐχρῆν δὲ τὸ ποιητικὸν τοῦ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ νομιζομένου εὐαγγελίου εὐαγγέλιον ἐξαιρέτως καλεῖσθαι «εὐαγγέλιον». 1.7.37 Πλὴν οὐκ ἀγνοητέον Χριστοῦ ἐπιδημίαν καὶ πρὸ τῆς κατὰ σῶμα ἐπιδημίας τὴν νοητὴν γεγονέναι τοῖς τελειότεροις καὶ οὐ νηπίοις οὐδὲ ὑπὸ παιδαγωγῶν καὶ ἐπιτρόπων ἔτι τυγχάνουσι, οἷς τὸ νοητὸν τοῦ χρόνου πλήρωμα ἐνέστη, ὡσπερ τοῖς πατριάρχαις καὶ Μωσῆϊ τῷ θεράποντι καὶ τοῖς τεθεαμένοις Χριστοῦ τὴν δόξαν προφήταις. 1.7.38 Ὡσπερ δὲ πρὸ τῆς ἐμφανοῦς καὶ κατὰ σῶμα ἐπιδημίας ἐπεδήμησε τοῖς τελείοις, οὕτω καὶ μετὰ τὴν κεκηρυγμένην παρουσίαν τοῖς ἔτι νηπίοις, ἅτε «ὑπὸ ἐπιτρόπους» τυγχάνουσι «καὶ οἰκονόμους» καὶ μηδέπω ἐπὶ τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐφθακόσιν· <οἷς> οἱ μὲν πρόδρομοι Χριστοῦ ἐπιδημήκασι, παισὶ ψυχαῖς ἀρμόζοντες λόγοι, εὐλόγως ἂν κληθέντες «παιδαγωγοί»· αὐτὸς δὲ ὁ υἱὸς ὁ δεδοξασμένος «θεὸς λόγος» οὐδέπω, περιμένων τὴν δέουσαν γενέσθαι προπαρασκευῆν τοῖς μέλλουσι χωρεῖν αὐτοῦ τὴν θεότητα ἀνθρώποις θεοῦ. 1.7.39 Καὶ τοῦτο δὲ εἰδέναι ἐχρῆν, ὅτι ὡσπερ ἔστι «νόμος σκιάν» περιέχων «τῶν μελλόντων ἀγαθῶν» ὑπὸ τοῦ κατὰ ἀλήθειαν καταγγελλομένου νόμου δηλουμένων, οὕτω καὶ εὐαγγέλιον σκιάν μυστηρίων Χριστοῦ διδάσκει τὸ νομιζόμενον ὑπὸ πάντων τῶν ἐντυγχανόντων νοεῖσθαι. 1.7.40 Ὁ δὲ φησιν Ἰωάννης εὐαγγέλιον αἰώνιον, οἰκείως ἂν λεχθῆσόμενον πνευματικόν, σαφῶς παρίστησι τοῖς νοοῦσι τὰ πάντα ἐνώπιον περὶ αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καὶ τὰ παριστάμενα μυστήρια ὑπὸ τῶν λόγων αὐτοῦ τὰ τε πράγματα, ὧν αἰνίγματα ἦσαν αἱ πράξεις αὐτοῦ. Τούτοις δὲ ἀκόλουθόν ἐστιν ἐκλαμβάνειν ὅτι ὄν τρόπον ἐν φανερῷ Ἰουδαῖός τις ἐστὶ καὶ περιτετμημένος καὶ ἐν φανερῷ περιτομῆ καὶ ἄλλῃ ἐν κρυπτῷ, οὕτω χριστιανὸς καὶ βάπτισμα. 1.7.41 Καὶ Παῦλος μὲν καὶ Πέτρος, ἐν φανερῷ πρότερον ὄντες Ἰουδαῖοι καὶ περιτετμημένοι, ὕστερον καὶ ἐν τῷ κρυπτῷ τοιοῦτοι τυγχάνειν ἀπὸ Ἰησοῦ εἰλήφασιν, τὸ ἐν φανερῷ εἶναι Ἰουδαῖοι διὰ τὴν τῶν πολλῶν σωτηρίαν κατ'

οικονομίαν οὐ μόνον λόγοις ὁμολογοῦντες ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων δεικνύντες Τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ χριστιανισμοῦ αὐτῶν λεκτέον. 1.7.42 Καὶ ὡσπερ οὐκ ἔστιν ὠφελῆσαι δυνατὸν Παῦλον τοὺς κατὰ σάρκα Ἰουδαίους, ἐὰν μὴ, ὅτε ὁ λόγος αἰρεῖ, περιτέμῃ τὸν Τιμόθεον, καί, ὅτε εὐλογόν ἔστι, ξυρά μενον καὶ προσφορὰν ποιήσαντα καὶ ἀπαξαπλῶς τοῖς Ἰουδαίοις Ἰουδαίων γενόμενον, ἵνα τοὺς Ἰουδαίους κερδήσῃ, οὕτως τὸν ἐκκείμενον εἰς πολλῶν ὠφέλειαν οὐκ ἔστι διὰ τοῦ ἐν κρυπτῷ χριστιανισμοῦ μόνον δυνατὸν τοὺς στοιχείου μένους ἐν τῷ φανερωῦ χριστιανισμῷ βελτιῶσαι καὶ προαγαγεῖν ἐπὶ τὰ κρείττονα καὶ ἀνωτέρω. 1.7.43 Διόπερ ἀναγκαῖον πνευματικῶς καὶ σωματικῶς χριστιανίζειν· καὶ ὅπου μὲν χρὴ τὸ σωματικὸν κηρύσσειν εὐαγγέλιον, φάσκοντα «μηδὲν εἰδέναι» <ἐν> τοῖς σαρκίνοις «ἢ Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἑσταυρωμένον», τοῦτο ποιητέον· ἐπὶ δὲ εὐρεθῶσι κατηρτισμένοι τῷ πνεύματι καὶ καρποφοροῦντες ἐν αὐτῷ ἐρῶντες τε τῆς οὐρανόθεν σοφίας, μεταδοτέον αὐτοῖς τοῦ λόγου ἐπανελθόντος ἀπὸ τοῦ σεσαρκῶσθαι ἐφ' ὃ «ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν». 1.8.44 Ταῦτα δὲ ἐξετάζοντες περὶ τοῦ εὐαγγελίου οὐ μάτην εἰρηκέναι ἡγούμεθα, οἷον αἰσθητὸν εὐαγγέλιον νοητοῦ καὶ πνευματικοῦ τῆ ἐπινοία διακρίνοντες. 1.8.45 Καὶ γὰρ νῦν πρόκειται τὸ αἰσθητὸν εὐαγγέλιον μεταλαβεῖν εἰς πνευματικόν· τίς γὰρ ἢ διήγησις τοῦ αἰσθητοῦ, εἰ μὴ μεταλαμβάνοιτο εἰς πνευματικόν; Ἦτοι οὐδεμία ἢ ὀλίγη καὶ τῶν τυχόντων ἀπὸ τῆς λέξεως αὐτοῦ πεπεικότων λαμβάνειν τὰ δηλούμενα. 1.8.46 Ἀλλὰ πᾶς ἀγὼν ἡμῖν ἐνέστηκε πειρωμένοις εἰς τὰ βάθη τοῦ εὐαγγελικοῦ νοῦ φθάσαι καὶ ἐρευνῆσαι τὴν ἐν αὐτῷ γυμνὴν τύπων ἀλήθειαν. 1.8.47 Τῶν δὲ εὐαγγελιζομένων ἐν ἀγαθῶν ἀπαγγελία νοουμένων, οἱ μὲν ἀπόστολοι τὸν Ἰησοῦν εὐαγγελίζονται· λέγονται μὲντοι ὡς ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν εὐαγγελίως ζεσθαι, καὶ αὐτὴν πῶς οὔσαν Ἰησοῦν· Ἰησοῦς γὰρ φησὶν· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις»· Ἰησοῦς δὲ τὰ τοῖς ἀγίοις ἀποκείμενα εὐαγγελίζεται τοῖς πτωχοῖς, παρακαλῶν αὐτοὺς ἐπὶ τὰς θείας ἐπαγγελίας. 1.8.48 Καὶ μαρτυροῦσιν αἱ θεῖαι γραφαὶ τοῖς ὑπὸ τῶν ἀποστόλων εὐαγγελισμοῖς καὶ τῷ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, ὁ μὲν Δαβὶδ περὶ τῶν ἀποστόλων, τάχα δὲ καὶ εὐαγγελιστῶν λέγων· «Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ· ὁ βασιλεὺς τῶν δυνάμεων τοῦ ἀγαπητοῦ», ἅμα καὶ διδάσκων ὅτι οὐ σύνθεσις λόγου καὶ προφορὰ φωνῶν καὶ ἡσκημένη καλλιλεξία ἀνύει πρὸς τὸ πείθειν, ἀλλὰ δυνάμει θείας ἐπιχορηγία. – 1.8.49 Διόπερ καὶ ὁ Παῦλος πού φησι· «Γνώσομαι οὐ τὸν λόγον τῶν πεφουσιωμένων, ἀλλὰ τὴν δύναμιν· οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ ἀλλ' ἐν δυνάμει» καὶ ἐν ἄλλοις· «Καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμει». 1.8.50 Ταύτη τῆ δυνάμει μαρτυροῦντες ὁ Σίμων καὶ ὁ Κλεόπας φασίν· «Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς;» Οἱ δὲ ἀπόστολοι, ἐπεὶ καὶ ποσότης ἐστὶ δυνάμει ἐπιχορηγουμένης ὑπὸ θεοῦ διαφέρει τοῖς λέγουσιν, εἶχον κατὰ τὸ παρὰ τῷ Δαβὶδ λεγόμενον· «Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ», πολλὴν δυνάμιν. 1.8.51 Ἡσαΐας δὲ φάσκων· «Ὡς ὠραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων ἀγαθὰ», τὸ ὠραῖον καὶ ἐν καιρῷ γινόμενον τῶν ἀποστόλων ὁδεύοντων τὸν εἰπόντα· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός» κήρυγμα νοήσας ἐπαινεῖ «πόδας» τοὺς διὰ τῆς νοητῆς ὁδοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ βαδίζοντας διὰ τῆς θύρας εἰσιόντας πρὸς τὸν θεόν. «Ἀγαθὰ» δὲ εὐαγγελίζονται οὗτοι, ὧν ὠραῖοί εἰσιν οἱ πόδες, τὸν Ἰησοῦν. 1.9.52 Καὶ μὴ θαυμάσῃ τις, εἰ πληθυντικῶς ὀνόματι τῶν τῶν ἀγαθῶν τὸν Ἰησοῦν ἐξειλήφαμεν εὐαγγελίζεσθαι. Ἐκλαβόντες γὰρ τὰ πράγματα καθ' ὧν τὰ ὀνόματα κεῖται, ἃ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὀνομάζεται, συνήσομεν πῶς πολλὰ ἀγαθὰ ἐστὶν ὁ Ἰησοῦς, ὃν εὐαγγελίζονται οὗτοι, ὧν ὠραῖοί εἰσιν οἱ πόδες. 1.9.53 Ἐν μὲν γὰρ ἀγαθὸν ζωὴ, Ἰησοῦς δὲ ζωὴ. Καὶ ἕτερον ἀγαθὸν «φῶς τοῦ κόσμου», «φῶς» τυγχάνον «ἀληθινόν» καὶ «φῶς τῶν ἀνθρώπων»· ἅπερ πάντα ὁ υἱὸς εἶναι λέγεται τοῦ θεοῦ. Καὶ ἄλλο

ἀγαθὸν κατ' ἐπίνοιαν παρὰ τὴν ζωὴν καὶ τὸ φῶς ἢ ἀλήθεια καὶ τέταρτον παρὰ ταῦτα ἢ ἐπὶ ταύτην φέρουσα ὁδός· ἅπερ πάντα ὁ σωτὴρ ἡμῶν διδάσκει ἑαυτὸν εἶναι λέγων. «Ἐγὼ εἶμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωή». 1.9.54 Πῶς δὲ οὐκ ἀγαθὸν τὸ ἀποτιναξάμενον τὸν χοῦν καὶ τὴν νεκρότητα ἀναστήναι, τούτου τυγχάνοντα ἀπὸ τοῦ κυρίου καθὼς ἀνάστασις ἐστίν, ὃς καὶ φησιν· «Ἐγὼ εἶμι ἡ ἀνάστασις»; Ἀλλὰ καὶ ἡ θύρα, δι' ἧς τις εἰς τὴν ἄκραν εἰσέρχεται μακαριότητα, ἀγαθόν· ὁ δὲ Χριστὸς φησιν· «Ἐγὼ εἶμι ἡ θύρα». 1.9.55 Τί δὲ δεῖ περὶ σοφίας λέγειν, ἣν «ἔκτισεν ὁ θεὸς ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», ἣ προσέχαιρεν ὁ πατὴρ αὐτῆς, ἐνευφραινόμενος τῷ πολυποικίλῳ νοητῷ κάλλει αὐτῆς ὑπὸ νοητῶν ὀφθαλμῶν μόνων βλεπομένῳ καὶ εἰς ἔρωτα τὸν τὸ θεῖον κάλλος κατανοοῦντα οὐράνιον προκαλουμένῳ; Ἀγαθὸν γὰρ ἡ σοφία τοῦ θεοῦ, ὅπερ μετὰ τῶν προειρημένων εὐαγγε λίζονται ὧν «ῥαῖοι οἱ πόδες». 1.9.56 Ἀλλὰ καὶ ἡ δύναμις τοῦ θεοῦ ἤδη ὄγδοον ἡμῖν ἀγαθὸν καταλέγεται, ἣτις ἐστίν ὁ Χριστὸς. 1.9.57 Οὐ σιωπητέον δὲ οὐδὲ τὸν μετὰ τὸν πατέρα τῶν ὄλων θεὸν λόγον· οὐδενὸς γὰρ ἔλαττον ἀγαθοῦ καὶ τοῦτο τὸ ἀγαθόν. Μακάριοι μὲν οὖν οἱ χωρήσαντες ταῦτα τὰ ἀγαθὰ καὶ παραδεξάμενοι ἀπὸ τῶν ῥαίων τοὺς πόδας καὶ εὐαγγε λιζομένων αὐτά. 1.9.58 Πλὴν κἂν Κορίνθιός τις ὧν, κρίνοντος Παύλου μηδὲν εἰδέναι παρ' αὐτῷ ἢ «Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἑσταυρω μένον», τὸν δι' ἡμᾶς ἄνθρωπον μανθάνων παραδέξεται, «ἐν ἀρχῇ» τῶν ἀγαθῶν γίνεται, ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου Ἰησοῦ «ἄνθρωπος» γινόμενος «θεοῦ» καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀποθνήσκων τῇ ἁμαρτίᾳ· καὶ γὰρ ἐκεῖνος «ὃ ἀπέθανε, τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπέθανεν ἐφάπαξ». 1.9.59 Ἀπὸ δὲ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, ἐπεὶ Ἰησοῦς «ὃ ζῆ, ζῆ τῷ θεῷ», πᾶς ὁ σύμμορφος γενόμενος τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ λαμβάνει τὸ ζῆν τῷ θεῷ. Τίς δὲ διστάξει, εἰ αὐτοδικαιοσύνη ἀγαθὸν ἐστὶ καὶ αὐτοαγιασμός καὶ αὐτοαπολύτρωσις; ἅπερ καὶ αὐτὰ οἱ Ἰησοῦν εὐαγγελιζόμενοι εὐαγγελίζονται, λέγοντες αὐτὸν γεγονέναι ἡμῖν δικαιοσύνην ἀπὸ θεοῦ καὶ ἁγιασμόν καὶ ἀπολύτρωσιν. 1.10.60 Παρέσται δὲ ἀπὸ τούτων τῶν γεγραμμένων περὶ αὐτοῦ δυσεξαριθμητῶν παριστάντα πῶς πλήθος ἀγαθῶν ἐστὶν Ἰησοῦς, καταστοχάζεσθαι τῶν ὑπαρχόντων μὲν ἐν αὐτῷ, εἰς ὃν «εὐδόκησεν» ἅπαν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματικῶς, οὐ μὴν ὑπὸ γραμμάτων κεχωρη μένων. 1.10.61 Καὶ τί λέγω «ὑπὸ γραμμάτων», ὅτε καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου φησὶν ὁ Ἰωάννης ὅτι «Οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία»; 1.10.62 Ταῦτὸν οὖν ἐστὶν εἰπεῖν ὅτι οἱ ἀπόστολοι τὸν σωτῆρα εὐαγγελίζονται, καὶ τὰ ἀγαθὰ εὐαγγελίζονται. Οὗτος γὰρ ἐστὶν ὁ ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ πατὴρ τὸ ἀγαθὰ εἶναι λαβῶν, ἵνα ἕκαστος ὁ χωρεῖ ἢ ἂ χωρεῖ διὰ Ἰησοῦ λαβῶν ἐν ἀγαθοῖς τυγχάνῃ. 1.10.63 Οὐχ οἰοί τε δὲ ἦσαν οἱ ἀπόστολοι, ὧν «ῥαῖοι οἱ πόδες», καὶ οἱ τούτων ζηλωταὶ εὐαγγελίζεσθαι τὰ ἀγαθὰ, μὴ πρότερον Ἰησοῦ αὐτοῖς αὐτὰ εὐαγγελισαμένου, ὡς ὁ Ἡσαΐας φησὶν· «Αὐτὸς ὁ λαλῶν πάρεμι· ὡς ῥα ἐπὶ τῶν ὀρέων, ὡς πόδες εὐαγγελιζομένου ἀκοὴν εἰρήνης, ὡς εὐαγγελιζόμενος ἀγαθὰ, ὅτι ἀκουστήν ποιήσω τὴν σωτηρίαν σου λέγων Σιών· Βασιλεύσει σου ὁ θεός». 1.10.64 Τίνα γὰρ τὰ ὄρη, ἐφ' ὧν αὐτὸς ὁ λαλῶν παρεῖναι ὁμολογεῖ ἢ οἱ μηδενὸς τῶν ἐπὶ γῆς ὑψηλο τάτων καὶ μεγίστων ἤττονες; Οὐστίνας ζητεῖσθαι δεῖ ὑπὸ τῶν ἱκανῶν διακόνων τῆς καινῆς διαθήκης, ἵνα τηρήσωσι τὴν λέγουσαν ἐντολήν· «Ἐπ' ὄρος ὑψηλὸν ἀνάβηθι ὁ εὐαγγε λιζόμενος Σιών, ὕψωσον τῇ ἰσχύϊ τὴν φωνήν σου ὁ εὐαγγε λιζόμενος Ἱερουσαλήμ». 1.10.65 Οὐ θαυμαστὸν δὲ εἰ τοῖς μέλλουσιν εὐαγγελίζεσθαι τὰ ἀγαθὰ Ἰησοῦς εὐαγγελίζεται τὰ ἀγαθὰ, οὐκ ἄλλα τυγχάνοντα ἑαυτοῦ· ἑαυτὸν γὰρ εὐαγγελίζεται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῖς δυνα μένοις οὐ δι' ἄλλων αὐτὸν μαθεῖν. Πλὴν ὁ ἐπιβαίνων τῶν ὀρῶν καὶ εὐαγγελιζόμενος αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ, μαθητευθεὶς τῷ ἀγαθῷ πατρὶ ἀνατέλλοντι «τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς» καὶ βρέχοντι «ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους», τοὺς τὴν ψυχὴν πτωχοὺς οὐχ ὑπερηφανεῖ. 1.10.66 Καὶ τούτοις γὰρ εὐαγγελίζεται, ὡς αὐτὸς μαρτυρεῖ λαβῶν τὸν Ἡσαΐαν καὶ

ἀναγνούς· «Τὸ πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς, ἀπέσταλκέ με κηρύξαι αἰχμαλώ τοῖς ἄφροισιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν»· «πτύξας» γὰρ τὸ βιβλίον καὶ «ἀποδοὺς τῷ ὑπηρέτῃ ἐκάθισε» καὶ πάντων ἐνατενιζόντων αὐτῷ φησὶ· «Σήμερον πεπλήρωται ἡ γραφή αὕτη ἐν τοῖς ὤσιν ὑμῶν.» 1.11.67 Ἀναγκαῖον δὲ εἰδέναι ὅτι ἐμπεριλαμβάνεται τῷ τηλικούτῳ εὐαγγελίῳ καὶ πᾶσα ἢ εἰς Ἰησοῦν γινομένη πρᾶξις ἀγαθὴ, ὡσπερ καὶ τῆς τὰ πονηρὰ ἔργα πεποικυίας καὶ μετανενοικυίας εὐωδίας δεδουνημένης διὰ τὴν ἀπὸ τῶν κακῶν γνησίαν μετάστασιν καταχέαι τοῦ Ἰησοῦ καὶ παντὶ τῷ οἴκῳ τὴν τοῦ μύρου πνοὴν εἰς αἴσθησιν πάντων τῶν ἐν αὐτῷ ἐμπεποικυίας. 1.11.68 Διὸ καὶ γέγραπται· «Ὅπου ἂν κηρυχθῇ τὸ εὐαγγέλιον τοῦτο ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, λαληθή σεται καὶ ὁ ἐποίησεν αὕτη εἰς μνημόσυνον αὐτῆς.» Σαφὲς δὲ ὅτι εἰς Ἰησοῦν γίνεται τὰ εἰς τοὺς μαθητευθέντας αὐτῷ ἐπιτελούμενα· δεικνὺς γοῦν τοὺς εὔ πεπονθότας φησὶ τοῖς πεποικυόσι· «Τούτοις ὁ ἐποίησατε ἐμοὶ ἐποίησατε»· ὥστε πᾶσα πρᾶξις ἀγαθὴ ἢ εἰς τὸν πλησίον ὑφ' ἡμῶν ἐπιτελούμενη εἰς τὸ εὐαγγέλιον ἀναφέρεται, τὸ ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ γραφόμενον καὶ ὑπὸ πάντων τῶν ἡξιωμένων τῆς τῶν ὄλων γνώσεως ἀναγινωσκόμενον. 1.11.69 Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου μέρος ἐστὶ τοῦ εὐαγγελίου εἰς κατηγορίαν τῶν πραξάντων τὰ εἰς Ἰησοῦν ἀμαρτανόμενα. 1.11.70 Ἡ γοῦν Ἰουδα προδοσία καὶ ἡ τοῦ ἀσεβοῦς λαοῦ καταβόησις φάσκοντος «Αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον» καὶ «Σταύρου, σταύρου αὐτὸν» καὶ οἱ ἐμπαιγμοὶ τῶν αὐτὸν τῇ ἀκάνθῃ στεφανωσάντων καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἐγκατατέτακται τοῖς εὐαγγελίοις. 1.11.71 Ἀκόλουθον δὲ τούτοις ἐστὶ νοῆσαι ὅτι πᾶς ὁ τῶν Ἰησοῦ προδότης Ἰησοῦ προδότης εἶναι λελόγισται. Πρὸς γοῦν τὸν ἔτι διώκοντα Σαῦλον <εἶπεν>· «Σαοῦλ, Σαοῦλ, τί με διώκεις»; καὶ «Ἐγὼ εἶμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις». 1.11.72 Τίνες δὲ τὰς ἀκάνθας ἔχουσιν, αἷς τὸν Ἰησοῦν ἀτιμάζοντες στεφανοῦσιν; Οἱ «ὑπὸ μεριμνῶν καὶ πλούτου καὶ ἡδονῶν τοῦ βίου» συμπνιγόμενοι λαβόντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ «οὐ τελεσφοροῦσιν». 1.11.73 Διόπερ φυλακτέον μήποτε καὶ ἡμεῖς, ὡς ταῖς ἰδίαις ἀκάνθαις στεφανοῦντες τὸν Ἰησοῦν, ἀναγραφόμενοι τοιοῦτοι ἀναγινωσκόμεθα παρὰ τοῖς τὸν ἐν πᾶσι καὶ παρὰ πᾶσι λογικοῖς ἢ ἀγίοις Ἰησοῦν μανθάνουσι, τίνα τε τρόπον μύρῳ ἀλείφεται καὶ δειπνίζεται καὶ δοξάζεται ἢ ἐκ τῶν ἐναντίων ἀτιμάζεται καὶ ἐμπαίζεται καὶ τύπτεται. 1.11.74 Ἀναγκαιῶς δὴ ταῦθ' ἡμῖν εἴρηται δεικνύουσιν ὡς αἱ ἀγαθαὶ ἡμῶν πράξεις καὶ αἱ ἀμαρτίαι τῶν παιόντων τῷ εὐαγγελίῳ ἐγκατατάσσονται ἢτοι «εἰς ζωὴν αἰώνιον ἢ εἰς ὄνειδισμόν καὶ εἰς αἰσχύνην αἰώνιον». 1.12.75 Εἰ δὲ ἐν ἀνθρώποις εἰσὶν οἱ τιμημένοι διακονία τῇ τῶν εὐαγγελιστῶν καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς εὐαγγελίζεται ἀγαθὰ καὶ πτωχοῖς εὐαγγελίζεται, οὐκ ἔδει τοὺς πεποικυμένους ὑπὸ τοῦ θεοῦ «πνεύματα ἀγγέλους» καὶ τοὺς ὄντας «πυρὸς φλόγα», «λειτουργοῦς» τοῦ τῶν ὄλων πατρός, ἔστερησθαι τοῦ καὶ αὐτοῦ εἶναι εὐαγγελιστάς; 1.12.76 Διὰ τοῦτο καὶ ἄγγελος ἐπιστάς τοῖς ποιμέσι φησὶ, δόξαν ποιήσας περιλάμπειν αὐτούς· «Μὴ φοβεῖσθε, ἰδοὺ γὰρ εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην ἣτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σωτήρ, ὃς ἐστὶ Χριστὸς κύριος, ἐν πόλει Δαβὶδ»· ὅτε καὶ μηδέπω ἀνθρώπων συνιέντων τὸ τοῦ εὐαγγελίου μυστήριον οἱ κρεῖττονες αὐτῶν, οὐράνιος τυγχά νοντες στρατιὰ θεοῦ, αἰνοῦντες τὸν θεὸν λέγουσι· «Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.» 1.12.77 Καὶ ταῦτα εἰπόντες ἀπέρχονται ἀπὸ τῶν ποιμένων εἰς τὸν οὐρανὸν οἱ ἄγγελοι, καταλιπόντες ἡμῖν νοεῖν, πῶς ἢ εὐαγγελισθεῖσα ἡμῖν διὰ τῆς γενέσεως Χριστοῦ Ἰησοῦ «χαρὰ» «δόξα» ἐστὶν «ἐν ὑψίστοις θεῷ» τῶν ταπεινωθέντων εἰς χοῦν ἐπιστρεφόντων «εἰς τὴν ἀνάπαυσιν» αὐτῶν καὶ «ἐν ὑψίστοις» διὰ Χριστοῦ μελλόντων δοξάζειν τὸν θεόν. 1.12.78 Ἀλλὰ καὶ θαυμάζουσιν οἱ ἄγγελοι τὴν ἐπὶ γῆς ἐσομένην διὰ Ἰησοῦν εἰρήνην, τοῦ πολεμικοῦ χωρίου, εἰς ὃ ἐκπεσῶν «ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ ἑσφόρος, ὁ πρῶτ' ἀνατέλλων» ὑπὸ Ἰησοῦ συντρίβεται. 1.13.79 Πρὸς τοῖς

εἰρημένοις καὶ τοῦτο περὶ εὐαγγελίου ἰστέον, ὅτι πρῶτως τῆς κεφαλῆς τοῦ ὄλου τῶν σωζομένων σώματος, Χριστοῦ Ἰησοῦ, ἐστὶ τὸ εὐαγγέλιον, ὡς φησιν ὁ Μάρκος· «Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Χριστοῦ Ἰησοῦ». Ἦδη δὲ καὶ τῶν ἀποστόλων τυγχάνει· διὸ λέγει ὁ Παῦλος· «Κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου». 1.13.80 Πλὴν ἡ ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου—ἔστι γὰρ αὐτοῦ μέγεθος ἀρχὴν καὶ τὰ ἐξῆς καὶ μέσα καὶ τέλη ἔχοντος—ἦτοι πᾶσα ἐστὶν ἡ παλαιὰ διαθήκη, τύπου αὐτῆς ὄντος Ἰωάννου, ἢ διὰ τὴν συναφὴν τῆς καινῆς πρὸς τὴν παλαιὰν τὰ τέλη τῆς παλαιᾶς διὰ Ἰωάννου παριστάμενα. 1.13.81 Φησὶ γὰρ ὁ αὐτὸς Μάρκος· «Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, καθὼς γέγραπται ἐν Ἡσαΐα τῷ προφήτῃ· Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.» 1.13.82 Ὅθεν θαυμάζειν μοι ἔπεισι, πῶς δυσὶ θεοῖς προσάπτουσιν ἀμφοτέρας τὰς διαθήκας οἱ ἑτερόδοξοι, οὐκ ἔλαττον καὶ ἐκ τούτου τοῦ ῥητοῦ ἐλεγχόμενοι. Πῶς γὰρ δύναται ἀρχὴ εἶναι τοῦ εὐαγγελίου, ὡς αὐτοὶ οἴονται, ἑτέρου τυγχάνων θεοῦ ὁ Ἰωάννης, ὁ τοῦ δημιουργοῦ ἄνθρωπος καὶ ἄγνωῶν, ὡς νομίζουσι, τὴν καινὴν θεότητα; 1.14.83 Οὐ μίαν δὲ καὶ βραχεῖαν πιστεύονται διακονίαν εὐαγγελικὴν ἄγγελοι οὐδὲ μόνην τὴν πρὸς τοὺς ποιμένας γεγεννημένην· ἀλλὰ γὰρ ἐπὶ τέλει μετέωρος καὶ ἰπτάμενος ἄγγελος εὐαγγέλιον ἔχων εὐαγγελιεῖται πᾶν ἔθνος, τοῦ ἀγαθοῦ πατρὸς οὐ πάντη καταλιπόντος τοὺς ἀποπεπτωκότας αὐτοῦ. 1.14.84 Φησὶ γοῦν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ὁ τοῦ Ζεβεδαίου Ἰωάννης· «Καὶ εἶδον ἄγγελον πετόμενον ἐν μεσουρανήματι, ἔχοντα εὐαγγέλιον αἰώνιον εὐαγγελίσασθαι ἐπὶ τοὺς καθημένους ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐπὶ πᾶν ἔθνος καὶ φυλὴν καὶ γλώσσαν καὶ λαόν, λέγων ἐν φωνῇ μεγάλῃ· Φοβήθητε τὸν θεὸν καὶ δότε αὐτῷ δόξαν, ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς κρίσεως αὐτοῦ, καὶ προσκυνήσατε τὸν ποιήσαντα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν καὶ πηγὰς ὑδάτων.» 1.15.85 Ἐπεὶ τοίνυν «ἀρχὴν τοῦ εὐαγγελίου» κατὰ μίαν ἐκδοχὴν τὴν πᾶσαν παρεστήσαμεν εἶναι παλαιὰν διαθήκην διὰ τοῦ ὀνόματος Ἰωάννου σημαιομένην, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀμάρ τυρον εἶναι τὴν ἐκδοχὴν ταύτην παραθησόμεθα τὸ ἐκ Πράξεων περὶ τοῦ τῆς Αἰθιοπῶν βασιλίδος εὐνούχου εἰρημένον καὶ Φιλίππου· «Ἀρξάμενος, γὰρ φησιν, ὁ Φίλιππος ἀπὸ τῆς Ἡσαΐου γραφῆς τῆς· Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐνώπιον τοῦ κείροντος ἄφωνος, εὐαγγελίσασθαι αὐτῷ τὸν κύριον Ἰησοῦν.» Πῶς γὰρ ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ προφήτου εὐαγγελίζεται Ἰησοῦν, εἰ μὴ τῆς ἀρχῆς τοῦ εὐαγγελίου μέρος τι ὁ Ἡσαΐας ἦν; 1.15.86 Ἄμα δὲ καὶ τὰ ἐν πρώτοις ἡμῖν εἰρημένα περὶ τοῦ δύνασθαι εὐαγγέλιον εἶναι πᾶσαν θεῖαν γραφὴν ἐντεῦθεν δύναται δηλοῦσθαι· καὶ γὰρ εἰ ὁ εὐαγγελιζόμενος «ἀγαθὰ εὐαγγελίζεται», πάντες δὲ οἱ πρὸ τῆς σωματικῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας Χριστὸν εὐαγγελίζονται ὄντα «τὰ ἀγαθὰ», ὡς ἀπεδείξαμεν, πάντων πῶς εἰσὶν οἱ λόγοι τοῦ εὐαγγελίου μέρος. 1.15.87 Ὅπερ εὐαγγέλιον λεγόμενον λαλεῖσθαι ἐν ὄλω τῷ κόσμῳ ἡμεῖς ἐκλαμβάνομεν ἀπαγγέλλεσθαι ἐν ὄλω τῷ κόσμῳ, οὐ μόνον τῷ περιγείῳ τόπῳ ἀλλὰ καὶ παντὶ τῷ συστήματι τῷ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς ἢ ἐξ οὐρανῶν καὶ γῆς. 1.15.88 Καὶ τί δεῖ ἐπὶ πλεῖον μηκύνειν τὸν περὶ τοῦ τί τὸ εὐαγγέλιόν ἐστὶ λόγον; Αὐτάρκως δὴ τούτων εἰρημένων καὶ ἐκ τούτων τῶν μὴ ἀνευτρεχῶν δυναμένων τὰ παραπλήσια συναγαγεῖν ἀπὸ τῶν γραφῶν καὶ βλέπειν τίς ἡ δόξα τῶν ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ ἀγαθῶν ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου, διακονουμένου ὑπὸ ἀνθρώπων καὶ ἀγγέλων, ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι καὶ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν καὶ θρόνων καὶ κυριοτήτων «καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι», εἶγε καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, αὐτοῦ που καταπαύσομεν τὰ πρὸ τῆς συναναγνώσεως τῶν γεγραμμένων. 1.15.89 Ἦδη δὲ θεὸν αἰτώμεθα συνεργῆσαι διὰ Χριστοῦ ἡμῖν ἐν ἀγίῳ πνεύματι πρὸς ἀνάπτυξιν τοῦ ἐν ταῖς λέξεσιν ἕνα ποτεθησαυρισμένου μυστικοῦ νοῦ. 1.16.η Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος. 1.16.90 Οὐ μόνον Ἑλληνες πολλὰ φασὶ σημαινόμενα εἶναι ἀπὸ τῆς «ἀρχῆς» προσηγορίας· ἀλλὰ γὰρ εἶ

τις τηρήσαι συνάγων πάντοθεν τούτο τὸ ὄνομα καὶ ἀκριβῶς ἐξετάζων βούλοιο κατανοεῖν ἐν ἑκάστῳ τόπῳ τῶν γραφῶν ἐπὶ τίνος τέτακται, εὐρήσει καὶ κατὰ τὸν θεῖον λόγον τὸ πολύσημον τῆς φωνῆς. 1.16.91 Ἡ μὲν γὰρ τις ὡς μεταβάσεως, αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ ὡς ὁδοῦ καὶ μήκους· ὅπερ δηλοῦται ἐκ τοῦ «Ἀρχὴ ὁδοῦ ἀγαθῆς τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια». Τῆς γὰρ «ἀγαθῆς ὁδοῦ» μεγίστης τυγχανούσης, κατὰ μὲν τὰ πρῶτα νοητέον εἶναι τὸ πρακτικόν, ὅπερ παρίσταται διὰ τοῦ «Ποιεῖν τὰ δίκαια», κατὰ δὲ τὰ ἐξῆς τὸ θεωρητικόν, εἰς ὃ καταλήγειν οἶμαι καὶ τὸ τέλος αὐτῆς ἐν τῇ λεγομένῃ «ἀποκαταστάσει» διὰ τὸ μηδένα καταλείπεσθαι τότε ἐχθρόν, εἶγε ἀληθές τὸ «δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν, ἄχρι οὗ θῆ πάντας τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ· ἔσχατος δὲ ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος». 1.16.92 Τότε γὰρ μία πρᾶξις ἔσται τῶν πρὸς θεὸν διὰ 1.16.92 τὸν πρὸς αὐτὸν λόγον φθασάντων ἢ τοῦ κατανοεῖν τὸν θεόν, ἵνα γένωνται οὕτως ἐν τῇ γνώσει τοῦ πατρὸς μορφωθέντες πάντες † ἀκριβῶς υἱός, ὡς νῦν μόνος ὁ υἱὸς ἔγνωκε τὸν πατέρα· 1.16.93 εἰ γὰρ ἐπιμελῶς τις ἐξετάζοι, πότε γνῶσκονται, οἷς ἀποκαλύπτει ὁ ἐγνωκὼς τὸν πατέρα υἱός, τὸν πατέρα, καὶ βλέπει τὸ νῦν «δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι» τὸν βλέποντα βλέπειν, οὐδέπω ἐγνωκὸτα «καθὼς δεῖ γινῶναι», οὐκ ἂν ἀμάρτοι λέγων μηδένα ἐγνωκέναι, κἂν ἀπόστολος κἂν προφήτης τις ἦ, τὸν πατέρα, ἀλλ' ὅταν γένωνται ἐν ὡς <ο> υἱὸς καὶ ὁ πατήρ ἐν εἰσιν. 1.16.94 Εἰ δὲ δόξειέ τις ἡμᾶς παρεκβεβηκέναι, ἐν σημαινόμενον τῆς ἀρχῆς σαφηνίζοντας καὶ ταῦτα εἰρηκότας, δεικτέον ὅτι ἡ παρέκβασις πρὸς τὸ προκείμενον ἀναγκαία καὶ χρήσιμος ἦν. Εἰ γὰρ «ἀρχή» ὡς μεταβάσεώς ἐστι καὶ ὁδοῦ καὶ μήκους, «ἀρχὴ δὲ ὁδοῦ ἀγαθῆς τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια», ἔστιν εἰδέναι, εἰ πᾶσα ὁδοῦ ἀγαθὴ πως «ἀρχὴν» μὲν ἔχει «τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια», μετὰ δὲ τὴν ἀρχὴν τὴν θεωρίαν, καὶ τίνα τρόπον τὴν θεωρίαν. 1.17.95 Ἔστι δὲ «ἀρχὴ» καὶ ἡ ὡς γενέσεως, ἢ δόξαι ἂν ἐπὶ τοῦ «Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»· οἶμαι δὲ σαφέστερον ἐν τῷ Ἰωβ τοῦτο καταγέλλεσθαι τὸ σημαινόμενον κατὰ τὸ «Τοῦτ' ἐστὶν ἀρχὴ πλάσματος κυρίου, πεπονημένον ἐγκαταπαίξεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ». 1.17.96 Ὑπολάβοι γὰρ ἂν τις τῶν ἐν γενέσει τῇ τοῦ κόσμου τυγχανόντων «ἐν ἀρχῇ» πεπονηθῆναι «τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»· βέλτιον δὲ ὡς πρὸς τὸ δεύτερον ρητόν, πολλῶν ὄντων τῶν ἐν σώμασι γεγεννημένων πρῶτον τῶν ἐν σώματι τὸν καλούμενον εἶναι δράκοντα, ὀνομαζόμενον δὲ πούκαϊ «μέγα κήτος», ὅπερ ἐχειρώσατο ὁ κύριος. 1.17.97 Καὶ ἀναγκαῖον ἐπιστῆσαι εἰ ἄυλον πάντη καὶ ἀσώμα τον ζῶντων ἐν μακαριότητι τῶν ἀγίων, ὁ καλούμενος δράκων ἄξιος γενέσθαι, ἀποπεσὼν τῆς καθαρᾶς ζωῆς, πρὸ πάντων ἐνδεθῆναι ὕλη καὶ σώματι, ἵνα διὰ τοῦτο χρηματίζων ὁ κύριος διὰ λαίλαπος καὶ νεφῶν λέγῃ «Τοῦτ' ἐστὶν ἀρχὴ πλάσματος κυρίου, πεπονημένον ἐγκαταπαίξεσθαι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ». 1.17.98 Δυνατὸν μέντοι γε τὸν δράκοντα μὴ ἀπαξαιπῶς εἶναι ἀρχὴν πλάσματος κυρίου, ἀλλὰ πολλῶν ἐν σώματι «ἐγκαταπαίξεσθαι» πεπονημένων «ὑπὸ τῶν ἀγγέλων», τοῦτον ἀρχὴν τῶν τοιούτων εἶναι, δυναμένων τινῶν ὑπάρχειν ἐν σώματι οὐχ οὕτως· καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ τοῦ ἡλίου ἐν σώματι καὶ πᾶσα ἡ κτίσις, περὶ ἧς ὁ ἀπόστολος φησὶ· «Πᾶσα ἡ κτίσις στενάζει καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν.» 1.17.99 Καὶ τάχα περὶ ἐκείνης ἐστὶ τὸ «τῇ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἐκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα † τῇ ἐλπίδι», ἵνα ματαιό της τὰ σώματα ἦ καὶ τὸ ποιεῖν τὰ σωματικά, ὅπερ ἀναγκαῖον * * * τῷ ἐν σώματι * * * * * * ὑπάρχει. Ὁ ἐν σώματι οὐχ ἐκὼν ποιεῖ τὰ σώματος· διὰ τοῦτο τῇ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη οὐχ ἐκοῦσα. 1.17.100 Καὶ <ο> οὐχ ἐκὼν ποιῶν τὰ σώματος, ὃ ποιεῖ, ποιεῖ διὰ τὴν ἐλπίδα, ὡς εἰ λέγομεν Παῦλον θέλειν «ἐπιμένειν τῇ σαρκὶ» οὐχ ἐκόντα ἀλλὰ διὰ τὴν ἐλπίδα· προτιμῶντα γὰρ καθ' αὐτὸ «τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι» οὐκ ἄλογον ἦν βούλεσθαι «ἐπιμένειν τῇ σαρκὶ» διὰ τὴν ἐτέρων ὠφέλειαν καὶ προκοπὴν τὴν ἐν τοῖς ἐλπίζομένοις οὐ μόνον αὐτοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν ὠφελουμένων ὑπ' αὐτοῦ. 1.17.101 Κατὰ τοῦτο δὲ τὸ ὡς γενέσεως σημαινόμενον τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ ὑπὸ τῆς

σοφίας ἐν παροιμίαις λεγόμενον ἐκδέξασθαι δυνησόμεθα· «Ὁ θεός, γάρ φησιν, ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». Δύναται μέντοι γε καὶ ἐπὶ τὸ πρῶτον ἀνάγεσθαι, τουτέστι τὸ ὡς ὁδοῦ, διὰ τὸ λέγεσθαι «Ὁ θεός ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ». 1.17.102 Οὐκ ἀτόπως δὲ καὶ τὸν τῶν ὄλων θεὸν ἐρεῖ τις ἀρχὴν σαφῶς προπίπτων, ὅτι ἀρχὴ υἱοῦ ὁ πατήρ καὶ ἀρχὴ δημιουργημάτων ὁ δημιουργὸς καὶ ἀπαξιαπλῶς ἀρχὴ τῶν ὄντων ὁ θεός. Παραμυθῆσεται δὲ διὰ τοῦ «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος», λόγον νοῶν τὸν υἱόν, παρὰ τὸ εἶναι ἐν τῷ πατρὶ λεγόμενον εἶναι ἐν ἀρχῇ. 1.17.103 Τρίτον δὲ τὸ ἐξ οὗ οἶον τὸ ἐξ ὑποκειμένης ὕλης, ἀρχὴ παρὰ τοῖς ἀγέννητον αὐτὴν ἐπισταμένοις, ἀλλ' οὐ παρ' ἡμῖν τοῖς πειθομένοις, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων τὰ ὄντα ἐποίησεν ὁ θεός, ὡς ἡ μήτηρ τῶν ἐπτὰ μαρτύρων ἐν Μακκαβαϊκοῖς καὶ ὁ τῆς μετανοίας ἄγγελος ἐν τῷ Ποιμένι ἐδίδαξε. 1.17.104 Πρὸς τούτοις ἀρχὴ καὶ τὸ «καθ' οἶον» κατὰ τὸ εἶδος, οὕτως· εἶπερ εἰκῶν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ἀρχὴ αὐτοῦ ὁ πατήρ ἐστίν. Ὅμοιως δὲ καὶ Χριστὸς ἀρχὴ τῶν κατ' εἰκόνα γενομένων θεοῦ. 1.17.105 Εἰ γὰρ οἱ ἄνθρωποι «κατ' εἰκόνα», ἡ εἰκῶν δὲ κατὰ τὸν πατέρα, τὸ μὲν «καθ' ὃ» τοῦ Χριστοῦ ὁ πατήρ ἀρχή, τὸ δὲ «καθ' ὃ» τῶν ἀνθρώπων ὁ Χριστός, γενομένων οὐ κατὰ τὸ οὗ ἐστίν εἰκῶν, ἀλλὰ κατὰ τὴν εἰκόνα· ἀρμόσει δὲ τὸ «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» εἰς τὸ αὐτὸ παράδειγμα. 1.18.106 Ἔστιν ἀρχὴ καὶ ὡς μαθήσεως καθ' ὃ τὰ στοιχεῖα φαμεν ἀρχὴν εἶναι γραμματικῆς. Κατὰ τοῦτο φησιν ὁ ἀπόστολος ὅτι «Ὁφείλοντες εἶναι διδάσκαλοι διὰ τὸν χρόνον, πάλιν χρεῖαν ἔχετε τοῦ διδάσκειν ὑμᾶς τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ». 1.18.107 Διττὴ δὲ ἡ ὡς μαθήσεως ἀρχή, ἡ μὲν τῇ φύσει, ἡ δὲ ὡς πρὸς ἡμᾶς· ὡς εἰ λέγοιμεν ἐπὶ Χριστοῦ, φύσει μὲν αὐτοῦ ἀρχὴ ἡ θεότης, πρὸς ἡμᾶς δέ, μὴ ἀπὸ τοῦ μεγέθους αὐτοῦ δυναμένους ἄρξασθαι τῆς περὶ αὐτοῦ ἀληθείας ἢ ἀνθρωπότης αὐτοῦ, καθ' ὃ τοῖς νηπίοις καταγγέλλεται Ἰησοῦς Χριστός, καὶ οὗτος ἐσταυρωμένος· ὡς κατὰ τοῦτο εἰπεῖν ἀρχὴν εἶναι μαθήσεως τῇ μὲν φύσει Χριστὸν καθ' ὃ σοφία καὶ δύναμις θεοῦ, πρὸς ἡμᾶς δὲ <τὸ> «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἵνα σκηνώσῃ ἐν ἡμῖν, οὕτω μόνον πρῶτον αὐτὸν χωρῆσαι δυνα μένοις. 1.18.108 Καὶ τάχα διὰ τοῦτο οὐ μόνον πρωτότοκος ἐστίν πάσης κτίσεως, ἀλλὰ καὶ «Ἀδάμ», <ὃ> ἐρμηνεύεται «ἄνθρωπος». Ὅτι δὲ Ἀδάμ ἐστίν, φησὶν ὁ Παῦλος «Ὁ ἔσχατος Ἀδάμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν». Ἔστι δὲ ἀρχὴ καὶ ὡς πράξεως, ἐν ἧ ἡ πράξις ἐστὶ τὸ τέλος μετὰ τὴν ἀρχήν. Καὶ ἐπίστησον εἰ ἡ σοφία ἀρχὴ τῶν πράξεων οὕσα τοῦ θεοῦ οὕτω δύναται νοεῖσθαι ἀρχή. 1.19.109 Τοσοῦτων σημαιομένων ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμῖν ὑποπεσόντων περὶ «ἀρχῆς», ζητοῦμεν ἐπὶ τίνος δεῖ λαμβάνειν τὸ «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος». Καὶ σαφές ὅτι οὐκ ἐπὶ τοῦ ὡς μεταβάσεως ἢ ὡς ὁδοῦ καὶ μήκους· οὐκ ἄδηλον δὲ ὅτι οὐδὲ ἐπὶ τοῦ ὡς γενέσεως. 1.19.110 Πλὴν δυνατὸν ὡς τὸ «ὑφ' οὗ», ὅπερ ἐστὶ ποιοῦν, εἶγε «ἐνετείλατο ὁ θεός καὶ ἐκτίσθησαν». Δημιουργὸς γὰρ πως ὁ Χριστός ἐστίν, ὃ λέγει ὁ πατήρ· «Γενηθήτω φῶς» καὶ «Γενηθήτω στερέωμα». 1.19.111 Δημιουργὸς δὲ ὁ Χριστός ὡς ἀρχή, καθ' ὃ σοφία ἐστὶ, τῷ σοφία εἶναι καλούμενος ἀρχή. Ἡ γὰρ σοφία παρὰ τῷ Σαλομώντι φησιν· «Ὁ θεός ἔκτισέν με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ», ἵνα «ἐν ἀρχῇ ἦ ὁ λόγος», ἐν τῇ σοφίᾳ· κατὰ μὲν τὴν σύστασιν τῆς περὶ τῶν ὄλων θεωρίας καὶ νοημάτων τῆς σοφίας νοουμένης, κατὰ δὲ τὴν πρὸς τὰ λογικὰ κοινωνία τῶν τεθεωρημένων τοῦ λόγου λαμβανομένου. 1.19.112 Καὶ οὐ θαυμαστὸν εἶ, ὡς προειρήκαμεν, πολλὰ ὦν ἀγαθὰ ὁ σωτὴρ ἐνεπινοούμενα ἔχει ἐν αὐτῷ πρῶτα καὶ δευτέρα καὶ τρίτα. Ὁ γοῦν Ἰωάννης ἐπήνεγκε φάσκων περὶ τοῦ λόγου· «Ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν». Γέγονεν οὖν ἡ ζωὴ ἐν τῷ λόγῳ· καὶ οὔτε ὁ λόγος ἕτερός ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ὁ θεὸς λόγος, ὁ πρὸς τὸν πατέρα, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, οὔτε ἡ ζωὴ ἕτερα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ὅς φησιν· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ». Ὡςπερ οὖν ἡ ζωὴ γέγονεν ἐν τῷ λόγῳ, οὕτως ὁ λόγος ἦν ἐν ἀρχῇ. 1.19.113 Ἐπίστησον δέ, εἰ οἶόν τέ ἐστι καὶ κατὰ τὸ σημαινόμενον τοῦτο ἐκδέχεσθαι ἡμᾶς τὸ «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ

λόγος», ἵνα κατὰ τὴν σοφίαν καὶ τοὺς τύπους τοῦ συστήματος τῶν ἐν αὐτῶ νοημάτων τὰ πάντα γίνηται. 1.19.114 Οἶμαι γάρ, ὡς περ κατὰ τοὺς ἀρχιτεκτονικοὺς τύπους οἰκοδομεῖται ἢ τεκταίνεται οἰκία καὶ ναῦς, ἀρχὴν τῆς οἰκίας καὶ τῆς νεῶς ἔχοντων τοὺς ἐν τῷ τεχνίτῃ τύπους καὶ λόγους, οὕτω τὰ σύμπαντα γεγονέναι κατὰ τοὺς ἐν τῇ σοφίᾳ προ τρανωθέντας ὑπὸ θεοῦ τῶν ἐσομένων λόγους· «Πάντα γὰρ ἐν σοφίᾳ ἐποίησε». 1.19.115 Καὶ λεκτέον ὅτι κτίσας, ἴν' οὕτως εἶπω, ἔμψυχον σοφίαν ὁ θεός, αὐτῇ ἐπέτρεψε ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῇ τύπων τοῖς οὖσι καὶ τῇ ὕλῃ <παρασχεῖν καὶ> τὴν πλάσιν καὶ τὰ εἶδη, ἐγὼ δὲ ἐφίστημι εἰ καὶ τὰς οὐσίας. 1.19.116 Οὐ χαλεπὸν μὲν οὖν παχύτερον εἰπεῖν ἀρχὴν τῶν ὄντων εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, λέγοντα· «Ἐγὼ εἰμι ἢ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος, τὸ Α καὶ τὸ Ω, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος». Ἀναγκαῖον δὲ εἰδέναι ὅτι οὐ κατὰ πᾶν ὁ ὀνομάζεται ἀρχὴ ἐστὶν αὐτός. 1.19.117 Πῶς γὰρ καθ' ὃ ζωὴ ἐστὶ δύναται εἶναι ἀρχή, ἥτις ζωὴ γέγονεν ἐν τῷ λόγῳ, δηλονότι ἀρχὴ τυγχά νοντι αὐτῆς; Ἔτι δὲ σαφέστερον ὅτι καθ' ὃ «πρωτότοκος» ἐστὶν «ἐκ τῶν νεκρῶν», οὐ δύναται εἶναι ἀρχή. 1.19.118 Καὶ ἐὰν ἐπιμελῶς ἐξετάζωμεν αὐτοῦ πάσας τὰς ἐπινοίας, μόνον κατὰ τὸ εἶναι σοφία ἀρχὴ ἐστὶν, οὐδὲ κατὰ τὸ εἶναι λόγος ἀρχὴ τυγχάνων, εἶγε «ὁ λόγος ἐν ἀρχῇ» ἦν· ὡς εἰπεῖν ἄν τινα τεθαρρηκότως <ὡς> πρεσβύτερον πάντων τῶν ἐπινοουμένων ταῖς ὀνομασίαις τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως ἐστὶν ἡ σοφία. 1.20.119 Ὁ θεὸς μὲν οὖν πάντη ἐν ἐστὶ καὶ ἀπλοῦν· ὁ δὲ σωτὴρ ἡμῶν διὰ τὰ πολλά, ἐπεὶ «προέθετο» αὐτὸν «ὁ θεὸς ἰλαστήριον» καὶ ἀπαρχὴν πάσης τῆς κτίσεως, πολλὰ γίνεται ἢ καὶ τάχα πάντα ταῦτα, καθὰ χρῆζει αὐτοῦ ἢ ἐλευθεροῦσθαι δυναμένη πᾶσα κτίσις. 1.20.120 Καὶ διὰ τοῦτο γίνεται φῶς τῶν ἀνθρώπων, ὅτε ἄνθρωποι ὑπὸ τῆς κακίας σκοτισθέντες δέονται φωτὸς τοῦ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνοντος καὶ ὑπὸ σκοτίας μὴ καταλαμβανομένου, οὐκ ἄν, εἰ μὴ γεγόνεισαν ἐν τῷ σκότῳ οἱ ἄνθρωποι, γενόμενος ἀνθρώπων φῶς. 1.20.121 Τὸ δ' ὅμοιον ἐστὶ νοῆσαι καὶ ἐπὶ τοῦ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον <ἐκ> τῶν νεκρῶν. Εἰ γὰρ καθ' ὑπόθεσιν ἢ γυνὴ μὴ ἠπάτητο καὶ ὁ Ἄδὰμ μὴ παραπεπτῶκει, κτισθεὶς δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ ἀφθαρσία κεκρατήκει τῆς ἀφθαρσίας, οὐτ' ἂν «εἰς χοῦν θανάτου» καταβεβήκει οὐτ' ἂν ἀπέθανεν οὐκ οὔσης ἀμαρτίας, ἢ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν αὐτὸν ἐχρῆν ἀποθα νεῖν· ταῦτα δὲ μὴ ποιήσας οὐκ <ἂν> ἐγένετο «πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν». 1.20.122 Ἐξεταστέον δέ, μήποτε καὶ ποιμὴν οὐκ ἂν ἐγένετο τοῦ ἀνθρώπου μὴ παρασυμβληθέντος «τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις μηδ' ὁμοιωθέντος αὐτοῖς». Εἰ γὰρ «ἀνθρώπους καὶ κτήνη σῶζει ὁ θεός», σῶζει ἂ σῶζει κτήνη ποιμένα αὐτοῖς χαρισάμενος τοῖς μὴ χωροῦσι τὸν βασιλέα. 1.20.123 Βασανιστέον οὖν συναγαγόντα τὰς ὀνομασίας τοῦ υἱοῦ, ποῖαι αὐτῶν ἐπιγεγόνασιν οὐκ ἂν ἐν μακαριότητι ἀρξαμένων καὶ μεινάντων τῶν ἀγίων γενόμεναι τὰ τοσάδε. Τάχα γὰρ σοφία ἔμενε μόνον ἢ καὶ λόγος ἢ καὶ ζωὴ, πάντως δὲ καὶ ἀλήθεια· οὐ μὴν δὲ καὶ τὰ ἄλλα ὅσα δι' ἡμᾶς προσεῖληφε. 1.20.124 Καὶ μακάριοί γε ὅσοι δεόμενοι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τοιοῦτοι γεγόνασιν, ὡς μηκέτι αὐτοῦ χρῆζειν ἰατροῦ τοὺς κακῶς ἔχοντας θεραπεύοντος μηδὲ ποιμένος μηδὲ ἀπολυτρώσεως, ἀλλὰ σοφίας καὶ λόγου καὶ δικαιοσύνης, ἢ εἴ τι ἄλλο τοῖς διὰ τελειότητα χωρεῖν αὐτοῦ τὰ κάλλιστα δυναμένοις. Τοσαῦτα περὶ τοῦ «Ἐν ἀρχῇ». 1.21.125 Ἴδωμεν δ' ἐπιμελέστερον τίς ὁ ἐν αὐτῇ λόγος. Θαυμάζειν μοι πολλάκις ἐπέρχεται σκοποῦντι τὰ ὑπὸ τινων πιστεύειν εἰς τὸν Χριστὸν βουλομένων λεγόμενα περὶ αὐτοῦ, τί δήποτε δυσεξαριθμητῶν ὀνομάτων τασσομένων ἐπὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὰ μὲν πλεῖστα παρασιωπῶσιν, ἀλλὰ καὶ εἴ ποτε μνήμη αὐτῶν γένοιτο, μεταλαμβάνουσιν οὐ κυρίως ἀλλὰ τροπικῶς ταῦτα αὐτὸν ὀνομάζεσθαι, ἐπὶ δὲ μόνης τῆς λόγος προσηγορίας ἰστάμενοι οἰοῦναι «λόγον» μόνον φασὶν εἶναι τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ, καὶ οὐχὶ ἀκολούθως τοῖς λοιποῖς τῶν ὀνομαζομένων ἐρευνῶσι τοῦ σημαυνομένου τὴν δύναμιν ἐκ τῆς «λόγος» φωνῆς. 1.21.126 Ὁ δὲ φημι θαυμάζειν τῶν πολλῶν–σαφέστερον γὰρ ἐρῶ–τοιοῦτόν ἐστι. Φησὶ που ὁ υἱὸς τοῦ

θεοῦ· «Ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου»· καὶ ἐν ἄλλοις· «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις»· καὶ πάλιν «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ»· γέγραπται δὲ καὶ τὸ «Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα»· εἴρηται καὶ τὸ «Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός»· καὶ πρὸς τὴν Σαμα ρεῖτιν φάσκουσάν· «Οἶδαμεν ὅτι Μεσσίας ἔρχεται, ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα» ἀποκρίνεται· «Ἐγώ εἰμι ὁ λαλῶν σοι». 1.21.127 Πρὸς τούτους, ὅτε ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, κύριος καὶ διδάσκαλος αὐτῶν εἶναι διὰ τούτων ὁμολογεῖ· «Ἑμεῖς φωνεῖτέ με· Ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ». 1.21.128 Ἀλλὰ καὶ υἱὸν εἶναι θεοῦ σαφῶς ἑαυτὸν καταγγέλλει λέγων· «Ὁν ὁ πατὴρ ἡγίασε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον ὑμεῖς λέγετε ὅτι· Βλασφημεῖς, ὅτι εἶπον· Υἱὸς τοῦ θεοῦ εἰμι;» καί· «Πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα· δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἵνα ὁ υἱὸς δοξάσῃ σε». 1.21.129 Εὐρίσκομεν δὲ καταγγέλλοντα ἑαυτὸν καὶ βασιλέα, ὡς ἐπὶ ἀποκρινόμενος τῷ Πιλάτῳ πρὸς τὸ «Σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων;» λέγει· «Ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· εἰ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἦν ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ, οἱ ὑπηρέται οἱ ἐμοὶ ἡγωνίζοντο ἄν, ἵνα μὴ παραδοθῶ τοῖς Ἰουδαίοις· νῦν δὲ ἡ βασιλεία ἡ ἐμὴ οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν». 1.21.130 Ἀνεγνωμεν καὶ τὸ «Ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος ἡ ἀληθινή, καὶ ὁ πατὴρ μου ὁ γεωργός ἐστι»· καὶ πάλιν· «Ἐγώ εἰμι ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα». 1.21.131 Συνα ριθμείσθω τούτους καὶ τὸ «Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς»· καὶ πάλιν· «Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατα βὰς» καὶ «ζωὴν διδούς τῷ κόσμῳ». Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑποπεσόντα ἀπὸ τῶν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις κειμένων παρεθέμεθα, τοσαῦτα αὐτὸν λέγοντος εἶναι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. 1.22.132 Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἰωάννου Ἀποκαλύψει λέγει· «Ἐγώ εἰμι ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος καὶ ὁ ζῶν, καὶ ἐγενόμην νεκρός, καὶ ἰδοὺ ζῶν εἰμι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Καὶ πάλιν· «Γέγονα ἐγὼ τὸ Α καὶ τὸ Ω, καὶ ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος». 1.22.133 Ἔστι δὲ οὐκ ὀλίγα τὸν μετὰ παρατηρήσεως ἐντυγχάνοντα ταῖς ἀγίαις βίβλοις καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν παραπλήσια λαβεῖν, οἷον ὅτι «βέλος ἐκλεκτὸν» ἑαυτὸν καλεῖ καὶ «δοῦ λον τοῦ θεοῦ» καὶ «φῶς τῶν ἐθνῶν». 1.22.134 Λέγει δὲ οὕτως Ἡσαΐας· «Ἐκ κοιλίας μητρός μου ἐκάλεσέ με τὸ ὄνομά μου καὶ ἔθηκε τὸ στόμα μου ὡς μάχαιραν ὀξεῖαν καὶ ὑπὸ τὴν σκέπη τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἔκρυψέν με· ἔθηκέν με ὡς βέλος ἐκλεκτὸν καὶ ἐν τῇ φαρέτρᾳ αὐτοῦ ἔκρυψέ με, καὶ εἶπέ μοι· Δοῦλός μου εἶ σύ, Ἰσραὴλ, καὶ ἐν σοὶ δοξαστήσομαι.» 1.22.135 Καὶ μετ' ὀλίγα· «Καὶ ὁ θεός μου ἔσται μοι ἰσχύς. Καὶ εἶπέ μοι· Μέγα σοὶ ἐστι τοῦτο κληθῆναί σε παῖδά μου, τοῦ στήσαι τὰς φυλάς Ἰακώβ καὶ τὴν διασπορὰν τοῦ Ἰσραὴλ ἐπιστρέψαι· ἰδοὺ τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.» Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ Ἱερεμῖα οὕτως αὐτὸν ἀρνίῳ ὁμοιοῖ· «Ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι.» 1.22.136 Ταῦτα μὲν οὖν καὶ τὰ τούτους παραπλήσια αὐτὸς ἑαυτὸν φησιν· ἔστι δὲ καὶ παρὰ τοῖς εὐαγγελίοις καὶ παρὰ τοῖς ἀποστόλοις καὶ διὰ τῶν προφητῶν μυρίας ὅσας προσηγορίας συναγαγεῖν, ἃς καλεῖται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· ἦτοι τῶν τὰ εὐαγγέλια γραψάντων τὴν ἰδίαν διάνοιαν τῶν περὶ τοῦ ὅ τί ποτέ ἐστιν ἐκτιθεμένων, ἢ τῶν ἀποστόλων ἐξ ὧν μεμαθήκασι δοξολογούντων αὐτόν, ἢ τῶν προφητῶν προκηρυσσόντων αὐτοῦ τὴν ἐσομένην ἐπιδημίαν καὶ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀπαγγελόντων διαφόροις ὀνόμασιν. 1.22.137 Οἷον ὁ Ἰωάννης αὐτὸν «ἀμνὸν θεοῦ» ἀναγο ρεύει λέγων· «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου»· καὶ «ἄνδρα» διὰ τούτων· «Οὗτός ἐστιν ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εἶπον ὅτι ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν· καὶ γὰρ οὐκ ἤδριν αὐτόν.» 1.22.138 Ἐν δὲ τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ ὁ Ἰωάννης «παράκλητον» περὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν πρὸς τὸν πατέρα φησὶν αὐτὸν εἶναι λέγων· «Καὶ ἐάν τις ἁμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον». 1.22.139 Ἐπιφέρει δὲ ὅτι «καὶ ἰλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν»· ὧ παραπλήσιως ὁ Παῦλος λέγει αὐτὸν εἶναι «ἰλαστήριον», φάσκων· «Ὁν προέθετο ὁ θεὸς ἰλαστήριον διὰ πίστεως ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, διὰ τὴν

πάρεσιν τῶν προγεγονότων ἀμαρτημάτων ἐν τῇ ἀνοχῇ τοῦ θεοῦ». 1.22.140
 Κεκήρυκται δὲ κατὰ τὸν Παῦλον σοφία εἶναι καὶ δύναμις θεοῦ, ὡς ἐν τῇ πρὸς
 Κορινθίους, ὅτι Χριστὸς δύναμις ἐστὶ καὶ θεοῦ σοφία· πρὸς τούτοις, ὅτι καὶ
 «ἀγιασμός» ἐστὶ καὶ «ἀπολύτρωσις»· «Ὁς ἐγενήθη, γὰρ φησι, σοφία ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ,
 δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις». 1.22.141 Ἀλλὰ καὶ ἀρχιερέα μέγαν
 διδάσκει ἡμᾶς αὐτὸν τυγχάνειν, πρὸς Ἑβραίους γράφων· «Ἐχοντες οὖν ἀρχιερέα
 μέγαν διεληλυθότα τοὺς οὐρανοῦς, Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, κρατῶμεν τῆς
 ὁμολογίας». 1.23.142 Οἱ δὲ προφηῆται παρὰ ταῦτα καὶ ἑτέροις ὀνόμασιν αὐτὸν
 καλοῦσιν· ὁ μὲν Ἰακώβ ἐν τῇ πρὸς τοὺς υἱοὺς εὐλογία Ἰούδαν· τὸ γὰρ «Ἰούδα, σὲ
 αἰνέσασα οἱ ἀδελφοί σου· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου· σκύμνος
 λέοντος Ἰούδα· ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης· ἀναπεσῶν ἐκοιμήθης ὡς λέων καὶ ὡς
 σκύμνος· τίς ἐγερεῖ αὐτόν;» * * * * Οὐ κατὰ τὸν ἐνεσθηκότα δὲ καιρὸν ἐστὶ πρὸς λέξιν
 παραστήσαι πῶς τὰ τῷ Ἰούδα λεγόμενα περὶ Χριστοῦ ἐστίν. 1.23.143 Ἀλλὰ καὶ
 ἀνθυποφορὰ εὐλόγως ἔπενε χθῆναι δυναμένη «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, καὶ
 ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ» ἐν ἄλλοις εὐκαιρότερον λυθήσεται. 1.23.144 Οἶδε
 δὲ τὸν Χριστὸν Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ ὀνομαζόμενον Ἡσαΐας λέγων· «Ἰακώβ ὁ παῖς μου,
 ἀντιλήψομαι αὐτοῦ· Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδέξατο αὐτὸν ἢ ψυχὴ μου· κρίσιν
 τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ. Οὐκ ἐρίσει οὐδὲ κρᾶζει οὐδὲ ἀκούσει τις ἐν ταῖς πλατείαις
 τὴν φωνὴν αὐτοῦ· κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάζει καὶ λίνον τυφόμενον οὐ
 σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ ἐκ νίκους τὴν κρίσιν, καὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἔθνη ἐλπιούσιν». 1.23.145
 Ὅτι γὰρ ὁ Χριστός ἐστὶ, περὶ οὗ ταῦτα προφητεύεται, σαφῶς ὁ Ματθαῖος
 δηλοῖ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, μνησθεῖς ἀπὸ μέρους τῆς περικοπῆς, εἰπὼν· «Ἴνα πληρωθῇ
 τὸ εἰρημένον· Οὐκ ἐρίσει οὐδὲ κρᾶζει» καὶ τὰ ἐξῆς. 1.23.146 Καλεῖται δὲ καὶ Δαβὶδ ὁ
 Χριστός, ὡς ἐπὶ Ἰεζεκιὴλ προφητεύσας πρὸς τοὺς ποιμένας ἐπιφέρῃ ἐκ προσώπου
 θεοῦ· «Ἀναστήσω Δαβὶδ τὸν παῖδά μου, ὃς ποιμανεῖ αὐτούς»· οὐ γὰρ Δαβὶδ ὁ
 πατριάρχης ἀναστήσεται ποιμαίνειν μέλλων τοὺς ἀγίους, ἀλλὰ Χριστός. 1.23.147 Ἐτι
 δὲ ὁ Ἡσαΐας «ράβδον» καὶ «ἄνθος» ὀνομάζει τὸν Χριστὸν ἐν τῷ· «Ἐξελεύσεται
 ῥάβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναβήσεται, καὶ ἐπαναπαύσεται
 ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα τοῦ θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλής καὶ ἰσχύος,
 πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, καὶ ἐμπλήσει αὐτὸν πνεῦμα φόβου θεοῦ». 1.23.148
 Καὶ «λίθος» δὲ ἐν τοῖς ψαλμοῖς ὁ κύριος ἡμῶν εἶναι λέγεται οὕτως· «Λίθον ὃν
 ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας· παρὰ κυρίου
 ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν». 1.23.149 Δηλοῖ δὲ τὸ
 εὐαγγέλιον καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν ὁ Λουκᾶς, οὐκ ἄλλον ἢ τὸν Χριστὸν εἶναι τὸν
 λίθον· τὸ μὲν εὐαγγέλιον οὕτως· «Οὐδέποτε ἀνέγνωτε· Λίθος ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ
 οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας; πᾶς ὁ πεσὼν ἐπὶ τὸν λίθον
 τοῦτον συνθλασθήσεται· ἐφ' ὃν δ' ἂν πέσῃ, λικμήσει αὐτόν»· 1.23.150 ἐν δὲ ταῖς
 Πράξεσιν ὁ Λουκᾶς γράφει· «Οὗτός ἐστιν ὁ λίθος ὁ ἐξουδενωθεὶς ὑφ' ὑμῶν τῶν
 οἰκοδόμων, ὁ γενόμενος εἰς κεφαλὴν γωνίας». Ἐν δὲ τῶν ἐπὶ τοῦ σωτῆρος
 τεταγμένων ὀνομάτων, ἀλλ' οὐχ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενον ὑπὸ δὲ τοῦ Ἰωάννου
 ἀναγεγραμμένον, ἐστὶ καὶ «Ὁ ἐν ἀρχῇ λόγος πρὸς τὸν θεὸν θεὸς λόγος». 1.24.151
 Καὶ ἔστιν ἄξιον ἐπιστήσαι τοῖς τὰ τῶν ὀνομαζομένων παραπεμπομένοις καὶ
 τούτῳ ὡς ἐξαιρέτῳ χρωμένοις καὶ πάλιν ἐπ' ἐκείνοις μὲν διήγησιν ζητοῦσιν, εἴ τις
 αὐτοῖς προσάγοι αὐτά, ἐπὶ δὲ τούτῳ ὡς σαφὲς προσιεμένους τὸ τί ποτὲ ἐστὶν ὁ υἱὸς
 τοῦ θεοῦ λόγος ὀνομαζόμενος, καὶ μάλιστα ἐπεὶ συνεχῶς χρῶνται τῷ· «Ἐξηρεύξατο
 ἡ καρδιά μου λόγον ἀγαθόν», οἰόμενοι προφορὰν πατρικὴν οἰονεῖ ἐν συλλαβαῖς
 κειμένην εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο ὑπόστασιν αὐτῷ, εἰ ἀκριβῶς
 αὐτῶν πυνθανοίμεθα, οὐ διδῶσιν οὐδὲ οὐσίαν αὐτοῦ σαφηνίζουσιν, οὐδέπω φαιμέν
 τοιάνδε ἢ τοιάνδε, ἀλλ' ὅπως ποτὲ οὐσίαν. 1.24.152 Λόγον γὰρ ἀπαγγελόμενον

υῖόν εἶναι νοῆσαι καὶ τῷ τυχόντι ἐστὶν ἀμήχανον. Καὶ λόγον τοιοῦτον καθ' αὐτὸν ζῶντα καὶ ἦτοι οὐ κεχωρισμένον τοῦ πατρὸς καὶ κατὰ τοῦτο τῷ μὴ ὑφεστάναι οὐδὲ υῖόν τυγχάνοντα ἢ καὶ κεχωρισμένον καὶ οὐσιωμένον ἀπαγγελ λέτωσαν ἡμῖν θεὸν λόγον. 1.24.153 Λεκτέον οὖν ὅτι ὡσπερ καθ' ἕκαστον τῶν προειρη μένων ὀνομάτων ἀπὸ τῆς ὀνομασίας ἀναπτυκτέον τὴν ἔννοιαν τοῦ ὀνομαζομένου καὶ ἐφαρμοστέον μετὰ ἀποδείξεως πῶς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦτο τὸ ὄνομα εἶναι λέγεται, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ «λόγον» αὐτὸν ὀνομάζεσθαι ποιητέον. 1.24.154 Τίς γὰρ ἢ ἀποκλήρωσις ἐφ' ἐνὸς μὲν ἐκάστου μὴ ἴστασθαι ἐπὶ τῆς λέξεως, ἀλλὰ φέρε εἰπεῖν ζητεῖν πῶς αὐτὸν ἐκδεκτέον «θύ ραν» καὶ τίνα τρόπον «ἄμπελον» τίμη τε αἰτία «ὀδόν», ἐπὶ δὲ μόνου τοῦ «λόγον» αὐτὸν ἀναγεγράφθαι τὸ παραπλήσιον οὐ ποιητέον; 1.24.155 Ἴνα τοίνυν μᾶλλον δυσωπητικώτερον παραδεξώμεθα τὰ λεχθησόμενα εἰς τὰ περὶ τοῦ πῶς λόγος ἐστὶν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἀρκτέον ἀπὸ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἡμῖν προτεθέντων ὀνομάτων αὐτοῦ. 1.24.156 Καὶ ὅτι μὲν δόξει τισὶ σφόδρα παρεκβατικὸν εἶναι τὸ τοιοῦτον οὐκ ἀγνοοῦμεν· πλὴν ἐπιστήσαντι καὶ πρὸς τὸ προκείμενον χρήσιμον ἔσται τὸ βασανίσαι τὰς ἐννοίας καθ' ὧν τὰ ὀνόματα κεῖται, καὶ πρὸ ὁδοῦ τῶν ἐπιφερομένων ὑπάρξει ἢ κατανόησις τῶν πραγμάτων. 1.24.157 Ἄπαξ δὲ εἰς τὴν περὶ τοῦ σωτήρος θεολογίαν ἔμπε σόντες, ἀναγκαίως ὄση δύναμις τὰ περὶ αὐτοῦ μετὰ ἐρεύνης εὐρίσκοντες πληρέστερον αὐτὸν οὐ μόνον ἢ λόγος ἐστὶ νοήσομεν ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ. 1.25.158 Ἔλεγεν οὖν ἑαυτὸν εἶναι «φῶς τοῦ 1.25.158 κόσμου»· καὶ τὰ παρακείμενα ταύτῃ τῇ ὀνομασίᾳ συνεξε ταστέον, δόξαντα ἂν τισιν οὐχὶ παρακείμενα μόνον ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ τυγχάνειν. 1.25.159 Ἔστι δὲ «τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων» καὶ «τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν» καὶ «φῶς ἐθνῶν»· φῶς μὲν ἀνθρώπων ἐν τῇ τοῦ προκειμένου εὐαγγελίου ἀρχῇ· «Ὁ γέγονε, γὰρ φησιν, ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων· καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν»· «φῶς δὲ ἀληθινόν» ἐν τοῖς ἐξῆς τῆς αὐτῆς γραφῆς ἐπιγέγραπται· «Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον, ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον». «Φῶς δὲ ἐθνῶν» ἐν τῷ Ἡσαΐα, ὡς προείπομεν παρατιθέμενοι τὸ «Ἰδοὺ τέθεικά σε εἰς φῶς ἐθνῶν, τοῦ εἶναί σε εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς». 1.25.160 Φῶς δὲ κόσμου αἰσθητὸν ὁ ἥλιος ἐστίν, καὶ μετὰ τοῦτον οὐκ ἀπαδόντως ἢ σελήνη καὶ οἱ ἀστέρες τῷ αὐτῷ ὀνόματι προσαγορευθήσονται. 1.25.161 Ἀλλὰ φῶς μὲν αἰσθητὸν τυγχάνοντες οἱ γεγονέναι παρὰ Μωσεῖ λεγόμενοι τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ, καθὼ φωτίζουσι τὰ ἐπὶ γῆς, οὐκ εἰσὶ φῶς ἀληθινόν· ὁ δὲ σωτὴρ ἐλλάμπων τοῖς λογικοῖς καὶ ἡγεμονικοῖς, ἵνα αὐτῶν ὁ νοῦς τὰ ἴδια ὀρατὰ βλέπη, τοῦ νοητοῦ κόσμου ἐστὶ φῶς· λέγω δὲ τῶν λογικῶν ψυχῶν τῶν ἐν τῷ αἰσθητικῷ κόσμῳ, καὶ εἴ τι παρὰ ταῦτα συμπληροῖ τὸν κόσμον, ἀφ' οὗ ὁ σωτὴρ εἶναι ἡμᾶς διδάσκει, τάχα μέρος αὐτοῦ τὸ κυριώτατον καὶ διαφέρον τυγχάνων καί, ὡς ἔστιν εἰπεῖν, ἥλιος ἡμέρας μεγάλης κυρίου ποιητής. 1.25.162 Δι' ἣν ἡμέραν φησὶ τοῖς τοῦ φωτὸς αὐτοῦ μεταλαμβάνουσιν· «Ἐργάζεσθε ἕως ἡμέρας ἐστίν· ἔρχεται νῦν ὅτε οὐκέτι οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι. Ὅταν ἐν τῷ κόσμῳ ᾧ, φῶς εἶμι τοῦ κόσμου.» Ἔτι δὲ καὶ τοῖς μαθηταῖς φησιν· «Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου» καὶ «Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων». 1.25.163 Τὸ δ' ἀνάλογον σελήνη καὶ ἄστροις ὑπολαμβάνομεν εἶναι περὶ τὴν νύμφην ἐκκλησίαν καὶ τοὺς μαθητάς, ἔχοντας οἰκεῖον φῶς ἢ ἀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ ἡλίου ἐπίκτητον, ἵνα φωτίσωσι μὴ δεδυνημένους πηγὴν ἐν αὐτοῖς κατασκευάσαι φωτός· οἷον Παῦλον μὲν καὶ Πέτρον «φῶς» ἐροῦμεν «τοῦ κόσμου», τοὺς δὲ τυχόντας τῶν παρ' αὐτοῖς μαθητευομένων, φωτιζομένους μὲν, οὐ μὴν φωτίζειν ἑτέρους δυναμένους, τὸν κόσμον, οὗ κόσμου φῶς οἱ ἀπόστολοι ἦσαν. 1.25.164 Ὁ δὲ σωτὴρ, «φῶς» ὡν «τοῦ κόσμου», φωτίζει οὐ σώματα ἀλλὰ ἀσωμάτῳ δυνάμει τὸν ἀσώματον νοῦν, ἵνα ὡς ὑπὸ ἡλίου ἕκαστος ἡμῶν φωτιζόμενος καὶ τὰ ἄλλα δυναθῆ βλέπειν νοητά. 1.25.165 Ὅσπερ δὲ ἡλίου φωτίζοντος ἀμαυροῦται τὸ δύνασθαι φωτίζειν σελήνην καὶ ἀστέρας, οὕτως οἱ ἔλλαμ

πόμνοι ὑπὸ Χριστοῦ καὶ τὰς αὐγὰς αὐτοῦ κεχωρηκότες οὐδέν τινων διακονουμένων ἀποστόλων καὶ προφητῶν δέονται –τολμητέον γὰρ λέγειν τὴν ἀλήθειαν–οὐδὲ ἀγγέλων, προσθήσω δὲ ὅτι οὐδὲ τῶν κρειττόνων δυνάμεων, αὐτῷ τῷ πρωτογεννήτῳ μαθητευόμενοι φωτί. 1.25.166 Τοῖς δὲ μὴ χωροῦσι τὰς ἡλιακὰς Χριστοῦ ἀκτῖνας οἱ ἅγιοι διακονοῦντες παρέχουσι φωτισμὸν πολλῶ τοῦ προειρημένου ἐλάττονα, μόγις καὶ τοῦτον χωρεῖν δυναμένοις καὶ ὑπ' αὐτοῦ πληρου μένοις. 1.26.167 Ἔστι δὲ ὁ Χριστός, φῶς τυγχάνων κόσμου, φῶς ἀληθινὸν πρὸς ἀντιδιαστολὴν αἰσθητοῦ, οὐδενὸς αἰσθητοῦ ὄντος ἀληθινοῦ. Ἄλλ' οὐχὶ ἐπεὶ οὐκ ἀληθινὸν τὸ αἰσθητόν, ψεῦδος τὸ αἰσθητόν· δύναται γὰρ ἀναλογίαν ἔχειν τὸ αἰσθητόν πρὸς τὸ νοητόν, οὐ μὴν τὸ ψεῦδος ὑγιῶς παντὸς κατῆγορεῖσθαι τοῦ οὐκ ἀληθινοῦ. 1.26.168 Ζητῶ δὲ εἰ ταῦτόν ἐστι τὸ «φῶς τοῦ κόσμου» τῷ «φωτὶ τῶν ἀνθρώπων», καὶ ἡγοῦμαι πλείονα δύναμιν παρὶ στασθαι τοῦ φωτὸς ὅτε «φῶς τοῦ κόσμου» προσαγορεύεται ἢ περ «φῶς τῶν ἀνθρώπων»· ὁ γὰρ «κόσμος» κατὰ μίαν ἐκδοχὴν οὐ μόνον «ἄνθρωποι». 1.26.169 Καὶ παραστήσει τὸ πλεῖον ἢ ἕτερον εἶναι τὸν κόσμον παρὰ τοὺς ἀνθρώπους ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους προτέρᾳ λέγων· «Θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις». 1.26.170 Ἐπίστησον δὲ εἰ κατὰ μίαν ἐκδοχὴν «κόσμος» ἐστὶν ἡ ἐλευθερουμένη κτίσις «ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ», ἥς «ἡ ἀποκαρδοκία» «τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἰῶν τοῦ θεοῦ ἀπεκδέχεται». 1.26.171 «Ἐπίστησον» δὲ προσεθήκαμεν διὰ τὸ παρακεῖσθαι τὸ δυνάμενον τῷ «Ἐγὼ φῶς εἰμι τοῦ κόσμου» συνεξετάζεσθαι ἐπὶ τῶν μαθητῶν ὑπὸ Ἰησοῦ λεγόμενον· «Ἵμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου». 1.26.172 Εἰσὶ γὰρ οἱ ὑπολαμβάνοντες μείζονας εἶναι τοὺς ἀνθρώπους τοὺς τῷ Ἰησοῦ γνησίως μεμαθητευμένους τῶν ἄλλων κτισμάτων, οἱ μὲν φύσει τοιούτους γεγεννημένους, οἱ δὲ καὶ ἐν λόγῳ τῷ κατὰ τὸν χαλεπώτερον ἀγῶνα. 1.26.173 Πλείους γὰρ οἱ πόνοι καὶ ἐπισφαλῆς ἡ ζωὴ τῶν ἐν σαρκὶ καὶ αἵματι παρὰ τοὺς ἐν αἰθερίῳ σώματι, οὐκ ἂν τῶν ἐν οὐρανῷ φωστήρων ἐν τῷ ἀναλαβεῖν τὰ γῆινα σώματα ἀκινδύνως καὶ πάντως ἀναμαρτήτως διανυσάντων τὴν ἐνταῦθα ζωὴν· οἱ δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ παριστάμενοι <ταῖς> τὰ μέγιστα περὶ ἀνθρώπων ἀποφαινομέναις χρήσονται λέξεσι τῶν γραφῶν τὸ ἀνυπέρθετον τῆς ἐπαγγελίας ὅτι τὸν ἄνθρωπον φθάνει φασκούσαις, οὐ μὴν ταῦτόν τοῦτο καὶ περὶ τῆς κτίσεως ἦ, ὡς ἐδεξάμεθα, κόσμου ἀπαγγελλούσαις. 1.26.174 Τὸ γὰρ «Ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἔσμεν, ἴνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ὧσι» καὶ «Ὅπου εἰμι ἐγὼ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται» σαφῶς περὶ ἀνθρώπων ἀναγέγραπται· περὶ δὲ τῆς κτίσεως, ὅτι ἐλευθεροῦται «ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ»· καὶ προσθήσουσιν ὅτι οὐχί, εἰ ἐλευθεροῦται, ἤδη καὶ κοινωνεῖ «τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ». 1.26.175 Οὐκ ἀποσιωπήσουσι δὲ οὗτοι καὶ τὸ τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως διὰ τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὑπὲρ πάντα τιμὴν ἄνθρωπον μὲν γεγονέναι, οὐ μὴν ζῶόν τι τῶν ἐν οὐρανῷ· ἀλλὰ καὶ δευτέρον καὶ διάκονον καὶ δοῦλον τῆς γνώσεως Ἰησοῦ τὸν ἐν τῇ ἀνατολῇ φανέντα ἀστέρα δεδημιουργῆσθαι, ἥτοι ὅμοιον ὄντα τοῖς λοιποῖς ἄστροις ἢ τάχα καὶ κρείττονα, ἅτε τοῦ πάντων διαφέροντος γενόμενον σημεῖον. 1.26.176 Καὶ εἰ τὰ καυχήματα τῶν ἀγίων ἐστὶν ἐν θλίψεσιν, εἰδότες «ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμὴν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπίς οὐ κατασχύνει», οὔτε ὑπομονὴν οὔτε δοκιμὴν οὔτε ἐλπίδα ἔξει ἢ μὴ τεθλιμμένη κτίσις τὴν ἴσην ἀλλ' ἑτέραν, ἐπεὶ «τῇ ματαιότητι ἢ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκούσα ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα, ἐπ' ἐλπίδι». 1.26.177 Ὁ δὲ μὴ τολμῶν τὰ τηλικαῦτα τῷ ἀνθρώπῳ καταχαρῖσθαι, ὁμοσε χωρήσας τῷ προβλήματι φήσει τῇ ματαιότητι τὴν κτίσιν ὑποτασσομένην θλίβεσθαι, μᾶλλον στενάζουσαν ἢ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκίηνει στενάζουσιν, ἅτε καὶ πλεῖστον ὅσον χρόνον καὶ πολλαπλασίονα τοῦ ἀνθρωπίνου ἀγῶνος τῇ ματαιότητι δουλεύουσιν. 1.26.178 Διὰ τί γὰρ «οὐχ ἑκούσα»

τοῦτο ποιεῖ, ἢ ὅτι παρὰ φύσιν ἐστὶν αὐτῇ τῇ ματαιότητι ὑποτετάχθαι καὶ μὴ τὴν προηγουμένην ἔχειν τῆς ζωῆς κατάστασιν, ἢν ἀπολήψεται ἐλευθερουμένη ἐν τῇ τοῦ κόσμου φθορᾷ καὶ τῆς τῶν σωμάτων ματαιότητος ἀπολυομένη; 1.26.179 Ἄλλ' ἐπεὶ πλείονα καὶ οὐ κατὰ τὸ προκείμενον πρόβλημα δοκοῦμεν εἰρηκέναι, ἐπανελευσόμεθα ἐπὶ τὸ ἐξ ἀρχῆς, ὑπομιμνήσκοντες διὰ τί «φῶς τοῦ κόσμου» ὁ σωτὴρ λέγεται καὶ «φῶς ἀληθινόν» καὶ «φῶς τῶν ἀνθρώπων». Ἀποδέδοται μὲν γὰρ ὅτι διὰ τὸ φῶς τοῦ κόσμου τὸ αἰσθητὸν λέγεται «φῶς ἀληθινόν», καὶ ὅτι ἦτοι ταῦτόν ἐστι τὸ «φῶς τοῦ κόσμου» «τῷ φωτὶ τῶν ἀνθρώπων» ἢ ἐπιδέχεται ἐξέτασιν ὡς οὐ ταῦτόν. 1.26.180 Ἀναγκαίως δὲ διὰ τοὺς μηδὲν ἐξειληφότας ἐκ τοῦ λόγον εἶναι τὸν σωτῆρα ταῦτα ἠρεῦνεται, ἵνα πειθόμεθα μὴ κατὰ ἀποκλήρωσιν ἴστασθαι μὲν ἐπὶ τῆς «λόγος» ἐννοίας καὶ προσηγορίας χωρὶς μεταλήψεως τῆς δυναμένης μεταλαμβάνεσθαι, ἀνάγειν δὲ καὶ ἀλληγορεῖν τὴν «φῶς τοῦ κόσμου» φωνὴν καὶ τὰ λοιπὰ τῶν πολλῶν ἃ παρεθέμεθα. 1.27.181 Ὡσπερ δὲ παρὰ τὸ φωτίζειν καὶ καταλάμπειν τὰ ἡγεμονικὰ τῶν ἀνθρώπων ἢ ἀπαξαπλῶς τῶν λογικῶν, «φῶς» ἐστὶν «ἀνθρώπων» καὶ «φῶς ἀληθινόν» καὶ «φῶς τοῦ κόσμου», οὕτως ἐκ τοῦ ἐνεργεῖσθαι τὴν ἀπόθεσιν πάσης νεκρότητος καὶ ἐμφύεσθαι τὴν κυρίως καλοῦ μένην ζωὴν, ἐκ νεκρῶν ἀνισταμένων τῶν αὐτὸν γνησίως κεχωρηκότων, καλεῖται «ἡ ἀνάστασις». 1.27.182 Τοῦτο δὲ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐνεργεῖ τοῖς δυναμένοις λέγειν· «Συνετάφημεν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος» καὶ συνανέστημεν αὐτῷ· ἀλλὰ πολλῶν μᾶλλον ὅτε ἄκρως πᾶσάν τις ἀποθέμενος νεκρότητα καὶ τὴν αὐτοῦ τοῦ υἱοῦ <ἐν> καὶ νότῃτι ζωῆς περιπατεῖ· «τὴν <οὖν> νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι πάντοτε ἐνταῦθα περιφέρομεν»–ὅτε ἀξιο λόγως ὠφελήμεθα–ἵνα ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τοῖς σώμασιν ἡμῶν φανερωθῇ». 1.27.183 Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐν σοφίᾳ πορεία καὶ πρακτικὴ τῶν σωζομένων ἐν αὐτῷ γινομένη κατὰ τὰς περὶ ἀληθείας ἐν λόγῳ θείῳ διεξόδους καὶ πράξεις τὰς κατὰ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην, παρίστησιν ἡμῖν νοεῖν πῶς αὐτός ἐστιν ἡ ὁδός, ἐφ' ἣν ὁδὸν οὐδὲν αἶρειν δεῖ, οὔτε πῆραν οὔτε ἱμάτιον, ἀλλ' οὐδὲ ράβδον ἔχοντα ὀδεύειν χρή, οὐδὲ ὑποδήματα ὑποδεδέσθαι κατὰ τοὺς πόδας. 1.27.184 Αὐτάρκης γὰρ ἀντὶ παντὸς ἐφοδίου αὐτὴ ἡ ὁδός, καὶ ἀνευδεῆς τυγχάνει πᾶς ὁ ταύτης ἐπιβαίνων, κεκοσμημένος ἐνδύματι ᾧ πρέπει κεκοσμηθῆναι τὸν ἐπὶ τὴν κλῆσιν τοῦ γάμου ἀπιόντα, οὐδενός τε χαλεποῦ δυναμένου ἀπαντῆσαι κατὰ ταύτην τὴν ὁδόν. Ἀμύχανον γὰρ ὁδοὺς ὄφειος ἐπὶ πέτρας εὐρεῖν, κατὰ τὸν Σαλομῶντα, φημί δ' ἐγώ, ὅτι καὶ οὗ δήποτε θηρίου. 1.27.185 Διὸ οὐδὲ χρεῖα ράβδου ἐν ὁδῷ οὐδὲ ἵχνη τῶν ἐναντίων ἐχούση καὶ ἀνεπιδέκτω διὰ τὸ στερρόν, δι' ὅπερ καὶ πέτρα λέγεται, τῶν χειρόνων τυγχάνουση. 1.27.186 Ἀλήθεια δὲ ὁ μονογενής ἐστι πάντα ἐμπεριεληφώς τὸν περὶ τῶν ὄλων κατὰ τὸ βούλημα τοῦ πατρὸς μετὰ πάσης τρανότητος λόγον καὶ ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, ἢ ἀλήθειά ἐστι, μεταδιδούς. 1.27.187 Ἐὰν δέ τις ζητῇ, εἰ πᾶν ὃ τίποτε ἐγνωσμένον ὑπὸ τοῦ πατρὸς κατὰ τὸ «βάθος τοῦ πλούτου καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως» αὐτοῦ ἐπίσταται ὁ σωτὴρ ἡμῶν, καὶ φαντασίᾳ τοῦ δοξάζειν τὸν πατέρα ἀποφαίνεται τινὰ γινωσκόμενα ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀγνοεῖσθαι ὑπὸ τοῦ υἱοῦ, διαρκοῦντος ἐξισωθῆναι ταῖς καταλήψεσι τοῦ ἀγεννήτου θεοῦ, ἐπιστατέον αὐτὸν ἐκ τοῦ ἀλήθειαν εἶναι τὸν σωτῆρα καὶ προσακτέον ὅτι, εἰ ὀλόκληρός ἐστιν ἡ ἀλήθεια, οὐδὲν ἀληθὲς ἀγνοεῖ, ἵνα μὴ σκάζη λείπουσα ἡ ἀλήθεια οἷς οὐ γινώσκει, κατ' ἐκείνους τυγχάνουσιν ἐν μόνῳ τῷ πατρί, ἢ δεικνύτω τις ὅτι ἐστὶν ἃ γινωσκόμενα τῆς ἀληθείας προσηγορίας οὐ τυγχάνοντα ἀλλὰ ὑπὲρ αὐτὴν ὄντα. 1.27.188 Σαφὲς δὲ ὅτι κυρίως τῆς εἰλικρινοῦς καὶ ἀμιγοῦς πρὸς τι ἕτερον ζωῆς ἢ ἀρχῆς ἐν τῷ πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως τυγχάνει· ἀφ' ἧς οἱ μέτοχοι τοῦ Χριστοῦ λαμβάνοντες τὴν ἀληθῶς ζωὴν ζῶν, τῶν παρ' αὐτὸν νομιζομένων ζῆν ὡσπερ οὐκ ἐχόντων τὸ ἀληθινὸν φῶς, οὕτως οὐδὲ τὸ ἀληθινὸν ζῆν. 1.27.189 Καὶ ἐπεὶ ἐν τῷ πατρὶ οὐκ ἔστι γενέσθαι ἢ παρὰ τῷ πατρὶ μὴ φθάσαντα πρῶτον κάτωθεν

ἀναβαίνοντα ἐπὶ τὴν τοῦ υἱοῦ θεότητα, δι' ἧς τις χειραγωγηθῆναι δύναται καὶ ἐπὶ τὴν πατρικὴν μακαριότητα, «θύρα» ὁ σωτὴρ ἀναγράφεται. 1.27.190 Φιλάνθρωπος δὲ ὢν καὶ τὴν ὅπως ποτὲ ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀποδεχόμενος τῶν ψυχῶν ῥοπήν τῶν ἐπὶ τὸν λόγον μὴ σπευδόντων ἀλλὰ δίκην προβάτων οὐκ ἐξητασμένον ἀλλὰ ἄλογον τὸ ἡμερον καὶ πρᾶον ἐχόντων ποιμὴν γίνεται· «Ἀνθρώπους γὰρ καὶ κτήνη σώζει ὁ κύριος»· καὶ ὁ Ἰσραὴλ δὲ καὶ ὁ Ἰούδας σπείρεται σπέρμα οὐ μόνον ἀνθρώπων ἀλλὰ καὶ κτηνῶν. 1.28.191 Πρὸς τούτοις ἐπισκοπητέον ἐξ ἀρχῆς τὴν Χριστὸς προσηγορίαν καὶ προσληπτέον τὴν βασιλεύς, ἵνα τῇ παραθέσει ἡ διαφορὰ νοηθῇ. Λέγεται δὲ ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ ὁ ἡγαπηκῶς δικαιοσύνην καὶ ἀνομίαν μεμισηκῶς παρὰ τοὺς μετόχους αἰτίαν τοῦ κεχρίσθαι τὸ οὕτω δικαιοσύνην προσεληλυθέναι ἐσχηκέναι καὶ τὴν ἀνομίαν μεμισηκέναι, ὡς οὐχ ἅμα τῷ εἶναι τὴν χρίσιν συνυπάρχουσαν καὶ συγκτισθεῖσαν λαβῶν, ἥτις χρίσις βασιλείας ἐπὶ γεννητοῖς ἐστὶ σύμβολον, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἱερωσύνης· ἄρ' οὖν ἐπιγεννητὴ ἐστὶν ἡ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ βασιλεία καὶ οὐ συμφυῆς αὐτῷ; 1.28.192 Καὶ πῶς οἶόν τε τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, οὐκ ὄντα βασιλέα, ὕστερον βασιλέα γεγονέναι διὰ τὸ ἡγαπηκέναι δικαιοσύνην, καὶ ταῦτα τυγχάνοντα δικαιοσύνην; μήποτε δὲ λανθάνει ἡμᾶς ὁ μὲν ἄνθρωπος αὐτοῦ Χριστὸς ὢν, κατὰ τὴν ψυχὴν διὰ τὸ ἀνθρώπινον καὶ τεταραγμένην καὶ περίλυπον γεγεννημένην μάλιστα νοούμενος, ὁ δὲ βασιλεύς κατὰ τὸ θεῖον. 1.28.193 Παραμυθοῦμαι δὲ τοῦτο ἐξ ἑβδομηκοστοῦ πρώτου ψαλμοῦ λέγοντος· «Ὁ θεός, τὸ κρίμα σου τῷ βασιλεῖ δός, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τῷ υἱῷ τοῦ βασιλέως, κρίνειν τὸν λαόν σου ἐν δικαιοσύνῃ καὶ τοὺς πτωχοὺς σου ἐν κρίσει»· σαφῶς γὰρ εἰς Σαλομῶντα ἐπιγεγραμμένος ὁ ψαλμὸς περὶ Χριστοῦ προφητεύεται. 1.28.194 Καὶ ἄξιον ἰδεῖν τίνι βασιλεῖ τὸ κρίμα εὔχεται δοθῆναι ὑπὸ θεοῦ ἢ προφητεία καὶ τίνι υἱῷ βασιλέως καὶ ποίου βασιλέως τὴν δικαιοσύνην. 1.28.195 Ἦγοῦμαι οὖν «βασιλέα» μὲν λέγεσθαι τὴν προηγουμένην τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως φύσιν, ἣ δίδοται διὰ τὸ ὑπερέχειν τὸ κρίνειν· τὸν δὲ ἄνθρωπον, ὃν ἀνείληφεν, ὑπ' ἐκείνης μορφῆς μενον κατὰ δικαιοσύνην <καὶ> ἐκτυπούμενον, «υἷόν τοῦ βασιλέως». 1.28.196 Καὶ προσάγομαι εἰς τὸ τοῦθ' οὕτως ἔχειν παραδέξασθαι ἀπὸ τοῦ εἰς ἓνα λόγον συνῆχθαι ἀμφοτέρω καὶ τὰ ἐπιφερόμενα οὐκέτι ὡς περὶ δύο τινῶν ἀπαγγέλλεσθαι ἀλλ' ὡς περὶ ἑνός. 1.28.197 Πεποίηκε γὰρ ὁ σωτὴρ «τὰ ἀμφοτέρω ἓν», τάχα τὴν ἀπαρχὴν τῶν γινομένων ἀμφοτέρων <ἓν> ἐν ἑαυτῷ πρὸ πάντων ποιήσας· «ἀμφοτέρων» δὲ λέγω καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐφ' ὧν ἀνακέκραται τῷ ἀγίῳ πνεύματι ἡ ἐκάστου ψυχὴ καὶ γέγονεν ἕκαστος τῶν σωζομένων πνευματικός. 1.28.198 Ὡσπερ οὖν εἰσὶ τινες ποιμαίνοντες ὑπὸ Χριστοῦ διὰ τὸ σφῶν αὐτῶν, ὡς προειρήκαμεν, πρᾶον μὲν καὶ εὐσταθὲς ἀλογώτερον δέ, οὕτω καὶ βασιλευόμενοι κατὰ <τὸ> λογικώτερον προσιέναι τῇ θεοσεβείᾳ. 1.28.199 Καὶ βασιλευόμενων διαφοραί, ἥτοι μυστικώτερον καὶ ἀπορρητότερον καὶ θεοπρεπέστερον βασιλευόμενων ἢ ὑποδεέστερον. 1.28.200 Καὶ εἴποιμ' ἂν τοὺς μὲν τεθεωρηκότας τὰ ἕξω σωμάτων, καλούμενα παρὰ τῷ Παύλῳ «ἄορατα» καὶ «μὴ βλεπόμενα», ἕξω παντὸς αἰσθητοῦ λόγῳ γεγεννημένους, βασιλευόμενους ὑπὸ τῆς προηγουμένης φύσεως τοῦ μονογενοῦς· τοὺς δὲ μέχρι τοῦ περὶ τῶν αἰσθητῶν λόγου ἐφθακότας καὶ διὰ τούτων δοξάζοντας τὸν πεποιηκότα καὶ αὐτοὺς ὑπὸ λόγου βασιλευόμενους ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ βασιλεύεσθαι. Μηδεὶς δὲ προσκοπτέτω διακρινόντων ἡμῶν τὰς ἐν τῷ σωτῆρι ἐπινοίας, οἰόμενος καὶ τῇ οὐσίᾳ ταύτῃ ἡμᾶς ποιεῖν. 1.29.201 Πάνυ δὲ καὶ τοῖς τυχοῦσιν σαφές, πῶς ἐστὶ διδάσκαλος καὶ σαφηνιστὴς τῶν εἰς εὐσέβειαν συντείνοντων ὁ κύριος ἡμῶν καὶ κύριος δούλων τῶν ἐχόντων «πνεῦμα δουλείας εἰς φόβον». Προκοπτόντων <δὲ> καὶ ἐπὶ τὴν σοφίαν σπευδόντων καὶ ταύτης ἀξιουμένων—ἐπεὶ «ὁ δούλος οὐκ οἶδε τί θέλει ὁ κύριος αὐτοῦ»—οὐ μένει κύριος, γινόμενος αὐτῶν «φίλος». 1.29.202 Καὶ αὐτὸς τοῦτο διδάσκει, ὅπου μὲν <ὅτε> ἔτι δούλοι ὑπῆρχον οἱ ἀκροώμενοι φάσκων· «Ἵμεῖς

φωνεῖτέ με ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ κύριος, καὶ καλῶς λέγετε, εἰμὶ γάρ»· ὅπου δέ· «Οὐκέτι ὑμᾶς λέγω δούλους, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ οἶδε, τί τὸ θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ· ἀλλὰ λέγω ὑμᾶς φίλους», ὅτι διαμεμενήκατε «μετ' ἐμοῦ ἐν πᾶσι τοῖς πειρασμοῖς μου». 1.29.203 Οἱ οὖν κατὰ φόβον βιοῦντες, ὃν ἀπαιτεῖ ἀπὸ τῶν οὐ καλῶν δούλων ὁ θεὸς— ὡς ἀνέγνωμεν ἐν τῷ Μαλαχία· «Εἰ κύριός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἔστιν ὁ φόβος μου;» —δοῦλοι τυγχάνουσι κυρίου τοῦ σωτήρος αὐτῶν καλουμένου. 1.29.204 Ἀλλὰ διὰ τούτων πάντων οὐ σαφῶς ἡ εὐγένεια παρίσταται τοῦ υἱοῦ, ὅτε δὲ τὸ «Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε» λέγεται πρὸς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ὃ ἄει ἔστι τὸ «σήμερον», — οὐκ ἔνι γὰρ ἔσπερα θεοῦ, ἐγὼ δὲ ἡγοῦμαι, ὅτι οὐδὲ πρωῖα, ἀλλὰ ὁ συμπαρεκτείνων τῇ ἀγενήτῳ καὶ αἰδίδῳ αὐτοῦ ζωῆ, ἴν' οὕτως εἴπω, χρόνος ἡμέρα ἔστιν αὐτῷ σήμερον, ἐν ᾗ γεγέννηται ὁ υἱός—, ἀρχῆς γενέσεως αὐτοῦ οὕτως οὐχ εὐρισκομένης ὡς οὐδὲ τῆς ἡμέρας. 1.30.205 Προσθετέον τοῖς εἰρημένοις πῶς ἔστιν ὁ υἱὸς «ἀληθινὴ ἄμπελος». Τοῦτο δὲ δῆλον ἔσται τοῖς συνεισὶν ἀξίως χάριτος προφητικῆς τὸ «Οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου». 1.30.206 Εἰ γὰρ ἡ καρδία τὸ διανοητικόν ἔστι, τὸ δὲ εὐφραῖνον αὐτὸ ὁ ποτιμώτατός ἔστι λόγος, ἐξιστῶν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπικῶν καὶ ἐνθουσιᾶν ποιῶν καὶ μεθύειν μέθην οὐκ ἀλόγιστον ἀλλὰ θεῖαν, ἣν οἶμαι καὶ Ἰωσήφ τοὺς ἀδελφοὺς μεθύειν ποιεῖ, εὐλόγως ὁ τὸν εὐφραῖνοντα καρδίαν ἀνθρώπου οἶνον φέρων «ἄμπελός» ἔστιν «ἀληθινή»· διὰ τοῦτο «ἀληθινή», ἐπεὶ βότρυς ἔχει τὴν ἀλήθειαν καὶ κλήματα τοὺς μαθητάς, μιμητάς αὐτοῦ καὶ αὐτοὺς καρποφοροῦντας τὴν ἀλήθειαν. 1.30.207 Ἔργον δὲ διαφορὰν παραστήσαι ἄρτου καὶ ἀμπέλου, ἐπεὶ οὐ μόνον ἄμπελος ἀλλὰ καὶ ἄρτος ζωῆς εἶναι φησιν. 1.30.208 Ὅρα δὲ μήποτε, ὡςπερ ὁ ἄρτος τρέφει καὶ ἰσχυροποιεῖ καὶ στηρίζειν λέγεται καρδίαν ἀνθρώπου, ὁ δὲ οἶνος ἡδεῖ καὶ εὐφραίνει καὶ διαχεῖ, οὕτως τὰ μὲν ἠθικὰ μαθήματα, ζῶν περιποιοῦντα τῷ μανθάνοντι καὶ πράττοντι, ἄρτος ἔστι τῆς ζωῆς—οὐκ ἂν ταῦτα γεννήματα λέγοιτο τῆς ἀμπέλου—, τὰ δὲ εὐφραίνοντα καὶ ἐνθουσιᾶν ποιοῦντα ἀπόρρητα καὶ μυστικὰ θεωρήματα, τοῖς κατατρυφῶσι τοῦ κυρίου ἐγγινόμενα καὶ οὐ μόνον τρέφονται ἀλλὰ καὶ τρυφᾶν ποθοῦσιν, ἔστιν ἀπὸ τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου ἐρχόμενα, «οἶνος» καλούμενα. 1.31.209 Πρὸς τούτοις δὲ <ἐπιστατέον> τῷ πῶς «πρῶτος καὶ ἔσχατος» <εἶναι> ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἀνα γέγραπται, ἕτερος κατὰ τὸ πρῶτος εἶναι τυγχάνων τοῦ Α καὶ τῆς ἀρχῆς, καὶ κατὰ τὸ ἔσχατος οὐχ ὁ αὐτὸς τῷ Ω καὶ τῷ τέλει. 1.31.210 Ἦγοῦμαι τοίνυν τῶν λογικῶν ζώων ἐν πολλοῖς εἴδεσι χαρακτηριζομένων, εἶναι τι πρῶτον αὐτῶν καὶ δεύτερον καὶ τρίτον καὶ τὰ καθεξῆς ἕως ἐσχάτου. 1.31.211 Καὶ τὸ μὲν ἀκριβὲς εἰπεῖν τί πρῶτον καὶ ποῖον τὸ δεύτερον καὶ ἐπὶ τίνος ἀληθὲς τὸ τρίτον καὶ οὕτως μέχρι τοῦ τελευταίου φθάσαι οὐ πάνυ τι ἀνθρώπινον, ἀλλὰ ὑπὲρ τὴν ἡμετέραν ἐστὶ φύσιν. Στῆναι δὲ καὶ περιλαλῆσαι τὰ εἰς τὸν τόπον ὡς οἰοί τε ἔσμεν πειρα σόμεθα. 1.31.212 Εἰσὶ τινες θεοὶ ὧν ὁ θεὸς θεός ἔστιν, ὡς αἱ προφητεῖαι φασιν· «Ἐξομολογεῖσθε τῷ θεῷ τῶν θεῶν» καὶ «θεὸς θεῶν ἐλάλησε κύριος, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν»· θεὸς δὲ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον «οὐκ ἔστιν νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων»· ζῶντες ἄρα εἰσὶ καὶ οἱ θεοί, ὧν ὁ θεὸς θεός ἔστι. 1.31.213 Καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ γράφων ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους· «Ὅσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ καὶ κύριοι πολλοί» κατὰ τὰ προφητικά τὸ τῶν θεῶν ἐξείληφεν ὄνομα ὡς τυγχανόντων. 1.31.214 Εἰσὶ δὲ παρὰ τοὺς θεοὺς, ὧν ὁ θεὸς θεός ἔστιν, ἕτεροί τινες οἱ καλοῦνται «θρόνοι» καὶ ἄλλοι λεγόμενοι «ἀρχαί, κυριότητές τε καὶ ἐξουσίαι» παρὰ τούτους ἄλλοι. 1.31.215 Διὰ δὲ τὸ «ὑπὲρ πᾶν ὄνομα ὀνομαζόμενον οὐ μόνον ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι» καὶ ἄλλα παρὰ ταῦτα οὐ πάνυ συνήθως ἡμῖν ὀνομαζόμενα δεῖ πιστεῦειν εἶναι λογικά, ὧν ἐν τι γένος ἐκάλει Σαβαὶ <ὁ> Ἑβραῖος, παρ' ὃ ἔσχημα τίσθαι τὸν Σαβαώθ, ἄρχοντα ἐκείνων τυγχάνοντα, οὐχ ἕτερον τοῦ θεοῦ. Καὶ ἐπὶ πᾶσι θνητὸν λογικὸν ὁ ἄνθρωπος. 1.31.216 Ὅ τοίνυν τῶν ὄλων θεὸς πρῶτόν τι τῇ τιμῇ γένος λογικὸν πεποίηκεν, ὅπερ οἶμαι τοὺς καλουμένους θεοὺς, καὶ δεύτερον ἐπὶ τοῦ παρόντος καλείσθωσαν

«θρόνοι», καὶ τρίτον χωρὶς διστάσεως «ἀρχαί». Οὕτω δὲ τῷ λογικῷ καταβατέον ἐπὶ ἔσχατον λογικόν, τάχα οὐκ ἄλλο τι τοῦ ἀνθρώπου τυγχάνον. 1.31.217 Ὁ τοίνυν σωτὴρ θειότερον πολλῶ ἢ Παῦλος γέγονε «τοῖς πᾶσι πάντα», ἴνα «πάντα» ἢ «κερδήση» ἢ τελειώσῃ, καὶ σαφῶς γέγονεν ἀνθρώποις ἀνθρωπος καὶ ἀγγέλοις ἄγγελος. 1.31.218 Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἀνθρώπου αὐτὸν γεγονέναι οὐδεὶς τῶν πεπιστευκότων διστάζει· περὶ δὲ τοῦ ἀγγέλου πειθώμεθα τηροῦντες τὰς τῶν ἀγγέλων ἐπιφανείας καὶ λόγους, ὅτε τῆς τῶν ἀγγέλων ἐξουσίας φαίνεται ἔν τισι τόποις τῆς γραφῆς ἀγγέλων λεγόντων, ὡσπερ ἐπὶ τοῦ «᾿Ωφθη ἄγγελος κυρίου ἐν πυρὶ φλογὸς βάτου. Καὶ εἶπεν· Ἐγὼ θεὸς Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ». Ἀλλὰ καὶ Ἰσαΐας φησὶ «Καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλής ἄγγελος». 1.31.219 Πρῶτος οὖν καὶ ἔσχατος ὁ σωτὴρ, οὐχ ὅτι οὐ τὰ μεταξύ, ἀλλὰ τῶν ἄκρων, ἴνα δηλωθῇ, ὅτι «τὰ πάντα» γέγονεν αὐτός. Ἐπίστησον δὲ πότερον ἀνθρωπός ἐστι τὸ «ἔσχατον» ἢ τὰ καλούμενα καταχθόνια, ὧν εἰσι καὶ οἱ δαίμονες, ἦτοι πάντες ἢ τινες. 1.31.220 Ζητητέον τὰ εἰς ἃ καὶ αὐτὰ γενόμενος ὁ σωτὴρ διὰ τοῦ προφήτου Δαβὶδ φησι· «Καὶ ἐγενόμην ὡσεὶ ἀνθρωπος ἀβοήθητος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος», ὡσπερ πλέον ἔχων παρὰ ἀνθρώπους κατὰ τὴν ἐκ παρθένου γένεσιν καὶ κατὰ τὸν λοιπὸν ἐν παραδόξοις βίον, οὕτως ἐν νεκροῖς κατὰ τὸ μόνος ἐκεῖ εἶναι ἐλεύθερος· οὐκ ἐγκαταλέλειπται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἰς τὸν ἄδην. Οὕτως μὲν οὖν «πρῶτος καὶ ἔσχατος». 1.31.221 Εἰ δέ ἐστι γράμματα θεοῦ, ὡσπερ ἔστιν, ἅπερ ἀναγιγνώσκοντες οἱ ἅγιοι φασὶν ἀνεγνωκέναι τὰ ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ οὐρανοῦ, τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, ἴνα δι' αὐτῶν τὰ οὐράνια ἀναγνωσθῇ, αἱ ἔννοιαι τυγχάνουσιν κατακερματιζόμεναι εἰς Α καὶ τὰ ἐξῆς μέχρι τοῦ Ω, τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. 1.31.222 Πάλιν δὲ ἀρχὴ καὶ τέλος ὁ αὐτός, ἀλλ' οὐ κατὰ τὰς ἐπινοίας ὁ αὐτός. Ἀρχὴ γάρ, ὡς ἐν ταῖς παροιμίαις μεμαθήκαμεν, καθ' ὃ σοφία τυγχάνει, ἐστὶ γέγραπται γοῦν· «Ὁ θεὸς ἐκτίσέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ»· καθ' ὃ δὲ λόγος ἐστίν, οὐκ ἔστιν ἀρχή· «Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ λόγος». 1.31.223 Οὐκοῦν αἱ ἐπινοιαὶ αὐτοῦ ἔχουσιν ἀρχὴν καὶ δευτέρον τι παρὰ τὴν ἀρχὴν καὶ τρίτον καὶ οὕτως μέχρι τέλους· ὡσεὶ ἔλεγεν «ἀρχὴ εἰμι καθ' ὃ σοφία εἰμί», δευτέρον δέ, εἰ οὕτω τύχοι, «καθ' ὃ ἀόρατός εἰμι», καὶ τρίτον «καθ' ὃ ζωὴ», ἐπεὶ «ὃ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν». 1.31.224 Καὶ εἴ τις ἰκανὸς βασανίζων τὸν νοῦν τῶν γραφῶν ὄραν, τάχα εὕρησει πολλὰ τῆς τάξεως καὶ τὸ τέλος· οὐκ οἶμαι γὰρ ὅτι πάντα. Σαφέστερον δ' ἢ ἀρχὴ καὶ <τὸ> τέλος δοκεῖ κατὰ τὴν συνήθειαν ὡς ἐπὶ ἠνωμένου λέγεσθαι, οἷον ἀρχὴ οἰκίας ὁ θεμέλιος καὶ τέλος ἡ στεφάνη. 1.31.225 Καὶ ἔφαρμον στέον γε διὰ τὸ «ἀκρογωνιαῖον» εἶναι «λίθον» τὸν Χριστὸν τῷ ἠνωμένῳ παντὶ σώματι τῶν σωζομένων τὸ παράδειγμα τὸ «πάντα» γὰρ καὶ «ἐν πᾶσι» Χριστὸς ὁ μονογενής, ὡς μὲν ἀρχὴ ἐν ᾧ ἀνείληφεν ἀνθρώπῳ, ὡς δὲ τέλος ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν ἁγίων δηλονότι τυγχάνων καὶ ἐν τοῖς μεταξύ, ἢ ὡς μὲν ἀρχὴ ἐν Ἀδάμ, ὡς δὲ τέλος ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ, κατὰ τὸ εἰρημένον· «Ὁ ἔσχατος Ἀδάμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν». Πλὴν τοῦτο τὸ ῥητὸν ἐφαρμόσει καὶ τῇ ἀποδόσει τοῦ «πρῶτος καὶ ἔσχατος». 1.31.226 Τηρήσαντες μὲντοι τὰ εἰρημένα περὶ «πρώτου καὶ ἐσχάτου» καὶ περὶ «ἀρχῆς καὶ τέλους», ὅπου μὲν εἰς εἶδη λογικῶν ἀνηνέγκαμεν, ὅπου δὲ εἰς διαφοροῦς ἐπινοίας τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τὸν λόγον, καὶ ἔχομεν τὴν διαφορὰν «πρώτου» καὶ «ἀρχῆς», καὶ «ἐσχάτου» καὶ «τέλους», ἔτι δὲ καὶ τοῦ «Α» καὶ τοῦ «Ω». 1.31.227 Οὐκ ἄδηλον οὐδὲ τὸ «ζῶν» καὶ «νεκρός», καὶ μετὰ τὸ νεκρὸς ζῶν εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἐπεὶ γὰρ οὐκ ὠφελίμεθα ἀπὸ τῆς προηγουμένης ζωῆς αὐτοῦ γενόμενοι ἐν ἁμαρτίᾳ, κατέβη ἐπὶ τὴν νεκρότητα ἡμῶν, ἴνα ἀποθανόντος αὐτοῦ τῇ ἁμαρτίᾳ «τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες», τὴν μετὰ τὴν νεκρότητα ζωὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων <ἐν> τάξει χωρῆσαι δυνηθῶμεν· οἱ γὰρ τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ πάντοτε ἐν τῷ σώματι περιφέροντες καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ ἔξουσιν ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν φανερομένην. 1.32.228 Καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ τῶν τῆς καινῆς

διαθήκης βιβλίων ἐλέγετο ὑπ' αὐτοῦ περὶ ἑαυτοῦ. Ἐν δὲ τῷ Ἡσαΐα ἔφρασκεν ὑπὸ τοῦ πατρὸς τεθεῖσθαι αὐτοῦ «τὸ στόμα ὡς μάχαιραν ὀξεῖαν» καὶ κεκρύφθαι «ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς χειρὸς αὐτοῦ», βέλει ἐκλεκτῶ ὠμοιωμένος «καὶ ἐν τῇ φαρέτρᾳ» τοῦ πατρὸς κεκρυμμένος, «δοῦλος» τοῦ θεοῦ τῶν ὄλων ὑπ' αὐτοῦ καλούμενος καὶ «Ἰσραὴλ» καὶ «φῶς ἐθνῶν». 1.32.229 Μάχαιρα μὲν οὖν ὀξεῖά ἐστι τὸ στόμα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἐπεὶ «ζῶν τυγχάνει ὁ λόγος τοῦ θεοῦ καὶ ἐνεργῆς καὶ τομώτερος ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον καὶ διῖκνούμενος ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καὶ πνεύματος, ἀρμῶν τε καὶ μυελῶν, καὶ κριτικὸς ἐνθυμήσεων καὶ ἐννοιῶν καρδίας» ἄλλως τε καὶ ἐλθὼν οὐκ εἰρήνην ἐπὶ τὴν γῆν, τοῦτ' ἔστιν ἐπὶ τὰ σωματικά καὶ αἰσθητά, βαλεῖν ἀλλὰ μάχαιραν, καὶ διακόπτων τὴν, ἴν' οὕτως εἴπω, ἐπιβλαβῆ φιλίαν ψυχῆς καὶ σώματος, ἴν' ἡ ψυχὴ ἐπιδιδούσα αὐτὴν τῷ στρατευομένῳ κατὰ τῆς σαρκὸς πνεύματι φιλιωθῆ τῷ θεῷ, μάχαιραν ἢ ὡς μάχαιραν ὀξεῖαν κατὰ τὸν προφητικὸν λόγον ἔσχε τὸ στόμα· ἀλλὰ καὶ βλέπων τοσοῦτους τετρωμένους τῇ θείᾳ ἀγάπῃ ὁμοίως τῇ ὁμολογούσῃ τοῦτο πεπονθέναι ἐν τῷ Ἄϊσματι τῶν ἀσμάτων διὰ τοῦ «Ὅτι τετρωμένη ἀγάπης ἐγώ» τὸ τρῶσαν βέλος τὰς τῶν τοσοῦτων εἰς ἀγάπην θεοῦ ψυχὰς οὐκ ἄλλο τι εὐρήσει ἢ τὸν εἰπόντα· «Ἔθηκέ με ὡς βέλος ἐκλεκτόν.» 1.32.230 Ἔτι δὲ πᾶς ὁ συνιεὶς πῶς τοῖς μαθητευομένοις ὁ Ἰησοῦς γεγένηται οὐχ ὡς «ὁ ἀνακεείμενος ἀλλ' ὡς ὁ διακο νῶν», μορφήν δούλου ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας τῶν δουλευσάντων τῇ ἀμαρτίᾳ λαβῶν, οὐκ ἀγνοήσει τίνα τρόπον ὁ πατὴρ φησι πρὸς αὐτὸν τὸ «Δοῦλός μου εἶ σύ» καὶ μετ' ὀλίγα· «Μέγα σοί ἐστι τοῦτο κληθῆναι σε παῖδά μου». 1.32.231 Τολμητέον γὰρ εἰπεῖν πλείονα καὶ θειοτέραν καὶ ἀληθῶς κατ' εἰκόνα τοῦ πατρὸς τὴν ἀγαθότητα φαίνεσθαι τοῦ Χριστοῦ, ὅτε «ἑαυτὸν ἐταπείνωσε γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ», ἢ εἰ «ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ», καὶ μὴ βουληθεὶς ἐπὶ τῇ τοῦ κόσμου σωτηρίᾳ γενέσθαι δοῦλος. 1.32.232 Διὰ τοῦτο διδάξει ἡμᾶς βουλόμενος μέγα δῶρον εἰληφέναι ἀπὸ τοῦ πατρὸς τὸ οὕτως δεδουλευκέναι φησί· «Καὶ ὁ θεὸς μου ἔσται μοι ἰσχύς. Καὶ εἶπέ μοι· Μέγα σοί ἐστι τοῦτο κληθῆναι σε παῖδά μου.» Μὴ γενόμενος γὰρ δοῦλος οὐκ ἂν ἔστησε «τὰς φυλάς τοῦ Ἰακώβ» οὐδὲ «τὴν διασπορὰν τοῦ Ἰσραὴλ» ἐπέστρεψεν, ἀλλ' οὐδὲ γεγόνει ἂν εἰς «φῶς ἐθνῶν», τοῦ «εἶναι εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς». 1.32.233 Καὶ μέτριόν γε τὸ δοῦλον αὐτὸν γενέσθαι, εἰ καὶ μέγα ὑπὸ τοῦ πατρὸς εἶναι τοῦτο λέγεται, συγκρίσει ἀρνίου ἀκάκου καὶ ἀμνοῦ. Ὡς γὰρ ἀρνίον ἄκακον γεγένηται ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα ἄρῃ «τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου», ὁ πᾶσι τοῦ λόγου χορηγός, ὁμοιωθεὶς ἀμνῶ «ἐνώπιον τοῦ κείροντος» ἀφώνω, ὅπως τῷ θανάτῳ αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες καθαρθῶμεν, ἀναδιδομένῳ τρόπον φαρμάκου ἐπὶ τὰς ἀντικειμένας ἐνεργείας καὶ τὴν τῶν βουλομένων ἀναδέξασθαι τὴν ἀλήθειαν ἀμαρτίαν· ἀτονῆσαι γὰρ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ τὰς πολεμούσας τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει πεποίηκε δυνάμεις, καὶ † ἐξελέυσεσθαι τὴν ἐν ἐκάστῳ τῶν πιστευόντων ζωὴν τῇ ἀμαρτίᾳ ἀφάτῳ δυνάμει. 1.32.234 Ἐπεὶ δὲ ἕως πᾶς ἐχθρὸς αὐτοῦ καταργηθῆ καὶ τελευταῖός γε ὁ θάνατος, αἴρει τὴν ἀμαρτίαν, ἵνα ὁ πᾶς γένηται χωρὶς ἀμαρτίας κόσμος, διὰ τοῦτο ὁ Ἰωάννης δεικνὺς αὐτόν φησιν· «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου» οὐχὶ ὁ μέλλων μὲν αἴρειν οὐχὶ δὲ καὶ αἴρων ἤδη, καὶ οὐχὶ ὁ ἄρας μὲν οὐχὶ δὲ καὶ αἴρων ἔτι. 1.32.235 τὸ γὰρ αἴρειν ἐνεργεῖ ἐπὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἕως ἀπὸ παντὸς τοῦ κόσμου ἀφαιρεθῆ ἡ ἀμαρτία καὶ παραδῶ ἔτοιμον βασιλείαν τῷ πατρὶ ὁ σωτὴρ, τῷ μὴ εἶναι μηδὲ τὴν τυχοῦσαν ἀμαρτίαν χωροῦσαν τὸ ὑπὸ πατρὸς βασιλεύεσθαι καὶ πάλιν ἐπιδεχομένην τὰ πάντα τοῦ θεοῦ ἐν ὅλῃ ἑαυτῇ καὶ πάσῃ, ὅτε πληροῦται τὸ «ἵνα γένηται ὁ θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσιν». 1.32.236 Ἀλλὰ καὶ «ἀνὴρ» πρὸς τούτοις λέγεται «ὀπίσω Ἰωάννου ἐρχόμενος, ἔμπροσθεν αὐτοῦ γεγεννημένος καὶ πρὸ αὐτοῦ ὢν», ἵνα διδαχθῶμεν καὶ τὸν ἄνθρωπον τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τὸν τῇ θεότητι αὐτοῦ ἀνακεκραμένον πρεσβύτερον

εἶναι τῆς ἐκ Μαρίας γενέσεως, ὄντινα ἄνθρωπὸν φησιν ὁ βαπτιστὴς ὅτι «οὐκ ἤδει». 1.32.237 Πῶς δὲ οὐκ ἤδει ὁ σκιρτήσας ἐν ἀγαλλιάσει ἔτι βρέφος τυγχάνων ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Ἑλισάβετ, ὅτε «ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ» τῆς Μαρίας «εἰς τὰ ὦτα» τῆς Ζαχαρίου γυναικός; 1.32.238 Ἐπίστησον οὖν, εἰ δύναται τὸ «οὐκ ἤδειν» κατὰ τὰ πρὸ σώματος λέγειν· εἰ δὲ καὶ οὐκ ἤδει μὲν αὐτὸν πρὸ τοῦ ἤκειν εἰς σῶμα, ἔγνω δὲ ἔτι ὄντα ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρός, τάχα μανθάνει τι περὶ αὐτοῦ ἕτερον παρ' ὃ ἐγίνωσκεν, ὅτι ἐφ' ὃν ἂν τὸ πνεῦμα καταβάν μείνη ἐπ' αὐτόν, «οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρί». 1.32.239 Καὶ γὰρ εἰ ἤδει αὐτὸν ἔτι ἐκ κοιλίας μητρός, οὐτι γὰρ ἐγίνωσκε πάντα τὰ περὶ αὐτοῦ τάχα δὲ καὶ ἠγνόει, ὅτι «οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρί», ὅτε τεθέαται «τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν». Πλήν «ἄνδρα» αὐτὸν τυγχάνοντα καὶ πρῶτον οὐκ ἤδει ὁ Ἰωάννης. 1.33.240 Οὐδὲν δὲ τῶν προειρημένων ὄνομάτων τὴν περὶ ἡμῶν πρὸς τὸν πατέρα προστασίαν αὐτοῦ δηλοῖ, παρακαλοῦντος ὑπὲρ τῆς ἀνθρώπων φύσεως καὶ ἰλασκομένου, ὡς «ὁ παράκλητος» καὶ «ὁ ἰλασμός» καὶ «τὸ ἰλαστήριον»· ὁ μὲν «πάρκλητος» ἐν τῇ Ἰωάννου λεγόμενος ἐπιστολῇ· «Ἐὰν γὰρ τις ἀμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ οὗτος ἰλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν»· καὶ «ὁ ἰλασμός» ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ λεγόμενος «ἰλασμός» εἶναι «περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν», ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους «ἰλαστήριον»· «Ὁν προέθετο ὁ θεὸς ἰλαστήριον διὰ πίστεως»· οὗ ἰλαστηρίου εἰς τὰ ἐσώτατα καὶ ἅγια τῶν ἀγίων σκιά τις ἐτύγχανεν τὸ χρυσοῦν ἰλαστήριον, ἐπικείμενον τοῖς δυσὶ Χερουβεὶμ. 1.33.241 Πῶς δ' ἂν παράκλητος καὶ ἰλασμός καὶ ἰλαστήριον χωρὶς δυνάμεως θεοῦ ἐξαφανιζούσης ἡμῶν τὴν ἀσθένειαν γενέσθαι οἷός τε ἦν, ἐπιρρεούσης ταῖς τῶν πιστευόντων ψυχαῖς, ὑπὸ Ἰησοῦ διακονουμένης, ἧς πρῶτός ἐστιν, αὐτὸ δυνάμις θεοῦ, δι' ὃν εἶποι τις ἄν· «Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ Ἰησοῦ»; 1.33.242 Διόπερ Σίμωνα μὲν τὸν μάγον αὐτὸν ἀναγορεύοντα «δύναμιν θεοῦ τὴν καλουμένην μεγάλην», ἴσμεν ἅμα τῷ ἀργυρίῳ αὐτοῦ εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν κεχωρηκέναι· Χριστὸν δὲ ὁμολογοῦντες ἀληθῶς εἶναι «δύναμιν θεοῦ», πάντα τὰ ὅπου ποτὲ δυναμούμενα μετέχειν αὐτοῦ, καθ' ὃ «δύναμις» ἐστὶ, πεπιστεύκαμεν. 1.34.243 Μὴ παρασιωπηθῆτω δ' ἡμῖν μηδὲ «θεοῦ σοφία» εὐλόγως τυγχάνων καὶ διὰ τοῦτο τοῦτ' εἶναι λεγόμενος. Οὐ γὰρ ἐν ψιλαῖς φαντασίαις τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς τῶν ὄλων τὴν ὑπόστασιν ἔχει ἡ σοφία αὐτοῦ κατὰ τὰ ἀνά λόγον τοῖς ἀνθρωπίνοις ἐννοήμασι φαντάσματα. 1.34.244 Εἰ δέ τις οἷός τε ἐστὶν ἀσώματον ὑπόστασιν ποικίλων θεωρημάτων περιεχόντων τοὺς τῶν ὄλων λόγους ζῶσαν καὶ οἰονεὶ ἔμψυχον ἐπινοεῖν, εἴσεται τὴν ὑπὲρ πᾶσαν κτίσιν σοφίαν τοῦ θεοῦ καλῶς περὶ αὐτῆς λέγουσαν· «Ὁ θεὸς ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ εἰς ἔργα αὐτοῦ». Δι' ἣν κτίσιν δεδύνηται καὶ πᾶσα κτίσις ὑφεστάναι, οὐκ ἀνένδοχος οὕσα θείας σοφίας, καθ' ἣν γεγένηται· Πάντα γὰρ κατὰ τὸν προφήτην Δαβὶδ ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν ὁ θεός. 1.34.245 Ἀλλὰ πολλὰ μὲν μετοχῇ σοφίας γεγένηται, οὐκ ἀντιλαμβανόμενα αὐτῆς, ἧ ἔκτισται, σφόδρα δὲ ὀλίγα οὐ μόνον τὴν περὶ αὐτῶν καταλαμβάνει σοφίαν ἀλλὰ καὶ περὶ πολλῶν ἐτέρων, Χριστοῦ τῆς πάσης τυγχάνοντος σοφίας. 1.34.246 Ἐκαστος δὲ τῶν σοφῶν καθ' ὅσον χωρεῖ σοφίας, τοσοῦτον μετέχει Χριστοῦ, καθ' ὃ σοφία ἐστίν· ὡσπερ ἕκαστος τῶν δυνάμιν ἐχόντων κρείττονα ὅσον εἴληχε τῆς δυνάμεως, τοσοῦτον Χριστοῦ, καθ' ὃ δυνάμις ἐστὶ, κεκοινώνηκεν. 1.34.247 Τὸ παραπλήσιον δὲ καὶ περὶ ἀγιασμοῦ καὶ ἀπολυτρώσεως νοητέον· αὐτὸς μὲν γὰρ ἀγιασμός, ὅθεν οἱ ἅγιοι ἀγιάζονται, ἡμῖν ὁ Ἰησοῦς γεγένηται καὶ ἀπολύτρωσις· ἕκαστος δὲ ἡμῶν ἐκείνῳ τῷ ἀγιασμῷ ἀγιάζεται καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἀπολύτρωσιν ἀπολυτροῦται. 1.34.248 Ἐπίστησον δὲ εἰ μὴ μάτην τὸ «ἡμῖν» παρὰ τῷ ἀποστόλῳ προσκαλεῖται λέγοντι· «Ὅς ἐγενήθη σοφία ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις»· καὶ εἰ μὴ ἐν ἄλλοις περὶ τοῦ Χριστοῦ, καθ' ὃ «σοφία» ἐστίν,

ἀπολελυμένως ἐλέγετο καὶ καθ' ὃ «δύναμις», ὅτι «Χριστὸς θεοῦ δύναμις ἐστὶ καὶ θεοῦ σοφία», κἂν ὑπενοήσαμεν μὴ καθάπαξ αὐτὸν εἶναι «σοφίαν» μηδὲ «δύναμιν θεοῦ», ἀλλὰ «ἡμῖν»· νῦν δὲ ἐπὶ μὲν τῆς «σοφίας» καὶ «δυνάμεως» πρὸς τῷ «ἡμῖν» καὶ τὸ ἀπόλυτον ἀναγέγραπται, ἐπὶ δὲ τοῦ «ἀγιασμοῦ» καὶ τῆς «ἀπολυτρώσεως» ἢ αὐτὴ ἀπόφασις οὐκ εἴρηται. 1.34.249 Διόπερ ὄρα, ἐπεὶ «ὁ ἀγιάζων καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι ἐξ ἑνὸς πάντες», εἰ αὐτοῦ τοῦ ἡμετέρου ἀγιασμοῦ «ἀγιασμός» ἐστὶν ὁ πατήρ, ὡσπερ Χριστοῦ ὄντος ἡμετέρας κεφαλῆς ὁ πατήρ αὐτοῦ ἐστὶ κεφαλή. 1.34.250 Ἀπολύτρωσις δὲ ἡμῶν ὁ Χριστὸς τῶν διὰ τὸ ἠχμαλωτεῦσθαι ἀπολυτρώσεως δεδεημένων· αὐτοῦ δὲ τὴν ἀπολύτρωσιν οὐ ζητῶ τοῦ πεπειραμένου κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα «χωρὶς ἁμαρτίας» καὶ μηδέποτε ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν εἰς αἰχμαλωσίαν κεκρατημένου. 1.34.251 Ἄπαξ δὲ διασταλέντων τοῦ «ἡμῖν» καὶ τοῦ ἀπλῶς, ἡμῖν μὲν καὶ οὐχ ἀπλῶς τοῦ «ἀγιασμοῦ» καὶ τῆς «ἀπολυτρώσεως», καὶ ἡμῖν δὲ καὶ ἀπλῶς τῆς «σοφίας» καὶ τῆς «δυνάμεως», οὐκ ἀνεξέταστον ἐατέον τὸν περὶ τῆς δικαιοσύνης λόγον. Καὶ ὅτι μὲν «ἡμῖν» δικαιοσύνη ὁ Χριστὸς δῆλον ἐκ τοῦ «Ὅς ἐγενήθη σοφία ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἀγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις». 1.34.252 Ἐὰν δὲ μὴ εὐρίσκωμεν ἀπλῶς αὐτὸν «δικαιοσύνην», ὡσπερ ἀπλῶς «σοφίαν» καὶ «δύναμιν θεοῦ», βασανιστέον εἰ καὶ αὐτῷ τῷ Χριστῷ ὡσπερ «ἀγιασμός» ὁ πατήρ, οὕτω καὶ «δικαιοσύνη» ὁ πατήρ· καὶ γὰρ οὐκ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ, καὶ δίκαιος καὶ ὅσιος κύριος καὶ ἐν δικαιοσύνῃ τὰ κρίματα αὐτοῦ· δίκαιος δὲ ὢν δικαίως τὰ πάντα διέπει. 1.35.253 Τὸ δὲ σῆναν τοὺς ἀπὸ τῶν αἱρέσεων εἰς τὸ ἕτερον εἰπεῖν τὸν δίκαιον τοῦ ἀγαθοῦ, μὴ τρανωθὲν δὲ παρ' αὐτοῖς, οἰηθεῖσι δίκαιον μὲν εἶναι τὸν δημιουργόν, ἀγαθὸν δὲ τὸν τοῦ Χριστοῦ πατέρα, οἶμαι μετ' ἐξετάσεως ἀκριβῶς βασανισθὲν δύνασθαι λέγεσθαι ἐπὶ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ· τοῦ μὲν υἱοῦ τυγχάνοντος δικαιοσύνης, ὃς ἔλαβεν ἐξουσίαν κρίσιν ποιεῖν, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστὶ καὶ κρινεῖ τὴν οἴκου μένην ἐν δικαιοσύνῃ τοῦ δὲ πατρὸς τοὺς ἐν τῇ δικαιοσύνῃ τοῦ υἱοῦ παιδευθέντας μετὰ τὴν Χριστοῦ βασιλείαν εὐεργε τοῦντος, τὴν «ἀγαθὸς» προσηγορίαν ἔργοις δεῖξοντος, ὅταν γένηται ὁ θεὸς «τὰ πάντα ἐν πᾶσιν». 1.35.254 Καὶ τάχα τῇ αὐτοῦ δικαιοσύνῃ ὁ σωτὴρ εὐτρεπίζει τὰ πάντα καιροῖς ἐπιτηδείοις καὶ λόγῳ καὶ τάξει καὶ κολάσει καὶ τοῖς, ἴν' οὕτως εἴπω, πνευματικοῖς αὐτοῦ ἱατρικοῖς βοηθήμασι πρὸς τὸ χωρῆσαι ἐπὶ τέλει τὴν ἀγαθότητα τοῦ πατρὸς· ἦντινα νοήσας πρὸς τὸν μονογενῆ λέγοντα «Διδάσκαλε ἀγαθέ» φησί· «Τί με λέγεις ἀγαθόν; Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός, ὁ πατήρ». 1.35.255 Τὸ δ' ὅμοιον ἐν ἑτέροις ἐδείξαμεν καὶ ἐπὶ τοῦ μείζονά τινα εἶναι τοῦ δημιουργοῦ, δημιουργὸν μὲν ἐκλαβόντες τὸν Χριστόν, μείζονα δὲ τούτου τὸν πατέρα. «Αὐ>τὸς δὲ ὁ τὰ τοσαῦτα τυγχάνων, «ὁ παράκλητος», «ὁ ἰλασμός», «τὸ ἰλαστήριον», συμπαθήσας «ταῖς ἀσθε νείαις ἡμῶν» τῷ πεπειρᾶσθαι «κατὰ πάντα» τὰ ἀνθρώπινα «καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας», «μέγας» ἐστὶν «ἀρχιερέυς», οὐχ ὑπὲρ ἀνθρώπων μόνων ἀλλὰ καὶ παντὸς λογικοῦ τὴν ἅπαξ θυσίαν προσενεχθεῖσαν ἑαυτὸν ἀνενεγκών· «χωρὶς γὰρ θεοῦ ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θανάτου», ὅπερ ἐν τισὶ κεῖται τῆς πρὸς Ἑβραίους ἀντιγράφοις «χάριτι θεοῦ». 1.35.256 Εἴτε δὲ «χωρὶς θεοῦ ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θανάτου», οὐ μόνον ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀπέθανεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν λοιπῶν λογικῶν· εἴτε «χάριτι θεοῦ ἐγεύσατο τοῦ ὑπὲρ παντὸς θανάτου», ὑπὲρ πάντων χωρὶς θεοῦ ἀπέθανε· «χάριτι γὰρ θεοῦ ὑπὲρ παντὸς ἐγεύσατο θανάτου.» 1.35.257 Καὶ γὰρ ἄτοπον ὑπὲρ ἀνθρωπίνων μὲν αὐτὸν φάσκειν ἁμαρτημάτων γεγεῦσθαι θανάτου, οὐκ ἔτι δὲ καὶ ὑπὲρ ἄλλου τινὸς παρὰ τὸν ἄνθρωπον ἐν ἁμαρτήμασι γεγεννημένου, οἷον ὑπὲρ ἄστρων, οὐδὲ τῶν ἄστρων πάντως καθαρῶν ὄντων ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὡς ἐν τῷ Ἰωβ ἀνέγνωμεν· «Ἄστρα δὲ οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ», εἰ μὴ ἄρα ὑπερβολικῶς τοῦτο εἴρηται. 1.35.258 Διὰ τοῦτο «μέγας» ἐστὶν «ἀρχιερέυς», ἐπειδήπερ πάντα ἀποκαθίστησι τῇ τοῦ πατρὸς βασιλείᾳ, οἰκονομῶν τὰ ἐν ἑκάστῳ τῶν γεννητῶν ἑλλιπῆ ἀναπληρωθῆναι πρὸς τὸ χωρῆσαι

δόξαν πατρικήν. 1.35.259 Οὗτος ὁ ἀρχιερεὺς κατὰ τινα ἑτέραν παρὰ τὰ εἰρημένα ἐπίνοιαν «Ἰούδας» ὀνομάζεται, ἵνα οἱ ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖοι μὴ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ Ἰακώβ Ἰούδα Ἰουδαῖοι χρηματίζωσιν, ἀλλὰ ἀπὸ τούτου, ὄντες αὐτοῦ ἀδελφοὶ καὶ αἰνοῦντες αὐτόν, ἀντιλαμβάνομενοι τῆς ἐλευθερίας, ἦν ἠλευθέρωνται ὑπ' αὐτοῦ ῥυσθέντες ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, αὐτοῦ τὰς χεῖρας αὐτοῦ τῷ νώτῳ αὐτῶν ἐπιθέντος καὶ ὑποτάξαντος αὐτούς. 1.35.260 Ἀλλὰ καὶ πτερνίσας τὴν ἀντικειμένην ἐνέργειαν μόνος τε ὄρων τὸν πατέρα καί, ὅτε ἄνθρωπος γεγένηται, Ἰακώβ ἐστι καὶ Ἰσραήλ· ἀφ' οὗ, ὡσπερ γινόμεθα φῶς, φωτὸς ὄντος τοῦ κόσμου, οὕτως Ἰακώβ καλουμένου Ἰακώβ καὶ Ἰσραήλ ὀνομαζομένου Ἰσραήλ. 1.36.261 Ἔτι δὲ παραλαμβάνει τὴν βασιλείαν ἀπὸ βασιλέως, ὃν ἑαυτοῖς ἐβασίλευσαν οἱ υἱοὶ Ἰσραήλ καὶ † οὐ διὰ τοῦ θεοῦ ἄρξαντες αὐτόν καὶ μὴ γνωρίσαντες τῷ θεῷ, πολέμους τε τοῦ κυρίου πολεμῶν ἐτοιμάζει εἰρήνην τῷ υἱῷ αὐτοῦ, λαῶ· τάχα δὲ διὰ τοῦτο «Δαβίδ» προσαγορεύεται καὶ μετὰ ταῦτα «ράβδος» τοῖς δεομένοις ἐπιπόνου καὶ σκληροτέρας ἀγωγῆς καὶ μὴ ἐμπαρεσχηκόσιν ἑαυτοὺς τῇ ἀγάπῃ καὶ τῇ πραότητι τοῦ πατρός. 1.36.262 Διὰ τοῦτο ἐὰν «ράβδος» καλῆται, ἐξελεύσεται· οὐ γὰρ μένει ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἔξω τῆς προηγούμενης καταστάσεως εἶναι δοκεῖ. 1.36.263 Ἐξελθὼν δὲ καὶ γενόμενος «ράβδος» οὐ μένει «ράβδος», ἀλλὰ μετὰ τὴν «ράβδον» «ἄνθος» γίνεται ἀναβαῖνον, καὶ πέρας τοῦ εἶναι «ράβδος» τὸ «ἄνθος» ἀποδείκνυται τοῖς διὰ τοῦ αὐτόν γεγενῆσιν «ράβδον» ἐπισκοπῆς τετευχόσιν· ἐπισκέψεται γὰρ ὁ θεὸς «ἐν ῥάβδῳ», τῷ Χριστῷ, «τὰς ἀνομίας αὐτῶν», ὧν ἐπισκέψεται. Τὸ δὲ ἔλεος οὐ διασκεδάσει ἀπ' αὐτοῦ· αὐτόν γὰρ ἐλεεῖ, ὅτε οὐς βούλεται ὁ υἱὸς ἐλεεῖσθαι ὁ πατὴρ ἐλεεῖ. Ἔστι δὲ καὶ μὴ ἐπὶ τῶν αὐτῶν λαμβάνειν «ράβδον» αὐτόν γίνεσθαι καὶ «ἄνθος», ἀλλὰ «ράβδον» μὲν τοῖς δεομένοις κολάσεως, «ἄνθος» δὲ τοῖς σωζομένοις· βέλτιον δ' οἶμαι τὸ πρότερον. 1.36.264 Πλὴν τοῦτο προσθετέον κατὰ τὸν τόπον, ὅτι τάχα διὰ τὸ τέλος, εἴ τι μὲν γίνεται «ράβδος», ἔσται πάντως «ἄνθος», οὐ μὴν εἴ τι «ἄνθος», ἐκείνῳ πάντως καὶ «ράβδος»· εἰ μὴ ἄρα, ἐπεὶ ἐστὶν ἄνθος τελειότερον τοῦ ἄνθους, καὶ τοῦ ἀνθεῖν ἐπὶ τῶν μηδέπω τελείως καρποφορούντων ὀνομαζομένου, οἱ τέλειοι τὸ ὑπὲρ τὸ ἄνθος χωροῦσι τοῦ Χριστοῦ, οἱ δὲ ῥάβδου αὐτοῦ πεπειραμένοι ἅμα τῇ ῥάβδῳ οὐ τῆς τελειότητος αὐτοῦ ἀλλὰ τοῦ ἄνθους τοῦ πρὸ τῶν καρπῶν αὐτοῦ μεταλήψονται. 1.36.265 Τελευταῖον πρὸ τοῦ «λόγου» ἦν «λίθος» ὁ Χριστός, ἀποδοκιμαζόμενος ὑπὸ τῶν οἰκοδόμων καὶ «εἰς κεφαλὴν γωνίας» κατατασσόμενος· ἐπεὶ γὰρ λίθοι ζῶντες οἰκοδομοῦνται ἐπὶ θεμελίῳ ἑτέροις λίθοις «τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου αὐτοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ» τοῦ κυρίου ἡμῶν, διὰ τὸ εἶναι αὐτόν μέρος τῆς ἐκ «λίθων ζώντων» «ἐν χώρᾳ ζώντων» οἰκοδομῆς «λίθος» προσαγορεύεται. 1.36.266 Ταῦτα δὲ ἡμῖν πάντα εἴρηται τὸ τῶν πολλῶν ἀποκληρωτικὸν καὶ ἀβασάνιστον ἐλέγξει βουλομένοις, ὅτι τοσούτων ὀνομάτων εἰς αὐτόν ἀναφερομένων ἴστανται ἐπὶ μόνῃ τῆς «λόγος» ὀνομασίας, οὐκ ἐξετάζοντες, τί δήποτε λόγος εἶναι θεὸς ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν πατέρα, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, ἀναγέγραπται «<ὁ> υἱὸς τοῦ θεοῦ». 1.37.267 Ὡσπερ τοίνυν παρὰ τὴν ἐνέργειαν ἐκ τοῦ φωτίζειν τὸν κόσμον, οὗ φῶς ἐστι, «φῶς κόσμου» προσαγορεύεται, καὶ παρὰ τὸ ποιεῖν ἀποτίθεσθαι τὴν νεκρότητα τοὺς γνησίως αὐτῷ προσιόντες καὶ ἀναλαμβάνειν καινότητα ζωῆς ἀνισταμένους «ἀνάστασις» καλεῖται, καὶ παρ' ἑτέραν πρᾶξιν ποιμὴν καὶ διδάσκαλος καὶ βασιλεὺς, βέλος τε ἐκλεκτὸν καὶ δοῦλος, πρὸς τούτοις παράκλητος καὶ ἰλασμός καὶ ἰλαστήριον, οὕτως καὶ λόγος, καὶ πᾶν ἄλογον ἡμῶν περιαιρῶν καὶ κατὰ ἀλήθειαν λογικούς κατασκευάζων, πάντα εἰς δόξαν θεοῦ πράττοντας μέχρι τοῦ ἐσθίειν καὶ τοῦ πίνειν, εἰς δόξαν θεοῦ ἐπιτελοῦντας διὰ τὸν λόγον καὶ τὰ κοινότερα καὶ <τὰ> τελειότερα τοῦ βίου ἔργα. 1.37.268 Εἰ γὰρ μετέχοντες αὐτοῦ ἀνιστάμεθα καὶ φωτιζόμεθα, τάχα δὲ καὶ ποιμαινόμεθα ἢ βασιλευόμεθα, δῆλον ὅτι καὶ ἐνθέως λογικοὶ γινόμεθα, τὰ ἐν ἡμῖν ἄλογα καὶ τὴν

νεκρότητα ἀφανίζοντος αὐτοῦ, καθ' ὃ «λόγος» ἐστὶ καὶ «ἀνάστασις». 1.37.269 Ἐπίστησον δὲ εἰ μετέχουσί πως αὐτοῦ πάντες ἄνθρωποι, καθ' ὃ λόγος ἐστὶ. Διόπερ ζητεῖσθαι οὐκ ἔξω τῶν ζητούντων ὑπὸ τῶν εὐρεῖν αὐτὸν προαιρουμένων διδάσκει ἡμᾶς ὁ ἀπόστολος, λέγων· «Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τοῦτ' ἔστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ· Τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τοῦτ' ἔστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν. Ἀλλὰ τί λέγει ἢ γραφή; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστι σφόδρα ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου» ὡς τοῦ αὐτοῦ ὄντος Χριστοῦ καὶ ῥήματος τοῦ ζητουμένου. 1.37.270 Ἀλλὰ καὶ ὅτε αὐτός φησιν ὁ κύριος· «Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσιν περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν», οὐκ ἄλλο νοητέον ἢ ὅτι ὁ λόγος φησὶν, οἷς οὐδέπω συμπεπλήρωται μὴ εἶναι ἀμαρτίαν, τούτους δὲ ἐνόχους αὐτῆς τυγχάνειν, οἱ ἂν μετεσχη κότες ἤδη αὐτοῦ πράττωσι παρὰ τὰς ἐννοίας τὰς ἐξ ὧν οὗτος ἐν ἡμῖν συμπληροῦται, καὶ μόνως οὕτως ἀληθές τὸ «Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον.» 1.37.271 Φέρε γὰρ ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ ὁρατοῦ, ὡς οἱ πολλοὶ οἰήσονται, τοῦτ' ἐξεταζέσθω· πῶς δὲ ἀληθές τὸ μὴ ἔχειν ἀμαρτίαν τούτους, οἷς οὐκ ἐλήλυθε; Πάντες γὰρ οἱ πρὸ τῆς ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος ἔσονται ἀμαρτίας πάσης ἀπολελυμένοι, ἐπεὶ οὐκ ἐληλύθει ὁ βλεπόμενος κατὰ σάρκα Ἰησοῦς. 1.37.272 Ἀλλὰ καὶ πάντες, οἷς οὐδαμῶς ἀνηγγέλη περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἔχουσιν ἀμαρτίαν, καὶ δήλον ὅτι οἱ μὴ ἔχοντες ἀμαρτίαν κρίσει οὐκ ὑπόκεινται. 1.37.273 Λόγος δὲ ὁ ἐν ἀνθρώποις, οὗ μετέχειν εἰρήκαμεν τὸ γένος ἡμῶν, διχῶς λέγεται, ἤτοι κατὰ τὴν συμπλήρωσιν τῶν ἐννοιῶν, ἣτις ἐν παντὶ τῷ ὑπερβεβηκότι τὸν παῖδα τυγχάνει, ὑπεξαίρουμένων τῶν τεράτων, ἢ κατὰ τὴν ἀκρότητα, ἣτις ἐν μόνοις τοῖς τελείοις εὐρίσκεται. 1.37.274 Κατὰ μὲν οὖν τὸ πρότερον τὸ «Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἀμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσιν περὶ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν» τὰ ῥητὰ ἐκδεκτέον· κατὰ δὲ τὸ δεύτερον· «Πάντες ὅσοι πρὸ ἐμοῦ ἦλθον, κλέπται εἰσὶ καὶ λησταί, καὶ οὐκ ἤκουσεν αὐτῶν τὰ πρόβατα». 1.37.275 Πρὸ γὰρ τῆς τελειώσεως τοῦ λόγου πάντα ψεκτὰ τὰ ἐν ἀνθρώποις, ἅτε ἐνδεῆ καὶ ἐλλιπῆ, οἷς τελείως οὐκ ὑπακούει τὰ ἐν ἡμῖν ἄλογα, «πρὸ βατα» τροπικώτερον εἰρημένα. Καὶ τάχα κατὰ μὲν τὸ πρότερον «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο», κατὰ δὲ τὸ δεύτερον «θεὸς ἦν ὁ λόγος». 1.37.276 Τούτῳ δ' ἀκόλουθόν ἐστι ζητεῖν <εἴ τι> ἔστι μεταξὺ τοῦ «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο» καὶ «θεὸς ἦν ὁ λόγος» ἐν τοῖς ἀνθρωπίνους ἰδεῖν, οἷον ἀναστοιχειουμένου τοῦ λόγου ἀπὸ τοῦ γεγονέναι αὐτὸν σάρκα καὶ κατὰ βραχὺ λεπτυνομένου, ἕως γένηται, ὅπερ ἦν ἐν ἀρχῇ, θεὸς λόγος ὁ πρὸς τὸν πατέρα· οὗ λόγου τὴν δόξαν εἶδεν ὁ Ἰωάννης ἀληθῶς μονογενοῦς ὡς ἀπὸ πατρός. 1.38.277 Δύναται δὲ καὶ ὁ λόγος υἱὸς εἶναι παρὰ τὸ ἀπαγγέλλειν τὰ κρύφια τοῦ πατρὸς ἐκείνου, ἀνάλογον τῷ καλουμένῳ υἱῷ λόγῳ νοῦ τυγχάνοντος. Ὡς γὰρ ὁ παρ' ἡμῖν λόγος ἄγγελός ἐστι τῶν ὑπὸ τοῦ νοῦ ὀρωμένων, οὕτως ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ἐγνωκῶς τὸν πατέρα, οὐδενὸς τῶν γεννητῶν προσβαλεῖν αὐτῷ χωρὶς ὀδηγοῦ δυναμένου, ἀποκαλύπτει ὃν ἔγνω πατέρα. 1.38.278 «Οὐδεὶς γὰρ ἔγνω τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ υἱὸς καὶ ὃς ἂν ὁ υἱὸς ἀποκαλύψῃ» καὶ καθ' ὃ «λόγος» ἐστὶ, «μεγάλῃς» τυγχάνει «βουλῆς ἄγγελος» ὢν, οὗ ἐγενήθη «ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὤμου αὐτοῦ»· ἐβασίλευσε γὰρ διὰ τοῦ πεπονθέναι τὸν σταυρόν. Ἐν δὲ τῇ Ἀποκαλύψει ἐπὶ λευκοῦ ἵππου καθέζεσθαι λέγεται λόγος πιστὸς καὶ ἀληθινός, ὡς οἶμαι, παριστὰς τὸ σαφές τῆς φωνῆς, ὃ ἠχεῖται ὁ ἡμῖν ἐπιδημῶν ἀληθείας λόγος. 1.38.279 Οὐ τοῦ παρόντος δὲ καιροῦ δεῖξαι, ὅτι ἐπὶ τῆς φωνῆς πολλαχοῦ τῆς γραφῆς, ἐν ἧ ἔστι τὰ προκείμενα, δι' ὧν ὡφε λούμεθα θείων μαθημάτων ἀκροώμενοι, κείται ἡ «ἵππος» προσηγορία. Μόνον δὲ ἐνὸς καὶ δευτέρου ὑπομνηστέον, τοῦ «Ψευδῆς ἵππος εἰς σωτηρίαν» καὶ «Οὗτοι ἐν ἄρμασι καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις, ἡμεῖς δὲ ἐν ὀνόματι κυρίου θεοῦ ἡμῶν μεγαλυνθησόμεθα». 1.38.280 Τὸ δὲ «Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν, λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ» ἐν τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ

ἀναγεγραμμένον, συνεχέστατα ὑπὸ τῶν πολλῶν φερόμενον ὡς νενοημένον, ἡμῖν οὐκ ἀβασάνιστον ἑατέον. Ἔστω γὰρ τὸν πατέρα ταῦτα λέγειν. 1.38.281 Τίς οὖν ἡ καρδία αὐτοῦ, ἵνα ἀκολούθως τῇ καρδίᾳ «ὁ ἀγαθὸς λόγος» φανῆ; Εἰ γὰρ ὁ «λόγος» οὐ δεῖται διηγῆσεως, ὡς ἐκεῖνοι ὑπολαμβάνουσι, δῆλον ὅτι οὐδ' ἡ «καρδία» ὅπερ ἔστιν ἀτοπώτατον, νομίζειν τὴν καρδίαν ὁμοίως τῇ ἐν <τῶ> ἡμετέρῳ σώματι εἶναι μέρος τοῦ θεοῦ. 1.38.282 Ἄλλ' ὑπομνη στέον αὐτοὺς ὅτι ὡσπερ χεῖρ καὶ βραχίων καὶ δάκτυλος ὄνο μάζεται θεοῦ, οὐκ ἐρειδόντων ἡμῶν τὴν διάνοιαν εἰς ψιλὴν τὴν λέξιν, ἀλλ' ἐξεταζόντων πῶς ταῦτα ὑγιῶς ἐκλαμβάνειν καὶ ἀξίως θεοῦ δεῖ, οὕτως καὶ τὴν καρδίαν τοῦ θεοῦ τὴν νοητικὴν αὐτοῦ καὶ προθετικὴν περὶ τῶν ὄλων δύνει ἐκκληπτέον, τὸν δὲ «Λόγον» τῶν ἐν ἐκείνῃ τὸ ἀπαγγελτικόν. 1.38.283 Τίς δὲ ἀπαγγέλλει τὴν βουλήν τοῦ πατρὸς τοῖς τῶν γεννητῶν ἀξίοις καὶ παρ' αὐτοὺς γεγενημένος ἢ ὁ σωτῆρ; Τάχα δὲ καὶ οὐ μάτην τὸ «ἐξηρεύξατο»· μυρία γὰρ ἕτερα ἐδύνατο λέγεσθαι ἀντὶ τοῦ «ἐξηρεύξατο»· «προ ἔβαλεν ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν», «ἐλάλησεν ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν»· ἀλλὰ μήποτε ὡσπερ πνεύματός τινος ἀποκρύπτου εἰς φανερόν πρόοδος ἔστιν ἡ ἐρυγὴ τοῦ ἐρευγο μένου, οἶονεὶ διὰ τούτου ἀναπνέοντος, οὕτω τὰ τῆς ἀληθείας θεωρήματα οὐ συνεχῶν ὁ πατήρ ἐρεύγεται καὶ ποιεῖ τὸν τύπον αὐτῶν ἐν τῷ λόγῳ, καὶ διὰ τοῦτο «εἰκόνι» καλουμένῳ «τοῦ ἀοράτου θεοῦ». Καὶ ταῦτα μὲν, ἵνα συμπεριφερόμενοι τῇ τῶν πολλῶν ἐκδοχῇ παραδεξώμεθα ἀπὸ τοῦ πατρὸς λέγεσθαι τὸ «Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν.» 1.39.284 Οὐ πάντη δὲ αὐτοῖς παραχωρητέον ὡς ὁμολογουμένως ταῦτα ἀπαγγέλλοντος τοῦ θεοῦ. Διὰ τί γὰρ οὐχὶ ὁ προφήτης ἔσται λέγων, πληρωθεὶς τοῦ πνεύματος καὶ προφερόμενος λόγον ἀγαθὸν περὶ προφητείας τῆς περὶ Χριστοῦ, συνέχειν αὐτὸν οὐ δυνάμενος, τὸ «Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν, λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ ἢ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου· ὠραῖος κάλλει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»· εἶτα πρὸς αὐτὸν τὸν Χριστόν· «Ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐν χεῖλεσί σου»; 1.39.285 Πῶς γὰρ, εἰ ὁ πατήρ ταῦτ' ἔλεγεν, ἐπεφέρετο τῷ «Ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐν χεῖλεσί σου» τὸ «Διὰ τοῦτο εὐλόγησέ σε ὁ θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα» καὶ μετ' ὀλίγα «Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ θεός, ὁ θεός σου, ἔλαιον ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου»; 1.39.286 Ἀνθυπενέγκοι δέ τις βουλόμενος ἐκ τοῦ πατρὸς τὰ ἐν τῷ ψαλμῷ ἀπαγγέλλεσθαι τὸ «Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε καὶ κλίνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου»· οὐ γὰρ ὁ προφήτης πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐρεῖ τὸ «Ἄκουσον, θύγατερ». 1.39.287 Οὐ χαλεπὸν δὲ δεῖξαι καὶ ἀπὸ ἐτέρων ψαλμῶν, ὅτι προσώπων γίνονται ἐπὶ πλεῖον ἐναλλαγαί, ὥστε καὶ ἐνθάδε δύνασθαι ἀπὸ τοῦ «Ἄκουσον, θύγατερ» τὸν πατέρα λέγειν. 1.39.288 Παραθετέον δὲ εἰς τὴν περὶ τοῦ λόγου ἐξέτασιν καὶ τὸ «Τῷ λόγῳ τοῦ κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν»· ἄπερ τινὲς ἡγοῦνται ἐπὶ τοῦ σωτῆρος καὶ τοῦ ἀγίου τάσσεσθαι πνεύματος, δυνάμενα δηλοῦν τὸ λόγῳ θεοῦ τοὺς οὐρανοὺς ἐστερεῶσθαι, ὡς εἰ λέγοιμεν λόγῳ ἀρχιτεκτονικῶ τὴν οἰκίαν καὶ λόγῳ ναυπηγικῶ τὴν ναῦν γεγονέναι, οὕτως οὖν λόγῳ θεοῦ τοὺς οὐρανοὺς, θειοτέρου τυγχάνοντας σώματος καὶ διὰ τοῦτο καλουμένου «στερεοῦ», οὐκ ἔχοντος τὸ ἐπιπολὺ ῥευστὸν καὶ εὐδιάλυτον τῶν λοιπῶν καὶ κατωτέρω, ἐστερεῶσθαι καὶ διὰ τὸ διάφορον ἐσχηκέναι ἐξαιρέτως τῷ θείῳ λόγῳ. 1.39.289 Ἐπεὶ οὖν πρόκειται τὸ «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» σαφῶς ἰδεῖν, «ἀρχῇ» δὲ μετὰ μαρτυριῶν τῶν ἐκ τῶν παροιμιῶν ἀποδέδοται εἰρησθαι ἢ σοφία, καὶ ἔστι προεπινοούμενη ἢ σοφία τοῦ αὐτῆν ἀπαγγέλλοντος λόγου, νοητέον τὸν λόγον ἐν τῇ ἀρχῇ, τοῦτ' ἔστι τῇ σοφίᾳ, ἀεὶ εἶναι· ὄντα δὲ ἐν τῇ σοφίᾳ, καλουμένη «ἀρχῇ», μὴ κωλύεσθαι εἶναι «πρὸς τὸν θεόν», καὶ αὐτὸν θεὸν τυγχάνοντα, καὶ οὐ γυμνῶς εἶναι αὐτὸν «πρὸς τὸν θεόν», ἀλλὰ ὄντα «ἐν τῇ ἀρχῇ», τῇ σοφίᾳ, εἶναι «πρὸς τὸν θεόν». 1.39.290 Ἐπιφέρει γοῦν καὶ φησιν· «Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν»· ἐδύνατο γὰρ εἰρηκέναι· «Οὗτος ἦν πρὸς τὸν θεόν»· ἀλλ' ὡσπερ

«ἦν ἐν ἀρχῇ», οὕτως καὶ «πρὸς τὸν θεὸν» «ἐν ἀρχῇ ἦν». Καὶ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» ὄντος «ἐν τῇ ἀρχῇ»· «πάντα» γὰρ «ἐν σοφίᾳ» ὁ θεὸς κατὰ τὸν Δαβὶδ ἐποίησε. 1.39.291 Καὶ ἔτι εἰς τὸ παραδέξασθαι τὸν λόγον ἰδίαν περιγραφὴν ἔχοντα, οἷον τυγχάνοντα ζῆν καθ' ἑαυτὸν, λεκτέον καὶ περὶ δυνάμεων, οὐ μόνον δυνάμεως· «Τάδε γὰρ λέγει κύριος τῶν δυνάμεων» πολλαχοῦ κεῖται, λογικῶν τινων θείων ζῶν δυνάμεων ὀνομαζομένων, ὧν ἡ ἀνωτέρω καὶ κρείττων Χριστὸς ἦν, οὐ μόνον σοφία θεοῦ ἀλλὰ καὶ δύναμις προσαγορευόμενος. 1.39.292 Ὡσπερ οὖν δυνάμεις θεοῦ πλείονες εἰσιν, ὧν ἐκάστη κατὰ περιγραφὴν, ὧν διαφέρει ὁ σωτὴρ, οὕτως καὶ λόγος–εἰ καὶ ὁ παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστι κατὰ περιγραφὴν ἐκτὸς ἡμῶν–νοηθήσεται ὁ Χριστὸς διὰ τὰ προεξητασμένα, ἐν ἀρχῇ, τῇ σοφίᾳ, τὴν ὑπόστασιν ἔχων. Ταῦτα ἡμῖν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκέσει εἰς τὸ «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος.» 2.t.1 ΤΩΝ ΕἰΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ Β΄ 2.1.n Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος. 2.1.1 Αὐτάρκως κατὰ τὴν παροῦσαν δύναμιν, ἱερὲ ἀδελφὲ Ἀμβρόσιε καὶ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον μεμορφωμένε, ἐν τοῖς πρὸ τούτων διαλαβόντες τί ἐστὶν εὐαγγέλιον καὶ τίς ἡ ἀρχή, ἐν ἧ ἦν ὁ λόγος, τίς τε ὁ λόγος ὁ ἐν ἀρχῇ, ἀκολούθως νῦν ἐπισκοποῦμεν πῶς «ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν». 2.1.2 Χρήσιμον τοῖσιν συναγαγεῖν εἰς τοῦτο λόγον ἀναγεγραμμένον γεγονέναι πρὸς τινὰς, οἷον «λόγος κυρίου, ὃς ἐγενήθη πρὸς Ὡσηέ, τὸν τοῦ Βηθελεὲμ» καὶ «ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἡσαΐαν, υἱὸν Ἀμώς, περὶ τῆς Ἰουδαίας καὶ περὶ Ἱερουσαλήμ» καὶ «ὁ λόγος ὁ γενόμενος πρὸς Ἰερεμίαν περὶ τῆς ἀβροχίας». 2.1.3 Πῶς οὖν λόγος κυρίου ἐγενήθη πρὸς Ὡσηέ, καὶ ὁ λόγος ἐστὶν ὁ γενόμενος πρὸς Ἡσαΐαν, υἱὸν Ἀμώς, καὶ πάλιν «ὁ λόγος πρὸς Ἰερεμίαν περὶ τῆς ἀβροχίας», ἐπισκοπητέον, ἵν' ὡς παρακείμενον εὐρεθῆναι δυνηθῆ, πῶς «ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν». 2.1.4 Ὁ μὲν οὖν πολὺς ἀπλούστερον ἐκλήψεται τὰ περὶ τῶν προφητῶν εἰρημένα ὡς λόγου κυρίου ἢ τοῦ λόγου γενομένου πρὸς αὐτούς. Μήποτε δέ, ὡς φαμεν τόνδε τινὰ πρὸς τόνδε γίνεσθαι, οὕτως ὁ νῦν θεολογούμενος «υἱὸς λόγος» ἐγενήθη πρὸς Ὡσηέ, ἀποσταλεῖς ὑπὸ τοῦ πατρὸς πρὸς αὐτόν· κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ Βηθελεὲμ, προφήτην Ὡσηέ, κατὰ δὲ μυστικὸν λόγον πρὸς τὸν σωζόμενον–Ὡσηέ γὰρ ἐρμηνεύεται «σωζόμενος»–υἱὸν Βηθελεὲμ, ὃς ἐρμηνεύεται «φρέατα»· πηγῆς γὰρ ἐκ βάθους ἀναβλυστανούσης, σοφίας θεοῦ, ἕκαστος τῶν σωζομένων υἱὸς γίνεται. 2.1.5 Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν οὕτως υἱὸν φρεάτων εἶναι τὸν ἅγιον, ἀπὸ τῶν ἀνδραγαθημάτων πολλαχοῦ υἱὸν ὀνομαζόμενον, παρὰ μὲν τὸ λάμπειν αὐτοῦ «τὰ ἔργα ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων» φωτός, παρὰ δὲ τὸ ἔχειν τὴν «εἰρήνην τοῦ θεοῦ τὴν ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν» εἰρήνης· ἔτι δὲ διὰ τὴν ἀπὸ τῆς σοφίας ὠφέλειαν, «τέκνον σοφίας»· «ἐδικαιώθη, γὰρ φησιν, ἡ σοφία ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς». 2.1.6 Οὕτως οὖν ὁ πάντα ἐρευνῶν θείω πνεύματι καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, ὥστε ἀποφθέγγασθαι αὐτόν· «Ὡ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ», δύναται εἶναι «φρεάτων υἱός», πρὸς ὃν ὁ λόγος τοῦ κυρίου γίνεται. 2.1.7 Ὁμοίως λόγος καὶ πρὸς Ἡσαΐαν ἔρχεται, διδάσκων τὰ ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἀπαντησόμενα τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Ἱερουσαλήμ· ὡσαύτως δὲ καὶ πρὸς Ἰερεμίαν θείω μετεωρισμῷ ἐπαρθέντα· ἐρμηνεύεται γὰρ «μετεωρισμὸς Ἰαώ». 2.1.8 Ἀλλὰ πρὸς μὲν τοὺς ἀνθρώπους πρότερον οὐ χωροῦντας τὴν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, λόγου τυγχάνοντος, ἐπιδημίαν ὁ λόγος γίνεται· «πρὸς δὲ τὸν θεόν» οὐ γίνεται, ὡς πρότερον οὐκ ὦν πρὸς αὐτόν, παρὰ δὲ τὸ ἀεὶ συνεῖναι τῷ πατρὶ λέγεται· «Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν»· οὐ γὰρ «Ἐγένετο πρὸς τὸν θεόν». 2.1.9 Καὶ ταῦτόν ῥῆμα τὸ «ἦν» τοῦ λόγου κατηγορεῖται, ὅτε «ἐν ἀρχῇ ἦν» καὶ ὅτε «πρὸς τὸν θεόν ἦν», οὔτε τῆς ἀρχῆς χωριζόμενος οὔτε τοῦ πατρὸς ἀπολειπόμενος, καὶ πάλιν οὔτε ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι «ἐν ἀρχῇ» γινόμενος «ἐν ἀρχῇ» οὔτε ἀπὸ τοῦ μὴ τυγχάνειν «πρὸς τὸν θεόν» ἐπὶ τὸ «πρὸς τὸν θεόν» εἶναι γινόμενος· πρὸ γὰρ παντὸς χρόνου καὶ αἰῶνος «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος», καὶ «ὁ λόγος

ἦν πρὸς τὸν θεόν». 2.1.10 Ἐπεὶ τοίνυν εἰς εὗρεσιν τοῦ «Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς <τὸν> θεόν» παρεθέμεθα λέξεις προφητικὰς, πῶς ἐγένετο πρὸς Ὡσηὲ καὶ Ἡσαΐαν καὶ Ἰερεμίαν, παρετηρήσαμεν τε οὐ τὴν τυχοῦσαν διαφορὰν τοῦ «ἐγενήθη» καὶ «ἐγένετο» πρὸς τὸ «ἦν», προσθήσομεν, ὅτι ἐν μὲν τῷ πρὸς τοὺς προφήτας γίνεσθαι φωτίζει τοὺς προφήτας τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως, ποιῶν αὐτοὺς ἅτε ἔμπροσθεν βλέποντας ὄραν, ἃ πρὸ αὐτοῦ οὐ κατενόουν· πρὸς δὲ τὸν θεόν † τὸ «θεός» ἐστὶ τυγχάνων ἀπὸ τοῦ εἶναι πρὸς αὐτόν. 2.1.11 Καὶ τάχα τοιαύτην τινὰ τάξιν ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ λόγῳ ἰδὼν οὐ προέταξε τὸ «θεός ἦν ὁ λόγος» τοῦ «Ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν», ὅσον ἐπὶ ταῖς ἀποφάσεσιν οὐδὲν ἂν κωλυθέντος τοῦ εἰρμού πρὸς τὸ καθ' αὐτὸ ἰδεῖν ἐκάστου τῶν ἀξιωματῶν τὴν δύναμιν· ἐν γὰρ ἀξίωμα τὸ «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» καὶ δεύτερον τὸ «Ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν» καὶ ἐξῆς «καὶ θεός ἦν ὁ λόγος». 2.1.12 Ἄλλ' ἐπεὶ τάχα τάξιν τινὰ δηλοῖ τὸ πρῶτον τετάχθαι τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» κατὰ τὸ οὕτως ἐξῆς τὸ «καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν» καὶ τρίτον τὸ «καὶ θεός ἦν ὁ λόγος», διὰ τοῦτο, ἵνα δυνηθῇ ἀπὸ τοῦ «πρὸς τὸν θεόν» εἶναι ὁ λόγος νοηθῆναι γινόμενος θεός, λέγεται· «Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν», ἔπειτα· «Καὶ θεός ἦν ὁ λόγος.» 2.2.13 Πάνυ δὲ παρατηρημένως καὶ οὐχ ὡς ἑλληνικὴν ἀκριβολογίαν οὐκ ἐπιστάμενος ὁ Ἰωάννης ὅπου μὲν τοῖς ἄρθροις ἐχρήσατο ὅπου δὲ ταῦτα ἀπεσιώπησεν, ἐπὶ μὲν τοῦ λόγου προστιθεὶς τὸ «ὁ», ἐπὶ δὲ τῆς θεοῦ προσηγορίας ὅπου μὲν τιθεὶς ὅπου δὲ αἴρων. 2.2.14 Τίθησιν μὲν γὰρ τὸ ἄρθρον, ὅτε ἡ «θεός» ὀνομασία ἐπὶ τοῦ ἀγενήτου τάσσεται τῶν ὄλων αἰτίου, σιωπᾶ δὲ αὐτό, ὅτε ὁ λόγος «θεός» ὀνομάζεται. Ὡς δὲ διαφέρει κατὰ τούτους τοὺς τόπους «ὁ θεός» καὶ «θεός», οὕτως μήποτε διαφέρῃ «ὁ λόγος» καὶ «λόγος». 2.2.15 Ὅν τρόπον γὰρ ὁ ἐπὶ πᾶσι θεός «ὁ θεός» καὶ οὐχ ἀπλῶς «θεός», οὕτως ἡ πηγὴ τοῦ ἐν ἐκάστῳ τῶν λογικῶν λόγου «ὁ λόγος», τοῦ ἐν ἐκάστῳ λόγου οὐκ ἂν κυρίως ὁμοίως τῷ πρῶτῳ ὀνομασθέντος καὶ λεχθέντος «ὁ λόγος». 2.2.16 Καὶ τὸ πολλοὺς φιλοθέους εἶναι εὐχομένους ταρασσόν, εὐλαβουμένους δύο ἀναγορευσαί θεοὺς καὶ παρὰ τοῦτο περιπίπτοντας ψευδέσι καὶ ἀσεβέσι δόγμασιν, ἤτοι ἀρνούμενους ἰδιότητα υἱοῦ ἑτέραν παρὰ τὴν τοῦ πατρὸς ὁμολογοῦντας θεὸν εἶναι τὸν μέχρι ὀνόματος παρ' αὐτοῖς «υἱὸν» προσαγορευόμενον, ἢ ἀρνούμενους τὴν θεότητα τοῦ υἱοῦ τιθέντας δὲ αὐτοῦ τὴν ἰδιότητα καὶ τὴν οὐσίαν κατὰ περιγραφὴν τυγχά νουσαν ἑτέραν τοῦ πατρὸς, ἐντεῦθεν λύεσθαι δύναται· 2.2.17 Λε κτέον γὰρ αὐτοῖς, ὅτι τότε μὲν αὐτόθεος ὁ θεός ἐστὶ, διόπερ καὶ ὁ σωτὴρ φησὶν ἐν τῇ πρὸς τὸν πατέρα εὐχῇ· «Ἴνα γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν»· πᾶν δὲ τὸ παρὰ τὸ αὐτόθεος μετοχῇ τῆς ἐκείνου θεότητος θεοποιούμενον οὐχ «ὁ θεός» ἀλλὰ «θεός» κυριώτερον ἂν λέγοιτο, οὗ πάντως «ὁ πρωτότοκος πάσης κτίσεως», ἅτε πρῶτος τῷ πρὸς τὸν θεὸν εἶναι σπάσας τῆς θεότητος εἰς ἑαυτόν, ἐστὶ τιμιώτερος, τοῖς λοιποῖς παρ' αὐτὸν θεοῖς-ῶν ὁ θεός θεός ἐστὶ κατὰ τὸ λεγόμενον· «θεός θεῶν κύριος ἐλάλησε, καὶ ἐκάλεσε τὴν γῆν»-διακονήσας τὸ γενέσθαι θεοῖς, ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀρυσά<μενος> εἰς τὸ θεοποιηθῆναι αὐτούς, ἀφθόνως κάκει νοῖς κατὰ τὴν αὐτοῦ χρηστότητα μεταδιδούς. 2.2.18 Ἀληθινὸς οὖν θεός ὁ θεός, οἱ δὲ κατ' ἐκεῖνον μορφούμενοι θεοὶ ὡς εἰκόνες πρωτοτύπου· ἀλλὰ πάλιν τῶν πλειόνων εἰκόνων ἢ ἀρχέτυπος εἰκὼν ὁ πρὸς τὸν θεὸν ἐστὶ λόγος, ὃς «ἐν ἀρχῇ» ἦν, τῷ εἶναι «πρὸς τὸν θεόν» αἰεὶ μένων «θεός», οὐκ ἂν δ' αὐτὸ ἐσχηκῶς εἰ μὴ πρὸς θεὸν ἦν, καὶ οὐκ ἂν μείνας θεός, εἰ μὴ παρέμενε τῇ ἀδιαλείπτῳ θέᾳ τοῦ πατρικοῦ βᾶθους. 2.3.19 Ἄλλ' ἐπεὶ εἰκὸς προσκόψειν τινὰς τοῖς εἰρημένοις, ἑνὸς μὲν ἀληθινοῦ θεοῦ τοῦ πατρὸς ἀπαγγελλομένου παρὰ δὲ τὸν ἀληθινὸν θεὸν θεῶν πλειόνων τῇ μετοχῇ τοῦ θεοῦ γινομένων, εὐλαβουμένους τὴν τοῦ πᾶσαν κτίσιν ὑπερέχοντος δόξαν ἐξιῶσαι τοῖς λοιποῖς τῆς «θεός» προσηγορίας τυγχάνουσι, πρὸς τῇ ἀποδεδομένη διαφορᾷ, καθ' ἣν ἐφάσκομεν πᾶσι τοῖς λοιποῖς θεοῖς διάκονον εἶναι τῆς θεότητος τὸν θεὸν λόγον, καὶ ταύτην παραστατέον. 2.3.20 Ὁ γὰρ ἐν ἐκάστῳ λόγος τῶν λογικῶν τοῦτον

τὸν λόγον ἔχει πρὸς τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον πρὸς τὸν θεὸν ὄντα λόγον θεόν, ὃν ὁ θεὸς λόγος πρὸς τὸν θεόν· ὡς γὰρ αὐτόθεος καὶ ἀληθινὸς θεὸς ὁ πατήρ πρὸς εἰκόνα καὶ εἰκόνας τῆς εἰκόνας, –διὸ καὶ «κατ' εἰκόνα» λέγονται εἶναι οἱ ἄνθρωποι, οὐκ «εἰκόνες»– οὕτως ὁ αὐτόλογος πρὸς τὸν ἐν ἐκάστῳ λόγον. Ἀμφότερα γὰρ πηγῆς ἔχει χώραν, ὁ μὲν πατήρ θεότητος, ὁ δὲ υἱὸς λόγου. 2.3.21 Ὡσπερ οὖν θεοὶ πολλοὶ ἄλλ' ἡμῖν «εἷς θεός, ὁ πατήρ», καὶ πολλοὶ κύριοι ἄλλ' ἡμῖν «εἷς κύριος, Ἰησοῦς Χριστός», οὕτως πολλοὶ λόγοι ἄλλ' ἡμῖν εὐχόμεθα ὅπως ὑπάρξη ὁ ἐν ἀρχῇ λόγος ὁ πρὸς τὸν θεὸν ὢν, ὁ θεὸς λόγος. 2.3.22 Ὅς γὰρ οὐ χωρεῖ τοῦτον τὸν λόγον, τὸν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν, ἦτοι αὐτῷ γενομένῳ σαρκὶ προσέξει, ἢ μεθέξει τῶν μετεσχηκότων τινὸς τούτου τοῦ λόγου, ἢ ἀποπεσὼν τοῦ μετέχειν τοῦ μετεσχηκότος ἐν πάντῃ ἄλλοτρίῳ τοῦ λόγου <λόγω> ἔσται καλουμένῳ. 2.3.23 Σαφὲς δὲ ἔσται τὸ εἰρημένον ἐκ παραδειγμάτων τῶν περὶ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦ θεοῦ λόγου καὶ θεῶν ἦτοι μετεχόντων θεοῦ ἢ λεγομένων μὲν οὐδαμῶς δὲ ὄντων θεῶν, καὶ πάλιν λόγου θεοῦ καὶ λόγου γενομένου σαρκὸς καὶ λόγων ἦτοι μετεχόντων πως τοῦ λόγου, λόγων δευτέρων ἢ τρίτων παρὰ τὸν πρὸ πάντων, νομιζομένων μὲν λόγων οὐκ ὄντων δὲ ἀληθῶς λόγων ἄλλ', ἴν' οὕτως εἴπω, ὅλον τοῦτο ἀλόγων λόγων, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῶν λεγομένων μὲν, οὐκ ὄντων δὲ θεῶν τάξει τις ἂν ἀντὶ τοῦ ἀλόγων λόγων τὸ οὐ θεῶν θεῶν. 2.3.24 Ὁ μὲν οὖν θεὸς τῶν ὄλων τῆς ἐκλογῆς ἐστὶ θεός, καὶ πολὺ μᾶλλον τοῦ τῆς ἐκλογῆς σωτήρ· ἔπειτα τῶν ἀληθῶς θεῶν ἐστὶ θεός, καὶ ἀπαξαπλῶς ζώντων καὶ οὐ νεκρῶν ἐστὶ θεός. Ὁ δὲ θεὸς λόγος τάχα τῶν ἐν αὐτῷ ἰστάντων τὸ πᾶν καὶ τῶν πατέρα αὐτὸν νομιζόντων ἐστὶν θεός. 2.3.25 Ἥλιος δὲ καὶ σελήνη καὶ ἀστέρες, ὡς τινες τῶν πρὸ ἡμῶν διηγήσαντο, ἀπενεμήθησαν τοῖς μὴ ἀξίοις ἐπιγρά φεσθαι τὸν θεὸν τῶν θεῶν θεὸν αὐτῶν εἶναι. Οὕτω δὲ ἐξεδέξαντο κινηθέντες ἐκ τῶν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ τὸν τρόπον τοῦτον ἐχόντων· «Μὴ ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἰδὼν τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, πλανηθεὶς προσκυνήσης αὐτοῖς καὶ λατρεύσης αὐτοῖς, ἃ ἀπένειμεν αὐτὰ κύριος ὁ θεὸς σου πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. Ὑμῖν δὲ οὐχ οὕτως ἔδωκε κύριος ὁ θεὸς σου.» 2.3.26 Πῶς γὰρ ἀπένειμε πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἥλιον καὶ σελήνην καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ ὁ θεός, οὐχ οὕτως δεδωκώς αὐτὰ τῷ Ἰσραήλ; τῷ τοὺς μὴ δυναμένους ἐπὶ τὴν νοητὴν ἀναδρα μείν φύσιν, δι' αἰσθητῶν θεῶν κινουμένους περὶ θεότητος, ἀγαπητῶς κἂν ἐν τούτοις ἴστασθαι καὶ μὴ πίπτειν ἐπὶ εἰδῶλα καὶ δαιμόνια. 2.3.27 Οὐκοῦν οἱ μὲν θεὸν ἔχουσι τὸν τῶν ὄλων θεόν, οἱ δὲ παρὰ τούτους δευτεροὶ ἰστάμενοι ἔτι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν Χριστὸν αὐτοῦ· καὶ τρίτοι οἱ τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην καὶ πάντα τὸν κόσμον τοῦ οὐρανοῦ, ἀπὸ θεοῦ μὲν πλανηθέντες, πλὴν πλάνην πολλῶν διαφέρουσαν καὶ κρεῖττονα τῶν καλούντων θεοὺς ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων, χρυσὸν καὶ ἄργυρον, τέχνης ἐμμελετήματα. Τελευταῖοι δὲ εἰσιν οἱ λεγομένοις μὲν θεοῖς ἀνακεῖμενοι οὐδαμῶς δὲ οὐσιν θεοῖς. 2.3.28 Οὕτω τοίνυν οἱ μὲν τινες μετέχουσιν αὐτοῦ τοῦ «ἐν ἀρχῇ» λόγου καὶ «πρὸς τὸν θεόν» λόγου καὶ «θεοῦ» λόγου, ὡσπερ Ὡσηὲ καὶ Ἡσαΐας καὶ Ἰερεμίας καὶ εἴ τις ἕτερος τοιοῦτον ἑαυτὸν παρέστησεν, ὡς «τὸν λόγον κυρίου» ἢ «τὸν λόγον» γενέσθαι πρὸς αὐτόν. 2.3.29 Ἔτεροι δὲ οἱ μηδὲν εἰδότες «εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον», τὸν γενόμενον σάρκα λόγον τὸ πᾶν νομίσαντες εἶναι τοῦ λόγου, Χριστὸν κατὰ σάρκα μόνον γινώσκουσι· τοιοῦτον δὲ ἐστὶ τὸ πλῆθος τῶν πεπιστευ κέναι νομιζομένων. 2.3.30 Καὶ τρίτοι λόγοις μετέχουσι τι τοῦ λόγου ὡς πάντα ὑπερέχουσι λόγον προσεσχέκασιν, καὶ μήποτε οὐτοῖ εἰσιν οἱ μετερχόμενοι τὰς εὐδοκίμουσας καὶ διαφερούσας ἐν φιλοσοφίᾳ παρ' Ἑλλησιν αἱρέσεις. 2.3.31 Τέταρτοι δὲ παρὰ τούτους οἱ πεπιστευκότες λόγοις πάντῃ διεφθορόσι καὶ ἀθέοις, τὴν ἐναργῆ καὶ σχεδὸν αἰσθητὴν πρόνοιαν ἀναιροῦσι καὶ ἄλλο τι τέλος παρὰ τὸ καλὸν ἀποδεχομένοις. 2.3.32 Εἰ καὶ ἐδόξαμεν δὲ παρεκβεβηκέναι, οἴμαι δ' ὅτι παρακειμένως ὑπὲρ τοῦ σαφῶς ἰδεῖν τέσσαρα τάγματα κατὰ τὸ «θεός» ὄνομα καὶ τέσσαρα κατὰ τὸ

«λόγος» τοῦτο πεποιή καμεν. Ἦν γὰρ «ὁ θεὸς» καὶ «θεός», εἴτα «θεοὶ» διχῶς, ὧν τοῦ κρεῖττονος τάγματος ὑπερέχει ὁ «θεὸς λόγος» ὑπερεχόμενος ὑπὸ τοῦ τῶν ὄλων «θεοῦ». Καὶ πάλιν ἦν «ὁ λόγος», τάχα δὲ καὶ «λόγος», ὁμοίως τῷ «ὁ θεὸς» καὶ «θεός», καὶ «οἱ λόγοι» διχῶς. Οἰκεῖοί τε ἄνθρωποι οἱ μὲν τῷ πατρί, μερίδες ὄντες αὐτοῦ· καὶ τούτοις παρακείμενοι, οὓς νῦν σαφέστερον ὁ λόγος ἡμῖν παρίστησιν, οἱ ἐπὶ τὸν σωτήρα φθάσαντες καὶ τὸ πᾶν ἐν αὐτῷ ἰστάντες. Καὶ τρίτοι οἱ προειρημένοι, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ ἀστέρας νομίζοντες θεοὺς καὶ ἐν αὐτοῖς ἰστάμενοι. Ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ ἐν τῇ κάτω χώρᾳ οἱ τοῖς ἀψύχοις καὶ νεκροῖς εἰδώλοις ἐκκείμενοι. 2.3.33 Τὸ δὲ ἀνάλογον καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν λόγον εὐρίσκομεν. Οἱ μὲν γὰρ αὐτῷ τῷ λόγῳ κεκόσμηται· οἱ δὲ παρακειμένῳ τινὶ αὐτῷ καὶ δοκοῦντι εἶναι αὐτῷ τῷ πρώτῳ λόγῳ, οἱ μὴδὲν εἰδότες «εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον», οἱ τὸν λόγον σάρκα ὀρῶντες· καὶ τρίτοι, οὓς πρὸ βραχέος εἰρήκαμεν. Τί δὲ δεῖ λέγειν περὶ τῶν νομιζομένων μὲν ἐν λόγῳ τυγχάνειν, ἀποπεπτωκότων δὲ οὐ μόνον αὐτοῦ τοῦ καλοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν ἰχνέων τῶν μετεχόντων αὐτοῦ; 2.4.n Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. 2.4.34 Διὰ τῶν προειρημένων τριῶν προτάσεων τάγματα τρία διδάξας ἡμᾶς ὁ εὐαγγελιστὴς συγκεφαλαιοῦται τὰ τρία εἰς ἓν, λέγων τὸ «Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν». 2.4.35 Πρῶτον δὲ τῶν τριῶν μεμαθήκαμεν, ἐν τίνι ἦν ὁ λόγος, ὅτι «ἐν ἀρχῇ», καὶ πρὸς τίνα οὗτος ἦν, ὅτι «πρὸς τὸν θεόν», καὶ τίς ὁ λόγος ἦν, ὅτι «θεός». Οἴονεὶ οὖν δεικνύς τὸν προειρημένον θεὸν λόγον διὰ τοῦ «οὗτος», καὶ συναγών εἰς τετάρτην πρότασιν τό τε «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» καὶ τὸ «Ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος» φησίν· «Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν.» 2.4.36 Δύναται μέντοι γε τὸ τῆς ἀρχῆς ὄνομα λαμβάνεσθαι καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου ἀρχῆς, μανθανόντων ἡμῶν διὰ τῶν λεγομένων ὅτι πρεσβύτερος ὁ λόγος τῶν ἀπ' ἀρχῆς γενομένων ἦν. Εἰ γὰρ «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν», τὸ δὲ «ἐν ἀρχῇ ἦν» σαφῶς πρεσβύτερόν ἐστι τοῦ ἐν ἀρχῇ πεποιημένου, οὐ μόνον στερεώματος καὶ ξηρᾶς, ἀλλὰ οὐρανοῦ καὶ γῆς πρεσβύτερός ἐστιν ὁ λόγος. 2.4.37 Τάχα δὲ οὐκ ἀτόπως τις ζητήσαι ἂν διὰ τί οὐκ εἴρηται· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» τοῦ θεοῦ «καὶ ὁ λόγος» τοῦ θεοῦ «ἦν πρὸς τὸν θεόν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος» τοῦ θεοῦ. Ἀκόλουθον δὲ ἐστὶν τὸν ζητοῦντα, τί δήποτε οὐ γέγραπται· «Ἐν ἀρχῇ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ», καὶ τὰ ἐξῆς, πλείονας ἀποφαίνεσθαι λόγους καὶ τάχα ἕτερογενεῖς ὧν ὁ μὲν τις τοῦ θεοῦ λόγος, ἕτερος δὲ φέρε εἰπεῖν ἀγγέλων λόγος, καὶ ἄλλος ἀνθρώπων, καὶ οὕτως ἐπὶ τῶν λοιπῶν λόγων. 2.4.38 Εἰ δὲ λόγος, τάχα καὶ «σοφία» καὶ «δικαιοσύνη». Ἄτοπον δὲ πλείονας φάσκειν τῆς «λόγος» προσηγορίας κυρίως τυγχάνειν καὶ τῆς «σοφία» καὶ τῆς «δικαιοσύνη». Καὶ πληχθησόμεθα πρὸς τὸ μὴ δεῖν ζητεῖν πλείονας λόγους καὶ σοφίας καὶ δικαιοσύνας, κυρίως οὕτως ὀνομαζόμενα, ἀπὸ τῆς ἀληθείας. 2.4.39 Πᾶς γὰρ ὅστισοῦν ὁμολογήσαι ἂν μίαν εἶναι τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτῆς τολμήσαι <ἂν> τις λέγειν ἕτεραν εἶναι τὴν τοῦ θεοῦ ἀλήθειαν καὶ ἕτεραν τὴν τῶν ἀγγέλων καὶ ἄλλην τὴν τῶν ἀνθρώπων· ἐν γὰρ τῇ φύσει τῶν ὄντων μία ἡ περὶ ἐκάστου ἀλήθεια. 2.4.40 Εἰ δὲ ἀλήθεια μία, δηλον ὅτι καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτῆς καὶ ἡ ἀπόδειξις σοφία τυγχάνουσα μία εὐλόγως ἂν νοοῖτο, πάσης τῆς νομιζομένης σοφίας οὐ κρατούσης τῆς ἀληθείας οὐδὲ σοφίας ἂν ὑγιῶς χρηματιζούσης. Εἰ δ' ἀλήθεια μία καὶ σοφία μία, καὶ λόγος ὁ ἀπαγγέλλων τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν σοφίαν ἀπλῶν καὶ φανερῶν εἰς τοὺς χωρητικούς εἰς ἂν τυγχάνοι. 2.4.41 Καὶ οὐχὶ ταῦτά φαμεν ἀρνούμενοι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὸν λόγον εἶναι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ δεικνύντες τὸ χρήσιμον τοῦ σεσιωπηθῆσαι «τοῦ θεοῦ», καὶ μὴ ἀναγεγράφθαι· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος τοῦ θεοῦ.» 2.5.42 Ὁ αὐτὸς δὲ Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει καὶ μετὰ τῆς προσθήκης αὐτὸν ὀνομάζει τῆς «θεοῦ» λέγων· «Καὶ εἶδον οὐρανὸν <τὸν> ἀνεωγμένον· καὶ ἰδοὺ ἵππος λευκὸς καὶ ὁ καθήμενος ἐπ' αὐτὸν καλούμενος πιστὸς καὶ ἀληθινός, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ· οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ὡς φλόξ

πυρός, καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ διαδήματα πολλά· ἔχων ὄνομα γεγραμμένον, ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ αὐτός, καὶ περιβεβλημένος ἱμάτιον ῥεραντισμένον αἵματι, καὶ ἐκέκλητο τὸ ὄνομα αὐτοῦ «λόγος τοῦ θεοῦ». Καὶ τὰ στρατεύματα αὐτοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ ἠκολούθει αὐτῷ ἐπὶ ἵπποις λευκοῖς ἐνδεδυμένοις βύσσινον καθαρὸν. Καὶ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐκπορεύεται ῥομφαία ὀξεῖα, ἵνα ἐν αὐτῇ πατάξῃ τὰ ἔθνη, καὶ αὐτὸς ποιμανεῖ αὐτοὺς ἐν ῥάβδῳ σιδηρᾶ· καὶ αὐτὸς πατεῖ τὴν ληνὸν τοῦ οἴνου τῆς ὀργῆς τοῦ θυμοῦ τοῦ θεοῦ τοῦ παντοκράτορος. Καὶ ἔχει ἐπὶ τὸ ἱμάτιον καὶ ἐπὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ ὄνομα γεγραμμένον· Ὁ βασιλεὺς βασιλέων καὶ κύριος κυρίων». 2.5.43 Ἄναγκαίως δὲ καὶ ἀπολύτως εἴρηται καὶ «λόγος» καὶ μετὰ προσθήκης «λόγος τοῦ θεοῦ» ὧν εἰ τὸ ἕτερον σεσιῶ πητο, ἀφορμὰς ἂν εἴχομεν τοῦ παρεκδέξασθαι καὶ ἀποπεσεῖν τῆς περὶ τοῦ λόγου ἀληθείας. Εἰ γὰρ «λόγος» μὲν ἀναγέ γραπτο «λόγος δὲ θεοῦ» μὴ εἴρητο, οὐ σαφῶς ἐμανθάνομεν, ὅτι οὗτος ὁ λόγος «λόγος τοῦ θεοῦ» ἐστὶ. 2.5.44 Πάλιν τ' αὖ εἰ «λόγος μὲν θεοῦ» προσηγόρευτο, «λόγος» δὲ ἀπολύτως οὐκ εἴρητο, κἂν πολλοὺς λόγους ἀναπλάσσοντες κατὰ τὴν πρὸς ἕκαστον τῶν λογικῶν σχέσιν μάτην ἂν πολλοὺς κυρίως οὕτως ὀνομαζομένους παρεδεξάμεθα. 2.5.45 Καλῶς μέντοι γε διαγράφων τὰ περὶ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ὁ ἀπόστολος καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ἥδη δὲ καὶ διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ προφήτης, φησὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἐωρακέναι ἐν ἀνεωγῶτι τῷ οὐρανῷ ἐφ' ἵππῳ λευκῷ ὀχούμενον. 2.5.46 Τί δὲ αἰνίττεται τὸ ἀνεῶχθαι τὸν οὐρανὸν καὶ ὁ λευκὸς ἵππος καὶ τὸ ἐπ' αὐτοῦ καθέζεσθαι τὸν καλούμενον τοῦ θεοῦ λόγον, πρὸς τῷ εἶναι θεοῦ λόγον καὶ πιστὸν καὶ ἀληθινὸν καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνοντα καὶ πολεμοῦντα λεγόμενον, κατανοητέον, ἵνα ἔτι μᾶλλον προβι βασθῶμεν τῷ ἐκλαβεῖν τὰ περὶ «τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ». 2.5.47 Κεκλεῖσθαι δὲ ἠγοῦμαι τὸν οὐρανὸν τοῖς ἀσεβέσι καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ φέρουσιν, ἀνεῶχθαι δὲ τοῖς δικαίοις καὶ κεκοσμημένοις τῇ τοῦ ἐπουρανοῦ εἰκόνι· τοῖς μὲν γάρ, ἅτε κάτω τυγχάνουσι καὶ ἐν σαρκὶ ἔτι ὑπάρχουσιν, ἀποκέκλεισται τὰ κρείττονα οὐ συνιέναι αὐτὰ οὐδὲ τὸ κάλλος αὐτῶν δυναμένοις, ἐπεὶ μὴ βούλονται κατανοεῖν συγκύπτοντες καὶ μὴ ἐπιδιδόντες αὐτοὺς εἰς τὸ ἀνακύπτειν· τοῖς δὲ διαφέρουσιν, ἅτε τὸ πολίτευμα ἔχουσιν ἐν οὐρανοῖς, τὰ οὐράνια τῇ κλειδί τοῦ Δαβὶδ ἀνέωγε θεωρούμενα, τοῦ θείου λόγου ἀνοίγοντος αὐτὰ καὶ σαφηνίζοντος διὰ τοῦ ὀχεῖσθαι ἵππῳ, φωναῖς τὰ σημαίνόμενα ἀπαγγελλούσαις, λευκῷ διὰ τὸ φανερόν καὶ τὸ λευκὸν καὶ φωτεινὸν τῆς γνώσεως. 2.6.48 Καθέζεται δὲ ἐπὶ τὸν λευκὸν ἵππον ὁ καλούμενος «πιστός», ἰδρυμένος βεβαιώτερον καί, ἴν' οὕτως εἴπω, βασιλικώτερον ἐν φωναῖς ἀνατραπῆναι μὴ δυναμέναις, παντὸς ἵππου ὀξύτερον καὶ τάχιον τρεχούσαις καὶ παρευδοκιμούσαις ἐν τῇ φορᾷ πάντα τὸν ἀνταγωνιστὴν ὑποκριτὴν λόγου νομιζόμενον λόγον καὶ ἀληθείας δοκοῦσαν ἀλήθειαν. 2.6.49 Καλεῖται δὲ «πιστός» ὁ ἐπὶ τοῦ λευκοῦ ἵππου οὐ διὰ τὸ πιστεύειν ὅσον διὰ τὸ πιστευτὸς εἶναι, τουτέστι, τοῦ πιστεῦσθαι ἄξιος· κύριος γὰρ κατὰ τὸν Μωσῆα πιστὸς καὶ ἀληθινός· καὶ ἀληθινὸς γὰρ πρὸς ἀντιδιαστολὴν σκιᾶς καὶ τύπου καὶ εἰκόνας, ἐπεὶ τοιοῦτος ὁ ἐν τῷ ἀνεωγῶτι οὐρανῷ λόγος· ὁ γὰρ ἐπὶ γῆς οὐ τοιοῦτος ὁποῖος ὁ ἐν οὐρανῷ, ἅτε γενόμενος σὰρξ καὶ διὰ σκιᾶς καὶ τύπων καὶ εἰκόνων λαλούμενος. 2.6.50 Τὰ δὲ πλήθη τῶν πεπιστευκέναι νομιζομένων τῇ σκιᾷ τοῦ λόγου καὶ οὐχὶ τῷ ἀληθινῷ λόγῳ θεοῦ ἐν τῷ ἀνεωγῶτι οὐρανῷ τυγχάνοντι μαθητεύεται. Διόπερ ὁ Ἱερεμίας φησὶ· «Πνεῦμα προσώπου ἡμῶν Χριστὸς κύριος, οὗ εἴπομεν· ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ ζησόμεθα ἐν τοῖς ἔθνεσιν». 2.6.51 Οὗτος δὲ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ ὁ πιστὸς καλούμενος καὶ ἀληθινὸς καλεῖται καὶ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνει καὶ πολεμεῖ, τῇ αὐτοδικαιοσύνῃ καὶ αὐτοκρίσει τὸ κατ' ἀξίαν ἐκάστου τῶν ὄντων ἀπονέμειν ἀπὸ θεοῦ δύνασθαι λαβῶν καὶ κρίνειν. 2.6.52 Οὐδεὶς γὰρ τῶν μετεχόντων δικαιοσύνης καὶ τῆς τοῦ κρίνειν λαὸν δυνάμεως οὕτω πάντῃ ἐναπομάξασθαι ἑαυτοῦ τῇ ψυχῇ δυνήσεται τοὺς τῆς δικαιοσύνης τύπους καὶ τοῦ κρίνειν, ὥστε ἐν μηδενὶ ἀποδεῖν τῆς αὐτοδικαιοσύνης

καὶ τῆς αὐτοῦ κρίσεως, ὡς οὐδὲ ὁ γράφων εἰκόνα οἷός τε ἔσται μεταδοῦναι πάντων τῶν τοῦ γραφομένου ἰδιωμάτων τῇ γραφῇ. 2.6.53 Διὰ τοῦτο δὴ ἡγοῦμαι τὸν Δαβὶδ λέγειν τὸ «Οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν»· οὐ γὰρ ἀπαξιαπλῶς εἶπε «πᾶς ἄνθρωπος» ἢ «πᾶς ἄγγελος», ἀλλὰ «πᾶς ζῶν», ὅτι κἂν τῆς ζωῆς τις μετέχη καὶ πάντη τὴν νεκρότητα ἀποσείσηται, οὐδ' οὕτως ὡς πρὸς σὲ δικαιωθῆναι δυνήσεται παραπλησίως τῇ ζωῇ, οὐδὲ δυνατὸν τὸν μετέχοντα τῆς ζωῆς καὶ διὰ τοῦτο ζῶντα χρηματίζοντα αὐτὸν γενέσθαι ζῶντα, καὶ τὸν μετέχοντα δικαιοσύνης καὶ διὰ τοῦτο δίκαιον καλούμενον ἐξισωθῆναι πάντη τῇ δικαιοσύνῃ. 2.7.54 Ἔργον δὲ τοῦ λόγου ὡσπερ κρίνειν ἐν δικαιοσύνῃ οὕτω καὶ πολεμεῖν ἐν δικαιοσύνῃ, ἴν' ἐκ τοῦ τοῦς ἐχθροὺς λόγῳ καὶ δικαιοσύνῃ οὕτω πολεμεῖν ἀναιρουμένων τῶν ἀλόγων καὶ τῆς ἀδικίας λέγεσθαι ἐνοικήση καὶ δικαιώση, ἐκβάλλων τὰ ἐναντία τῆς ψυχῆς τοῦ, ἴν' οὕτως εἶπω, ἐπὶ σωτηρία ἀίχμαλωτισθέντος ὑπὸ Χριστοῦ. 2.7.55 Ἔτι δὲ μᾶλλον ἔστιν τὸν τοῦ λόγου πόλεμον ἰδεῖν ὃν πολεμεῖ, ἐπὶ αὐτὸς μὲν πρεσβεύη περὶ ἀληθείας, ὁ δ' ὑποκρι νόμενος εἶναι λόγος οὐ λόγος ὢν, καὶ ἡ ἑαυτὴν ἀναγορεύουσα ἀλήθειαν οὐκ ἀλήθεια τυγχάνουσα ἀλλὰ ψεῦδος φάσκη εἶναι ἑαυτὴν τὴν ἀλήθειαν. Τότε γὰρ καθοπλισάμενος ὁ λόγος κατὰ τοῦ ψεύδους «ἀναλοῖ αὐτὸ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καταργεῖ τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας αὐτοῦ». 2.7.56 Καὶ ὅρα, εἰ δύναται κατὰ τὸ νοητὸν ταῦτα ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς παρίστασθαι ἐπιστολῇ. Τί γὰρ ἔστι τὸ ἀναλούμενον τῷ πνεύματι τοῦ στόματος Χριστοῦ, Χριστοῦ τυγχάνοντος λόγου καὶ ἀληθείας καὶ σοφίας, ἢ τὸ ψεῦδος; Καὶ τί τὸ καταργούμενον τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς παρουσίας Χριστοῦ, σοφίας καὶ λόγου νοουμένου, ἢ πᾶν τὸ ἐπαγγελλούμενον εἶναι σοφία, τυγχάνον δὲ ἐν τούτων, ὧν ὁ θεὸς δράσεται «ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν»; Ἔτι ὁ Ἰωάννης θαυμασιώτατα ἐν τοῖς περὶ τοῦ ὀχουμένου τῷ λευκῷ ἵπῳ λόγου φησὶ καὶ τὸ «Οἱ ὀφθαλμοὶ δὲ αὐτοῦ ὡς φλόξ πυρός». 2.7.57 Ὡς γὰρ ἡ φλόξ τὸ λαμπρὸν ἅμα καὶ φωτιστικόν, ἔτι δὲ καὶ πυρῶδες ἔχει καὶ ἀναλωτικὸν τῶν ὑλικωτέρων, οὕτως οἱ, ἴν' οὕτως εἶπω, ὀφθαλμοὶ τοῦ λόγου, οἷς βλέπει καὶ πᾶς ὁ μετέχων αὐτοῦ, πρὸς τῷ διὰ τῶν ἐνυπαρ χουσῶν αὐτῷ <ἀκτίων> ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν νοητῶν ἀναλοῦσι καὶ ἀφανίζουσι τὰ ὑλικώτερα καὶ παχύτερα τῶν νοημάτων· πάντα δὲ τὴν ἰσχύτητα καὶ λεπτότητα ἐκπέφυγε τῆς ἀληθείας τὰ ὀπωποτοῦν ψευδόμενα. 2.8.58 Πάνυ δὲ τεταγμένως μετὰ τὸν ἐν δικαιοσύνῃ κρίνοντα καὶ κατὰ τὸ ἐν δικαιοσύνῃ κρίνειν πολεμοῦντα, ἐξῆς δὲ τῷ πολεμεῖν φωτίζοντα, ἐπιφέρεται τὸ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν εἶναι αὐτοῦ πολλὰ διαδήματα. Εἰ μὲν γὰρ ἐν ἧν καὶ μονοειδὲς τὸ ψεῦδος, καθ' οὗ τὸν στέφανον ἠττωμένου ἐλάμβανεν ὁ νικῆσας «πιστὸς καὶ ἀληθινὸς» λόγος, καὶ ἐν διάδημα περικεῖσθαι εὐλόγως <ἄν> ἀναγέγραπτο ὁ ἐπικρατήσας τῶν ἐναντίων θεοῦ λόγος. 2.8.59 Νυνὶ δὲ πολλῶν ὄντων τῶν ἐπαγγελλομένων 2.8.59 τὴν ἀλήθειαν ψευδῶν, καθ' ὧν στρατευσάμενος ὁ λόγος στεφανοῦται, πολλὰ γίνεται τὰ διαδήματα τῇ κεφαλῇ τοῦ πάντα νικήσαντος περικείμενα καὶ ἐκάστης δὲ ἀποστατῆ σάσης ἐνεργείας κρατῶν πολλὰ διαδήματα τῷ νικᾶν περιτίθεται. 2.8.60 Ἐξῆς μετὰ τὰ διαδήματα ἀναγέγραπται ἔχειν «ὄνομα γεγραμμένον ὃ οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ αὐτός»· οὗτος γὰρ ὁ ἔμψυχος λόγος ἐπίσταται τίνα μόνος, διὰ τὸ ὑποδεέστερον ἐν τοῖς ἐξῆς γενητοῖς τῆς φύσεως αὐτοῦ οὐδενὸς χωροῦντος πάντα, ἃ ἐκεῖνος καταλαμβάνει θεωρεῖν. Τάχα δὲ καὶ οἱ μετέχοντες ἐκείνου τοῦ λόγου μόνοι παρὰ τοῦς μὴ μετέχοντας ἴσασιν τὰ μὴ εἰς ἐκείνους φθάνοντα. 2.8.61 Οὐ γυμνὸς δὲ τῷ Ἰωάννῃ ὁράται τῷ ἵπῳ ὀχούμενος ὁ τοῦ θεοῦ λόγος· περιβέβληται γὰρ ἱμάτιον βεραμμένον αἵματι, ἐπεὶ ἰχνη περικεῖται ὁ γενόμενος λόγος σὰρξ, καὶ διὰ τὸ γεγονέναι σὰρξ ἀποθανῶν, ὡς προχυθῆναι αὐτοῦ καὶ αἷμα ἐπὶ τὴν γῆν νύξαντος τοῦ στρατιώτου τὴν πλευρὰν αὐτοῦ, ἐκείνου τοῦ πάθους. Τάχα γὰρ κἂν ὀπωποτε ἐν τῇ τοῦ λόγου ὑψηλοτάτῃ καὶ ἀνωτάτῃ θεωρία γενώμεθα καὶ τῆς ἀληθείας, οὐ πάντη ἐπιλησόμεθα τῆς ἐν σώματι ἡμῶν γενομένης

δι' αὐτοῦ εἰσαγωγῆς. 2.8.62 Τούτω τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ τὰ ἐν τῷ οὐρανῷ στρατεύματα ἀκολουθεῖ πάντα, λόγῳ ἐπόμενα ἡγουμένῳ καὶ μιμούμενα αὐτὸν ἐν πᾶσι, καὶ μάλιστα τῷ ἐπιβεβηκέναι ὁμοίως αὐτῷ ἵπποις λευκοῖς· πάντα γὰρ ἐνώπιον τοῖς νοοῦσι. Καὶ ὡσπερ «ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός» ἐπὶ τῷ τέλει τῶν πραγμάτων, οὕτως οἶμαι ὅτι ἀπέδρα ἀσάφεια καὶ ἀπορία, πάντων ἐπιμελῶς καὶ τρανῶς προπιπτόντων τῶν τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας μυστηρίων. 2.8.63 Ἐπισκέψαι δὲ τοὺς λευκοὺς ἵππους τῶν ἀκολουθούντων τῷ λόγῳ, ἐνδεδυμένους «βύσσινον λευκὸν καὶ καθα ρόν», εἰ μὴ, ἐπεὶ ἡ βύσσιος ἀπὸ γῆς γίνεται, τῶν ἐπὶ γῆς διαλέκτων, ἃς ἡμφιεσμένοι εἰσὶν αἱ σημαίνουσαι φωναὶ καθα ρῶς τὰ πράγματα, τύποι τυγχάνουσι τὰ βύσσινά ἐνδύματα. Ταῦτα δὴ ἐπὶ πλεῖον ἐκ τῆς Ἀποκαλύψεως διδασκούσης περὶ λόγου θεοῦ εἴρηται, ἵνα ἀκριβέστερον τὰ περὶ αὐτοῦ νοήσωμεν. 2.9.n Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν. 2.9.64 Τοῖς μὴ ἀκριβοῦσιν τὰς διαφόρους ἐν τοῖς ἀπαγγελλομένοις προτάσεις δόξει ταυτολογεῖν ὁ εὐαγγελιστὴς, οὐδὲν πλέον λέγων ἐν τῷ «Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν» παρὰ τὸ «Καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν». 2.9.65 Τηρητέον δὲ ὅτι ἐν μὲν τῷ «Ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν» οὐ μανθάνομεν τὸ πότε ἢ ἐν τίνι «ἦν πρὸς τὸν θεόν», κατὰ τὸ τέταρτον ἀξίωμα προσκείμενον· τέσσαρα γὰρ ἀξιώματα, ἅπερ παρὰ τισὶ προτάσεις καλοῦνται, ἔστιν ἐνθάδε, ὧν τὸ τέταρτον «Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν». 2.9.66 Οὐ ταῦτον δὲ τὸ «Ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν» καὶ τὸ «Οὗτος ἦν» οὐχὶ ἀπλῶς πρὸς τὸν θεόν, ἀλλὰ πότε ἢ ἐν τίνι πρὸς τὸν θεόν· «Οὗτος, γὰρ φησιν, ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν». Ἀλλὰ καὶ τὸ «οὗτος» κατὰ δεῖξιν ἐκφερόμενον νομισθῆσεται ἐπὶ τοῦ λόγου τετάχθαι ἢ ἐπὶ τοῦ θεοῦ ὑπὸ τοῦ μὴ ἰσχυρότερον ἐρευνῶντος, ἵνα καὶ εὖρη σύλληψιν τῶν προτέρων γινομένην ἐν τῇ «οὗτος» προσηγορίᾳ τῆς τε λόγος ἐπινοίας καὶ τῆς θεός, ἵνα ἡ δεῖξις συναγάγη εἰς ἐν τὰ τῇ ἐπινοίᾳ διάφορα· οὐ γὰρ ἐν τῇ ἐπινοίᾳ τῇ λόγος ἐστὶν ἢ θεός, οὐδὲ ἐν τῇ θεός ἢ λόγος. 2.9.67 Τάχα δὲ συγκεφαλαίωσις ἐστὶ τῶν τριῶν προτάσεων εἰς μίαν τὴν «Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν»· καθ' ὃ γὰρ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος», οὐ μεμαθήκειμεν ὅτι «πρὸς τὸν θεόν»· καθ' ὃ δὲ «πρὸς τὸν θεόν» ὁ λόγος ἦν, οὐκ ἐγινώσκομεν σαφῶς, ὅτι ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν ἦν· καθ' ὃ δὲ «θεός ὁ λόγος ἦν», οὔτε τὸ «ἐν ἀρχῇ» αὐτὸν εἶναι ἐδηλοῦτο οὔτε ὅτι «πρὸς τὸν θεόν» ἐτύγχανεν. 2.9.68 Ἐν δὲ τῇ «Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν» ἀπαγγελίᾳ, τοῦ «οὗτος» ἐπὶ τοῦ λόγου καὶ θεοῦ νοουμένου, καὶ τοῦ «ἐν ἀρχῇ» οὕτω συναπτομένου τοῦ τε «πρὸς τὸν θεόν» προστιθεμένου, οὐδὲν παραλείπεται τῶν ἐν ταῖς τρισὶ προτάσεσιν, ὃ οὐ συγκεφαλαιοῦται συναγομένων εἰς ἐν. 2.9.69 Ὅρα δὲ εἰ κατὰ τὸ δισσὸν ὀνομάζεσθαι τὸ «ἐν ἀρχῇ» δυνατόν ἡμᾶς μανθάνειν πράγματα δύο· ἐν μὲν ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος», ὡς εἰ καθ' αὐτὸν ἦν καὶ μὴ πάντως πρὸς τινά· ἕτερον δὲ ὅτι «ἐν ἀρχῇ» «πρὸς τὸν θεόν ἦν». Καὶ οἶμαι, ὅτι οὐ ψεῦδος εἰπεῖν περὶ αὐτοῦ, ὅτι «ἐν ἀρχῇ ἦν» καὶ «ἐν ἀρχῇ» «πρὸς τὸν θεόν», οὔτε «πρὸς τὸν θεόν» μόνον τυγχάνων, ἐπεὶ καὶ «ἐν ἀρχῇ ἦν», οὔτε «ἐν ἀρχῇ» μόνον ὧν καὶ οὐχὶ «πρὸς τὸν θεόν» ὧν, ἐπεὶ «Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεόν». 2.10.n Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο. 2.10.70 Οὐδέποτε τὴν πρώτην χώραν ἔχει τὸ «δι' οὗ», δευτέραν δὲ ἀεὶ· οἷον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους· «Παῦλος δούλος, φησί, Χριστοῦ Ἰησοῦ, κλητὸς ἀπόστολος, ἄφω ρισμένος εἰς εὐαγγέλιον θεοῦ, ὃ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν αὐτοῦ ἐν γραφαῖς ἀγίαις περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τοῦ ὀρισθέντος υἱοῦ θεοῦ ἐν δυνάμει κατὰ πνεῦμα ἁγιωσύνης ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν, Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ ἐλάβομεν χάριν καὶ ἀποστολήν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ.» 2.10.71 Ὁ γὰρ θεός τὸ εὐαγγέλιον ἑαυτοῦ προεπηγγείλατο διὰ τῶν προφητῶν, ὑπὲρ ρετούντων τῶν προφητῶν καὶ ἐχόντων τὸν λόγον τοῦ «δι' οὗ», καὶ πάλιν ὁ θεός ἔδωκε «χάριν καὶ ἀποστολήν εἰς ὑπακοὴν πίστεως ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι» Παύλῳ καὶ τοῖς λοιποῖς, καὶ ἔδωκε διὰ Χριστοῦ Ἰησοῦ

τοῦ σωτήρος, ἔχοντας τὸ «δι' οὗ». 2.10.72 Καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ὁ αὐτὸς Παῦλός φησιν· «Ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ ἐποίησε τοὺς αἰῶνας», διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι ὁ θεὸς τοὺς αἰῶνας πεποίηκε διὰ τοῦ υἱοῦ, ἐν τῷ τοὺς αἰῶνας γίνεσθαι τοῦ μονογενοῦς ἔχοντας τὸ «δι' οὗ». Οὕτω τοίνυν καὶ ἐνθάδε εἰ πάντα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο, οὐχ ὑπὸ τοῦ λόγου ἐγένετο, ἀλλ' ὑπὸ κρείττονος καὶ μείζονος παρὰ τὸν λόγον. Τίς δ' ἂν ἄλλος οὗτος τυγχάνη ἢ ὁ πατήρ; 2.10.73 Ἐξεταστέον δέ, ἀληθοῦς ὄντος τοῦ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», εἰ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Οἶμαι γὰρ ὅτι τῷ μὲν φάσκοντι γενητὸν αὐτὸ εἶναι καὶ προιεμένῳ τὸ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο»· ἀναγκαῖον παραδέξασθαι, ὅτι καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο, πρεσβυτέρου παρ' αὐτὸ τοῦ λόγου τυγχάνοντος. Τῷ δὲ μὴ βουλομένῳ τὸ ἅγιον πνεῦμα διὰ τοῦ Χριστοῦ γεγονέναι ἔπεται τὸ «ἀγέννητον» αὐτὸ λέγειν, ἀληθῆ τὰ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τούτῳ εἶναι κρίνονται. 2.10.74 Ἔσται δέ τις καὶ τρίτος παρὰ τοὺς δύο, τὸν τε διὰ τοῦ λόγου παραδεχόμενον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον γεγονέναι καὶ τὸν ἀγέννητον αὐτὸ εἶναι ὑπολαμβάνοντα, δογματίζων μηδὲ οὐσίαν τινὰ ἰδίαν ὑφεισθάναι τοῦ ἁγίου πνεύματος ἑτέραν παρὰ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱόν· ἀλλὰ τάχα προστιθέμενος μᾶλλον, ἐὰν ἕτερον νομίζῃ εἶναι τὸν υἱὸν παρὰ τὸν πατέρα, τῷ τὸ αὐτὸ αὐτὸ τυγχάνειν τῷ πατρί, ὁμολογουμένως διαιρέσεως δηλοῦ μένης τοῦ ἁγίου πνεύματος παρὰ τὸν υἱὸν ἐν τῷ «Ὅς ἐὰν εἶπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὅς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα, οὐχ ἔξει ἄφεσιν οὔτε ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι». 2.10.75 Ἡμεῖς μέντοι γε τρεῖς ὑποστάσεις πειθόμενοι τυγχά νειν, τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα, καὶ ἀγέννητον μηδὲν ἕτερον τοῦ πατρὸς εἶναι πιστεύοντες, ὡς εὐσεβέστερον καὶ ἀληθές προσιέμεθα τὸ πάντων διὰ τοῦ λόγου γενομένων τὸ ἅγιον πνεῦμα πάντων εἶναι τιμιώτερον, καὶ τάξει <πρῶτον> πάντων τῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς διὰ Χριστοῦ γεγεννημένων. 2.10.76 Καὶ τάχα αὕτη ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ μὴ καὶ αὐτὸ υἱὸν χρηματίζειν τοῦ θεοῦ, μόνου τοῦ μονογενοῦς φύσει υἱοῦ ἀρχῆθεν τυγχάνοντος, οὗ χρήζειν ἔοικε τὸ ἅγιον πνεῦμα διακονοῦντος αὐτοῦ τῇ ὑποστάσει, οὐ μόνον εἰς τὸ εἶναι ἀλλὰ καὶ σοφὸν εἶναι καὶ λογικὸν καὶ δίκαιον καὶ πᾶν ὅτιποτοῦν χρῆ αὐτὸ νοεῖν τυγχάνειν κατὰ μετοχὴν τῶν προειρημένων ἡμῖν Χριστοῦ ἐπινοιών. 2.10.77 Οἶμαι δὲ τὸ ἅγιον πνεῦμα τὴν, ἴν' οὕτως εἶπω, ὕλην τῶν ἀπὸ θεοῦ χαρισμάτων παρέχειν τοῖς δι' αὐτὸ καὶ τὴν μετοχὴν αὐτοῦ χρηματίζουσιν ἀγίοις, τῆς εἰρημένης ὕλης τῶν χαρισμάτων ἐνεργουμένης μὲν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, διακονουμένης δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, ὑφειστώσης δὲ κατὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα. 2.10.78 Καὶ κινεῖ με εἰς τὸ ταῦθ' οὕτως ἔχειν ὑπολαβεῖν Παῦλος περὶ χαρισμάτων οὕτω που γράφων· «Διαιρέσεις δὲ χαρισμάτων εἰσὶ, τὸ δ' αὐτὸ πνεῦμα· καὶ διαιρέσεις διακονιών εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς κύριος· καὶ διαιρέσεις ἐνεργημάτων εἰσὶ, καὶ ὁ αὐτὸς ἐστὶ θεὸς ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν.» 2.11.79 Ἔχει δὲ ἐπαπόρησιν διὰ τε τὸ «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» καὶ τὸ ἀκολουθεῖν τὸ πνεῦμα γενητὸν ὃν διὰ τοῦ λόγου γεγονέναι, πῶς οἶονεὶ προτιμᾶται τοῦ Χριστοῦ ἐν τισὶ γραφαῖς, ἐν μὲν τῷ Ἑσαΐα ὁμολογοῦντος Χριστοῦ οὐχ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀπεστάλθαι μόνου, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος-φησὶ γάρ· «Καὶ νῦν κύριος ἀπέστειλέ με καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ», ἐν δὲ τῷ εὐαγγελίῳ ἄφεσιν μὲν ἐπαγγελλομένου ἐπὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀμαρτίας, ἀποφαινομένου δὲ περὶ τῆς εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα βλασφημίας, ὡς οὐ μόνον «ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι» μὴ ἐσομένης ἀφέσεως τῷ εἰς αὐτὸ δυσφημήσαντι, ἀλλ' οὐδὲ «ἐν τῷ μέλλοντι». 2.11.80 Καὶ μήποτε οὐ πάντως διὰ τὸ τιμιώτερον εἶναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Χριστοῦ οὐ γίνεται ἄφεσις τῷ εἰς αὐτὸ ἡμαρτηκότι, ἀλλὰ διὰ τὸ Χριστοῦ μὲν πάντα μετέχειν τὰ λογικά, οἷς δίδεται συγγνώμη μεταβαλλομένοις ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων, τοῦ δὲ ἁγίου πνεύματος τοὺς κατηξιωμένους μηδεμιᾶς εὐλογον εἶναι συγγνώμης τυχεῖν, μετὰ τηλικαύτης καὶ τοιαύτης συμπνοίας τῆς εἰς τὸ καλὸν

ἔτι ἀποπίπτοντας καὶ ἐκτρεπομένους τὰς τοῦ ἐνυπάρχοντος πνεύματος συμβουλίας. 2.11.81 Εἰ δὲ κατὰ τὸν Ἡσαΐαν φησὶν ὁ κύριος ἡμῶν ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀπεστάλθαι καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ, ἔστι καὶ ἐνταῦθα περὶ τοῦ ἀποστεί λαντος τὸν Χριστὸν πνεύματος ἀπολογήσασθαι, οὐχ ὡς φύσει διαφέροντος ἀλλὰ διὰ τὴν γενομένην οἰκονομίαν τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἐλαττωθέντος παρ' αὐτὸ τοῦ σωτήρος. 2.11.82 Εἰ δὲ ἐν τούτῳ προσκόπτει <τις> τῷ λέγειν ἡλαττώσθαι παρὰ τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸν σωτήρα ἐνανθρωπήσαντα, προσακτέον αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους λεγομένων ἐπιστολῇ, καὶ ἀγγέλων ἐλάττονα διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου ἀποφηνάμενου τοῦ Παύλου γεγονέναι τὸν Ἰησοῦν· φησὶ γάρ· «Τὸν δὲ βραχὺ τι παρ' ἀγγέλους ἡλαττωμένον βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξη καὶ τιμῇ ἔστεφα νωμένον.» 2.11.83 Ἡ τάχα ἔστι καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι ἐδεῖτο ἢ κτίσις ὑπὲρ τοῦ ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος μακαρίας καὶ θείας δυνάμεως ἐνανθρωπούσης, ἣτις διορθώσεται καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ὡσπερὶ ἐπέβαλλέ πως τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἢ πρᾶξις αὕτη, ἣντινα ὑπομένειν οὐ δυνάμενον προβάλλεται τὸν σωτήρα, ὡς τὸ τηλικούτον ἄθλον μόνον ἐνεγκεῖν δυνάμενον, καὶ τοῦ πατρὸς ὡς ἡγουμένου ἀποστέλλοντος τὸν υἱὸν συναποστέλλει καὶ συμπροπέμπει τὸ ἅγιον πνεῦμα αὐτόν, ἐν καιρῷ ὑπισχνούμενον καταβῆναι πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ καὶ συνεργῆσαι τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ. 2.11.84 Τοῦτο δὲ πεποίηκεν, ὅτε τῷ σωματικῷ εἶδει ὡσεὶ περιστερὰ ἐφίπταται μετὰ τὸ λουτρὸν αὐτῷ καὶ ἐπιστὰν οὐ παρέρχεται, τάχα ἐν ἀνθρώποις τοῦτο πεποιηκὸς τοῖς μὴ δυνηθεῖσιν ἀδιαλείπτως φέρειν αὐτοῦ τὴν δόξαν. Διόπερ σημαίνει ὁ Ἰωάννης περὶ τοῦ γνῶναι, ὅστις ποτέ ἐστιν ὁ Χριστός, οὐχὶ μόνην τὴν ἐπὶ τὸν Ἰησοῦν κατάβασιν τοῦ πνεύματος ἀλλὰ πρὸς τῇ καταβάσει τὴν ἐν αὐτῷ μονήν. 2.11.85 Γέγραπται γὰρ εἰρηκέναι τὸν Ἰωάννην ὅτι «Ὁ ἐμψας με βαπτίζειν εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί». Οὐ γὰρ λέγεται· «Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον» μόνον, τάχα καὶ ἐπ' ἄλλους καταβεβηκὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ «καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν». 2.11.86 Ταῦτα δὲ ἐπὶ πολὺ ἐξήτασται σαφέστερον ἰδεῖν βουλομένοις, πῶς, εἰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ τὸ πνεῦμα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο, ἐν τῶν πάντων τυγχάνον ὑποδεέστερον τοῦ δι' οὗ ἐγένετο νοούμενον, εἰ καὶ λέξεις τινὲς περισπᾶν ἡμᾶς εἰς τὸ ἐναντίον δοκοῦσιν. 2.12.87 Ἐὰν δὲ προσῆται τις τὸ καθ' Ἑβραίους εὐαγγέλιον, ἔνθα αὐτὸς ὁ σωτὴρ φησὶν· «Ἄρτι ἔλαβέ με ἡ μήτηρ μου, τὸ ἅγιον πνεῦμα, ἐν μιᾷ τῶν τριχῶν μου καὶ ἀπήνεγκέ με εἰς τὸ ὄρος τὸ μέγα Θαβώρ», ἐπαπορήσει, πῶς «μήτηρ» Χριστοῦ τὸ διὰ τοῦ λόγου γεγενημένον «πνεῦμα ἅγιον» εἶναι δύναται. 2.12.88 Ταῦτα δὲ καὶ τούτῳ οὐ χαλεπὸν ἔρμη νεῦσαι· εἰ γὰρ ὁ ποιῶν «τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν» αὐτοῦ καὶ φθάνει τὸ «ἀδελφὸς Χριστοῦ» ὄνομα οὐ μόνον ἐπὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὰ τούτου θεϊότερα, οὐδὲν ἄτοπον ἔσται μᾶλλον πάσης χρηματιζούσης «μητρὸς Χριστοῦ» διὰ τὸ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἶναι «μητέρα». 2.12.89 Ἔτι εἰς τὸ «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» καὶ ταῦτα ζητητέον· τῇ ἐπινοίᾳ ὁ λόγος ἕτερός ἐστι παρὰ τὴν ζωὴν, καὶ ὃ γέγονεν ἐν τῷ λόγῳ «ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων». Ἄρ' οὖν, ὡς πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ἡ ζωὴ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, ἣτις ἐστὶν «τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων», καὶ αἱ ἄλλαι τοῦ σωτήρος ἐπινοίαι, ἢ καθ' ὑπεξαίρεσιν τῶν ἐν αὐτῷ νοητέον τὸ «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο»; Ὅπερ δοκεῖ μοι εἶναι κρεῖττον. 2.12.90 Ἴνα γὰρ συγχωρηθῇ διὰ τὸ γεγοῦναι τὴν ζωὴν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, τί λεκτέον περὶ τῆς προεπινοουμένης τοῦ λόγου σοφίας; Οὐ γὰρ δήπου διὰ τοῦ λόγου τὸ περὶ τὸν λόγον γεγένηται. Ὡστε χωρὶς τῶν ἐπινοουμένων τῷ Χριστῷ πάντα διὰ τοῦ λόγου γεγένηται τοῦ θεοῦ, ποιήσαντος ἐν σοφίᾳ αὐτὰ τοῦ πατρὸς· «Πάντα, γὰρ φησὶν, ἐν σοφίᾳ ἐποίησας», οὐ «διὰ τῆς σοφίας ἐποίησας».

2.13.91 Ἴδωμεν δέ, διὰ τί πρόσκειται τὸ «Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν». Τισὶ κὰν δόξαι περιττὸν τυγχάνειν τὸ «Χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν» ἐπιφερόμενον τῷ «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο». Εἰ γὰρ πᾶν ὅτιποτοῦν «διὰ τοῦ λόγου» γεγένηται, οὐδὲν «χωρὶς τοῦ λόγου» γεγένηται. Οὐκέτι μέντοι γε ἀκολουθεῖ τῷ χωρὶς τοῦ λόγου <μῆ> γεγε νῆσθαι τι τὸ πάντα διὰ τοῦ λόγου γεγενῆσθαι· ἕξεται γὰρ οὐδενὸς χωρὶς τοῦ λόγου γεγενημένου, μὴ μόνον διὰ τοῦ λόγου γεγονέναι πάντα ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ λόγου τινά. 2.13.92 Χρὴ τοίνυν εἰδέναι, πῶς δεῖ ἀκούειν τοῦ «πάντα» καὶ πῶς τοῦ «οὐδέν». Δυνατὸν γὰρ ἐκ τοῦ μὴ τετρανωκέναι ἀμφοτέρας τὰς λέξεις ἐκδέξασθαι ὅτι, εἰ πάντα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο, τῶν δὲ πάντων ἐστὶ καὶ ἡ κακία καὶ πᾶσα ἡ χύσις τῆς ἀμαρτίας καὶ τὰ πονηρά, ὅτι καὶ ταῦτα διὰ τοῦ λόγου ἐγένετο. Τοῦτο δὲ ψεῦδος· κτίσματα μὲν γὰρ πάντα διὰ τοῦ λόγου γεγονέναι οὐκ ἄτοπον –ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ λόγου τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ πάντα τὰ κατορθώματα κατωρθῶσθαι τοῖς μακαρίοις νοεῖν ἀναγκασίον–, οὐκέτι δὲ καὶ τὰ ἀμαρτήματα καὶ τὰ ἀποπτώματα. 2.13.93 Ἐξειλήφασιν οὖν τινες τῷ ἀνυπόστατον εἶναι τὴν κακίαν –οὔτε γὰρ ἦν ἀπ' ἀρχῆς οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται– ταῦτ' εἶναι τὰ «μηδέν»· καὶ ὡς περ Ἑλλήνων τινές φασιν, εἶναι τῶν «οὐ τινων» τὰ γένη καὶ τὰ εἶδη, οἷον τὸ ζῶον καὶ τὸν ἄνθρωπον, οὕτως ὑπέλαβον «οὐδέν» τυγχάνειν πᾶν τὸ οὐχ ὑπὸ θεοῦ οὐδὲ διὰ τοῦ λόγου τὴν δοκοῦσαν σύστασιν εἰληφός. 2.13.94 Καὶ ἐφιστῶμεν, εἰ δυνατὸν ἀπὸ τῶν γραφῶν πληκτικώτατα ταῦτα παραστήσαι. Ὅσον τοίνυν ἐπὶ τοῖς σημασινομένοισι τοῦ «οὐδέν» καὶ τοῦ «οὐκ ὄν», δόξει εἶναι συνωνυμία, τοῦ «οὐκ ὄντος» «οὐδενός» ἂν λεγομένου, καὶ τοῦ «οὐδε νός» «οὐκ ὄντος». Φαίνεται δὲ ὁ ἀπόστολος τὰ «οὐκ ὄντα» οὐχὶ ἐπὶ τῶν μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντων ὀνομάζων ἀλλ' ἐπὶ τῶν μοχθηρῶν, «μη ὄντα» νομίζων τὰ πονηρά· «Τὰ μὴ ὄντα, γὰρ φησιν, ὁ θεὸς ὡς ὄντα ἐκάλεσεν». 2.13.95 Ἀλλὰ καὶ ὁ Μαρδοχαῖος ἐν τῇ κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα Ἑσθήρ μὴ ὄντας τοὺς ἐχθρούς τοῦ Ἰσραὴλ καλεῖ, λέγων· «Μὴ παραδῶς τὸ σκήπτρόν σου, κύριε, τοῖς μὴ οὖσιν». καὶ ἔστι προσαγαγεῖν πῶς διὰ τὴν κακίαν «μη ὄντες» οἱ πονηροὶ προσαγορεύονται ἐκ τοῦ ἐν τῇ Ἐξόδῳ ὀνόματος ἀναγραφομένου τοῦ θεοῦ· «Εἶπε γὰρ κύριος πρὸς Μωσῆν· Ὁ ὢν τοῦτό μοι ἐστὶν τὸ ὄνομα». 2.13.96 Καθ' ἡμᾶς δὲ τοὺς εὐχομένους εἶναι ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας ὁ ἀγαθὸς θεὸς ταῦτά φησιν, ὃν δοξάζων ὁ σωτὴρ λέγει· «Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεός, ὁ πατήρ». Οὐκοῦν «ὁ ἀγαθός» τῷ «ὄντι» ὁ αὐτός ἐστιν. Ἐναντίον δὲ τῷ ἀγαθῷ τὸ κακὸν ἢ τὸ πονηρὸν, καὶ ἐναντίον τῷ «ὄντι» τὸ «οὐκ ὄν»· οἷς ἀκολουθεῖ ὅτι τὸ πονηρὸν καὶ <τὸ> κακὸν οὐκ ὄν. 2.13.97 Καὶ τάχα τοῦτο ἔσηνε τοὺς εἰπόντας τὸν διάβολον μὴ εἶναι θεοῦ δημιούργημα· καθ' ὃ γὰρ διάβολός ἐστιν οὐκ ἔστι θεοῦ δημιούργημα· ὧ δὲ συμβέβηκε διαβόλῳ εἶναι, γενητὸς ὢν, οὐδενὸς κτιστοῦ ὄντος παρὲξ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, θεοῦ ἐστὶ κτίσμα· ὡς εἰ ἐφάσκομεν καὶ τὸν φονέα μὴ εἶναι θεοῦ δημιούργημα, οὐκ ἀναιροῦντες τὸ ἢ ἄνθρωπος ἐστὶ πεποιῆσθαι αὐτὸν ὑπὸ θεοῦ. 2.13.98 Τιθέντες γὰρ τὸ ἢ ἄνθρωπος τυγχάνει ἀπὸ θεοῦ αὐτὸν τὸ εἶναι εἰληφέναι καὶ ἡμεῖς οὐ τίθεμεν τὸ ἢ φονεύς ἐστὶν ἀπὸ θεοῦ τοῦτ' αὐτὸν εἰληφέναι. Πάντες μὲν οὖν οἱ μετέχοντες τοῦ «ὄντος»–μετέχουσι δὲ οἱ ἅγιοι–, εὐλόγως ἂν «ὄντες» χρηματίζοιεν· οἱ δὲ ἀποστραφέντες τὴν τοῦ «ὄντος» μετοχήν, τῷ ἔστερησθαι τοῦ «ὄντος» γεγόνασιν «οὐκ ὄντες». 2.13.99 Προείπομεν δὲ ὅτι συνωνυμία ἐστὶ τοῦ «οὐκ ὄντος» καὶ τοῦ «οὐδενός», καὶ διὰ τοῦτο οἱ «οὐκ ὄντες» «οὐδέν» εἰσι, καὶ πᾶσα ἡ κακία «οὐδέν» ἐστὶν, ἐπεὶ καὶ «οὐκ ὄν» τυγχάνει, καὶ «οὐδέν» καλουμένη χωρὶς γεγένηται τοῦ λόγου, τοῖς «πᾶσιν» οὐ συγκαταριθμουμένη. Ἡμεῖς μὲν οὖν κατὰ τὸ δυνατὸν παρεστήσαμεν τίνα τὰ διὰ τοῦ λόγου γεγενημένα πάντα καὶ τί τὸ χωρὶς αὐτοῦ γενόμενον μὲν, ὃν δὲ οὐδέποτε καὶ διὰ τοῦτο «οὐδέν» καλούμενον. 2.14.100 Βιαίως δὲ οἶμαι καὶ χωρὶς μαρτυρίου τὸν Οὐαλεντίνου λεγόμενον εἶναι γνώριμον Ἡρακλέωνα διηγούμενον τὸ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» ἐξειληφέναι «πάντα» τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, ἐκκλείοντα τῶν

πάντων, τὸ ὅσον ἐπὶ τῇ ὑποθέσει αὐτοῦ, τὰ τοῦ κόσμου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ διαφέροντα. Φησὶ γάρ· «οὐ τὸν αἰῶνα ἢ τὰ ἐν τῷ αἰῶνι γεγονέναι διὰ τοῦ λόγου», ἅτινα οἶεται πρὸ τοῦ λόγου γεγενῆσθαι. Ἄναιδέστερον δὲ ἰστάμενος πρὸς τὸ «Καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν», μὴ εὐλαβούμενος τὸ «Μὴ προσθῆς τοῖς λόγοις αὐτοῦ, ἵνα μὴ ἐλέγξῃ σε καὶ ψευδῆς γένη», προστίθῃσι τῷ «οὐδὲ ἓν»· «Τῶν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τῇ κτίσει». 2.14.101 Καὶ ἐπεὶ προφανῆ ἐστὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεγόμενα σφόδρα βεβιασμένα καὶ παρὰ τὴν ἐνάργειαν ἀπαγγελλόμενα, εἰ τὰ νομιζόμενα αὐτῷ θεῖα ἐκκλείεται τῶν «πάντων», τὰ δέ, ὡς ἐκεῖνος οἶεται, παντελῶς φθειρόμενα κυρίως «πάντα» καλεῖται, οὐκ ἐπιδιατριπτέον τῇ ἀνατροπῇ τῶν αὐτόθεν τὴν ἀτοπίαν ἐμφαινόντων· οἷον δὴ καὶ τὸ τῆς γραφῆς λεγούσης· «Χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν»· προστιθέντα αὐτὸν ἄνευ παραμυθίας τῆς ἀπὸ τῆς γραφῆς τό· «τῶν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ τῇ κτίσει»· μηδὲ μετὰ πιθανότητος ἀποφαίνεσθαι, πιστεύεσθαι ἀξιούντα ὁμοίως προφήταις ἢ ἀποστόλοις τοῖς μετ' ἐξουσίας καὶ ἀνυπευθύνως καταλείπουσι τοῖς καθ' αὐτοὺς καὶ μεθ' αὐτοὺς σωτήρια γράμματα. 2.14.102 Ἔτι δὲ ἰδίως καὶ τοῦ «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» ἐξήκουσε φάσκων· Τὸν τὴν αἰτίαν παρασχόντα τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου τῷ δημιουργῷ, τὸν λόγον ὄντα, εἶναι οὐ τὸν ἀφ' οὗ, ἢ ὑφ' οὗ, ἀλλὰ τὸν δι' οὗ, παρὰ τὴν ἐν τῇ συνηθείᾳ φράσιν ἐκδεχόμενος τὸ γεγραμμένον. Εἰ γὰρ ὡς νοεῖ ἡ ἀλήθεια τῶν πραγμάτων ἦν, ἔδει διὰ τοῦ δημιουργοῦ γεγράφθαι πάντα γεγονέναι ὑπὸ τοῦ λόγου, οὐχὶ δὲ ἀνάπαλιν διὰ τοῦ λόγου ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ. 2.14.103 Καὶ ἡμεῖς μὲν τῷ «δι' οὗ» χρησάμενοι ἀκολουθῶς τῇ συνηθείᾳ, οὐκ ἀμάρτυρον τὴν ἐκδοχὴν ἀφήκαμεν· ἐκεῖνος δὲ πρὸς τῷ μὴ παραμεμυθῆσθαι ἀπὸ τῶν θείων γραμμάτων τὸν καθ' ἑαυτὸν νοῦν, φαίνεται καὶ ὑποπτέουσας τὸ ἀληθὲς καὶ ἀναιδῶς αὐτῷ ἀντιβλέψας· φησὶ γάρ· «Ὅτι οὐχ ὡς ὑπ' ἄλλου ἐνεργοῦντος αὐτὸς ἐποίει ὁ λόγος, ἵν' οὕτω νοηθῇ τὸ δι' αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτοῦ ἐνεργοῦντος ἕτερος ἐποίει». 2.14.104 Οὐ τοῦ παρόντος δὲ καιροῦ ἐλέγξει τὸ μὴ τὸν δημιουργὸν ὑπηρετὴν τοῦ λόγου γεγεννημένον τὸν κόσμον πεποιηκέναι καὶ ἀποδεικνύει ὅτι ὑπηρετὴς τοῦ δημιουργοῦ γενόμενος ὁ λόγος τὸν κόσμον κατεσκεύασε. Κατὰ γὰρ τὸν προφήτην Δαβὶδ «Ὁ θεὸς εἶπε καὶ ἐγενήθησαν, ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν». «Ἐνετείλατο» γὰρ ὁ ἀγέννητος θεὸς τῷ πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως «καὶ ἐκτίσθησαν», οὐ μόνον ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, «εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτὸς ἐστὶ πρὸ πάντων». 2.15.105 Ἔτι εἰς τὸ «Χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν» οὐκ ἀγύμναστον ἑατέον καὶ τὸν περὶ τῆς κακίας λόγον· κἂν γὰρ σφόδρα ἀπεμφαίνεῖν δοκῇ, οὐ πάνυ τι δοκεῖ μοι εὐκατα φρόνητον εἶναι. Ζητητέον γάρ, εἰ καὶ ἡ κακία διὰ τοῦ λόγου γεγένηται, νῦν λόγου προσεχῶς λαμβανομένου τοῦ ἐν ἐκάστῳ, ὡς καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ «ἐν ἀρχῇ» λόγου ἐκάστῳ ἐγγεγένηται. 2.15.106 Φησὶ τοίνυν ὁ ἀπόστολος· «Χωρὶς νόμου ἁμαρτία νεκρά», καὶ ἐπιφέρει· «Ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς ἢ μὲν ἁμαρτία ἀνέζησε» καθολικὸν διδάσκων περὶ τῆς ἁμαρτίας ὡς μηδεμίαν ἐνάργειαν αὐτῆς ἐχούσης πρὶν νόμου καὶ ἐντολῆς· πῶς δὲ ἔχει ὁ λόγος νόμος εἶναι καὶ ἐντολή, καὶ οὐκ ἂν εἴη ἁμαρτία μὴ ὄντος νόμου—ἁμαρτία γὰρ οὐκ ἐλλογεῖται μὴ ὄντος νόμου—, καὶ πάλιν οὐκ ἂν εἴη ἁμαρτία μὴ ὄντος λόγου—εἰ γὰρ μὴ ἦλθον, φησὶ, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον—». 2.15.107 Πᾶσα γὰρ πρόφασις 2.15.107 ἀφαιρεῖται τοῦ βουλομένου ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ ἀπολογῆσασθαι, ἐπὶ ἔνυπάρχοντος λόγου καὶ παραδεικνύοντος, ὃ πρακτέον, μὴ πείθηται τις αὐτῷ. Τάχα οὖν πάντα μέχρι καὶ τῶν χειρόνων διὰ τοῦ λόγου γεγένηται καὶ «χωρὶς αὐτοῦ», ἀπλούστερον ἡμῶν ἐκλαμβα νόντων τὸ «οὐδέν», «ἐγένετο οὐδέν». 2.15.108 Καὶ οὐ πάντως τῷ λόγῳ ἐγκλητέον, εἰ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» καὶ «χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν», ὡς οὐδὲ ἐγκλητέον τῷ διδασκάλῳ παραδείξαντι τὰ δέοντα τῷ μανθάνοντι, ἐπὶ διὰ τὰ τούτου μαθήματα μηκέτι τόπος καταλείπεται τῷ ἁμαρτάνοντι ἀπολογίας ὡς περὶ ἀγνοίας, καὶ

μάλιστα ἐὰν νοήσωμεν διδάσκαλον τοῦ μανθάνοντος ἀχώριστον. 2.15.109 Οἶονεὶ γὰρ διδάσκαλος τοῦ μανθάνοντος ἀχώριστός ἐστιν ὁ ἐνυπάρχων τῇ φύσει τῶν λογικῶν λόγος, ἀεὶ ὑποβάλλων τὰ πρακτέα, κἂν παρακούωμεν αὐτοῦ τῶν ἐντολῶν, ἐπιδιδόντες αὐτοὺς ταῖς ἡδοναῖς καὶ παραπεμπόμενοι τὰς ἀρίστας αὐτοῦ συμβουλάς. Ὡσπερ δὲ ὑπῆρέτη τῷ ὀφθαλμῷ ἐπὶ τοῖς κρείττοσιν ἡμῖν γεγενημένῳ, καὶ ἐφ' ὧν οὐ καλῶς ὀρῶμεν χρώμεθα, ὁμοίως καὶ τῇ ἀκοῇ ὅταν παρέχωμεν ἑαυτοὺς ἀκροάσει ἀχρήστων ἀσμάτων καὶ τῶν ἀπηγορευμένων ἀκουσμάτων, οὕτως ἐνυβρίζοντες τὸν ἐν ἡμῖν λόγον καὶ οὐκ εἰς δέον αὐτῷ χρώμενοι, δι' αὐτοῦ παρανομοῦμεν εἰς κρίμα τοῖς ἀμαρτὰ νοουσιν ἐνυπάρχοντος καὶ διὰ τοῦτο κρίνοντος τὸν μὴ πάντων αὐτὸν προτιμήσαντα. 2.15.110 Ὅθεν καὶ φησιν· «Ὁ λόγος ὃν ἐλάλησα αὐτὸς κρινεῖ ὑμᾶς», ἴσον διδάσκων τῷ Ἐγὼ ὁ λόγος, ὁ ἐν ὑμῖν ἀεὶ ἐνηχῶν, αὐτὸς ὑμᾶς καταδικάσω τόπον ἀπολογίας καταλειπόμενον ἔχοντας οὐδαμῶς. Δόξει μέντοι γε βιαιοτέρα εἶναι αὕτη ἢ ἐκδοχή, ἄλλον μὲν λόγον τὸν «ἐν ἀρχῇ» ἡμῶν ἐξειληφότων τὸν «πρὸς τὸν θεόν», τὸν θεὸν λόγον, ἄλλως δὲ αὐτὸν νοούντων, ὅτε οὐ μόνον ἐπὶ τῶν προηγουμένων δημιουργημάτων τὸ «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο» λέγεσθαι ἐφάσκομεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ὑπὸ τῶν λογικῶν πραττομένων, οὗ λόγου χωρὶς οὐδὲν ἀμαρτάνομεν. 2.15.111 Καὶ ζητητέον, εἰ καὶ τὸν ἐν ἡμῖν λόγον τὸν αὐτὸν λεκτέον τῷ ἐν ἀρχῇ καὶ τῷ πρὸς τὸν θεὸν καὶ τῷ θεῷ λόγῳ, μάλιστα ἐπεὶ οὐχ ὡς ἑτέρου τούτου τυγχάνοντος παρὰ τὸν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγον ἔοικεν ὁ ἀπόστολος διδάσκειν τὸ «Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· Τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν; τοῦτ' ἔστι Χριστὸν καταγαγεῖν· ἢ Τίς καταβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον; τοῦτ' ἔστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν· ἀλλὰ τί λέγει ἢ γραφή; Ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστιν σφόδρα ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου.» 2.16.n Ὁ γέγονεν <ἐν> αὐτῷ ζωὴ ἦν, καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων. 2.16.112 Ἔστι τινὰ δόγματα παρ' Ἑλλησι καλούμενα παράδοξα, τῷ κατ' αὐτοὺς σοφῷ πλεῖστα ὅσα προσάπτοντα μετὰ τινος ἀποδείξεως ἢ φαινομένης ἀποδείξεως, καθ' ἃ φασι μόνον καὶ πάντα τὸν σοφὸν εἶναι ἱερέα, τῷ μόνον καὶ πάντα τὸν σοφὸν ἐπιστήμην ἔχειν τῆς τοῦ θεοῦ θεραπείας, καὶ μόνον καὶ πάντα τὸν σοφὸν εἶναι ἐλεύθερον, ἐξουσίαν αὐτοπραγίας ἀπὸ τοῦ θείου νόμου εἰληφότα· καὶ τὴν ἐξουσίαν δὲ ὀρίζονται νόμιμον ἐπιτροπὴν. 2.16.113 Καὶ τί δεῖ νῦν ἡμᾶς λέγειν περὶ τῶν καλουμένων παραδόξων, πολλῆς οὐσης τῆς εἰς αὐτὰ πραγματείας καὶ δεομένων συγκρίσεως τῆς πρὸς τὸ βούλημα τῆς γραφῆς τῶν ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὰ παράδοξα ἀπαγ γελλομένων, ἵνα ἐπὶ τίνων ὁ τῆς θεοσεβείας λόγος συμφῆ καὶ ἐπὶ τίνων τὸ ἐναντίον τοῖς ὑπ' ἐκείνων λεγομένοις βούλεται παραστήσαι δυνηθῶμεν; 2.16.114 Τούτων δὲ ἡμῖν μνήμη γεγένηται ζητοῦσι τὸ «Ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν» διὰ τὸ οἶονεὶ τῷ χαρακτήρι τῶν παραδόξων καὶ, εἰ δεῖ εἰπεῖν, παραδοξότερον παρὰ τὰ ὑπ' ἐκείνων λεγόμενα, δύνασθαι ἂν τινὰ ἐπόμενον τῇ γραφῇ δεῖξαι τοιαῦτα πλείονα. Ἐὰν γὰρ νοήσωμεν τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον, τὸν πρὸς τὸν θεόν, τὸν θεὸν λόγον, τάχα δυνησόμεθα μόνον τὸν τούτου, καθ' ἃ τοιοῦτος, μετέχοντα «λογικὸν» εἰπεῖν· ὥστε καὶ ἀποφήνασθαι ἂν, ὅτι μόνος ὁ ἅγιος λογικός. 2.16.115 Πάλιν ἐὰν συνῶμεν τὴν γενομένην ἐν τῷ λόγῳ ζωὴν, τὸν εἰπόντα «Ἐγὼ εἶμι ἡ ζωὴ», ἐροῦμεν μηδένα τῶν ἔξω τῆς πίστεως Χριστοῦ ζῆν, πάντας <δὲ> εἶναι νεκροὺς τοὺς μὴ ζῶντας θεῷ, τό τε ζῆν αὐτῶν ζῆν εἶναι τῆς ἀμαρτίας καὶ διὰ τοῦτο, ἴν' οὕτως εἴπω, ζῆν θανάτου τυγχάνειν. 2.16.116 Ἐπίστησον δὲ εἰ μὴ τοῦτο πολλαχοῦ παριστᾶσιν αἰθεῖαι γραφαί, ὅπου μὲν τοῦ σωτῆρος φάσκοντος· «Ἡ οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ἐπὶ τῆς βίβλου· Ἐγὼ θεὸς Ἀβραάμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακώβουκ ἔστι θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων» καὶ «Οὐ δικαιωθῆσεται κατενώπιόν σου πᾶς ζῶν». Τί δὲ περὶ αὐτοῦ λέγειν δεῖ τοῦ θεοῦ ἢ τοῦ σωτῆρος; Ἀμφιβάλλεται γὰρ ὀποτέρου εἶναι ἢ λέγουσα ἐν τοῖς προφήταις φωνή· «Ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος». 2.17.117 Καὶ πρῶτόν γε ἴδωμεν τὸ «Οὐκ ἔστι θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων» ἴσον δυνάμενον τῷ

«οὐκ ἔστιν ἀμαρτωλῶν ἀλλὰ ἀγίων θεός». Μεγάλη γὰρ δωρεὰ τοῖς πατριάρχαις τὸ τὸν θεὸν ἀντὶ ὀνόματος προσάψαι τὴν ἐκείνων ὀνομασίαν τῇ «θεὸς» ἰδίᾳ αὐτοῦ προσηγορία, καθ' ἣ καὶ ὁ Παῦλός φησι· 2.17.118 «Διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται ὁ θεὸς θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν»· οὐκοῦν θεός ἐστιν τῶν πατέρων καὶ πάντων τῶν ἀγίων· καὶ οὐκ ἂν που ἀναγεγραμμένον εὕρισ κοιτο τὸ θεὸν εἶναι τὸν θεὸν τινος τῶν ἀσεβῶν. Εἰ τοίνυν ὁ θεὸς ἀγίων ἐστὶν καὶ θεὸς ζώντων εἶναι λέγεται, οἱ ἅγιοι ζώντες εἰσι καὶ οἱ ζώντες ἅγιοι, οὔτε ἀγίου ὄντος ἔξω τῶν ζώντων οὔτε ζώντος χρηματίζοντος μόνον καὶ οὐχὶ μετὰ τοῦ ζῆν ἔχοντος καὶ τὸ ἅγιον αὐτὸν τυγχάνειν. 2.17.119 Τὸ παραπλήσιον δὲ ἔστι καὶ ἐπὶ τοῦ «Εὐαρεστήσω τῷ κυρίῳ ἐν χώρα ζώντων» ἰδεῖν, ὡς εἰ ἔλεγεν «ἐν τάξει ἀγίων» ἢ «ἐν τῷ τόπῳ τῶν ἀγίων», τῆς κυρίως εὐαρεστήσεως ἦτοι ἐν τῇ τάξει τῶν ἀγίων ἢ ἐν τῷ τόπῳ τῶν ἀγίων τυγχανούσης, οὐδέπω ἄκρως εὐαρεστοῦντος τοῦ μὴ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀγίων κεχωρηκός ἢ τοῦ μὴ εἰς τὸν τόπον τῶν ἀγίων γεγενημένου· εἰς ὃν χωρῆσαι δεήσει πάντα τὸν οἶονεὶ σκιάν καὶ εἰκόνα τῆς εὐαρεστήσεως τῆς ἀληθινῆς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ προανειληφότα. 2.17.120 Καὶ τὸ «Οὐ δικαιωθήσεται δὲ κατ' ἐνώπιον τοῦ θεοῦ πάντα ζῶντα» δηλοῖ, ὅτι ὡς πρὸς θεὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ δικαιοσύνην οὐδεὶς δικαιωθήσεται τῶν πάνυ μακαρίων, ὡς εἰ καὶ ἐλέγομεν ἐπὶ ἐτέρου παραδείγματος τοιοῦτον· οὐ φωτιεῖ πᾶς λύχνος ἐνώπιον ἡλίου· φωτιεῖ μὲν γὰρ πᾶς λύχνος, ἀλλ' ὅταν μὴ καταυγάζεται ὑπὸ ἡλίου· δικαιωθήσεται δὲ καὶ πᾶς ζῶν, ἀλλ' οὐκ ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὅτε δὲ τοῖς κάτω συγκρίνεται καὶ ὑπὸ τοῦ σκότους κεκρατημένοι παρ' οἷς λάμπει αὐτῶν τὸ φῶς. 2.17.121 Καὶ ὅρα εἰ κατὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ νοητέον· «Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων». Οὐ γὰρ <φησιν> «Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τοῦ θεοῦ»· τοῦτο γὰρ εἰ ἐνετέλλετο, ἀδύνατον ἂν ἐδίδου ἐντολήν, ὡς εἰ καὶ τοῖς λύχνους ἐμψύχοις οὔσιν ἐντολήν ἐδίδου τοῦ λάμψαι τὸ φῶς αὐτῶν ἔμπροσθεν τοῦ ἡλίου. 2.17.122 Οὐχ οἱ τυχόντες οὖν μόνον τῶν ζώντων οὐ δικαιωθήσονται κατενώπιον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ ὡς ἐν ζωῇ τῶν ἐλαττόνων διαφέροντες· ἢ, ὅπερ μάλλον, ἅμα ἢ πάντων τῶν ζώντων δικαιοσύνη οὐ δικαιωθήσεται ὡς πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ δικαιοσύνην· ὡς εἰ καὶ ἅμα πάντα τὰ ἐπὶ γῆς νυκτερινὰ συναγαγὼν φῶτα ἔφασκον μὴ δύνασθαι ταῦτα φωτίζειν ὡς πρὸς τὰς τούτου τοῦ ἡλίου αὐγάς. 2.17.123 Κατ' ἐπανάβασιν δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων νοητέον καὶ τὸ «Ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος», τάχα τοῦ κυρίως ζῆν μάλιστα ἐκ τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ ζῆν παρὰ μόνῳ τυγχάνοντος τῷ θεῷ. Καὶ ὅρα εἰ διὰ τοῦτο δύναται ὁ ἀπόστολος τὴν εἰς ὑπερβολὴν ὑπεροχὴν νοήσας τῆς ζωῆς τοῦ θεοῦ καὶ ἀξίως θεοῦ συνιεὶς τὸ «Ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος» εἰρηκέναι περὶ θεοῦ· «Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν», οὐδενὸς τῶν παρὰ τὸν θεὸν ζώντων ἔχοντος τὴν ἄτρεπτον πάντη καὶ ἀναλλοίωτον ζωὴν. Καὶ τί διστάζομεν περὶ τῶν λοιπῶν, ὅτε οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἔσχε τὴν τοῦ πατρὸς ἀθανασίαν; Ἐγεύσατο γὰρ ὑπὲρ παντὸς θανάτου. 2.18.124 Ἄμα δὲ ἐξετάζοντες τὰ περὶ τοῦ ζώντος θεοῦ καὶ ζωῆς, ἦτις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, καὶ ζώντων ἐν χώρα ἰδίᾳ τυγχανόντων καὶ ζώντων οὐ δικαιουμένων ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἀκολούθως τούτοις παρατιθέμενοι τὸ «Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν» τὰ ὑπονοούμενα συμπαραληψόμεθα περὶ τοῦ πᾶν ὀτιποτοῦν λογικὸν μὴ οὐσιωδῶς ἔχειν ὡς ἀχώριστον συμβεβηκὸς τὴν μακαριότητα. 2.18.125 Ἐὰν γὰρ ἀχώριστον ἔχη τὴν μακαριότητα καὶ τὴν προηγουμένην ζωὴν, πῶς ἔτι ἔσται ἀληθὲς τὸ περὶ τοῦ θεοῦ λεγόμενον· «Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν»; Χρὴ μέντοι γε εἰδέναι ὅτι τινὰ ὁ σωτὴρ οὐχ αὐτῷ ἐστὶν ἀλλ' ἑτέροις, τινὰ δὲ αὐτῷ καὶ ἑτέροις· ζητητέον δὲ εἴ τινα ἑαυτῷ καὶ οὐδενί. Σαφῶς μὲν γὰρ ἑτέροις ἐστὶν ποιμὴν, οὐχ ὡς οἱ παρὰ ἀνθρώποις ποιμένες ὄνησιν ἐκ τοῦ ποιμαίνειν εἰς ἑαυτὸν λαμβάνων, εἰ μὴ ἄρα τὴν τῶν ποιμαινομένων ὠφέλειαν διὰ φιλανθρωπίαν ἰδίαν εἶναι λογίσαιτο. 2.18.126 Ἄλλὰ καὶ «ὁδός» ἐστὶν ἑτέροις ὁμοίως καὶ «θύρα», ὁμολογουμένως δὲ καὶ «ράβδος»· ἑαυτῷ δὲ καὶ ἑτέροις «σοφία», τάχα δὲ καὶ

«λόγος». Ζητητέον δὲ εἰ συστήματος θεωρημάτων ὄντος ἐν αὐτῷ, καθ' ὃ «σοφία» ἐστίν, ἐστὶ τινα θεωρήματα ἀχώρητα τῇ λοιπῇ παρ' αὐτὸν γεννητῇ φύσει, ἅτινα οἶδεν ἑαυτῷ. 2.18.127 Καὶ οὐκ ἀνεξέταστον <τὸν> λόγον ἑατέον διὰ τὴν περὶ ἁγίου πνεύματος εὐλάβειαν. Ὅτι μὲν γὰρ καὶ αὐτὸ αὐτῷ μαθητεύεται, σαφὲς ἐκ τοῦ λεγομένου περὶ παρακλήτου καὶ ἁγίου πνεύματος· «Ὅτι ἐκ τοῦ ἑμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν». Εἰ δὲ μαθητευόμενον πάντα χωρεῖ, ἃ ἓνα τενίζων τῷ πατρὶ ἀρχόμενος ὁ υἱὸς γινώσκει, ἐπιμελέστερον ζητητέον. 2.18.128 Εἰ τοίνυν ὁ σωτὴρ ἃ μὲν τινα ἑτέροις, τινὰ δὲ τάχα παρ' αὐτῷ καὶ ἢ οὐδενὶ ἢ ἐνὶ ἢ ὀλίγοις, καθ' ὃ «ζωή» ἐστίν ἢ γενομένη ἐν τῷ λόγῳ, βασιανιστέον πότερον αὐτῷ καὶ ἑτέροις ζωὴ ἐστίν ἢ ἑτέροις, καὶ <εἰ> ἑτέροις, τίσι τούτοις. Εἰ δὲ ταῦτόν ἐστι «ζωή» καὶ «φῶς τῶν ἀνθρώπων»–φησὶ γάρ· «Ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων»–τὸ δὲ φῶς τῶν ἀνθρώπων τινῶν ἐστὶ φῶς, καὶ τοῦτο οὐ πάντων <τῶν> λογικῶν, ὅσον ἐπὶ † τῷ κεῖσθαι τὸ «ἀνθρώπων», ἀλλὰ «τῶν ἀνθρώπων» ἐστὶ φῶς, εἴη ἂν καὶ ζωὴ ἀνθρώπων, ὧν καὶ φῶς ἐστίν· καὶ καθ' ὃ ζωὴ, λέγοιτο ἂν ὁ σωτὴρ οὐχ αὐτῷ ἀλλὰ ἑτέροις εἶναι ζωὴ ὧν ἐστὶ καὶ φῶς. 2.18.129 Αὕτη δὲ ἡ ζωὴ τῷ λόγῳ ἐπιγίνεται, ἀχώριστος αὐτοῦ μετὰ τὸ ἐπιγενέσθαι τυγχάνουσα. Λόγον γὰρ προϋπάρχει τὸν καθαίροντα τὴν ψυχὴν ἐν τῇ ψυχῇ δεῖ, ἵνα κατὰ τοῦτον καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ κάθαρσιν, πάσης περιαιρεθείσης νεκρῶ τῆτος καὶ ἀσθενείας, ἢ ἀκραιφνῆς ζωὴ ἐγγένηται παρὰ παντὶ τῷ τοῦ λόγου καθ' ὃ θεὸς ἐστίν αὐτὸν ποιήσαντι χωρητικόν. 2.19.130 Τηρητέον δὲ τὰ δύο «ἐν» καὶ τὴν διαφορὰν αὐτῶν ἐξεταστέον· πρῶτον μὲν γὰρ ἐν τῷ «λόγος ἐν ἀρχῇ», δεύτερον δὲ ἐν τῷ «ζωὴ ἐν λόγῳ». Ἀλλὰ λόγος μὲν «ἐν ἀρχῇ» οὐκ ἐγένετο· οὐκ ἦν γάρ, ὅτε ἡ ἀρχὴ ἄλογος ἦν, διὸ λέγεται· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος»· ζωὴ δὲ ἐν τῷ λόγῳ οὐκ ἦν· ἀλλὰ ζωὴ ἐγένετο, εἴ γε «ζωὴ ἐστὶ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων». Ὅτε γὰρ οὐδέπω ἄνθρωπος ἦν, οὐδὲ «φῶς τῶν ἀνθρώπων» ἦν, τοῦ φωτὸς τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν πρὸς ἀνθρώπους σχέσιν νοουμένου. 2.19.131 Μηδεὶς δ' ἡμᾶς θλιβέτω χρονικῶς οἰόμενος ταῦτα ἀπαγγέλλειν, τῆς τάξεως τὸ πρῶτον καὶ τὸ δεύτερον καὶ τὰ ἐφεξῆς ἀπαιτούσης, κἂν χρόνος μὴ εὐρίσκηται, ὅτε τὰ ὑπὸ τοῦ λόγου ὑποβαλλόμενα τρίτα καὶ τέταρτα οὐδα μῶς ἦν. Ὅν τρόπον τοίνυν «πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο», καὶ οὐχὶ πάντα δι' αὐτοῦ ἦν, καὶ «χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἔν», οὐχὶ δὲ χωρὶς αὐτοῦ ἦν οὐδὲ ἔν, οὕτως ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ, οὐχὶ ὁ ἦν ἐν αὐτῷ, ζωὴ ἦν. Καὶ πάλιν οὐχὶ ὁ ἐγένετο ἐν ἀρχῇ ὁ λόγος ἦν, ἀλλὰ ὁ ἦν ἐν ἀρχῇ λόγος ἦν. 2.19.132 Τινὰ μέντοι γε τῶν ἀντιγράφων ἔχει, καὶ τάχα οὐκ ἀπιθάνως· «Ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἐστίν». Εἰ δὲ ζωὴ ταῦτόν ἐστὶ τῷ τῶν ἀνθρώπων φωτὶ, οὐδεὶς ἐν σκότῳ τυγχάνων ζῆ καὶ οὐδεὶς τῶν ζώντων ἐν σκότῳ ἐστίν, ἀλλὰ πᾶς ὁ ζῶν καὶ ἐν φωτὶ ὑπάρχει, καὶ πᾶς ὁ ἐν φωτὶ ὑπάρχων ζῆ· ὥστε μόνον τὸν ζῶντα καὶ πάντα εἶναι φωτὸς υἱόν· φωτὸς δὲ υἱός, οὗ λάμπει τὰ ἔργα ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. 2.20.133 Πάλιν, ἐπεὶ ἔστι τὰ παραλελειμμένα τῶν ἐναντίων νοεῖσθαι ἐκ τῶν εἰρημένων περὶ τῶν ἐναντίων, λέγεται δὲ περὶ ζωῆς καὶ φωτὸς ἀνθρώπων, ἐναντίον δὲ τῇ ζωῇ θάνατος καὶ ἐναντίον φωτὶ ἀνθρώπων σκότος ἀνθρώπων, ἔστιν ἰδεῖν ὅτι ὁ ἐν σκότῳ τῶν ἀνθρώπων τυγχάνων ἐν θανάτῳ ἐστίν καὶ ὁ τὰ τοῦ θανάτου πράττων οὐκ ἀλλαχόσε τοῦ σκότους ἐστίν. Ὁ δὲ μνημονεύων τοῦ θεοῦ, ἐάν γε νοῶμεν τί τὸ μνημονεύειν αὐτοῦ, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ κατὰ τὸ εἰρημένον· «Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου». 2.20.134 Εἴτε δὲ σκότος ἀνθρώπων εἴτε θάνατος, οὐ φύσει τοιαυτὰ ἐστίν † ἄλλου λόγου «Ἡμεῖς ἡμεῖθ' ἀποτε σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν κυρίῳ», κἂν μάλιστα ἅγιοι καὶ πνευματικοὶ ἤδη χρηματίζωμεν. Ὡσπερ δὲ δεκτικὸς ὁ Παῦλος σκότος ὧν γέγονε τοῦ γενέσθαι φῶς ἐν κυρίῳ, οὕτως ὅστις ποτ' ἂν ἦ σκότος. Κατὰ δὲ τοὺς οἰομένους εἶναι φύσεις πνευματικᾶς, ὥσπερ τὸν Παῦλον καὶ τοὺς ἁγίους ἀποστόλους, οὐκ οἶδα εἰ σώζεται τὸ τὸν πνευματικὸν εἶναι ποτε σκότος καὶ ὕστερον αὐτὸν γεγενῆσθαι φῶς. 2.20.135 Εἰ γὰρ ὁ πνευματικὸς ποτε σκότος ἦν, ὁ χοϊκὸς τί

ἔστιν; Εἰ δ' ἀληθές ἐστι τὸ σκότος γεγονέναι φῶς, τίς ἡ ἀποκλήρωσις τοῦ μὴ πᾶν σκότος δύνασθαι γενέσθαι φῶς; Εἰ μὴ γὰρ ἐπὶ Παύλου ἐλέγετο, ὅτι «ἡμεθὰ ποτε ἐν σκότῳ, νῦν δὲ φωτεινοὶ ἐν κυρίῳ», ἐπὶ δὲ ὧν οἴονται φύσεων ἀπολλυμένων, ὅτι σκότος ἦσαν ἢ σκότος εἰσί, κἂν χώραν εἶχεν ἢ περὶ φύσεων ὑπόθεσις. 2.20.136 Νυνὶ δὲ ὁ Παῦλος φησι γεγονέναι «ποτὲ σκότος, νῦν δὲ φῶς ἐν κυρίῳ», ὡς δυνατοῦ ὄντος τοῦ σκότος εἰς φῶς μεταβαλεῖν. Οὐ χαλεπὸν δὲ τὰ περὶ παντὸς σκότους ἀνθρώπων καὶ περὶ τοῦ θανάτου τοῦ <αὐ>τοῦ τυγχάνοντος τῷ σκότῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπιμελῶς ἰδεῖν ἐκ τῶν εἰρημένων, τὸ ἐνδε χόμενον ὀρώντα τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον καὶ κρεῖττον ἐκάστου μεταβολῆς. 2.21.137 Πάνυ δὲ βιαίως κατὰ τὸν τόπον γενόμενος ὁ Ἡρακλέων τὸ «Ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν» ἐξείληφεν ἀντὶ τοῦ «ἐν αὐτῷ» «εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς πνευματικούς», οἰοῦντι ταῦτον νομίσας εἶναι τὸν λόγον καὶ τοὺς πνευματικούς, εἰ καὶ μὴ σαφῶς ταῦτ' εἴρηκε· καὶ ὡσπερὶ αἰτιολογῶν φησιν· «Αὐτὸς γὰρ τὴν πρώτην μόρφωσιν τὴν κατὰ τὴν γένεσιν αὐτοῖς παρέσχε, τὰ ὑπ' ἄλλου σπαρέντα εἰς μορφὴν καὶ εἰς φωτισμὸν καὶ περιγραφὴν ἰδίαν ἀγαγὼν καὶ ἀναδείξας». 2.21.138 Οὐ παρετήρησε δὲ καὶ τὸ περὶ τῶν πνευ 2.21.138 ματικῶν παρὰ τῷ Παύλῳ λεγόμενον, ὅτι ἀνθρώπους αὐτοὺς εἶναι ἀπεσιώπησε· «Ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ, μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν· ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει πάντα.» Ἡμεῖς γὰρ οὐ μάτην αὐτόν φαμεν ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ μὴ προστεθεικέναι τὸ «ἄνθρωπος»· κρεῖττον γὰρ ἢ «ἄνθρωπος» ὁ πνευματικὸς, τοῦ ἀνθρώπου ἦτοι ἐν ψυχῇ ἢ ἐν σώματι ἢ ἐν συναμφοτέροις χαρακτηριζομένου, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῷ τούτων θειοτέρῳ πνεύματι, οὗ κατὰ μετοχὴν ἐπικρατοῦσαν χρηματίζει ὁ πνευματικὸς. 2.21.139 Ἄμα δὲ καὶ τὰ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως χωρὶς κἂν φαινομένης ἀποδείξεως ἀποφαίνεται, οὐδὲ μέχρι τῆς τυχούσης πιθανότητος φθάσαι εἰς τὸν περὶ τούτων δυνηθεὶς λόγον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ ἐκείνου. 2.22.140 Φέρε δὲ καὶ ἡμεῖς καὶ τοῦτο ζητήσωμεν, εἰ ἡ ζωὴ ἦν μόνων ἀνθρώπων φῶς καὶ μὴ παντὸς οὐτινοσοῦν ἐν μακαριότητι τυγχάνοντος. Ἐὰν γὰρ ταῦτόν ἦ «ζωὴ» καὶ «φῶς ἀνθρώπων» καὶ μόνων ἀνθρώπων ἢ τὸ τοῦ Χριστοῦ φῶς, μόνων ἀνθρώπων καὶ ἡ ζωὴ. Τοῦτο δ' ὑπολαμβάνειν ἐστὶν ἠλίθιον ἅμα καὶ ἀσεβές, ἀντιμαρτυρουσῶν τῶν ἄλλων γραφῶν ταύτῃ τῇ ἐκδοχῇ, εἴ γε, ὅταν προκόψωμεν, ἰσάγγελοι ἐσόμεθα. 2.22.141 Οὕτω δὲ λυτέον τὸ ἀπορηθέν· οὐχὶ εἴ τι λέγεται τινῶν, ἐκείνων μόνων ἐστὶ τὸ λεγόμενον· οὕτως οὖν οὐχὶ εἴ λέγεται φῶς ἀνθρώπων, μόνων ἀνθρώπων ἐστὶ φῶς· ἐδύνατο γὰρ προσκεῖσθαι· ἡ ζωὴ ἦν τὸ τῶν ἀνθρώπων μόνων φῶς. Ἔξεστι γὰρ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐτέρων παρὰ τοὺς ἀνθρώπους εἶναι φῶς, ὡς ἔξεστι τάδε τὰ ζῶα καὶ τάδε τὰ φυτὰ, ἀνθρώπων ὄντα τροφήν, καὶ ἐτέρων παρὰ τοὺς ἀνθρώπους τὰ αὐτὰ εἶναι τροφήν. Καὶ τοῦτο μὲν ἀπὸ τῆς συνηθείας τὸ παράδειγμα. 2.22.142 Ἄξιον δὲ ἀπὸ τῶν θεοπνεύστων λόγων ὅμοιον ἀντιπαραβαλεῖν. Ἐνθάδε τοίνυν ζητοῦμεν εἰ μηδὲν κωλύει τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐτέρων εἶναι φῶς, λέγοντες ὅτι οὐχί, ἐπεὶ λέγεται φῶς ἀνθρώπων, ἤδη ἀποκέκλεισται καὶ ἐτέρων παρὰ τοὺς ἀνθρώπους κρειττόνων ἢ ἀνθρώποις ὁμοίων εἶναι φῶς. 2.22.143 Ἀναγέγραπται δὲ ὁ θεὸς θεὸς εἶναι «Ἀβραὰμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακώβ»· ὁ δὲ βουλόμενος–ἐπειδὴ εἴρηται· «ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων»–τὸ φῶς μηδενὸς ἐτέρου εἶναι ἢ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὸ ὅμοιον οἰήσεται τὸν θεὸν Ἀβραὰμ καὶ θεὸν Ἰσαὰκ καὶ θεὸν Ἰακώβ μηδενὸς εἶναι θεὸν ἢ τῶν τριῶν μόνων τούτων πατέρων. Ἔστι δὲ γε καὶ Ἡλίου θεός, καί, ὡς φησιν Ἰουδίθ, τοῦ πατρὸς αὐτῆς Συμεῶν, καὶ θεὸς τῶν Ἑβραίων. Διόπερ κατὰ τὸ ὅμοιον εἰ μηδὲν κωλύει εἶναι αὐτὸν καὶ ἐτέρων θεόν, οὐδὲν κωλύει εἶναι τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐτέρων παρὰ τοὺς ἀνθρώπους φῶς. 2.23.144 Ἄλλος δὲ τις προσχρησάμενος τῷ «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν», πᾶν τὸ «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» γενόμενον «θεοῦ» ἄνθρωπον εἶναι φήσει, μυρίοις χρώμενος εἰς τοῦτο παραδείγμασιν, ὅτι οὐδὲν διαφέρει τῇ γραφῇ ἄνθρωπον

ἢ ἄγγελον φάναι· ἐπὶ γὰρ τοῦ αὐτοῦ ὑποκειμένου κεῖται ἡ «ἄγγελος» καὶ «ἄνθρωπος» προσηγορία, ὡσπερ ἐπὶ τῶν ξενισθέντων παρὰ τῷ Ἀβραάμ τριῶν καὶ γενομένων ἐν Σοδόμοις δύο καὶ ἐν ὄλῳ τῷ εἰρμῷ τῆς γραφῆς ὅτε μὲν ἄνδρες ὅτε δὲ ἄγγελοι εἶναι λέγονται. 2.23.145 Πλὴν ὁ τοῦτο νομίζων ἐρεῖ, ὅτι, ὡσπερ παρὰ τοῖς ὁμολογουμένοις ἀνθρώποις εἰσὶν ἄγγελοι, ὡς ὁ Ζαχαρίας λέγων· «Ἄγγελος θεοῦ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι, λέγει κύριος παντοκράτωρ» καὶ ὁ Ἰωάννης, περὶ οὗ γέγραπται· «Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου», οὕτως καὶ οἱ τοῦ θεοῦ ἄγγελοι παρὰ τὸ ἔργον τοῦτο χρηματίζουσι καὶ οὐ παρὰ τὴν φύσιν «ἄνδρες» κληθέντες. 2.23.146 Καὶ ἔτι μᾶλλον παραμυθῆσεται, ὅτι ἐπὶ τῶν κρειττόνων δυνάμεων τὰ ὀνόματα οὐχὶ φύσεων ζῶων ἐστὶν ὀνόματα ἀλλὰ τάξεων, ὧν ἦδε τις καὶ ἦδε λογικὴ φύσις τέτευχεν ἀπὸ θεοῦ. Θρόνος γὰρ οὐκ εἶδος ζώου οὐδὲ ἀρχὴ οὐδὲ κυριότης οὐδὲ ἐξουσία, ἀλλὰ ὀνόματα πραγμάτων, ἐφ' ὧν ἐτάχθησαν οἱ οὕτως προσαγορευόμενοι, ὧν τὸ ὑποκείμενον οὐκ ἄλλο τί ἐστὶν ἢ ἄνθρωπος, καὶ τῷ ὑποκειμένῳ συμβέβηκε τὸ θρόνῳ εἶναι ἢ κυριότητι ἢ ἀρχῇ ἢ ἐξουσίᾳ. 2.23.147 Καὶ ἐν τῷ Ἰησοῦ δὲ τῷ τοῦ Ναυῆ κεῖται τὸ «᾿Ωφθη τῷ Ἰησοῦ ἄνθρωπος ἐν Ἰεριχῷ», ὅς φησιν· «Ἐγὼ ἀρχιστράτηγος δυνάμεως κυρίου νυνὶ παραγέγονα». 2.23.148 Κατὰ τοῦτο οὖν ὡς ἴσον δυνάμενον ἐκλήψεται τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων καὶ φῶς παντὸς λογικοῦ, παντὸς λογικοῦ τῷ «κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν» εἶναι θεοῦ ἀνθρώπου τυγχάνοντος. Τὸ αὐτὸ μέντοι γέ ἐστι τριχῶς ὀνομαζόμενον· «φῶς τῶν ἀνθρώπων» καὶ ἀπαξαπλῶς «φῶς» καὶ «φῶς ἀληθινόν»· φῶς μὲν οὖν ἀνθρώπων, ἦτοι, ὡς προαποδέδεικται, οὐδενὸς κωλύοντος τὸ ἐκλαμβάνειν καὶ ἐτέρων παρὰ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸ φῶς φῶς, ἢ πάντων τῶν λογικῶν διὰ τὸ «κατ' εἰκόνα θεοῦ» γεγονέναι ἀνθρώπων καλουμένων. 2.23.149 Ἐπεὶ δὲ «φῶς» ἀπαξαπλῶς ἐνταῦθα μὲν ὁ σωτήρ, ἐν δὲ τῇ καθολικῇ τοῦ αὐτοῦ Ἰωάννου ἐπιστολῇ λέγεται ὁ θεὸς εἶναι φῶς, ὁ μὲν τις οἶεται καὶ ἐντεῦθεν κατασκευάζεσθαι τῇ οὐσίᾳ μὴ διεστηκέναι τοῦ υἱοῦ τὸν πατέρα· ὁ δὲ τις ἀκριβέστερον τηρήσας, ὁ καὶ ὑγιέστερον λέγων, φήσει οὐ ταῦτόν εἶναι τὸ φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ φῶς καὶ μὴ καταλαμβανόμενον ὑπ' αὐτῆς, καὶ τὸ φῶς ἐν ᾧ οὐδαμῶς ἐστὶ σκοτία. 2.23.150 Τὸ μὲν γὰρ φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ φῶς οἰοεὶ ἐπέρχεται τῇ σκοτίᾳ, καὶ διωκόμενον ὑπ' αὐτῆς καί, ἴν' οὕτως εἶπω, ἐπιβουλεύομενον οὐ καταλαμβάνεται· τὸ δὲ φῶς, ἐν ᾧ οὐδεμία ἐστὶ σκοτία, οὔτε φαίνει ἐν τῇ σκοτίᾳ οὔτε τὴν ἀρχὴν διώκεται ὑπ' αὐτῆς, ἵνα καὶ ὡς νικῶν ἀναγράφεται τῷ μὴ καταλαμβάνεσθαι ὑπ' αὐτῆς διωκούσης. 2.23.151 Τρίτον ἦν τὸ λεγόμενον τοῦτο τὸ φῶς «φῶς ἀληθινόν»· ᾧ δὲ λόγῳ ὁ πατήρ τῆς ἀληθείας θεὸς πλείων ἐστὶ καὶ μείζων ἢ ἀλήθεια καὶ ὁ πατήρ ὧν σοφίας κρείττων ἐστὶ καὶ διαφέρων ἢ σοφία, τούτῳ ὑπερέχει τοῦ εἶναι «φῶς ἀληθινόν». 2.23.152 Παραστατικώτερον δὲ δύο φῶτα τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ τυγχάνειν διὰ τούτων εἰσόμεθα, ὅσπερ φησὶν ἐν τριακοστῷ πέμπτῳ ψαλμῷ· «Ἐν φωτί σου ὀψόμεθα φῶς». Τοῦτο δὲ αὐτὸ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, τὸ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαῖνον, τὸ ἀληθινὸν φῶς, ἐν τοῖς ἐξῆς τοῦ εὐαγγελίου «φῶς τοῦ κόσμου» ἀναγορεύεται, φάσκοντος Ἰησοῦ· «Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου». 2.23.153 Μηδὲ τοῦτο δὴ ἀπαρασήμαντον ἐάσωμεν, ὅτι ἐνδεχομένου γεγράφθαι· «Ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ φῶς ἦν τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων ζωὴ ἦν», τὸ ἀνάπαλιν πεποίηκε· προτάσσει γὰρ τὴν ζωὴν τοῦ τῶν ἀνθρώπων φωτός, εἰ καὶ ταυτόν ἐστι «ζωὴ» καὶ «ἀνθρώπων φῶς», τῷ προαπαντᾶν ἡμῖν ἐπὶ τῶν μετεχόντων τῆς ζωῆς, τυχαίου καὶ φωτὸς ἀνθρώπων, τὸ ζῆν αὐτοὺς τὴν προειρημένην θείαν ζωὴν παρὰ τὸ πεφωτισθαι· ὑποκεῖσθαι γὰρ δεῖ τὸ ζῆν, ἴν' ὁ ζῶν πεφωτισμένος γένηται· οὐκ ἦν δὲ ἀκόλουθον πεφωτισθαι τὸν μηδέπω ζῆν νενοημένον καὶ ἐπιγίνεσθαι τῷ πεφωτισθαι τὸ ζῆν. 2.23.154 Εἰ γὰρ καὶ ταυτόν ἐστὶν ἡ ζωὴ καὶ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' αἶ γε ἐπίνοια καθ' ἕτερον καὶ ἕτερον λαμβάνονται. Τοῦτο δὴ τὸ «φῶς τῶν ἀνθρώπων»

καὶ «φῶς ἔθνῶν» παρὰ τῷ προφήτῃ Ἡσαΐα λέγεται κατὰ τὸ «ἰδοὺ τέθεικά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἔθνῶν»· καὶ τούτῳ τῷ φωτὶ πεποιθῶς ὁ Δαβὶδ φησὶν ἐν εἰκοστῷ ἔκτῳ ψαλμῷ· «Κύριος φωτισμός μου καὶ σωτὴρ μου, τίνα φοβηθήσομαι;» 2.24.155 Πρὸς δὲ τοὺς τὴν περὶ αἰώνων ἀναπλάσαντας ἐν συζυγίαις μυθολογίαν καὶ οἰομένους ὑπὸ νοῦ καὶ ἀληθείας προβεβλησθαι λόγον καὶ ζωὴν οὐκ ἀπίθανον καὶ ταῦτα ἀπορήσαι. Πῶς γὰρ ἢ κατ' αὐτοὺς «σύζυγος» τοῦ λόγου ζωὴ τὸ γεγονέναι ἐν τῷ «συζύγω» λαμβάνει; «Ὁ γέγονε, γὰρ φησὶν, ἐν αὐτῷ»–δηλονότι τῷ προειρημένῳ λόγῳ–«ζωὴ ἦν». Λεγέτωσαν οὖν ἡμῖν, πῶς ἢ «σύζυγος» τοῦ λόγου ζωὴ γέγονεν ἐν τῷ λόγῳ, καὶ πῶς μᾶλλον τοῦ λόγου ἢ ζωὴ φῶς ἐστὶ τῶν ἀνθρώπων. 2.24.156 Εἰκὸς δὲ τοὺς εὐγνωμονεστέρους ἐν ταῖς ζητήσεσιν ἀνατρεπομένους, πληγέντας ὑπὸ τοῦ ἐπαπορήματος, ἀντερωτήσιν ἡμᾶς, καὶ αὐτοὺς θλιβομένους, ἐὰν μὴ εὐρωμεν αἰτίαν, δι' ἣν οὐχὶ λόγος εἴρηται τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἢ γενομένη ἐν τῷ λόγῳ ζωὴ. Πρὸς οὓς τοιαῦτα ἀποκρινοῦμεθα, ὅτι ζωὴ ἐνταῦθα οὐχ ἢ κοινὴ λογικῶν καὶ ἀλόγων λέγεται, ἀλλ' ἢ ἐπιγινομένη τῷ ἐν ἡμῖν συμπληρουμένῳ λόγῳ, τῆς μετοχῆς ἀπὸ τοῦ πρώτου λαμβανομένης λόγου· καὶ κατὰ μὲν τὸ ἀποστραφῆναι τὴν δοκοῦσαν ζωὴν, οὐκ οὔσαν δὲ ἀληθῶς, καὶ ποθεῖν χωρῆσαι τὴν ἀληθῶς ζωὴν πρῶτον κοινῶν νωνοῦμεν αὐτῇ, ἥτις γενομένη ἐν ἡμῖν καὶ φωτὸς γνώσεως ὑπόστασις γίνεται. 2.24.157 Καὶ τάχα αὕτη ἢ ζωὴ παρ' οἷς μὲν δυνάμει καὶ οὐκ ἐνεργείᾳ φῶς ἐστὶ, τοῖς τὰ τῆς γνώσεως ἐξετάζειν μὴ φιλοτιμουμένοις, παρ' ἑτέροις δὲ καὶ ἐνεργείᾳ γινομένη φῶς· δῆλον δὲ ὅτι παρ' οἷς κατορθοῦται τὸ ὑπὸ τοῦ Παύλου προστεταγμένον «ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα»· μεῖζον δὲ τῶν χαρισμάτων τὸ καὶ πάντων προτεταγμένον, ὅπερ ἐστὶ λόγος σοφίας, καὶ <δ> τούτῳ ἔπεται λόγος γνώσεως. Περὶ δὲ τῆς διαφορᾶς αὐτῶν, παρακειμένων ἀλλήλοις τῶν σημαινομένων σοφίας καὶ γνώσεως, οὐ τοῦ παρόντος ἐστὶν εἰπεῖν καιροῦ. 2.25.η Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν. 2.25.158 Ἔτι περὶ τοῦ τῶν ἀνθρώπων, ἐπεὶ προτέτακται, ζητοῦμεν φωτὸς, οἶμαι δ' ὅτι καὶ τοῦ ἐναντίου, καλουμένου «σκοτίας», ἂν δὲ οὕτω δοκιμασθεῖσιν, –«τῶν ἀνθρώπων» φημί–ὅτι τάχα γενικόν ἐστὶ τὸ «φῶς τῶν ἀνθρώπων» δύο ἰδικῶν πραγμάτων, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ σκοτία αὐτῶν. Ἔστι γὰρ τὸν τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων κεκτημένον καὶ κοινωνοῦντα τῶν αὐγῶν αὐτοῦ ἔργα φωτὸς ἐπιτελεῖν καὶ γινώσκειν φωτιζόμενον φῶς γνώσεως. Τὸ δὲ ἀνάλογον καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων νοητέον, τῶν τε μοχθηρῶν πράξεων καὶ τῆς νομιζομένης γνώσεως, οὐκ οὔσης κατὰ ἀλήθειαν, τὸν λόγον τῆς σκοτίας ἐχόντων. 2.25.159 Καὶ ὅτι μὲν τὰ προστάγματα φῶς ὁ ἱερός οἶδε λόγος, φησὶν <γὰρ> ὁ Ἡσαΐας· «Διότι φῶς τὰ προστάγματά σου ἐπὶ τῆς γῆς» καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν ἡΐ ψαλμῷ· «Ἡ ἐντολὴ κυρίου τηλαυγής, φωτίζουσα ὀφθαλμούς». Ὅτι δὲ φῶς παρὰ τὰ προστάγματα καὶ τὰς ἐντολάς ἐστὶ τι γνώσεως, παρὰ τινι τῶν δώδεκα εὐρομεν· «Σπεύρατε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, τρυγήσατε εἰς καρπὸν ζωῆς, φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως». 2.25.160 Ὡς γὰρ ὄντος καὶ ἑτέρου φωτὸς παρὰ τὰς ἐντολάς τῆς γνώσεως λέγεται τὸ «Φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς», οὐχ ἀπλῶς «φῶς» ἀλλὰ ποιὸν φῶς, ὅτι τὸ «τῆς γνώσεως»· εἰ γὰρ πᾶν φῶς, ὃ φωτίζει ἄνθρωπος ἑαυτῷ, «φῶς γνώσεως» ἦν, μάτην <ἂν> προσέκειτο τὸ «Φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως». Πάλιν ὅτι ἡ σκοτία ἐπὶ τῶν μοχθηρῶν ἔργων παραλαμβάνεται, διδάσκει ὁ αὐτὸς ἐν τῇ ἐπιστολῇ Ἰωάννης φάσκων, ὅτι «ἐὰν εἴπωμεν ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν, ψευδόμεθα καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν» καὶ πάλιν· «Ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι» καὶ ἔτι· «Ὁ δὲ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶ καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ καὶ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει, ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ». 2.25.161 Τὸ γὰρ ἐν τῷ σκότῳ περιπατεῖν ἐμφαίνει τὴν ψεκτὴν πράξιν· καὶ τὸ μισεῖν δὲ τὸν

ἀδελφὸν αὐτοῦ οὐ τῆς κυρίως καλουμένης «γνώσεώς» ἐστὶν ἀπόπτωμα; Ὅτι δὲ καὶ ὁ ἄγνωστος τὰ θεῖα κατ' αὐτὸ τὸ ἄγνοεῖν ἐν σκότῳ διαπορεύεται, φησὶν ὁ Δαβίδ· «Οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται». 2.25.162 Ἐπίστησον δὲ τῷ «ὁ θεὸς φῶς ἐστὶ καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία», εἰ μὴ διὰ τοῦτο λέγεται τῷ εἶναι μὴ μίαν σκοτίαν, ἀλλ' ἦτοι διὰ τὸ γενικὸν δύο, ἢ καὶ διὰ τὸ καθ' ἕκαστον τῶν ἰδικῶν πολλὰς εἶναι πράξεις μοχθηρὰς καὶ πολλὰ δόγματα ψευδῆ πολλαί εἰσι σκοτίαι, ὧν οὐδεμία ἐν τῷ θεῷ ἐστὶν· οὐκ ἂν λεχθέντος ἐπὶ τοῦ ἁγίου, ὧ φησὶν ὁ σωτὴρ τὸ «ὕμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου», ὅτι «φῶς» ἐστὶν τοῦ κόσμου ὁ ἅγιος, «καὶ σκοτία οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ οὐδεμία». 2.26.163 Ζητήσῃ δέ τις, εἰ ἐπὶ τοῦ πατρὸς τέτακται τὸ «Σκοτία οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ οὐδεμία», πῶς τὸ ἐξαίρετον ἐροῦμεν εἶναι ἐν αὐτῷ, πάντη ἀναμάρτητον καὶ τὸν σωτὴρα νοοῦντες, ὥστε καὶ περὶ αὐτοῦ ἂν εἰπεῖν, ὅτι «φῶς ἐστὶ καὶ σκοτία οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ οὐδεμία». Ἀπὸ μέρους μὲν οὖν ἐν τοῖς ἀνωτέρω τὴν διαφορὰν παρεστήσαμεν· τολμηρότερον δὲ ἔτι ἐκείνοις καὶ νῦν προσθήσομεν, ὅτι εἰ «τὸν μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησε», τὸν Χριστόν, οὐκ ἂν δύναίτο λέγεσθαι περὶ αὐτοῦ· «Σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία». Κἂν γὰρ «ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας» κατακρίνας τυγχάνῃ ὁ Ἰησοῦς τὴν ἁμαρτίαν τῷ τὸ ὁμοίωμα τῆς σαρκὸς τῆς ἁμαρτίας ἀνεὶ ληφέναι, οὐκέτι ἔξει πάντη ὑγιῶς <τὰ> λεγόμενα περὶ αὐτοῦ ὅτι «σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία». 2.26.164 Προσθήσομεν δ' ὅτι «αὐτὸς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἔλαβε καὶ τὰς νόσους ἐβάστασε», καὶ ἀσθενείας τὰς τῆς ψυχῆς καὶ νόσους τὰς τοῦ κρυπτοῦ τῆς καρδίας ἡμῶν ἀνθρώπου· δι' ἃς ἀσθενείας καὶ νόσους, βαστάσας αὐτὰς ἀφ' ἡμῶν, περιλύπον ἔχει τὴν ψυχὴν ὁμολογεῖ καὶ τεταραγμένην καὶ ῥυπαρὰ ἱμάτια ἐνδεδύσθαι παρὰ τῷ Ζαχαρίᾳ ἀναγράφεται· ἅπερ, ὅτε ἐκδύεσθαι ἔμελλε, λέγεται εἶναι ἁμαρτήματα. Ἐπιφέρει γοῦν ἐκεῖ· «Ἴδου ἀφήρηκα τὰς ἁμαρτίας σου». 2.26.165 Διὰ γὰρ τὸ ἀναλαβεῖν αὐτὸν τὰ τοῦ λαοῦ τῶν πιστευόντων εἰς αὐτὸν ἁμαρτήματα πολλαχοῦ φησὶ· «Μακρὰν ἀπὸ τῆς σωτηρίας μου οἱ λόγοι τῶν παραπτωμάτων μου» καὶ «σὺ ἔγνωσ τὴν ἀφροσύνην μου, καὶ αἱ πλημμέλειά μου ἀπὸ σοῦ οὐκ ἐκρύβησαν». 2.26.166 Μηδεὶς δ' ἡμᾶς ὑπολαμβάνετω ταῦτα λέγειν ἀσεβοῦντας εἰς τὸν Χριστόν τοῦ θεοῦ· ὧ γὰρ λόγῳ ὁ πατήρ «μόνος ἔχει ἀθανασίαν», τοῦ κυρίου ἡμῶν διὰ φιλανθρωπίαν θάνατον τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεληφότος, τούτῳ ὁ πατήρ ἔχει μόνος τὸ «σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία», τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν πρὸς ἀνθρώπους εὐεργεσίαν ἐφ' αὐτὸν τὰς ἡμῶν σκοτίας ἀναδεδεγμένου, ἵνα τῇ δυνάμει αὐτοῦ καταργήσῃ ἡμῶν τὸν θάνατον καὶ ἐξαφανίσῃ τὸ ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν σκότος, ἵνα πληρωθῇ τὸ παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ· «Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκοτίᾳ φῶς εἶδε μέγα». 2.26.167 Τοῦτο δὴ τὸ φῶς, ὃ γέγονεν ἐν τῷ λόγῳ, τυγχάνον καὶ ζωὴ, «φαίνει ἐν τῇ σκοτίᾳ» τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ ἐπιδεδήμηκεν ὅπου οἱ κοσμοκράτορες τοῦ σκότους τούτου, οἵτινες διὰ τοῦ παλαίειν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει τῷ σκότῳ ὑπάγειν ἀγωνίζονται τοὺς μὴ παντὶ τρόπῳ ἴσταμένους ὑπὲρ τοῦ αὐτοῦ πεφωτισμένους «φωτὸς» χρηματίσαι «υἱούς». Καὶ φαῖνον ἐν τῇ σκοτίᾳ τοῦτο τὸ φῶς διώκεται μὲν ὑπ' αὐτῆς, οὐ καταλαμβάνεται δέ. 2.27.168 Ἐὰν δέ τις νομίσῃ τὸ μὴ γεγραμμένον 2.27.168 ἡμᾶς προστιθέναι, τὸ διώκεσθαι τὸ φῶς ὑπὸ τῆς σκοτίας, ἀκουέτω, ὅτι τὸ «ἢ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε», μηδαμοῦ τῆς σκοτίας διωξάσης τὸ φῶς, μάτην λέγεται. Ὡς δὲ ἔχουσι νοῦν ἐκδέξασθαι δυνάμενον ἀκολούθως τοῖς γεγραμμένοις τὰ νομιζόμενα παραλελειφθαι ἔγραψεν ὁ Ἰωάννης τὸ «ἢ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβεν»· εἰ γὰρ «οὐ κατέλαβε», διώξασα «οὐ κατέλαβε». 2.27.169 Καὶ ὅτι ἐδίωξεν ἢ σκοτία τὸ φῶς, δῆλον ἔκ τε ὧν πέπονθεν ὁ σωτὴρ καὶ οἱ παραδεξάμενοι αὐτοῦ τὰ μαθήματα, τὰ ἴδια τέκνα, τῆς σκοτίας ἐνεργούσης κατὰ τῶν υἱῶν τοῦ φωτὸς καὶ βουληθείσης ἀποδιῶξαι ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων τὸ φῶς. Ἄλλ' ἐπεὶ, ἐὰν «θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν», οὐδεὶς, κἂν βούληται, δυνήσεται «καθ' ἡμῶν», ὅσῳ «ἐαυτοὺς ἔτα πείνουν, τοσοῦτω πλείους

ἐγίνοντο καὶ κατίσχυον σφόδρα σφόδρα». 2.27.170 Διχῶς δὲ ἡ σκοτία τὸ φῶς οὐ κατείληφεν, ἢ σφόδρα αὐτοῦ ἀπολειπομένη καὶ διὰ τὴν ἰδίαν βραδυτῆτα τῇ ὀξύτητι τοῦ δρόμου τοῦ φωτὸς οὐδὲ κατὰ τὸ ποσὸν παρακολουθῆσαι δυναμένη, ἢ εἴ που ἐνεδρεῦσαι βεβούληται τὸ φῶς τὴν σκοτίαν καὶ κατ' οἰκονομίαν παρέμεινεν ἐπερχομένην αὐτήν, ἐγγίσασα ἢ σκοτία τοῦ φωτὸς ἠφανίζετο. Πλὴν ἐκατέρως ἢ σκοτία οὐ κατέλαβε τὸ φῶς. 2.28.171 Ἀναγκαῖον δὲ ἐν τούτοις ἡμᾶς γενομένους ἐπισημειώσασθαι ὅτι οὐ πάντως, εἴ που ὄνο μάζεται «σκότος», ἐπὶ τοῦ χείρονος λαμβάνεται, ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κρείττονος ἀναγράφεται· ὅπερ οἱ ἕτεροῖς δοξοὶ μὴ διαστειλόμενοι δυσφημώματα περὶ τοῦ δημιουργοῦ δόγματα παραδεξάμενοι ἀπέστησαν αὐτοῦ, ἀναπλάσμασιν μύθων ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότες. Πῶς οὖν καὶ πότε καὶ ἐπὶ τοῦ κρείττονος τὸ ὄνομα τοῦ σκότους παραλαμβάνεται, παραδεικτέον ἤδη. 2.28.172 «Σκότος, γνόφος, θύελλα» ἐν τῇ Ἐξόδῳ «περὶ τὸν θεόν» εἶναι λέγεται καὶ ἐν τῷ 17' ψαλμῷ· «Ὁ θεὸς ἔθετο σκότος ἀποκρυφῆν αὐτοῦ, κύκλω αὐτοῦ ἢ σκηνῇ αὐτοῦ, σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων.» Ἐὰν γὰρ τις κατανοήσῃ τὸ πλῆθος τῶν περὶ θεοῦ θεωρημάτων καὶ γνώσεως ἄληπτον τυγχάνον ἀνθρωπίνῃ φύσει, τάχα δὲ καὶ ἑτέροις παρὰ Χριστὸν καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα γενητοῖς, εἴσεται πῶς περὶ τὸν θεὸν ἔστι σκότος, κατὰ τὸ ἀγνοεῖσθαι τὸν κατ' ἀξίαν περὶ αὐτοῦ πλούσιον λόγον· ἐν ᾧ σκότῳ «ἔθετο αὐτοῦ τὴν ἀποκρυφήν» τῷ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀγνοεῖσθαι ἀχώρητα ὄντα τοῦτο πεποιηκώς. 2.28.173 Ἐὰν δὲ τις ταῖς τοιαύταις προσκόπτῃ ἐκδοχαῖς, προαγέσθω ἀπὸ τε τῶν σκοτεινῶν λόγων καὶ τῶν διδομένων ὑπὸ θεοῦ Χριστῷ θησαυρῶν σκοτεινῶν, ἀποκρύφων, ἀοράτων· οὐκ ἄλλο γὰρ τι ἠγοῦμαι εἶναι τοὺς σκοτεινοὺς θησαυροὺς ἐν Χριστῷ ἀποκαλυπτομένους—τὸ «σκότος ἔθετο ὁ θεὸς ἀποκρυφῆν ἑαυτοῦ»—ἢ «ὁ ἅγιος νοήσῃ παραβολὴν καὶ σκοτεινὸν λόγον». Ἐπίσκεψαι δὲ εἰ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς· «Ἄνθ' ὧν ὅσα ἠκούσατε ἐν τῇ σκοτίᾳ εἶπατε ἐν τῷ φωτί». 2.28.174 Τὰ γὰρ ἐν ἀπορρήτῳ καὶ μὴ ἐπηκόῳ πολλῶν δύσγνωστα καὶ ἀσαφῆ αὐτοῖς παραδεδομένα μυστήρια προστάσσει αὐτούς, φωτιζομένους καὶ διὰ τοῦτο λεγομένους εἶναι ἐν φωτί, ἀπαγγέλλειν παντὶ τῷ γινομένῳ φωτί. Παραδοξότερον δ' ἂν ἐπὶ τοῦ ἐπαινουμένου σκότους εἴποιμι, ὅτι τοῦτο σπεύδει ἐπὶ τὸ φῶς καὶ καταλαμβάνει αὐτὸ καὶ γίνεται ποτε, διὰ τὸ ἀγνοεῖσθαι σκότος, τῷ μὴ ὁρῶντι τὴν δύναμιν αὐτοῦ οὕτω μεταβάλλον, ὥστε τὸν μεμαθηκότα ἀπο φαίνεσθαι γεγονέναι φῶς τὸ γνωσθέν ποτε ὑπάρχον αὐτῷ σκότος. 2.29.175 Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης. 2.29.176 Ἀκριβέστερόν τις ἀκούων τοῦ «ἀπεσταλμένος», ἐπειδὴ ὁ ἀπεσταλμένος ποθέν που ἀποστέλλεται, ζητήσῃ ποθέν ὁ Ἰωάννης ἀπεστάλη καὶ ποῦ. Σαφοῦς δ' ὄντος τοῦ «ποῦ», κατὰ μὲν τὴν ἱστορίαν ὅτι πρὸς τὸν Ἰσραὴλ καὶ τοὺς βουλομένους αὐτοῦ ἀκούειν ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας διατρίβοντος καὶ παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ βαπτίζοντος, κατὰ δὲ βαθυτέρον λόγον, ὅτι εἰς τὸν κόσμον—κόσμου λαμβανομένου τοῦ περιγεῖου τόπου, ἔνθα εἰσὶν οἱ ἄνθρωποι—, ἐξετάσει, πῶς δεῖ λαμβάνειν τὸ «πόθεν». Ἐπὶ πλεῖον δὲ βασανίζων τὴν λέξιν, τάχα καὶ ἀποφαίνεται, ὅτι ὡσπερ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ γέγραπται· 2.29.176 «Καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν κύριος ὁ θεὸς ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι τὴν γῆν, ἐξ ἧς ἐλήφθη», οὕτω καὶ ὁ Ἰωάννης ἀπεστάλη, ἦτοι ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐκ τοῦ παραδείσου ἢ ὅθεν δήποτε ἐτέρωθεν παρὰ τὸν ἐπὶ γῆς τοῦτον τόπον, καὶ ἀπεστάλη, «ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός». 2.29.177 Ἔχει δὲ ἀνθυποφορὰν οὐκ εὐκαταφρόνητον ὁ λόγος, ἐπεὶ καὶ παρὰ Ἡσαΐα γέγραπται· «Τίνα ἀποστείλω καὶ τίς πορεύσεται πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον;» ὅτε ἀποκρινόμενος ὁ προφήτης φησὶν· «Ἴδου εἰμὶ ἐγώ, ἀπόστειλόν με». 2.29.178 Ἐρεῖ γὰρ ὁ ἐνιστάμενος τῇ βαθυτέρᾳ ἐμφαινομένη ὑπονοίᾳ, ὅτι ὡσπερ ὁ Ἡσαΐας ἀπεστάλη, οὐχὶ ἀφ' ἑτέρου τόπου παρὰ τὸν κόσμον τοῦτον, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἑωρακέναι «τὸν κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψηλοῦ καὶ ἐπηρμένου» πρὸς τὸν λαόν, ἵνα εἴπῃ·

«Ἀκοῆ ἀκούσετε καὶ οὐ μὴ συνῆτε» καὶ τὰ ἐξῆς, οὕτω καὶ ὁ Ἰωάννης, σιωπωμένης τῆς ἀρχῆς τῆς ἀποστολῆς ἀναλο γίαν ἐχούσης πρὸς τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἡσαΐου, ἀποστέλλεται βαπτίζειν καὶ ἐτοιμάζειν «κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον» καὶ μαρτυρεῖν «περὶ τοῦ φωτός». 2.29.179 Τούτων δ' οὕτως λεχθέντων ἂν πρὸς τὸν πρῶτον λόγον, λύσεις τοιαῦται προσάγονται συγκατάθεσιν ἐπισπώμεναι πρὸς τὸ περὶ Ἰωάννου βαθύτερον ὑπονοούμενον· αὐτόθεν μὲν ἐπιφέρεται· «Οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός»· εἰ γὰρ ἦλθε, ποθὲν ἦλθε. Καὶ λεκτέον πρὸς τὸν δυσπαρα δεκτοῦντα τὸ ἐν τοῖς ἐξῆς ὑπὸ Ἰωάννου λεγόμενον ἐπὶ τοῦ ἑωρακέναί τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ὡς περιστεράν κατερχόμενον ἐπὶ τὸν σωτήρα-φῆσι γάρ· «Ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν τῷ ὕδατι ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί»-. Πότε γὰρ πέμψας τοῦτ' ἐνετείλατο; Ἄλλ' εἰκὸς ἀποκρίνεσθαι πρὸς τὸ πύσμα τοῦτο ὅτι, ὅτε δήποτε ἔπεμπεν ἐπὶ τὸ ἄρξασθαι βαπτίζειν, τότε τοῦτον τὸν λόγον εἶπεν ὁ χρηματίζων πρὸς αὐτόν. 2.30.180 Ἔτι δὲ πληκτικώτερον πρὸς τὸ ἐτέρωθεν ποθεν ἀπεστάλθαι τὸν Ἰωάννην ἐνσωματούμενον ὑπόθεσιν οὐκ ἄλλην τῆς εἰς τὸν βίον ἐπιδημίας ἔχοντα ἢ τὴν περὶ τοῦ φωτός μαρτυρίαν, τὸ πνεύματος ἁγίου πλησθῆναι ἔτι ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, λεγόμενον ὑπὸ Γαβριὴλ εὐαγγελιζομένου τῷ μὲν Ζαχαρίᾳ τὴν Ἰωάννου γένεσιν τῇ δὲ Μαριὰμ τὴν τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἐν ἀνθρώποις ἐπιδημίαν, καὶ τὸ «ἰδοὺ γὰρ ὡς ἐγένετο ἡ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ εἰς τὰ ὠτά μου, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ μου». 2.30.181 Τῷ γὰρ τηροῦντι τὸ μηδὲν ἀδίκως μηδὲ κατὰ συντυχίαν ἢ ἀποκλήρωσιν ποιεῖν ἀναγκαῖον παραδέξασθαι πρεσβυτέραν οὕσαν τὴν Ἰωάννου ψυχὴν τοῦ σώματος καὶ πρότερον ὑφειστώσαν πεπέμφθαι ἐπὶ διακονίαν τῆς περὶ τοῦ φωτός μαρτυρίας. Πρὸς τούτοις δὲ οὐ καταφρονητέον καὶ τοῦ «αὐτός ἐστιν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι». 2.30.182 Ἐὰν δὲ κρατῇ ὁ καθόλου περὶ ψυχῆς λόγος ὡς οὐ συνεσπαρμένης τῷ σώματι ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ τυγχανούσης καὶ διὰ ποικίλας αἰτίας ἐνδουμένης σαρκὶ καὶ αἵματι, τὸ «ἀπεσταλμένος ὑπὸ θεοῦ» οὐκέτι δόξει ἐξαιρετόν εἶναι περὶ Ἰωάννου λεγόμενον. Ὁ γοῦν πάντων κάκιστος, «ὁ ἄνθρωπος τῆς ἁμαρτίας ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας», λέγεται παρὰ τῷ Παύλῳ πέμπεσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ· «Διὰ τοῦτο, γὰρ φησι, πέμπει αὐτοῖς ὁ θεὸς ἐνέργειαν πλάνης εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτοὺς τῷ ψεύδει, ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, ἀλλ' εὐδοκίησαντες τῇ ἀδικίᾳ». 2.30.183 Τὸ δὲ ζητηθὲν ὄρα εἰ οὕτως λύσαι δυνησόμεθα, ὅτι ὡσπερ ἀπλούστερον πᾶς ἄνθρωπος τῷ ὑπὸ θεοῦ ἐκτίσθαι ἄνθρωπός ἐστι θεοῦ, ἀλλ' οὐ χρηματίζει πᾶς ἄνθρωπος «θεοῦ», ἢ μόνος ὁ θεῷ ἀνακείμενος-ὃν τρόπον Ἡλίας καὶ οἱ ἐν ταῖς γραφαῖς ἀναγεγραμμένοι «ἄνθρωποι θεοῦ»-, οὕτως δύναται κατὰ μὲν τὸ κοινότερον πᾶς ἄνθρωπος ἀπεστάλθαι ἀπὸ θεοῦ, κυρίως δὲ λέγεσθαι ἀπεστάλθαι ὑπὸ θεοῦ οὐκ ἄλλος ἢ ὁ ἐπὶ διακονίᾳ θείᾳ καὶ λειτουργίᾳ σωτηρίας γένους ἀνθρώπων ἐπιδημῶν τῷ βίῳ. 2.30.184 Οὐχ εὐρομεν γοῦν τὸ ἀποστέλλεσθαι ἀπὸ θεοῦ ἐπ' ἄλλου τοῦ ἢ τῶν ἁγίων κείμενον· ἐπὶ μὲν τοῦ Ἡσαΐου, ὡς προπαρεθέμεθα· ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰερεμίου· «Πρὸς πάντας οὐς ἐὰν ἐξαποστείλω σε πορεύσῃ», ἐπὶ δὲ τοῦ Ἰεζεκιήλ· «Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω σε πρὸς ἔθνη τὰ ἀφεστηκότα καὶ ἀποστήσαντά μοι». 2.30.185 Δόξει δὲ οὐ πρὸς τὸ προκείμενον παρεληφθαι τὰ παραδείγματα ἀποστολῆς τῆς εἰς τὸν βίον ζητουμένης, «ἀποστολὴν» λέγοντα οὐ γυμνῶς τὴν ἔξωθεν τοῦ βίου ἐπὶ τὸν βίον. Πλὴν καὶ οὕτως οὐκ ἀπίθαι νον μετάγειν τὸν λόγον ἐπὶ τὸ ζητηθὲν, φάσκοντα ὅτι ὡσπερ μόνους τοὺς ἁγίους, ἐφ' ὧν παρεθέμεθα, ἀποστέλλειν λέγεται ὁ θεός, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν εἰς τὸν βίον ἀποστελλομένων ἐκδεκτέον. 2.31.186 Καὶ ἐπεὶ ἀπαξαπλῶς ἐν τῷ περὶ τοῦ Ἰωάννου ἐσμὲν λόγῳ, ζητοῦντες αὐτοῦ τὴν ἀποστολὴν, οὐκ ἀκαίρως ὑπόνοιαν ἡμετέραν, ἣν περὶ αὐτοῦ ἔχομεν, προσθήσομεν. Ἐπεὶ γὰρ ἀνέγνωμεν περὶ αὐτοῦ προφητείαν· «Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς

κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἔμπροσθέν σου», ἐφίσταμεν μήποτε εἷς τῶν ἁγίων ἀγγέλων τυγχάνων ἐπὶ λειτουργίᾳ καταπέμπεται τοῦ σωτῆρος ἡμῶν πρόδρομος. 2.31.187 Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν τοῦ πρωτοτόκου πάσης κτίσεως ἐνσωμα τουμένου κατὰ φιλανθρωπίαν ζηλωτὰς τινὰς καὶ μιμητὰς γεγονέναι Χριστοῦ, ἀγαπήσαντας τὸ διὰ τοῦ ὁμοίου <αὐ>τοῦ σώματος ὑπηρετῆσαι τῇ εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ χρηστότητι. Τίνα δ' οὐκ ἂν κινήσαι σκιρτῶν ἐν ἀγαλλιάσει ἔτι ἐν τῇ κοιλίᾳ τυγχάνων, ὡς τὴν κοινὴν τῶν ἀνθρώπων ὑπερπαίων φύσιν; 2.31.188 Εἰ δέ τις προσίεται καὶ τῶν παρ' Ἑβραίοις φερομένων ἀποκρύφων τὴν ἐπιγραφομένην «Ἰωσήφ προσευχήν», ἄντι κρυφῶς τοῦτο τὸ δόγμα καὶ σαφῶς εἰρημένον ἐκεῖθεν λήψεται, ὡς ἄρα οἱ ἀρχῆθεν ἐξαίρετόν τι ἐσχηκότες παρὰ ἀνθρώπους, πολλῶ κρείττους τυγχάνοντες τῶν λοιπῶν ψυχῶν, ἀπὸ τοῦ εἶναι ἄγγελοι ἐπὶ τὴν ἀνθρωπίνην καταβεβήκασι φύσιν. 2.31.189 Φησὶ γοῦν ὁ Ἰακώβ· «Ὁ γὰρ λαλῶν πρὸς ὑμᾶς ἐγὼ Ἰακώβ καὶ Ἰσραὴλ ἄγγελος θεοῦ εἰμι ἐγὼ καὶ πνεῦμα ἀρχικόν, καὶ Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ προεκτίσθησαν πρὸ παντὸς ἔργου· ἐγὼ δὲ Ἰακώβ, ὁ κληθεὶς ὑπὸ ἀνθρώπων Ἰακώβ, τὸ δὲ ὄνομά μου Ἰσραὴλ, ὁ κληθεὶς ὑπὸ θεοῦ Ἰσραὴλ, ἀνὴρ ὁρῶν θεόν, ὅτι ἐγὼ πρωτόγονος παντὸς ζώου ζουμένου ὑπὸ θεοῦ». 2.31.190 Καὶ ἐπιφέρει· «Ἐγὼ δὲ ὅτε ἤρχόμην ἀπὸ Μεσοποταμίας τῆς Συρίας, ἐξῆλθεν Οὐριήλ ὁ ἄγγελος τοῦ θεοῦ, καὶ εἶπεν ὅτι κατέβην ἐπὶ τὴν γῆν καὶ κατεσκίηνωσα ἐν ἀνθρώποις, καὶ ὅτι ἐκλήθην ὀνόματι Ἰακώβ· ἐζήλωσε καὶ ἐμαχέσατό μοι. Καὶ ἐπάλαιε πρὸς με, λέγων προτερῆσειν ἐπάνω τοῦ ὀνόματός μου τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τοῦ πρὸ παντὸς ἀγγέλου. Καὶ εἶπα αὐτῷ τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ πόσος ἐστὶν ἐν υἱοῖς θεοῦ· Οὐχὶ σὺ Οὐριήλ ὄγδοος ἐμοῦ, κἀγὼ Ἰσραὴλ ἀρχάγγελος δυνάμεως κυρίου καὶ ἀρχιχιλίαρχός εἰμι ἐν υἱοῖς θεοῦ; οὐχὶ ἐγὼ Ἰσραὴλ ὁ ἐν προσώπῳ θεοῦ λειτουργὸς πρῶτος, καὶ ἐπεκαλεσάμην ἐν ὀνόματι ἀσβέστω τὸν θεόν μου;» 2.31.191 Εἰκὸς γὰρ τούτων ἀληθῶς ὑπὸ τοῦ Ἰακώβ λεγομένων καὶ διὰ τοῦτο ἀναγεγραμμένων, καὶ τὸ «ἐν κοιλίᾳ ἐπτέρνισε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ» συνετῶς γεγονέναι. Ἐπίστησον δὲ εἰ τὸ διαβόητον περὶ Ἰακώβ καὶ Ἡσαῦ ζήτημα λύσιν ἔχει, ἐπεὶ «μήπω γεννηθέντων μηδὲ πραξάντων τι ἀγαθὸν ἢ φαῦλον, ἵνα ἢ κατ' ἐκλογὴν πρόθεσις τοῦ θεοῦ μένη, οὐκ ἐξ ἔργων ἀλλ' ἐκ τοῦ καλοῦντος, ἐρρέθη ὅτι Ὁ μείζων δουλεύσει τῷ ἐλάσσονι, καθάπερ γέγραπται· Τὸν Ἰακώβ ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἡσαῦ ἐμίσησα». Τί οὖν ἐροῦμεν; Μὴ ἀδικία παρὰ τῷ θεῷ; Μὴ γένοιτο. 2.31.192 Οὐ κατατρεχόντων οὖν ἡμῶν ἐπὶ τὰ πρὸ τοῦ βίου τούτου ἔργα, πῶς ἀληθὲς τὸ μὴ εἶναι ἄδικον παρὰ θεῷ τοῦ μείζονος δουλεύοντος τῷ ἐλάττονι καὶ μισοῦ μένου, πρὶν ποιῆσαι τὰ ἄξια τοῦ δουλεύειν καὶ τὰ ἄξια τοῦ μισεῖσθαι; Ἐπὶ πλεῖον δὲ παρεξέβημεν παραλαβόντες τὸν περὶ Ἰακώβ λόγον, καὶ μαρτυράμενοι ἡμῖν οὐκ εὐκαταφρόνητον γραφὴν, ἵνα πιστικώτερος ὁ περὶ Ἰωάννου γένηται λόγος, κατασκευά ζων αὐτόν, κατὰ τὴν τοῦ Ἡσαῖου φωνήν, ἄγγελον ὄντα ἐν σώματι γεγονέναι ὑπὲρ τοῦ μαρτυρῆσαι τῷ φωτί. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Ἰωάννου τοῦ ἀνθρώπου. 2.32.193 Ἡγοῦμαι δὲ ὅτι ὡσπερ ἐν ἡμῖν φωνὴ καὶ λόγος διαφέρει, δυναμένης μέντοι γέ ποτε φωνῆς τῆς μηδὲν σημαίνουσης προφέρεσθαι χωρὶς λόγου, οἷου τε δὲ ὄντος καὶ λόγου χωρὶς τῷ νῷ ἀπαγγέλλεσθαι φωνῆς, ὡς ἐπὶ ἐν ἑαυτοῖς διεξοδεύωμεν, οὕτω τοῦ σωτῆρος κατὰ τινὰ ἐπίνοιαν ὄντος λόγου διαφέρει τούτου ὁ Ἰωάννης, ὡς πρὸς τὴν ἀναλογίαν τοῦ Χριστοῦ τυγχάνοντος λόγου φωνῆ ὦν. 2.32.194 Ἐπὶ τοῦτο δὲ με προκαλεῖται αὐτὸς ὁ Ἰωάννης, ὅστις ποτὲ εἶη, πρὸς τοὺς πυνθανομένους ἀποκρινόμενος· «Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ». Καὶ τάχα διὰ τοῦτο ἀπιστήσας ὁ Ζαχαρίας τῇ γενέσει τῆς δεικνουσύνης τὸν λόγον τοῦ θεοῦ φωνῆς ἀπόλλυσι τὴν φωνήν, λαμβάνων αὐτήν, ὅτε γεννᾶται ἢ πρόδρομος τοῦ λόγου φωνῆ. Ἐνωτίασθαι γὰρ δεῖ φωνήν, ἵνα μετὰ ταῦτα ὁ νοῦς τὸν δεικνύμενον ὑπὸ τῆς φωνῆς λόγον δέξασθαι δυνηθῇ. 2.32.195 Διόπερ καὶ ὀλίγῳ πρεσβύτερος κατὰ τὸ γεννᾶσθαι ὁ

Ἰωάννης ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ· φωνῆς γὰρ πρὸ λόγου ἀντιλαμβανόμεθα. Ἄλλὰ καὶ δείκνυσι τὸν Χριστὸν ὁ Ἰωάννης· φωνῆ γὰρ παρίσταται ὁ λόγος. Ἄλλὰ καὶ βαπτίζεται ὑπὸ Ἰωάννου ὁ Χριστός, ὁμολογοῦντος χρεῖαν ἔχειν ὑπ' αὐτοῦ βαπτισθῆναι· ἀνθρώποις γὰρ ὑπὸ φωνῆς καθαίρεται λόγος, τῇ φύσει τοῦ λόγου καθαίροντος πᾶσαν τὴν σημαίνουσαν φωνήν. Καὶ ἀπαξαπλῶς ὅτε Ἰωάννης τὸν Χριστὸν δείκνυσι, ἄνθρωπος θεὸν δείκνυσι καὶ σωτῆρα τὸν ἀσώματον, καὶ φωνὴ τὸν λόγον. 2.33.196 Χρήσιμον δ' ἂν εἶη, ὡσπερ ἐπὶ πολλῶν ἢ τῶν ὀνομάτων ἐνάργεια, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ τόπου τούτου τὸ ἰδεῖν ὅ τι σημαίνει ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Ζαχαρίας. Καὶ γὰρ ὡς ὄντος τινὸς οὐκ εὐκαταφρονήτου κατὰ τὴν τοῦ ὀνόματος θέσιν, οἱ μὲν συγγενεῖς Ζαχαρίαν αὐτὸν καλεῖσθαι βούλονται, ξενιζόμενοι ἐπὶ τῷ βούλεσθαι τὴν Ἐλισάβετ Ἰωάννην αὐτὸν ὀνομάζειν· ὁ δὲ Ζαχαρίας γράψας τὸ «Ἰωάννης ἔσται ὄνομα αὐτῷ» ἀπολύεται τῆς ἐπιπόνου σιωπῆς. 2.33.197 Εὐρομεν τοῖνυν ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῶν ὀνομάτων τὸ «Ἰωὰ<ν>» χωρὶς τοῦ «ης» μεταλαμβανόμενον, ὅπερ ταῦτὸν οἰόμεθα εἶναι τῷ «Ἰωάννης»· ἐπεὶ καὶ ἄλλα ἢ καινὴ διαθήκη Ἑβραίων ὀνόματα ἐξελλήνισε, χαρακτηριστὴρ αὐτὰ εἰποῦσα ἑλληνικῶ, ὡσπερ ἀντὶ «Ἰακώβ» «Ἰάκωβος», καὶ ἀντὶ «Συμεὼν» «Σίμων». «Ζαχαρίας» δὲ «μνήμη» εἶναι λέγεται, ἢ δὲ «Ἐλισάβετ» «θεοῦ μου ὄρκος» ἢ «θεοῦ μου ἑβδομάς». 2.33.198 Ἀπὸ θεοῦ δὴ «χάρις» ἐκ τῆς περὶ θεοῦ «μνήμης» κατὰ τὸν τοῦ θεοῦ ἡμῶν «ὄρκον» τὸν περὶ τοὺς πατέρας ἐγεννήθη ὁ Ἰωάννης, ἐτοιμάζων «κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον» ἐπὶ τέλει τῆς παλαιᾶς γενόμενος διαθήκης, ἢ ἐστὶ σαββατισμοῦ κορωνίς· –διὸ οὐ δύναται γεγενῆσθαι ἀπὸ τῆς «ἑβδομάδος τοῦ θεοῦ» ἡμῶν, τὴν μετὰ τὸ σάββατον ἀνάπαυσιν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν–κατὰ τὴν ἀνάπαυσιν αὐτοῦ ἐμποιοῦντος τοῖς συμμόρφοις τοῦ θανάτου αὐτοῦ γεγεννημένοις καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῆς ἀναστάσεως. 2.34.n Οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. 2.34.199 Τῶν ἑτεροδόξων τινὲς πιστεύειν φάσκοντες εἰς τὸν Χριστόν, καὶ διὰ τὸ ἀναπλάσσειν ἕτερον <θεόν> παρὰ τὸν δημιουργὸν ὡς ἀκόλουθον αὐτοῖς οὐ προσιέμενοι τὴν ἐπιδημίαν αὐτοῦ ὑπὸ τῶν προφητῶν προκατηγέλθαι, ἀνατρέπουν πειρῶνται τὰς διὰ τῶν προφητῶν περὶ Χριστοῦ μαρτυρίας, φάσκοντες μὴ δεῖσθαι μαρτύρων τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, ἔχοντα τὸ τοῦ πιστεῦσθαι ἄξιον ἐν τε οἷς κατήγγειλε σωτηρίους λόγους δυνάμει πεπληρωμένοις καὶ ἐν τεραστίοις ἔργοις αὐτόθεν καταπλήξασθαι πάνθ' ὄντινούν δυναμένοις. 2.34.200 Καὶ φασιν· «Εἰ Μωσῆς πεπίστευται διὰ τὸν λόγον καὶ τὰς δυνάμεις, οὐ δεηθεὶς μαρτύρων πρὸ αὐτοῦ τινῶν αὐτὸν καταγγειλάντων, ἀλλὰ καὶ ἕκαστος τῶν προφητῶν παρεδέχθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς ἀπὸ θεοῦ ἀποσταλεῖς, πῶς οὐχὶ μᾶλλον Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν διαφέρων δύναται χωρὶς προφητῶν μαρτυρούντων τὰ περὶ αὐτοῦ ἀνῆσαι ὁ βούλεται καὶ ὠφελῆσαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος;» 2.34.201 Παρέλκειν οὖν οἴονται τὸ ὑπὸ προφητῶν αὐτὸν νομίζεσθαι προκατηγέλθαι, τοῦτο πραγματευσαμένων, ὡς εἶποιεν ἂν ἐκεῖνοι, τῶν τὴν καινότητα τῆς θεότητος παραδέξασθαι τοὺς εἰς Χριστὸν πιστεύοντας οὐ βουλομένων, ἀλλὰ ἐπὶ τὸν αὐτὸν καταντῆσαι θεόν, ὃν καὶ πρὸ Ἰησοῦ Μωσῆς καὶ οἱ προφῆται ἐδίδαξαν. 2.34.202 Λεκτέον οὖν πρὸς αὐτούς, ὅτι πολλῶν αἰτίων δυναμένων γενέσθαι προκαλουμένων εἰς τὸ πιστεύειν, ἐνίοτέ τινῶν ἀπὸ τῆσδε μὲν τῆς ἀποδείξεως οὐ πληττομένων, ἀπὸ ἑτέρας δέ, ἔχειν τὸν θεὸν πλείονας ἀφορμὰς ἀνθρώποις παρέχειν, ἵνα παραδεχθῆ, ὅτι θεὸς ὁ ὑπὲρ πάντα τὰ γενητὰ ἐνηνθρώπησεν. 2.34.203 Ἐναργῶς γοῦν ἔστιν ἰδεῖν τινὰς ἐκ τῶν προφητικῶν προρρήσεων εἰς θαυμασμὸν τοῦ Χριστοῦ ἔρχομένους, καταπληττομένους τὴν τῶν τοσοῦτων πρὸ αὐτοῦ προφητῶν φωνὴν συνιστᾶσαν τόπον γενέσεως αὐτοῦ καὶ χώραν ἀνατροφῆς καὶ ἰσχὺν διδασκαλίας, δυνάμεων τε θαυμασίων ποιήσεων καὶ πάθος ἀνθρώπινον ὑπὸ ἀναστάσεως καταλυόμενον. 2.34.204 Καὶ τοῦτο δὲ

ἐπισκεπτέον, ὅτι αἱ μὲν τεράστιοι δυνάμεις τοὺς κατὰ τὸν χρόνον τοῦ κυρίου γενομένους προκαλεῖσθαι ἐπὶ τὸ πιστεύειν ἐδύναντο, οὐκ ἔσωζον δὲ τὸ ἐμφαντικὸν μετὰ χρόνους πλείονας ἤδη καὶ μῦθοι εἶναι ὑπονοηθεῖσαι. Πλείον γὰρ τῶν τότε γενομένων δυνάμεων ἰσχύει πρὸς πειθῶ ἢ νῦν συνεξεταζομένη ταῖς δυνάμεσι προφητεία, κάκεινας ἀπιστεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἐρευνητῶν αὐτὰς κωλύουσα. 2.34.205 Τάχα δὲ αἱ προφητικαὶ μαρτυρία οὐ μόνον κηρύσσουσι Χριστὸν ἐλευσόμενον οὐδὲ τοῦθ' ἡμᾶς διδάσκουσι καὶ ἄλλο οὐθέν, ἀλλὰ πολλὴν θεολογίαν σχέσιν τε πατρὸς πρὸς υἱὸν καὶ υἱοῦ πρὸς πατέρα ἔστι μαθεῖν οὐκ ἔλαττον ἀπὸ τῶν προφητῶν, δι' ὧν ἀπαγγέλλουσι τὰ περὶ αὐτοῦ ἢ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων διηγουμένων τὴν μεγαλειότητα <τοῦ> υἱοῦ τοῦ θεοῦ. 2.34.206 Ἔστι δὲ τολμήσαντα καὶ χωρὶς τούτων τοιοῦτόν τι εἰπεῖν, ὅτι εἰσὶ Χριστοῦ μάρτυρες τῷ μαρτυρεῖν περὶ αὐτοῦ κοσμούμενοι καὶ οὐ πάντως ἐκείνῳ τι διὰ τοῦ μαρτυρεῖν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ καταχαριζόμενοι, ὡς ὁμολογήσαιεν ἂν πάντες περὶ τῶν ἰδίως ὀνομαζομένων «μαρτύρων Χριστοῦ». 2.34.207 Τί οὖν θαυμαστόν, εἰ ὡσπερ ἐκοσμήθησαν τῷ μάρτυρες εἶναι Χριστοῦ πολλοὶ τῶν γνησίων Χριστοῦ μαθητῶν, οὕτως οἱ προφητῶν τὸ προκαταγγεῖλαι Χριστὸν νοήσαντες αὐτὸν δῶρον ἀπὸ θεοῦ εἰλήφασιν, διδάσκοντες οὐ μόνον τοὺς μετὰ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν, ἀ δὲ φρονεῖν περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν προτέραις ἐκείνων γενεαῖς; 2.34.208 Ὡσπερ <γάρ> ὁ μὴ ἐγνωκὼς τὸν υἱὸν νῦν οὐδὲ τὸν πατέρα ἔχει, οὕτω καὶ πρότερον νοητέον· διόπερ «Ἀβραὰμ ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν Χριστοῦ, καὶ εἶδε καὶ ἐχάρη». Ἀποστερεῖν τοίνυν βούλεται τὸν χορὸν τῶν προφητῶν χάριν τὴν μεγίστην ὁ βουλούμενος αὐτοὺς μὴ δεῖν μαρτυρεῖν περὶ Χριστοῦ· τί γὰρ ἂν καὶ ἡ προφητεία ἢ ἐξ ἐπιπνοίας ἀγίου πνεύματος εἶχε τηλικούτον, εἰ ὑπεξήρητο αὐτῆς τὰ περὶ τῆς κυρίου ἡμῶν οἰκονομίας; 2.34.209 Ὡς γὰρ ἡ θεοσέβεια κεκόσμηται τῶν διὰ μεσίτου καὶ ἀρχιερέως καὶ παρακλήτου καὶ ἐπιστημονι κῶς προσερχομένων τῷ τῶν ὄλων θεῷ, σκάζουσα ἂν εἰ μὴ διὰ τῆς θύρας τις εἰσίοι πρὸς τὸν πατέρα, οὕτως καὶ ἡ τῶν πάλαι θεοσέβεια τῇ νοήσει καὶ πίστει καὶ προσδοκίᾳ Χριστοῦ ἱερὰ ἦν καὶ παρὰ θεῷ ἀποδεκτὴ. Ἐπεὶ τετηρήκαμεν ὅτι ὁ θεὸς μάρτυς εἶναι ὁμολογεῖ, καὶ περὶ τοῦ Χριστοῦ τὸ αὐτὸ ἀποφαίνεται, πάντας ἐπὶ τὸ μιμητὰς αὐτοῦ καὶ τοῦ Χριστοῦ γενέσθαι παρακαλῶν, κατὰ τὸ μαρτυρεῖν αὐτούς, οἷς χρή μαρτυρεῖν· φησὶ γάρ· «Γένεσθέ μοι μάρτυρες, κἀγὼ μάρτυς, λέγει κύριος ὁ θεός, καὶ ὁ παῖς ὃν ἐξελεξάμην». 2.34.210 Πᾶς δὲ ὁ μαρτυρῶν τῇ ἀληθείᾳ, εἴτε λόγοις εἴτε ἔργοις εἴτε ὁπωσποτὲ ταύτη παριστάμενος, «μάρτυς» εὐλόγως ἂν χρηματίζοι. Ἄλλ' ἤδη κυρίως <ὡς> τὸ τῆς ἀδελφότητος ἔθος ἐκπλαγέντες διάθεσιν τῶν ἕως θανάτου ἀγωνισαμένων ὑπὲρ ἀληθείας ἢ ἀγνείας, κυρίως μόνους «μάρτυρας» ὠνόμασαν τοὺς τῇ ἐκχύσει τοῦ ἑαυτῶν αἵματος μαρτυρήσαντας «τῷ τῆς θεοσεβείας μυστηρίῳ», τοῦ σωτῆρος πάντα τὸν μαρτυροῦντα τοῖς περὶ αὐτοῦ καταγγελλομένοις «μάρτυρα» ὀνομάζοντος. 2.34.211 Φησὶ γοῦν ἀναλαμβανόμενος τοῖς ἀποστόλοις· «Ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τε Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς». Ἔτι δὲ ὡσπερ ὁ καθαρθεὶς λεπρὸς τὸ προστεταγμένον ὑπὸ Μωσέως προσάγει δῶρον, «εἰς μαρτύριον» τοῦτο ποιῶν τοῖς μὴ πιστεύουσιν εἰς τὸν Χριστόν, οὕτως εἰς μαρτύριον τοῖς ἀπίστοις οἱ μάρτυρες μαρτυροῦσι καὶ πάντες οἱ ἅγιοι, ὧν λάμπει τὰ ἔργα «ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων». Πολιτεύονται γὰρ παρρησιαζόμενοι ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ καὶ μαρτυροῦντες περὶ τοῦ ἀληθινοῦ φωτός. 2.35.212 Καὶ Ἰωάννης τοίνυν ἦλθεν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός· ὃς μαρτυρῶν «κέκραγε λέγων»· «Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν. Ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος· ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε· ὁ μονογενὴς θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο». 2.35.213 Πᾶς γοῦν οὗτος ὁ λόγος ἐκ προσώπου τοῦ βαπτιστοῦ

μαρτυροῦντος τῷ Χριστῷ εἴρηται, ὅπερ λανθάνει τινὰς οἰομένους ἀπὸ τοῦ «ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν» ἕως τοῦ «ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» ἐκ τοῦ προσώπου Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου λέγεσθαι. 2.35.214 Πρὸς τῇ προειρημένη δὲ τοῦ βαπτιστοῦ μαρτυρία, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ «ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονε» καὶ ληγούση εἰς τὸ «ἐκεῖνος ἐξηγήσατο» καὶ αὕτη ἡ μαρτυρία ἐστὶν Ἰωάννου μετ' ἐκείνην δευτέρα, ὅτε πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ Λευίτας, Ἰουδαίων αὐτοὺς ἀποστειλάντων, ὁμολογεῖ οὐκ ἀρνούμενος τὸ ἀληθές, ὡς ἄρα οὐκ αὐτὸς εἶη ὁ Χριστὸς οὐδὲ Ἥλιος οὐδὲ ὁ προφήτης, ἀλλὰ «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Εὐθύνετε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης». 2.35.215 Μετὰ δὲ ταῦτα ἄλλη μαρτυρία τοῦ αὐτοῦ βαπτιστοῦ περὶ Χριστοῦ ἐστὶ, τὴν προηγουμένην αὐτοῦ ὑπόστασιν ἔτι διδάσκουσα διήκουσαν ἐπὶ πάντα τὸν κόσμον κατὰ τὰς ψυχὰς τὰς λογικὰς, ὅτε φησί· «Μέσος ὑμῶν ἔστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, ὀπίσω μου ἐρχόμενος, οὗ οὐκ εἰμὶ ἄξιος ἐγὼ ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ υποδήματος». Καὶ ἐπίσκεψαι, εἰ διὰ τὸ ἐν μέσῳ τοῦ παντὸς εἶναι σώματος τὴν καρδίαν, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ τὸ ἡγεμονικόν, κατὰ τὸν ἐν ἐκάστῳ λόγον δύναται νοεῖσθαι τὸ «μέσος ὑμῶν ἔστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε». 2.35.216 Τετάρτη δὲ πρὸς τούτοις μαρτυρία Ἰωάννου περὶ Χριστοῦ ἤδη καὶ τὸ ἀνθρώπινον αὐτοῦ πάθος ὑπογράφουσα, ὅτε λέγει· «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Οὗτός ἐστιν ὑπὲρ οὗ ἐγὼ εἶπον ὅτι ὀπίσω μου ἔρχεται ἀνὴρ ὃς ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν· κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τῷ Ἰσραὴλ, διὰ τοῦτο ἦλθον ἐγὼ ἐν ὕδατι βαπτίζων». 2.35.217 Καὶ πέμπτη μαρτυρία ἀναγέγραπται κατὰ τὸ «τε θέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡς περιστερὰν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἔμεινεν ἐπ' αὐτόν· κἀγὼ οὐκ ᾔδειν αὐτόν, ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ * *. Κἀγὼ ἐώρακα, καὶ μεμαρτύρηκα ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ». 2.35.218 Ἐκτον δὲ μαρτυρεῖ τῷ Χριστῷ ἐπὶ δύο μαθητῶν ὁ Ἰωάννης, ὅτε ἐμβλέψας τῷ Ἰησοῦ περιπατοῦντι λέγει· «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ». Μεθ' ἦν μαρτυρίαν, ἀκουσάντων τῶν δύο μαθητῶν τοῦ Ἰωάννου καὶ ἀκολουθησάντων τῷ Ἰησοῦ, στραφεῖς ὁ Ἰησοῦς καὶ θεασάμενος τοὺς δύο ἀκολουθοῦντας ἀποκρίνεται λέγων «τί ζητεῖτε». 2.36.219 Καὶ τάχα οὐ μάτην μετὰ ἐξ μαρτυρίας παύεται μὲν ὁ Ἰωάννης μαρτυρῶν, Ἰησοῦς δὲ κατὰ τὸ ἔβδομον προτείνει τὸ «τί ζητεῖτε;» Πρέπουσα δὲ ὠφελῆ μένοις ὑπὸ τῆς Ἰωάννου μαρτυρίας ἡ φωνὴ ἀναγορεύουσα τὸν Χριστὸν διδάσκαλον καὶ ὁμολογοῦσα τὸ οἰκητήριον ποθεῖν θεάσασθαι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· φασὶ γὰρ αὐτῷ· «Ῥαββὶ– ὃ λέγεται μεθερμηνευόμενον «διδάσκαλε»–, ποῦ μένεις;» Καὶ ἐπεὶ «πᾶς ὁ ζητῶν εὐρίσκει», ζητήσασι τὴν Ἰησοῦ μονὴν τοῖς Ἰωάννου μαθηταῖς ὑποδείκνυσι, λέγων αὐτοῖς· «Ἔρχεσθε καὶ ὄψεσθε», τάχα διὰ τοῦ μὲν «ἔρχεσθε» ἐπὶ τὸ πρακτικὸν αὐτοὺς παρακαλῶν, διὰ δὲ τοῦ «ὄψεσθε» τὴν ἀκολουθοῦσαν τῇ κατορθώσει τῶν πράξεων θεωρίαν πάντως ἔσεσθαι τοῖς βουλομένοις ὑπογράφων, γινομένην ἐν τῇ τοῦ Ἰησοῦ μονῇ. 2.36.220 Προὔκειτο δὲ τοῖς ζητήσασι ποῦ μένει Ἰησοῦς, ἀκολουθήσασι τῷ διδασκάλῳ καὶ θεασαμένοις, παραμεῖναι τῷ Ἰησοῦ καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην συνδιατρίψαι τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ. Ἐπεὶ δὲ ὁ δέκατος ἀριθμὸς τετήρηται ὡς ἅγιος, οὐκ ὀλίγων μυστηρίων ἐν τῇ δεκάδι ἀναγραφομένων γεγονέναι, νοητέον οὐ μάτην καὶ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὴν δεκάτην ἀναγράφεσθαι ὥραν τῆς τῶν Ἰωάννου μαθητῶν παρὰ τῷ Ἰησοῦ καταγωγῆς, ὣν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου ἦν, ὅστις ὠφελῆθεις ἐν τῷ παραμεμνηκέναι τῷ Ἰησοῦ, εὐρῶν τὸν ἀδελφὸν τὸν ἴδιον Σίμωνα–τάχα γὰρ πρότερον οὐχ εὐρητο–φησὶν εὐρηκέναι τὸν Μεσσίαν, ὃ ἐστὶ μεθερμηνευόμενον Χριστός. 2.36.221 Ἐπεὶ γὰρ «ὁ ζητῶν εὐρίσκει», ἐζήτησε δὲ ποῦ μένει ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἀκολουθήσας, θεωρήσας αὐτοῦ τὴν μονήν, παραμένει τῷ κυρίῳ ἐν τῇ δεκάτῃ ὥρᾳ καὶ εὐρίσκει τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ, τὸν λόγον καὶ

τὴν σοφίαν, βασιλεύεται τε ὑπ' αὐτοῦ, διὰ τοῦτό φησιν· «Εὐρήκαμεν τὸν Μεσσίαν». Αὕτη δὲ ἡ φωνὴ ὑπὸ παντὸς ἂν λέγοιτο τοῦ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον εὐρηκότος καὶ ὑπὸ τῆς θειότητος αὐτοῦ βασιλευομένου. 2.36.222 Καρπὸν δὲ εὐθέως προσάγει τὸν ἀδελφὸν τῷ Χριστῷ, ὃν Σίμωνι ἐχαρίσατο ὁ Ἰησοῦς τὸ ἐμβλέψαι αὐτῷ, ὅπερ ἐστὶ διὰ τοῦ ἐμβλέψαι ἐπισκοπῆσαι καὶ φωτίσαι αὐτοῦ τὸ ἡγεμονικόν· καὶ δεδύνηται διὰ τὸ ἐμβεβλεφέναι αὐτῷ τὸν Ἰησοῦν ὁ Σίμων βεβαιωθῆναι, ὥστε τοῦ ἔργου τῆς βεβαιότητος καὶ τῆς στερρότητος ἐπώνυμος γενέσθαι καὶ κληθῆναι Πέτρος. 2.37.223 Ἄλλ' ἐρεῖ τις, τί δήποτε προκειμένου διηγήσασθαι τὸ «οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός» πάντα ταῦτα διεξεληλύθαμεν; Λεκτέον δέ, ὅτι ἔδει παραστήσαι τὰς μαρτυρίας τοῦ Ἰωάννου τὰς περὶ τοῦ φωτός, καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν ἐκθέσθαι τὴν τε ἀκολουθήσασαν οἷς ἐμαρτύρησεν ὡφέλειαν, γενομένην μετὰ τὴν Ἰωάννου μαρτυρίαν ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα τὸ ἀνύσιμον τῆς Ἰωάννου μαρτυρίας δηλωθῇ. 2.37.224 Καὶ πρὸ τῶν ἐνταῦθα δὲ μαρτυριῶν ἢ ἐν τῇ ἀγαλλιάσει σκίρτησις τοῦ βαπτιστοῦ ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Ἑλισάβετ ἐπὶ τῷ ἀσπασμῷ τῆς Μαρίας μαρτυρία περὶ Χριστοῦ ἦν, μαρτυροῦντος τῇ θειότητι τῆς συλλήψεως καὶ γενέσεως αὐτοῦ. Καὶ τί γὰρ ἢ πανταχοῦ μάρτυς καὶ πρόδρομος τοῦ Ἰησοῦ ἐστὶν ὁ Ἰωάννης, προλαμβάνων τὴν γένεσιν αὐτοῦ καὶ πρὸ ὀλίγου τοῦ θανάτου ἀποθνήσκων τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἵνα μὴ μόνον τοῖς ἐν γενέσει ἀλλὰ καὶ τοῖς προσδοκῶσι τὴν διὰ Χριστοῦ ἀπὸ θανάτου ἐλευθερίαν πρὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημιῶν, πανταχοῦ ἐτοιμάσῃ κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον; Φθάνει δὲ καὶ ἐπὶ τὴν δευτέραν Χριστοῦ παρουσίαν καὶ θειοτέραν ἢ Ἰωάννου μαρτυρία· «Εἰ γὰρ θέλετε, φησί, δέξασθαι, αὐτός ἐστιν Ἡλίας ὁ μέλλων ἔρχεσθαι. Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω». 2.37.225 Οὔσης δὲ ἀρχῆς, ἐν ἧ ὁ λόγος-ἦντινα σοφίαν εἶναι ἀπὸ τῶν Παροιμιῶν ἀπεδείξαμεν-, ὄντος δὲ καὶ τοῦ λόγου, γενομένης τε ἐν τούτῳ ζωῆς, τῆς τε ζωῆς τυγχανούσης φωτὸς ἀνθρώπων, ζητῶ τί δήποτε ὁ γενόμενος «ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ὃν ὄνομα Ἰωάννης, ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός». 2.37.226 Διὰ τί γοῦν οὐχ «ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τῆς ζωῆς», ἢ «ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ λόγου», ἢ «περὶ τῆς ἀρχῆς», ἢ ὅποιασδήποτε ἄλλης ἐπινοίας τοῦ Χριστοῦ; Ἐπίσκεψαι δὲ εἰ μή, <ἐπεὶ> «ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκοτῷ φῶς εἶδε μέγα», καὶ ἐπεὶ «τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει» μὴ καταλαμβάνομενον ὑπ' αὐτῆς, οἱ ἐν σκοτῷ τυγχάνοντες δέονται φῶς, τοῦτ' ἐστὶν οἱ ἄνθρωποι. 2.37.227 Εἰ γὰρ τὸ φῶς τῶν ἀνθρώπων «ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει», ἔνθα οὐδαμῶς ἐνέργεια σκοτίας τυγχάνει, ἐτέρων ἐπινοιῶν τοῦ Χριστοῦ κοινωνήσομεν, νῦν κυρίως καὶ κατὰ τὸ ἀκριβὲς οὐ μετέχοντες αὐτῶν. Πῶς γὰρ μετέχομεν ζωῆς οἱ ἔτι τὸ σῶμα τοῦ θανάτου περικείμενοι, ὧν ἡ ζωὴ «κέκρυπται σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ»; Ὅταν γὰρ ὁ Χριστὸς φανερωθῇ, ἢ ζωὴ ἡμῶν, τότε καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθησόμεθα ἐν δόξῃ. 2.37.228 Οὐχ οἷόν τε οὖν ἦν τὸν ἐλθόντα μαρτυρήσαι περὶ τῆς ζωῆς τῆς ἔτι κρυπτομένης σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ θεῷ· ἀλλ' οὐδὲ ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ λόγου, λόγον ἡμῶν νοούντων τὸν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸν λόγον· ἐπὶ γῆς γὰρ «ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο». Καὶ ἦν ἂν μαρτυρία, εἰ καὶ ἐδόκει γίνεσθαι περὶ τοῦ λόγου, κυρίως ἂν λεχθησομένη ἢ περὶ λόγου γενομένου σαρκός, οὐχὶ δὲ λόγου θεοῦ· διόπερ οὐκ ἦλθεν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ λόγου. 2.37.229 Πῶς δὲ μαρτυρία ἐδύνατο γίνεσθαι περὶ τῆς σοφίας τοῖς, κἂν δοκῶσιν ἐγνωκέναι, οὐ τὸ καθαρῶς ἀληθὲς κατανοοῦσιν ἀλλὰ βλέπουσι «δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι»; Εἰκὸς μέντοι γε πρὸ τῆς δευτέρας καὶ θειοτέρας Χριστοῦ ἐπιδημίας ἐλεύσεσθαι μαρτυρήσοντα τὸν Ἰωάννην ἢ Ἡλίαν περὶ ζωῆς πρὸ ὀλίγου τοῦ Χριστοῦ φανερωθῆσεσθαι, τὴν ζωὴν ἡμῶν, καὶ τότε μαρτυρήσειν περὶ τοῦ λόγου, παραστήσειν τε τὸ περὶ τῆς σοφίας μαρτύριον. Βασάνου δὲ δεῖται, εἰ ἔνεστιν οἷον ἢ Ἰωάννου μαρτυρία πρόδρομος ἐκάστη τῶν τοῦ Χριστοῦ ἐπινοιῶν. Ταῦτα μὲν εἰς τὸ «οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός». Ἐξῆς δὲ ἐπισκεπτέον,

τί δεῖ νοεῖν εἰς τὸ «ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ». 4.1.1 Περὶ σολοικισμῶν καὶ εὐτελοῦς φράσεως τῆς γραφῆς. ΕΚ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ 4.1.n [Μετὰ τρία φύλλα τῆς ἀρχῆς.] 4.1.1 Ὁ διαιρῶν παρ' ἑαυτῶ φωνὴν καὶ σημαίνόμενα καὶ πράγματα, καθ' ὧν κείται τὰ σημαίνόμενα, οὐ προσκόψει τῶ τῶν φωνῶν σολοικισμῶ, ἐπὶ ἐρευνῶν εὐρίσκει τὰ πράγματα, καθ' ὧν κείνται αἱ φωναί, ὑγιῆ· καὶ μάλιστα ἐπὶ ὁμολογῶσιν οἱ ἄγιοι ἄνδρες τὸν λόγον αὐτῶν καὶ τὸ κήρυγμα «οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας εἶναι λόγων, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως». 4.2.n [Εἶτα εἰπὼν τὸν τοῦ εὐαγγελιστοῦ σολοικισμὸν ἐπάγει.] 4.2.1 Ἄτε δὲ οὐκ ἀσυναίσθητοι τυγχάνοντες οἱ ἀπόστολοι τῶν ἐν οἷς προσκόπτουσι, καὶ περὶ ἃ οὐκ ἠσχόληνται, φασὶν ἰδιῶται εἶναι «τῶ λόγῳ, ἀλλ' οὐ τῇ γνώσει» νομιστέον γὰρ αὐτὸ οὐχ ὑπὸ Παύλου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων λέγεσθαι ἄν. Ἡμεῖς δὲ καὶ τὸ «ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὄστρακίνοις σκεύεσιν, ἵνα ἡ ὑπερβολὴ τῆς δυνάμεως ἢ τοῦ θεοῦ καὶ μὴ ἐξ ἡμῶν» ἐξειλήφαμεν, ὡς «θησαυροῦ» μὲν λεγομένου τοῦ ἀλλαχόσε θησαυροῦ τῆς γνώσεως καὶ σοφίας τῆς ἀποκρύφου, «ὄστρακίνων» δὲ «σκευῶν» τῆς εὐτελοῦς καὶ εὐκαταφρονήτου παρ' Ἑλληνιστῶν λέξεως τῶν γραφῶν, ἀληθῶς ὑπερβολῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ ἐμφανισμένης. Ὅτι ἴσχυσε τὰ τῆς ἀληθείας μυστήρια καὶ ἡ δύναμις τῶν λεγομένων οὐκ ἐμποδιζομένη ὑπὸ τῆς εὐτελοῦς φράσεως φθάσαι ἕως περάτων γῆς καὶ ὑπαγαγεῖν τῶ Χριστοῦ λόγῳ οὐ μόνον τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἔστιν ὅτε καὶ τὰ σοφὰ αὐτοῦ. Βλέπομεν γὰρ τὴν κλήσιν, οὐχ ὅτι οὐδεὶς σοφὸς κατὰ σάρκα, ἀλλ' «ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα». Ἀλλὰ καὶ «ὄφει λήτης» ἐστὶ Παῦλος καταγγέλλων τὸ εὐαγγέλιον, οὐ μόνον «βαρβάρους» παραδιδόναι τὸν λόγον, ἀλλὰ καὶ «Ἑλλησιν», καὶ οὐ μόνον «ἀνοήτοις» τοῖς εὐχερέστερον συγκατατιθεμένους, ἀλλὰ καὶ «σοφοῖς»· ἰκάνωτο γὰρ ὑπὸ θεοῦ «διάκονος» εἶναι «τῆς καινῆς διαθήκης», χρώμενος «ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως», ἵνα ἡ τῶν πιστευόντων συγκατάθεσις «μὴ ἢ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει θεοῦ». Ἴσως γὰρ εἰ κάλλος καὶ περιβολὴν φράσεως ὡς τὰ παρ' Ἑλληνιστῶν θαυμαζόμενα εἶχεν ἡ γραφή, ὑπενόησεν ἄν τις οὐ τὴν ἀλήθειαν κεκρατηκέναι τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τὴν ἐμφανισμένην ἀκολουθίαν καὶ τὸ τῆς φράσεως κάλλος ἐψυχαγωγῆσθαι τοὺς ἀκρωμένους, καὶ ἠπατηκὸς αὐτοὺς προσεῖλη φένας. Τίς ἢ πολυλογία καὶ τίνα τὰ πολλὰ βιβλία· καὶ ὅτι πᾶσα ἡ θεόπνευστος γραφή ἐν βιβλίῳ ἐστίν. ΕΚ ΤΟΥ ΠΕΜΠΤΟΥ ΤΟΜΟΥ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ 5.1.n [Εἰς τὸ προοίμιον.] 5.1.1 Ἐπεὶ μὴ ἀρκούμενος τὸ παρὸν ἀνειληφέναι πρὸς ἡμᾶς ἔργον τῶν τοῦ θεοῦ ἐργοδιωκτῶν, καὶ ἀπόντας τὰ πολλὰ σοὶ σχολάζειν καὶ τῶ πρὸς σὲ καθήκοντι ἀξιοῖς, ἐγὼ ἐκκλίνων τὸν κάματον καὶ περιϊστάμενος τὸν παρὰ θεοῦ τῶν ἐπὶ τὸ γράφειν εἰς τὰ θεῖα ἑαυτοῦς ἐπιδεδωκτόντων κίνδυνον, συναγορεύομαι ἂν ἑμαυτῶ ἀπὸ τῆς γραφῆς παραιτούμενος τὸ πολλὰ ποιεῖν βιβλία· φησὶ γὰρ ἐν τῶ Ἑκκλησιαστικῷ Σολομῶν· «Υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά· οὐκ ἔστι περασμὸς καὶ μελέτη πολλὴ κόπωσης σαρκός». Ἡμεῖς γάρ, εἰ μὴ ἔχοι νοῦν τινα κεκρυμμένον καὶ ἔτι ἡμῖν ἀσαφῆ ἢ προκειμένη λέξις, ἀντικρυς παραβεβήκαμεν τὴν ἐντολὴν μὴ φυλαξάμενοι ποιῆσαι βιβλία πολλά. 5.2.n [Εἶτα, εἰπὼν ὡς εἰς ὀλίγα τοῦ εὐαγγελίου ῥητὰ τέσσαρες αὐτῶ διηνύθησαν τόμοι, ἐπιφέρει.] 5.2.1 Ὅσον γὰρ ἐπὶ τῇ λέξει δύο σημαίνεται ἐκ τοῦ «υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά»· ἐν μὲν ὅτι οὐ δεῖ κεκτῆσθαι βιβλία πολλά, ἕτερον δὲ ὅτι οὐ δεῖ συντάξαι βιβλία πολλά· καὶ εἰ μὴ τὸ πρῶτον, πάντως τὸ δεύτερον, εἰ δὲ τὸ δεύτερον, οὐ πάντως τὸ πρότερον. Πλὴν ἐκατέρωθεν δόξομεν μανθάνειν, μὴ δεῖν ποιεῖν βιβλία πλείονα. Ἡδυνάμην δὲ πρὸς τὸ νῦν ἡμῖν ὑποπεπτωκὸς ἰστάμενος, ἐπιστεῖλαί σοι ὡς ἀπολογίαν τὸ ῥητὸν καί, κατασκευάσας τὸ πρᾶγμα ἐκ τοῦ μηδὲ τοὺς ἀγίους πολλῶν βιβλίων συντάξαι ἐσχολακέναι, παύσασθαι πρὸς τὸ ἐξῆς τοῦ κατὰ τὰς συνθήκας, ἃς ἐποίησάμεθα πρὸς ἀλλήλους, ὑπαγορεύειν τὰ διαπεμφθησόμενά σοι· καὶ τάχα σὺ πληγείς ὑπὸ τῆς

λέξεως πρὸς τὸ ἐξῆς ἂν ἡμῖν συνεχώρησας. Ἄλλ' ἐπεὶ τὴν γραφὴν εὐσυνειδότης ἐξετάζειν δεῖ, μὴ προπετῶς ἑαυτῷ καταχαριζόμενον τὸ νενοηκέναι ἐκ τοῦ ψιλῆν τὴν λέξιν ἐξεληφέναι, οὐχ ὑπο μένω, μὴ τὴν φαινομένην μοι ὑπὲρ ἑμαυτοῦ ἀπολογία, ἢ χρήσιον ἂν κατ' ἐμοῦ, εἰ παρὰ τὰς συνθήκας ποιήσαιμι, παρατιθείς. Καὶ πρῶτόν γε, ἐπεὶ δοκεῖ τῇ λέξει συναγορεύειν ἢ ἱστορία, οὐδενὸς τῶν ἁγίων ἐκδεδωκότος συντάξεις πλείονας καὶ ἐν πολλαῖς βίβλοις τὸν νοῦν αὐτοῦ ἐκτιθεμένου, περὶ τούτου λεκτέον. Ὁ δὲ ἐγκαλῶν μοι εἰς σύνταξιν πλειόνων ἐρχομένω, τὸν τηλικούτον Μωσῆα φήσει μόνας πέντε βίβλους κατα λειοπένας. 5.3.n [καὶ ἐν τῷ πέμπτῳ δὲ τῶν εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην ἐξηγητικῶν ὁ αὐτὸς ταῦτα περὶ τῶν ἀποστόλων φησίν·] 5.3.1 Ὁ δὲ ἱκανωθεὶς διάκονος γενέσθαι τῆς καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος, ἀλλὰ πνεύματος, Παῦλος, ὁ πεπληρωκὼς τὸ εὐαγγέλιον ἀπὸ Ἱερουσαλήμ καὶ κύκλῳ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ, οὐδὲ πάσαις ἔγραψεν αἷς ἐδίδαξεν ἐκκλησίαις· ἀλλὰ καὶ αἷς ἔγραψεν, ὀλίγους στίχους ἐπέστειλε. Πέτρος δέ, ἐφ' ᾧ οἰκοδομεῖται ἡ Χριστοῦ ἐκκλησία, ἧς πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν, μίαν ἐπιστολὴν ὁμολογουμένην καταλέλοιπεν, ἔστω δὲ καὶ δευτέραν· ἀμφιβάλλεται γάρ. Τί δεῖ περὶ τοῦ ἀναπεσόντος ἐπὶ τὸ στήθος λέγειν τοῦ Ἰησοῦ, Ἰωάννου, ὃς εὐαγγέλιον ἐν καταλέλοιπεν, ὁμολογῶν δύνασθαι τοσαῦτα ποιήσιν, ἃ οὐδὲ ὁ κόσμος χωρῆσαι ἐδύνατο, ἔγραψε δὲ καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν, κελευσθεὶς σιωπῆσαι καὶ μὴ γράφαι τὰς τῶν ἑπτὰ βροντῶν φωνάς; καταλέλοιπε καὶ ἐπιστολὴν πάνυ ὀλίγων στίχων, ἔστω δὲ καὶ δευτέραν καὶ τρίτην, ἐπεὶ οὐ πάντες φασὶ γνησίους εἶναι ταύτας· πλὴν οὐκ εἰσὶ στίχων ἀμφοτέραι ἑκατόν. . . . 5.4.n [Εἶτα ἀπαριθμησάμενος προφήτας καὶ ἀποστόλους, ὀλίγα ἐκάστου ἢ οὐδὲ ὀλίγα γράψαντος, ἐπάγει μετὰ ταῦτα·] 5.4.1 Πάλιν δὴ μετὰ ταῦτα ἰλιγγιᾶν μοι ἐπέρχεται σκοτοδι νιῶντι, μὴ ἄρα πειθαρχῶν σοι οὐκ ἐπειθάρχησα θεῷ οὐδὲ τοὺς ἁγίους ἐμιμησάμην. Εἰ μὴ σφάλλομαι τοίνυν ἑμαυτῷ συναγορεύων διὰ τὸ πάνυ σε φιλεῖν, καὶ ἐν μηδενὶ ἐθέλειν λυπεῖν, τοιαύτας εὕρισκω εἰς ταῦτα ἀπολογίας. Πρὸ πάντων παρεθέ μεθὰ τὸ ἐκ τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ λέγοντος· «Υἱέ μου, φύλαξαι τοῦ ποιῆσαι βιβλία πολλά». Τούτῳ ἀντιπαραβάλλω ἐκ τῶν Παροιμιῶν τοῦ αὐτοῦ Σολομῶντος ῥητόν, ὃς φησιν· «Ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ ἀμαρτίαν, φειδόμενος δὲ χειλέων νοήμων ἔση». Καὶ ζητῶ, εἰ τὸ ὁποῖά ποτ' οὖν λέγειν πολλά «πολυλογεῖν» ἔστιν, κἂν ἁγία τις καὶ σωτήρια λέγη πολλά. Εἰ γὰρ τοῦθ' οὕτως ἔχει, καὶ πολυλογεῖ ὁ πολλά διεξιῶν ὠφέλιμα, αὐτὸς ὁ Σολομῶν οὐκ ἐκπέφευγε τὴν ἀμαρτίαν, λαλήσας «τρεῖς χιλιάδας παραβολῶν καὶ ὠδὰς πεντακισχίλιας, καὶ ὑπὲρ τῶν ξύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ Λιβάνῳ καὶ ἕως τῆς ὑσώπου τῆς ἐκπορευομένης διὰ τοῦ τοίχου· ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν κτηνῶν καὶ περὶ τῶν πετεινῶν καὶ περὶ τῶν ἔρπετῶν καὶ περὶ τῶν ἰχθύων». Πῶς γὰρ δύναται διδασκαλία ἀνύειν τι χωρὶς τῆς ἀπλούστερον νοουμένης πολυλογίας καὶ αὐτῆς τῆς σοφίας φασκούσης τοῖς ἀπολλυμένοις· «Ἐξέτεινον λόγους καὶ οὐ προσείχετε»; Ὁ δὲ Παῦλος φαίνεται διατελῶν ἔωθεν μέχρι μεσονυκτίου ἐν τῷ διδάσκειν, ὅτε καὶ εὐτυχὸς καταφερόμενος ὑπνῷ βαθεῖ καταπεσὼν ἐτάραξε τοὺς ἀκούοντας ὡς τεθνηκώς. Εἰ τοίνυν ἀληθὲς τὸ «Ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξῃ ἀμαρτίαν», ἀληθὲς δὲ καὶ τὸ μὴ ἡμαρτηκέναι πολλά περὶ τῶν προειρημένων τὸν Σολομῶντα ἀπαγγείλαντα, μηδὲ τὸν Παῦλον παρατείναντα μέχρι μεσονυκτίου, ζητητέον, τίς ἢ πολυλογία, κάκειθεν μεταβατέον ἐπὶ τὸ ἰδεῖν, τίνα τὰ πολλά βιβλία. Ὁ πᾶς δὴ τοῦ θεοῦ λόγος ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν οὐ πολυλογία ἔστιν· οὐ γὰρ λόγοι· λόγος γὰρ εἷς συνεστὼς ἐκ πλείονων θεωρημάτων, ὧν ἕκαστον θεώρημα μέρος ἐστὶ τοῦ ὅλου λόγου. Οἱ δὲ ἔξω τούτου ἀπαγγελλόμενοι περιέχουν διέξοδον καὶ ἀπαγγελίαν ὁποῖαν δήποτε, εἰ καὶ ὡς περὶ ἀληθείας εἰσὶ λόγοι, καὶ παραδοξότερόν γε ἐρῶ, οὐδεὶς αὐτῶν λόγος, ἀλλ' ἕκαστοι λόγοι. Οὐδαμοῦ γὰρ ἢ μονάς, καὶ οὐδαμοῦ τὸ σύμφωνον καὶ ἓν, ἀλλὰ παρὰ τὸ διεσπᾶσθαι καὶ μάχεσθαι τὸ ἐν ἅπ' ἐκείνων ἀπώλετο καὶ γεγόνασιν ἀριθμοί, καὶ τάχα ἀριθμοὶ ἄπειροι· ὥστε κατὰ

τοῦτ' ἂν ἡμᾶς εἰπεῖν, ὅτι ὁ φθεγγόμενος ὁ δῆποτε τῆς θεοσεβείας ἀλλότριον πολυλογεῖ, ὁ δὲ λέγων τὰ τῆς ἀληθείας, κἂν εἴπη τὰ πάντα ὡς μηδὲν παραλιπεῖν, ἓνα αἰεὶ λέγει λόγον καὶ οὐ πολυλογοῦσιν οἱ ἅγιοι τοῦ σκοποῦ τοῦ κατὰ τὸν ἓνα ἐχόμενοι λόγον. Εἰ τοίνυν ἡ πολυλογία ἐκ τῶν δογμάτων κρίνεται καὶ οὐκ ἐκ τῆς τῶν πολλῶν λέξεων ἀπαγγελίας, ὅρα εἰ οὕτω δυνάμεθα ἐν βιβλίον τὰ πάντα ἅγια εἰπεῖν, πολλὰ δὲ τὰ ἕξω τούτων. Ἄλλ' ἐπεὶ μαρτυρίου μοι δεῖ τοῦ ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς, ἐπίσκεψαι, εἰ πληκτικώτατα δύνamai τοῦτο παραστήσαι, κατὰσκευάσας ὅτι περὶ Χριστοῦ καθ' ἡμᾶς οὐκ ἐν ἐνὶ γέγραπται βιβλίῳ, κοινότερον ἡμῶν τὰ «βιβλία» νοούντων. Γέγραπται γὰρ καὶ ἐν τῇ πεντατεύχῳ· εἴρηται δὲ καὶ ἐν ἐκάστῳ τῶν προφητῶν καὶ τοῖς ψαλμοῖς καὶ ἀπαξαπλῶς, ὡς φησιν αὐτὸς ὁ σωτὴρ, ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς, ἐφ' ἃς ἀναπέμπων ἡμᾶς φησιν· «Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζῶν αἰώνιον ἔχειν. Καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ». Εἰ τοίνυν ἀναπέμπει ἡμᾶς ἐπὶ «τὰς γραφάς» ὡς μαρτυρούσας περὶ αὐτοῦ, οὐκ ἐπὶ τήνδε μὲν πέμπει, ἐπὶ τήνδε δὲ οὐ, ἀλλ' ἐπὶ πάσας τὰς ἀπαγγελλούσας περὶ αὐτοῦ, ἄστινας ἐν τοῖς ψαλμοῖς κεφαλίδα ὀνομάζει βιβλίου λέγων· «Ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ». Ὁ γὰρ ἀπλῶς θέλων ἐκλαβεῖν τὸ «ἐν κεφαλίδι βιβλίου» ἐπὶ οἴου δῆποτε ἐνὸς τῶν περιεχόντων τὰ περὶ αὐτοῦ, ἀπαγγελλέτω τίνι λόγῳ τήνδε τὴν βίβλον ἐτέρας προκρίνει. Ἴνα γὰρ καὶ ὑπολαμβάνη τις, ἐπ' αὐτὴν τὴν τῶν ψαλμῶν βίβλον ἀναφέρεται ἡμᾶς τὸν λόγον, λεκτέον πρὸς αὐτόν, ὅτι ἐχρῆν εἰρησθαι· «Ἐν ταύτῃ τῇ βίβλῳ γέγραπται περὶ ἐμοῦ». Νῦν δὲ φησι πάντα μίαν κεφαλίδα, τῷ ἀνακεφαλαιοῦσθαι τὸν περὶ ἑαυτοῦ εἰς ἡμᾶς ἐληλυθότα λόγον εἰς ἓν. Τί δὲ καὶ τὸ βιβλίον ἐωρᾶσθαι ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου γεγραμμένον ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν, καὶ κατεσφραγισμένον, ὅπερ οὐδεὶς ἠδύνατο ἀναγνῶναι καὶ λῦσαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ, εἰ μὴ ὁ λέων ὁ ἐκ τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ ρίζα Δαβὶδ ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαβὶδ, καὶ ἀνοίγων καὶ οὐδεὶς κλείσει καὶ κλείων καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει; Ἡ γὰρ πᾶσα γραφή ἐστὶν ἡ δηλουμένη διὰ τῆς βίβλου, ἔμπροσθεν μὲν γεγραμμένη διὰ τὴν πρόχειρον αὐτῆς ἐκδοχὴν, ὀπισθεν δὲ διὰ τὴν ἀνακεχωρηκυῖαν καὶ πνευματικὴν. Παρατηρητέον πρὸς τούτους, εἰ δύναται ἀποδεικτικὸν τοῦ τὰ ἅγια μίαν τυγχάνειν βίβλον, τὰ δὲ ἐναντίως ἔχοντα πολλάς, τὸ ἐπὶ μὲν τῶν ζώντων μίαν εἶναι τὴν βίβλον, ἀφ' ἧς ἀπαλείφονται οἱ ἀνάξιοι αὐτῆς γεγεννημένοι, ὡς γέγραπται· «Ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βίβλου ζώντων», ἐπὶ δὲ τῶν κρίσει ὑποκειμένων βίβλους φέρεσθαι· φησὶν γὰρ ὁ Δανιήλ· «Κριτήριον ἐκάθισε, καὶ βίβλοι ἠνεώχθησαν». Τῷ δὲ ἐνικῶ τῆς θείας βίβλου καὶ Μωσῆς μαρτυρεῖ λέγων· «Εἰ μὲν ἀφεῖς τῷ λαῷ τὴν ἀμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου σου ἧς ἔγραψας». Ἐγὼ καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἡσαΐα οὕτως ἐκλαμβάνω· οὐ γὰρ ἴδιον τῆς τούτου προφητείας τὸ εἶναι τοὺς λόγους τοῦ βιβλίου ἐσφραγισμένους, μήτε ὑπὸ τοῦ μὴ ἐπισταμένου γράμματα ἀναγινωσκομένους διὰ τὸ μὴ εἶδέναι αὐτὸν γράμματα, μήτε ὑπὸ τοῦ ἐπισταμένου διὰ τὸ ἐσφραγίσθαι τὴν βίβλον. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐπὶ πάσης γραφῆς ἀληθεύεται, δεομένης τοῦ κλείσαντος λόγου καὶ ἀνοίξοντος· «Οὗτος γὰρ κλείσει καὶ οὐδεὶς ἀνοίξει» καὶ ἐπὶ ἀνοίξει, οὐκέτι οὐδεὶς ἀπορίαν δύναται τῇ ἀπ' αὐτοῦ σαφηνεῖα προσενεγκεῖν· διὰ τοῦτο λέγεται ὅτι «ἀνοίξει καὶ οὐδεὶς κλείσει». Τὸ παραπλήσιον δὲ καὶ ἐπὶ τῆς εἰρημένης βίβλου παρὰ τῷ Ἰεζεκιήλ ἐκλαμβάνω, ἐν ἧ ἡ «ἐγγέγραπτο θρῆνος καὶ μέλος καὶ οὐαί». Πᾶσα γὰρ βίβλος περιέχει τὸ τῶν ἀπολλυμένων «οὐαί» καὶ τὸ περὶ τῶν σωζομένων «μέλος» καὶ τὸν περὶ τῶν μεταξὺ «θρῆνον». Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐσθίων Ἰωάννης μίαν κεφαλίδα, ἐν ἧ γέγραπται «τὰ ὀπισθεν καὶ τὰ ἔμπροσθεν», τὴν πᾶσαν νενόηκε γραφὴν ὡς βίβλον μίαν, ἡδίστην κατὰ τὰς ἀρχὰς νοουμένην, ὅτε τις αὐτὴν μασᾶται, πικρὰν δὲ τῇ ἐκάστου τῶν ἐγνωκότων συναισθήσει τῇ περὶ ἑαυτοῦ ἀναφαινομένην. Ἔτι προσθήσω εἰς τὴν τούτου ἀπόδειξιν ῥητὸν ἀποστολικὸν μὴ νενοημένον ὑπὸ τῶν Μαρκίωνος καὶ διὰ τοῦτο ἀθετούντων τὰ εὐαγγέλια· τῷ γὰρ τὸν ἀπόστολον λέγειν·

«Κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» καὶ μὴ φάσκειν «εὐαγγέλια» ἐκεῖνοι ἐφιστάντες φασίν, οὐκ ἂν πλειόνων ὄντων εὐαγγελίων τὸν ἀπόστολον ἐνικῶς «τὸ εὐαγγέλιον» εἰρηκέ ναι, οὐ συνιέντες ὅτι ὡς εἷς ἐστὶν ὃν εὐαγγελίζονται πλείονες, οὕτως ἔν ἐστι τῇ δυνάμει τὸ ὑπὸ τῶν πολλῶν εὐαγγέλιον ἀναγεγραμμένον καὶ τὸ ἀληθῶς διὰ τεσσάρων ἔν ἐστιν εὐαγγέλιον. Εἰ τοίνυν ταῦτα ἡμᾶς πείσαι δύναται, τί ποτὲ ἐστὶ τὸ «ἐν» βιβλίον καὶ τί «τὰ πολλά», νῦν μᾶλλον φροντίζω οὐ διὰ τὸ πλῆθος τῶν γραφομένων ἀλλὰ διὰ τὴν δύναμιν τῶν νοουμένων, μήποτε περιπέσω τῷ παραβαίνειν τὴν ἐντολήν, ἐάν τι παρὰ τὴν ἀλήθειαν ὡς ἀλήθειαν ἐκθῶμαι κἂν ἐν ἐνὶ τῶν γραφομένων· ἐκεῖ γὰρ ἔσομαι γράψας βιβλία πολλά. Καὶ νῦν δὲ προφάσει γνώσεως ἐπανισταμένων τῶν ἐτεροδόξων τῇ ἀγία τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ καὶ πολυβίβλους συντάξεις φερόντων, ἐπαγγελιομένης διήγησιν τῶν τε εὐαγγελικῶν καὶ ἀποστολικῶν λέξεων, ἐὰν σιωπήσωμεν μὴ ἀντιπαρατιθέντες αὐτοῖς τὰ ἀληθῆ καὶ ὑγιῆ δόγματα, ἐπικρατήσουσι τῶν λίκνων ψυχῶν, ἀπορία τροφῆς σωτηρίου ἐπὶ τὰ ἀπηγορευμένα σπενδουσῶν καὶ ἀληθῶς ἀκάθαρτα καὶ βδελυκτὰ βρώματα. Διόπερ ἀναγκαῖόν μοι δοκεῖ, τὸν δυνάμενον πρεσβεύειν ὑπὲρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ λόγου ἅπα ραχαράκτως, καὶ ἐλέγχειν τοὺς τὴν ψευδώνυμον γνώσιν μεταχειριζομένους, ἴστασθαι κατὰ τῶν αἰρετικῶν ἀναπλασμά των ἀντιπαραβάλλοντα τὸ ὕψος τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, πεπληρωμένον συμφωνίας δογμάτων κοινῶν τῇ καλουμένη παλαιᾷ πρὸς τὴν ὀνομαζομένην καινὴν διαθήκην. Αὐτὸς γοῦν ἀπορία τῶν πρεσβευόντων τὰ κρείττονα, μὴ φέρων τὴν ἄλογον καὶ ιδιωτικὴν πίστιν διὰ τὴν πρὸς Ἰησοῦν ἀγάπην ἐπεδεδώκεις ποτὲ σαυτὸν λόγοις, ὧν ὕστερον τῇ δεδομένη σοι συνέσει καταχρησάμενος εἰς δέον καταγνοὺς ἀπέστης. Ταῦτα δὲ φημι κατὰ τὸ φαινόμενόν μοι ἀπολογούμενος περὶ τῶν δυναμένων λέγειν καὶ γράφειν, περὶ δὲ ἑμαυτοῦ ἀπολογούμενος, μὴ ἄρα οὐ τοιαύτης ὧν ἕξεως, ὁποῖαν ἐχρῆν τὸν παρὰ θεοῦ ἱκανούμενον διάκονον τῆς καινῆς διαθήκης, οὐ γράμματος ἀλλὰ πνεύματος, τολμηρότερον ἑμαυτὸν τῷ ὑπαγορεύειν ἐπιδίδωμι. ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ' 6.1.1 Πᾶσα μὲν οἰκία, ὡς ἔνι μάλιστα στερρότατα κατασκευασθῆσομένη, ἐν εὐδία καὶ νηνεμία οἰκοδομεῖται, ἵνα μὴ ἐμποδίζηται τὴν δέουσαν πῆξιν ἀναλαβεῖν, ὅπως δύνηται καὶ τοιαύτη γενέσθαι ὥστε ὑπομεῖναι πλημμύρας ὄρμην καὶ πρόσρηξιν ποταμοῦ καὶ ὅσα φιλεῖ χειμῶνος συμβαίνοντος ἐλέγχειν μὲν τὰ σαθρὰ τῶν οἰκοδομημάτων, δεικνύειν δὲ τὰ τὴν οἰκίαν ἀρετὴν ἀπειληφότα τῶν κατασκευασμάτων. 6.1.2 Ἐξαιρέτως δὲ ἡ τῶν τῆς ἀληθείας θεωρημάτων δεκτικὴ, λογικὴ ὡς ἐν ἀπαγγελίᾳ καὶ γράμμασιν οἰκοδομή, τότε μάλιστα οἰκοδομεῖται, καλῶς συνοικοδομοῦντος τῷ προθεμένῳ τὸ ἄριστον τοῦτο ἔργον ἐπιτελεῖν τοῦ θεοῦ, ἐπὶν γαληνιάζη τῇ ὑπερχούσῃ πάντα νοῦν εἰρήνην χρωμένη ἢ ψυχὴ, πάσης ταραχῆς ἀλλοτριουμένη καὶ οὐδαμῶς κυματομένη. 6.1.3 Ταῦτα δὴ μοι δοκοῦσιν ἀκριβῶς κατανενοηκότες οἱ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος ὑπηρεταὶ καὶ οἱ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος διάκονοι ἀξίους ἑαυτοὺς παρεληφέναι τοῦ λαβεῖν τὴν ἐν κρυπτῷ εἰρήνην ἀπὸ τοῦ αἰεὶ τοῖς ἀξίοις διδόντος αὐτήν, τοῦ εἰρηκότος· «Εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσιν εἰρήνην κἀγὼ δίδωμι εἰρήνην.» 6.1.4 Ἐπισκόπησον δὲ μήποτε τοιοῦτόν τι αἰνίττεται ἢ περὶ τὸν Δαβὶδ καὶ Σολομῶντα περὶ τοῦ ναοῦ ἱστορία. Δαβὶδ μὲν γὰρ πολέμους κυρίου πολεμῶν καὶ πρὸς πλείονας ἰστάμενος ἐχθροὺς ἑαυτοῦ καὶ τοῦ Ἰσραήλ, θέλων οἰκοδομήσαι ναὸν τῷ θεῷ, ὑπὸ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦ Ναθὰν κωλύεται λέγοντος πρὸς αὐτόν· «Οὐκ οἰκοδομήσεις μοι οἶκον, ὅτι ἀνὴρ αἱμάτων σύ.» 6.1.5 Σολομῶν δὲ ὄναρ τὸν θεὸν ἰδὼν καὶ ὄναρ τὴν σοφίαν λαβὼν—ἐτηρεῖτο γὰρ τὸ ὕπαρ τῷ λέγοντι «Ἴδου πλεῖον Σολομῶντος ὧδε»—ἐν βαθυτάτῃ γενόμενος εἰρήνην, ὡς ἀναπαύεσθαι τότε ἕκαστον ὑποκάτω τῆς ἀμπέλου αὐτοῦ καὶ ὑποκάτω τῆς συκῆς αὐτοῦ, καὶ τῆς κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ εἰρήνης ἐπώνυμος

τυγχάνων-Σολομών γὰρ ἐρμηνεύεται «εἰρηνικός»-διὰ τὴν εἰρήνην σχολάζει τὸν διαβόητον οἰκοδομῆσαι ναὸν τῷ θεῷ. Καὶ κατὰ τοὺς Ἑσδρα δὲ χρόνους, ὅτε νικᾷ ἡ ἀλήθεια τὸν οἶνον καὶ τὸν ἐχθρὸν βασιλέα καὶ τὰς γυναῖκας, ἀνοικοδομεῖται ὁ ναὸς τῷ θεῷ. 6.2.6 Ταῦτα δ' ἡμῖν ἀπολογουμένοις πρὸς σέ, ἱερὲ Ἀμβρό σε, εἴρηται, ἐπεὶ τὸν εὐαγγελικὸν πύργον κατὰ τὴν ἀγίαν σου προτροπὴν ἐν γράμμασιν οἰκοδομῆσαι θελήσαντες ἐψηφίσαμεν μὲν καθεσθέντες τὴν δαπάνην, εἰ ἔχομεν τὰ πρὸς ἀπαρτισμὸν, ἵνα μὴ ἐμπαιζώμεθα ὑπὸ τῶν θεωρούντων καταγινοσκόμενοι ὡς θεμέλιον μὲν καταβαλλόμενοι, ἐκτελέσαι δὲ τὸ ἔργον μὴ δεδυνημένοι. 6.2.7 Ψηφίσαντες δὲ ἔτοιμα μὲν τὰ εἰς ἀπαρτισμὸν τῆς οἰκοδομῆς ἡμῖν παρόντα οὐ κατειλήφαμεν, τῷ θεῷ δὲ πεπιστεύκαμεν τῷ πλουτίζοντι ἐν παντὶ λόγῳ καὶ πάσῃ γνώσει, ὅτι ἀγωνιζομένους ἡμᾶς αὐτοὺς τηρεῖν τοὺς πνευματικοὺς νόμους πλουτίσει, καὶ ἐκ τῶν ἐπιχορηγουμένων ὑπ' αὐτοῦ προκόπτοντες ἐν τῷ οἰκοδομῆν φθάσομεν καὶ ἐπὶ τὴν στεφάνην τοῦ οἰκοδομήματος, κωλύουσαν πίπτειν τὸν ἀνεληλυθότα ἐπὶ τὸ δῶμα τοῦ λόγου, ἀπὸ μόνων τῶν ἐστερημένων τῆς στεφάνης πιπτόντων τῶν πιπτόντων διὰ τὸ ἀτελὲς τῶν οἰκοδομημάτων, φόνων αἰτίων τοῖς ἐν αὐτῷ τυγχάνουσι καὶ πτωμάτων γινομένων. 6.2.8 Καὶ μέχρι γε τοῦ πέμπτου τόμου, εἰ καὶ ὁ κατὰ τὴν Ἀλεξανδρείαν χειμῶν ἀντιπράττειν ἐδόκει, τὰ διδόμενα ὑπηγορεύσαμεν, ἐπιτιμῶντος τοῖς ἀνέμοις καὶ τοῖς κύμασι τῆς θαλάσσης τοῦ Ἰησοῦ· καὶ ἔκτου δὲ ἐπὶ ποσὸν προεληλυθότες ἐξελκύσθημεν ἀπὸ γῆς Αἰγύπτου, ῥυσαμένου ἡμᾶς τοῦ θεοῦ τοῦ ἐξαγαγόντος τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπ' αὐτῆς. 6.2.9 Ἐπειτα τοῦ ἐχθροῦ πικρότατα ἡμῶν καταστρατευσαμένου διὰ τῶν καινῶν αὐτοῦ γραμμάτων τῶν ἀληθῶς ἐχθρῶν τῷ εὐαγγελίῳ καὶ πάντας τοὺς ἐν Αἰγύπτῳ ἀνέμους τῆς πονηρίας καθ' ἡμῶν ἐγείραντος, στήναι μᾶλλον με πρὸς τὸν ἀγῶνα παρεκάλει ὁ λόγος καὶ τηρῆσαι τὸ ἡγεμονικόν, μήποτε μοχθηροὶ λογισμοὶ ἐξισχύσωσι τὸν χειμῶνα καὶ τῆ ψυχῆ μου ἐπεισαγαγεῖν, ἥπερ ἀκαίρως, πρὶν γαλήνην τὴν διάνοιαν λαβεῖν, συνάπτειν τὰ ἐξῆς τῆς γραφῆς· καὶ οἱ συνήθεις δὲ ταχυγράφοι μὴ παρόντες τοῦ ἔχεσθαι τῶν ὑπαγορεύσεων ἐκώλυον. 6.2.10 Νῦν δ' ὅτε τὰ καθ' ἡμῶν πεπυρωμένα πολλὰ σβεννύντος θεοῦ βέλη ἡμβλυνταὶ καὶ ἐνεθισθεῖσα ἡμῶν ἡ ψυχὴ τοῖς συμβεβηκόσι διὰ τὸν οὐράνιον λόγον φέρειν ῥᾶον βιάζεται τὰς γεγενημένας ἐπιβουλάς, ὡσπερὶ ποσῆς εὐδίας λαβόμενοι οὐκέτι ὑπερτιθέμενοι ὑπαγορεύειν τὰ ἀκόλουθα βουλόμεθα, θεὸν διδάσκαλον ὑπηχοῦντα ἐν τῷ ἀδύτῳ τῆς ψυχῆς ἡμῶν παρεῖναι εὐχόμενοι, ἵνα τέλος λάβῃ ἡ τῆς διηγήσεως τοῦ κατὰ Ἰωάννην εὐαγγελίου οἰκοδομῆς. 6.2.11 Γένοιτο δ' ὁ θεὸς ἐπήκοος ἡμῶν τῇ εὐχῇ, εἰς τὸ συνάψαι δυνηθῆναι τὸ σῶμα τοῦ ὅλου λόγου, μηκέτι μεσολαβούσης περιστάσεως διακοπὴν τοῦ εἰρμού τῆς γραφῆς ὁποῖαν δήποτε ἐνεργάσασθαι δυναμένης. Ἴσθι δὲ ὅτι ἀπὸ πολλῆς προθυμίας δευτέραν ταύτην ἀρχὴν ποιῶμαι ἔκτου τόμου διὰ τὸ τὰ προὑπαγορευθέντα ἡμῖν ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ οὐκ οἶδ' ὅπως μὴ κεκομίσθαι. 6.2.12 Βέλτιον γὰρ ἡγησάμην, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀπράκτως μοι τοῦδε τοῦ ἔργου παρελθεῖν καὶ τοῦτον τὸν χρόνον, ἥδη τῶν λοιπῶν ἄρξασθαι καὶ μὴ ἐπ' ἀδήλω τῷ εὐρεθήσεσθαι τὰ προὑπαγορευθέντα ἡμῖν ἀναμένων, κέρδος οὐκ ὀλίγον ἀπολέσαι τὸ τῶν μεταξὺ ἡμερῶν. Καὶ ταῦτα μὲν αὐτάρκως πεπροοιμιάσθω· ἥδη δὲ καὶ τῆς λέξεως ἐχώμεθα. 6.3.n Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ Ἰωάννου. 6.3.13 Δευτέρα αὕτη ἀναγεγραμμένη Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ περὶ Χριστοῦ μαρτυρία, τῆς προτέρας ἀρξαμένης ἀπὸ τοῦ «Οὗτος ἦν ὁ εἰπὼν· Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος» καὶ ληγουσῆς εἰς τὸ «Μονογενὴς θεὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς ἐκεῖνος ἐξηγήσατο». Οὐχ ὑγιῶς δὲ ὁ Ἡρακλέων ὑπολαμβάνει «Οὐδεὶς τὸν θεὸν ἑώρακεν πώποτε» καὶ τὰ ἐξῆς, φάσκων εἰρησθαι οὐκ ἀπὸ τοῦ βαπτιστοῦ ἀλλ' ἀπὸ τοῦ μαθητοῦ. 6.3.14 Εἰ γὰρ καὶ κατ' αὐτὸν τὸ «Ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν, καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος· ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο» ὑπὸ τοῦ

βαπτιστοῦ εἴρηται, πῶς οὐκ ἀκόλουθον <τὸ> τὸν ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ εἰληφότα καὶ χάριν δευτέραν ἀντὶ προτέρας χάριτος ὁμολογοῦντά τε διὰ Μωσέως μὲν δεδόσθαι τὸν νόμον, τὴν δὲ χάριν καὶ τὴν ἀλήθειαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γεγονέναι, ἐκ τῶν ἀπὸ τοῦ πληρώματος εἰς αὐτὸν ἐληλυθόντων νενοηκέναι πῶς «θεὸν οὐδεὶς ἑώρακεν πώποτε», καὶ τὸ τὸν μονογενῆ εἰς τὸν κόλπον ὄντα τοῦ πατρὸς τὴν ἐξήγησιν αὐτῷ καὶ πᾶσι τοῖς ἐκ τοῦ πληρώματος εἰληφόσι παραδεδωκέναι; 6.3.15 Οὐ γὰρ νῦν πρῶτον ἐξηγήσατο «<ὁ ὢν> εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς» ὡς οὐδενὸς ἐπιτηδεῖου πρότερον γεγενημένου λαβεῖν, ἢ τοῖς ἀποστόλοις διηγήσατο· εἶγε πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι ὢν διδάσκει ἡμᾶς τὸν Ἀβραὰμ ἠγαλλιᾶσθαι, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν αὐτοῦ καὶ ἐν χαρᾷ γεγονέναι. Καὶ τὸ «Ἐκ τοῦ πληρώματος δὲ αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν» καὶ τὸ «Χάριν ἀντὶ χάριτος», ὡς ἐν τοῖς πρὸ τούτων εἰρήκαμεν, δηλοῖ καὶ τοὺς προφήτας ἀπὸ τοῦ πληρώματος Χριστοῦ τὴν δωρεὰν κεχωρηκέναι, καὶ τὴν δευτέραν χάριν ἀντὶ τῆς προτέρας αὐτοὺς εἰληφέναι· ἐφθάκεισαν γὰρ κάκεῖνοι ὑπὸ τοῦ πνεύματος χειραγωγούμενοι μετὰ τὴν ἐν τοῖς τύποις εἰσαγωγὴν ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας θέαν. 6.3.16 Διόπερ οὐ πάντες οἱ προφῆται ἀλλὰ πολλοὶ ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἃ οἱ ἀπόστολοι ἔβλεπον. Εἰ γὰρ ἦν προφητῶν διαφορὰ, οἱ τετελειωμένοι καὶ διαφέροντες οὐκ ἐπεθύμησαν ἰδεῖν, ἃ εἶδον οἱ ἀπόστολοι· τεθεωρήκασιν γὰρ αὐτά· οἱ δὲ μὴ φθάσαντες ὁμοίως τούτοις εἰς τὸ ὕψος ἀναβῆναι τοῦ λόγου ἐν ὁρέξει γεγόνασι τῶν τοῖς ἀποστόλοις διὰ Χριστοῦ ἐγνωσμένων. Τὸ γὰρ «ἰδεῖν» ἡμεῖς οὐ σωματικῶς εἰρηῆσθαι ἐξειλῆ φαμεν, καὶ τὸ «ἀκοῦσαι» πνευματικῶς ἀπαγγελλόμενον νενοήκαμεν, μόνου τοῦ ὧτα κτησαμένου ἀκούειν παρεσκευασμένου τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ· ὅπερ οὐ πᾶν ἀθρώως γίνεται. 6.4.17 Ἔτι δὲ περὶ τοῦ τοὺς πρὸ τῆς σωματικῆς ἐπιδημίας τοῦ Ἰησοῦ ἀγίους πλέον τι τῶν πολλῶν τῶν πιστευόντων ἐσχηκότας τὰ τῆς θεϊότητος μυστήρια κατανενοηκέναι, τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ διδάσκοντος αὐτοὺς καὶ πρὶν γένηται σὰρξ – ἀεὶ γὰρ εἰργάζετο, μιμητὴς τοῦ πατρὸς ὢν περὶ οὗ λέγει· «Ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται»–, ἔστιν ἐπιλογίσασθαι καὶ ἀπὸ τούτων τῶν λέξεων· 6.4.18 φησὶ που πρὸς τοὺς σαδδουκαίους ἀπιστοῦντας τῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ· «Οὐκ ἀνέγνωτε τὸ ῥηθὲν ἐπὶ τῆς βιάτου ὑπὸ τοῦ θεοῦ· Ἐγὼ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακώβ; θεὸς δὲ οὐκ ἔστινεκρῶν ἀλλὰ ζώντων.» Εἰ τοίνυν ὁ θεὸς «οὐκ ἐπαισχύνεται θεὸς» τῶν ἀνδρῶν τούτων «καλεῖσθαι», καὶ ἐν ζῶσιν ὑπὸ Χριστοῦ καταριθμοῦνται, υἱοὶ τε τοῦ Ἀβραὰμ πάντες εἰσὶν οἱ πιστεύοντες, ἐπεὶ ἐνευλογοῦνται τῷ πιστῷ Ἀβραὰμ πάντα τὰ ἔθνη, πατρὶ τῶν ἐθνῶν ὑπὸ θεοῦ τεθειμένῳ, διστάζομεν παραδέξασθαι ἐγνωκέναι τοὺς ζῶντας τὰ τῶν ζώντων μαθήματα, μαθητευθέντας Χριστῷ τῷ πρὸ ἐωσφόρου γεγενημένῳ πρὶν γένηται σὰρξ; 6.4.19 Διὰ τοῦτο δὲ ἔζων, ἐπεὶ μετεῖχον τοῦ εἰπόντος· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ» καὶ ἐχώρουν ὡς τηλικούτων κληρονόμοι ἐπαγγελιῶν ἐπιφάνειαν οὐ μόνον ἀγγέλων ἀλλὰ καὶ θεοῦ ἐν Χριστῷ καὶ τάχα ὀρώντες τὴν εἰκόνα τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ἐπεὶ ὁ ἑωρακὼς τὸν υἱὸν ἑώρακε τὸν πατέρα, ἀναγεγραμμένοι εἰσὶ, θεὸν νενοηκότες καὶ θεοῦ λόγων θεοπρεπῶς ἀκηκοότες, ἑωρακέναι θεὸν καὶ ἀκηκοέναι αὐτοῦ. 6.4.20 Ἐγὼ δ' οἶμαι ὅτι οἱ τελείως καὶ γνησίως υἱοὶ τοῦ Ἀβραὰμ τῶν πνευματικῶν νοουμένων πράξεων αὐτοῦ εἰσὶν υἱοὶ καὶ τῆς φανερωθείσης αὐτῷ γνώσεως, τῶν ἐκείνῳ γνωσθέντων καὶ πραχθέντων ἐγγινομένων τοῖς χρηματίζουσιν υἱοῖς τοῦ πατριάρχου, καθ' ἃ διδάσκει τοὺς ἔχοντας ὧτα λέγων· «Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε.» 6.4.21 Καὶ εἰ «Σοφὸς νοήσει τὰ ἀπὸ ἰδίου στόματος, ἐπὶ δὲ χεῖλεσι φορέσει ἐπιγνωμοσύνην», ἀναγκαῖον ἦτοι προπετῶς ἀποφῆνασθαί τινα περὶ τῶν προφητῶν ὡς οὐ σοφῶν, εἰ μὴ νενοήκασιν «τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος», ἢ τὸ εὐφημον καὶ ἀληθὲς παραδεξαμένους, ὅτι ἦσαν οἱ προφῆται σοφοί, ὅμοιοι λογεῖν νενοηκέναι αὐτοὺς «<τὰ> ἀπὸ ἰδίου στόματος» καὶ ἐπὶ τοῖς χεῖλεσι πεφορεκέναι τὴν

ἐπιγνωμοσύνην. 6.4.22 Καὶ δῆλον ὅτι Μωσῆς ἑώρα τῷ νοῖ τὴν ἀλήθειαν τοῦ νόμου καὶ τὰς κατὰ ἀναγωγὴν ἀλληγορίας τῶν ἀναγεγραμμένων παρ' αὐτῷ ἱστοριῶν· Ἰησοῦς δὲ τὴν ἀληθῆ κληροδοσίαν γενομένην μετὰ τὴν καθάρεισιν τῶν εἴκοσι καὶ ἑννέα βασιλέων συνίει, μᾶλλον ἡμῶν δυνάμενος συνορᾶν τίνων ἀληθῶν σκιαὶ ἐτύγχανον τὰ δι' αὐτοῦ ἐπιτελούμενα. 6.4.23 Δῆλον δ' ὅτι καὶ Ἡσαΐας τὸ μυστήριον ἑώρα τοῦ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθεζομένου καὶ τῶν δύο σεραφίμ καὶ τῶν περυγῶν αὐτῶν, τοῦ τε θυσιαστηρίου καὶ τῆς λαβίδος, καὶ τῆς ἐπικαλύψεως τοῦ προσώπου καὶ τῶν ποδῶν γινομένης ὑπὸ τῶν σεραφίμ· Ἰεζεκιήλ δὲ τὰ χερουβίμ καὶ τὴν πορείαν αὐτῶν καὶ τὸ ἐπ' αὐτῶν στερέωμα καὶ τὸν ἐπικαθεζόμενον τῷ θρόνῳ. Ὡς τί ἂν εἴη ἐνδοξότερον καὶ ὑψηλότερον; 6.4.24 Καὶ ἵνα μὴ καθ' ἓν λέγων ἐπὶ πολὺ μηκύνω τὸν λόγον βουλόμενος κατασκευάζειν οὐκ ἔλαττον τῶν τοῖς ἀποστόλοις ὑπὸ Χριστοῦ ἀποκαλυφθέντων ἐγνωκέναι τοὺς τετελειωμένους ἐν ταῖς προτέραις γενεαῖς, ἀποκαλύπτοντος αὐτοῖς τοῦ καὶ τοὺς ἀποστόλους διδάξαντος τὰ ἀπόρρητα τῆς θεοσεβείας μυστήρια, ἔτι ὀλίγα προσθεῖς κρίνειν τοῖς ἐντυγχάνουσι καταλείψω καὶ ὁ βούλονται περὶ τούτων σκοπεῖν. 6.4.25 Φησὶ γὰρ ἐν τῇ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ ὁ Παῦλος· «Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίζαι κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν διὰ τῶν γραφῶν προφητικῶν καὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.» Εἰ γὰρ διὰ γραφῶν προφητικῶν τὸ πάλαι σεσιωπημένον μυστήριον πεφανέρωται τοῖς ἀποστόλοις καὶ οἱ προφητῶν ἐνόουν «τὰ ἀπὸ ἰδίου στόματος», ἅτε ὄντες «σοφοί», τὰ πεφανερωμένα τοῖς ἀποστόλοις οἱ προφητῶν ἤδυσαν. 6.4.26 Ἐπεὶ δὲ τοῖς πολλοῖς οὐκ ἀπεκαλύπτετο, διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Παῦλος· «Ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις ἐν πνεύματι, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα.» Ὅρα δέ-εἰ καὶ οὕτως οἷον τε ἀνθυπενεχθησομένην ἀνθυποφορὰν ὑπὸ τῶν μὴ παραδεχομένων τὸν λόγον τὴν λέξιν ταύτην οὕτως ἐκλαβεῖν τὸ «ἀποκαλυπτόμενον»-μήποτε διχῶς ἔστιν ἰδεῖν «ἀποκαλυπτόμενον», καθ' ἓνα μὲν τρόπον ὅτε νοεῖται, καθ' ἕτερον δὲ ἐὰν ἦ τοιοῦτο τὸ προφητευόμενον, ὥστε γενέσθαι καὶ πληρωθῆναι αὐτό· τότε γὰρ ἀποκαλύπτεται, ὅτε ἐπιτελεῖται πληρούμενον. 6.5.27 Τὸ τοίνυν τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμετόχα εἶναι τῆς ἐπαγγελίας ἐν Χριστῷ, ὅσον μὲν ἐπὶ τῇ γνώσει τοῦ ἔσεσθαι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμετόχα, καὶ πότε ἔσεσθαι, καὶ διὰ τί, καὶ τίνα ὄντα, καὶ πῶς ξένα τῶν διαθηκῶν τυγχάνοντα καὶ ἀλλότρια τῆς ἐπαγγελίας σύσσωμα καὶ συμμετόχα ὕστερον ἐσόμενα, ἤδυσαν οἱ προφητῶν, ἀποκαλυφθέντος αὐτοῖς τούτου. 6.5.28 Ἄλλ' οὐχ οὕτως τοῖς νοοῦσιν, οὐχ ὁρῶσι δὲ ἐπιτελούμενα τὰ προφητευόμενα, ἀποκεκάλυπται τὰ ἐσόμενα ὡς τοῖς ὑπ' ὄψιν θεωροῦσι τὴν ἔκβασιν αὐτῶν· ὅπερ γέγονεν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων. Οὕτω γάρ, ὡς οἶμαι, ἐνόουν τὰ πράγματα οὐ μᾶλλον τῶν πατέρων καὶ προφητῶν, ἀληθεύεται δὲ περὶ αὐτῶν τὸ «Ὁ ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἀπεκαλύφθη, ὡς νῦν τοῖς ἀποστόλοις καὶ προφήταις, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμετόχα τῆς ἐπαγγελίας ἐν Χριστῷ» τῷ πρὸς τῶν νοεῖν αὐτοὺς τὰ μυστήρια καὶ τὴν ἐνέργειαν διὰ τοῦ πράγματος ἐπιτελουμένου κατανοεῖν. 6.5.29 Δύναται δὲ καὶ τὸ «Πολλοὶ προφητῶν καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς βλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε, καὶ οὐκ ἤκουσαν» τὴν ὁμοίαν ἔχειν διήγησιν, οἷον ἐπιθυμησάντων κάκεινων ἰδεῖν οἰκονομούμενον τὸ μυστήριον τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἐνσωματώσεως καὶ καταβάσεως ἐπὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ σωτηρίου τοῖς πολλοῖς πάθους αὐτοῦ. Ὡς ἐπὶ παραδείγματος καὶ ἄλλο τι τοιοῦτον ἐλαμβάνομεν· ἔστω τινὰ τῶν ἀποστόλων, συνιέντα «τὰ ἄρρητα ῥήματα ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι», μὴ ὀφόμενον τὴν παρὰ τοῖς πεπιστευκόσι κατηγελμένην δευτέραν σωματικὴν Ἰησοῦ ἐνδοξὸν ἐπιδημίαν, ἐπιθυμῆν αὐτὴν ὁρᾶν· ἕτερον δὲ τινὰ οὐ μόνον τὰ αὐτὰ τῷ ἀποστόλῳ <οὐκ> ἠκριβωκότα καὶ

νενοηκότα, ἀλλὰ καὶ πολλῶ αὐτοῦ ἔλαττον ἀντεχόμενον τῆς θείας ἐλπίδος καταλαμβάνειν τὴν δευτέραν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίαν, ἣν ἐπιτεθυμηκέτω μὲν κατὰ τὸ παράδειγμα ὁ ἀπόστολος, μὴ τεθεωρηκέτω δέ· 6.5.30 οὐ ψεῦδος δὴ ἐροῦμεν ὅτι οἶδε δύο, ἃ ἐπεθύμησεν ὁ ἀπόστολος ἰδεῖν ἢ καὶ ἀπόστολοι, τεθέανται, καὶ οὐ πάντως παρὰ τοῦτο συνετωτέρους αὐτοὺς ἢ μακαριωτέρους ἀνάγκη λέγειν τῶν ἀποστόλων· οὕτως οὐδὲ τοὺς ἀποστόλους σοφωτέρους τῶν πατέρων ἢ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἐπιπλεῖον δι' ἀρετὴν ἀξιωθέντων ἐπιφανειῶν καὶ ἐμφανειῶν θείων καὶ ἀποκαλύψεων μυστηρίων μεγάλων. 6.6.31 Ἐπιπλέον δὲ διετρίψαμεν ἐξετάζοντες περὶ τούτων, ἐπεὶ τῇ φαντασίᾳ τοῦ δοξάζειν τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν πολλῶ σοφωτέρους τοὺς ἀποστόλους τῶν πατέρων καὶ τῶν προφητῶν λέγοντες οἱ μὲν καὶ ἕτερον ἀναπεπλάκασιν θεὸν μείζονα, οἱ δὲ μὴ τοῦτο τολμήσαντες ὅσον ἐπὶ τῷ αὐτῶν λόγῳ διὰ τὸ ἀβασάνιστον τῶν δογμάτων χρεοκοποῦσι τὴν δεδομένην τοῖς πατράσι καὶ τοῖς προφήταις ἀπὸ θεοῦ διὰ Χριστοῦ δωρεάν, δι' οὗ «τὰ πάντα ἐγένετο»· εἰ δὲ τὰ πάντα, δῆλον ὅτι καὶ τὰ ἐκείνοις ἀποκαλυφθέντα καλὰ καὶ πεπραγμένα σύμβολα μυστηρίων θεοσεβείας ἀγίων. 6.6.32 Ἐπεὶ δὲ πάντῃ φράσσεσθαι δεῖ τοὺς γενναίους Χριστοῦ στρατιώτας ὑπὲρ ἀληθείας, οὐδαμοῦ κατὰ τὸ δυνατόν παρεῖσθυσιν ἑῶντας ἐγγενέσθαι τῇ ἀπὸ τοῦ ψεύδους πιθανό τητι, φέρε καὶ ταῦτα σκοπήσωμεν. 6.6.33 Τάχα γὰρ φήσουσι τὴν προτέραν Ἰωάννου περὶ Χριστοῦ μαρτυρίαν εἶναι· «Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν», τὸ δὲ «Ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος» καὶ τὰ ἐξῆς εἰρησθαι ἐκ προσώπου τοῦ μαθητοῦ. 6.6.34 Ἀναγκαῖον δὲ καὶ οὕτως διελέγξαι ὡς βεβιασμένην καὶ ἀνακόλουθον τὴν ἐκδοχὴν· πάνυ γὰρ βίαιον τὸ οἶεσθαι αἰφνί διον οἶονεὶ ἀκαίρως διακόπτεσθαι τὸν τοῦ βαπτιστοῦ λόγον ὑπὸ τοῦ λόγου τοῦ μαθητοῦ, καὶ παντὶ τῷ καὶ ἐπὶ ποσὸν ἀκούειν συμφράσεως λεγομένων ἐπισταμένῳ σαφὲς τὸ τοῦ εἰρμού τῆς λέξεως· «Οὗτος ἦν ὁ εἰπών· Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν.» 6.6.35 Διδάσκει δὲ ὁ βαπτιστὴς πῶς ἔμπροσθεν αὐτοῦ γέγονεν Ἰησοῦς τῷ πρῶτος αὐτοῦ–ἐπεὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως–εἶναι διὰ τοῦ «Ὅτι ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν». Διὰ τοῦτο γάρ, φησὶν, «ἔμπροσθέν μου γέγονεν, ὅτι πρῶτός μου ἦν». Διὰ τοῦτο δὲ νοῶ αὐτὸν πρῶτόν μου ὄντα καὶ τιμιώτερον παρὰ τῷ πατρί, ἐπεὶ ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἐγώ τε καὶ οἱ πρὸ ἐμοῦ προφῆται εἰλήφαμεν χάριν τὴν θειοτέραν καὶ μείζονα καὶ προφητικὴν ἀντὶ χάριτος τῆς κατὰ τὴν προαίρεσιν ἡμῶν ἀποδεχθείσης παρ' αὐτοῦ. 6.6.36 Διὰ τοῦτο δὲ καὶ «ἔμπροσθεν γέγονεν ὅτι πρῶτός μου ἦν», ἐπεὶ καὶ νενοήκαμεν ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ εἰληφότες, τὸν μὲν νόμον διὰ Μωσέως δεδόσθαι, οὐχ ὑπὸ Μωσέως, τὴν δὲ χάριν καὶ τὴν ἀλήθειαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ οὐ δεδόσθαι μόνον ἀλλὰ καὶ γεγονέναι, τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς αὐτοῦ τὸν τε νόμον διὰ Μωσέως δεδωκότος, χάριν δὲ καὶ ἀλήθειαν πεποιηκότος διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν ἐπ' ἀνθρώπους φθάσασαν. 6.6.37 Εὐγνωμονέστερον γὰρ ἀκούσαντες τῆς λέξεως τῆς φασκούςης· «Ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο» οὐ ταραχθησόμεθα ὡς ὑπὸ ἐναντιώματος ταύτη τῇ φωνῇ ὄντος τοῦ «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ». Εἰ γὰρ Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ φάσκων· «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια», πῶς ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γίνεται; Αὐτὸς γὰρ τις δι' ἑαυτοῦ οὐ γίνεται. 6.6.38 Ἀλλὰ νοητέον ὅτι ἡ αὐτοαλήθεια ἢ οὐσιώδης καί, ἴν' οὕτως εἶπω, πρωτότυπος τῆς ἐν ταῖς λογικαῖς ψυχαῖς ἀληθείας, ἀφ' ἧς ἀληθείας οἶονεὶ εἰκόνας ἐκείνης ἐντετύπωνται τοῖς φρονουσί τὴν ἀλήθειαν, οὐχὶ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο οὐδ' ὅλως διὰ τινος, ἀλλ' ὑπὸ θεοῦ ἐγένετο· ὡς καὶ ὁ λόγος οὐ διὰ τινος ὁ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν καὶ ἡ σοφία, ἦν «ἔκτισεν ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ ὁ θεός», οὐ διὰ τινος, οὕτως οὐδὲ ἡ ἀλήθεια διὰ τινος. 6.6.39 Ἡ δὲ παρ' ἀνθρώποις ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· οἷον ἡ ἐν Παύλῳ ἀλήθεια καὶ τοῖς

ἀποστόλοις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Καὶ οὐ θαυμαστὸν μιᾶς οὔσης ἀληθείας οἶονεὶ πολλὰς ἀπ' ἐκείνης λέγειν ἔρρηκέναι. Οἶδε γοῦν ὁ προφήτης Δαβὶδ πολλὰς ἀληθείας λέγων· «Ἀληθείας ἐκζητεῖ κύριος· οὐ γὰρ τὴν μίαν ἐκζητεῖ ἀλήθειαν ὁ πατὴρ αὐτῆς, ἀλλὰ τὰς πολλὰς, δι' ἃς σώζονται οἱ ἔχοντες αὐτάς. 6.6.40 Τὸ δ' ὅμοιον τῷ περὶ τῆς ἀληθείας καὶ τῶν ἀληθειῶν λόγῳ εὐρίσκομεν εἰρημένον περὶ δικαιοσύνης καὶ δικαιοσύνης. Ἡ γὰρ αὐτοδικαιοσύνη ἢ οὐσιώδης Χριστὸς ἐστίν· «Ὁς ἐγενήθη σοφία ἡμῖν ἀπὸ θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις.» Ἀπ' ἐκείνης δὲ τῆς δικαιοσύνης ἢ ἐν ἐκάστῳ δικαιοσύνη τυποῦται, ὡς γίνεσθαι ἐν τοῖς σωζομένοις πολλὰς δικαιοσύνας· διὸ καὶ γέγραπται «Ὅτι δίκαιος κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν»· οὕτω γὰρ ἐν τοῖς ἀκριβέσιν ἀντιγράφοις εὐρομεν καὶ ταῖς λοιπαῖς παρὰ τοὺς ἑβδομήκοντα ἐκδόσεις καὶ τῷ Ἑβραϊκῷ. 6.6.41 Ἐπίστησον δὲ εἰ δύναται ὁμοίως καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα Χριστὸς εἶναι λέγεται ἐνικῶς, πληθύνοντα ἀνάλογον ὄνομα μάζεσθαι πληθυντικῶς, οἷον Χριστὸς ἐστίν ἢ ζωὴ ἡμῶν, ὡς αὐτὸς ὁ σωτὴρ φησιν· «Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ» καὶ ὁ ἀπόστολος· «Ὅταν <δ> Χριστὸς φανερωθῇ, ἡ ζωὴ ὑμῶν, τότε καὶ ὑμεῖς σὺν αὐτῷ φανερωθήσεσθε ἐν δόξῃ.» Ἐν ψαλμοῖς δὲ πάλιν ἀναγέγραπται· «Κρεῖττον τὸ ἔλεός σου ὑπὲρ ζωᾶς»· διὰ γὰρ τὸν ἐν ἐκάστῳ Χριστὸν ὄντα ζωὴν πληθύνονται αἱ ζωαί. 6.6.42 Τάχα δὲ οὕτω ζητητέον καὶ τὸ «Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ»; Οἶονεὶ γὰρ καθ' ἕκαστον ἅγιον Χριστὸς εὐρίσκεται, καὶ γίνονται διὰ τὸν ἕνα Χριστὸν πολλοὶ χριστοὶ οἱ ἐκείνου μιμηταὶ καὶ κατ' αὐτὸν εἰκόνα ὄντα θεοῦ μεμορφωμένοι· ὅθεν ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου φησίν· «Μὴ ἄψησθε τῶν χριστῶν μου.» Ὁ τοίνυν ἐδόξαμεν παρεληλυθέναι διηγούμενοι τὸ «Ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο», τοῦτο νῦν κατὰ τὸ ἐμπεσὸν ἀνεπτύξαμεν· ἅμα δὲ παρεστήσαμεν ὅτι τοῦ βαπτιστοῦ Ἰωάννου ἐστίν ἡ φωνὴ ἔτι καὶ διὰ τούτων μαρτυροῦντος τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ. 6.7.43 Ἦδη οὖν ἴδωμεν τὴν δευτέραν Ἰωάννου μαρτυρίαν. Ἀπὸ Ἱεροσολύμων Ἰουδαῖοι, ὡς συγγενεῖς ὄντες τοῦ βαπτιστοῦ ἀπὸ γένους ἱερατικοῦ τυγχάνοντος, ἱερεῖς πέμπουσι καὶ λευίτας πευσσομένους, ὅστις ποτὲ εἶπεν ὁ Ἰωάννης· Ὁ δὲ λέγων τὸ «Ἐγὼ οὐκ εἰμι ὁ Χριστὸς» δι' αὐτοῦ τούτου ὁμολογίαν ἀληθείας πεποίηται, καὶ οὐχ, ὡς ἂν τις ὑπολάβοι, διὰ τὸ «Οὐκ εἰμι ὁ Χριστὸς» ἠρνήσατο· οὐ γὰρ ἐστὶν ἄρνησις τὸ εἰς δόξαν Χριστοῦ λέγειν, μὴ αὐτὸν εἶναι Χριστόν. 6.7.44 Ἄπαξ δὲ οἱ πεμφθέντες ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ λευῖται ἀκούσαντες τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν τὸν προσδοκώμενον Χριστόν, πυνθάνονται περὶ τοῦ δευτέρου ἐλπίζομένου παρ' αὐτοῖς τιμίου ὀνόματος Ἠλίου, εἰ αὐτὸς εἶπεν ἐκεῖνος. Λέγει δὲ μὴ τυγχάνειν Ἠλίας πάλιν ὁμολογῶν διὰ τοῦ «Οὐκ εἰμι» τὸ ἀληθές. 6.7.45 Ἐπεὶ δὲ πολλῶν προφητῶν γινομένων ἐν Ἰσραὴλ εἰς τις ὁ ὑπὸ Μωσέως προφητευθεὶς ἐξαιρέτως προσεδόκατο κατὰ τὸ φάσκον ῥητόν· «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἡμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ, αὐτοῦ ἀκούσεσθε. Καὶ ἔσται πᾶσα ψυχὴ, ἥτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ», τρίτον ἐρωτῶσιν οὐχὶ εἰ προφήτης εἶπεν, ἀλλ' εἰ «ὁ» προφήτης. 6.7.46 Καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα ἐκείνων οὐκ ἐπὶ Χριστοῦ ταπτόντων ἀλλ' οἰομένων ἕτερον παρὰ τὸν Χριστὸν αὐτὸν εἶναι, αὐτὸς γινώσκων τὸν οὐ πρόδρομος ἐστὶν ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς καὶ ὁ προφήτης οὗτος ἐστὶν ὁ προφητευθεὶς, φησὶν «Οὐ»· τάχα <ἂν> τὸ «Ναὶ» ἀποκρινάμενος, εἰ χωρὶς τοῦ ἄρθρου ἠρωτήκεισαν· οὐ γὰρ ἠγγόνει προφήτης ὢν. 6.7.47 Καὶ ἐν ταύταις ὅλαις ταῖς ἀποκρίσεσιν ἢ δευτέρα οὐδέπω τετέλεσται μαρτυρία Ἰωάννου, ἕως τοῖς αἰτοῦσιν ἀπόκρισιν ἀπαγγελθησομένην τοῖς πέμψασιν ἑαυτὸν ἀπὸ προφητικῆς κατήγγειλε φωνῆς τῆς τοῦ Ἡσαΐου οὕτως ἐχοῦσης· «Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου.» 6.8.48 Ἄξιον δὲ ζητῆσαι πότερον τετέλεσται ἢ δευτέρα μαρτυρία καὶ τρίτη γίνεται πρὸς ἀπεσταλμένους ἐκ τῶν φαρισαίων καὶ βουλομένους μαθεῖν τί δήποτε βαπτίζει, μήτε Χριστὸς μήτε Ἠλίας μήτε ὁ προφήτης τυγχάνων, ἐν τῷ «Ἐγὼ βαπτίζω

ἐν ὕδατι· μέσος δὲ ὑμῶν ἔστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, οὗ οὐκ εἰμί ἐγὼ ἄξιός ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος», ἡ μέρος τῆς δευτέρας ἐστὶ καὶ τὸ ἀπαγγελλόμενον πρὸς τοὺς φαρισαίους. 6.8.49 Ἐγὼ δ' ὅσον ἐκ τῆς λέξεως ἔστι στοχάσασθαι εἶποιμ' ἂν τρίτην εἶναι μαρτυρίαν τὸν πρὸς τοὺς ἀποσταλέντας ἀπὸ τῶν φαρισαίων λόγον. Παρατηρητέον μέντοι γε ὅτι ἡ πρώτη μαρτυρία τὸ ἔνθεον τοῦ σωτήρος παρίστησιν, ἡ δὲ δευτέρα τὴν ὑπόνοιαν τῶν δισταζόντων μήποτε Ἰωάννης εἶη Χριστὸς καθαιρεῖ, ἡ δὲ τρίτη τὸν ἀοράτως τοῖς ἀνθρώποις παρόντα κηρύττει ὅσον οὐδέπω ἐλευσόμενον. 6.8.50 Πρὶν δὲ τῶν ἐξῆς μαρτυριῶν, καθ' ἃς δεικνύμενος μαρτυρεῖται, ἐκάστην λέξιν ἴδωμεν τῆς δευτέρας καὶ τρίτης μαρτυρίας, τοῦτο πρῶτον ἐπιτηρήσαντες ὅτι δύο ἀποστολαὶ γίνονται πρὸς τὸν βαπτιστὴν· μία μὲν ἀπὸ Ἱεροσολύμων ὑπὸ Ἰουδαίων πεμπόντων «ἱερεῖς καὶ λευῖταις, ἵνα ἐρωτῆσωσιν αὐτόν· Σὺ τίς εἶ;» ἕτερα δὲ φαρισαίων ἀποστελόντων καὶ πρὸς τὴν γεγεννημένην ἀπόκρισιν τοῖς ἱερεῦσιν καὶ λευῖταις ἐπαπορούντων. 6.8.51 Παρατήρει τοίνυν πῶς κατὰ τὸ ἱερατικὸν καὶ λευῖτικὸν πρόσωπόν ἐστι μεθ' ἡμερότητος λεγόμενα καὶ φιλομαθείας τὸ «Σὺ τίς εἶ;» καὶ τὸ «Τί οὖν; σὺ Ἥλιος εἶ;» καὶ τὸ «Ὁ προφήτης ἄρα εἶ σύ;» καὶ ἐπὶ τούτοις· «Τίς εἶ, ἵνα ἀποκρισὶν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς; τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ;» οὐδὲν γὰρ αὐθαδὲς οὐδὲ θρασὺ ἐν τῇ τούτων ἐστὶ πεύσει, ἀλλὰ πάντα ἀρμόττοντα ἀκριβέσιν θεραπευταῖς θεοῦ. 6.8.52 Οἱ δὲ ἀπὸ τῶν φαρισαίων ἀπεσταλμένοι οὐδὲν περιεργα σαμένων πρὸς τὰ εἰρημένα τῶν λευῖτῶν καὶ ἱερέων, οἷονεὶ ὑβριστικὰς καὶ ἀνοητοτέρας προσάγουσι τῷ βαπτιστῇ φωνὰς διὰ τοῦ «Τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς οὐδὲ Ἥλιος οὐδὲ ὁ προφήτης;» καὶ σχεδὸν οὐ μαθεῖν βουλό μένοι ὡς οἱ προειρημένοι ἱερεῖς καὶ λευῖται ἀποστέλλουσιν, ἀλλὰ κωλύσαι ἀπὸ τοῦ βαπτίζεσθαι ἴσως οἰόμενοι οὐδενὸς ἑτέρου ἔργον τυγχάνειν τὸ βαπτίζεσθαι ἢ Χριστοῦ καὶ Ἥλιου καὶ τοῦ προφήτου. 6.8.53 Καὶ πανταχοῦ ἐπιμέλειαν τὸν ἀκριβῶς ἐντευξόμενον τῇ γραφῇ ποιητέον, τηρεῖν ἀναγκαίου ὄντος τὰ λεγόμενα ὑπὸ τίνων καὶ πότε λέγεται, ἵν' εὐρίσκωμεν τὸ τοῖς προσώποις ἀρμοζόντως περιτεθεῖσθαι λόγους δι' ὅλων τῶν ἀγίων βιβλίων. 6.9.n Τότε ἀπέστειλαν οἱ Ἰουδαῖοι ἐξ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ λευῖταις, ἵνα ἐρωτήσωσιν αὐτόν· Σὺ τίς εἶ; καὶ ὡμολόγησε καὶ οὐκ ἠρνήσατο, καὶ ὡμολόγησεν ὅτι Ἐγὼ οὐκ εἰμί ὁ Χριστὸς. 6.9.54 Καὶ τίνας ἐχρῆν πρεσβύτας πεπέμφθαι πρὸς τὸν Ἰωάννην ἀπὸ Ἰουδαίων καὶ πόθεν ἢ τοὺς διαφέρειν νενομισμένους κατ' ἐκλογὴν θεοῦ ἀπὸ τοῦ ἐξειλεγμένου παρὰ πᾶσαν τὴν λεγομένην γῆν ἀγαθὴν τόπου Ἱεροσολύμων, ἔνθα ὁ ναὸς ἦν τοῦ θεοῦ; Ἰωάννου μὲν οὖν μετὰ τοσαύτης πυνθά νονται τιμῆς· περὶ Χριστοῦ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ἀναγράφεται γεγονέναι ὑπὸ Ἰουδαίων· ἀλλ' ὅπερ Ἰουδαῖοι πρὸς Ἰωάννην ποιοῦσι, τοῦτο Ἰωάννης πρὸς Χριστὸν διὰ τῶν ἰδίων μαθητῶν πυνθανόμενος· «Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν;» 6.9.55 Καὶ Ἰωάννης μὲν πρὸς τοὺς ἐλληλυθότας ὁμολογήσας καὶ μὴ ἀρνησάμενος ὕστερον τὸ «Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ» ἀποφαίνεται· Χριστὸς δὲ τὴν ἀπόκρισιν ποιεῖται ὡς μείζονα τὴν μαρτυρίαν Ἰωάννου ἔχων λόγοις καὶ ἔργοις φάσκων· «Πορευθέντες ἀπαγγείλατε Ἰωάννη ἃ βλέπετε καὶ ἀκούετε· τυφλοὶ ἀναβλέπουσιν, χωλοὶ περιπατοῦσι, λεπροὶ καθαρίζονται, κωφοὶ ἀκούουσι, πτωχοὶ εὐαγγελίζονται.» Περὶ ὧν εὐκαιρότερον, θεοῦ διδόντος, ἐν τοῖς οἰκείοις διαλεχθῆμεθα τόποις. 6.9.56 Ἴσως δ' ἂν οὐκ ἀλόγως τις ἐπιστήσειε τί δήποτε τῶν ἱερέων καὶ λευῖτῶν πυνθανομένων Ἰωάννου οὐχὶ εἰ αὐτὸς εἶη ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ «Σὺ τίς εἶ;» ἀποκρίνεται ὁ βαπτιστὴς οὐχ ὅπερ ἐχρῆν πρὸς τὸ «Σὺ τίς εἶ;» «Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ»· ἀλλ' ὅπερ οἰκείως ἂν ἐλέγετο εἰ ἦσαν πυθόμενοι «Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς;» ἤρμωτε γὰρ πρὸς τὸ «Σὺ εἶ ὁ Χριστός;» τὸ «Ἐγὼ οὐκ εἰμί ὁ Χριστός;» πρὸς δὲ τὸ «Σὺ τίς εἶ;» τὸ «Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.» 6.9.57 Λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο ὅτι, ὡς εἰκός, ἕωρα ἀπὸ τῆς πεύσεως τὸ εὐλαβὲς τῶν ἱερέων καὶ λευῖτῶν ἐμφαινόντων μὲν ὑπόνοιαν

ὑπολήψεως, μήποτ' εἴη ὁ βαπτίζων Χριστός, γυμνότερον δὲ ὀνομάσαι τοῦτο ὑπὲρ τοῦ μὴ δοκεῖν εἶναι προπετεῖς φυλαττομένων. Ὅθεν εὐλόγως ὑπὲρ τοῦ πᾶσαν ὑπόνοιαν αὐτῶν πρῶτον περιαιρεθῆναι ψευδῆ τὴν περὶ ἑαυτοῦ, εἴθ' οὕτως παραστήσαι τὸ ἀληθές τὸ οὐκ εἶναι Χριστός πρὸ πάντων ἀποφαίνεται. 6.9.58 Δηλοῖ δὲ τὸ τοιοῦτόν τι αὐτοὺς ὑπονενοηκέναι ἢ δευτέρα ἐρώτησις καὶ ἔτι ἢ τρίτη. Ἐπεὶ γὰρ καὶ δεύτερον τῇ τιμῇ ἐλπίζόμενον μὲν καὶ μετὰ Χριστὸν αὐτοῖς τετιμημένον Ἥλιαν εἶναι ὑπελάμβανον, ἀποφαινομένου τοῦ Ἰωάννου ὡς οὐκ εἴη Χριστός ἠρώτησαν· «Τί οὖν; σὺ Ἥλιος εἶ; καὶ εἶπεν· Οὐκ εἰμί.» 6.9.59 Τὸ τρίτον εἰ αὐτὸς εἴη ὁ προφήτης βούλονται μαθεῖν· οὗ ἀποκριναμένου τὸ «Οὐ» οὐκέτι ἔχοντες ἰδικῶς ὄνομα ἐλπίζομένου ἐπιδημήσειν αὐτοῖς εἰπεῖν, φασίν· «Τίς εἶ; ἵνα ἀποκρισιν δώμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς· τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ;» τοῦτο δηλοῦντες· ταῦτα μὲν οὐκ εἶ ἄπερ ἐλπίζο μενα τῷ Ἰσραὴλ παρέσεσθαι προσδοκᾶται, ὅστις δὲ ὢν βαπ τίζεις οὐκ ἴσμεν· διόπερ τοῦτο ἡμᾶς δίδαξον, ἵν' ἔχωμεν ἀπαγ γεῖλαι τοῖς ἡμᾶς διὰ τοῦτο πέμψασι πρὸς σέ. 6.9.60 Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ἐχόμενον τῶν προκειμένων προσθή σομεν, ὅτι ὁ καιρὸς τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας ἔσαινεν τὸν λαὸν ἤδη πως ἐνεστηκῶς περὶ τὰ ἔτη τὰ ἀπὸ τῆς γενέσεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ ὀλίγῳ ἀνωτέρῳ μέχρι τῆς ἀναδείξεως τοῦ κηρύγματος. 6.9.61 Διόπερ, ὡς εἰκός, τῶν γραμματέων καὶ νομικῶν 6.9.61 τὸν ἐλπίζόμενον, ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν καταγαγόντων αὐτοῦ τὸν χρόνον, ἤδη προσδοκῶντων, ἐπεφύησαν Θευδᾶς, οὐκ ὀλίγον πλῆθος ὡς Χριστός, οἶμαι, συναγαγόν, καὶ μετ' ἐκεῖνον «Ἰούδας ὁ Γαλιλαῖος ἐν ταῖς τῆς ἀπογραφῆς ἡμέραις». Εἰκός οὖν θερμότερον τῆς Χριστοῦ ἐπιδημίας προσδοκωμένης καὶ λαλουμένης οἱ Ἰουδαῖοι ἀπὸ Ἱεροσολύμων τοὺς ἱερεῖς καὶ λευίτας πέμπουσι πρὸς τὸν Ἰωάννην διὰ τοῦ «Σὺ τίς εἶ;» μαθεῖν βουλόμενοι, εἰ αὐτὸς Χριστός εἶναι ὁμολογήσει. 6.10.n Καὶ ἠρώτησαν αὐτόν· Τί οὖν; σὺ Ἥλιος εἶ; καὶ λέγει· Οὐκ εἰμί. 6.10.62 Τίς οὐκ ἂν ζητήσαι τῶν ἀκουόντων Ἰησοῦ λέγοντος περὶ Ἰωάννου· «Εἰ θέλετε δέξασθαι, αὐτὸς ἐστὶν Ἥλιος ὁ μέλλων ἔρχεσθαι», πῶς πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας τὸ «Σὺ Ἥλιος εἶ;» λέγει Ἰωάννης· «Οὐκ εἰμί»· πῶς δὲ καὶ νοῆσαι δεῖ τὸν Ἰωάννην αὐτὸν εἶναι Ἥλιαν τὸν μέλλοντα ἔρχεσθαι κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Μαλαχίου οὕτως ἔχον· «Καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμῖν Ἥλιαν τὸν Θεσβίτην πρὶν ἔλθειν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ, ὃς ἀποκατα στήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱὸν καὶ καρδίαν ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, μὴ ἔλθω καὶ πατάξω τὴν γῆν ἄρδην»; 6.10.63 Καὶ ὁ τοῦ ὀφθέντος δὲ τῷ Ζαχαρίᾳ ἀγγέλου κυρίου ἐστῶτος ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος λόγος πρὸς τὸν Ζαχαρίαν παραπλήσιόν τι ἐμφαίνει τοῖς ὑπὸ τοῦ Μαλαχίου εἰρημένους διὰ τούτων· «Καὶ ἡ γυνή σου Ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην.» καὶ μετ' ὀλίγα· «Αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἥλιου, ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει δικαίων, ἐτοιμάσαι κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον.» 6.10.64 Πρὸς δὴ τὸ πρῶτον ὁ μὲν τις ἐρεῖ ὅτι ἑαυτὸν ἠγνῶει Ἰωάννης Ἥλιαν ὄντα· καὶ τάχα τούτῳ χρήσονται οἱ ἐκ τούτων τῷ περὶ μετενσωματώσεως παριστάμενοι λόγῳ, ὡς τῆς ψυχῆς μεταμφιεσμένης σώματα καὶ οὐ πάντως μεμνημένης τῶν προτέρων βίων. Οἱ δ' αὐτοὶ οὗτοι ἐροῦσι καὶ τινὰς τῶν Ἰουδαίων τῷ δόγματι συγκατατιθεμένους περὶ τοῦ σωτήρος εἰρηκέναι ὡς ἄρα εἷς τις εἴη τῶν ἀρχαίων προφητῶν ἀναστάς οὐκ ἀπὸ τῶν μνημείων ἀλλ' ἀπὸ τῆς γενέσεως. 6.10.65 Πῶς γὰρ ἐδύνατο, σαφῶς δεικνυμένης τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας ὑπολαμβανομένου τε πατρὸς αὐτῷ τυγχάνειν Ἰωσήφ τοῦ τέκτονος, νομίζειν ἕνα τινὰ τῶν προφητῶν αὐτὸν τυγχάνοντα ἐγηγέρθαι ἀπὸ τῶν νεκρῶν; Καὶ τῷ «Ἐξαλείψω δὲ πᾶσαν τὴν ἐξανάστασιν» ἀναγεγραμμένῳ ἐν τῇ Γενέσει οἱ αὐτοὶ χρώμενοι τὸν πεφροντικότεα πιθανότητος ἀπατηλὰς προσαγο μένας ἀπὸ τῶν γραφῶν λύειν εἰς ἀγῶνα παραστήσουσιν ἰστάμενον πρὸς τὸ δόγμα. 6.11.66 Ἄλλος δὲ τις ἐκκλησιαστικὸς τὸν

περὶ τῆς μετενσωματώσεως ἀποπτύων ὡς ψευδῆ λόγον, μὴ προσιέ μενός τε τὴν ψυχὴν Ἰωάννου Ἠλίαν ποτὲ γεγονέναι, τῷ προειρημένῳ λόγῳ τοῦ ἀγγέλου χρήσεται ψυχὴν Ἠλίου μὴ ὀνομάσαντος ἐπὶ τῆς Ἰωάννου γενέσεως ἀλλὰ πνεῦμα καὶ δύναμιν διὰ τοῦ «Καὶ αὐτὸς προελεύσεται ἐνώπιον αὐτοῦ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου, ἐπιστρέψαι καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα» διὰ μυρίων δυνάμενος ἀποδεικνύει γραφῶν ἕτερον εἶναι τὸ πνεῦμα τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ὀνομαζομένην δύναμιν τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ψυχῆς· περὶ ὧν οὐκ εὐκαιρον νῦν παρατίθεσθαι τὰ πολλά, ἵνα μὴ πάνυ τὸν λόγον περισπᾶσωμεν. 6.11.67 Ἀρκεσθήσεται δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς μὲν τὸ διαφέρειν δύναμιν πνεύματος τὸ «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι»· πρὸς δὲ <τὸ> τὰ ἐν τοῖς προφήταις πνεύματα, ἅτε δεδωρημένα αὐτοῖς ὑπὸ θεοῦ οἰονεῖ ἐκείνων ὀνομάζεσθαι κτήματα τὸ «Πνεύματα προφητῶν προφήταις ὑποτάσσεται»· καὶ τὸ «Ἀναπέπαιται τὸ πνεῦμα Ἠλίου ἐπὶ Ἐλισαίε». Οὕτω γὰρ οὐδὲν ἄτοπον, φησὶν, ἔσται τὸν Ἰωάννην ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἠλίου ἐπιστρέφοντα καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, διὰ τοῦτο τὸ πνεῦμα Ἠλίαν λέγεσθαι τὸν μέλλοντα ἔρχεσθαι. 6.11.68 Εἰς παραμυθίαν δὲ τούτων καὶ τούτῳ χρήσεται τῷ λόγῳ· εἰ δὲ τῶν ὅλων θεὸς οἰκειωθείς τοῖς ἁγίοις θεὸς αὐτῶν γίνεται, οὕτως ὀνομαζόμενος θεὸς Ἀβραάμ καὶ θεὸς Ἰσαὰκ καὶ θεὸς Ἰακώβ, πόσω πλέον τὸ ἅγιον πνεῦμα οἰκειωθὲν τοῖς προφήταις πνεῦμα αὐτῶν χρηματίζειν οἶόν τε ἔσται, ἴν' ἢ οὕτως πνεῦμα Ἠλίου καὶ πνεῦμα Ἡσαΐου λεγόμενον τὸ πνεῦμα. 6.11.69 Ὁ αὐτὸς τε οὗτος ἐκκλησιαστικὸς ἐρεῖ δύνασθαι μὲν τοὺς ὑπειληφότες ἕνα τῶν προφητῶν εἶναι τὸν Ἰησοῦν ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν ἠπατήσθαι κατὰ τε τὸ προειρημένον δόγμα καὶ κατὰ τὸ ὑπολαμβάνειν αὐτὸν ἕνα τῶν προφητῶν τυγχάνειν, δύνασθαι δὲ πρὸς τῷ κατὰ τὸ νομίζειν αὐτὸν τῶν προφητῶν εἶναι ἕνα πταίειν καὶ ψευδοδοξεῖν καὶ κατὰ τὸ ἀγνοεῖν αὐτοῦ τὸν λεγόμενον πατέρα καὶ τὴν οὖσαν μητέρα, οἶεσθαί τε αὐτὸν ἀπὸ τῶν μνημείων ἐγηγέρθαι. 6.11.70 Καὶ πρὸς τὸ ἐν τῇ Γενέσει δὲ περὶ τῆς ἐξαναστάσεως ἀπαντήσεται ὁ ἐκκλησιαστικὸς χρώμενος τῷ «Ἐξανέστησε γὰρ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἕτερον ἀντὶ Ἄβελ, ὃν ἀπέκτεινε Κάϊν» τῆς ἐξαναστάσεως καὶ ἐπὶ γενέσεως κειμένης. Οὗτος δὲ πρὸς τὸ πρῶτον ἀπορηθὲν ἐτέρως παρὰ τὸν ὑπολαμβάνοντα μετενσωμάτωσιν ἀπολογούμενος ἐρεῖ διὰ μὲν τὰ ἀρτίως κατασκευασθέντα λόγῳ τινὶ εἶναι τὸν Ἰωάννην Ἠλίαν τὸν μέλλοντα ἔρχεσθαι, ἀποκεκρίσθαι δὲ πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ λευίτας τὸ «Οὐκ εἰμί» στοχασάμενον τοῦ βουλήματος τῆς ἐρωτήσεως αὐτῶν. 6.11.71 Οὐ γὰρ τοῦτο ἠθέληεν ἢ προλεγομένη ἐξέτασις τῷ Ἰωάννῃ ἀπὸ τῶν ἱερέων καὶ λευιτῶν, τὸ μαθεῖν εἰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐν ἀμφοτέροις ἐτύγχα νεν, ἀλλ' εἰ ὁ Ἰωάννης αὐτὸς Ἠλίας ὁ ἀναληφθεὶς νῦν ἐπιφανόμενος κατὰ τὸ Ἰουδαίοις προσδοκώμενον χωρὶς γενέσεως, ἦν τάχα καὶ ἠγνόουν οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἀποσταλέντες· πρὸς ἣν πεῦσιν εἰκότως ἀποκρίνεται τὸ «Οὐκ εἰμί»· οὐ γὰρ Ἠλίας ὁ ἀναληφθεὶς ἀμείψας σῶμα ἐληλύθει ὁ Ἰωάννης ὀνομαζόμενος. 6.12.72 Ὁ δὲ πρῶτος, οὗ τὸν νοῦν παρεθήκαμεν οἰομένου μετενσωμάτωσιν ἐντεῦθεν κατασκευάζεσθαι, προσδιατρίβων τῇ βασιάνῳ τῆς λέξεως ἐρεῖ πρὸς τὸν δεύτερον, ὅτι οὐκ ἀκόλουθον τὸν τηλικούτου ἱερέως Ζαχαρίου υἱὸν ἐπὶ γήρα γεγεννημένον ἀμφοτέροις τοῖς γονεῦσιν παρὰ πᾶσαν ἀνθρωπίνην προσδοκίαν ἀγνοεῖσθαι ὑπὸ τῶν τοσοῦτων ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰουδαίων καὶ τῶν πεμφθέντων ὑπ' αὐτῶν λευιτῶν καὶ ἱερέων, οὐ γινωσκόντων τὸ γεγενῆσθαι αὐτόν· καὶ μάλιστα Λουκᾶ μαρτυροῦντος ὅτι «Ἐγένετο ἐπὶ πάντας φόβος τοὺς περιοικούντας αὐτούς»—δηλὸν δὲ ὅτι τὸν Ζαχαρίαν καὶ τὴν Ἐλισάβετ—καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ὀρεινῇ τῆς Ἰουδαίας διελαλεῖτο πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα». 6.12.73 Εἰ δὲ οὐκ ἠγνοεῖτο ἢ ἐκ Ζαχαρίου γένεσις Ἰωάννου, ἔπεμπον δὲ οἱ ἀπὸ Ἱεροσολύμων Ἰουδαῖοι διὰ τῶν λευιτῶν καὶ ἱερέων πευσόμενοι τὸ «Σὺ Ἠλίας εἶ»· δηλὸν ὅτι τοῦτο ἔλεγον τὸ περὶ μετενσωματώσεως δόγμα οἰόμενοι εἶναι ἀληθὲς ὡς πάτριον τυγχάνον καὶ οὐκ ἀλλότριον τῆς ἐν ἀπορρήτοις διδασκαλίας αὐτῶν. Διὰ

τοῦτο οὖν λέγει «Οὐκ εἰμί Ἡλίας» ὁ Ἰωάννης, ἐπεὶ ἀγνοεῖ τὸν ἴδιον πρότερον βίον. 6.13.74 Τούτων δὴ οὐκ εὐκαταφρόνητον πιθανότητα ἐχόντων, πάλιν ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἀπορήσει πρὸς τὸν πρότερον εἰ κατὰ τὸν προφήτην ἐστὶν <τὸν> ὑπὸ τοῦ πνεύματος φωτιζόμενον καὶ ὑπὸ Ἡσαΐου προφητευόμενον, ὑπὸ τε τηλικούτου ἀγγέλου πρὶν γεννηθῆναι τεχθήσεσθαι προειρημένον, ἐκ τοῦ πληρώματος Χριστοῦ εἰληφότα, χάριτος τηλικαύτης μετεσχηκότα, τὴν ἀλήθειαν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γεγενῆσθαι νενοηκότα, περὶ θεοῦ καὶ τοῦ μονογενοῦς τοῦ εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς διηγησάμενον τὰ τοσαῦτα, τὸ ψεύσασθαι καὶ ὅπερ ἦν οὐκ ἐγνωκότα κὰν ἐπισχεῖν. 6.13.75 Ἐχρῆν γὰρ περὶ τῶν ἀδηλοτέρων ἐπέχειν ὁμολογεῖν, καὶ μήτε τιθέναι μήτε αἶρειν τὴν πρότασιν. Πῶς δὲ οὐκ ἦν εὐλογον, εἰ πολλῶν τοῦτο δόγμα ἐτύγχανεν, ἐπισχεῖν τὸν Ἰωάννην περὶ αὐτοῦ, μήποτε ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ποτε ἐν Ἡλίᾳ ἦν; 6.13.76 Καὶ ἐπὶ τὴν ἱστορίαν δὲ ὁ ἐκκλησιαστικὸς προκαλέσεται τὸν πρότερον πευσόμενον παρὰ τῶν τὰ ἀπόρρητα ἐγνώκεναι παρ' Ἑβραίοις ἐπαγγελλομένων, εἰ τοιοῦτόν τι δόγμα ἐστὶ παρ' αὐτοῖς; ἂν γὰρ μηδαμῶς φαίνεται τοῦθ' οὕτως ἔχον, δηλὸν ὅτι ἐσκέδασται ὁ τοῦ προτέρου λόγος. 6.13.77 Οὐδὲν τοίνυν ἦττον ὁ ἐκκλησιαστικὸς χρήσεται τῇ προαποδεδομένη λύσει, ἔτι καὶ αὐτὸς τὸ βούλημα τῶν πυθομένων παραστήσαι ἀπαιτούμενος. Εἰ γάρ, ὡς κατεσκεύασεν, οἱ πέμψαντες ἴσασι γεγενημένον ἐκ Ζαχαρίου καὶ Ἐλισάβετ τὸν Ἰωάννην, καὶ πολλῶν πλέον οἱ πεμφθέντες γένους ὄντες ἱερατικοῦ, οὓς οὐκ ἂν ἔλαθεν ἡ τοῦ οὕτως ἐπιφανοῦς συγγενοῦς Ζαχαρίου παράδοξος εὐπαιδία, τί νοήσαντες πυνθάνονται τὸ «Σὺ Ἡλίας εἶ;» ἄνδρες ἀνεγνώκότες ἀνεληφθαι αὐτὸν ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ προσδοκῶντες ἐπιδημίαν αὐτοῦ; 6.13.78 Τάχα οὖν, ἐπεὶ πρὸς τῇ συντελείᾳ προσδοκῶσιν Ἡλίαν πρὸ Χριστοῦ καὶ ἐπὶ τούτῳ Χριστόν, οἰονεῖ τροπικώτερον φαίνονται ἐρωτῶντες «Εἰ σὺ εἶ ὁ προ καταγγέλλων τὸν πρὸ Χριστοῦ ἐπὶ συντελείᾳ ἐλευσόμενον λόγον;» καὶ ἐπιστημόνως πρὸς τοῦτο ἀποκρίνεται τὸ «Οὐκ εἰμί». 6.14.79 Ἔτι δὲ ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἰστάμενος πρὸς τὰ ἐξητασμένα ὑπὸ τοῦ ἐτέρου ἀποδεικνύει πειρωμένου μὴ ἂν λεληθέναι τοὺς ἱερεῖς οὕτως ἐπιφανῆ γεγενημένην τὴν Ἰωάννου γένεσιν διὰ τὸ «ἐν τῇ ὀρεινῇ τῆς Ἰουδαίας» διαλελαθῆσθαι «πάντα τὰ ῥήματα ταῦτα», φήσει τὴν παραπλησίαν ἀπάτην πολλοῖς γεγονέναι καὶ περὶ τοῦ σωτῆρος, ἐπεὶ «οἱ μὲν ἔλεγον αὐτὸν Ἰωάννην τὸν βαπτιστήν, ἄλλοι δὲ Ἡλίαν, ἄλλοι δὲ Ἰερεμίαν ἢ ἓνα τῶν προφητῶν», ὡς καὶ οἱ μαθηταὶ πυνθανομένῳ τῷ κυρίῳ γενομένῳ ἐν τοῖς μέρεσι Καισαρείας τῆς Φιλίππου εἰρήκασιν. 6.14.80 Καὶ ὁ Ἡρώδης δὲ λέγων· «Ὁν ἐγὼ ἀπεκεφάλισα Ἰωάννην, αὐτὸς ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν» περὶ τοῦ Χριστοῦ ἔοικε μὴ εἰδέναι τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν φασκόντων· «Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; Οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωσήφ καὶ Σίμων καὶ Ἰούδας; Καὶ <αἱ> ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς ἡμᾶς εἰσιν;» 6.14.81 Οὐδὲν οὖν θαυμαστόν, ὡς περὶ τοῦ σωτῆρος, πολλῶν ἐγνωκότων τὴν ἐκ Μαρίας γένεσιν αὐτοῦ, ἄλλους ἠπατήσθαι, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰωάννου οὓς μὲν μὴ λεληθέναι τὴν ἐκ Ζαχαρίου γένεσιν αὐτοῦ, ἐτέρους δὲ διστάζειν, μήποτε ὁ προσδοκώμενος Ἡλίας ἐπεφάνη κατὰ τὸν Ἰωάννην 6.14.82 –καὶ οὐ χώραν γε μᾶλλον ἔχει ἢ περὶ τοῦ Ἰωάννου ἐπαπόρησις, μήποτε εἴη Ἡλίας, ἢ περὶ τοῦ σωτῆρος, μὴ ἄρα αὐτὸς τυγχάνη Ἰωάννης–ὢν τοῦ Ἡλίου μὲν τὸν χαρακτῆρα ἀπὸ μόνης τῆς λέξεως, καὶ οὐχὶ ἀπὸ τῆς αἰσθησεως ἀπολαβέσθαι διὰ τὸ «Ἀνὴρ δασύς καὶ ζώνην δερματίνην περιεζωσμένος περὶ τὴν ὄσφυν αὐτοῦ» τοῦ δὲ Ἰωάννου τὸ εἶδος προεγνωσμένον τάχα, οὐδὲ παραπλήσιον τυγχάνον τῷ χαρακτῆρι τοῦ Ἰησοῦ, οὐδὲν ἦττον ὑπόνοιαν τισὶ παρεσχηκέναι, μήποτε ὁ Ἰωάννης ἀνέστη ἐκ νεκρῶν Ἰησοῦς μετονομαζόμενος. 6.14.83 Καὶ περὶ μετωνυμίας γάρ, ὡς ἐν ἀπορρήτοις, οὐκ οἶδα πόθεν κινούμενοι οἱ Ἑβραῖοι παραδιδόασιν Φινεές, τὸν Ἐλεαζάρου υἱόν, ὁμολογουμένως παρατείναντα τὴν ζωὴν ἕως πολλῶν κριτῶν, ὡς ἐν τοῖς Κριταῖς ἀνέγνωμεν, αὐτὸν εἶναι Ἡλίαν,

καὶ τὸ ἀθάνατον ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς αὐτῶ διὰ τῆς ὀνομαζομένης «εἰρήνης» ἐπηγγέλθαι, ἀνθ' ὧν ζηλώσας θεῖω ζήλω κεκινημένος ἐξεκέντησε τὴν Μαδιανῖτιν καὶ τὸν Ἰσραὴλ ῥατὴν καὶ κατέπαυσε τὸν λεγόμενον θυμὸν τοῦ θεοῦ κατὰ τὸ γεγραμμένον· «Φινεὲς υἱὸς Ἐλεαζάρ υἱοῦ Ἀαρῶν κατέπαυσε τὸν θυμὸν μου, ἀνθ' ὧν ἐζήλωσε τὸν ζῆλόν μου.» 6.14.84 Θαυμαστὸν οὖν οὐδὲν εἰ οἱ τὸν αὐτὸν ὑπολαμβάνοντες Φινεὲς καὶ Ἡλίαν-ἦτοι ὑγιῶς λέγοντες ἢ μή· οὐ γὰρ περὶ τούτου νῦν πρόκειται ἐξετάζειν-, τὸν αὐτὸν ἐνόμιζον εἶναι Ἰωάννην καὶ Ἰησοῦν, ἢ ἐδίσταζόν γε περὶ τούτου μαθεῖν τε ἐβούλοντο εἰ ὁ αὐτός ἐστιν Ἰωάννης καὶ Ἡλίας. 6.14.85 Προηγουμένως δὲ ἐν ἄλλοις ἐπιμελέστερον ἐξεταστέον καὶ ἐπὶ πλεῖον τὸν λόγον ἐρευνητέον τὸν περὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀρχῆς τῆς συστάσεως αὐτῆς καὶ τῆς εἰς τὸ γήϊνον σῶμα εἰσκρίσεως αὐτῆς, τῶν τε ἐπιμερισμῶν τοῦ ἐκάστης βίου καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀπαλλαγῆς, καὶ εἰ ἐνδέχεται αὐτὴν εἰσκριθῆναι δευτέρον ἐν σῶματι ἢ μή, καὶ τῇ αὐτῇ περιόδῳ καὶ τῇ αὐτῇ διακοσμῆσει ἢ οὐ, καὶ τῷ αὐτῷ σῶματι ἢ ἑτέρῳ, καὶ εἰ τῷ αὐτῷ, πότερον καθ' ὑποκείμενον μένοντι τῷ αὐτῷ κατὰ δὲ ποιότητα μεταβαλομένῳ, ἢ καὶ καθ' ὑποκείμενον καὶ ποιότητα ἐσομένῳ τῷ αὐτῷ, καὶ εἰ ἀεὶ τῷ αὐτῷ σῶματι χρήσεται ἢ ἀμείψει αὐτό. 6.14.86 Ἐν οἷς καὶ τί ἐστι κυρίως μετενσωμάτωσις ἐξετάσαι δεήσει, τί τε αὕτη διαφέρει ἐνσωματώσεως, καὶ εἰ ἀκολουθεῖ τῷ λέγοντι μετενσωμάτωσιν ἄφθαρτον τηρεῖν τὸν κόσμον. Ἐν οἷς ἀναγκαῖον ἔσται παραθεῖναι καὶ τοὺς λόγους τῶν θελόντων κατὰ τὰς γραφὰς συσπείρεσθαι τὴν ψυχὴν τῷ σῶματι καὶ τὰ ἀκολουθοῦντα αὐτοῖς. 6.14.87 Καὶ ἀπαξαπλῶς ὁ περὶ ψυχῆς λόγος πολὺς καὶ δυσερμήνευτος ὡς ἀναλεχθῆσόμενος ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς σποράδην κειμένων ἰδίας δεῖται πραγματείας. Διόπερ νῦν κατὰ τὸ παρῆκον ἐκ τῶν περὶ Ἡλίου καὶ Ἰωάννου ἐζητημένων ἐπὶ βραχὺ ἐξετάσαντες τὸ πρόβλημα μετίωμεν ἐπὶ τὰ ἐξῆς. 6.15.n Ὁ προφήτης εἶ σύ; καὶ ἀπεκρίθη· Οὐ 6.15.88 Εἰ ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου, καὶ τί ἄλλο ἂν λέγοιμεν εἶναι Ἰωάννην ἢ προφήτην; ὡς καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ Ζαχαρίας πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου προφητεύων φησί· «Καὶ σὺ δέ, παιδίον, προφήτης ὑψίστου κληθήσῃ, προπορεύσῃ γὰρ ἐνώπιον κυρίου ἐτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ»· εἰ μὴ ἄρα τις ἐπιλήψεται τοῦ «κληθήσῃ», μὴ εἰρημένου τοῦ «ἔση», καὶ μάλιστα διὰ τὸ πρὸς τοὺς οἰομένους αὐτὸν προφήτην εἶναι εἰρηκέναι τὸν σωτήρα· «Ἀλλὰ τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; προφήτην; ναί, λέγω ὑμῖν, καὶ περισσώτερον προφήτου.» 6.15.89 Παρατηρητέον δὲ ὅτι τῷ «ναί, λέγω ὑμῖν» τίθησιν τὸ προφήτην εἶναι τὸν Ἰωάννην, καὶ οὐκ ἀναιρεῖ τὸ προφήτην αὐτὸν εἶναι. Ἐὰν δὲ πρὸς τῷ προφήτῃ τυγχάνειν καὶ περισσώτερον προφήτου ὑπὸ τοῦ σωτῆρος λέγηται, πῶς οὖν, εἰ προφήτης ἐστίν, πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ λευίτας ἐρωτῶντας· «Ὁ προφήτης εἶ σύ;» ἀπεκρίθη «οὐ»; Λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο ὅτι οὐ ταυτόν ἐστιν «Ὁ προφήτης εἶ σύ;» τῷ «Προφήτης εἶ σύ;» τὰ δ' ὅμοια τετηρήκαμεν ἐξετάζοντες τί διαφέρει τὸ «ὁ θεός» τοῦ «θεός» καὶ «ὁ λόγος» τοῦ «λόγος». 6.15.90 Ἐπεὶ τοίνυν ἐν τῷ Δευτερονομίῳ γέγραπται· «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει ὁ θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ, αὐτοῦ ἀκούσεσθε· καὶ ἔσται πᾶσα ψυχὴ, ἣτις ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολεθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ», προσεδοκᾶτο ἐξαιρέτως τις προφήτης ὅμοιον Μωσῆτι τι ἔχων, τὸ μεσιτεῦσαι θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ τὸ λαβῶν διαθήκην ἀπὸ θεοῦ δοῦναι τοῖς μαθητευομένοις τὴν καινὴν· καὶ καθ' ἕκαστον τῶν προφητῶν ἐγίνωσκον ὁ λαὸς Ἰσραὴλ μηδένα ἐκείνων εἶναι τὸν ὑπὸ τοῦ Μωσέως προφητευθέντα. 6.15.91 Ὡσπερ οὖν ἐδίσταζον περὶ Ἰωάννου μήποτε ἄρα Χριστὸς αὐτὸς ἦν, οὕτως καὶ μήποτε ὁ προφήτης. Οὐ θαυμαστὸν δὲ εἰ μὴ ἠκρίβουν ὅτι <ὁ> αὐτὸς ἐστὶ Χριστὸς καὶ ὁ προφήτης οἱ δισταζόντες περὶ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς Χριστὸς ἦν· ἀκόλουθον γὰρ τῷ περὶ τούτου δισταγμῷ τὸ ἀγνοεῖν τὸν αὐτὸν εἶναι Χριστὸν καὶ τὸν προφήτην. 6.15.92 Ἐλαθε δὲ τοὺς πολλοὺς ἢ διαφορὰ τοῦ «ὁ προφήτης» καὶ «προφήτης», ὡς καὶ τὸν Ἡρακλέωνα, ὅστις αὐταῖς λέξεσιν

φῆσιν, ὡς ἄρα Ἰωάννης ὠμολόγησεν μὴ εἶναι ὁ Χριστός, ἀλλὰ μηδὲ προφήτης μηδὲ Ἠλίας. Καὶ δέον αὐτὸν οὕτως ἐκλαβόντα ἐξετάσαι τὰ κατὰ τοὺς τόπους, πότερον ἀληθεύει λέγων μὴ εἶναι προφήτης μηδὲ Ἠλίας, ἢ οὐ. Ὁ δὲ μὴ ἐπιστήσας τοῖς τόποις, ἐν οἷς καταλέλοιπεν ὑπομνήμασιν ἀνεξετάστως παρελήλυθεν τὰ τηλικαῦτα, σφόδρα ὀλίγα καὶ μὴ βεβασανισμένα ἐν τοῖς ἐξῆς εἰπών, περὶ ὧν εὐθέως ἐροῦμεν. 6.16.n Εἶπον οὖν αὐτῷ· Τίς εἶ; ἵνα ἀποκρισὶν δῶμεν τοῖς πέμψασιν ἡμᾶς· τί λέγεις περὶ σεαυτοῦ; 6.16.93 Δυνάμει τοῦτο λέγουσιν οἱ ἀποσταλέντες· Ὅπερ ὑπονοοῦντες εἶναί σε ἐληλύθαμεν μαθησόμενοι ἔγνωμεν οὐκ ὄντα· λείπεται δὲ μετὰ ταῦτα ἀπὸ σοῦ ἀκοῦσαι τὸ ὅστις εἶ, ἵνα τοῖς πέμψασιν τὴν σὴν ἀποκρισὶν περὶ σοῦ ἀπαγγείλωμεν. *
 *****
 ***** 6.17.n Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, καθὼς εἶπεν Ἡσαΐας ὁ προφήτης. 6.17.94 Ὅσπερ ὁ κυρίως υἱὸς τοῦ θεοῦ οὐχ ἕτερος λόγου τυγχάνων χρῆται λόγῳ-αὐτὸς γὰρ ὁ ἐν ἀρχῇ λόγος ἦν, ὁ πρὸς τὸν θεόν, ὁ λόγος θεός-, οὕτως Ἰωάννης ὁ ὑπηρέτης ἐκείνου τοῦ λόγου, εἰ κυρίως ἀκούοιμεν τῆς γραφῆς, οὐχ ἕτερος ὧν φωνῆς, χρῆται φωνῇ δεικνυούσῃ τὸν λόγον. 6.17.95 Οὗτος δὴ συνιείς τὴν περὶ ἑαυτοῦ προφητείαν παρὰ τῷ Ἡσαΐα εἰρημένην φησὶν εἶναι φωνὴ οὐχὶ «βοῶσα ἐν τῇ ἐρήμῳ», ἀλλὰ «βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ», τοῦ ἐστῶτος καὶ κεκραγότες· «Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω» λέγοντος καὶ τὸ «Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ· πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται καὶ ἔσται πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείας.» 6.17.96 Ὅσπερ γὰρ ἐν τῇ Ἐξόδῳ γέγραπται πρὸς Μωσέα λέγεσθαι ὑπὸ θεοῦ· «Ἴδου δέδωκά σε θεὸν Φαραῶ, καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀδελφός σου ἔσται σου προφήτης», οὕτω νοητέον ἀνάλογόν τι τούτοις, εἰ καὶ μὴ πάντη ὁμοίον, εἶναι τὸν ἐν ἀρχῇ λόγον θεὸν καὶ Ἰωάννην· φωνὴ γὰρ δεικτική καὶ παραστατική ἐκείνου τοῦ λόγου ὁ Ἰωάννης ἦν. 6.17.97 Διόπερ πάνυ ἀρμοζόντως οὐκ ἄλλη κολάσει περιβάλλεται Ζαχαρίας, εἰπὼν πρὸς τὸν ἄγγελον· «Κατὰ τί γνώσομαι τοῦτο; ἐγὼ γὰρ εἰμι πρεσβύτης, καὶ ἡ γυνὴ μου προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς» ἢ τῇ στερήσει τῆς φωνῆς διὰ τὴν ἀπιστίαν τῆς γενέσεως τῆς φωνῆς, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Γαβριὴλ πρὸς αὐτόν· «Ἴδου ἔση σιωπῶν καὶ μὴ δυνάμενος λαλῆσαι ἄχρι ἧς ἡμέρας γένηται ταῦτα, ἀνθ' ὧν οὐκ ἐπίστευσας τοῖς λόγοις μου, οἵτινες πλησθήσονται εἰς τὸν καιρὸν αὐτῶν.» Οὗτος δὲ ὁ Ζαχαρίας, ὅτε «Αἰτήσας πινακίδιον ἔγραψεν λέγων· Ἰωάννης ἐστὶν ὄνομα αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμασαν πάντες», ἀπέιληφεν τὴν φωνήν· «Ἀνεψύχη γὰρ τὸ στόμα αὐτοῦ παραχρῆμα καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ, καὶ ἐλάλει εὐλογῶν τὸν θεόν.» 6.18.98 Ὅσπερ δὲ διαλαμβάνοντες περὶ τοῦ τίνα τρόπον νοητέον λόγον εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὰ παριστάμενα ἐδηλώσαμεν, οὕτως κατὰ τὴν ἀρμόζουσαν ἀκολουθίαν, ἐπεὶ ὁ Ἰωάννης «ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ θεοῦ, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτοῦ», νοητέον φωνὴν εἶναι μόνην χωρῆσαι κατ' ἀξίαν τὸν ἀπαγγελλόμενον λόγον δυναμένην τὸν Ἰωάννην. 6.18.99 Καὶ μάλιστα τοῦτο συνήσομεν, ἐὰν ὑπομνησθῶμεν ὧν προπαρεθέμεθα διηγούμενοι τὸ «ἵνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτοῦ» περὶ τοῦ «Οὗτός ἐστιν περὶ οὗ γέγραπται· Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου ἔμπροσθέν σου.» Καλῶς δὲ καὶ τὸ μὴ εἶναι αὐτὸν τὴν φωνὴν «λέγοντος ἐν τῇ ἐρήμῳ», ἀλλὰ «βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ»· ὁ μὲν γὰρ βοῶν τὸ «Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου», καὶ λέγει· ἐνδέχεται δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγειν μὴ βοῶντα. 6.18.100 Βοᾷ δὲ καὶ κέκραγεν, ἵνα καὶ οἱ μακρὰν τοῦ λέγοντος ἀκούσωσιν καὶ οἱ βαρυήκοοι συνῶσιν τοῦ μεγέθους τῶν λεγομένων μετὰ μεγέθους ἀπαγγελιομένων φωνῆς, βοηθῶν τοῖς τε ἀφροσύνοις θεοῦ καὶ τοῖς τὸ ὄξυ τῆς ἀκοῆς ἀπολωλεκόσιν. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ «εἰστήκει ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔκραξεν λέγων· Ἐάν τις διψᾷ ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω». Διὰ τοῦτο καὶ ὁ «Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ

καὶ κέκραγε λέγων». Διὰ τοῦτο καὶ κελεύει ὁ θεὸς τῷ Ἡσαΐα βοᾶν ἐν τῇ φωνῇ «λέγοντος· Βόησον· καγὼ εἶπα· Τί βοήσω;» 6.18.101 Ἐὰν δὲ μὴ παντελῶς ἦ ἡ νοητῆ τῶν εὐχομένων φωνὴ μεγάλη καὶ οὐ βραχεῖα, οὐδὲ ἂν αὐξήσωσι τὴν βοήν καὶ τὴν κραυγὴν ἀκούει τῶν οὕτως εὐχομένων ὁ θεὸς ὁ λέγων πρὸς Μωσέα· «Τί βοᾶς πρὸς μέ;» οὐκ αἰσθητῶς βεβηκότα –οὐ γὰρ ἀναγγέλλεται τοῦτο ἐν τῇ Ἐξόδῳ–, μεγάλως δὲ τὴν ἀκουομένην μόνω θεῷ φωνὴν βεβηκότα διὰ τῆς εὐχῆς. Διὰ τοῦτο καὶ Δαβὶδ φησι· «Φωνῇ μου πρὸς κύριον ἐκέκραξα καὶ ἐπήκουσέν μου.» 6.18.102 Χρεῖα δὲ τῆς φωνῆς τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἵνα καὶ ἡ ἐστερημένη θεοῦ ψυχὴ καὶ ἔρημος ἀληθείας–τίς γὰρ ἄλλη χαλεπωτέρα ἐρημία ψυχῆς θεοῦ καὶ πάσης ἀρετῆς ἡρημωμένης; –διὰ τὸ ἔτι σκολιῶς πορεύεσθαι δεομένη διδασκαλίας, ἐπὶ τὸ εὐθύνειν τὴν ὁδὸν κυρίου παρακαλῆται. Ἦντινα ὁδὸν εὐθύνει μὲν ὁ μηδαμῶς τὴν σκολιότητα τῆς τοῦ ὄφους πορείας μιμούμενος, ὁ δὲ τούτῳ ἐναντίος διαστρέφει. Διόπερ καὶ ἐπιπλήσεται ἅμα τοῖς ὁμοίοις ὁ τοιοῦτος διὰ τοῦ «Ἴνα τί διαστρέφετε τὰς ὁδοὺς κυρίου τὰς εὐθείας;» 6.19.103 Διχῶς δὲ ἡ ὁδὸς κυρίου εὐθύνεται, κατὰ τε τὸ θεωρητικὸν τρανούμενον ἐν ἀληθείᾳ ἀπαραμίκτως τοῦ ψεύδους, καὶ κατὰ τὸ πρακτικὸν μετὰ τὴν ὑγιῆ θεωρίαν τοῦ πρακτέου ἀρμονίου πράξεως ἀποδιδομένης τῷ περὶ τῶν πρακτέων ὑγιῆ λόγῳ. Καὶ ἵνα ἀκριβέστερον τὸ «εὐθύνετε τὴν ὁδὸν κυρίου» νοήσωμεν, εὐκαιρὸν ἔσται παραθέσθαι τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις εἰρημένον· «Μὴ ἐκκλίνης μήτε δεξιὰ μήτε ἀριστερά· ὁ γὰρ ἐκκλίνων εἰς ὁποτέραν τὸ εὐθύνειν ἀπολώλεκεν, οὐκέτι ἐπισκοπῆς ἄξιος γινόμενος ὅταν παρεκβαίῃ τὴν τῆς πορείας εὐθύτητα· «ὅτι γὰρ δίκαιος ὁ κύριος καὶ δικαιοσύνας ἡγάπη σεν καὶ εὐθύτητα εἶδεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ». 6.19.104 Ὅπερ δὲ ὁρᾷ φωτίζει· διὰ τοῦτο ὁ ἐπισκοπούμενος ἀντιλαμβανόμενος τῆς ἀπὸ τῆς ἐπισκοπῆς ὠφελείας φησὶν· «Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε.» Στῶμεν τοίνυν κατὰ τὰ ὑπὸ Ἱερεμίου εἰρημένα ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς, καὶ ἰδόντες ἐρωτήσωμεν τρίβους κυρίου αἰωνίους καὶ ἴδωμεν ποία ἐστὶν ἡ ὁδὸς ἡ ἀγαθὴ, καὶ πορευθῶμεν ἐν αὐτῇ, ὡσπερ ἔστησαν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἠρώτησαν τὰς τοῦ κυρίου αἰωνίους τρίβους τοὺς πατριάρχας καὶ τοὺς προφήτας, ὧν τὰ γράμματα ἐρωτῆσαντες ὕστερον τῷ νενοηκέναι αὐτὰ εἶδον τὴν ἀγαθὴν ὁδόν, Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν εἰπόντα· «Ἐγὼ εἶμι ἡ ὁδός·» καὶ ἐπορεύθησαν ἐν αὐτῇ. 6.19.105 Ἀγαθὴ γὰρ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα πρὸς τὸν ἀγαθὸν πατέρα, τὸν ἀγαθὸν ἄνθρωπον, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ προφέροντα τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὸν ἀγαθὸν δοῦλον καὶ πιστόν. Αὕτη δὲ <ἡ> ὁδὸς στενὴ μὲν, τῶν πολλῶν οὐ χωροῦντων ὁδεύειν αὐτὴν καὶ μεγαλοσάρκων, ἀλλὰ καὶ τεθλιμμένη ὑπὸ τῶν βιαζομένων πορεύεσθαι δι' αὐτῆς ἐστὶν ὁδός, ἐπεὶ οὐκ εἴρηται θλίβουσα ἀλλὰ τεθλιμμένη. 6.19.106 Θλίβει γὰρ ζῶσαν τὴν ὁδὸν καὶ αἰσθομένην τῶν ιδιωμάτων τοῦ ὁδεύοντος ὁ μὴ ὑπολυσάμενος τὰ ὑποδήματα ἐκ τῶν ποδῶν μηδὲ γνησίως παραδεχόμενος ὅτι ὁ τόπος, ἐν ᾧ ἔστηκεν ἢ καὶ ὄν βαδίζει, γῆ ἀγία ἐστίν. Ἀπάξει δὲ ἐπὶ τὴν ζωὴν ὄντα τὸν εἰπόντα· «Ἐγὼ εἶμι ἡ ζωή.» 6.19.107 Ὁ γὰρ σωτὴρ, εἰς ὃν πᾶσα ἐστὶν ἀρετὴ, ταῖς ἐπινοίαις πολὺς· διὰ τοῦτ' ἐστὶν τῷ μὲν μηδέπω φθάσαντι ἐπὶ τὸ τέλος ἀλλ' ἔτι προκόπτοντι ὁδός, τῷ δ' ἤδη πᾶσαν νεκρότητα ἀποθεμένῳ ζωῇ. Ταύτην τὴν ὁδὸν <ὁ> ὁδεύων διδάσκεται μηδὲν αἴρειν εἰς αὐτὴν ἔχουσαν ἄρτους καὶ τὰ πρὸς ζωὴν, διὰ τὸ μηδὲν δύνασθαι τοὺς πολεμίους ἐν αὐτῇ οὐδὲ ῥάβδου χρῆζων, καὶ ἐπεὶ ἀγία ἐστὶν οὐδ' ὑποδημάτων. 6.20.108 Δύναται μέντοι γε τὸ «Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ», καὶ τὸ ἐξῆς ἴσον εἶναι τῷ «Ἐγὼ εἶμι περὶ οὗ γέγραπται φωνὴ βοῶντος», ὡς βοῶντα εἶναι τὸν Ἰωάννην, καὶ τούτου τὴν φωνὴν ἐν τῇ ἐρήμῳ βοᾶν· «εὐθύνετε τὴν ὁδὸν κυρίου.» Δυσφημότερον δὲ ὁ Ἡρακλέων περὶ Ἰωάννου καὶ τῶν προφητῶν διαλαμβάνων φησὶν ὅτι «Ὁ λόγος μὲν ὁ σωτὴρ ἐστίν, φωνὴ δὲ ἡ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἢ διὰ Ἰωάννου διανοοῦμένη, ἦχος δὲ πᾶσα προφητικὴ τάξις.» 6.20.109 Λεκτέον δὲ πρὸς αὐτὸν ὅτι ὡσπερ ἐὰν ἄδηλον σάλπιγξ φωνὴν δῶ οὐδεὶς παρασκευάζεται εἰς πόλεμον, καὶ ὁ χωρὶς ἀγάπης ἔχων γινώσιν

μυστηρίων ἢ προφητεῖαν γέγονεν χαλκὸς ἡχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, οὕτως εἰ μὴδὲν ἔστιν ἕτερον ἢ ἡχος ἢ προφητικὴ φωνή, πῶς ἀναπέμπων ἡμᾶς ἐπ' αὐτήν ὁ σωτὴρ «Ἐρευνᾶτε, φησί, τὰς γραφάς, ὅτι ὑμεῖς δοκεῖτε ἐν αὐταῖς ζωὴν αἰώνιον ἔχειν· καὶ ἐκεῖναί εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι»· καὶ «Εἰ ἐπι στεύετε Μωσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν»· καὶ «Καλῶς ἐπροφήτευσεν περὶ ὑμῶν Ἡσαΐας λέγων· Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσίν με τιμᾷ»; 6.20.110 Οὐκ οἶδα γὰρ εἰ τὸν ἄσημον ἡχὸν παραδέξεται τις εὐλόγως ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἐπαινεῖσθαι, ἢ ἔνεστιν παρασκευάσασθαι ἀπὸ τῶν γραφῶν ὡς ἀπὸ φωνῆς σάλπιγγος, ἐφ' ἃς ἀναπεμπόμεθα, εἰς τὸν πρὸς τὰς ἀντικειμένας ἐνεργείας πόλεμον, ἀδήλου φωνῆς ἡχοῦ τυγχανούσης. Τίνα δὲ τρόπον, εἰ μὴ ἀγάπην εἶχον οἱ προφήται καὶ διὰ τοῦτο χαλκὸς ἦσαν ἡχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, ἐπὶ τὸν ἡχὸν αὐτῶν, ὡς ἐκεῖνοι εἰλήφασιν, ἀναπέμπει ὁ κύριος ὠφεληθησομένους; 6.20.111 Οὐκ οἶδα δ' ὅπως χωρὶς πάσης κατασκευῆς ἀποφαίνεται τὴν φωνὴν οἰκειοτέραν οὔσαν τῷ λόγῳ λόγον γίνεσθαι, ὡς καὶ τὴν γυναῖκα εἰς ἄνδρα μετατίθεσθαι. Καὶ ὡς ἐξουσίαν ἔχων τοῦ δογματίζειν καὶ πιστεύεσθαι καὶ προκόπτειν, τῷ ἡχῷ φησὶν ἔσεσθαι τὴν εἰς φωνὴν μεταβολήν, μαθητοῦ μὲν χώραν διδοῦς τῇ μεταβαλλούσῃ εἰς λόγον φωνῆ, δούλου δὲ τῇ ἀπὸ ἡχοῦ εἰς φωνήν. Καὶ εἰ μὲν ὅπως ποτὲ πιθανότητα ἔφερον ἐπὶ τῷ αὐτὰ κατασκευάσαι, κἂν ἡγωνισάμεθα περὶ τῆς τούτων ἀνατροπῆς· ἀρκεῖ δὲ εἰς ἀνατροπὴν ἢ ἀπαραμύθητος ἀπόφασις. 6.20.112 Ὅπερ δὲ ὑπερεθέμεθα ἐν τοῖς πρὸ τούτων ἐξετάσαι, πῶς κεκίνηται, νῦν φέρε διαλάβωμεν. Ὁ μὲν γὰρ σωτὴρ κατὰ τὸν Ἡρακλέωνα φησὶν αὐτὸν καὶ προφήτην καὶ Ἡλίαν, αὐτὸς δὲ ἐκάτερον τούτων ἀρνεῖται. Καὶ προφήτην μὲν καὶ Ἡλίαν ὁ σωτὴρ ἐπὶ αὐτὸν λέγει, οὐκ αὐτὸν ἀλλὰ τὰ περὶ αὐτόν, φησί, διδάσκει· ὅταν δὲ μείζονα προφητῶν καὶ ἐν γεννητοῖς γυναικῶν, τότε αὐτὸν τὸν Ἰωάννην χαρακτηρίζει· αὐτὸς δὲ, φησί, περὶ ἑαυτοῦ ἐρωτῶ μενος ἀποκρίνεται ὁ Ἰωάννης, οὐ τὰ περὶ αὐτόν. 6.20.113 Ὅσην δὲ βάσανον ἡμεῖς περὶ τούτων κατὰ τὸ δυνατόν πεποιήμεθα, οὐδένα ἀπαραμύθητον ἐώντες τῶν λεγομένων ὄρων, συγκρίναι τοῖς ὑπὸ Ἡρακλέωνος, ἄτε οὐκ ἐξουσίαν ἔχοντος τοῦ λέγειν ὃ βούλεται, ἀποφανθεῖσιν. Πῶς γὰρ ὅτι περὶ τῶν περὶ αὐτόν ἔστιν τὸ Ἡλίαν αὐτόν καὶ προφήτην εἶναι, καὶ περὶ αὐτοῦ τὸ φωνὴν αὐτόν εἶναι βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐδὲ κατὰ τὸ τυχὸν πειράται ἀποδεικνύναι· ἀλλὰ χρήται παραδείγματι, ὅτι τὰ περὶ αὐτόν οἶονεῖ ἐνδύματα ἢ ἕτερα αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἂν ἐρωτηθεῖς περὶ τῶν ἐνδυμάτων εἰ αὐτὸς εἶη τὰ ἐνδύματα, ἀπεκρίθη ἂν τὸ «Ναί». 6.20.114 Πῶς γὰρ ἐνδύματα τὸ εἶναι τὸν Ἡλίαν τὸν μέλλοντα ἔρχεσθαι ἔστιν Ἰωάννου, οὐ πάνυ τι κατ' αὐτόν θεωρῶ· τάχα καθ' ἡμᾶς, ὡς δεδυνήμεθα διηγεσάμενους τὸ «ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει Ἡλίου» δυναμένου πῶς λέγεσθαι τοῦτο τὸ πνεῦμα Ἡλίου ἐνδύμα εἶναι τῆς Ἰωάννου ψυχῆς. 6.21.115 Θέλων δ' ἔτι παραστήσαι διὰ τί ἱερεῖς καὶ λευῖται οἱ ἐπερωτῶντες ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων πεμφθέντες εἰσίν, οὐ κακῶς μὲν λέγει τό· Ὅτι τούτοις προσῆκον ἦν περὶ τούτων πολυπραγμονεῖν καὶ πυνθάνεσθαι, τοῖς τῷ θεῷ προσκαρτεροῦσιν, οὐ πάνυ δὲ ἐξητασμένως τὸ «ὅτι καὶ αὐτὸς ἐκ τῆς λευιτικῆς φυλῆς ἦν», ὡσπερ προαποροῦντες ἡμεῖς ἐξητάσαμεν, ὅτι εἰ ἤδεισαν τὸν Ἰωάννην οἱ πεμφθέντες καὶ τὴν γένεσιν αὐτοῦ, πῶς χώραν εἶχον πυνθάνεσθαι περὶ τοῦ εἰ αὐτὸς Ἡλίας ἔστιν; Καὶ πάλιν ἐν τῷ περὶ τοῦ εἰ «ὁ προφήτης εἶ σύ;» Μηδὲν ἐξαιρετὸν οἰόμενος σημαίνεσθαι κατὰ τὴν προσθήκην τοῦ ἄρθρου, λέγει ὅτι· Ἐπρωτήσαν εἰ προφήτης εἶη τὸ κοινὸν τερὸν βουλόμενοι μαθεῖν. 6.21.116 Ἔτι δὲ οὐ μόνος Ἡρακλέων, ἀλλὰ ὅσον ἐπ' ἐμῇ ἱστορίᾳ καὶ πάντες οἱ ἑτερόδοξοι, εὐτελεῖ ἀμφιβολίαν διαστείλασθαι μὴ δεδυνήμενοι, μείζονα Ἡλίου καὶ πάντων τῶν προφητῶν τὸν Ἰωάννην ὑπελήφασιν διὰ τὸ «Μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου οὐδεὶς ἔστιν», οὐχ ὀρώντες ὅτι ἀληθὲς τὸ «Οὐδεὶς μείζων Ἰωάννου ἐν γεννητοῖς γυναικῶν» διχῶς γίνεται, οὐ μόνον τῷ αὐτὸν εἶναι πάντων μείζονα, ἀλλὰ καὶ τῷ ἴσους

αὐτῷ εἶναι τινὰς· ἀληθὲς γὰρ ἴσων ὄντων αὐτῷ πολλῶν προφητῶν, κατὰ τὴν δεδομένην αὐτῷ χάριν τὸ μηδένα τούτου μείζονα εἶναι. 6.21.117 Οἴεται δὲ κατασκευά ζεσθαι τὸ μείζονα <τῷ> προφητεύεσθαι ὑπὸ Ἡσαΐου, ὡς μηδενὸς ταύτης τῆς τιμῆς ἠξιωμένου ὑπὸ θεοῦ τῶν πώποτε προφητευσάντων. Ἀληθῶς δ' ὡς καταφρονῶν τῆς παλαιᾶς χρηματιζούσης διαθήκης καὶ μὴ τηρήσας καὶ αὐτὸν Ἠλίαν προφητεύομενον τοῦτ' ἀπετόλμησεν εἰπεῖν· καὶ γὰρ Ἠλίας προφητεύεται ὑπὸ Μαλαχίου λέγοντος· «Ἴδου ἀποστέλλω ὑμῖν Ἠλίαν τὸν Θεσβίτην, ὃς ἀποκαταστήσει καρδίαν πατρὸς πρὸς υἱόν.» 6.21.118 Καὶ Ἰωσίας δέ, ὡς ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασι λειῶν ἀνέγνωμεν, προφητεύεται ὀνομαστὶ ὑπὸ τοῦ ἐλληλυθότος ἐξ Ἰούδα προφήτου λέγοντος, παρόντος καὶ τοῦ Ἱεροβοάμ, «Θυσιαστήριον, τάδε λέγει κύριος· Ἴδου υἱὸς τίκτεται τῷ Δαβίδ, Ἰωσίας ὄνομα αὐτῷ.» Φασὶν δὲ τινες καὶ τὸν Σαμψῶν ὑπὸ τοῦ Ἰακῶβ προφητεύεσθαι λέγοντος· «Δὰν κρινεῖ τὸν ἑαυτοῦ λαόν, ὡσεὶ καὶ μία φυλὴ ἐν Ἰσραήλ», ἐπεὶ ἀπὸ τῆς φυλῆς τοῦ Δὰν γενόμενος ὁ Σαμψῶν ἔκρινε τὸν Ἰσραήλ. Καὶ ταῦτα δὲ εἰς ἔλεγχον τῆς προπετείας τοῦ ἀποφηνά μένου μηδένα πλὴν Ἰωάννου προφητεύεσθαι εἰρήσθω, ταῦτα εἰρηκότος ἐν τῷ θέλειν αὐτὸν διηγεῖσθαι τί τὸ «Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ». 6.22.n Καὶ ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν φαρισαίων. Καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν καὶ εἶπαν αὐτῷ· Τί οὖν βαπτίζεις εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς οὐδὲ Ἠλίας οὐδὲ ὁ προφήτης; 6.22.119 Οἱ μὲν ἀπὸ Ἱεροσολύμων πέμψαντες τοὺς ἐρωτήσοντας τὸν Ἰωάννην ἱερεῖς καὶ λευῖτας μαθόντες ὅστις τε οὐκ ἦν ὁ Ἰωάννης καὶ ὃς ἦν, σεμνοπρεπέστατα ἡσυχά ζουσιν, οἷονεὶ συγκατατιθέμενοι διὰ τῆς σιωπῆς καὶ ἐμφαίνοντες τὸ παραδέχεσθαι τὰ εἰρημένα, ὅτι ἀρμόζει τῇ τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ φωνῇ εἰς τὸ εὐθύνειν τὴν ὁδὸν κυρίου τὸ βαπτίζειν. 6.22.120 Οἱ δὲ φαρισαῖοι, ἅτε κατὰ τὸ ὄνομα ὄντες διηρημένοι τινὲς καὶ στασιώδεις, τὸ μὴ ὁμονοεῖν παριστᾶσιν τοῖς ἐν τῇ μητροπόλει Ἰουδαίοις καὶ τοῖς λειτουργοῖς τῆς τοῦ θεοῦ θεραπείας, ἱερεῦσι καὶ λευῖταις, διὰ τοῦ ἀποστεῖλαι οἷονεὶ ἐπιπληκτικῶς καὶ τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς κωλυτικῶς τοῦ βαπτίζειν τοὺς ἐρωτήσοντας· «Τί οὖν βαπτίζεις εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς οὐδὲ Ἠλίας οὐδὲ ὁ προφήτης;» Καὶ τάχα εἰ συγκλώσαιμεν εἰς ἓν σωματοποιούντες τὰ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις γεγραμμένα, εἴπομεν ἂν νῦν μὲν αὐτοὺς ταῦτα εἰρηκένοι, ὕστερον δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως αὐτοὺς ἐπίδεδω κότας τῷ βαπτίσασθαι ἀκηκοέναι ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τὸ «Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; ποιήσατε οὖν καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας.» 6.22.121 Ταῦτα γὰρ ὑπὸ τοῦ βαπτιστοῦ εἴρηται παρὰ τῷ Ματθαίῳ ἰδόντος πολλοὺς τῶν φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα, δηλονότι οὐκ ἔχοντας καρποὺς μετανοίας καὶ φαρισαϊκῶς ἀλαζονευομένους ἐν ἑαυτοῖς ἐπὶ τῷ Ἀβραάμ ὡς πατρί· διόπερ ἐπιπλήσσονται ὑπὸ τοῦ τὸν ζῆλον Ἠλίου κατὰ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου πνεύματος ἔχοντας Ἰωάννου. Ἐπιπληκτικὸς γὰρ λόγος ὁ «Μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ»· καὶ διδασκαλικὸς ὁ περὶ τοῦ καὶ τοὺς διὰ τὴν λιθίνην καρδίαν ἀπίστους λίθους ὀνομαζομένους δυνάμει θεοῦ μεταβαλεῖν οἴους τε εἶναι ἀπὸ λίθων εἰς τέκνα Ἀβραάμ, ἐπεὶ γεγόνασιν ἐν ὀφθαλμοῖς τοῦ προφήτου, μὴ φεύγοντες τὴν θείαν αὐτοῦ ὄψιν· διόπερ τὸ «Λέγω ὑμῖν, ὅτι δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ» ὑπ' αὐτοῦ λέγεται. 6.22.122 Καὶ ἐπεὶ μὴ ποιήσαντες καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας ἔρχονται ἐπὶ τὸ βάπτισμα, ἀρμονιώτατα πρὸς αὐτοὺς λέγεται τὸ «Ἦδη δὲ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ρίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς τὸ πῦρ βάλλεται»· οἷονεὶ γὰρ ἄντικρὺς φησι πρὸς αὐτούς· Ἐπεὶ ἐληλύθατε ἐπὶ τὸ βάπτισμα μὴ ποιήσαντες καρπὸν μετανοίας, δένδρον ἐστὲ μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, ἐκκοπησόμενον ὑπὸ τῆς ὀξυτάτης καὶ εὐτονωτάτης ἀξίνης τοῦ ζῶντος λόγου καὶ ἐνεργοῦς καὶ τομωτέρου «ὕπερ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον». 6.23.123 Παρέστησεν δὲ τὸ τῶν φαρισαίων περιαιυτόλογον καὶ ὁ Λουκᾶς διὰ τοῦ «Ἄνθρωποι δύο ἀνέβησαν εἰς τὸ ἱερόν προσεύξασθαι, ὁ

εἷς φαρισαῖος καὶ ὁ ἕτερος τελώνης. Καὶ ὁ φαρισαῖος σταθεῖς ταῦτα πρὸς ἑαυτὸν προσηύχετο· Ὁ θεός, εὐχαριστῶ σοι ὅτι οὐκ εἰμι ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἄρπαγες, ἄδικοι, μοιχοὶ ἢ καὶ ὡς οὗτος ὁ τελώνης»· ὅτε διὰ τούτους τοὺς λόγους ὁ τελώνης μᾶλλον αὐτοῦ εἰς τὸν οἶκον καταβαίνει δεδικαιωμένος, καὶ ἐπιλέγεται πάντα τὸν ὑψοῦντα ἑαυτὸν ταπεινοῦσθαι. Ὡς ὑποκριταὶ τοίνυν—κατὰ τοὺς τοῦ σωτῆρος πρὸς αὐτοὺς ἐλεγκτικούς λόγους—ἔρχονται ἐπὶ τὸ βάπτισμα, οὐ λανθάνοντες τὸν βαπτίζοντα ἔτι ἔχοντες <τὸν> τῶν ἐχιδνῶν ἰὸν ὑπὸ τὰς γλώσσας αὐτῶν καὶ τὸν τῶν ἀσπίδων· «Ἴὸς γὰρ ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν». 6.23.124 Ἀληθῶς τε «θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως» ἦν ἐμφαινόμενος καὶ διὰ τῆς πικρᾶς ταύτης ἐρωτήσεως τῆς «Τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς οὐδὲ Ἡλίας οὐδὲ ὁ προφήτης;» Πρὸς οὓς εἶποιμ' ἂν ὡς Χριστοῦ καὶ Ἡλίου καὶ τοῦ προφήτου βαπτίζόντων, τῆς δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ φωνῆς τοῦ βοῶντος ταύτην τὴν ἐξουσίαν μὴ εἰληφίας· Ὡ οὗτοι, ἀπηνῶς πυνθάνεσθε τοῦ ἀπεσταλμένου ἀγγέλου πρὸ προσώπου Χριστοῦ κατασκευάσαι τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ὅλα τὰ κατὰ τὸν τόπον αὐτοῦ ἀγνοοῦντες μυστήρια· ὁ γὰρ Χριστὸς, Ἰησοῦς ὢν, κἂν μὴ βούλησθε, αὐτὸς οὐκ ἐβάπτισεν, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, αὐτὸς ὢν «ὁ προφήτης». 6.23.125 Πόθεν δὲ ὑμῖν πεπίστευται Ἡλίαν βαπτίσειν τὸν ἐλευσόμενον, οὐδὲ τὰ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου ξύλα κατὰ τοὺς τοῦ Ἀχαάβ χρόνους δεόμενα λουτροῦ ἵνα ἐκκαυθῆ, ἐπιφανέντος ἐν πυρὶ τοῦ κυρίου, βαπτίσαντα; Ἐπικελεύεται γὰρ τοῖς ἱερεῦσιν τοῦτο ποιῆσαι οὐ μόνον ἅπαξ, λέγει γάρ· «Δευτερώσατε· ὅτε καὶ ἐδευτέρωσαν», καὶ «Τρισώσατε· ὅτε καὶ ἐτρίσωσαν». Ὁ τοίνυν μὴ αὐτὸς βαπτίσας τότε, ἀλλ' ἑτέροις τοῦ ἔργου παραχωρήσας, πῶς κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Μαλαχίου λεγόμενα ἐπιδημήσας βαπτίζειν ἔμελλεν; Χριστὸς οὖν ἐν ὕδατι οὐ βαπτίζει, ἀλλ' οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ἑαυτῷ δὲ τηρεῖ τὸ ἀγίῳ πνεύματι βαπτίζειν καὶ πυρί. 6.23.126 Παραδεξάμενος δὲ ὁ Ἡρακλέων τὸν τῶν φαρισαίων λόγον ὡς ὑγιῶς εἰρημένον περὶ τοῦ ὀφείλεσθαι τὸ βαπτίζειν Χριστῷ καὶ Ἡλίᾳ καὶ παντὶ προφήτῃ, αὐταῖς λέξεσιν φησιν, οἷς μόνοις ὀφείλεται τὸ βαπτίζειν, καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων μὲν ἡμῖν ἔναγχος ἐλεγχόμενος, μάλιστα δὲ ὅτι κοινότερον τὸν προφήτην νενόηκεν· οὐ γὰρ ἔχει δεῖξαι τινα τῶν προφητῶν βαπτίσαντα. Οὐκ ἀπιθάνως δὲ φησιν πυνθάνεσθαι τοὺς φαρισαίους κατὰ τὴν αὐτῶν πανουργίαν, οὐχὶ ὡς μαθεῖν θέλοντας. 6.24.127 Ἐπεὶ δὲ ἀναγκαῖον ἡμῖν φαίνεται παρατιθέναι τὰς ὁμοίας τῶν εὐαγγελίων λέξεις τοῖς ἐν χερσὶ ρητοῖς, καὶ τοῦτο καθ' ἕκαστον μέχρι τέλους ποιεῖν ὑπὲρ τοῦ τὰ μὲν συγκρούειν δοκοῦντα ἀποδείκνυσθαι σύμφωνα, τὰ δ' ὁμοίως ἔχοντα ἕκαστον κατ' ἰδίαν σαφηνίζεσθαι, φέρε τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιήσωμεν. 6.24.128 Τὸ γὰρ «Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Εὐθύνετε τὴν ὁδὸν κυρίου» παρὰ μὲν τῷ μαθητῇ Ἰωάννῃ ἐκ προσώπου τοῦ βαπτιστοῦ λέγεται· παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ ὡς ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν Ἡσαΐου γραφὴν ἀναγέγραπται οὕτως· «Ἀρχὴ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καθὼς γέγραπται ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ· Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου· Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.» 6.24.129 Οὐ κεῖται μέντοι γε ἐν τῷ προφήτῃ «Εὐθύνετε τὴν ὁδὸν κυρίου», ὅπερ παρέθετο † ὁ Μάρκος. Μήποτ' οὖν ὁ Ἰωάννης ἐπιτεμνόμενος τὸ «Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ θεοῦ ἡμῶν» ἀνέγραψεν· «Εὐθύνετε τὴν ὁδὸν κυρίου.» Ὁ τι ὁ Μάρκος δύο προφητείας ἐν διαφόροις εἰρημένας τόποις ὑπὸ δύο προφητῶν εἰς ἓν συνάγων πεποίηκεν· «Καθὼς γέγραπται ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ τῷ προφήτῃ· Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.» 6.24.130 Τὸ μὲν γὰρ «Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ» μετὰ τὴν περὶ τοῦ Ἐζεκίου ἱστορίαν ἀναστάντος

ἐκ τῆς νόσου εὐθέως γέγραπται, τὸ δὲ «Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου» ὑπὸ Μαλαχίου. 6.24.131 Ὅπερ δὲ ἐποίησεν Ἰωάννης ἐπιτεμνόμενος ὃ παρέθετο 6.24.131 ῥητόν, τοῦτο ἐπ' ἄλλης λέξεως ὁ Μάρκος καὶ αὐτὸς ἐνέφηεν· ὁ μὲν γὰρ προφήτης φησὶν· «Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ θεοῦ ἡμῶν»· ὁ δὲ Μάρκος· «Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.» Τὴν δ' ὁμοίαν ἐπιτομὴν πεποιήται καὶ ἐπὶ τοῦ «Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὃς κατασκευάσει τὴν ὁδὸν σου». Οὐ παρέθετο γὰρ τὸ προκείμενον τὸ «Ἐμπροσθέν μου». 6.25.132 Ἔτι ἐπὶ τὸ «Ἀπεσταλμένοι ἦσαν ἐκ τῶν φαρισαίων, καὶ ἠρώτησαν αὐτόν» ἐξετάζοντες ἡμεῖς προετάξαμεν τὴν ἐρώτησιν τῶν φαρισαίων, ὡς σεσιωπημένην παρὰ τῷ Ματθαίῳ, * * τοῦ ἀναγεγραμμένου γεγονέναι παρὰ τῷ Ματθαίῳ, ὅτι «Ἴδὼν ὁ Ἰωάννης πολλοὺς τῶν φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα εἶπεν αὐτοῖς· Γεννήματα ἐχιδνῶν» καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀκόλουθον γὰρ ἔστιν πρῶτον πυθέσθαι, εἴτ' ἐληλυθέναι. 6.25.133 Καὶ τοῦτο παρατηρητέον, ὅτι ὁ μὲν Ματθαῖος ἐκπορευομένους πρὸς τὸν Ἰωάννην τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν καὶ πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου ἐπὶ τῷ βαπτίσασθαι ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, ἐξομολογουμένους ἑαυτῶν τὰς ἀμαρτίας, οὐδένα λόγον ἐπιπληκτικὸν καὶ ἐλεγκτικὸν φησὶν ἀκηκοέναι ἀπὸ τοῦ βαπτιστοῦ, μόνους δὲ τοὺς ἐωραμένους πολλοὺς τῶν φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων ἐληλυθότας ἀκηκοέναι τὸ «Γεννήματα ἐχιδνῶν» καὶ τὰ ἐξῆς· ὁ δὲ Μάρκος οὐδὲν φησὶν ἐπιπληκτικὸν εἰρησθαι ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῖς ἐληλυθόσιν, οὓσιν πάση τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Ἱεροσολυμίταις πᾶσι, καὶ βαπτιζομένοις ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ ἐξομολογουμένοις τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, ἀκολούθως τῷ μηδὲ ὠνομακέναι τοὺς φαρισαίους καὶ σαδδουκαίους. 6.25.134 Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον ἡμᾶς παραθέσθαι, ὅτι ἀμφοτέρωθεν μὲν, ὃ τε Ματθαῖος καὶ ὁ Μάρκος, ἐξομολογοῦντες τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν φησὶν βαπτίζεσθαι πᾶσαν Ἱεροσόλυμα καὶ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν καὶ πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, ἢ πᾶσαν τὴν Ἰουδαίαν χώραν καὶ τοὺς Ἱεροσολυμίτας πάντας· ὁ δὲ Ματθαῖος εἰσάγει μὲν ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα τοὺς φαρισαίους καὶ σαδδουκαίους οὐ μὴν ἐξομολογουμένους τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν· διόπερ εἰκὸς καὶ τοῦτο εὐλόγον εἶναι αἴτιον τοῦ ἀκηκοέναι αὐτοὺς «Γεννήματα ἐχιδνῶν». 6.26.135 Μὴ ὑπολάβῃς δ' ἡμᾶς καὶ ἀκαίρως τὰ ἀπὸ τῶν ἐτέρων εὐαγγελίων παρατεθεῖσθαι, τὰ τῶν ἀπεσταλμένων ἐκ τῶν φαρισαίων καὶ ἐρωτησάντων τὸν Ἰωάννην ἐξετάζοντας. Εἰ γὰρ καλῶς ἐφηρμόσαμεν τὴν τῶν φαρισαίων πεῦσιν, ἀναγεγραμμένην παρὰ τῷ μαθητῇ Ἰωάννῃ, τῷ βαπτισμῷ αὐτῶν παρὰ τῷ Ματθαίῳ κειμένῳ, ἀκόλουθον ἦν ἐξετάσαι τὰ κατὰ τοὺς τόπους καὶ παραθέσθαι τὰ εὐρεθέντα παρατηρήματα. 6.26.136 Ὁμοίως δὲ τῷ Μάρκῳ καὶ ὁ Λουκᾶς τοῦ «Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ» μέμνηται ἀπὸ ἰδίου προσώπου οὕτως· «Ἐγένετο ῥῆμα θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην τὸν Ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἦλθεν εἰς πᾶσαν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἀμαρτιῶν, ὡς γέγραπται ἐν βίβλῳ λόγων Ἡσαΐου τοῦ προφήτου· Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.» 6.26.137 Προσέθηκεν δὲ ὁ Λουκᾶς καὶ τὰ ἐξῆς τῆς προφητείας· «Πᾶσα φάραγξ πληρωθήσεται καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται καὶ ἔσται τὰ σκολιὰ εἰς εὐθείας καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας· καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ.» Ὁμοίως τῷ Μάρκῳ ἀναγράφας τὸ «Εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ», ἐπιτεμνόμενος, ὡς προειρήκαμεν, τὸ «Εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους τοῦ θεοῦ ἡμῶν.» 6.26.138 Ἀντὶ δὲ τοῦ «Καὶ ἔσται πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν» χωρὶς τοῦ «πάντα» τὴν λέξιν ἔθηκεν, μετὰ τοῦ ἀντιένικοῦ τοῦ «εἰς εὐθεῖαν» πεποιηκέναι πληθυντικὸν «εὐθείας». Ἔτι δὲ καὶ ἀντὶ τοῦ «ἢ τραχεῖα εἰς πεδία» ἐποίησεν· «Καὶ αἱ τραχεῖαι εἰς ὁδοὺς λείας», παραλιπὼν τε «Καὶ ὀφθήσεται ἡ δόξα κυρίου» παρέθετο τὸ ἐξῆς τὸ

«Καὶ ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ». Χρήσιμοι δὲ αἱ παρατηρήσεις πρὸς ἀπόδειξιν περὶ τοῦ ἐπιτέμεσθαι τοὺς εὐαγγελιστὰς τὰ προφητικά. 6.27.139 Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο παρατηρητέον, ὅτι τὸ «Γεννήματα ἔχιδνῶν» καὶ τὰ ἐξῆς ὁ μὲν Ματθαῖος τοῖς φαρισαίοις καὶ σαδδουκαίοις ἐρχομένοις ἐπὶ τὸ βάπτισμα εἰρησθαί φησιν, ἑτέροις οὖσιν παρὰ τοὺς ἐξομολογουμένους τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν καὶ μηδὲν τοιοῦτον ἀκούοντας· ὁ δὲ Λουκᾶς τοῖς ἐκπορευομένοις ὄχλοις βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ ταῦτ' εἰρησθαί ἀναγράφει, οὐ ποιήσας δύο τάγματα βαπτιζομένων, ὅπερ παρὰ τῷ Ματθαίῳ εὕρομεν. 6.27.140 Εἰκότως δὲ καὶ οὗτος, ἐπεὶ οἱ ὄχλοι οὐκ ἐν ἐπαίνῳ τάσσονται, ὡς τοῖς τηροῦσιν σαφὲς ἔσται, τοῖς ὄχλοις εἰσάγει λέγοντα τὸν βαπτιστὴν τὸ «Γεννήματα ἔχιδνῶν» καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔτι δὲ πρὸς μὲν τοὺς φαρισαίους καὶ σαδδουκαίους «Ποιήσατε» εἴρηται ἐνικῶς «καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας»· πρὸς δὲ τοὺς ὄχλους πληθυντικῶς «ἀξίους καρποὺς τῆς μετανοίας». 6.27.141 Τάχα γὰρ οἱ μὲν φαρισαῖοι τὸν ἐξαίρετον ἀπαιτοῦνται καρπὸν μετανοίας, οὐκ ἄλλον ὄντα τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς εἰς αὐτὸν πίστεως, οἱ δὲ ὄχλοι, οὐδὲ ἀρχὴν ἔχοντες ἀγαθῶν, πάντας ἀπαιτοῦνται τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας· διόπερ πρὸς αὐτοὺς τὸ πληθυντικὸν εἴρηται. 6.27.142 Λέγεται πρὸς τούτους τοῖς φαρισαίοις· «Μὴ δόξητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ.» Οἱ μὲν γὰρ ὄχλοι νῦν ἀρχὴν ἔχουσιν, δοκοῦντες εἰσάγεσθαι εἰς τὸν θεῖον λόγον, τοῦ προσιέναι τῇ ἀληθείᾳ· διόπερ ἄρχονται λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· «Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ.» Οἱ δὲ φαρισαῖοι οὐκ ἄρχονται, ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ τοῦτο δοξάζουσιν. Πλὴν ἐκάτεροι τοὺς προειρημένους λίθους δεικνυμένους ἀκούουσιν δύνασθαι ἐγερθῆναι τέκνα τῷ Ἀβραάμ, ἀπὸ τῆς ἀναισθησίας καὶ νεκρότητος ἀναστησομένων. 6.28.143 Παρατήρει δὲ ὅτι τοῖς μὲν φαρισαίοις κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ προφήτῃ «Ἐφάγετε καρπὸν ψευδῆ» ἔχουσι μὲν καρπὸν, ψευδῆ <δέ>, λέγεται· «Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν ἐκκόπτεται», τοῖς δὲ ὄχλοις, οὐδ' ὄλως καρποφοροῦσιν, τὸ «Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν ἐκκόπτεται.» Τὸ μὲν γὰρ μὴ ἔχον καρπὸν οὐδὲ καλὸν ἔχει καρπὸν· διόπερ ἐκκοπῆς ἐστὶν ἄξιον. Τὸ δὲ ἔχον καρπὸν οὐ πάντως καλὸν ἔχει καρπὸν· διόπερ καὶ αὐτὸ εὐλόγως ὑπὸ τῆς ἀξίνης καταβάλλεται. 6.28.144 Ἐὰν δὲ ἀκριβέστερον ἐρευνήσωμεν τὰ περὶ τοὺς καρπούς, εὐρήσομεν ὅτι ἀμήχανον τὸ ἄρτι τοῦ γεωργεῖσθαι ἀρχόμενον, κἂν καρποφορῇ, τοὺς πρώτους ἐνεγκεῖν καρπούς καλοῦς. Ἀγαπᾷ δὲ ὁ γεωργὸς πρῶτον τὸ ἐνεγκεῖν αὐτὸ τοὺς ἐπιβάλλοντας καρπούς τῷ ἀρχομένῳ γεωργίας, ὕστερον ὁδῶ διὰ τῶν πρεπόντων γεωργικῆ καθαρσίῳ μετὰ τοὺς ὁποίους δήποτε καρπούς ληψόμενος καὶ καρπούς καλοῦς· καὶ ὁ νόμος δὲ ταύτη τῇ ἐκδοχῇ ἡμῶν μαρτυρεῖ, λέγων δεῖν τὸν φυτεύοντα τρία ἔτη ποιεῖν ἀπερικάθαρτον ἔωντα τὸ πεφυτευμένον, οὐκ ἐσθιομένων αὐτοῦ τῶν καρπῶν· «Τρία, γὰρ φησιν, ἔτη ὑμῖν ὁ καρπὸς ἀπερικάθαρτος οὐ βρωθήσεται, τῷ δὲ τετάρτῳ ἔτει ἔσται πᾶς ὁ καρπὸς ἅγιος, αἰνετὸς τῷ κυρίῳ.» 6.28.145 Εὐλόγως τοίνυν πρὸς τοὺς ὄχλους χωρὶς τῆς τοῦ «καλοῦ» προσθήκης λέγεται· «Πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται»· καὶ τὸ ἐπὶ πλεῖον δὲ φέρον καρπὸν ὅμοιον τῇ ἀρχῇ, δένδρον τυγχάνον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλόν, «ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται», ἐπὶ ἐνστάσης τῆς μετὰ τὴν τριάδα εἰσαγωγῆς ἐν τῇ τετράδι γενομένης μὴ ποιῆ καρπὸν ἅγιον, αἰνετὸν τῷ κυρίῳ. 6.28.146 Ταῦτα δὲ πάντα εἰ καὶ μετὰ παρεκβάσεως ἡμῖν εἰρησθαί δοκεῖ παρατιθεμένοις καὶ τὰ ἀπὸ τῶν λοιπῶν εὐαγγελίων, οὐκ ἄκαιρα δὲ ἔμοι φαίνεται οὐδὲ ἀλλότρια τῆς ἐνεστηκυίας σκέψεως. Φαρισαῖοι γὰρ ἀποστέλλουσιν πρὸς τὸν Ἰωάννην μετὰ τοὺς ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἱερεῖς καὶ λευίτας πεμφθέντας ἐρωτῆσαι αὐτὸν ὅστις εἴη, ἐξετάζοντες· «Τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς οὐδὲ Ἡλίας οὐδὲ ὁ προφήτης;» Καὶ ἐξετάσαντες ἐνταῦθα, ἐξῆς παραγινόμενοι βαπτισόμενοι, ὡς ὁ Ματθαῖος ἀναγράφει, ἀκούουσιν δὴ τὰ ἀρμόζοντα αὐτῶν τῇ ἀλαζονείᾳ καὶ ὑποκρίσει. 6.28.147 Ἐπεὶ δὲ ὅμοια ἦν τὰ τούτοις

εἰρημένα τοῖς λεγομένοις πρὸς τοὺς ὄχλους, ἐχρῆν τὴν τῶν ῥητῶν σύγκρισιν καὶ σαφήνειαν ποιήσασθαι· ὧν γινομένων πλείονα ἀπήτησεν ἡμᾶς ἢ ἄκο λουθία θεωρήσαι. Ἔτι δὲ καὶ ταῦτα τοῖς εἰρημένοις δεόντως προσθήσομεν· δύο τάγματα πεμπόντων παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ἀναγέγραπται, ἐν μὲν Ἰουδαίων τῶν ἀπὸ Ἱεροσολύμων ἀποστελλόντων ἱερεῖς καὶ λευίτας, ἕτερον δὲ φαρισαίων ἐπαπορούντων διὰ τὴν βαπτίζειν. 6.28.148 Καὶ ἀποδεδώκαμεν ὅτι μετὰ τὴν πεῦσιν οἱ φαρισαῖοι παραγίνονται βαπτισόμενοι. Μήποτ' οὖν πρὸ τούτων οἱ πρὸ τούτων ἀποστείλαντες ἀπὸ Ἱεροσολύμων Ἰουδαῖοι παραδεξάμενοι τοὺς Ἰωάννου λόγους, ἄτε πρότεροι τῶν φαρισαίων πέμψαντες, καὶ πρότεροι ἔρχονται. 6.28.149 Ἱεροσόλυμα γάρ, πᾶσα Ἰουδαία καὶ ἀκολούθως πᾶσα ἢ περίχωρος τοῦ Ἰορδάνου ἐβαπτίζοντο ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ ὑπ' αὐτοῦ, ἐξομο λογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν, ἢ ὡς ὁ † Λουκᾶς φησιν· «Ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἢ Ἰουδαία χώρα καὶ οἱ Ἱεροσολυμίται πάντες, καὶ ἐβαπτίζοντο ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν.» Οὔτε μέντοι Ματθαῖος τοὺς φαρισαίους καὶ σαδδουκαίους, πρὸς οὓς λέγεται «Γεννήματα ἐχιδνῶν», οὔτε Λουκᾶς τοὺς ὄχλους τὴν αὐτὴν ἐπίπληξιν ἀκούοντας εἰσάγουσιν ἐξομο λογούμενους τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. 6.29.150 Ἄξιον δὲ ἐπαπορήσαι πῶς πάσης τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως καὶ πάσης τῆς Ἰουδαίας καὶ πάσης τῆς περιχώρου τοῦ Ἰορδάνου βαπτιζομένων ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ὑπὸ Ἰωάννου ὁ σωτὴρ φησιν· «Ἐλήλυθεν Ἰωάννης ὁ βαπτιστῆς μήτε ἐσθίων μήτε πίνων καὶ λέγετε· Δαιμόνιον ἔχει· καὶ πρὸς τοὺς πυθομένους· «Ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;» λέγει· «Κάγῳ ἐρωτήσω ὑμᾶς ἓνα λόγον, ὃν ἐὰν εἴπητέ μοι, κάγῳ ὑμῖν ἐρῶ ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιῶ· Τὸ βάπτισμα τὸ Ἰωάννου πόθεν ἦν; Ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἐξ ἀνθρώπων;» Ὅτε καὶ διαλογιζόμενοι φασιν· «Ἐὰν εἴπωμεν· ἐξ οὐρανοῦ, ἐρεῖ· Διὰ τί οὐκ ἐπιστεύσατε αὐτῷ;» 6.29.151 Λύεται δὲ τὸ ἀπορηθὲν οὕτως· φαρισαῖοι, ὡς προτετηρήκαμεν, οἱ ἀκούσαντες «Γεν νήματα ἐχιδνῶν», οὐ πεπιστευκότες αὐτῷ παραγίνονται ἐπὶ τὸ βάπτισμα, εἰκὸς ὅτι τὸν ὄχλον φοβούμενοι καὶ κατὰ τὴν πρὸς ἐκείνους ὑπόκρισιν ἀξιοῦντες λούσασθαι, ἵνα μὴ δοκοῖεν ἐναντιοῦσθαι τοῖς τοιοῦτοις. 6.29.152 Φρονοῦντες γοῦν αὐτὸν ἀπ' ἀνθρώπων ἔχειν καὶ οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ τὸ βαπτίζειν, διὰ τὸν ὄχλον, μήποτε λιθασθῶσιν, φοβοῦνται ὅπερ ὑπολαμβάνουσιν εἰπεῖν. Ὡστε οὐκ ἐναντιοῦται τὰ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένα πρὸς τοὺς φαρισαίους τοῖς ἀναγεγραμμένοις ἐν τοῖς εὐαγγε λίοις περὶ τοῦ πλήθους τῶν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ βαπτισαμένων. Τοῦ θράσους δὲ τῶν φαρισαίων ἦν δαιμόνιον ἔχειν λέγειν τὸν Ἰωάννην, καὶ ἐν Βεελζεβούλ τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων τὰς δυνάμεις φάσκεν τὸν Ἰησοῦν πεποιηκέναι. 6.30.n Ἀπεκρίνατο αὐτοῖς ὁ Ἰωάννης λέγων· Ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι· μέσος ὑμῶν ἔστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε, ὀπίσω μου ἐρχόμενος, οὗ οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος. 6.30.153 Ὁ μὲν Ἡρακλέων οἶεται ὅτι ἀποκρίνεται ὁ Ἰωάννης τοῖς ἐκ τῶν φαρισαίων πεμφθεῖσιν, οὐ πρὸς ὁ ἐκείνοι ἐπηρώτων, ἀλλ' ὁ αὐτὸς ἐβούλετο, ἑαυτὸν λανθάνων ὅτι κατηγορεῖ τοῦ προφήτου ἀμαθίας, εἶγε ἄλλο ἐρωτώμενος περὶ ἄλλου ἀποκρίνεται· χρὴ γὰρ καὶ τοῦτο φυλάττεσθαι ὡς ἐν κοινολογίᾳ ἀμάρτημα τυγχάνον. 6.30.154 Ἡμεῖς δὲ φαμεν ὅτι μάλιστα πρὸς ἔπος ἐστὶν ἢ ἀπὸ κρισις. Πρὸς γὰρ τὸ «Τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστός;» τί ἄλλο ἐχρῆν εἰπεῖν ἢ τὸ ἴδιον παραστῆσαι βάπτισμα σωματικώτερον τυγχάνον; «Ἐγὼ, γὰρ φησιν, βαπτίζω ἐν ὕδατι». Καὶ τοῦτο εἰπὼν πρὸς τὸ «Τί οὖν βαπτίζεις;» πρὸς τὸ δεύτερον «Εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστός» δοξολογίαν περὶ τῆς προηγουμένης οὐσίας Χριστοῦ διηγεῖται, ὅτι δύναμιν τοσαύτην ἔχει ὡς καὶ ἀόρατος εἶναι τῇ θειότητι αὐτοῦ, παρὼν παντὶ ἀνθρώπῳ παντὶ δὲ καὶ ὅλῳ τῷ κόσμῳ συμπαρακτεινόμενος· ὅπερ δηλοῦται διὰ τοῦ «Μέσος ὑμῶν ἔστηκεν». 6.30.155 Καὶ ἐπεὶ οὐδὲν οἱ προσδοκῶντες Χριστοῦ ἐπιδημίαν φαρισαῖοι τηλικούτον περὶ αὐτοῦ ἔωρων, ἄνθρωπον τέλειον ἅγιον μόνον ὑπολαμβάνοντες αὐτὸν εἶναι, ἐμμελῶς

ἐλέγχει τὴν περὶ τῆς ὑπεροχῆς αὐτοῦ φαρισαίων ἄγνοιαν, προστιθεὶς τῷ «Μέσος ὑμῶν ἔστηκεν» τὸ «Ὅν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε». 6.30.156 Καὶ ἵνα μὴ τις ὑπολάβῃ ἕτερον εἶναι τὸν ἀόρατον καὶ διήκοντα ἐπὶ πάντα ἄνθρωπον ἢ καὶ ἐπὶ ὅλον τὸν κόσμον, παρὰ τὸν ἐνανθρωπήσαντα καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὀφθέντα καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφέντα, συνάπτει τῷ «Μέσος ὑμῶν ἔστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε» τὸ «Ὅπισω μου ἐρχόμενος» τοῦτ' ἔστιν «μετ' ἐμὲ φανερωθησόμενος». 6.30.157 Οὗ καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν ὑπεροχὴν συνιείς παρὰ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, ἀμφιβαλλομένην ὑπὸ τινων μήποτ' ἄρ' αὐτὸς εἶη Χριστός, ὅσον ἀπολείπεται τῆς τοῦ Χριστοῦ μεγαλειότητος παραστῆσαι βουλόμενος, ἵνα μὴ τις εἰς αὐτὸν λογίσηται ὑπὲρ ὃ βλέπει ἢ ἀκούει ἐξ αὐτοῦ, λέγει καὶ τὸ «Οὗ οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ἄξιός ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος», αἰνιττόμενος τὸ οὐχ ἱκανὸς εἶναι τὸν περὶ τῆς ἐνσωματώσεως αὐτοῦ λόγον, οἶονεὶ δεδεμένον καὶ κεκρυμμένον τοῖς μὴ νοοῦσιν, λῦσαι καὶ σαφηνίσει, ὥστε ἄξιόν τι τῆς τοσαύτης ἐπιδημίας εἰς οὕτω βραχύτατα συνεσταλμένης εἰπεῖν. 6.31.158 Οὐκ ἄκαιρον δὲ ἐξετάζουσιν ἡμῖν τὸ «Ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι» τὰς ὁμοίας τῶν εὐαγγελιστῶν παραθέσθαι περὶ τούτου λέξεις καὶ συγκρίναι τῇ προκειμένῃ. 6.31.159 Φησὶ τοίνυν ὁ Ματθαῖος· «Ἰδὼν πολλοὺς τῶν φαρισαίων καὶ σαδδουκαίων ἐρχομένους ἐπὶ τὸ βάπτισμα», μετὰ τὰ ἐπιπληκτικὰ περὶ ὧν ἐζητάσαμεν· «Ἐγὼ μὲν ὑμᾶς ἐν ὕδατι βαπτίζω εἰς μετάνοιαν· ὁ δὲ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἔστιν, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς τὰ ὑποδήματα βαστάσαι· αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρί.» Σύμφωνα τῷ κατὰ Ἰωάννην λόγῳ τὴν ὁμολογίαν τοῦ ἐν ὕδατι βαπτίσματος πρὸς τοὺς πεμφθέντας ἐκ τῶν φαρισαίων λέγοντι. 6.31.160 Ὁ δὲ Μάρκος· «Ἐκήρυσσεν, φησὶν, Ἰωάννης λέγων· Ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. Ἐγὼ ἐβάπτισα ὑμᾶς ὕδατι, αὐτὸς δὲ βαπτίσει ὑμᾶς ἐν πνεύματι ἀγίῳ» πρὸς πλείονας καὶ πάντας τοὺς ἀκούοντας διδάσκων ταῦτα κεκηρῦχθαι. 6.31.161 Ὁ δὲ Λουκᾶς φησὶν ὅτι «Προσδοκῶντος τοῦ λαοῦ καὶ διαλογιζομένων πάντων ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν περὶ τοῦ Ἰωάννου, μήποτε αὐτὸς εἶη ὁ Χριστός, ἀπεκρίνατο λέγων πᾶσιν ὁ Ἰωάννης· Ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς· ἔρχεται δὲ ἰσχυρότερός μου, οὗ οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. Αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἀγίῳ καὶ πυρί.» 6.32.162 Ἐχοντες τοίνυν τὰς ὁμοίας λέξεις τῶν τεσσάρων, φέρε κατὰ τὸ δυνατόν ἴδωμεν ἴδια τὸν νοῦν ἐκάστης καὶ τὰς διαφοράς, ἀρξάμενοι ἀπὸ τοῦ Ματθαίου, ὃς καὶ παραδέδοται πρῶτος τῶν λοιπῶν τοῖς Ἑβραίοις ἐκδεδωκέναι τὸ εὐαγγέλιον, τοῖς ἐκ περιτομῆς πιστεύουσιν. «Ἐγὼ μὲν, φησὶν, ὑμᾶς ἐν ὕδατι βαπτίζω εἰς μετάνοιαν» οἶονεὶ καθαίρων καὶ ἀποτρεπόμενος ἀπὸ τῶν χειρόνων καὶ ἐπὶ μετάνοιαν παρακαλῶν· «Ἐτοιμάσαι γὰρ κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον» ἐγὼ ἐλήλυθα, καὶ χώραν διὰ τοῦ βαπτίσματος τῆς μετανοίας εὐτρεπίσαι τῷ μετ' ἐμὲ ἥξοντι, καὶ διὰ τοῦτο ἰσχυρότερον πολλῷ τῆς ἐμῆς δυνάμεως καὶ κρεῖττον ὑμᾶς ὠφελήσονται. Οὐ σωματικὸν γὰρ τὸ ἐκείνου βάπτισμα, τὸν μετανοοῦντα πληροῦντος ἀγίου πνεύματος καὶ θειοτέρου πυρὸς πᾶν ὑλικὸν ἀφανίζοντος καὶ πᾶν γεῶδες ἐξαναλίσκοντος, οὐ μόνον ἀπὸ τοῦ χωρήσαντος αὐτὸ ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ τῶν ἐχόντων ἀκούοντος. 6.32.163 Τοσοῦτον δὲ ἔστιν ἐμοῦ ἰσχυρότερος ὁ μετ' ἐμὲ ἐρχόμενος, ὡς μηδὲ τὰ τῆς περιβολῆς τῶν περὶ αὐτὸν δυνάμεων ἐσχάτων, οὐχὶ γυμνῶν ἐκκειμένων, ὥστε καὶ τοὺς τυχόντας νοεῖν αὐτὰ δύνασθαι, ἱκανὸν με τυγχάνειν βαστάσαι, μηδὲ ταῦτα ὑπομένοντα φέρειν. 6.32.164 Οὐκ οἶδα δὲ ὀπότερον εἶπω, πότερον τὴν πολλὴν μου ἀσθένειαν, τὰ εὐτελεῖ τοῦ Χριστοῦ συγκρίσει τῶν περὶ ἑαυτὸν μειζόνων φέρειν μὴ δυναμένην, ἢ δὴ τὴν ἐκείνου ὑπερβάλλουσαν καὶ μεῖζονα παντὸς τοῦ κόσμου θειότητα. Εἶγε ἐγὼ, ὁ τηλικαύτην χωρήσας χάριν ὡς καὶ προφητείας ἠξιώσθαι με, προλεγουσῆς τὰ περὶ τῆς εἰς τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων ἐπιδημίας μου ἐν τῷ «Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ

ἐρήμῳ» καὶ «Ἴδου ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου»· ἐγώ, οὗ τὴν γένεσιν «Γαβριήλ ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ» παραδόξως εὐηγγελίσατο ἐν γῆρα γεγενημένῳ τῷ πατρὶ μου, ἐγώ, ἐφ' οὗ τῷ ὀνόματι Ζαχαρίας ἅμα ἀπέλαβεν τὴν φωνὴν καὶ τὸ προφητεῦν δι' αὐτῆς, ἐγώ, ὁ ὑπὸ τοῦ κυρίου μου μαρτυροῦ μένος ὡς ἄρα μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ἐμοῦ οὐδεὶς τυγχάνει, οὐδὲ τὰ ὑποδήματα βαστάσαι ἱκανός· εἰ δὴ γὰρ μηδὲ τὰ ὑποδήματα, τί λεκτέον περὶ τῶν ἐνδυμάτων αὐτοῦ; Τίς οὗτος, ὃς ὀλόκληρον αὐτοῦ τὸ ἱμάτιον τηρῆσαι δυνήσεται; Τίς, ὃς νοήσει τὸν ἐκ τῶν ἄνωθεν χιτῶνα ἄραφον διὰ τὸ δι' ὅλου ὑφαντὸν τυγχάνειν καταλαβεῖν ὃν ἔχει λόγον; 6.33.165 Παρατηρητέον δὲ ὅτι τῶν τεσσάρων εἰρη κόντων τὸ ἐν ὕδατι ὁμολογεῖν Ἰωάννην ἐληλυθέναι βαπτίζειν, μόνος Ματθαῖος τούτῳ προσθέθει τὸ «εἰς μετάνοιαν» διδάσκων τὴν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ὠφέλειαν ἔχουσαν τῆς προαιρέσεως τοῦ βαπτιζομένου, τῷ μετανοοῦντι μὲν ἐγγίνο μὲνην, μὴ οὕτω δὲ προσιόντι εἰς κρίμα χαλεπώτερον ἐσομένην. 6.33.166 Χρὴ δὲ εἰδέναι ὅτι ὡσπερ αἱ κατὰ τὰς γεγενημένας ὑπὸ τοῦ σωτῆρος θεραπείας τεράστιοι δυνάμεις, σύμβολα τυγχάνουσαι τῶν αἰεὶ λόγῳ τοῦ θεοῦ ἀπαλλαττομένων πάσης νόσου καὶ μαλακίας, οὐδὲν ἦττον καὶ σωματικῶς γενόμενοι ὤνησαν εἰς πίστιν προσκαλεσάμενοι τοὺς εὐεργετηθέντας, οὕτως καὶ τὸ διὰ τοῦ ὕδατος λουτρὸν, σύμβολον τυγχάνον καθαροῦ ψυχῆς πάντα ῥύπον <τὸν> ἀπὸ κακίας ἀποπλυνὸ μὲνης, οὐδὲν ἦττον καὶ καθ' αὐτὸ τῷ ἐμπαρέχοντι ἑαυτὸν τῇ θειότητι <διὰ> τῆς δυνάμεως τῶν τῆς προσκυνητῆς τριάδος ἐπικλήσεων ἐστὶν ἡ χαρισμάτων θείων ἀρχὴ καὶ πηγὴ· «διαίρεσις γὰρ χαρισμάτων εἰσίν». 6.33.167 Μαρτυρεῖ δέ μου τῷ λόγῳ ἡ ἐν ταῖς τῶν ἀποστόλων Πράξεσιν ἀναγεγραμμένη ἱστορία περὶ τοῦ οὕτως ἐναργῶς τότε τὸ πνεῦμα τοῖς βαπτίζο μένοις ἐπιδημηκέναι, προεுτρεπίσαντος αὐτῷ τοῦ ὕδατος τοῖς γνησίως προσιοῦσιν ὁδόν, ὡς καὶ τὸν μάγον Σίμωνα καταπλαγέντα θέλει μὲν τὴν χάριν ταύτην ἀπὸ τοῦ Πέτρου λαβεῖν, ἐθέλει δὲ τὸ δικαιοτάτον διὰ τοῦ μαμωνᾶ τῆς ἀδικίας. 6.33.168 Καὶ τοῦτο δὲ παρασημειωτέον, ὅτι τὸ Ἰωάννου βάπτισμα ὑποδεέστερον ἐτύγχανεν τοῦ βαπτίσματος Ἰησοῦ, διδομένου διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ. Οἱ γοῦν ἐν ταῖς Πράξεσιν βεβαπτισμένοι εἰς τὸ Ἰωάννου βάπτισμα, μηδὲ εἰ πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἀκούσαντες, βαπτίζονται δεύτερον ὑπὸ τοῦ ἀποστόλου. 6.33.169 Τὸ γὰρ τῆς ἀναγεννήσεως οὐ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ἀλλὰ παρὰ τῷ Ἰησοῦ διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ παλιγγενεσίας ὀνομαζόμενον λουτρὸν μετὰ ἀνακαινώσεως γινόμενον πνεύματος, τοῦ καὶ νῦν ἐπιφερομένου, ἐπειδὴ παρὰ θεοῦ ἐστὶν, ἐπάνω τοῦ ὕδατος, ἀλλ' οὐ πᾶσιν μετὰ τὸ ὕδωρ ἐγγινομένου. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον. 6.34.170 Ἦδη δὲ καὶ τὰ Μάρκου κατανοήσωμεν, ὃς ἀνέγραψεν κηρύσσοντα τὸν Ἰωάννην ταῦτα μὲν εἰρηκέναι κατὰ τὸ «Ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ὀπίσω μου». Ἰσοδυναμεῖ γὰρ ταῦτα τῷ «Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἰσχυρότερός μου ἐστίν». Οὐκέτι δὲ τὰ αὐτὰ ἐν τῷ «Οὐκ εἰμί ἱκανὸς κύψαι λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ». 6.34.171 Ἔτερον μὲν γὰρ τὸ βαστάζειν τὰ ὑποδήματα, δηλονότι ἤδη λελυμένα ἀπὸ τῶν τοῦ ὑποδεδεμένου ποδῶν, ἕτερον δὲ τὸ κύψαντα λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων. Καὶ ἀκόλουθόν γε μηδενὸς σφαλλομένου τῶν εὐαγγελιστῶν μηδὲ ψευδομένου, ὡς εἴποιεν ἂν οἱ πιστεύοντες, ἀμφοτέρω κατὰ διαφόρους καιροὺς εἰρηκέναι τὸν βαπτιστὴν καθ' ἕτερον καὶ ἕτερον νοῦν κινούμενον. 6.34.172 Οὐ γὰρ περὶ τῶν αὐτῶν, ὡς οἴονται τινες, οἱ ἀπομνημονεύοντες διαφόρως ἠνέχθησαν μὴ ἀκριβοῦντες τῇ μνήμῃ ἕκαστον τῶν εἰρημένων ἢ γεγενημένων. Μέγα μὲν οὖν τὸ βαστάσαι τοῦ Ἰησοῦ τὰ ὑποδήματα, μέγα δὲ καὶ τὸ ἐπὶ τὰ σωματικά αὐτοῦ κάτω που γεγενημένα κύψαντα, ὑπὲρ τοῦ τὴν εἰκόνα κάτω θεάσασθαι, λῦσαι ἕκαστον τῶν περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνσωματώσεως ἀσαφῶν, οἰονεῖ τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων τυγχάνοντα. 6.34.173 Εἷς γὰρ ὁ τῆς ἀσαφείας δεσμός, ὡσπερ καὶ μία ἡ τῆς γνώσεως κλεῖς, ἅτινα οὐδὲ ὁ μείζων ἐν

γεννητοῖς γυναικῶν καθ' αὐτὸν ἰκανὸς λῦσαι ἢ ἀνοῖξαι, τοῦ δήσαντος καὶ κλείσαντος μόνου δωρουμένου οἷς βούλεται τὸ λῦσαι καὶ ἀνοῖξαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων καὶ τὰ κεκλεισμένα. 6.35.174 Εἰ δὲ μυστικός ὁ περὶ τῶν ὑποδημάτων τόπος, οὐδὲ τοῦτον παρελθετέον. Οἶμαι τοίνυν τὴν μὲν ἕναν θρώπησιν, ὅτε σάρκα καὶ ὅστέα ἀναλαμβάνει ὁ τοῦ θεοῦ υἱός, τὸ ἕτερον εἶναι τῶν ὑποδημάτων, τὴν δὲ εἰς Ἄδου κατάβασιν, ὅστις ποτέ ἐστιν ὁ Ἄδης, καὶ τὴν εἰς φυλακὴν μετὰ πνεύματος πορείαν τὸ λοιπόν. 6.35.175 Περὶ τῆς εἰς Ἄδου καταβάσεως τὸ «Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς τὸν Ἄδην» ἐν πεντεκαίδεκάτῳ ψαλμῷ εἴρηται· καὶ περὶ τῆς ἐν φυλακῇ πορείας μετὰ πνεύματος παρὰ τῷ Πέτρῳ ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ· «Θανατωθεῖς, γὰρ φησι, σαρκί, ζωοποιηθεῖς δὲ πνεύματι· ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασιν πορευθεῖς ἐκὴ ρυξεν, ἀπειθήσασιν ποτε ὅτε ἀπεξεδέχετο ἡ τοῦ θεοῦ μακροθυμία ἐν ἡμέραις Νῶε κατασκευαζομένης κιβωτοῦ.» 6.35.176 Ὁ τοίνυν κατ' ἀξίαν ἀμφοτέρων τῶν ἐπιδημιῶν τοὺς λόγους παραστήσαι δυνάμενος, τὸν ἱμάντα λύειν τῶν Ἰησοῦ ἰκανός ἐστιν ὑποδημάτων, καὶ αὐτὸς τῷ νοῦ κύπτων καὶ συγκαταβαίνων τῷ καταβεβηκότι εἰς Ἄδου, καὶ ἀπὸ οὐρανοῦ καὶ τῶν περὶ τῆς θεότητος Χριστοῦ μυστηρίων καταβαίνων ἐπὶ τὴν ἀναγκαίως γεγεννημένην παρ' ἡμῖν αὐτοῦ ἐπιδημίαν, ὅτε τὸν ἄνθρωπον ὑπέδησατο. 6.35.177 Ὁ δὲ τὸν ἄνθρωπον ὑποδησάμενος καὶ τὸν νεκρὸν ὑπέδησατο· «Εἰς τοῦτο γὰρ Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ»· καὶ διὰ τοῦτο ζῶντα καὶ νεκρὸν ὑπέδησατο, τοῦτ' ἔστι τὸν ἐν γῆ καὶ τὸν ἐν Ἄδου, «ἵνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ». 6.35.178 Τίς οὖν ἄρα ἰκανὸς κύψας λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν τοιούτων ὑποδημάτων, καὶ λύσας μὴ εἶσαι ἀλλὰ κατὰ δευτέραν ἰκανότητά ἀναλαβεῖν αὐτὰ καὶ βαστάσαι διὰ τοῦ ἐν τῇ μνήμῃ περὶ φέρειν τὰ νενοημένα; 6.35.179 Μὴ ἀνεξέταστον δὲ ἐάσθω τὸ χωρὶς τοῦ «κύψας» ὁμοίως παρὰ τῷ Λουκᾷ καὶ Ἰωάννῃ εἰρημένον. Καὶ τάχα ἐνδέχεται μὲν κύψαντα λῦσαι κατὰ τὸ προειρημένον· δυνατὸν δὲ καὶ τὸ ἀνάστημα τοῦ ἀπὸ τοῦ λόγου ἐπάρματος φυλάττοντα εὐρεῖν τὴν λύσιν τῶν ἐν τῷ ζητεῖσθαι δεδεμένων ὑποδημάτων, ἵνα ταῦτά τις λύσας τὸν χωρὶς τῶν ὑποδημάτων ἴδῃ λόγον γυμνὸν τῶν ὑποδεεστέρων καθ' αὐτόν, υἱὸν τοῦ θεοῦ. 6.36.180 Οὐ ταῦτόν δὲ τὸ μὴ εἶναι «ἰκανόν» τῷ μὴ εἶναι «ἄξιον», <δ> ἀναγράφει ὁ Ἰωάννης. Δυνατὸν γὰρ μὴ ὄντα ἄξιον γενέσθαι ἰκανόν· δυνατὸν δὲ καὶ ἄξιον ὄντα μηδέπω εἶναι ἰκανόν. 6.36.181 Εἰ γὰρ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον δίδοται τὰ χαρίσματα, καὶ οὐ μόνον «κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως», φιλανθρώπου ἂν εἴη θεοῦ ἔργον, προορωμένου βλάβην ἀπὸ οἰήματος ἐπακολουθήσοντος ἢ φυσιώσεως, τὸ καὶ τῷ ἀξίῳ ποτέ μὴ διδόναι τὴν ἰκανότητα. Οἰκεῖον δὲ τῆς χρηστότητος τοῦ θεοῦ νικᾶν ἐν τῷ εὐεργετεῖν τὸν εὐεργετούμενον, προλαμβάνοντα τὸν ἐσόμενον ἄξιον, καὶ πρὶν γένηται ἄξιος κοσμοῦντα αὐτόν τῇ ἰκανότητι, ἵνα μετὰ τὴν ἰκανότητα ἔλθῃ ἐπὶ τὸ γενέσθαι ἄξιος, καὶ μὴ πάντως ἀπὸ τοῦ εἶναι ἄξιος, φθάνων τὸν δωρούμενον καὶ προλαβὼν αὐτοῦ τὰς χάριτας, ἔλθῃ ἐπὶ τὸ γενέσθαι ἰκανός. 6.36.182 Ὁ τοίνυν Ἰωάννης φησὶ παρὰ μὲν τοῖς τρισὶν οὐκ εἶναι «ἰκανός», παρὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ οὐκ εἶναι «ἄξιος». Οὐκ ἀποκλείεται δὲ ὅς γε ἔλεγεν οὐδέπω ὢν ἰκανὸς γεγονέναι ἰκανός, εἰ καὶ μὴ ἄξιός πω ἦν· καὶ πάλιν ὅς γε ἔλεγεν οὐκ εἶναι ἄξιος, οὐκ ὢν ἄξιος ἐφθακέναι ἐπὶ τὸ γεγονέναι ἄξιος. 6.36.183 Εἰ μὴ ἄρα τις ἐρεῖ, ἐπὶ τὸ κατ' ἀξίαν τῆς λύσεως <καὶ> βαστάξεως αὐτῶν μὴ χωροῦσαν τὴν θνητὴν φύσιν ἢ ἡκεῖν ποτέ ἀληθεύμενον ἔχειν τὸ μηδέποτε γενέσθαι ἰκανόν λῦσαι τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων καὶ ἄξιον τοῦ αὐτοῦ. Ὅσα δὲ ἐὰν χωρήσωμεν, ἔτι ὑπολείπεται τὰ μηδέπω νενοημένα, ἐπεὶ «Ὅταν συντελέσῃ ἄνθρωπος τότε ἄρχεται, καὶ ὅταν παύσῃται τότε ἀπορηθήσεται» κατὰ τὴν Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ Σοφίαν. 6.37.184 Ἔτι περὶ τῶν ὑποδημάτων τῶν παρὰ τοῖς τρισὶν οὕτως ὀνομασθέντων εὐαγγελισταῖς διαλάβωμεν, συγκρίνοντες ἐκεῖνα τῷ παρὰ τῷ μαθητῇ Ἰωάννῃ ἐνικῶς ὀνομασθέντι·

«Οὐκ εἰμί, γάρ φησιν, ἐγὼ ἄξιος ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος.» 6.37.185 Τάχα οὖν νικῶ μενος ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος δωρεὰν εἴληφεν, μηδέπω τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτῷ ἄξιος ὢν λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ἐτέρου τῶν ὑποδημάτων, νοήσας αὐτοῦ τὴν ἐν ἀνθρώποις ἐπιδημίαν, περὶ ἧς καὶ μαρτυρεῖ. Ἐπεὶ δὲ ἔλειπεν αὐτῷ ἡ περὶ τῶν ἐξῆς

κατάληψις, οὐκ εἰδοῦσι πότερον Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ κάκει ἔρχομενος, ὅπου ἀπὸ τῆς φυλακῆς γίνεσθαι ἔμελλεν ἀποκεφαλίσθαι, ἢ ἕτερον προσδοκᾶν ἐχρῆν, διὰ τοῦτο τὴν σαφέστερον ὕστερον ἐπαπόρησιν ἡμῖν δηλουμένην καὶ νῦν αἰνιττόμενος φησὶ τὸ «Οὐκ εἰμί ἐγὼ ἄξιος, ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος.» 6.37.186 Ὁ δὲ οἰόμενος περιεργότερον τοῦτο εἰρηῆσθαι εἰς ταῦτ' ὅτι τὸν συνάξει τὸ τῶν ὑποδημάτων καὶ τοῦ ὑποδήματος, ἵνα οἶονεῖ λέγῃ· Οὐδαμῶς ἄξιός εἰμι λῦσαι τὸν ἱμάντα οὐδὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν, κἂν τοῦ ἐνὸς ὑποδήματος· ἢ καὶ οὕτως δυνατὸν εἰς ἓν συναγεσθαι τὰ παρὰ τοῖς τέσσαρσιν εἰρημένα· 6.37.187 εἰ γὰρ ὁ Ἰωάννης συνίει μὲν τὰ περὶ τῆς ἐνταῦθα αὐτοῦ ἐπιδημίας, ἐνηπόρει δὲ περὶ τῶν ἐξῆς, ἀληθεύει λέγων καὶ τὸ μὴ εἶναι ἱκανὸν λύειν τὸν ἱμάντα τῶν ὑποδημάτων, οὐ γὰρ λυεῖ ἀμφοτέρων λύσας τοῦ ἐνός, ἀληθεύει δὲ λέγων καὶ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος, ἐπεὶ, ὡς προεῖρηται, ἔτι διαπορεῖ περὶ τοῦ πότερον αὐτὸς ἐστὶν ἔρχομενος ἢ ἕτερος, ὁ κάκει προσδοκητέος. 6.38.188 Καὶ περὶ δὲ τοῦ «Μέσος ὑμῶν ἔστηκεν, ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε» ταῦτα διαληπτέον περὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, τοῦ λόγου, δι' οὗ τὰ πάντα γέγονεν, ὑφ' ἑσθι κότες οὐσιωδῶς κατὰ τὸ ὑποκείμενον, τοῦ αὐτοῦ ὄντος τῆ σοφία. Οὗτος γὰρ δι' ὅλης πεφοίτηκεν τῆς κτίσεως, ἵνα αἰεὶ τὰ γινόμενα δι' αὐτοῦ γίνηται, καὶ περὶ παντὸς οὔτινοσθον αἰεὶ ἀληθὲς ἦν τὸ «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν», καὶ τὸ «Πάντα ἐν σοφία ἐποίησας.» 6.38.189 Εἰ δὲ δι' ὅλης τῆς κτίσεως πεφοίτηκεν, δῆλον ὅτι καὶ τῶν πυνθανομένων «Τί οὖν βαπτίζεις, εἰ σὺ οὐκ εἶ ὁ Χριστὸς οὐδὲ Ἡλίας οὐδὲ ὁ προφήτης;» Μέσος ἔστηκεν ὁ αὐτὸς καὶ βέβαιος ὢν λόγος, ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἐστηριγμένος πανταχοῦ. Ἡ τὸ «Μέσος ὑμῶν ἔστηκεν» ἀκουέσθω ὅτι ὑμῶν τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸ εἶναι ὑμᾶς λογικοὺς μέσος ὑμῶν ἐστὼς, τῷ τοῦ παντὸς σώματος ἐν μέσῳ εἶναι τὸ ἡγεμονικὸν ἀποδείκνυσθαι, κατὰ τὰς γραφὰς ἐν τῇ καρδίᾳ τυγχάνον. 6.38.190 Οἱ τοίνυν ἔχοντες τὸν λόγον ἐν μέσῳ ἑαυτῶν, μὴ διαλαμβάνοντες δὲ περὶ τῆς φύσεως αὐτοῦ, μηδὲ ἀπὸ ποίας πηγῆς καὶ ἀρχῆς ἐλήλυθεν, μὴδ' ὅπως ποτὲ συνέστη ἐν αὐτοῖς, οὗτοι μέσον αὐτὸν ἔχοντες οὐκ ἴσασι. Ὁ δὲ Ἰωάννης αὐτὸν οἶδεν. Τὸ γὰρ «Ὅν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε» ὀνειδιστικῶς λεγόμενον πρὸς τοὺς φαρισαίους, ἐμφαίνει τὸν λόγον τῷ ἐπιμελῶς ἐγνωκέναι τὸ ὑπ' ἐκείνων ἀγνοούμενον. 6.38.191 Δι' ὃ καὶ γινώσκων αὐτὸν ὁ βαπτιστὴς οἶδεν ὀπίσω αὐτοῦ ἔρχομενον τὸν ἐν μέσῳ τυγχάνοντα, τοῦτ' ἐστὶν μετ' αὐτὸν καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῷ βαπτίσματι διδασκαλίαν ἐπιδημοῦντα τοῖς κατὰ λόγον ἀπολουσαμένοις. Οὐ ταῦτ' οὖν σημαίνεται ἐκ τῆς «ὀπίσω» φωνῆς ἐνθάδε, καὶ ὅταν ὁ Ἰησοῦς πέμπῃ ἡμᾶς ὀπίσω ἑαυτοῦ. 6.38.192 Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἵνα κατ' ἴχνη βαίνοντες αὐτοῦ φθάσωμεν πρὸς τὸν πατέρα, ὀπίσω αὐτοῦ γίνεσθαι κελευόμεθα· ἐνθάδε <δὲ> ἵνα δηλωθῇ τὸ μετὰ τὰς Ἰωάννου διδασκαλίας–ἐπεὶ ἐλήλυθεν οὗτος «ἵνα πάντες πιστεύσωσιν δι' αὐτοῦ»–τοῖς προευντεπισταμένοις ἐπιδημεῖν προκεκαθαρμένοις διὰ τῶν ἡττόνων καὶ τὸν τέλειον λόγον. 6.38.193 Προηγουμένως μὲν οὖν ἔστηκεν ὁ πατὴρ ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος ὢν· ἔστηκεν δὲ καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ αἰεὶ ἐν τῷ σώζειν, κἂν γένηται σὰρξ, κἂν μέσος ἦ ἀνθρώπων, οὐ καταλαμβανόμενος ἀλλ' οὐδὲ βλεπόμενος· ἔστηκεν δὲ καὶ διδάσκων, προκαλούμενος πάντας ἐπὶ τὸ πίνειν ἀπὸ τῆς ἀφθόνου πηγῆς αὐτοῦ· «Εἰστήκει γὰρ ὁ Ἰησοῦς καὶ ἔκραξε λέγων· Ἐάν τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς ἐμὲ καὶ πινέτω.» 6.39.194 Ὁ δὲ Ἡρακλέων τὸ «Μέσος ὑμῶν στήκει» φησὶν ἀντὶ τοῦ «Ἡδη πάρεστιν καὶ ἐστὶν ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ἐν ἀνθρώποις, καὶ ἐμφανὴς ἐστὶν ἤδη πᾶσιν ὑμῖν.» Διὰ τούτων δὲ περιαιρεῖ τὸ παρασταθὲν περὶ τοῦ διαπεφοιτηκέναι αὐτὸν δι'

όλου τοῦ κόσμου. 6.39.195 Λεκτέον γὰρ πρὸς αὐτόν· Πότε γὰρ οὐ πάρεστιν; Πότε δὲ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ κόσμῳ; Καὶ ταῦτα τοῦ εὐαγγελίου λέγοντος· «Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο.» Καὶ διὰ τοῦτο καὶ οὗτοι, πρὸς οὓς ὁ λόγος ὁ «Ὅν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε», οὐκ οἴδασιν αὐτόν, ἐπεὶ οὐδέπω τοῦ κόσμου ἐξεληλύθασιν, «ὁ δὲ κόσμος αὐτόν οὐκ ἔγνω». 6.39.196 Ποῖον δὲ χρόνον διέλειπεν τοῦ ἐν ἀνθρώποις εἶναι; Ἡ οὐκ ἐν Ἡσαΐα ἦν λέγοντι· «Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέν με» καὶ «Ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν»; Λεγέτωσαν δὲ εἰ μὴ καὶ ἐν Δαβὶδ ἦν, οὐκ ἄφ' αὐτοῦ λέγοντι· «Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ», καὶ ὅσα ἐκ προσώπου Χριστοῦ ἐν ψαλμοῖς ἀναγέγραπται. 6.39.197 Καὶ τί με δεῖ καθ' ἕκαστον ἀποδεικνύναι, δυσσεξαριθμητῶν ὄντων <τῶν> παραστήσαι ἐναργῶς δυναμένων, ὅτι αἰεὶ ἐν ἀνθρώποις ἦν, πρὸς τὸ ἐλέγξει οὐκ ὑγιῶς εἰρημένον τὸ «Ἦδη πάρεστιν καὶ ἔστιν ἐν κόσμῳ καὶ ἐν ἀνθρώποις» εἰς διήγησιν παρὰ τῷ Ἡρακλέωνι τοῦ «Μέσος ὑμῶν ἔστηκεν»; Οὐκ ἀπιθάνως δὲ παρ' αὐτῷ λέγεται ὅτι τὸ «Ὅπισθ' ἐρχόμενος» τὸ πρόδρομον εἶναι τὸν Ἰωάννην τοῦ Χριστοῦ δηλοῖ. Ἀληθῶς γὰρ ὡςπερὶ οἰκέτης ἐστὶν προτρέχων τοῦ κυρίου. 6.39.198 Πολὺ δὲ ἀπλούστερον τὸ «Οὐκ εἰμι ἄξιος, ἵνα λύσω αὐτοῦ τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος» ἐξείληφεν ὅτι οὐδὲ τῆς ἀτιμοτάτης ὑπηρεσίας τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν ἄξιος εἶναι διὰ τούτων ὁ βαπτιστὴς ὁμολογεῖ. Πλὴν μετὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν οὐκ ἀπιθάνως ὑποβέβληκεν τό· Οὐκ εἰμι ἐγὼ ἰκανός, ἵνα δι' ἐμὲ κατέλθῃ ἀπὸ μεγέθους καὶ σάρκα λάβῃ ὡς ὑπόδημα, περὶ ἧς ἐγὼ λόγον ἀποδοῦναι οὐ δύναμαι οὐδὲ διηγῆσθαι ἢ ἐπιλύσαι τὴν περὶ αὐτῆς οἰκονομίαν. 6.39.199 Ἀδρότερον δὲ καὶ μεγαλοφυέστερον ὁ αὐτὸς Ἡρακλέων κόσμον τὸ ὑπόδημα ἐκδεξάμενος μετέστη ἐπὶ τὸ ἀσεβέστερον ἀποφῆνασθαι ταῦτα πάντα δεῖν ἀκούεσθαι καὶ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ διὰ τοῦ Ἰωάννου νοουμένου. 6.39.200 Οἶε ται γὰρ τὸν δημιουργὸν τοῦ κόσμου ἐλάττωνα ὄντα τοῦ Χριστοῦ τοῦτο ὁμολογεῖν διὰ τούτων τῶν λέξεων, ὅπερ ἐστὶν πάντων ἀσεβέστατον. Ὁ γὰρ πέμψας αὐτὸν πατήρ, ὁ τῶν ζώντων θεός, ὡς αὐτὸς Ἰησοῦς μαρτυρεῖ, τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ καὶ τοῦ Ἰακώβ, ὁ διὰ τοῦτο κύριος τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅτι πεποίηκεν αὐτά, οὗτος καὶ μόνος ἀγαθὸς καὶ μείζων τοῦ πεμφθέντος. 6.39.201 Εἰ δὲ καί, ὡς προειρήκαμεν, ἀδρότερον νενόηται καὶ πᾶς ὁ κόσμος ὑπόδημα εἶναι τοῦ Ἰησοῦ τῷ Ἡρακλέωνι, ἀλλ' οὐκ οἶμαι δεῖν συγκατατίθεσθαι. Πῶς γὰρ μετὰ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς σωθήσεται τὸ «Οὐρανός μοι θρόνος, ἢ δὲ γῆ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν μου», μαρτυρούμενον ὡς περὶ τοῦ πατρὸς εἰρημένον ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ; «Μὴ γὰρ ὁμόσητε, φησὶ, τὸν οὐρανόν, ὅτι θρόνος ἐστὶν τοῦ θεοῦ, μηδὲ τὴν γῆν, ὅτι ὑποπόδιον ἐστὶν τῶν ποδῶν αὐτοῦ.» 6.39.202 Πῶς δὲ μετὰ τοῦ τὸν ὅλον κόσμον ὑπόδημα νοεῖσθαι τοῦ Ἰησοῦ παραστήσαι δυνήσεται τὸ «Οὐχὶ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ; λέγει κύριος»; Πλὴν ἄξιον ἐπιστήσαι πότερον τῷ τὸν λόγον καὶ τὴν σοφίαν διαπεφοιτηκένας δι' ὅλου τοῦ κόσμου, τὸν δὲ πατέρα ἐν τῷ υἱῷ εἶναι, ὡς παρεθέμεθα, τὰ ῥητὰ δεῖ νοῆσαι, ἢ ὁ προηγουμένος περιζωσάμενος πᾶσαν τὴν κτίσιν παρὰ τὸν υἱὸν εἶναι ἐν αὐτῷ ἐχαρίσατο τῷ σωτήρι, ὡς μετ' αὐτὸν δευτέρῳ καὶ θεῷ λόγῳ τυγχάνοντι, δι' ὅλης ἐφθακένας τῆς κτίσεως. 6.39.203 Καὶ μάλιστα τοῖς δυναμένοις κατανοεῖν τὴν τοῦ τηλικίου οὐρανοῦ ἀδιάλειπτον κίνησιν, ἀπὸ ἀνατολῶν ἐπὶ δυσμᾶς συμπεριάγοντος ἑαυτῷ τὸ τοσοῦτο τῶν ἀστέρων πλῆθος, ἄξιον ἔσται ζητήσεως περὶ τοῦ τίς ἢ ἐνυπάρχουσα δύναμις τοσαύτη καὶ τηλικαύτη τῷ παντὶ κόσμῳ. Ἐτερον γὰρ παρὰ τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ταύτην τολμῆσαι εἰπεῖν μήποτε οὐκ ἔστιν εὐσεβές. 6.40.η Ταῦτα ἐν Βηθαβαρᾷ ἐγένετο πέραν τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου ἦν Ἰωάννης βαπτίζων. 6.40.204 Ὅτι μὲν σχεδὸν ἐν πᾶσι τοῖς ἀντιγράφοις κεῖται· «Ταῦτα ἐν Βηθανίᾳ ἐγένετο» οὐκ ἀγνοοῦμεν, καὶ ἔοικεν τοῦτο καὶ ἔτι πρότερον γεγονέναι· καὶ παρὰ Ἡρακλέωνι γοῦν «Βηθανίαν» ἀνέγνωμεν. Ἐπίσθημεν δὲ μὴ δεῖν «Βηθανίαν» ἀναγινώσκειν, ἀλλὰ

«Βηθαβαρά», γενόμενοι ἐν τοῖς τόποις ἐπὶ ἱστορίαν τῶν ἰχνῶν Ἰησοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ τῶν προφητῶν. 6.40.205 Βηθανία γάρ, ὡς ὁ αὐτὸς εὐαγγελιστῆς φησιν, ἡ πατρὶς Λαζάρου καὶ Μάρθας καὶ Μαρίας, ἀπέχει τῶν Ἱεροσολύμων σταδίου δέκα πέντε· ἧς πόρρω ἐστὶν ὁ Ἰορδάνης ποταμὸς ὡς ἀπὸ σταδίων πλατεῖ λόγῳ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα. Ἄλλ' οὐδὲ ὁμώνυμος τῇ Βηθανία τόπος ἐστὶν περὶ τὸν Ἰορδάνην· δείκνυσθαι δὲ λέγουσι παρὰ τῇ ὄχθῃ τοῦ Ἰορδάνου τὰ Βηθαβαρά, ἔνθα ἱστοροῦσιν τὸν Ἰωάννην βεβαπτικέναι. 6.40.206 Ἔστιν τε ἡ ἔρμηνεία τοῦ ὀνόματος ἀκόλουθος τῷ βαπτίσματι τοῦ ἐτοιμάζοντος κυρίῳ λαὸν κατεσκευασμένον· μεταλαμβάνεται γὰρ εἰς «οἶκον κατασκευῆς», ἡ δὲ Βηθανία εἰς «οἶκον ὑπακοῆς». Ποῦ γὰρ ἀλλαχόσε ἐχρῆν βαπτίζειν τὸν ἀποσταλέντα ἄγγελον πρὸ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, κατασκευάσαι τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἔμπροσθεν αὐτοῦ, ἢ εἰς τὸν «τῆς κατασκευῆς οἶκον»; 6.40.207 Ποία δὲ οἰκειότερα πατρὶς τῇ τὴν ἀγαθὴν μερίδα ἐκλεξαμένη μὴ ἀφαιρουμένην αὐτῆς Μαρίας καὶ τῇ περισπωμένη διὰ τὴν Ἰησοῦ ὑποδοχὴν Μάρθα καὶ τῷ τούτων ἀδελφῷ φίλῳ ὑπὸ τοῦ σωτῆρος εἰρημένῳ Λαζάρῳ, ἢ Βηθανία «ὁ τῆς ὑπακοῆς οἶκος»; Οὐ καταφρονητέον οὖν τῆς περὶ τὰ ὀνόματα ἀκριβείας τῷ ἀπαραλείπτῳ βουλομένῳ συνεῖναι τὰ ἅγια γράμματα. 6.41.208 Τὸ μέντοι γε ἡμαρτήσθαι ἐν τοῖς Ἑλληνικοῖς ἀντιγράφοις τὰ περὶ τῶν ὀνομάτων πολλαχοῦ καὶ ἀπὸ τούτων ἂν τις πεισθεῖ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις. Ἡ περὶ τοὺς ὑπὸ τῶν δαιμονίων κατακρημνιζομένους καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ συμπιγομένους χοίρους οἰκονομία ἀναγέγραπται γεγονέναι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Γερασηνῶν. 6.41.209 Γέρασα δὲ τῆς Ἀραβίας ἐστὶν πόλις, οὔτε θάλασσαν οὔτε λίμνην πλησίον ἔχουσα, καὶ οὐκ ἂν οὕτως προφανὲς ψεῦδος καὶ εὐέλεγκτον οἱ εὐαγγελισταὶ εἰρήκει σαν, ἄνδρες ἐπιμελῶς γινώσκοντες τὰ περὶ τὴν Ἰουδαίαν. 6.41.210 Ἐπεὶ δὲ ἐν ὀλίγοις εὔρομεν· «Εἰς τὴν χώραν τῶν Γαδα ρηνῶν» καὶ πρὸς τοῦτο λεκτέον. Γάδαρ γὰρ πόλις μὲν ἐστὶν τῆς Ἰουδαίας, περὶ ἣν τὰ διαβόητα θερμὰ τυγχάνει, λίμνη δὲ κρημνοῖς παρακειμένη οὐδαμῶς ἐστὶν ἐν αὐτῇ <ἢ> θάλασσα. 6.41.211 Ἄλλὰ Γέργεσα, ἀφ' ἧς οἱ Γεργεσαῖοι, πόλις ἀρχαία περὶ τὴν νῦν καλουμένην Τιβερίαδα λίμνην, περὶ ἣν κρημνὸς παρακείμενος τῇ λίμνῃ, ἀφ' οὗ δείκνυται τοὺς χοίρους ὑπὸ τῶν δαιμόνων καταβεβλήσθαι. Ἐρμηνεύεται δὲ ἡ Γέργεσα «παροικία ἐκβεβληκότων», ἐπώνυμος οὖσα τάχα προφητικῶς οὗ περὶ τὸν σωτῆρα πεποιήκασιν παρακαλέσαντες αὐτὸν μεταβῆναι ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῶν οἱ τῶν χοίρων πολῖται. 6.41.212 Τὸ δ' ὅμοιον περὶ τὰ ὀνόματα σφάλμα πολλαχοῦ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἔστιν ἰδεῖν, ὡς ἠκριβώσαμεν ἀπὸ Ἑβραίων μαθόντες, καὶ τοῖς ἀντιγράφοις αὐτῶν τὰ ἡμέτερα συγκρίναντες, μαρτυρηθεῖσιν ὑπὸ τῶν μηδέπω διαστραφεισῶν ἐκδόσεων Ἀκύλου καὶ Θεοδοτίωνος καὶ Συμμάχου. 6.41.213 Ὀλίγα τοίνυν παραθησόμεθα ὑπὲρ τοῦ τοῦ φιλομαθεῖς ἐπιστρεφεστέρους γενέσθαι περὶ ταῦτα· εἷς τῶν υἱῶν Λευὶ ὁ πρῶτος † Γεσῶν ἐν τοῖς πλείστοις τῶν ἀντιγράφων ὠνόμασται ἀντὶ τοῦ Γηρῶν, ὁμώνυμος τυγχάνων τῷ πρωτοτόκῳ Μωσέως, ἐκατέρων διὰ τὴν παροικίαν ἐν γῆ ἀλλοτρίᾳ γεννηθέντων τοῦ ὀνόματος ἐτοιμῶς κειμένου. 6.41.214 Πάλιν τῷ Ἰούδα παρ' ἡμῖν μὲν ὁ δεῦτερος Αὐνὰν εἶναι λέγεται, παρὰ δὲ Ἑβραίοις Ὠνὰν, ὅ ἐστι «πόνος αὐτῶν». Πρὸς τούτοις ἐν ταῖς ἀπάρσεσιν τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς εὔρομεν ὅτι «Ἀπήραν ἐκ Σοχώθ καὶ παρενέβαλον εἰς Βουθὰν»· τὸ δὲ Ἑβραϊκὸν ἀντὶ Βουθὰν † «Αἰμὰν» λέγει. 6.41.215 Καὶ τί με δεῖ διατρίβοντα πλείονα παρατίθεσθαι, παρόντος τῷ βουλομένῳ τοῦ ἐξετάζειν καὶ γινώσκειν τὰ κατὰ τὰ ὀνόματα ἀληθῆ; Μάλιστα δὲ ὑποπτειτέον τοὺς τόπους τῶν γραφῶν, ἔνθα κατάλογός ἐστιν ἅμα ὀνομάτων πλειόνων, ὡς ἐν τῷ Ἰησοῦ τὰ περὶ τῆς κληροδοσίας, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Παραλειπομένων ἀρχῆθεν ἐξῆς μέχρι τῶν ἐγγύς που περὶ τὸν Ἀνὰν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τῷ Ἔσδρα. 6.41.216 Καὶ οὐ καταφρονητέον τῶν ὀνομάτων, πραγμάτων σημαينوμένων ἀπ' αὐτῶν χρησίμων τῇ τῶν τόπων ἔρμηνείᾳ. Οὐκ εὔκαιρον δὲ νῦν

τὸν περὶ τῆς θεωρίας τῶν ὀνομάτων ἐξετάσαι λόγον, ἀφόμενον τῶν προκειμένων. 6.42.217 Ἴδωμεν τοίνυν τὰ τῆς εὐαγγελικῆς λέξεως. Ἰορδάνης μὲν ἐρμηνεύεται «κατάβασις αὐτῶν». Τούτῳ δέ, ἴν' οὕτως εἶπω, γειτνιά τὸ ὄνομα τοῦ Ἰαρέδ, ὃ καὶ αὐτὸ ἐρμηνεύεται «καταβαίνων», ἐπειδήπερ γεγένηται τῷ Μαλελεήλ, ὡς ἐν τῷ Ἐνώχ γέγραπται, εἴ τῳ φίλον παραδέχεσθαι ὡς ἄγιον τὸ βιβλίον, ταῖς ἡμέραις τῆς τῶν υἱῶν τοῦ θεοῦ καταβάσεως ἐπὶ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων· ἦντινα κατάβασιν αἰνίσσεσθαι τινες ὑπειλήφασιν τὴν τῶν ψυχῶν κάθοδον ἐπὶ τὰ σώματα, «θυγατέρας ἀνθρώπων» τροπικῶ τερὸν τὸ γήϊνον σκῆνος λέγεσθαι ὑπειληφότες. 6.42.218 Εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως ἔχει, τίς ἂν εἴη ποταμὸς «κατάβασις αὐτῶν», ἐφ' ὃν ἐρχόμενον καθαίρεσθαι δεῖ οὐκ ἰδίαν κατάβασιν κατα βεβηκότα, ἀλλὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων, ἢ ὁ σωτὴρ ἡμῶν διορίζων τοὺς ὑπὸ Μωσέως κληροδοτούμενους ἀπὸ τῶν διὰ Ἰησοῦ τὰς οἰκείους ἀπολαμβανόντων μερίδας; 6.42.219 Τούτου δὲ τοῦ καταβεβηκότος ποταμοῦ τὰ ὀρμήματα εὐφραίνουσιν, ὡς ἐν ψαλμοῖς εὔρομεν, τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ, <οὐ> τὴν αἰσθητὴν Ἱερουσαλήμ-οὐ γὰρ ἔχει παρακείμενον ποταμόν-, ἀλλὰ τὴν ἄμωμον τοῦ θεοῦ ἐκκλησίαν, οἰκοδομουμένην «ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου Χριστοῦ Ἰησοῦ» τοῦ κυρίου ἡμῶν. 6.42.220 Ἰορδάνην μέντοι γε νοητέον <τὸν> τοῦ θεοῦ λόγον τὸν γενόμενον σάρκα καὶ σκηνώσαντα ἐν ἡμῖν, Ἰησοῦν δὲ τὸν κληροδοτήσαντα ὃ ἀνείληφεν ἀνθρώπινον, ὅπερ ἐστὶν καὶ ἀκρογωνιαῖος λίθος, ὃς καὶ αὐτὸς ἐν τῇ θεότητι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ γενόμενος τῷ ἀνείληφθαι ὑπ' αὐτοῦ λούεται, καὶ τότε χωρεῖ τὴν ἀκέραιον καὶ ἄδολον περιστερὰν τοῦ πνεύματος, συνδεδεμένην αὐτῷ καὶ μηκέτι ἀποπτῆναι δυναμένην· «Ἐφ' ὃν, γὰρ φησιν, ἐὰν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ», διὰ τοῦτο λαβὼν τὸ πνεῦμα μένον ἐπ' αὐτόν, ἴν' ἐν αὐτῷ μείναντι βαπτίσει τοὺς ἐρχομένους αὐτῷ δυνηθῆ. 6.42.221 Πέραν δὲ τοῦ Ἰορδάνου, κατὰ τὰ ἔξω τῆς Ἰουδαίας νεύοντα κλίματα ἐν τῇ Βηθαβαρᾷ, βαπτίζει ὁ Ἰωάννης, πρόδρομος ὢν τοῦ ἐληλυθότος καλέσαι οὐ «δικαίους ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς», διδάσκοντος μὴ χρεῖαν ἔχειν τοὺς ἰσχύοντας ἰατρῶν ἀλλὰ τοὺς κακῶς ἔχοντας· καὶ γὰρ «εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν» τὸ λουτρὸν δίδοται. 6.43.222 Εἰκὸς δὲ τίνα τὰς διαφόρους ἐπινοίας τοῦ σωτῆρος μὴ νενοηκότα προσκόψειν τῇ ἀποδοθείσῃ περὶ τοῦ Ἰορδάνου ἐρμηνείᾳ, διὰ τὸ λέγειν τὸν Ἰωάννην· «Ἐγὼ βαπτίζω ἐν ὕδατι, ὃ δὲ ἐρχόμενος μετ' ἐμὲ ἰσχυρότερός μου ἐστίν, αὐτὸς ὑμᾶς βαπτίσει ἐν πνεύματι ἁγίῳ.» 6.43.223 Πρὸς ὃν λεκτέον ὅτι ὡσπερ ποτὸν τυγχάνων ὁ τοῦ θεοῦ λόγος οἷς μὲν ἐστὶν ὕδωρ, ἑτέροις δὲ οἶνος εὐφραίνων καρδίαν ἀνθρώπου, ἄλλοις δὲ αἷμα διὰ τὸ «Ἐὰν μὴ πίητέ μου τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς»· ἀλλὰ καὶ τροφή λεγόμενος οὐ κατὰ τὸ αὐτὸ νοεῖται ἄρτος ζῶν καὶ σὰρξ· οὕτως ὁ αὐτὸς ἐστὶν βάπτισμα ὕδατος καὶ πνεύματος καὶ πυρός, τισὶν δὲ καὶ αἵματος. 6.43.224 Περὶ δὲ τοῦ τελευταίου βαπτίσματος, ὡς τινὲς <φασιν>, φησὶν ἐν τῷ «Βάπτισμα δὲ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πῶς συνέχομαι ἕως ὅτου τελεσθῆ.» Τούτῳ τε συμφώνως ἐν τῇ ἐπιστολῇ <ὁ> μαθητῆς Ἰωάννης τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα ἀνέγραψεν τὰ τρία εἰς ἓν γινόμενα. Καὶ ὁδὸς δὲ πού καὶ θύρα εἶναι ὁμολογῶν, σαφῆς ἐστὶν μηδέπω τυγχάνων θύρα ᾧ ἔτι ὁδὸς ἐστίν, καὶ μηκέτι ὁδὸς ᾧ ἤδη θύρα. 6.43.225 Πάντες οὖν οἱ στοιχειούμενοι τῇ ἀρχῇ τῶν λογίων τοῦ θεοῦ, τῇ φωνῇ τοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ βοῶντος· «Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν κυρίου» προσιόντες, πέραν τοῦ Ἰορδάνου τυγχα νόσησιν παρὰ τῷ «οἰκῶ τῆς κατασκευῆς», εὐτρεπιζέσθωσαν πρὸς τὸ δυνηθῆναι διὰ τῆς προετοιμασίας χωρῆσαι τὸν πνευματικὸν λόγον ἐγγινόμενον διὰ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ πνεύματος. 6.43.226 Ἐχομένως δὲ τοῦ προκειμένου τὰ περὶ τοῦ Ἰορδάνου συνάγοντες ἀκριβέστερον τὸν ποταμὸν νοήσομεν. Ὁ θεὸς τοίνυν διὰ Μωσέως διαβιβάζει τὸν λαὸν τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν, αὐτὸ τὸ ὕδωρ αὐτοῖς ποιήσας τεῖχος ἐκ δεξιῶν καὶ ἐξ εὐωνύμων, διὰ δὲ τοῦ Ἰησοῦ τὸν Ἰορδάνην. 6.44.227

Ἐντυχὼν δὲ τῇ γραφῇ ὁ Παῦλος, οὐκέτι κατὰ τὴν σάρκα στρατευόμενος αὐτῆς-ἦδει γὰρ ὅτι «ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστίν»-, πνευματικῶς διδάσκει ἡμᾶς ἐξεῖ ληφέναι τὰ τῆς κατὰ τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν διόδου λέγων ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους προτέρᾳ: «Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωσῆν ἐβαπτίσαντο ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον καὶ πάντες τὸ <αὐτὸ> πνευματικὸν ἔπιον πόμα· ἔπιον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ πέτρα δὲ ἦν ὁ Χριστός.» 6.44.228 Οἷς ἀκολούθως καὶ ἡμεῖς αἰτήσωμεν λαβεῖν ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸ νοῆσαι πνευματικῶς τὴν διὰ Ἰησοῦ διόδον τοῦ Ἰορδάνου, λέγοντες ὅτι εἶπεν ἄν καὶ περὶ ταύτης ὁ Παῦλος: «Οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες διὰ τοῦ Ἰορδάνου διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Ἰησοῦν ἐβαπτίσαντο ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῷ ποταμῷ.» 6.44.229 Τύπος δὲ ὁ διαδεξάμενος ἦν Μωσῆν Ἰησοῦς τοῦ διαδεξαμένου τὴν διὰ τοῦ νόμου οἰκονομίαν τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι Ἰησοῦ τοῦ Χριστοῦ. Διόπερ εἰ καὶ πάντες ἐκεῖνοι εἰς Μωσῆν βαπτίζονται ἐν τῇ νεφέλῃ καὶ ἐν τῇ θαλάσῃ, πικρὸν μὲν τι ἔχει καὶ ἀλμυρὸν τὸ ἐκείνων βάπτισμα, ἔτι φοβουμένων τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, καὶ ἀναβοώντων πρὸς τὸν κύριον καὶ τῷ Μωσῇ λεγόντων: «Παρὰ τὸ μὴ ὑπάρχειν μνήματα ἐν Αἰγύπτῳ ἐξήγαγες ἡμᾶς θανατῶσαι ἐν τῇ ἐρήμῳ· τί τοῦτο ἐποίησας ἡμῖν, ἐξαγαγὼν ἐξ Αἰγύπτου;» 6.44.230 Τὸ δὲ εἰς Ἰησοῦν βάπτισμα ἐν τῷ ἀληθῶς γλυκεῖ καὶ ποτίμῳ ποταμῷ πολλὰ ἔχει παρ' ἐκεῖνο ἐξαιρετα, ἥδη τρανοῦ μένης καὶ πρέπουσαν τάξιν λαμβανούσης τῆς θεοσεβείας. Κιβωτὸς γὰρ τῆς διαθήκης κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν καὶ ἱερεῖς καὶ λευῖται προπορεύονται, τοῦ λαοῦ ἐπομένου τοῖς θεραπευταῖς τοῦ θεοῦ, κάκεινου δὲ τοῖς χωροῦσιν τὴν περὶ ἀγνείας ἐντολήν. Ἰησοῦς δὲ λέγει τῷ λαῷ: «Ἀγνίσασθε εἰς τὴν αὔριον, ποιήσει ἐν ἡμῖν κύριος θαυμάσια.» 6.44.231 Καὶ τοῖς ἱερεῦσι μετὰ τῆς κιβωτοῦ τῆς διαθήκης κελεύει προπορεύεσθαι ἔμπροσθεν τοῦ λαοῦ, ὅτε καὶ τὸ μυστήριον τῆς τοῦ πατρὸς πρὸς τὸν υἱὸν οἰκονομίας ἐμφαίνεται, ὑπερυψούμενον ὑπ' αὐτοῦ διδόντος χάρισμα «ἵν' ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψη ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται, ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρός». 6.44.232 Διὰ γὰρ τούτων δηλοῦται ἐν τῷ Ἰησοῦ ἀναγεγραμμένων ταῦτα: «Καὶ εἶπεν κύριος πρὸς Ἰησοῦν· Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἄρξομαι ὑψῶσαι σε κατενώπιον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ.» Καὶ ἀκουστέον τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ λέγοντος τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ: «Προσαγάγετε ὧδε καὶ ἀκούσετε τὸ ῥῆμα κυρίου τοῦ θεοῦ ἡμῶν· ἐν τούτῳ γνώσεσθε, ὅτι θεὸς ζῶν ἐν ὑμῖν ἐστίν.» Ἐν γὰρ τῷ βαπτίσασθαι εἰς Ἰησοῦν γνωσόμεθα ὅτι θεὸς ζῶν ἐν ἡμῖν ἐστίν. 6.45.233 Κάκεῖ μὲν τὸ πάσχα ποιήσαντες ἐν Αἰγύπτῳ ἀρχὴν τῆς ἐξόδου ποιοῦνται· παρὰ δὲ τῷ Ἰησοῦ μετὰ τὴν διόδον τοῦ Ἰορδάνου, τῇ δεκάτῃ τοῦ πρώτου μηνὸς κατεστρατοπέδευσαν ἐν Γαλαγαίς, ὅτε πρῶτον ἔδει † λαβόντα τὸ πρόβατον ἐπονομάσαι τοὺς εὐωχηθησομένους μετὰ τὸ Ἰησοῦ βάπτισμα. Καὶ τῇ ἀκροτόμῳ πέτρα ὑπὸ Ἰησοῦ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, ὅσοι ποτὲ ἀπερίτμητοι ἦσαν τῶν ἐξεληλυθόντων ἐξ Αἰγύπτου, περιτέμνονται· τὸν δὲ ὄνειδισμὸν τῆς Αἰγύπτου ἀφελεῖν κύριος ὁμολογεῖ τῇ ἡμέρᾳ τοῦ εἰς Ἰησοῦν βαπτίσματος, ὅτε Ἰησοῦς περιεκάθαιρεν τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. 6.45.234 Γέγραπται γάρ: «Καὶ εἶπεν κύριος τῷ Ἰησοῦ υἱῷ Ναυῆ· Ἐν τῇ σήμερον ἡμέρᾳ ἀφεῖλον τὸν ὄνειδισμὸν Αἰγύπτου ἀφ' ὑμῶν.» Τότε ἐποίησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ τὸ πάσχα τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός, πολλῶν τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ ἰλαρώτερον, ὅτε καὶ ἔφαγον ἀπὸ τοῦ σίτου τῆς ἀγίας γῆς ἄζυμα καὶ νέα, τροφήν τοῦ μάννα κρεῖττονα. 6.45.235 Οὐ γὰρ ὅτε τὴν κατ' ἐπαγγελίαν γῆν ἀπειλήφασιν τοῖς ἐλάττοσιν αὐτοὺς ἐστὶ θεός, οὐδὲ διὰ τοῦ τηλικούτου Ἰησοῦ ὑποδεεστέρου ἄρτου τυγχάνουσιν. Τοῦτ' ἔσται σαφὲς τῷ τὴν ἀληθῆ ἀγίαν νοήσαντι γῆν καὶ τὴν ἄνω Ἰερουσαλήμ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ αὐτῷ εὐαγγελίῳ κεῖται 6.45.236 «Οἱ πατέρες ἐν τῇ

ἐρήμῳ ἔφαγον τὸ μάννα καὶ ἀπέθανον. Ὁ φαγὼν τοῦτον τὸν ἄρτον ζήσει εἰς τὸν αἰῶνα.» Τὸ μὲν γὰρ μάννα, εἰ καὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ διδόμενος, ἄρτος ἦν προκοπῆς, ἄρτος τοῖς ἔτι παιδα γωγουμένοις χορηγούμενος, ἄρτος τοῖς ὑπὸ ἐπιτρόπους καὶ οἰκονόμους ἀρμονιώτατος. Ὁ δὲ ἐν τῇ ἀγία γῆ νέος ἀπὸ τοῦ σίτου τῆς γῆς Ἰησοῦ προξενούντος θεριζόμενος, ἄλλων μὲν κεκημηκότων, τῶν δὲ μαθητῶν αὐτοῦ θεριζόντων, ἄρτος ἦν ἐκείνου ζωτικώτερος, τοῖς τὴν πατρῶαν κληρονομίαν διὰ τὴν τελειότητα ἤδη ἀπολαβεῖν δυναμένοις ἀποδιδόμενος. 6.45.237 Διόπερ ὁ μὲν ἐκεῖνῳ ἔτι παιδευόμενος τῷ ἄρτῳ † τὸ λόγῳ θάνατον δέξασθαι δύναται, ὁ δὲ φθάσας ἐπὶ τὸν μετ' ἐκείνου ἄρτον φαγὼν αὐτὸν ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Ταῦτα δὲ πάντα οὐκ ἀκαίρως οἶμαι παρατεθεῖσθαι, τοῦ παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ βαπτίσματος, ἐν Βηθαβαρᾷ ὑπὸ Ἰωάννου γινομένου, ἐξεταζομένου. 6.46.238 Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο παρατηρητέον, ὅτι μέλλων ἀναλαμβάνεσθαι Ἥλιος ἐν συσσεισμῷ ὡς εἰς τὸν οὐρανόν, λαβὼν τὴν μηλωτὴν αὐτοῦ καὶ εἰλήσας ἐπάταξεν τὸ ὕδωρ, ὅπερ διηρέθη ἔνθα καὶ ἔνθα, καὶ διέβησαν ἀμφοτέρω, δηλονότι αὐτὸς καὶ ὁ Ἐλισαῖος. Ἐπιτηδειότερος γὰρ πρὸς τὸ ἀναληφθῆναι γεγένηται ἐν τῷ Ἰορδάνῃ βαπτισάμενος, ἐπεὶ τὴν δι' ὕδατος παραδοξοτέραν διάβασιν βάπτισμα, ὡς προπαρε θέμεθα, ὠνόμασεν ὁ Παῦλος. 6.46.239 Διὰ τὸν αὐτὸν δὴ τοῦτον Ἰορδάνην χωρεῖ ὁ βεβούληται χάρισμα διὰ Ἥλιου ὁ Ἐλισαῖος λαβεῖν, εἰπὼν· «Γενηθήτω δὴ διπλᾶ ἐν πνεύματί σου ἐπ' ἐμέ.» Καὶ τάχα διὰ τοῦτο διπλοῦν ἔλαβεν τὸ χάρισμα ἐν πνεύματι Ἥλιου ἐφ' ἑαυτόν, ἐπεὶ δις διήλθεν τὸν Ἰορδάνην, ἅπαξ μὲν μετὰ τοῦ Ἥλιου, δεύτερον δὲ ὅτε λαβὼν τὴν μηλωτὴν τοῦ Ἥλιου ἐπάταξεν τὸ ὕδωρ, καὶ εἶπεν «Ποῦ ὁ θεὸς Ἥλιου ἀφφῶ; Καὶ ἐπάταξεν τὰ ὕδατα καὶ διεΐλεν ἔνθα καὶ ἔνθα.» 6.46.240 Ἐὰν δέ τις προσκόπη τῷ «Ἐπάταξεν τὸ ὕδωρ» διὰ τὰ παραδεδομένα ἡμῖν περὶ τοῦ Ἰορδάνου, ὅς τύπος ἦν τοῦ τὴν κατάβασιν ἡμῶν καταβάντος λόγου, λεκτέον ὅτι παρὰ τῷ ἀποστόλῳ σαφῶς ἡ πέτρα Χριστὸς ἦν, ἣτις τῇ ῥάβδῳ δις πλήσεται, ἵνα δυνηθῶσιν πιεῖν ἀπὸ τῆς «πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας». 6.46.241 Ἔστιν οὖν τις καὶ ἀγαπώντων πληγὴ ἐν τῇ ἐπαπορήσει πρὶν μαθεῖν τὸ ζητούμενον τὰ ἐναντία προφερομένων τῷ τοῦ λόγου συμπεράσματι, ὧν ἀπαλλάττων ἡμᾶς ὁ θεὸς ὅπου μὲν διψῶσιν δίδωσιν ποτόν, ὅπου δὲ τὸ ἄβα^{τον} ἡμῖν καὶ ἀχώρητον διὰ τὸ βάθος διοδεύει τὸν τῆ διαιρέσει τοῦ λόγου παρασκευάζει, τῶν πλείστων τῷ διαιρετικῷ λόγῳ ἡμῖν σαφηνιζομένων. 6.47.242 Ἔτι δὲ εἰς τὸ παραδέξασθαι τὴν περὶ τοῦ ποτιμωτάτου καὶ χαριστικωτάτου Ἰορδάνου ἐρμηνείαν, χρήσιμον παραθέσθαι τὸν τε ἀπὸ τῆς λέπρας καθαριζόμενον Ναιμᾶν τὸν Σύρον, καὶ τὰ λεγόμενα περὶ τῶν παρὰ τοῖς πολεμίους τῆς θεοσεβείας ποταμῶν. 6.47.243 Περὶ μὲν οὖν Ναιμᾶν γέγραπται ὅτι «Ἦλθεν ἐν ἵππῳ καὶ ἄρματι, καὶ ἔστη ἐπὶ θύραις οἴκου Ἐλισαίε. Καὶ ἀπέστειλεν Ἐλισαίε ἄγγελον πρὸς αὐτὸν λέγων· Πορευθεὶς λούσαι ἐπτάκις ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἐπιστρέψει ἡ σὰρξ σου σοὶ καὶ καθαρισθήσῃ.» Ὅτε καὶ θυμοῦται Ναιμᾶν, οὐ νοῶν ὅτι ὁ Ἰορδάνης ἡμῶν ἐστὶν ὁ ἀπολύων τοὺς διὰ τὴν λέπραν ἀκαθάρτους τῆς ἀκαθαρσίας καὶ ἰώμενος, οὐχὶ δὲ ὁ προφήτης· προφήτου γὰρ ἔργον πέμψαι ἐπὶ τὸ θεραπεῦον. 6.47.244 Μὴ συνιείς τοίνυν τὸ τοῦ Ἰορδάνου μέγα μυστήριον ὁ Ναιμᾶν φησιν· «Ἴδου δὴ ἔλεγον ὅτι πάντως ἐξελεύσεται πρὸς μὲ καὶ στήσεται καὶ ἐπικαλέσεται ἐν ὀνόματι κυρίου θεοῦ αὐτοῦ καὶ ἐπιθήσει τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν τόπον καὶ ἀποσυνάξει τὸ λεπρόν.» Τὸ γὰρ ἐπιθεῖναι τὴν χεῖρα λέπρᾳ καὶ καθαρίσαι μόνου τοῦ κυρίου μου Ἰησοῦ ἔργον ἦν, οὐ μόνον εἰπόντος τῷ μετὰ πίστεως ἀξιώσαντι «Ἐὰν θέλῃς δύνασαι με καθαρίσαι» τὸ «θέλω, καθαρίσθητι»· πρὸς γὰρ τῷ λόγῳ καὶ ἤψατο αὐτοῦ, καὶ ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τῆς λέπρας αὐτοῦ. 6.47.245 Ἔτι δὴ πλανώμενος ὁ Ναιμᾶν καὶ οὐχ ὁρῶν ὅσον ἀπολείπονται οἱ ἕτεροι τοῦ Ἰορδάνου ποταμοὶ πρὸς θεραπείαν τῶν πεπονθότων, ἐπαινεῖ τοὺς τῆς Δαμασκοῦ ποταμούς, Ἀβανὰ καὶ Φαρφά, λέγων· «Οὐχὶ ἀγαθὸς Ἀβανὰ καὶ Φαρφά, ποταμοὶ Δαμασκοῦ, ὑπὲρ πάντα τὰ ὕδατα Ἰσραὴλ; Οὐχὶ πορευθεὶς

λούσομαι ἐν αὐτοῖς καὶ καθαρισθήσομαι;» Ὡσπερ γὰρ οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ θεὸς ὁ πατήρ, οὕτως ἐν ποταμοῖς οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ ὁ Ἰορδάνης καὶ λέπρας ἀπαλλάξαι δυνάμενος τὸν μετὰ πίστεως τὴν ψυχὴν λουόμενον εἰς τὸν Ἰησοῦν. 6.47.246 Οἶμαι δὲ διὰ τοῦτον κλαίειν ἀναγεγράφθαι παρὰ τοῖς Βαβυλῶνος ποταμοῖς καθεζομένους τοὺς μνησθέντας τῆς Σιών· ἄλλων γὰρ ὑδάτων γευσάμενοι μετὰ τὸν ἅγιον Ἰορδάνην οἱ διὰ τὴν κακίαν αἰχμαλωτευθέντες εἰς ὑπόμνησιν καὶ πόθον ἔρχονται τοῦ οἰκείου καὶ σωτηρίου ποταμοῦ. Διόπερ ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνός φασιν· «Ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν», δηλονότι διὰ τὸ μὴ δύνασθαι στήναι, «καὶ ἐκλαύσαμεν». 6.47.247 Καὶ ὁ Ἰερεμίας δὲ ἐπιπλήσει τοῖς θέλουσιν Αἰγύπτιον ὕδωρ πιεῖν καὶ καταλείπουσιν τὸ ἐξ οὐρανοῦ καταβαῖνον καὶ ἐπώνυμον τῆς καταβάσεως τυγχάνον, τὸν Ἰορδάνην, λέγων· «Τί σοι καὶ τῇ ὁδῷ Αἰγύπτου τοῦ πιεῖν ὕδωρ Γηῶν, καὶ τοῦ πιεῖν ὕδωρ ποταμῶν;» ἢ ὡς τὸ Ἑβραϊκὸν ἔχει «τοῦ πιεῖν ὕδωρ Σιών»· περὶ οὗ οὐ νῦν πρόκειται λέγειν. 6.48.248 Ὅτι δὲ οὐ περὶ αἰσθητῶν ποταμῶν ὁ προηγούμενος λόγος ἐστὶν τῷ ἐν ταῖς θεοπνεύστοις γραφαῖς λαλοῦντι πνεύματι καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Ἐζεκιήλ ἐπὶ Φαραώ, βασιλέα Αἰγύπτου, προφητευομένων ἔστιν ἰδεῖν οὕτως ἐχόντων· Ἰδού, ἐγὼ ἐπὶ σέ, Φαραώ, βασιλεῦ Αἰγύπτου, τὸν δράκοντα τὸν μέγαν τὸν ἐγκαθήμενον ἐν μέσῳ ποταμῶν αὐτοῦ, λέγοντα· Ἐμοὶ εἰσιν οἱ ποταμοί, καὶ ἐγὼ ἐποίησα αὐτούς. Καὶ ἐγὼ δώσω παγίδας εἰς τὰς σιαγόνας σου, καὶ προσκολλήσω τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὰς πτέρυγὰς σου, καὶ ἀνάξω σε ἐκ μέσου <τοῦ> ποταμοῦ σου καὶ πάντας τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ, καὶ καταβαλῶ σε ἐν τάχει καὶ πάντας τοὺς ἰχθύας τοῦ ποταμοῦ. Ἐπὶ πρόσωπον τοῦ πεδίου σου πέση καὶ οὐ μὴ συναχθῆς καὶ οὐ μὴ περισταλῆς.» 6.48.249 Ποῖος γὰρ σωματικὸς δράκων ἐν τῷ σωματικῷ τῆς Αἰγύπτου ποταμῷ ὀφθεῖς ἰστόρηταί ποτε; Ἀλλὰ μήποτε χωρὶον ἐστὶν τοῦ ἐχθροῦ ἡμῶν δράκοντος ὁ τῆς Αἰγύπτου ποταμὸς μηδὲ παιδίον ἀποκτεῖναι Μωσέα δυνηθεῖς. Ὡσπερ δὲ δράκων ἐν τῷ Αἰγυπτίῳ ἐστὶν ποταμῷ, οὕτως ὁ θεὸς ἐν τῷ εὐφραίνοντι τὴν πόλιν τοῦ θεοῦ ποταμῷ ὁ πατήρ γὰρ ἐν τῷ υἱῷ. 6.48.250 Διὰ τοῦτο οἱ γινόμενοι ἐν αὐτῷ ἐπὶ τῷ λούσασθαι, τὸν ὀνειδισμόν ἀποτίθενται τῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐπιτη δειότεροι πρὸς τὸ ἀναλαμβάνεσθαι γίνονται, καὶ ἀπὸ τῆς μιαιρωτάτης λέπρας καθαρίζονται, καὶ διπλασιασμόν χωροῦσιν χαρισμάτων, καὶ ἔτοιμοι πρὸς πνεύματος ἀγίου παραδοχὴν γίνονται, ἄλλω ποταμῷ οὐκ ἐφιπταμένης τῆς πνευματικῆς περιστερᾶς. 6.48.251 Διόπερ θεοπρεπέστερον νοήσαντες τὸν Ἰορδάνην καὶ τὸ ἐν αὐτῷ λουτρὸν καὶ τὸν Ἰησοῦν ἐν αὐτῷ λουόμενον καὶ τὸν «τῆς κατασκευῆς οἶκον», ὅσον δεόμεθα τῆς τοιαύτης ὠφελείας ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ ἀρυσώμεθα. 6.49.n Τῇ ἐπαύριον βλέπει τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν. 6.49.252 Πρότερον ἢ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἅμα τῷ συλλαβεῖν αὐτὸν τῇ μητρὶ τοῦ Ἰωάννου καὶ αὐτῇ ἐγκύμονι τυγχανούσῃ ἐπεδήμει, ὅτε ὁ μορφούμενος τῷ μορφουμένῳ ἀκριβέστερον τὴν μόρφωσιν χαρίζεται, σύμμορφον ἐνεργῶν αὐτὸν γενέσθαι τῇ δόξῃ αὐτοῦ, ὥστε διὰ τὸ κοινὸν τῆς μορφῆς Ἰωάννην τε Χριστὸν ὑπονοεῖσθαι τυγχάνειν, καὶ Ἰησοῦν Ἰωάννην ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν νομίζεσθαι παρὰ τοῖς μὴ διακρίνουσι τὴν εἰκόνα ἀπὸ τοῦ «κατὰ τὴν εἰκόνα». Νῦν δὲ ὁ Ἰησοῦς μετὰ τὰ προεξετασθέντα μαρτύρια Ἰωάννου περὶ αὐτοῦ αὐτὸς βλέπεται ὑπὸ τοῦ βαπτιστοῦ ἐρχόμενος πρὸς αὐτόν. 6.49.253 Παρατηρητέον δὲ ὅτι ἐκεῖ μὲν διὰ τὴν τοῦ Μαρίας ἀσπασμοῦ φωνὴν ἐληλυθυῖαν εἰς τὰ ὦτα τῆς Ἐλισάβετ, σκιρτᾷ τὸ βρέφος Ἰωάννης ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρός, τότε, ὡς ἀπὸ τῆς <φων>ῆς, λαμβανούσης πνεῦμα ἅγιον· «Ἐγένετο γάρ, φησίν, ὡς ἤκουσεν τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας ἢ Ἐλισάβετ, ἐσκίρτησεν τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς, καὶ ἐπλήσθη πνεύματος ἀγίου ἢ Ἐλισάβετ καὶ ἀνεφώνησεν κραυγῇ μεγάλη καὶ εἶπεν.» Ἐνθάδε <δέ>· «Βλέπει ὁ Ἰωάννης τὸν Ἰησοῦν ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, καὶ λέγει· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου.» Ἀκοῇ δὲ τῇ περὶ τῶν κρειττόνων πρότερόν τις παιδεύεται καὶ μετὰ ταῦτα αὐτόπτης αὐτῶν γίνεται. 6.49.254 Ὅτι

μέντοι γε εἰς τὴν μὴ φωνῶσιν ὠφέληται ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τοῦ ἔτι μορφουμένου, τοῦ κυρίου, γενομένου ἐν τῇ μητρὶ πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, τῷ κεκρατηκότι τῶν εἰρημένων περὶ τοῦ φωνῆν μὲν εἶναι τὸν Ἰωάννην, λόγον δὲ τὸν Ἰησοῦν δῆλον ἔσται. Μεγάλη γὰρ φωνὴ γίνεται ἐν τῇ Ἐλισάβετ πληρωθεῖση πνεύματος ἁγίου διὰ τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας, ὡς αὐτὴ ἡ λέξις παρίστησιν οὕτως ἔχουσα· «Καὶ ἀνεφώνησεν κραυγῇ μεγάλη»—δηλονότι ἡ Ἐλισάβετ—«καὶ εἶπεν». 6.49.255 <H> γὰρ φωνὴ τοῦ ἀσπασμοῦ τῆς Μαρίας γενομένη ἐν τοῖς ὡσὶν τῆς Ἐλισάβετ ἐπλήρωσεν τὸν Ἰωάννην ἑαυτῆς· διόπερ σκιρτᾷ ὁ Ἰωάννης καὶ οἶονεὶ στόμα τοῦ υἱοῦ καὶ προφητῆς ἡ μήτηρ γίνεται ἀναφωνοῦσα κραυγῇ μεγάλη καὶ λέγουσα· «Εὐλο γημένη σὺ ἐν γυναιξίν καὶ εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου.» 6.49.256 Ἦδη οὖν δύναται δῆλος ἡμῖν γίνεσθαι καὶ ἡ μετὰ σπουδῆς πορεία τῆς Μαρίας εἰς τὴν ὄρεινὴν καὶ ἡ εἴσοδος εἰς τὸν οἶκον Ζαχαρίου καὶ ὁ ἀσπασμὸς, ὃν ἀσπάζεται τὴν Ἐλισάβετ· ἵνα γὰρ μεταδῶ ἀφ' ἧς ἔχει ἐξ οὗ συνείληφεν δυνάμεως τῷ Ἰωάννη ἔτι ἐν τῇ μητρὶ τυγχάνοντι τῆς μητρὸς ἡ Μαρίας καὶ αὐτῷ μεταδώσοντι τῇ μητρὶ, ἀφ' ἧς ἔλαβεν χάριτος προφητικῆς, ταῦτα πάντα γίνεται. 6.49.257 Καὶ εὐλογώτατά γε ἐν τῇ ὄρεινῇ αἱ τοιαῦται οἰκονομίαι ἐπιτελοῦνται, οὐδενὸς μεγάλου χωρουμένου ὑπὸ τῶν διὰ τὴν ταπεινότητα «κοιλᾶδων» κληθησομένων. Καὶ ἐνθάδε οὖν μετὰ τὰς Ἰωάννου μαρτυρίας, πρώτην μὲν τὴν ὑπὸ κεκραγὸτος λεγομένην καὶ θεολογοῦντος, δευτέραν δὲ πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ λευῖτας τοὺς ἀπὸ Ἱεροσολύμων ὑπὸ Ἰουδαίων ἀπεσταλμένους, καὶ τρίτην τὴν πρὸς τοὺς ἐκ τῶν φαρισαίων πικρότερον ἐρωτήσαντας, Ἰησοῦς ἤδη βλέπεται ὑπὸ τοῦ μαρτυρήσαντος, ἐρχόμενος πρὸς αὐτὸν ἔτι προ κόπτοντα καὶ βελτίονα γινόμενον· ἧς προκοπῆς καὶ βελτιώσεως σύμβολον ἡ ὠνομασμένη αὔριον· οἶονεὶ γὰρ ἐν ἐξῆς φωτισμῷ καὶ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ παρὰ τὰ πρότερον ὁ Ἰησοῦς ἔρχεται, οὐ μόνον γινωσκόμενος ὡς μέσος ἐστηκὼς καὶ τῶν οὐκ εἰδόντων, ἀλλ' ἤδη καὶ ὀρώμενος ἡκῶν τῷ ταῦτα πρότερον ἀποφηνάμεν. 6.49.258 Πρώτη οὖν ἡμέρα αἱ μαρτυρίαι γίνονται, καὶ δευτέρᾳ Ἰησοῦς πρὸς Ἰωάννην ἔρχεται· τρίτη δὲ ἐστὼς ὁ Ἰωάννης μετὰ δύο μαθητῶν, ἐνιδὼν Ἰησοῦ περιπατοῦντι εἰπὼν τὸ «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ» προτρέπει τοὺς παρόντας ἀκολουθῆσαι τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ. Καὶ τετάρτη θελήσας ἐξελεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ὁ ἐξελεθὼν ζητῆσαι τὸ ἀπολωλὸς «εὐρίσκει Φίλιππον καὶ λέγει αὐτῷ· Ἀκολουθε μοι». 6.49.259 <Τρί>τη δὲ ἀπὸ τῆς τετάρτης, ἣτις ἐστὶν ἔκτη τῶν ἀρχῆθεν ἡμῖν κατεῖ λεγμένων, ὁ γάμος γίνεται ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, περὶ οὗ εἰσόμεθα γενόμενοι κατὰ τὸν τόπον. Παρατηρητέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ διαφέρουσα Μαρία πρὸς τὴν ὑποδεεστέραν Ἐλισάβετ ἔρχεται καὶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ πρὸς τὸν βαπτιστὴν, δι' ὧν εἰς τὸ ἄοκνον πρὸς τὸ ὠφελεῖν τοὺς ἥττονας καὶ μετριότητα ὠφελοῦμεθα. 6.50.260 Ἐπεὶ δὲ παρὰ τῷ μαθητῇ Ἰωάννη πόθεν πρὸς τὸν βαπτιστὴν ὁ σωτὴρ ἔρχεται οὐ λέγεται, τοῦτο μανθάνομεν ἀπὸ τῶν Ματθαίου γράψαντος· «Τότε παρα γίνεται ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην, τοῦ βαπτισθῆναι ὑπ' αὐτοῦ.» 6.50.261 Ὁ δὲ Μάρκος καὶ τὸν τόπον τῆς Γαλιλαίας προσέθηκεν εἰπὼν· «Καὶ ἐγένετο ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ἦλθεν Ἰησοῦς ἀπὸ Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἐβαπτίσθη εἰς τὸν Ἰορδάνην ὑπὸ Ἰωάννου.» 6.50.262 Λουκάς δὲ τὸν μὲν τόπον ἀπεσιώπησεν, ὅθεν Ἰησοῦς ἔρχεται, παραχωρήσας τοῖς εἰρηκόσιν τὸν λόγον, ὅπερ δὲ ἀπ' ἐκείνων οὐ μεμαθήκαμεν αὐτὸς ἡμᾶς διδάσκει, ὡς ἄρα μετὰ τὸ βάπτισμα αὐτῷ προσευχομένῳ ἀνέωχθη ὁ οὐρανός, καὶ κατέβη τὸ ἅγιον πνεῦμα σωματικῶς εἶδει ὡς περιστέρα. 6.50.263 Πάλιν τὸ Ἰωάννην διακεκωλυκέναι τὸν κύριον λέγοντα τῷ σωτῆρι· «Ἐγὼ χρεῖαν ἔχω ὑπὸ σοῦ βαπτισθῆναι, καὶ σὺ ἔρχῃ πρὸς με;» τῷ Ματθαίῳ εἰρηκότι οὐδεὶς προσέθηκεν, ἵνα μὴ ταυτολογώσιν. Καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου δὲ πρὸς αὐτὸν εἰρημένον· «Ἄφες ἄρτι, οὕτω γὰρ πρέπον ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην» μόνος ἀνέγραψεν ὁ Ματθαῖος. 6.51.n Καὶ λέγει· Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. 6.51.264 Πέντε ζῶων

προσφερομένων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, τριῶν μὲν χερσαίων πτηνῶν δὲ δύο, ἄξιόν μοι ζητεῖν φαίνεται τί δήποτε ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου ὁ σωτὴρ «ἀμνός» λέγεται καὶ οὐδὲν τῶν λοιπῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν χερσαίων καθ' ἕκαστον τριῶν ἡλικιῶν προσαγομένων, ἀπὸ τοῦ γένους τῶν προβάτων τὸν ἀμνὸν ὠνόμασεν· πέντε δὲ ζῶα ταῦτά ἐστιν· μόσχος, πρόβατον, αἶξ, τρυγῶν, περιστέρα. 6.51.265 Καὶ τρεῖς ἡλικίαι ἐκάστου τῶν χερσαίων αὐταὶ· μόσχος, βουῖς, μοσχάριον· κριός, ἀμνός, ἀρνίον· τράγος, αἶξ, ἔριφος· πτηνῶν δέ, περιστερῶν μὲν ζευγὸς νεοσσῶν μόνων, τρυγόνων <δὲ> ζευγὸς τέλειον. Ζητητέον οὖν τῷ βουλομένῳ ἀκριβῶς τὸν περὶ τῶν θυσιῶν πνευματικὸν καταλαβεῖν λόγον τίνων ἐπουρανίων ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ ταῦτ' ἐγίνετο, καὶ ἕκαστον τῶν ζώων ἐπὶ τίνι νομοθετεῖ ὁ λόγος θύεσθαι· καὶ ἰδίᾳ συνακτέον τὰ περὶ τοῦ ἀμνοῦ. 6.51.266 Ὅτι δὲ ὁ περὶ τῶν θυσιῶν λόγος περὶ τινῶν οὐρανίων μυστηρίων νοεῖσθαι ὀφείλει φησὶ που ὁ ἀπόστολος· «Οἵτινες ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύουσιν τῶν ἐπουρα νίων»· καὶ πάλιν· «Ἀνάγκη οὖν τὰ μὲν ὑποδείγματα τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς τούτοις καθαρῖζεσθαι, αὐτὰ δὲ τὰ ἐπουράνια κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας.» 6.51.267 Τὸ δὲ καθ' ἕν δυνη θῆναι τούτων εὐρόντα ἐκλαβεῖν τὴν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ γεγενημένην τοῦ πνευματικοῦ νόμου ἀλήθειαν, σφόδρα μείζον τυγχάνον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, οὐδενὸς ἄλλου ἔργον ἢ τοῦ τελείου ἐστίν, τοῦ «διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἔχοντος πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ, δυναμένου ἀπὸ διαθέσεως ἀληθευούσης εἰπεῖν· «Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις.» Καὶ ἀληθῶς ἐπὶ τούτων ἔστιν εἰπεῖν καὶ τῶν τούτοις παραπλησίον· «Ἦν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τούτου τοῦ αἰῶνος ἔγνωκεν». 6.52.268 Πλὴν τὸν ἀμνὸν ἐν ταῖς θυσίαις τοῦ ἐνδε λεχισμοῦ εὐρίσκομεν προσφερόμενον. Οὕτω δὲ γέγραπται· «Καὶ ταῦτά ἐστιν ἃ ποιήσεις ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου· ἀμνοὺς ἐνιαυσίους ἀμώμους δύο τὴν ἡμέραν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον ἐνδελεχῶς, κάρπωμα ἐνδελεχισμοῦ. Τὸν ἀμνὸν τὸν ἕνα ποιήσεις τὸ πρῶτ' ἡμέρας, καὶ τὸν ἀμνὸν τὸν δεῦτερον ποιήσεις τὸ δειλινόν. Καὶ δέκατον σεμιδάλεως πεφυραμένης ἐν ἐλαίῳ κεκομμένῳ τῷ τετάρτῳ τοῦ εἶν· <καὶ σπονδὴν τὸ τέταρτον τοῦ εἶν> οἴνου τῷ ἀμνῷ τῷ ἐνί. 6.52.269 Καὶ τὸν ἀμνὸν τὸν δεῦτερον ποιήσεις τὸ δειλινόν κατὰ τὴν θυσίαν τὴν πρώτην καὶ κατὰ τὴν σπονδὴν αὐτοῦ, ποιήσεις ὁσμὴν εὐωδίας κάρπωμα κυρίῳ, θυσίαν ἐνδελεχισμοῦ εἰς τὰς γενεὰς ὑμῶν ἐπὶ θύραις τῆς σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἕναντι κυρίου, ἐν οἷς γνωσθήσομαί σοι ἐκεῖ ὥστε λαλήσαι σοι. Καὶ τάξομαι ἐκεῖ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ ἀγιασθήσομαι ἐν δόξῃ μου καὶ ἀγιασῶ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου.» 6.52.270 Ποία δὲ ἕτερα θυσία δύναται ἐνδελεχισμοῦ εἶναι τῷ λογικῷ νοητῇ ἢ λόγος ἀκμάζων, λόγος «ἀμνός» συμβολικῶς καλούμενος ἅμα τῷ φωτίζεσθαι τὴν ψυχὴν καταπεμπόμενος—αὕτη γὰρ ἂν εἴη ἢ ἐωθινή τοῦ ἐνδελεχισμοῦ θυσία— καὶ πάλιν ἐπὶ τῆς τοῦ νοῦ ἐν τοῖς θειοτέροις διατριβῆς ἀναφερόμενος; Οὐ γὰρ ἀεὶ δύναται διαρκεῖν τὸ εἶναι ἐν τοῖς κρείττοσιν, ὅσον κεκλήρωται ἢ ψυχὴ συνεζευχθεῖσα τῷ γήινῳ καὶ βαροῦντι σώματι. 6.52.271 Ἐὰν δέ τις ζητῇ τί ἐν τοῖς μεταξὺ τῆς ἕως καὶ ἐσπέρας ποιήσει ὁ ἅγιος, μεταφερέτω ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν λατρείαν τὸν λόγον, ἔπειτα καὶ ἐν τούτοις ἀκολουθεῖτω. Καὶ γὰρ ἐκεῖ οἱ ἱερεῖς ἀρχὴν μὲν τῶν θυσιῶν προσφέρουσιν τὴν τοῦ ἐνδελεχισμοῦ, ἐξῆς δὲ πρὸ τῆς ἐσπερινῆς τοῦ ἐνδελεχισμοῦ τὰς κατὰ τὸν νόμον λοιπὰς, οἷον περὶ πλημμελείας ἢ ἀκουσίῳ ἢ σωτηρίου ἢ εὐχῆς ἢ ζηλοτυπίας ἢ σαββάτου ἢ νομηνίας καὶ τῶν λοιπῶν, ἃ μακρὸν ἂν εἴη ἐπὶ τοῦ παρόντος λέγειν. 6.52.272 Οὕτω τοίνυν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τοῦ περὶ τῆς εἰκόνας λόγου πεποιημένοι τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναφορᾶς, ὅς ἐστιν ὁ Χριστός, διαλαμβάνειν περὶ πολλῶν καὶ ὠφελιμωτάτων δυνη σόμεθα. Καὶ πάλιν ἐν τοῖς περὶ Χριστοῦ καταλήξαντες ἐπὶ τὴν οἰονεὶ ἐσπέραν φθάσομεν καὶ νύκτα, ἐρχόμενοι καὶ ἐπὶ τὰ σωματικά. 6.53.273 Ἐὰν δὲ τὸν λόγον ἐξετάζωμεν τὸν περὶ τοῦ δεικνυμένου Ἰησοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου κατὰ τὸ «Οὗτός ἐστιν ὁ ἀμνός τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου», ἰστάμενοι ἐπ' αὐτὴν τὴν οἰκονομίαν τῆς

σωματικῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ εἰς τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον ἐπιδημίας, τὸν ἀμνὸν οὐκ ἄλλον τοῦ ἀνθρώπου ὑποληψόμεθα. Οὗτος γὰρ «ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐνώπιον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφρονος», λέγων· «Ἐγὼ ὡς ἀρνίον ἄκακον ἀγόμενον τοῦ θύεσθαι». 6.53.274 Διόπερ καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἀρνίον ὁρᾶται «ἔστηκός ὡς ἐσφαγμένον». Οὗτος δὴ ὁ ἀμνὸς σφαγεὶς καθάρισον γεγένηται κατὰ τινὰς ἀπορρήτους λόγους τοῦ ὅλου κόσμου, ὑπὲρ οὗ κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς φιλανθρωπίαν καὶ τὴν σφαγὴν ἀνεδέξατο, ὠνούμενος τῷ ἑαυτοῦ αἵματι ἀπὸ τοῦ ταῖς ἁμαρτίαις ἡμᾶς πιπρασκομένους ἀγοράσαντος. 6.53.275 Ὁ δὲ προσαγαγὼν τοῦτον τὸν ἀμνὸν ἐπὶ τὴν θυσίαν ὁ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἦν θεός, μέγας ἀρχιερεὺς, ὅστις τοῦτο δηλοῖ διὰ τοῦ «Οὐδεὶς αἴρει τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλ' ἐγὼ τίθημι αὐτὴν ἀπ' ἑαυτοῦ. Ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι, καὶ πάλιν ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν.» 6.54.276 Καὶ ταύτη <τῇ> θυσία συγγενεῖς εἰσὶν αἱ λοιπαί, ὧν σύμβολόν εἰσὶν αἱ νομικαί. Λοιπαὶ δὲ καὶ συγγενεῖς ταύτῃ τῇ θυσίᾳ θυσίαι αἱ ἐκχύσεις εἶναί μοι φαίνονται τοῦ τῶν γενναίων μαρτύρων αἵματος, οὐ μάρτην ὀρωμένων ἐστάναι ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ Ἰωάννου παρὰ τῷ οὐρανίῳ θυσιαστηρίῳ· «Τίς δὲ σοφὸς καὶ συνήσει ταῦτα; Ἡ συνετὸς καὶ ἐπιγνώσεται αὐτά;» 6.54.277 Πρὸς δὲ τὸ θεωρητικώτερον κἂν ἐπὶ ποσὸν παραδέξασθαι τὸν περὶ τῶν τοιούτων θυσιῶν λόγον, καθαιρουσῶν τοὺς ὑπὲρ ὧν προσάγονται, κατανοητέον τὸν λόγον τῆς ὀλοκαυτουμένης θυγατρὸς Ἰεφθάε, διὰ ταύτην <τὴν> εὐχὴν νικήσαντος τοὺς υἱοὺς Ἀμμών, ἧ̄ συνηυδόκησεν καὶ ἡ ὀλοκαυτουμένη, λέγουσα πρὸς τὸν πατέρα εἰπόντα «Ἀνέωξα τὸ στόμα μου κατὰ σοῦ πρὸς κύριον»· «Καὶ εἰ ἀνέωξας τὸ στόμα σου κατ' ἐμοῦ πρὸς κύριον, ποίει τὴν εὐχὴν σου.» 6.54.278 Ἐμφασίς μὲν οὖν πολλῆς ὠμότητος διὰ τούτων παρεισφέρεται θεῶ, ὧ̄ τοιαῦται ὑπὲρ σωτηρίας ἀνθρώπων ἐπιτελοῦνται θυσίαι. Μεγαλοφυεστέρου δὲ νοῦ καὶ βλέποντος <πρὸς τὸ> τὰ λεγόμενα κατὰ τῆς προνοίας λύειν χρῆζομεν, ἴν' ἅμα περὶ πάντων ὡς ἀπορρητοτέρων ὄντων καὶ ὑπὲρ ἀνθρωπίνην φύσιν ἀπολογώμεθα· «Μεγάλαι γὰρ αἱ κρίσεις τοῦ θεοῦ καὶ δυσδιήγητοι· διὰ τοῦτο ἀπαίδευτοι ψυχαὶ ἐπλανήθησαν.» 6.54.279 Μεμαρτύρηται δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἔθνεσιν ὅτι πολλοὶ τινες, λοιμικῶν ἐνσκηψάντων νοσημάτων, ἑαυτοὺς σφάγια ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ παραδεδώκασιν. Καὶ παραδέχεται ταῦθ' οὕτως γεγονέναι οὐκ ἀλόγως πιστεύσας ταῖς ἱστορίαις ὁ πιστὸς Κλήμης, ὑπὸ Παύλου μαρτυρούμενος λέγοντος· «Μετὰ Κλήμεντος καὶ τῶν λοιπῶν συνεργῶν μου, ὧν τὰ ὀνόματα ἐν βίβλῳ ζωῆς.» 6.54.280 Τὴν ὁμοίαν δὲ ἔχει ἀπέμφασιν παρὰ τῷ θέλοντι τῶν τοὺς πολλοὺς λανθανόντων μυστηρίων κατηγορεῖν καὶ τὰ περὶ τῶν μαρτύρων προστεταγμένα· εὐδοκοῦντος τοῦ θεοῦ μᾶλλον ἡμᾶς ἀναδέξασθαι πάσας χαλεπωτάτας αἰκίας ἐν τῷ ὁμολογεῖν αὐτοῦ τὴν θειότητα, ἢ περὶ ἀπαλλαγῆναι τῶν τοσοῦτων νομιζομένων κακῶν πρὸς βραχὺν χρόνον, λόγῳ συμπεριενεχθέντας τῷ θελήματι τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας. 6.54.281 Κατὰ λυσιν οὖν νομιστέον γίνεσθαι δυνάμεων κακοποιῶν διὰ τοῦ θανάτου τῶν ἀγίων μαρτύρων, οἷον τῆς ὑπομονῆς αὐτῶν καὶ τῆς ὁμολογίας τῆς μέχρι θανάτου καὶ τῆς εἰς τὸ εὐσεβὲς προθυμίας ἀμβλυνοῦσης τὸ ὄξυ τῆς ἐκείνων κατὰ τοῦ πάσχοντος ἐπιβουλής, ὥστε ἀμβλυνομένης καὶ ἀτονησάσης τῆς δυνάμεως αὐτῶν καὶ ἐτέρους πλείονας τῶν νενικημένων ἀνίσθαι ἐλευθερουμένους τοῦ βάρους, οὗ αἱ πονηραὶ δυνάμεις ἐπικείμεναι ἐφόρτιζον καὶ ἔβλαπτον. 6.54.282 Ἀλλὰ καὶ οἱ παθόντες ἄν, μὴ ἀτονησάντων τῶν ἐνεργησάντων εἰς ἐτέρους τὰ χείρονα, οὐκέτι περιπίπτουσιν τῷ πάθει, νικήσαντος τοῦ τὴν τοιαύτην θυσίαν προσαγαγόντος τήνδε τὴν ἀντικειμένην δύναμιν, ὡς εἰ ἀπὸ μέρους ἐχρησάμην εἰκόνη χρησίμῳ πρὸς τὰ προκείμενα τοιαύτη· ὅτι <ὁ> ἀναιρῶν τὸ ἰοβόλον ἢ κατακοιμίζων ἐπωδῆ ἢ δυνάμει τινὶ κενῶν αὐτὸ τοῦ ἰοῦ πολλοὺς εὐεργετῆ τῶν ὕστερον πεισομένων τι ἀπ' αὐτοῦ, εἰ μὴ ἀνήρητο ἢ κατακεκοίμιστο ἢ τοῦ ἰοῦ κεκένωτο. 6.54.283 Εἰ δὲ καὶ τῶν δηχθέντων τινὶ φανερόν γένοιτο περὶ τῆς ἐπὶ τῷ δήγματι βλάβης ἀπαλῆς, εἰ

ένατενίσαι ἀποθανόντι τῷ βλάψαντι, ἢ ἐπιβαίῃ νεκροῦ, ἢ ἐφάψαιτο τεθνηκότος, ἢ γεύσαιτο μέρους τοῦδε, γένοιτ' ἂν καὶ τῷ προπεπονητότι ἴσας καὶ εὐεργεσία ἀπὸ τοῦ τὸ βλάψαν ἀνηρηκότος. Τοιοῦτόν τι δὴ νοητέον τῷ θανάτῳ τῶν εὐσεβεστάτων μαρτύρων γίνεσθαι, πολλῶν ἀφάτῳ τινὶ δυνάμει ὠφελουμένων ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτῶν. 6.55.284 Προσδιετρίψαμεν δὲ ὑπὲρ τοῦ τὸ ἐξαίρετον ἰδεῖν τοῦ ὡς προβάτου ἐπὶ σφαγὴν ἀχθέντος καὶ ὡς ἀμνοῦ ἐνώπιον τοῦ κείραντος ἀφώνου, τῷ περὶ τῶν μαρτύρων λόγῳ καὶ τῷ ὑπὲρ τῶν τεθνηκότων διὰ λοιμικὰ καταστήματα διηγήματι. Εἰ γὰρ τάδε μὲν ὑπὸ Ἑλλήνων οὐ μάτην ἰστό ρηται, τάδε <δὲ> καλῶς περὶ τῶν μαρτύρων εἴρηται περικα θαρμάτων τοῦ κόσμου γινομένων, καὶ «πάντων περίψημα» λεγομένων διὰ ταῦτα τῶν ἀποστόλων, τί ὑποληπτέον καὶ πηλίκον περὶ τοῦ ἀμνοῦ τοῦ θεοῦ διὰ τοῦτο θυομένου, ἵνα ἄρη ἁμαρτίαν οὐκ ὀλίγων, ἀλλ' ὅλου τοῦ κόσμου, ὑπὲρ οὗ καὶ πέπονθεν; 6.55.285 Κἂν γάρ «τις ἁμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον, καὶ αὐτὸς ἰλασμός ἐστιν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐκ ἔστι ἐπὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου»· ἐπεὶ «σωτὴρ ἐστὶν πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν» ὁ «ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον» τῷ ἑαυτοῦ αἵματι καὶ ἄρας αὐτὸ ἐκ τοῦ μέσου, ἵνα μηδὲ ἴχνη κἂν ἀπαληλιμμένων τῶν ἁμαρτημάτων εὐρίσκηται, καὶ «προσηλώσας τῷ σταυρῷ» ὃς «ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ θριαμβεύσας» ἐν τῷ ξύλῳ. 6.55.286 Καὶ θαρρεῖν γοῦν θλιβόμενοι ἐν τῷ κόσμῳ διδασκόμεθα, τὴν αἰτίαν τοῦ θαρρεῖν μανθάνοντες ταύτην εἶναι, τὸ νενικῆσθαι τὸν κόσμον καὶ δηλονότι ὑποτετάχθαι τῷ νικήσαντι αὐτόν. Διὰ τοῦτο πάντα τὰ ἔθνη ἀνεθέντα ἀπὸ τῶν πρότερον ἐπικρατούντων δουλεύουσιν αὐτῷ, ὅτι «ἐρρύσατο πτωχὸν ἐκ δυνάστου» διὰ τοῦ ἰδίου πάθους «καὶ πένητα, ᾧ οὐχ ὑπῆρχεν βοηθός». 6.55.287 Οὗτος δὴ ὁ σωτὴρ ταπεινώσας συκοφάντην διὰ τοῦ ἑαυτὸν τεταπεινωκέσαι, συμπαραμένει τῷ νοητῷ ἡλίῳ πρὸ τῆς λαμπροτάτης ἐκκλησίας, τροπικώτερον σελήνης λεγομένης, τυγχάνων γενεῶν γενεαῖς. Ἀνελὼν δὲ διὰ τοῦ πάθους τοὺς πολεμίους ὁ ἐν πολέμῳ δυνατὸς καὶ κραταῖος κύριος καθαρσίου δεόμενος τοῦ ἀπὸ μόνου τοῦ πατρὸς αὐτῷ δοθῆναι ἐπὶ τοῖς ἀνδραγαθήμασιν δυναμένου, κωλύει αὐτοῦ ἄψασθαι τὴν Μαρίαν λέγων· «Μὴ μου ἄπτου, οὕπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα· ἀλλὰ πορεύου καὶ εἶπε τοῖς ἀδελφοῖς μου· Πορεύομαι πρὸς τὸν πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν καὶ θεὸν μου καὶ θεὸν ὑμῶν.» 6.56.288 Ὅτε δὲ πορεύεται νικηφόρος καὶ τροπαιοφόρος μετὰ τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος σώματος-πῶς γὰρ ἄλλως δεῖ νοεῖν τὸ «Οὕπω ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα μου» καὶ τὸ «Πορεύομαι δὲ πρὸς τὸν πατέρα μου»; -τότε αἱ μὲν τινες λέγουσιν δυνάμεις· «Τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἑδῶμ, ἐρύθημα ἱματίων ἐκ Βοσὸρ, οὕτως ὠραῖος;» Οἱ δὲ προπέμποντες αὐτὸν τοῖς ἐπὶ τῶν οὐρανίων πυλῶν τεταγμένοις φασὶν τὸ «Ἄρατε πύλας, οἱ ἄρχοντες, ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.» 6.56.289 Ἔτι δὲ πυνθάνονται οἰονεῖ, εἰ δεῖ οὕτως εἰπεῖν, ἡμαγμένην αὐτοῦ βλέποντες τὴν δεξιὰν καὶ ὄλον πεπληρωμένον τῶν ἀπὸ τῆς ἀριστείας ἔργων· «Διὰ τί σου ἐρυθρὰ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰ ἐνδύματά σου ὡς ἀποπάτημα ληνοῦ πλήρους καταπεπατημένης;» Ὅτε καὶ ἀποκρίνεται· «Κατέθλασα αὐτούς.» 6.56.290 Ἀληθῶς γὰρ ἐπὶ τούτοις δεδέηται τοῦ πλῦναι «ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ». Τὰς γὰρ ἀσθενείας ἡμῶν λαβῶν καὶ τὰς νόσους βαστάξας, παντός τε τοῦ κόσμου ἄρας τὴν ἁμαρτίαν καὶ τοὺς τοσοῦτους εὐεργετήσας, τάχα τότε βάπτισμα εἴληφεν τὸ παντός τοῦ ὑπονοηθέντος ἂν παρὰ τοῖς ἀνθρώποις μεῖζον, περὶ οὗ οἶμαι αὐτὸν εἰρηκέναι· «Βάπτισμα δὲ ἔχω βαπτισθῆναι, καὶ πῶς συνέχομαι ἕως ὅτου τελεσθῆ.» 6.56.291 Ἴνα γὰρ τολμηρότερον βασανίζων τὸν λόγον στῶ πρὸς τὰ ὑπὸ τῶν πλείστων ὑπονοούμενα, λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ τὸ βάπτισμα τὸ μέγιστον, ὑπὲρ ὃ ἄλλο οὐκ ἔστι νοῆσαι βάπτισμα, νομίσαντες αὐτοῦ εἶναι τὸ μαρτύριον, τί δήποτε μετὰ

τοῦτο λέγει τῇ Μαριάμ· «Μή μου ἄπτου»; Ἐχρῆν γὰρ μᾶλλον ἑαυτὸν ἐμπαρέχειν τῇ ἀφῆ, ἅτε τὸ τέλειον βάπτισμα διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ πάθους εἰληφότα. 6.57.292 Ἄλλ' ἐπεὶ, ὡς προείπομεν, τὰ κατὰ τῶν ἀντικειμένων ἀνδραγαθήματα πεποικῶς ἐδεῖτο τοῦ πλῦναι «ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ», ἀνήγει πρὸς τὸν γεωργὸν τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου πατέρα, ἵν' ἐκεῖ ἀποπλυνάμενος μετὰ τὸ ἀναβῆναι εἰς ὕψος, αἰχμαλωτεύσας τὴν αἰχμαλωσίαν, καταβῆ φέρων τὰ ποικίλα χαρίσματα, τὰς διαμεμερισμένας τοῖς ἀποστόλοις γλώσσας ὡσεὶ πυρὸς καὶ τοὺς παρεσομένους ἐν πάσῃ πράξει ἀγίους ἀγγέλους καὶ ῥυσομένους αὐτούς. 6.57.293 Πρὸ γὰρ τούτων τῶν οἰκονομιῶν ἅτε μηδέπω κεκαθαυμένοι οὐκ ἐχώρουν ἀγγέλων παρ' αὐτοῖς ἐπιδημίαν, τάχα οὐδ' αὐτῶν βουλομένων πω τοῖς μὴ εὐτρεπισμένοις καὶ κεκαθαυμένοις ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ παρεῖναι. 6.57.294 Τῆς γὰρ Ἰησοῦ μόνου φιλανθρωπίας ἦν μετὰ ἀμαρτωλῶν καὶ τελωνῶν ἐσθίειν καὶ πίνειν, καὶ παρέχειν ἑαυτοῦ τοὺς πόδας τοῖς δακρυοῖς τῆς μετανοούσης ἀμαρτωλοῦ, καὶ μέχρι θανάτου καταβαίνειν ὑπὲρ ἀσεβῶν, οὐχ ἀρπαγμὸν ἡγουμένου τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, καὶ κενοῦν ἑαυτὸν τὴν τοῦ δούλου λαμβάνοντος μορφήν. 6.57.295 Ταῦτα δὲ πάντα ἐπιτελῶν μᾶλλον τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς τοῦ παραδόντος αὐτὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἐπετέλει ἢ περὶ τὸ ἑαυτοῦ· ὁ μὲν γὰρ πατὴρ ἀγαθός, ὁ δὲ σωτὴρ εἰκὼν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ. Πάντα δὲ τὸν κόσμον εὐεργετῶν, ἐπεὶ θεὸς ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσει ἑαυτῷ, πρότερον διὰ τὴν κακίαν ἐχθρὸν γεγεννημένον, ὁδῶν καὶ τάξει τὰ εὐεργετούμενα εὐεργετεῖ, οὐκ ἀθρόως λαμβάνων ὑποπόδιον τῶν ποδῶν πάντας τοὺς ἐχθρούς. Λέγει γὰρ αὐτῷ ὁ πατὴρ τῷ κυρίῳ ἐκάστου ἡμῶν· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.» 6.57.296 Καὶ ταῦτα γίνεται ἕως ὁ ἔσχατος ἐχθρός, ὁ θάνατος, ὑπ' αὐτοῦ καταργηθῆ. Ἐὰν δὲ τὸ ὑποτάσσεσθαι τῷ Χριστῷ νοήσωμεν ὅτι τί ποτ' ἔστιν μάλιστ' ἐκ τοῦ «Ὅταν δὲ αὐτῷ <τὰ> πάντα ὑποταγῆ, τότε αὐτὸς ὁ υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ <τὰ> πάντα», ἀξίως τῆς ἀγαθότητος τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ νοήσωμεν τὸν ἀμνὸν τοῦ θεοῦ αἶροντα τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου. 6.58.297 Οὐ πάντων δὲ ἡ ἀμαρτία ὑπὸ τοῦ ἀμνοῦ αἴρεται, μὴ ἀλγούντων μηδὲ βασανιζομένων ἕως ἀρθῆ. Ἄκανθαι γὰρ οὐ μόνον ἐνσπαρεῖσαι ἀλλὰ καὶ ἐπιπολὺ ρίζω <θεῖ>σαι ἐν ταῖς χερσὶν παντὸς τοῦ διὰ τὴν κακίαν μεθυσθέντος καὶ τὸ νήφειν ἀπολωλεκότος κατὰ τὸ ἐν Παροιμίαις εἰρημένον· «Ἄκανθαι φύονται ἐν χειρὶ τοῦ μεθύσου», ὅσον πόνον ἐνεργάσσονται τῷ τὰ τοιαῦτα φυτὰ εἰς τὸ ἑαυτοῦ σῶμα τῆς ψυχῆς παραδεξαμένῳ τί δεῖ καὶ λέγειν; Κατατμηθῆναι γὰρ ὑπὸ τοῦ τομωτέρου πάσης μαχαίρας διστόμου λόγου ζῶντος θεοῦ καὶ ἐνεργοῦς καὶ καυστικώτερου παντὸς πυρὸς ἀνάγκη τὸν ἐπὶ τοσοῦτον εἰς βάθος τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς τὴν κακίαν χωρήσαντα, ὡς γενέσθαι αὐτὸν γῆν ἀκανθοφόρον. 6.58.298 Καὶ δεήσει ἐπὶ τὴν τοιαύτην ψυχὴν πεμφθῆναι τὸ εὐρίσκον τὰς ἀκάνθας πῦρ, καὶ μέχρι αὐτῶν στησόμενον διὰ τὴν ἑαυτοῦ θειότητα καὶ οὐ προσεμπρήσον ἄλωνα ἢ στάχυας πεδίῳ. <Τοῦ> αἶροντος δὲ τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀμνοῦ διὰ τῆς ἰδίας σφαγῆς ἀρχομένου ὁδοὶ τυγχάνουσιν πλείονες, ὧν αἱ μὲν σαφεῖς εἶναι τοῖς πολλοῖς δύνανται, αἱ δὲ τοὺς τοσοῦτους λανθάνουσαι τοῖς τῆς θείας σοφίας ἀξιουμένοις, οἷς μόνοις εἰσὶν γνώριμοι. 6.58.299 Τί γὰρ δεῖ λέγειν, δι' ὅσων ὁδῶν τις ἐπὶ τὸ πιστεύειν ἔρχεται ἐν ἀνθρώποις, ἔτι ἐν τῷ τοιοῦτῳ σώματι παρὸν ἐκάστῳ καθ' αὐτὸν ἐπισκοπεῖν; Πλὴν μία τῶν ὁδῶν ἐστὶν τοῦ πιστεύειν καὶ αἴρεσθαι τὴν ἀμαρτίαν διὰ μαστίγων καὶ πνευμάτων πονηρῶν καὶ νόσων χαλεπωτάτων καὶ μαλακιῶν ἐπιπονωτάτων. 6.58.300 Τίς οὖν οἶδεν καὶ τὰ μετὰ ταῦτα; Ἀναγκαῖον δὲ ἦν ὑπὲρ τοῦ μὴ ἀναιρεθῆναι τὸν δοκοῦντα τῇ ἐξετάσει τοῦ λόγου παρακολουθεῖν τοῦ λέγοντος· «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἶρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου», ἐπιπλεῖον περὶ τούτων διαλαβεῖν, ἵν' εἰδότες ὅτι καὶ θυμῷ θεοῦ ἔστιν ἐλεγχθῆναι καὶ ὀργῇ θεοῦ παιδευθῆναι, διὰ τὸ εἰς ὑπερβολὴν φιλάνθρωπον οὐδένα πάντη ἀνέλεγκτον καὶ

ἀπαίδευτον ἐὼντος, πάντα ποιήσωμεν εἰς τὸ <μὴ> δεηθῆναι τοιούτων ἐλέγχων καὶ τῆς διὰ τῶν ἐπιπονωτάτων παιδείας. 6.59.301 Ἐπισκεπτέον δὲ τῷ ἐντυγχάνοντι τὰ ἐν τοῖς προτέροις ἡμῖν εἰρημένα μετὰ παραθέσεως πλειόνων παραδειγμάτων περὶ τοῦ τί σημαίνεται κατὰ τὴν γραφὴν ἐκ τῆς «κόσμος» φωνῆς. Οὐ γὰρ εὐλογον ἠγησάμην παλλιλογεῖν. Οὐκ ἀγνοοῦμεν δὲ τίνα κόσμον ἐξειληφέναι τὴν ἐκκλησίαν μόνην, κόσμον οὖσαν τοῦ κόσμου, ἐπεὶ καὶ φῶς λέγεται τοῦ κόσμου· «Ἵμεῖς γὰρ ἐστε, φησί, τὸ φῶς τοῦ κόσμου»· κόσμος δὲ τοῦ κόσμου ἢ ἐκκλησία, κόσμου αὐτῆς γινομένου Χριστοῦ, τοῦ πρώτου φωτὸς τοῦ κόσμου. 6.59.302 Κατανοητέον δὲ εἰ μὴ τοῦ αὐτοῦ κόσμου φῶς εἶναι λέγεται ὁ Χριστὸς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· ἀλλ' ὅτε μὲν Χριστὸς φῶς τοῦ κόσμου ἐστίν, τάχα τῆς ἐκκλησίας ἐστὶ φῶς· ὅτε δὲ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ φῶς τοῦ κόσμου, μήποτε τῶν παρακαλουμένων εἰσὶ φῶς, ἐτέρων ὄντων παρὰ τὴν ἐκκλησίαν, ὥσπερ τῷ Παύλῳ περὶ τούτων εἴρηται ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς προτέρας πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς γράφοντι· «Τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ σὺν πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐὰν <οὖν> τις ὑπονοῇ τοῦ κόσμου φῶς λέγεσθαι τὴν ἐκκλησίαν, οἰονεὶ τοῦ λοιποῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ἀπίστων, εἰ μὲν προφητικῶς τοῦτο διὰ τὸν περὶ τέλους λόγον ἐκλήψεται, τάχα ἔχει χώραν τὸ λεγόμενον. Εἰ δὲ ὡς ἤδη γινόμενον, ἐπεὶ τὸ φῶς τινος φωτίζει ἐκεῖνο, οὗ ἐστὶ φῶς, δεικνύτωσαν πῶς τὸ λοιπὸν γένος φωτίζεται ὑπὸ τῆς παρεπιδημούσης τῷ κόσμῳ ἐκκλησίας. 6.59.303 Εἰ δὲ τοῦτο δεικνύναι οὐ δύνανται, ἐπιστησάτωσαν μήποτε ὑγιῶς ἐξειλήφωμεν φῶς μὲν εἶναι τὴν ἐκκλησίαν, κόσμον δὲ τοὺς ἐπικαλουμένους. Ἡ δὲ ἐξῆς φωνή, κειμένη ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον, τῷ ἐπιμελέστατα ἐρευνῶντι τὰς γραφὰς παραστήσει τὴν διήγησιν· «Ἵμεῖς, γὰρ φησιν, ἐστὲ τὸ ἄλλα τῆς γῆς». Τάχα τῆς «γῆς» τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων νοουμένων, ὧν ἄλλα εἰσὶν οἱ πεπιστευκότες, αἵτιοι τοῦ τηρεῖσθαι τὸν κόσμον διὰ τοῦ πιστεύειν τυγχάνοντες. Τότε γὰρ ἡ συντέλεια ἔσται ἐὰν τὸ ἄλλα μωρανθῇ καὶ μηκέτι ἢ τὸ ἀλίζον καὶ συντηροῦν τὴν γῆν, ἐπεὶ σαφές ὅτι ἐὰν πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, καὶ ψυγῇ ἡ ἀγάπη ἐπὶ τῆς γῆς–ὡς καὶ αὐτὸν τὸν σωτῆρα διστακτικὴν προενέγκασθαι περὶ τῶν ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ ἑαυτοῦ φωνὴν λέγοντα· «Πλὴν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐλθὼν ἄρα εὐρήσει τὴν πίστιν ἐπὶ τῆς γῆς;» –τότε συντέλεια ἔσται τοῦ πρὸ αἰῶνος. 6.59.304 Λεγέσθω τοίνυν ἢ ἐκκλησία κόσμος ὅτε ὑπὸ τοῦ σωτῆρος φωτίζεται. Ἵμεῖς δὲ ζητοῦμεν εἰ κατὰ τὸ «Ἴδε ὁ ἄμνος τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» κόσμον νοητέον ὑγιῶς τὴν ἐκκλησίαν, περικλειομένου τοῦ αἵρεσθαι τὴν ἁμαρτίαν εἰς μόνην τὴν ἐκκλησίαν. 6.59.305 Πῶς γὰρ τὸ ἐν τῇ ἐπιστολῇ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ εἰρημένον περὶ τοῦ σωτῆρος ἰλασμοῦ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν τυγχάνοντος διηγησόμεθα οὕτως ἔχον· «Καὶ ἐὰν τις ἁμάρτη, παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν πατέρα Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον· καὶ αὐτὸς ἰλασμός ἐστίν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὄλου τοῦ κόσμου»; Καὶ τὸ παρὰ τῷ Παύλῳ δὲ τούτῳ νομίζω εἶναι παραπλήσιον οὕτως ἔχον· «Ὅς ἐστὶν σωτὴρ πάντων ἀνθρώπων, μάλιστα πιστῶν.» 6.60.306 Πάλιν ἐν τῷ τόπῳ ὁ Ἡρακλέων γενόμενος χωρὶς πάσης κατασκευῆς καὶ παραθέσεως μαρτυριῶν ἀποφαίνεται ὅτι τὸ μὲν «Ἄμνος τοῦ θεοῦ» ὡς προφήτης φησὶν ὁ Ἰωάννης, τὸ δὲ «Ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» ὡς περισσότερο προφήτου. Καὶ οἶεται τὸ μὲν πρότερον περὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ λέγεσθαι, τὸ δὲ δεύτερον περὶ τοῦ ἐν τῷ σώματι, τῷ τὸν ἄμνον ἀτελῆ εἶναι ἐν τῷ τῶν προβάτων γένει, οὕτω δὲ καὶ τὸ σῶμα παραθέσει τοῦ ἐνοικούντος αὐτῷ. 6.60.307 Τὸ δὲ τέλειον εἰ ἐβούλετο, φησί, τῷ σώματι μαρτυρῆσαι, κριὸν εἶπεν ἂν τὸ μέλλον θύεσθαι. Οὐχ ἠγοῦμαι δὲ εἶναι ἀναγκαῖον μετὰ τηλικαύτας γεγενημένας ἐξετάσεις τευτάζειν περὶ τὸν τόπον, ἀγωνιζομένους πρὸς τὰ εὐτελῶς ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέωνος εἰρημένα. Μόνον δὲ τοῦτο ἐπισημειωτέον, ὅτι ὥσπερ μόγις ἐχώρησεν ὁ κόσμος τὸν κενώσαντα ἑαυτὸν, οὕτως ἄμνου καὶ οὐ κριοῦ ἐδεήθη, ἵνα ἀρθῇ αὐτοῦ ἡ ἁμαρτία. * * * * *

*****

10.1.1 ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ Ι΄ «Μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ μαθηταί, καὶ ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας. Καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα † ὁ Ἰησοῦς. Καὶ εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους, καὶ ποιήσας † ὡς φραγέλλιον ἐκ σχοινίων πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τὰ τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχεε τὰ κέρματα καὶ τὰς τραπέζας ἀνέστρεψε, καὶ τοῖς τὰς περιστερὰς πωλοῦσιν εἶπεν· Ἔρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου. Τότε ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ὅτι γεγραμμένον ἐστὶν ὅτι ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεται με. Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπαν αὐτῷ· Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ εἶπε· Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· Τεσσεράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν ὠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; Ἐκεῖνος δὲ ἔλεγε περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ὅτε οὖν ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἔλεγε, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. Ὡς δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷπάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ πολλοί, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει· αὐτὸς δὲ ὁ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευσεν ἑαυτὸν αὐτοῖς, διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας καὶ ὅτι οὐ χρεῖαν εἶχεν, ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ ἀνθρώπου, αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκε τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.» 10.1.1 * * * * ἐν αὐτῇ ἀναγεγραμμένοι ἀριθμοὶ κατὰ τινὰ ἀναλογίαν ἀρμολόζουσαν ἐκάστῳ πράγματι γραφῆς ἠξιώθησαν. Ἐξεταστέον δέ, μήποτε μία τῶν βίβλων Μωσέως ἐπιγεγραμμένα ἄριθμοι ἐξαιρέτως τὸν περὶ ἀριθμῶν τοῖς τὰ τοιαῦτα ἐξιχνεύειν δυναμένοις διδάσκει λόγον. 10.1.2 Ταῦτα δέ μοι ἐν ἀρχῇ τοῦ δεκάτου τόμου λέγεται πρὸς σέ, πολλαχοῦ ὁρῶντι τῆς γραφῆς διαφορῶσης προνομίας τετευχότα τὸν δέκα ἀριθμόν, ὡς ἔνεστι καὶ σοὶ ἐπιμελῶς κατανοεῖν, ἐλπίζοντί τε λήψεσθαι ἀπὸ θεοῦ πλέον τι καὶ εἰς τοῦτον τὸν τόμον· ὅπερ ἵνα ὑπαρχθῇ κατὰ δύναμιν ἔμπα ρέχειν ἑαυτοὺς τῷ δωρεῖσθαι τὰ κάλλιστα βουλομένῳ θεῷ πειρώμεθα. 10.1.3 Ἀρκτέον δὲ τοῦ βιβλίου ἐντεῦθεν· «Μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ μαθηταί, καὶ ἐκεῖ ἔμεινεν οὐ πολλὰς ἡμέρας.» Καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς γράψαντες τὰ εὐαγγέλια μετὰ τὸν πρὸς τὸν διάβολον ἀγῶνα τοῦ κυρίου εἰς τὴν Γαλιλαίαν φασὶν αὐτὸν ἀνακεχωρηκένοι. 10.1.4 Ματθαῖος δὲ καὶ Λουκᾶς πρότερον γενόμενον ἐν Ναζαροῖς μετὰ ταῦτα καταλελοιπότα αὐτὰ ἐλθόντα κατωκηκεῖν εἰς Καφαρναοὺμ. Ὁ δὲ Ματθαῖος καὶ Μάρκος καὶ αἰτίαν τινὰ λέγουσι τοῦ αὐτὸν ἐκεῖθεν ἀνακεχωρηκένοι τὸ ἀκηκοέναι, ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη. 10.2.5 Ἔχει δὲ οὕτως τὰ ῥητὰ τοῦ μὲν Ματθαίου· «Τότε ἀφίησιν αὐτὸν ὁ διάβολος, καὶ ἰδοὺ ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ. Ἀκούσας δὲ ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρέθ ἐλθὼν κατώκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν, ἐν ὁρίοις Ζαβουλῶν καὶ Νεφθαλείμ, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος· Γῆ Ζαβουλῶν» καὶ μετὰ τὰ ἐν τῷ Ἡσαΐα ῥητὰ λέγει· «Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν καὶ λέγειν· Μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.» 10.2.6 Ὁ δὲ Μάρκος «Καὶ ἦν», φησὶν, «ἐν τῇ ἐρήμῳ τεσσεράκοντα ἡμέρας πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ.» Μετὰ δὲ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν κηρύσσειν τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ, ὅτι «Πεπλήρωται ὁ καιρὸς καὶ ἤγγικεν ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ· μετανοεῖτε καὶ πιστεύετε τῷ εὐαγγελίῳ.» 10.2.7 Ἐπειτα διηγησάμενος καὶ περὶ Ἀνδρέου καὶ Πέτρου, Ἰακώβου τε καὶ Ἰωάννου, ἀναγράφει ταῦτα· «Καὶ εἰσπορευόμενος εἰς Καφαρναοὺμ καὶ εὐθέως τοῖς σάββασιν

ἐδίδασκεν εἰς τὴν συναγωγὴν.» 10.2.8 Ὁ δὲ Λουκᾶς· «Καὶ συντελέσας, φησί, τὸν πειρασμὸν ὁ διάβολος ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ἄχρι καιροῦ. Καὶ ὑπέστρεψεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος εἰς τὴν Γαλιλαίαν. Καὶ φήμη ἐξῆλθεν καθ' ὅλης τῆς περιχώρου περὶ αὐτοῦ. Καὶ αὐτὸς ἐδίδασκεν ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν δοξαζόμενος ὑπὸ πάντων. Καὶ ἦλθεν εἰς Ναζαρά, οὗ ἦν τεθραμμένος, καὶ εἰσῆλθεν κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῶν σαββάτων εἰς τὴν συναγωγὴν.» 10.2.9 Παραστήσας δὲ τὰ ἐν Ναζαροῖς αὐτῷ εἰρημένα, καὶ τὸν κατ' αὐτοῦ θυμὸν τῶν ἐν τῇ συναγωγῇ, ἐκβαλλόντων «αὐτὸν ἕξω τῆς πόλεως» καὶ ἀγαγόντων «ἕως ὄφρυός τοῦ ὄρους, ἐφ' οὗ ἡ πόλις αὐτῶν ὠκοδόμητο, ὥστε κατακρημνίσαι αὐτόν», καὶ ὡς «διελθὼν διὰ μέσου αὐτῶν» ὁ κύριος «ἐπορεύετο», ἐπισυνάπτει ταῦτα· «Καὶ κατήλθεν εἰς Καφαρναοὺμ πόλιν τῆς Γαλιλαίας καὶ ἦν διδάσκων αὐτοὺς ἐν τοῖς σάββασιν.» 10.3.10 * * * <Παραστατέον δὲ> τὴν περὶ τούτων ἀλήθειαν ἀποκεῖσθαι ἐν τοῖς νοητοῖς, <διὰ τὸ πολλοῦς> μὴ λυομένης τῆς διαφωνίας ἀφεῖσθαι τῆς περὶ τῶν εὐαγγελίων πίστεως, ὡς οὐκ ἀληθῶν οὐδὲ θειοτέρῳ πνεύματι γεγραμμένων ἢ ἐπιτετευγμένως ἀπομνημονευθέντων· ἐκατέρως γὰρ λέγεται συντετάχθαι ἢ τούτων γραφῇ. Λεγέτωσαν γὰρ ἡμῖν οἱ παραδεχόμενοι τὰ τέσσαρα εὐαγγέλια, καὶ τὴν δοκοῦσαν διαφωνίαν οἰόμενοι μὴ λύεσθαι διὰ τῆς ἀναγωγῆς, πρὸς ταῖς προειρημέναις ἡμῖν ἐπαπορήσεσιν περὶ τῶν τεσσεράκοντα τοῦ πειρασμοῦ ἡμερῶν οὐδαμῶς δυναμένων χωρὰν ἔχειν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, πότε γέγονεν ἐν τῇ Καφαρναοὺμ ὁ κύριος· εἰ γὰρ μετὰ τὰς ἕξ τοῦ ὅτε ἐβαπτίσθη ἡμέρας, τῇ ἕκτῃ γενομένης τῆς κατὰ τὸν ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας γάμον οἰκονομίας, δῆλον ὅτι οὔτε πεπειρασται οὔτε ἐν Ναζαροῖς ἐγένετο οὔτε Ἰωάννης πω παρεδέδοτο. 10.3.11 Μετὰ οὖν τὴν Καφαρναοὺμ, ἔνθα ἔμεινεν οὐ πολλὰς ἡμέρας, τοῦ πάσχα τῶν Ἰουδαίων ἐγγὺς ὄντος ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅτε ἐκβάλλει ἐκ τοῦ ἱεροῦ τὰ τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ ἐκχέει τῶν κερματιστῶν τὰ κέρματα. 10.3.12 Ἔοικεν δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ὁ τῶν φαρισαίων ἄρχων Νικόδημος νυκτὸς πρὸς αὐτὸν ἐληλυθέναι, καὶ ἀκηκοέναι ταῦτα ἃ ἔξεστιν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου λαβεῖν. «Μετὰ δὲ ταῦτα ἦλθεν ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἐκεῖ διέτριβεν μετ' αὐτῶν καὶ ἐβάπτισεν· καθ' ὃν καιρὸν ἦν καὶ Ἰωάννης βαπτίζων ἐν Αἰνῶν ἐγγὺς τοῦ Σαλίμ, ὅτι ὕδατα πολλὰ ἦν ἐκεῖ, καὶ παρεγίνοντο καὶ ἐβαπτίζοντο· οὐπω γὰρ ἦν βεβλημένος εἰς τὴν φυλακὴν ὁ Ἰωάννης» ὅτε καὶ «ἐγένετο ζήτησις ἐκ τῶν μαθητῶν Ἰωάννου μετὰ Ἰουδαίων περὶ καθαρισμοῦ, καὶ ἦλθον πρὸς τὸν Ἰωάννην», λέγοντες περὶ τοῦ σωτήρος τὸ «Ἴδε οὗτος βαπτίζει καὶ πάντες ἔρχονται πρὸς αὐτόν»· ἀκηκόασιν ἀπὸ τοῦ βαπτιστοῦ λόγους, οὓς ἔστιν ἀπ' αὐτῆς τῆς γραφῆς ἀκριβέστερον λαβεῖν. 10.3.13 Εἰ δὲ πυθανομένοις ἡμῖν περὶ τοῦ πότε γέγονε πρῶτον ἐν τῇ Καφαρναοὺμ ὁ Χριστός, τῇ λέξει Ματθαίου καὶ τῶν λοιπῶν δύο ἀκολουθοῦντες φήσουσιν μετὰ τὸν πειρασμὸν, ὅτε καταλιπὼν τὴν Ναζαρέθ ἐλθὼν κατώκησεν εἰς Καφαρναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν, πῶς ἅμα ἀληθῆ εἶναι ἐροῦσιν τὸ τε παρὰ τῷ Ματθαίῳ καὶ Μάρκῳ εἰρημένον, ὡς διὰ τὸ ἀκηκοέναι αὐτὸν περὶ τοῦ Ἰωάννου παραδοθέντος εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀναχωρήσαντα, καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ μετὰ καὶ ἄλλας οἰκονομίας πρὸς τῇ ἐν Καφαρναοὺμ μονῇ κείμενον, καὶ τὴν <εἰς> Ἱεροσόλυμα ἄνοδον, τὴν τε εἰς τὴν Ἰουδαίαν ἐκεῖθεν κάθοδον, ὅτι οὐπω βεβλημένος ἦν εἰς φυλακὴν ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ἐβάπτισεν ἐν Αἰνῶν ἐγγὺς τοῦ Σαλίμ; 10.3.14 Καὶ ἐπὶ ἄλλων δὲ πλειόνων εἴ τις ἐπιμελῶς ἐξετάζοι τὰ εὐαγγέλια περὶ τῆς κατὰ τὴν ἱστορίαν ἀσυμφωνίας, ἦντινα καθ' ἕκαστον πειρασόμεθα κατὰ τὸ δυνατόν παραστήσαι, σκοτοδινιάσας ἥτοι ἀποστήσεται τοῦ κυροῦν ὡς ἀληθῶς τὰ εὐαγγέλια, καὶ ἀποκληρωτικῶς ἐνὶ αὐτῶν προσθήσεται, μὴ τολμῶν πάντῃ ἀθετεῖν τὴν περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν πίστιν, ἢ προσιέμενος τὰ τέσσαρα εἶναι <εἶναι> ἀληθῆς αὐτῶν οὐκ ἐν τοῖς σωματικοῖς χαρακτήρσιν. 10.4.15 Ὑπὲρ δὲ τοῦ ποσὴν ἐπίνοιαν τοῦ βουλήματος τῶν εὐαγγελίων

περὶ τῶν τοιούτων λαβεῖν, καὶ τοῦτο ἡμῖν λεκτέον. Ἔστω τισὶ προκείμενον βλέπουσι τῷ πνεύματι τὸν θεὸν καὶ τοὺς τούτου πρὸς τοὺς ἀγίους λόγους, τὴν τε παροῦσιν, ἣν πάρεστιν αὐτοῖς ἐξαιρέτοις καιροῖς τῆς προκοπῆς αὐτῶν ἐπιφαινόμενος, πλέοσιν οὖσιν τὸν ἀριθμὸν καὶ ἐν διαφοροῖς τόποις, οὐχ ὁμοειδεῖς τε πάντη εὐεργεσίας εὐεργετου μένοις, ἐκάστῳ ἰδίᾳ ἀπαγγεῖλαι ἃ βλέπει τῷ πνεύματι περὶ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν λόγων αὐτοῦ, τῶν τε πρὸς τοὺς ἀγίους ἐμφανειῶν, ὥστε τόνδε μὲν περὶ τῶνδε τῶνδε τῷ δικαίῳ κατὰ τόνδε τὸν τόπον λεγομένων ὑπὸ θεοῦ καὶ πραττομένων ἀπαγγεῖλαι, τόνδε δὲ περὶ τῶν ἐτέρῳ χρησιμωδουμένων καὶ ἐπιτελουμένων, καὶ ἄλλον περὶ τίνος τρίτου παρὰ τοὺς προειρημένους δύο θέλειν ἡμᾶς διδάσκειν· ἔστω δὲ τις καὶ τέταρτος τὸ ἀνάλογον τοῖς τρισὶν περὶ τίνος ποιῶν· συμφερέσθωσαν δὲ οἱ τέσσαρες οὗτοι περὶ τίνων ὑπὸ τοῦ πνεύματος αὐτοῖς ὑποβαλλομένων ἀλλήλοις, καὶ περὶ ἐτέρων ἐν ὀλίγῳ παραλλαττέωσαν, ὥστε εἶναι τοιαύτας αὐτῶν τὰς διηγήσεις· ὥφθη ὁ θεὸς τῶνδε κατὰ τόνδε τὸν καιρὸν ἐν τῶνδε τῷ τόπῳ, καὶ τάδε αὐτῷ πεποιήκεν οὕτως, αὐτῷ ἐπιφαινόμενος τοῖνδε τῷ σχήματι, καὶ ἐχειραγώγησεν <εἰς> τόνδε τὸν τόπον, ἔνθα πεποιήκεν τάδε. 10.4.16 Ὁ δεῦτερος κατὰ τὸν αὐτὸν τοῖς εἰρημένοις γεγενημένοι παρὰ τῷ προτέρῳ χρόνον ἐν τινὶ πόλει ἀπαγγελλέτω τὸν θεὸν ὥφθαι, ὃ καὶ αὐτὸς νοεῖ, τινὶ δευτέρῳ ὄντι ἐν πολὺ ἀπεσοισμένῳ τόπῳ παρὰ τὸν τόπον τὸν τοῦ προτέρου, καὶ ἐτέρους λόγους ἀναγραφέτω κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν εἰρηθῆναι ὃ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν εἰλήφωμεν δευτέρῳ. Τὰ δὲ παραπλήσια περὶ τοῦ τρίτου καὶ τοῦ τετάρτου νοητέον. 10.4.17 Συμφερέσθωσαν δὲ, ὡς προειρήκαμεν, οὗτοι τὰ ἀληθῆ ἀπαγγέλλοντες περὶ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν πρὸς τινὰς εὐεργεσιῶν αὐτοῦ ἀλλήλοις ἐπὶ τίνων ἀπαγγελλομένων ὑπ' αὐτῶν διηγήσεων. Δόξει τοίνυν τῷ ἱστορίᾳ εἶναι νομίζοντι τὴν τούτων γραφήν, ἢ διὰ εἰκόνας ἱστορικῆς πρόσθοιτ' ἂν παραστήσαι τὰ πράγματα, καὶ τὸν θεὸν ὑπολαμβάνοντι κατὰ περιγραφὴν εἶναι ἐν τόπῳ, μὴ δυνάμενον τῷ αὐτῷ πλείονας ἑαυτοῦ ἐμποιῆσαι φαντασίας πλείοσιν ἐν πλείοσιν τόποις καὶ πλείονα ἅμα λέγειν, ἀδύνατον εἶναι ἀληθεύειν οὐς ὑπεθέμην τέσσαρας, τῷ ἀδύνατον εἶναι ἐν τῶνδε τινὶ τῷ τεταγμένῳ καιρῷ τὸν θεὸν εἶναι, ἅτε καὶ κατὰ περιγραφὴν αὐτὸν νενοημένον ἐν τόπῳ εἶναι, καὶ τῶνδε καὶ τῶνδε λέγειν τάδε καὶ τάδε, καὶ ποιεῖν τάδε καὶ τὰ τούτοις ἐναντία, καὶ φέρε εἰπεῖν καθεζόμενον ἅμα καὶ ἐστῶτα εἶναι, εἰ ὁ μὲν τῶνδε τῷ καιρῷ λέγοι αὐτὸν ἐστῶτα τάδε τινὰ εἰρη κέναι ἢ πεποιηκέναι ἐν τῶνδε τῷ τόπῳ, ὁ δὲ καθεζόμενος. 10.5.18 Ὡσπερ οὖν ἐπὶ τούτων, ὧν ὑπεθέμην, ἐκλήφθη ὁ νοῦς τῶν ἱστορικῶν, χαρακτηρὶ βουλευθέντων ἡμᾶς διδάξαι τὰ ὑπὸ τοῦ νοῦ αὐτῶν θεωρηθέντα, οὐδεμίαν ἂν εὐρεθείη ἔχων διαφωνίαν, εἰ οἱ τέσσαρες εἶεν σοφοί· οὕτω νοητέον καὶ ἐπὶ τῶν τεσσάρων ἔχειν εὐαγγελιστῶν καταχρησαμένων μὲν πολλοῖς τῶν κατὰ τὸ τεράστιον καὶ παραδοξότατον τῆς δυνάμεως Ἰησοῦ πεπραγμένων καὶ εἰρημένων, ἔσθ' ὅπου καὶ προσυφανάντων τῇ γραφῇ μετὰ λέξεως ὡς περὶ αἰσθητῶν τὸ καθαρῶς νοητῶς αὐτοῖς τετρανωμένον. 10.5.19 Οὐ καταγινώσκω δὲ πού καὶ τὸ ὡς κατὰ τὴν ἱστορίαν ἐτέρως γενόμενον πρὸς τὸ χρήσιμον τοῦ <τού>των μυστικοῦ σκοποῦ μετατιθέναι πως αὐτούς, ὥστε εἰπεῖν τὸ ἐν <τῶνδε τῷ> τόπῳ γενόμενον ὡς ἐν ἐτέρῳ, ἢ τὸ ἐν τῶνδε τῷ καιρῷ ὡς ἐν ἄλλῳ, καὶ τὸ οὕτως ἀπαγγελλόμενον μετὰ τίνος παραλλαγῆς αὐτοῦς πεποιηκέναι. 10.5.20 Προέκειτο γὰρ αὐτοῖς ὅπου μὲν ἐνεχώρει ἀληθεύειν πνευματικῶς ἅμα καὶ σωματικῶς, ὅπου δὲ μὴ ἐνεδέχεται ἀμφοτέρως, προκρίνειν τὸ πνευματικὸν τοῦ σωματικοῦ, σωζομένου πολλάκις τοῦ ἀληθοῦς πνευματικοῦ ἐν τῷ σωματικῷ, ὡς ἂν εἴποι τις, ψευδεῖ· ὡς εἰ καὶ ἀπὸ τῆς ἱστορίας λέγοιμεν ὅτι ὁ Ἰακώβ φάσκων τῷ Ἰσαάκ· «Ἐγὼ Ἰσαὰκ ὁ πτωχότοκος σου υἱός» κατὰ μὲν τὸ πνευματικὸν ἠλήθευεν μεταλαβῶν τῶν πρωτοτοκίων ἤδη ἐν τῷ ἀδελφῷ παραπολλυμένων, καὶ διὰ τῆς στολῆς τῶν τε ἐριφίων δερμάτων τὸν ἔξωθεν χαρακτήρα τοῦ Ἰσαὰκ ἀναλαβῶν καὶ γενόμενος

χωρίς τῆς αἰνούσης τὸν θεὸν φωνῆς Ἡσαῦ, ἵνα χώραν λάβῃ πρὸς τὸ εὐλογηθῆναι ὕστερον ὁ Ἡσαῦ. Τάχα γὰρ εἰ μὴ ἠυλόγητο Ἰακώβ ὡς Ἡσαῦ, οὐκ ἂν οὐδὲ Ἡσαῦ καθ' ἑαυτὸνδέξασθαι τὴν εὐλογίαν οἷός τε ἦν. 10.5.21 Καὶ ὁ Ἰησοῦς τοίνυν πολλά ἐστὶν ταῖς ἐπινοίαις, ὧν ἐπινοιῶν εἰκὸς τοὺς εὐαγγελιστὰς διαφόρους ἐννοίας λαμβάνοντας, ἐσθ' ὅτε καὶ συμφερομένους ἄλλους περὶ τινῶν ἀναγε γραφέναι τὰ εὐαγγέλια· οἷον ἀληθὲς εἰπεῖν τὰ ὡς πρὸς τὴν λέξιν ἀντικείμενα περὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν, ὅτι «γέγονεν ἐκ Δαβίδ», καὶ «οὐ γέγονεν ἐκ Δαβίδ»· 10.5.22 ἀληθὲς μὲν γὰρ τὸ «Γέγονεν ἐκ Δαβίδ», ὡς καὶ ὁ ἀπόστολός φησι· «Τοῦ γενομένου ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα», εἰ τὸ σωματικὸν αὐτοῦ ἐκλάβοιμεν· ψευδὲς δὲ αὐτὸ τοῦτο, εἰ ἐπὶ τῆς θειοτέρας δυνάμεως ἀκούοιμεν τὸ γεγονέναι αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαβίδ· ὠρίσθη γὰρ υἱὸς θεοῦ ἐν δυνάμει. 10.6.23 Καὶ τάχα διὰ τοῦτο αἱ ἅγιοι προφητεῖαι ὅπου μὲν δοῦλον, ὅπου δὲ υἱὸν αὐτὸν ἀναγορεύουσιν· δοῦλον μὲν διὰ τὴν «δούλου μορφήν» καὶ τὸν «ἐκ σπέρματος Δαβίδ», υἱὸν δὲ κατὰ τὴν πρωτότοκον αὐτοῦ δύναμιν. Οὕτως αὐτὸν ἀληθὲς εἰπεῖν «ἄνθρωπον» καὶ «οὐκ ἄνθρωπον»· «ἄνθρωπον» μὲν κατὰ τὸ θανάτου δεκτικόν, «οὐκ ἄνθρωπον» δὲ κατὰ τὸ ἀνθρώπου θειότερον. 10.6.24 Ἐγὼ δ' οἶμαι καὶ τὸν Μαρκίωνα παρεκδεξάμενον ὑγιεῖς λόγους, ἀθετοῦντα αὐτοῦ τὴν ἐκ Μαρίας γένεσιν κατὰ τὴν θείαν αὐτοῦ φύσιν, ἀποφήνασθαι ὡς ἄρα οὐκ ἐγεννήθη ἐκ Μαρίας, καὶ διὰ τοῦτο τετολμηκέναι περιγράψαι τούτους τοὺς τόπους ἀπὸ τοῦ εὐαγγελίου· ᾧ παραπλήσιον πεπονθέναι φαίνονται οἱ ἀναιροῦντες αὐτοῦ τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ μόνην αὐτοῦ τὴν θεότητα παραδεξάμενοι, οἳ τε τούτοις ἐναντίοι καὶ τὴν θεότητα αὐτοῦ περιγράψαντες, τὸν δὲ ἄνθρωπον ὡς ἅγιον καὶ δικαιοτάτον πάντων ἀνθρώπων ὁμολογήσαντες. 10.6.25 Καὶ οἱ τὴν δόκησιν δὲ εἰσάγοντες, τὸν ταπεινώσαντα αὐτὸν μέχρι θανάτου καὶ ὑπήκοον γενόμενον μέχρι σταυροῦ μὴ νοήσαντες, μόνον δὲ τὸ ἀπαθὲς καὶ τὸ κρεῖττον παντὸς τοιοῦτου συμπτώματος φαντασθέντες, ἀποστερεῖν ἡμᾶς τὸ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς θέλουσιν τοῦ πάντων ἀνθρώπων δικαιοτάτου ἀνθρώπου, οὐ δυναμένους δι' ἐκείνου σῶζεσθαι. 10.6.26 Ὡς γὰρ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ὁ θάνατος, οὕτως καὶ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἢ τῆς ζωῆς δικαίωσις· οὐκ ἂν χωρὶς τοῦ ἀνθρώπου χωρησάντων ἡμῶν τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου ὠφέλειαν, μένοντος ὁποῖος ἦν τὴν ἀρχὴν πρὸς τὸν πατέρα θεόν, καὶ μὴ ἀναλαβόντος ἄνθρωπον, τὸν πάντων πρῶτον καὶ πάντων τιμιώτερον καὶ πάντων μᾶλλον καθαρώτερον αὐτὸν χωρῆσαι δυνάμενον. Μεθ' ὃν καὶ ἡμεῖς δέξασθαι οἰοί τε αὐτὸν ἐσόμεθα, ἕκαστος τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον, ὅποιαν αὐτῷ ποιοῦμεν καὶ πηλίκην χώραν ἐν τῇ ψυχῇ ἡμῶν. 10.6.27 Ταῦτα δὲ μοι πάντα εἴρηται τὰς ἐμφαινομένας διαφωνίας τῶν εὐαγγελίων <συμφώνους> παραστήσαι θέλοντι ὁδῶ τῆς πνευματικῆς ἐκδοχῆς. 10.7.28 Εἰς δὲ τὸν αὐτὸν τόπον καὶ τοιοῦτω παραδείγματι χρηστέον, ὅτι Παῦλος ὁ μὲν σαρκικὸς πεπρᾶσθαι λέγει ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν, καὶ οὐδὲν ἀνακρίνειν οἷός τε ἦν, «ὁ δὲ πνευματικὸς ἀνακρίνει πάντα», καὶ «ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται». Καὶ τοῦ μὲν σαρκικοῦ εἰσὶν φωναί· «Οὐ γὰρ ὁ θέλω τοῦτο πράσσω, ἀλλ' ὁ μισῶ τοῦτο ποιῶ»· τοῦ δὲ πνευματικοῦ· «ὁ θέλω πράσσω, καὶ ὁ μισῶ οὐ ποιῶ». Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρπαγεῖς «ἕως τρίτου οὐρανοῦ» καὶ ἀκούσας «ἄρρητα ῥήματα» ἕτερος ἦν παρὰ τὸν λέγοντα· «Περὶ τοῦ τοιοῦτου καυχῆσομαι, ὑπὲρ δὲ ἑμαυτοῦ οὐ καυχῆσομαι.» 10.7.29 Εἰ δὲ καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος γίνεται, ἵνα Ἰουδαίους κερδήσῃ, καὶ τοῖς ὑπὸ νόμον ὡς ὑπὸ νόμον, <ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον> κερδήσῃ, τοῖς τε ἀνόμοις ὡς ἄνομος, «μὴ ὧν ἄνομος θεοῦ ἀλλ' ἔννομος Χριστοῦ», ἵνα κερδήσῃ τοὺς ἀνόμους, καὶ τοῖς ἀσθενέσιν ἀσθενῆς, ἵνα τοὺς ἀσθενεῖς κερδήσῃ, δῆλον ὅτι ἐξεταστέον αὐτοῦ τοὺς λόγους, ἰδίᾳ μὲν τοὺς Ἰουδαίους, ἰδίᾳ δὲ ὅτε ἐστὶν ὡς ὑπὸ νόμον, καὶ ἄλλοτε ὅτε ἐστὶν ὡς ἄνομος, ἔσθ' ὅτε δὲ ὅτε γίνεται ἀσθενῆς. 10.7.30 Οἷον ἂ λέγει «κατὰ συγγνώμην, οὐ κατ' ἐπιταγήν», ἀσθενῆς ὧν λέγει· «Τίς, γὰρ φησιν, ἀσθενεῖ καὶ οὐκ ἀσθενῶ;» ὅτε δὲ ξύρεται καὶ προσφορὰν προσφέρει ἢ τὸν

Τιμόθεον περιτέμνει, Ἰουδαῖος γίνεται· ὅτε δὲ Ἀθηναίοις φησίν· «Εὗρον βωμὸν ἐν ᾧ ἐγγράπτο· Ἀγνώστῳ θεῷ· ὃ οὖν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτο ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν»· καὶ τὸ «Ὡς καὶ τινες τῶν καθ' ὑμᾶς ποιητῶν εἰρήκασιν· Τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν», τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος γίνεται, εὐσέβειαν μαρτυρῶν τοῖς ἀσεβεστάτοις καὶ τῷ εἰπόντι· «Ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα· τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν» καταχρησάμενος πρὸς ὃ ἐβούλετο. Τάχα δ' ἔσθ' ὅπου τοῖς μὴ Ἰουδαίοις <μὲν> ὑπὸ νόμον δὲ ὑπὸ νόμον γίνεται. 10.8.31 Ταῦτα δὲ οὐ μόνον εἰς τὰ περι τοῦ σωτήρος χρήσιμα ἡμῖν ἐστίν τὰ παραδείγματα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ περι τῶν μαθητῶν, περι ὧν καὶ αὐτῶν ἐστίν τις κατὰ τὸ ῥητὸν διαφωνία. Τάχα γὰρ τῇ ἐπινοίᾳ εὐρισκόμενος ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ Σίμων Ἀνδρέου καὶ ἀκούων «Σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς», ἕτερός ἐστιν, παρὰ τὸν ὀρώμενον ἅμα τῷ ἀδελφῷ ὑπὸ τοῦ περιπατοῦντος παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας Ἰησοῦ, καὶ ἀκούοντα ἅμα ἐκείνῳ τῷ Ἀνδρέᾳ· «Δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων.» 10.8.32 Ἔπρεπεν γὰρ τῷ θεοῦ λογικώτερον ἀπαγγέλλοντι περὶ τοῦ γενομένου σαρκὸς λόγου καὶ τὴν γένεσιν διὰ τοῦτο μὴ ἀναγράψαντι τοῦ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγου, μηδὲ τὸν παρὰ τῇ θαλάσῃ εὐρημένον καὶ ἐκεῖθεν καλούμενον εἰπεῖν, ἀλλὰ τὸν εὐρισκόμενον ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ, μείναντος παρὰ τῷ Ἰησοῦ τῇ δεκάτῃ ὥρᾳ, καὶ διὰ τὸ οὕτως εὐρίσκεσθαι εὐθέως λαμβάνοντα τὸ Κηφᾶς. 10.8.33 Ὁ γὰρ ὀρώμενος ὑπὸ τοῦ περιπατοῦντος παρὰ τὴν θάλασσαν τῆς Γαλιλαίας μόλις ποτὲ καὶ ὕστερον λαμβάνει τὸ «Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν.» 10.8.34 Καὶ ὁ μὲν παρὰ τῷ Ἰωάννῃ Ἰησοῦς γινώσκεται παρὰ τοῖς φαρισαίοις βαπτίζων, ἐν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ βαπτίζων, μετὰ καὶ τῶν ἄλλων ἐξαιρέτων καὶ τοῦτο ποιῶν· ὁ δὲ παρὰ τοῖς τρισὶν Ἰησοῦς οὐδαμῶς βαπτίζει. 10.8.35 Ἔτι δὲ καὶ ὁ βαπτιστὴς Ἰωάννης μέχρι πολλοῦ παρὰ τῷ ὁμωνύμῳ εὐαγγελιστῇ διαρκεῖ μὴ βεβλημένος εἰς φυλακὴν· ὁ δὲ παρὰ τῷ Ματθαίῳ σχεδὸν Ἰησοῦ πειραζομένου εἰς τὴν φυλακὴν παραδίδοται· δι' ὃν καὶ ἀναχωρεῖ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, περιϊστάμενος τὸ γενέσθαι ἐν τῇ φυλακῇ· ἀλλ' οὐδὲ εὐρίσκεται παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ὁ βαπτιστὴς παραδιδόμενος εἰς φυλακὴν. 10.8.36 Τίς δ' οὕτως σοφὸς καὶ ἐπὶ τοσοῦτον ἱκανὸς ὡς πάντα τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν μαθεῖν, καὶ ἕκαστον ἰδίᾳ χωρῆσαι νοῆσαι, καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς καθ' ἕκαστον τόπον ἰδεῖν ἐπιδημίας καὶ λόγους καὶ ἔργα; 10.8.37 Κατὰ μέντοι γε τὸν προκείμενον τόπον ἀκολούθως νομίζομεν τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ τὸν σωτήρα, ὅτε γεγένηται ἢ κατὰ τὸν γάμον οἰκονομία ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, καταβεβηκέναι ἅμα τῇ μητρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς καὶ τοῖς μαθηταῖς εἰς τὴν Καφαρναοῦμ, ὅπερ ἐρμηνεύεται «ἄγρὸς παρακλήσεως». 10.8.38 Ἐχρῆν γὰρ μετὰ τὴν ἐν τῷ οἴνῳ εὐωχίαν καὶ εἰς τὸν τῆς «παρακλήσεως ἄγρον» ἅμα τῇ μητρὶ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐληλυθέναι τὸν σωτήρα, παρακαλέσοντα ἐπὶ τοῖς ἐν τῷ πλήρει ἄγρῳ ἐσομένοις καρποῖς τοὺς μαθητευομένους καὶ τὴν συνειληφῆσαν αὐτὸν ψυχὴν ἐκ τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἢ τοὺς ἐκεῖ ὠφελησομένους. 10.9.39 Ζητητέον μέντοι γε, διὰ τί εἰς μὲν τὸν γάμον οὐ καλοῦνται οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ—ἀλλ' οὐδὲ ἦσαν ἐκεῖ, οὐ γὰρ εἴρηται—, εἰς δὲ τὴν Καφαρναοῦμ καταβαίνουσιν μετ' αὐτοῦ καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν. Ἔτι δὲ ἐξεταστέον, διὰ τί νῦν οὐκ εἰσέρχονται εἰς τὴν Καφαρναοῦμ μηδὲ ἀναβαίνουσιν εἰς αὐτήν, ἀλλὰ καταβαίνουσιν. 10.9.40 Ὅρα οὖν εἰ ἐνταῦθα τοὺς ἀδελφούς ἀντὶ τῶν συγκαταβεβηκυῶν αὐτῷ δυνάμεων ἐκκληπτέον, οὐ καλουμένων εἰς τὸν γάμον καθ' ἃς εἶπαμεν διηγῆσεις, κατωτέρω δὲ ἐν ὑποδεεστέροις τῶν χρηματιζόντων μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ ἄλλοειδῶς ὠφελημένων· ὅτι εἰ καλεῖται μήτηρ αὐτοῦ, εἰσὶ τινες καρποφοροῦντες, πρὸς οὓς αὐτός τε καταβαίνει ὁ κύριος σὺν τοῖς ὑπηρέταις τοῦ λόγου καὶ μαθηταῖς, τοὺς τοιοῦτους ὠφελῶν, καὶ τῆς μητρὸς αὐτῷ συμπαρούσης. 10.9.41 Ἐοικασίην γε οἱ καλούμενοι Καφαρναοῦμ μὴ χωρεῖν τὴν ἐπιπλεῖον διατριβὴν παρ' αὐτοῖς τοῦ Ἰησοῦ καὶ τῶν συγκαταβαίνόντων αὐτῷ· ὅθεν μένουσι μὲν παρ'

αὐτοῖς, οὐ μὴν πολλὰς ἡμέρας· τὸν γὰρ περὶ τῶν πλειόνων δογμάτων φωτισμὸν ὁ τῆς κατωτέρω «παρακλήσεως ἀγρός» οὐ χωρεῖ, ὀλιγωτέρων τυγχάνων δεκτικός. 10.9.42 Παραθετέον δὲ πρὸς τὸ θεωρῆσαι διαφορὰς τῶν ἐπιπλεῖον ἢ ἔλαττον δεχομένων τὸν Ἰησοῦν τῷ «Ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας» τὸ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον τῷ ἀναστάντι ἐκ νεκρῶν μεμαθητευμένοις λεγόμενον καὶ ἀποστελλομένοις μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη οὕτως ἔχον· «Ἴδου ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.» Τοῖς μὲν γὰρ πάντα ὅσα ἐνδέχεται φύσιν ἀνθρωπίνην γνῶναι ἔτι ἐνταῦθα τυγχάνουσιν εἰσομένοις λέγεται δεικτικῶς τὸ «Ἴδου ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι» καὶ περὶ πάσης τῆς ἐν τοῖς θεωρησομένοις ἀνατολῆς ἡμέρας πλείονας ποιούσης τοῖς μακαριωτάτοις τὸ «Πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»· περὶ δὲ τῶν ἐν Καφαρναούμ, πρὸς οὓς ὡς ὑποδεεστέρους καταβαίνουσιν οὐ μόνον ὁ Ἰησοῦς ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ οἱ μαθηταί· «Ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας.» 10.10.43 Εἰκὸς δὲ οὐκ ἀλόγως ζητήσιν τινὰς εἰ μετὰ πάσας τὰς ἡμέρας τούτου τοῦ αἰῶνος οὐκέτι ἔσται ὁ εἰπών· «Ἴδου ἐγὼ μεθ' ὑμῶν» μετὰ τῶν χωρησάντων αὐτὸν «ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»· τὸ γὰρ «ἕως» οἶονεὶ περιγραφήν τινα δηλοῖ χρόνου. 10.10.44 Λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο, ὅτι οὐ ταῦτόν ἐστιν τὸ «Μεθ' ὑμῶν εἰμι» <τῷ «Ἐν ὑμῖν εἰμι»>. Τάχα οὖν κυριώτερον λέγοιμεν <ἂν> οὐκ «ἐν» τοῖς μαθητευομένοις εἶναι τὸν σωτήρα, ἀλλὰ «μετ'» αὐτῶν ὅσον τῷ νῶ οὐκ ἐφθακόσιν ἐπὶ τὴν τοῦ αἰῶνος συντέλειαν. 10.10.45 Ἐπὶ δὲ τοῦ κόσμου σταυρωθέντος αὐτοῖς τὴν συντέλειαν αὐτοῦ ἐνστάσαν τὸ ὅσον ἐπὶ τῇ αὐτῶν παρασκευῇ θεωρήσωσιν, τότε οὐκέτι μετ' αὐτῶν ἀλλὰ ἐν αὐτοῖς γενομένου τοῦ Ἰησοῦ ἐροῦσιν τὸ «Οὐκέτι ζῶ ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός» καὶ τὸ «Εἰ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ». 10.10.46 Ταῦτα δὲ λέγομεν τηρουμένης πῶς ἰδίᾳ καὶ τῆς παριστάσης ἐκδοχῆς τὸ «πάσας τὰς ἡμέρας» λέγεσθαι τὰς «ἕως συντελείας τοῦ αἰῶνος» κατὰ τὰ ἐφικτὰ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει καταλαβεῖν ἔτι ἐνταῦθα τυγχανούσῃ· ἔστιν γὰρ καὶ ἐκείνης τῆς ἐρμηνείας τηρουμένης ἐπιστῆσαι τῷ «ἐγώ», ἵνα ὁ μὲν ἕως τῆς συντελείας μετὰ τῶν ἀποστελλομένων μαθητεῦσιν πάντα τὰ ἔθνη ἢ ὁ κενώσας ἑαυτὸν καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφήν λαβών. 10.10.47 Ὡσπερὶ δὲ τούτου ἕτερος ἐν τῇ καταστάσει ὧν τῇ πρὸ τοῦ κενῶσαι ἑαυτὸν μετὰ τὴν συντέλειαν τοῦ αἰῶνος γένηται μετὰ τούτων, ἕως ὑπὸ τοῦ πατρὸς τεθῶσι πάντες οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ, μετὰ ταῦτα, ὅτε παραδίδωσιν ὁ υἱὸς τὴν βασιλείαν τῷ θεῷ καὶ πατρί, τοῦ πατρὸς ἐροῦντος αὐτοῖς τὸ «Ἴδου ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι»· πότερον δὲ πάσας ἡμέρας ἕως τοῦδε τοῦ χρόνου, ἢ ἀπλῶς πάσας τὰς ἡμέρας, ἢ οὐδὲ πάσας ἀλλὰ πᾶσαν, ἐνέσται σκοπεῖν τῷ βουλομένῳ. Νῦν γὰρ ἡμᾶς οὐκ ἀπαιτεῖ τὰ προκείμενα ἐπὶ τοσοῦτον παρεκβῆναι τοῦ λόγου. 10.11.48 Ὁ μὲντοι γε Ἡρακλέων τὸ «Μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καφαρναοῦμ αὐτός» διηγούμενος ἄλλης πάλιν οἰκονομίας ἀρχὴν φησι δηλοῦσθαι, οὐκ ἀργῶς τοῦ «Κατέ <βη>» εἰρημένου· καὶ φησι τὴν Καφαρναοῦμ σημαίνειν ταῦτα τὰ ἔσχατα τοῦ κόσμου, ταῦτα τὰ ὑλικά εἰς ἃ κατῆλθεν· καὶ διὰ τὸ ἀνοίκειον, φησὶν, εἶναι τὸν τόπον οὐδὲ πεποιηκῶς τι λέγεται ἐν αὐτῇ ἢ λελαληκῶς. 10.11.49 Εἰ μὲν οὖν μηδὲ ἐν τοῖς λοιποῖς εὐαγγελίοις πεποιηκῶς τι ἢ λελαληκῶς ἐν τῇ Καφαρναοῦμ ὁ κύριος ἡμῶν ἀνεγέγραπτο, τάχα ἂν ἐδιστάξαμεν περὶ τοῦ παραδέξασθαι αὐτοῦ τὴν ἐρμηνείαν. 10.11.50 Νυνὶ δὲ ὁ μὲν Ματθαῖος καταλιπόντα φησὶ τὸν κύριον ἡμῶν τὴν Ναζαρά ἐλθόντα κατωκικέναι εἰς Καφαρναοῦμ τὴν παραθαλασσίαν, καὶ ἀπὸ τότε ἀρχὴν τοῦ κηρύσσειν πεποιῆσθαι λέγοντα· «Μετανοεῖτε, ἤγγικεν γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν.» 10.11.51 Ὁ δὲ Μάρκος ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν διάβολον πειρασμοῦ μετὰ τὸ παραδοθῆναι τὸν Ἰωάννην ἀπαγγέλλει ἡμῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν κηρύσσοντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ ἐληλυθέναι τὸν κύριον· καὶ μετὰ τὴν εἰς ἀποστολὴν ἐκλογὴν τῶν τεσσάρων ἀλιέων «εἰσπορεύονται εἰς Καφαρναοῦμ· καὶ εὐθὺς τοῖς σάββασις

ἐδίδασκεν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ». 10.11.52 Ἄλλα καὶ πρᾶξιν αὐτοῦ ἀναγράφει γεγενημένην ἐν Καφαρναοῦμ· «Εὐθύς», γάρ φησιν, «ἐν τῇ συναγωγῇ αὐτῶν ἦν ἄνθρωπος ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ, καὶ ἀνέκραξε λέγων· Ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ Ναζαρηνέ; Ἥλθες ἀπολέσαι ἡμᾶς; Οἶδαμέν σε τίς εἶ, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ. 10.11.53 Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς λέγων· Φιμώθητι καὶ ἔξελθε ἐξ αὐτοῦ» ὅτε ἐσπάραξεν «αὐτὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον καὶ φωνῆσαν φωνῇ μεγάλη ἐξῆλθεν ἐξ αὐτοῦ· καὶ ἐθαμβήθησαν ἅπαντες». Καὶ ἡ πενθερὰ Σίμωνος τοῦ πυρετοῦ ἀπαλλάσσεται ἐν τῇ Καφαρναοῦμ. 10.11.54 Πρὸς τούτοις ὁ Μάρκος φησὶν ἐσπέρας γεγενημένης ἐν τῇ Καφαρναοῦμ τεθεραπεῦσθαι πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας καὶ δαιμονιζομένους. 10.11.55 Καὶ ὁ Λουκᾶς δὲ τὰ παραπλήσια τῷ Μάρκῳ ἀπαγγέλλει περὶ τῆς Καφαρναοῦμ λέγων· «Καὶ ἦλθεν εἰς Καφαρναοῦμ, πόλιν τῆς Γαλιλαίας, καὶ ἦν διδάσκων αὐτοὺς ἐν τοῖς σάββασιν καὶ ἐξεπλήσσοντο ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ. 10.11.56 Καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ ἦν ἄνθρωπος ἔχων πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου, καὶ ἀνέκραξεν φωνῇ μεγάλῃ· Ἔα, τί ἡμῖν καὶ σοί, Ἰησοῦ Ναζαρηνέ; Οἶδά σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ. Καὶ ἐπετίμησεν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς λέγων· Φιμώθητι καὶ ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ. Τότε καὶ ῥίψαν αὐτὸν τὸ δαιμόνιον εἰς μέσον ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ μηδὲν βλάβαν αὐτόν.» 10.11.57 Καὶ μετὰ ταῦτα ἀπαγγέλλει ὡς ἀναστὰς ὁ κύριος ἀπὸ τῆς συναγωγῆς εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος, καὶ ἐπιτιμήσας τῷ ἐν τῇ πενθερᾷ αὐτοῦ πυρετῷ ἀπήλλαξεν αὐτὴν τῆς νόσου· μεθ' ἣν θεραπευθεῖσαν «Δύντος, φησί, τοῦ ἡλίου πάντες ὅσοι εἶχον ἀσθενοῦντας νόσοις ποικίλαις ἤγον αὐτοὺς πρὸς αὐτόν· ὁ δὲ ἐνὶ ἐκάστῳ αὐτῶν τὰς χεῖρας ἐπιθεῖς ἐθεράπευεν αὐτούς. Ἐξήρχοντο δὲ καὶ δαιμόνια ἀπὸ πολλῶν, κραυγάζοντα καὶ λέγοντα ὅτι· Σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· καὶ ἐπιτιμῶν οὐκ εἶα αὐτὰ λαλεῖν, ὅτι ἤδεισαν Χριστὸν αὐτόν εἶναι.» 10.11.58 Ταῦτα δὲ πάντα περὶ τῶν ἐν Καφαρναοῦμ τῷ σωτῆρι εἰρημένων καὶ πεπραγμένων παρεστήσαμεν ὑπὲρ τοῦ ἐλέγχειν τὴν Ἑρακλέωνος ἐρμηνείαν λέγοντος· Διὰ τοῦτο οὐδὲ πεποικῶς τι λέγεται ἐν αὐτῇ ἢ λελαληκῶς. 10.11.59 Ἡ γὰρ δύο ἐπινοίας διδότη καὶ αὐτὸς τῆς Καφαρναοῦμ καὶ παριστάτω καὶ πεισάτω ποίας· ἢ τοῦτο ποιῆσαι μὴ δυνάμενος ἀφιστάσθω τοῦ λέγειν τὸν σωτῆρα μάτην τινὶ τόπῳ ἐπιδεδημέναι. 10.11.60 Καὶ ἡμεῖς δὲ θεοῦ διδόντος γενόμενοι κατὰ τὰ τοιαῦτα χωρία τῆς συναναγνώσεως ὅπου δόξαι ἂν μηδὲν ἠνυκῆναι ἐπιδημήσας χωρίοις τισίν, πειρασόμεθα τὸ μὴ μάταιον τῆς ἐπιδημίας αὐτοῦ τρανώσαι. 10.12.61 Ἔτι δὲ ὁ Ματθαῖος εἰσελθόντος τοῦ κυρίου εἰς τὴν Καφαρναοῦμ φησὶ τὸν ἐκατόνταρχον αὐτῷ προσεληλυθέναι λέγοντα· Ὁ παῖς μου βέβληται ἐν τῇ οἰκίᾳ παραλυτικός, δεινῶς βασανιζόμενος», καὶ ἀκηκοῆναι μεθ' ἕτερα εἰρημένα τῷ κυρίῳ παρ' αὐτοῦ τὸ «Ὑπαγε, καὶ ὡς ἐπίστευσας γενηθήτω σοι». Καὶ τὰ περὶ τῆς Πέτρου πενθερᾶς σύμφωνα τοῖς ἄλλοις δυσὶν καὶ αὐτὸς παρέστησεν. 10.12.62 Ἐπιτιμῶν δὲ εἶναι φιλότιμον καὶ πρέπον τῷ ἐν Χριστῷ φιλομαθεῖ συναγαγεῖν ἀπὸ τῶν τεσσάρων εὐαγγελίων πάντα τὰ περὶ τῆς Καφαρναοῦμ ἀναγεγραμμένα καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ λόγους καὶ ἔργα τοῦ κυρίου, καὶ ὁσάκις εἰς αὐτὴν ἐπιδεδήμηκε, καὶ πότε μὲν λέγεται καταβεβηκῆναι εἰς αὐτήν, πότε δὲ εἰδεληλυθέναι, καὶ πόθεν. Ταῦτα γὰρ ἀλλήλοις συντεθέντα οὐκ ἔασει ἡμᾶς διαπεσεῖν εἰς τὴν περὶ τῆς Καφαρναοῦμ ἐκδοχὴν. 10.12.63 Πλὴν εἰ καὶ νοσοῦντες ἐκεῖ θεραπεύονται καὶ ἄλλαι δυνάμεις ἐκεῖ γίνονται, τό τε κηρῶσιν «Ἡγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» ἐκεῖθεν ἄρχεται, ἔοικεν εἶναι σύμβολον, ὡς κατὰ τὰς ἀρχὰς ὑπεδειξάμεθα, ὑποδεεστέρου τινὸς «χωρίου παρακλήσεως», τάχα διὰ τὸν Ἰησοῦν γινομένου παρακαλέσαντα ἐφ' οἷς ἐδίδασκεν καὶ πεποίηκεν ἐκεῖ τοῦ τόπου «χωρίου παρακλήσεως». Ἴσμεν γὰρ καὶ τόπων ὀνόματα ἐπώνυμα τυγχάνοντα τοῖς κατὰ τὸν Ἰησοῦν πράγμασιν· ὡσπερ τὰ Γέργεσα, ἔνθα παρεκάλεσαν αὐτὸν μεταβῆναι ἐκ τῶν ὀρίων αὐτῶν οἱ τῶν χοίρων πολῖται, ἐρμηνεύεται «παροικία ἐκβεβληκῶν».

10.12.64 Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο περὶ τῆς Καφαρναοῦμ τετηρήκαμεν, ὅτι οὐ μόνον ἐν αὐτῇ κηρύσσειν τὸ «Ἦγγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν» ἤρξατο, ἀλλὰ <καὶ> κατὰ τοὺς τρεῖς εὐαγγελιστὰς τὰς πρώτας δυνάμεις ἐκεῖ πεποίηκεν. 10.12.65 Οὐδεὶς δὲ τῶν τριῶν ἐφ' οἷς πρῶτον ἀνέγραψεν παραδόξοις ἐν τῇ Καφαρναοῦμ γεγεννημένοις τὴν τοῦ μαθητοῦ Ἰωάννου ἐπὶ τῷ πρώτῳ ἔργῳ σημείωσιν πεποίηται λέγοντος· «Ταύτην ἀρχὴν τῶν σημείων ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας.» 10.12.66 Οὐ γὰρ ἦν ἀρχὴ τῶν σημείων τὸ ἐν Καφαρναοῦμ, τῷ προηγούμενον μὲν σημείων εἶναι τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ τὴν εὐφροσύνην· διὰ δὲ τὰ τοῖς ἀνθρώποις συμβεβηκότα περιστάτικα οὐχ οὕτως τῇ θεραπείᾳ ἐπιδεικνυμένου τοῦ λόγου τὸ ἴδιον κάλλος ἐν τῷ θεραπεύειν τοὺς πεπονθότας, ὅσον ἐν τῷ εὐφραίνειν τῷ νηφαλίῳ πόματι τοὺς διὰ τὸ ὑγιαίνειν καὶ εὐωχία σχολάζειν δυναμένους. 10.13.n Καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων. 10.13.67 Τὴν τοῦ σοφωτάτου Ἰωάννου ἐξετάζων ἀκρίβειαν κατ' ἐμαυτὸν ἐζήτησαν τί βούλεται αὐτῷ ἢ προσθήκη «τῶν Ἰουδαίων». Ποίου γὰρ ἄλλου ἔθνους ἐστὶν ἑορτὴ τὸ πάσχα; Διόπερ αὐταρκες ἦν, εἰ εἶπεν «Καὶ ἦν ἐγγὺς τὸ πάσχα.» 10.13.68 Μήποτε δέ, ἐπεὶ τὸ μὲν τί ἐστὶν πάσχα ἀνθρώπινον, τῶν μὴ κατὰ βούλησιν τῆς γραφῆς ἐπιτελούντων αὐτό, τὸ δὲ τι θεῖον τὸ ἀληθές, πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἐνεργούμενον ὑπὸ τῶν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνούντων τὸν θεόν, ἀντιδιέσταλται πρὸς τὸ θεῖον τὸ λεγόμενον «τῶν Ἰουδαίων». 10.13.69 Ἀκούσωμεν γοῦν τοῦ κυρίου νομοθετοῦντος τὸ πάσχα, τί φησιν ὅτε καὶ πρῶτον ὠνόμασται ἐν τῇ γραφῇ· «Καὶ εἶπε κύριος πρὸς Μωσῆν καὶ Ἀαρὼν ἐν γῆ Αἰγύπτου λέγων· Ὁ μὴν οὗτος ὑμῖν ἀρχὴ μηνῶν, πρῶτός ἐστιν ὑμῖν ἐν τοῖς μηνσὶν τοῦ ἐνιαυτοῦ. 10.13.70 Λάλησον πρὸς πᾶσαν συναγωγὴν υἱῶν Ἰσραὴλ λέγων· Τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τούτου λαβέτωσαν ἕκαστος πρόβατον κατ' οἴκους πατριῶν» καὶ μετ' ὀλίγα, ἐν οἷς οὐδέπω τὸ «πάσχα» ὀνομαστικῶς εἶρητο, ἐπιφέρει· «Οὕτω δὲ φάγεσθε αὐτό· αἱ ὀσφύες ὑμῶν περιεζωσμένοι καὶ τὰ ὑποδήματα ὑμῶν ἐν τοῖς ποσίν ὑμῶν καὶ αἱ βακτηριαὶ ἐν ταῖς χερσίν ὑμῶν, καὶ ἔδεσθε αὐτὸ μετὰ σπουδῆς· πάσχα ἐστὶν τοῦ κυρίου.» Οὐ γὰρ φησι «Πάσχα ἐστὶν ὑμῶν.» 10.13.71 Καὶ μετ' ὀλίγα δευτέρον οὕτως ὀνομάζει τὴν ἑορτήν· «Καὶ ἔσται ἐὰν λέγωσιν πρὸς ὑμᾶς οἱ υἱοὶ ὑμῶν· Τίς ἡ λατρεία αὕτη; καὶ ἐρεῖτε αὐτοῖς· Θυσία τὸ πάσχα τοῦ κυρίου, ὡς ἐσκέπασεν τοὺς οἴκους τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ.» Καὶ ἄλλοι δὲ μετ' ὀλίγα· «Εἶπεν δὲ κύριος πρὸς Μωσῆν καὶ Ἀαρὼν λέγων· Οὗτος ὁ νόμος τοῦ πάσχα· πᾶς ἀλλογενὴς οὐκ ἔδεται ἀπ' αὐτοῦ.» 10.13.72 Καὶ ἄλλοι μετ' ὀλίγα· «Ἐὰν δέ τις προσέλθῃ πρὸς ὑμᾶς προσήλυτος καὶ ποιῇ τὸ πάσχα κυρίου, περιτεμεῖται αὐτοῦ πᾶν ἀρσενικόν.» 10.13.73 Παρατηρητέον γὰρ ὅτι ἐν τῇ νομοθεσίᾳ οὐδαμοῦ λέγεται «πάσχα ὑμῶν», ἀλλ' ἅπαξ μὲν ἐν οἷς προεθέμεθα χωρὶς πάσης προσθήκης, τρίς δὲ «τὸ πάσχα τοῦ κυρίου». Πρὸς δὲ τὸ παραδέξασθαι τοῦθ' οὕτως ἔχειν περὶ τῆς διαφορᾶς τοῦ «πάσχα κυρίου» καὶ «πάσχα Ἰουδαίων», ἴδωμεν καὶ τὰ ἐν τῷ Ἡσαΐα τοῦτον τὸν τρόπον εἰρημένα· «Τὰς νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰ σάββατα καὶ ἡμέραν μεγάλην οὐκ ἀνέχομαι· νηστείαν καὶ ἀργείαν καὶ τὰς νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰς ἑορτάς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου.» 10.13.74 Οὐκ ἴδια γὰρ ἑαυτοῦ φησιν ὁ κύριος τὰ ὑπὸ τῶν ἀμαρτανόντων ἐπιτελούμενα, ὑπὸ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, εἴ τίς ποτέ ἐστιν, μισούμενα, οὔτε τὰς νομηνίας οὔτε τὰ σάββατα οὔτε ἡμέραν μεγάλην οὔτε νηστείαν οὔτε τὰς ἑορτάς. 10.13.75 Ἐν μέντοι γε τῇ νομοθεσίᾳ τῆς Ἐξόδου περὶ σαββάτου ταῦτα λέγεται· «Εἶπεν δὲ Μωσῆς πρὸς αὐτούς· Τοῦτο τὸ ῥῆμα ὃ ἐλάλησεν κύριος· Σάββατα ἀνάπαυσις ἀγία τῷ κυρίῳ.» Καὶ μετ' ὀλίγα· «Εἶπεν δὲ Μωσῆς· Φάγετε, σήμερον γὰρ ἐστὶν σάββατα τῷ κυρίῳ.» 10.13.76 Καὶ ἐν Ἀριθμοῖς πρὸ τούτων ἐφ' ἐκάστη ἑορτῇ θυσίων, ὡς ἑορτῆς οὔσης κατὰ τὸν νόμον τοῦ ἐνδεδειχισμοῦ καὶ ἐκάστης ἡμέρας, ταῦτα γέγραπται· «Καὶ ἐλάλησεν κύριος πρὸς Μωσῆν· Ἀπάγγειλαι τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς λέγων· Τὰ δῶρά μου, δόματά μου, καρπώματά μου εἰς ὁσμὴν εὐωδίας διατηρήσετε προσφέρειν μοι ἐν ταῖς ἑορταῖς μου. Καὶ ἐρεῖς πρὸς αὐτούς·

Ταῦτα τὰ καρπώματα, ὅσα προσάξετε τῷ κυρίῳ.» Ἰδίας γὰρ ἑορτὰς ὠνόμασεν καὶ οὐ τῶν νομοθετουμένων τὰς ἕκκει μένας ἐν τῇ γραφῇ, καὶ δῶρα αὐτοῦ καὶ δόματα αὐτοῦ. 10.14.77 Ὅμοιον δέ τι τούτοις ἐστὶν καὶ περὶ τοῦ λαοῦ ἐν τῇ Ἐξόδῳ ἀναγεγραμμένον, ὅστις ὑπὸ τοῦ θεοῦ «ἴδιος» εἶναι λέγεται ὅτε μὴ ἀμαρτάνει· ἀποκηρύττων δὲ αὐτὸν ἐν τῇ μοσχοποιίᾳ «λαὸν Μωσέως» ὠνόμασεν· πρὸς μὲν γὰρ τὸν Φαραῶ «Ἐρεῖς, φησί· Τάδε λέγει κύριος· Ἐξαπόστειλον τὸν λαόν μου, ἵνα λατρεύσῃ μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ. 10.14.78 Ἐὰν δὲ μὴ βούλῃ ἐξαποστῆλαι τὸν λαόν μου, ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ἐπὶ σὲ καὶ ἐπὶ τοὺς θεράποντάς σου καὶ ἐπὶ τὸν λαόν σου καὶ ἐπὶ τοὺς οἴκους σου κυνόμυιαν, καὶ πλησθήσονται αἱ οἰκίαι τῶν Αἰγυπτίων τῆς κυνομυίας, καὶ εἰς τὴν γῆν ἐφ' ἧς εἰσὶν ἐπ' αὐτῆς· 10.14.79 καὶ παραδοξάσω τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τὴν γῆν Γεσέμ, ἐφ' ἧς ὁ λαός μου ἔπεστιν ἐπ' αὐτῆς, ἐφ' ἧς οὐκ ἔσται κυνόμυια, ἵνα εἰδῆς ὅτι ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ κύριος πάσης τῆς γῆς. Καὶ δώσω διαστολὴν ἀνὰ μέσον τοῦ ἐμοῦ λαοῦ.» Πρὸς δὲ τὸν Μωσέα ἐλάλησεν κύριος λέγων «Βάδιζε, κατὰβηθι τὸ τάχος. Ἠνόμησεν γὰρ ὁ λαός σου οὐς ἐξήγαγες ἐκ γῆς Αἰ γύπτου.» 10.14.80 Ὡσπερ οὖν ὁ λαός μὴ ἀμαρτάνων μὲν τοῦ θεοῦ ἐστὶν, ἀμαρτάνων δὲ οὐκέτι λέγεται εἶναι αὐτοῦ· οὕτω καὶ αἱ ἑορταί, ὅτε μὲν μισοῦνται ὑπὸ τῆς τοῦ κυρίου ψυχῆς, τῶν ἀμαρτὰ νόντων εἰσὶν ἑορταί, ὅτε δὲ ὑπὸ τοῦ κυρίου νομοθετοῦνται, κυρίου εἶναι προσαγορεύονται. 10.14.81 Τῶν δὲ ἑορτῶν μία ἐστὶν καὶ τὸ πάσχα, ὅπερ ἐν τῇ προκειμένη τοῦ εὐαγγελίου γραφῇ οὐ τοῦ κυρίου ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων εἶναι λέγεται· καὶ ἀλλαχοῦ δέ· «Αὐταί, φησὶν, αἱ ἑορταί κυρίου ἃς καλέσετε αὐτὰς κλητὰς ἀγίας.» 10.14.82 Ἀπὸ μὲν οὖν τῆς τοῦ κυρίου φωνῆς οὐκ ἔστιν ἀντιλέγειν οἷς παρεστήσαμεν. Πιθανῶς δέ τις ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου ζητήσῃ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἀναγράφοντος· «Καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός· οὐ γὰρ φησὶν «Τὸ πάσχα κυρίου ἐτύθη Χριστός». 10.14.83 Καὶ πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον ἦτοι ὅτι ἀπλούστερον πάσχα ἡμῶν τυθὲν τὸ δι' ἡμᾶς τυθὲν εἴρηκεν, ἢ ὅτι πᾶσα ἑορτὴ ἀληθῶς κυρίου, ὣν μία ἐστὶν τὸ πάσχα, οὐκ ἐν τούτῳ τῷ αἰῶνι οὐδὲ ἐπὶ γῆς ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι καὶ ἐν οὐρανοῖς, ἐνστάσης τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτελεσθήσεται. 10.14.84 Καὶ περὶ ἐκείνων γε τῶν ἑορτῶν ὁ μὲν εἷς τῶν δώδεκα προφητῶν φησὶ «Τί ποιήσετε ἐν ἡμέραις πανηγύρεως καὶ ἐν ἡμέραις ἑορτῆς τοῦ κυρίου;» Ὁ δὲ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους· «Ἀλλὰ προσεληλύθατε Σιών ὄρει καὶ πόλει θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ καὶ μυριάσιν ἀγγέλων, πανηγύρει καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς»· καὶ ἐν τῇ πρὸς Κολασσαεῖς· «Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει καὶ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς ἢ νομηνίας ἢ σαββάτων, ἃ ἐστὶ σκιά τῶν μελλόντων.» 10.15.85 Τίνα δὲ τρόπον ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ὣν σκιά παρὰ τοῖς σωματικοῖς Ἰουδαίοις ἦν, ἑορτάσομεν, ὑπὸ τὸν ἀληθῆ πρότερον παιδαγωγούμενοι νόμον παρὰ ἐπιτρόποις καὶ οἰκονόμοις ἕως τὸ ἐκεῖ πλήρωμα τοῦ χρόνου ἐνστήσῃ καὶ τὴν τελειότητα τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ χωρήσωμεν, ἔργον σοφίας τῆς ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης ἐστὶν φανερῶσαι, καὶ τὰ περὶ βρωμάτων νομοθετούμενα, σύμβολα τῶν ἐκεῖ μελλόντων τρέφειν καὶ ἰσχυροποιεῖν ἡμῶν τὴν ψυχὴν τυγχάνοντα, θεωρεῖν. 10.15.86 Εἰκὸς δὲ φαντασιωθέντα τινὰ τὸ πέλαγος τῶν τοσοῦτων νοημάτων καὶ βουλόμενον † σῶσαι πῶς ἢ κατὰ τόπον λατρεία ὑπόδειγμα καὶ σκιά ἐστὶν τῶν ἐπουρανίων, τὰ τε θύματα καὶ τὸ πρόβατον νοῆσαι βουλόμενον, προσκόψαι καὶ τῷ ἀποστόλῳ ἐπᾶραι μὲν ἡμῶν τὸ φρόνημα βουληθέντι ἀπὸ τῶν γηϊνῶν περὶ τοῦ νόμου δογμάτων οὐ πάνυ δὲ παραστήσαντι πῶς ταῦτα μέλλει γίνεσθαι. 10.15.87 Ἐὰν δὲ καὶ ἑορταί, ὣν μία τὸ πάσχα ἐστίν, καὶ ἐπὶ τὸν μέλλοντα ἀνάγονται αἰῶνα, ἔτι μᾶλλον ἐπισκοπητέον πῶς καὶ νῦν «τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός» καὶ μετὰ ταῦτα τυθήσεται. 10.16.88 Ὀλίγα δὲ εἰς τὴν ἐπαπόρησιν τῶν δογμάτων παραθετέον, ἡμῶν ἰδίας δεομένων πραγματείας ἐξαιρέτου καὶ πολυβίβλου, παντός τε τοῦ κατὰ τὸν νόμον μυστικοῦ λόγου, καὶ ἰδία τῶν κατὰ τὰς

έορτάς καὶ ἔτι ἰδικώτερον περὶ τοῦ πάσχα. 10.16.89 Ἰουδαίων μὲν οὖν τὸ πάσχα πρόβατόν ἐστιν θυόμενον, λαμβανόμενον ἐκάστω κατ' οἴκους πατριῶν καὶ ἐπιτελούμενον μυριάσιν σφαζομέναις ἀμνῶν καὶ ἐρίφων, πλείοσιν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν οἴκων τοῦ λαοῦ· «τὸ δὲ ἡμῶν πάσχα ἐτύθη Χριστός». 10.16.90 Καὶ πάλιν ἐκείνων μὲν ἐστὶν τὰ ἄζυμα ἀφανιζομένης πάσης ζύμης ἐκ τῶν οἴκων αὐτῶν· ἡμεῖς δὲ ἐορτάζομεν οὐ «ζύμη παλαιᾶ» οὐδὲ «ζύμη κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας». 10.16.91 Εἰ δὲ ἐστὶ τι τρίτον παρὰ τὰ εἰρημένα 10.16.91 δύο τὸ πάσχα τοῦ κυρίου καὶ ἀζύμων ἐορτή, ἀκριβέστερον ἐξεταστέον διὰ τὸ ὑποδείγματι καὶ σκιᾶ λατρεύειν ἐκείνους τῶν ἐπουρανίων ἐκείνων, καὶ οὐ μόνον βρώματα καὶ πόματα καὶ νεομηνίας καὶ σάββατα ἀλλὰ καὶ τὰς ἐορτάς σκιὰν εἶναι τῶν μελλόντων. 10.16.92 Πρῶτον δὴ τοῦ ἀποστόλου λέγοντος· «Τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός» ἐπαπορήσει τις πρὸς αὐτὸν ταῦτα· εἰ τύπος ἐστὶν τῆς Χριστοῦ θύσεως τὸ παρὰ Ἰουδαίοις πρόβατον, ἦτοι ἐχρῆν ἐν καὶ μὴ πολλὰ θύεσθαι παρ' αὐτοῖς πρόβατα, ὡσπερ εἷς ἐστὶν ὁ Χριστός, ἢ πολλῶν θυομένων προβάτων οἶονεὶ πολλοὺς χριστοὺς θυομένους ἀκολουθῶν τῷ τύπῳ ζητητέον. 10.16.93 Ἴνα δὲ τοῦτο παραπεμψώμεθα, πῶς τὸ θυόμενον πρόβατον Χριστοῦ περιέχει εἰκόνα, τοῦ μὲν προβάτου ὑπὸ τῶν τηρούντων τὸν νόμον θυομένου, Χριστοῦ δὲ ὑπὸ τῶν παραβαινόντων αὐτὸν ἀναιρουμένου; Ἔτι δὲ πῶς ἐπὶ Χριστοῦ τὸ «Φάγονται τὰ κρέα ταύτη τῇ νυκτὶ ὄπτα πυρὶ καὶ ἄζυμα ἐπὶ πικρίδων ἔδονται»; Ἑρμηνευτέον καὶ τὸ «Οὐκ ἔδεσθε ἀπ' αὐτῶν ὠμὸν οὐδὲ ἠψημένον ἐν ὕδατι, ἀλλ' ἢ ὄπτα πυρὶ· κεφαλὴν σὺν τοῖς ποσὶν καὶ τοῖς ἐνδοσθίοις· οὐκ ἀπολείψετε ἀπ' αὐτῶν ἕως πρωῒ, καὶ ὅστοῦν οὐ συντρίψετε ἀπ' αὐτῶν· τὰ δὲ καταλειπόμενα ἀπ' αὐτῶν ἕως πρωῒ κατακαύσετε.» 10.16.94 Ἔοικεν δὲ τῷ «Ὅστοῦν οὐ συντρίψετε ἀπ' αὐτοῦ» ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ εὐαγγελίῳ κεχρησθῆναι ὡς ἀναφερομένῳ ἐπὶ τὴν περὶ τὸν σωτήρα οἰκονομίαν, καὶ ὅτε ἐν τῷ νόμῳ κελεύονται τὸ πρόβατον ἐσθίοντες ὅστοῦν αὐτοῦ μὴ συντρίβειν. 10.16.95 Λέγει δὲ οὕτως· «Ἦλθον οὖν οἱ στρατιῶται, καὶ τοῦ μὲν πρώτου κατέαξαν τὰ σκέλη <καὶ τοῦ> ἄλλου τοῦ συνσταυρωθέντος αὐτῷ. Ἐπὶ δὲ τὸν Ἰησοῦν ἐλθόντες, ὡς εἶδον ἤδη αὐτὸν τεθηκότα οὐ κατέαξαν αὐτοῦ τὰ σκέλη, ἀλλ' εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγχῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἔνυξεν· καὶ ἐξῆλθεν εὐθὺς αἷμα καὶ ὕδωρ. Καὶ ὁ ἑωρακὼς μεμαρτύρηκεν καὶ ἀληθινὴ αὐτοῦ ἐστὶν ἡ μαρτυρία· καὶ ἐκεῖνος οἶδεν ὅτι ἀληθῆ λέγει, ἵνα καὶ ὑμεῖς πιστεύητε. Ἐγένετο γὰρ ταῦτα ἵνα <ἡ> γραφὴ πληρωθῇ· Ὅστοῦν αὐτοῦ οὐ συντριβήσεται.» 10.17.96 Καὶ ἄλλα δὲ μυρία παρὰ ταῦτά ἐστὶν τὰ πρὸς τὴν τοῦ ἀποστόλου λέξιν ἀναζητηθησόμενα καὶ περὶ τοῦ πάσχα καὶ ἀζύμων ἐξετασθησόμενα, <δεόμενα> δέ, ὡς προειρήκαμεν, προηγουμένης πολυβίβλου συγγραφῆς. 10.17.97 Νῦν δὲ ὡς ἐν ἐπιτομῇ διὰ τὴν προκειμένην λέξιν ταῦτα παραθέμενοι, τὰ φαινόμενα ὡς ἐν βραχέσιν οὕτω λύειν πειρασόμεθα, ὑπομνησθέντες καὶ τοῦ «Οὗτός ἐστιν ὁ ἀμνὸς τοῦ θεοῦ ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου» ἐπεὶ καὶ ἐν τῷ πάσχα «Ἀπὸ τῶν ἀμνῶν, φησί, καὶ τῶν ἐρίφων λήψεσθε.» 10.17.98 Δόξει γὰρ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς συνάδων τῷ Παύλῳ τοιαύταις ἐνέχεσθαι τῶν ἐξητασμένων ἀπορίαις. 10.17.99 Λεκτέον δὲ ὅτι εἰ ὁ λόγος γέγονε σὰρξ καὶ φησιν ὁ κύριος· «Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἔχει ζωὴν αἰώνιον, κἀγὼ ἀναστήσω αὐτὸν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ· ἢ γὰρ σὰρξ μου ἀληθὴς ἐστὶν βρῶσις καὶ τὸ αἷμά μου ἀληθὴς ἐστὶν πόσις. Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει κἀγὼ ἐν αὐτῷ», μήποτε αὕτη ἐστὶν ἡ σὰρξ τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου ἀμνοῦ, καὶ τοῦτ' ἐστὶν τὸ αἷμα ἀφ' οὗ τιθέναι δεῖ ἐπὶ τῶν δύο σταθμῶν, καὶ ἐπὶ τὴν φλιὰν ἐν τοῖς οἴκοις, ἐν οἷς ἐσθίομεν τὸ πάσχα, καὶ ἀπὸ τῶν τοῦ ἀμνοῦ τούτου δεῖ φαγεῖν κρεῶν ἐν τῷ τοῦ κόσμου χρόνῳ, ὅς ἐστιν νύξ· ὄπτα δὲ τὰ κρέα πυρὶ βρωτέον μετὰ τοῦ ἀπὸ ἀζύμων ἄρτου· ὁ γὰρ τοῦ θεοῦ λόγος οὐ

μόνον ἐστὶ σὰρξ· φησὶ γοῦν· «Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς» καὶ «Οὗτός ἐστιν ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνων, ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγη καὶ μὴ ἀποθάνῃ. Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγη ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου ζήσῃ εἰς τὸν αἰῶνα.» 10.17.100 Οὐκ ἀγνοητέον μέντοι γε ὅτι πᾶσα τροφή καταχρηστικώτερον ἄρτος λέγεται, ὡς ἐπὶ Μωσέως ἐν τῷ Δευτερονομίῳ γέγραπται· «Τεσσεράκοντα ἡμέρας ἄρτον οὐκ ἔφαγεν καὶ ὕδωρ οὐκ ἔπιεν», ἀντὶ τοῦ· οὔτε ξηρᾶς οὔτε ὑγρᾶς μετείληφεν τροφῆς. 10.17.101 Τοῦτο δέ μοι τετήρηται διὰ τὸ καὶ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην λέγεσθαι· «Καὶ ὁ ἄρτος δέ, ὃν ἐγὼ δώσω, ἡ σὰρξ μου ἐστὶν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς.» 10.17.102 Ἦτοι δὲ διὰ τὰς ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασιν ἡμῶν μετανοίας τὴν κατὰ θεὸν λύπην λυπούμενοι, μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον ἡμῖν ἐργαζομένην, ἐπὶ πικρίδων ἐσθίομεν τὰ κρέα τοῦ ἀμνοῦ καὶ τὰ ἄζυμα, ἢ διὰ τὰς βασάνους ζητοῦντες καὶ τρεφόμενοι ἀπὸ τῶν εὕρισκομένων τῆς ἀληθείας θεωρημάτων. 10.18.103 Οὐκ ὠμὴν οὖν βρωτέον τὴν σάρκα τοῦ ἀμνοῦ, ὥσπερ ποιοῦσιν οἱ τῆς λέξεως δοῦλοι τρόπον ἀλόγων ζῶων καὶ ἀποτεθριωμένων, πρὸς τοὺς ἀληθῶς λογικοὺς διὰ τοῦ συνιέναι βούλεσθαι τὰ πνευματικὰ λόγου, μεταλαμβάνοντες θηρίων ἀπηγριωμένων. 10.18.104 Φιλοτιμητέον δὲ τῷ εἰς ἔψησιν μεταλαμβάνοντι τὸ ὠμὸν τῆς γραφῆς μὴ ἐπὶ τὸ πλαδαρώτερον καὶ ὑδαρέστερον καὶ ἐκκελυμένον μεταλαμβάνειν τὰ γεγραμμένα, ὅπερ ποιοῦσιν οἱ «κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ἀληθείας» ἀποστρέφοντες αὐτήν, ἐπὶ δὲ τὸ ἀνειμένον καὶ ὑδαρέστερον τῆς πολιτείας μεταλαμβάνοντες τὰς κατ' αὐτοὺς ἀναγωγάς. 10.18.105 Ἡμεῖς δὲ τῷ ζέοντι πνεύματι καὶ τοῖς διδομένοις ὑπὸ θεοῦ διαπύροις λόγοις, ὁποίους Ἰερεμίας εἰλήφει ἀπὸ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτόν· «Ἴδου δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ», ὅπῃ ποιήσωμεν τὰ κρέα τοῦ ἀμνοῦ, ὥστε τοὺς μεταλαμβάνοντας αὐτῶν λέγειν, Χριστοῦ ἐν ἡμῖν λαλοῦντος, ὅτι «Ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν τῇ ὁδῷ, ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς γραφάς». † εἰς δὲ τὸ τοιοῦτον ἡμᾶς ζητῆσαι πυρὶ ὀπτῆσαι δὲ ἕξει † τὰ τοῦ ἀμνοῦ κρέα, παραθετέον τὴν ὁμολογίαν οὗ ἐπεπόνθει ἐπὶ τοῖς λόγοις τοῦ θεοῦ πάθους Ἰερεμίας λέγων· «Καὶ ἐγένετο ὡς πῦρ καιόμενον, φλέγον ἐν τοῖς ὀστέοις μου, καὶ παρεῖμαι πάντοθεν καὶ οὐ δύναμαι φέρειν.» 10.18.106 Ἀρκτέον δὲ ἐν τῷ ἐσθίειν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς, τουτέστιν τῶν κορυφαιοτάτων καὶ ἀρχικῶν δογμάτων περὶ τῶν ἐπουρανίων, καὶ καταληκτέον ἐπὶ τοὺς πόδας, τὰ ἔσχατα τῶν μαθημάτων τὰ ζητοῦντα περὶ τῆς τελευταίας ἐν τοῖς οὐσιν φύσεως, ἢτοι τῶν ὑλικωτέρων ἢ τῶν καταχθονίων ἢ τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ ἀκαθάρτων δαιμονίων. 10.18.107 Ὁ γὰρ περὶ αὐτῶν λόγος, ἕτερος ὢν αὐτῶν, ἐναποκεῖμενος τοῖς μυστηρίοις τῆς γραφῆς δύναται τροπικώτερον «πόδες» ὠνομάσθαι τοῦ ἀμνοῦ. Καὶ τῶν ἐνδοσθίων δὲ καὶ ἐσωτερικῶν καὶ ἀποκεκρυμμένων οὐκ ἀφεκτέον. Ὡς ἐνὶ δὲ σώματι τῇ ἀπάσῃ προσελθετέον γραφῇ, καὶ τὰς ἐν τῇ ἀρμονίᾳ τῆς πάσης συνθέσεως αὐτῆς εὐτονωτάτας καὶ στερροτάτας συνοχὰς οὐ συντριπτέον οὐδὲ διακοπτέον, ὅπερ πεποιήκασιν οἱ τὴν ἐνότητα τοῦ ἐν πάσαις ταῖς γραφαῖς πνεύματος τὸ ὅσον ἐπ' αὐτοῖς συντρίβοντες. 10.18.108 Αὕτη μέντοι γε ἡ ἀπὸ τοῦ ἀμνοῦ προειρημένη προφητεία τὴν νύκτα μόνην ἡμᾶς τρεφέτω τοῦ ἐν τῷ βίῳ σκότους. Ἔως γὰρ τῆς ἀνατολῆς τῆς ἡμέρας τῶν μετὰ τὸν βίον τοῦτον οὐδὲν καταλειπτέον ἔσται ἡμῖν τῆς ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνου χρησίμου ἡμῖν οὕτω τροφῆς. 10.18.109 Παρελθούσης γὰρ τῆς νυκτὸς καὶ ἐπελθούσης τῆς μετὰ ταῦτα ἡμέρας, τὸν μηδαμῶς ἀπὸ τῶν παλαιότερων καὶ κάτωθεν ζυμούντων ἄζυμον ἔχοντες ἄρτον φαγόμεθα, χρήσιμον ἡμῖν ἐσόμενον, ἕως δοθῇ τὸ μετὰ τὸν ἄζυμον μάννα, ἡ ἀγγελικὴ καὶ μὴ ἀνθρωπίνη τροφή. Ἐκάστῳ τοίνυν ἡμῶν θυέσθω τὸ πρόβατον ἐν παντὶ οἴκῳ πατρίδος ἡμῶν, καὶ δυνατὸν ἔστω τόνδε μὲν τινα παρανομεῖν μὴ θύοντα τὸ πρόβατον, τόνδε <δὲ> πᾶσαν φυλάττειν τὴν ἐντολὴν θύοντα καὶ περιέψοντα καὶ ὀστέον αὐτοῦ μὴ συντρίβοντα. 10.18.110 Καὶ οὕτως ὡς ἐν βραχέσι, συμφώνως τῇ ἀποστολικῇ ἐκδοχῇ καὶ τῷ ἐν τῷ εὐαγγελίῳ

ἀμνῶ ἀποδι δόσθω τὸ τυθὲν πάσχα Χριστός. Οὐ γὰρ νομιστέον τὰ ἱστορικὰ ἱστορικῶν εἶναι τύπους καὶ τὰ σωματικὰ σωματικῶν, ἀλλὰ τὰ σωματικὰ πνευματικῶν καὶ τὰ ἱστορικὰ νοητῶν. 10.18.111 Ἀναβῆναι <δὲ> τῷ λόγῳ καὶ ἐπὶ τὸ τρίτον πάσχα ἐπιτελεσθόσμενον ἐν μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει ἐπιτε λειοτάτη καὶ μακαριωτάτη ἐξόδῳ, νῦν οὐκ ἔστιν ἀναγκαῖον, καὶ τούτων ἐπιπλεῖον καὶ περισσότερον παρ' ὃ ἀπῆτει τὸ ἀνάγνωσμα εἰρημένων ἡμῖν. 10.19.112 Οὐκ ἀζήτητον δὲ οὐδὲ ἑατέον πῶς «ἐγγὺς ἦν τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων», ὅτε ἦν ὁ κύριος ἅμα τῇ μητρὶ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐν τῇ Καφαρ ναοῦ. 10.19.113 Ἐν μὲν οὖν τῷ κατὰ Ματθαῖον, ἀφεθεῖς ὑπὸ τοῦ διαβόλου, τῶν ἀγγέλων προσελθόντων καὶ διακονούντων αὐτῷ, ἀκούσας Ἰωάννην παραδεδοσθαι «ἀνεχώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ καταλιπὼν τὴν Ναζαρά ἐλθὼν κατώκησεν εἰς Καφαρναοῦμ». Ἐπειτα ἀρξάμενος κηρύσσειν καὶ ἐκλεξάμενος τοὺς τέσσαρας ἀλιεῖς ἀποστόλους, διδάξας τε ἐν ταῖς συναγωγαῖς ὅλης τῆς Γαλιλαίας καὶ θεραπεύσας τοὺς προσ ενεχθέντας αὐτῷ ἀνέρχεται εἰς τὸ ὄρος καὶ λέγει τοὺς μακα ρισμούς καὶ τὰ ἐχόμενα αὐτῶν. Τελέσας δὲ ἐκείνην τὴν διδασκαλίαν, καταβάς ἐκ τοῦ ὄρους εἰσέρχεται εἰς Καφαρ ναοῦμ δεύτερον, κάκειθεν δὲ ἐμβὰς εἰς πλοῖον περᾶ εἰς τὴν χώραν τῶν Γεργεσηνῶν· παρακληθεῖς τε μεταβῆναι ἀπὸ τῶν ὀρίων αὐτῶν, «ἐμβὰς εἰς πλοῖον διεπέρασεν καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν», ἔνθα θεραπείας ἐπιτελέσας τινὰς «περιῆγεν τὰς πόλεις πάσας καὶ τὰς κώμας, διδάσκων ἐν ταῖς συνα γωγαῖς αὐτῶν». 10.19.114 Καὶ ἄλλα δὲ πλεῖστα μετὰ ταῦτα γίνεται πρὶν ἐπίση μειώσασθαι τὸν Ματθαῖον τὸν τοῦ πάσχα καιρόν. Καὶ παρὰ τοῖς λοιποῖς δὲ εὐαγγελισταῖς μετὰ τὴν ἐν τῇ Καφαρναοῦμ διατριβὴν οὐχ εὐρίσκεται ἐγγὺς τὸ πάσχα εἶναι λεγόμενον. 10.19.115 Σῶσαι δὲ τὸ βούλημα τῶν ἀνδρῶν ἔστιν ἐννοήσαντα τὰ περὶ τῆς <ἐν> Καφαρναοῦμ εἰρημένα ἡμῖν ἐν τοῖς πρὸ τούτων διατριβῆς, <ἢ> πλησίον τυγχάνει τοῦ τῶν Ἰουδαίων πάσχα, ὀλίγῳ βελτιωμένη παρ' αὐτὸ καὶ κρείττων αὐτοῦ τυγχάνουσα, καὶ μάλιστα ἐπεὶ ἐν τῷ πάσχα τῶν Ἰουδαίων εὐρίσκονται ἐν τῷ ἱερῷ οἱ πωλοῦντες τοὺς βόας καὶ τὰ πρόβατα καὶ τὰς περιστεράς· δι' οὓς ἔτι μᾶλλον πρόκειται μὴ τοῦ κυρίου ἀλλὰ τῶν Ἰουδαίων εἶναι τὸ πάσχα· ὡς γὰρ ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς γέγονεν οἶκος ἐμπορίου παρὰ τοῖς μὴ ἀγιάζουσιν αὐτόν, οὕτω καὶ τὸ πάσχα κυρίου ἀνθρώπινον καὶ Ἰουδαϊκὸν πάσχα παρὰ τοῖς ταπεινότερον καὶ σωματικώτερον αὐτὸ ἐκδεξα μένοις. 10.19.116 Εὐκαιρότερον δὲ ἐν ἄλλοις ἔσται ἰδεῖν καὶ τὰ περὶ τοῦ χρόνου τοῦ πάσχα, περὶ τὴν ἔαριν ἡν ἰσημερίαν γινομένου, καὶ εἴ τι ἕτερον ἀπαιτεῖ τὸ πρόβλημα ἐπεξεργάσασθαι. 10.19.117 Ὁ μέντοι γε Ἡρακλέων· «Αὕτη, φησὶν, ἡ μεγάλη ἑορτὴ τοῦ γὰρ πάθους τοῦ σωτῆρος τύπος ἦν, ὅτε οὐ μόνον ἀνηρεῖτο τὸ πρόβατον, ἀλλὰ καὶ ἀνάπαυσιν παρεῖχεν ἐσθιό μενον, καὶ θυόμενον <μὲν> τὸ πάθος τοῦ σωτῆρος τὸ ἐν κόσμῳ ἐσήμαινεν, ἐσθιόμενον δὲ τὴν ἀνάπαυσιν τὴν ἐν γάμῳ.» 10.19.118 Παρεθέμεθα δὲ αὐτοῦ τὴν λέξιν, ἵνα τὸ ὡς ἐν τηλικούτοις ἀναστρέφειν τὸν ἄνδρα παρερριμμένως καὶ ὑδαρῶς μετὰ μηδενὸς κατασκευαστικοῦ θεωρήσαντες μᾶλλον αὐτοῦ κατα φρονήσωμεν. 10.20.η Καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα Ἰησοῦς, καὶ εὔρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστεράς καὶ τοὺς κερματιστὰς καθημένους, καὶ ποιήσας φραγέλλιον ἐκ σχοινίων ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τὰ τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχεεν τὰ κέρματα καὶ τὰς τραπέζας ἀνέστρεψεν, καὶ τοῖς τὰς περιστεράς πωλοῦσιν εἶπεν· Ἵρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου. Τότε ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι γεγραμμένον ἐστίν· Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεται με. 10.20.119 Σημειωτέον ὅτι ὁ μὲν Ἰωάννης δεύτερον ἔργον τοῦ Ἰησοῦ ἀναγράφει τὸ περὶ τῶν ἐν τῷ ἱερῷ εὔρεθέντων ὑπ' αὐτοῦ πωλούντων βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστεράς. Οἱ δὲ λοιποὶ σχεδὸν πρὸς τῷ τέλει ἐπὶ τῆς κατὰ τὸ πάθος οἰκονομίας τὸ παραπλήσιον ποιοῦσιν. 10.20.120 Ὁ μὲν Ματθαῖος οὕτως· «Καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐσείσθη

πάσα ἡ πόλις λέγουσα· Τίς ἐστὶν οὗτος; Οἱ δὲ ὄχλοι ἔλεγον· Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης Ἰησοῦς, ὁ ἀπὸ Ναζαρετ τῆς Γαλιλαίας. Καὶ εἰσῆλθεν Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἐξέβαλλε πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Γέγραπται· Ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπήλαιον ληστῶν.» 10.20.121 Ὁ δὲ Μάρκος· «Καὶ ἔρχονται εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβαλεῖν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν ἀνέστρεψεν καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς, καὶ οὐκ ἤφιεν ἵνα τις διενέγκῃ σκεῦος διὰ τοῦ ἱεροῦ· καὶ ἐδίδασκε καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς· Οὐ γέγραπται ὅτι ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται πᾶσιν τοῖς ἔθνεσιν; Ὑμεῖς δὲ πεποιήκατε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν.» 10.20.122 Ὁ δὲ Λουκᾶς· «Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτήν, λέγων ὅτι· Εἰ ἔγνωσ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ καὶ σὺ τὰ πρὸς εἰρήνην· νῦν δὲ ἐκρύβῃ ἀπὸ ὀφθαλμῶν σου. Ὅτι ἤξουσιν ἡμέραι ἐπὶ σέ καὶ περικυκλώσουσιν καὶ συνέξουσί σε πάντοθεν, καὶ ἐδαφιοῦσί σε καὶ τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἀφήσουσι λίθον ἐπὶ λίθον ἐν σοί, ἀνθ' ὧν οὐκ ἔγνωσ τὸν καιρὸν τῆς ἐπισκοπῆς σου. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας λέγων αὐτοῖς· Γέγραπται· Καὶ ἔσται ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς, ὑμεῖς δὲ ἐποιήσατε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν.» 10.21.123 Ἔτι δὲ καὶ τοῦτο παρατηρητέον, ὅτι τοῖς εἰρημένοις παρὰ τοῖς τρισὶν ἐπὶ τῇ εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνόδῳ τοῦ κυρίου, καθ' ἣν ταῦτα πεποιήκεν ἐν τῷ ἱερῷ, τὰ παραπλήσια ἀνέγραψεν ὁ Ἰωάννης μετὰ πολλὰ γεγονέναι κατὰ ἑτέραν αὐτοῦ παρὰ <ταύτην> τὴν ἐπιδημίαν τοῖς Ἱεροσολύμοις. 10.21.124 Οὕτω δὲ κατανοητέον τὰ εἰρημένα, καὶ πρῶτόν γε τὰ Ματθαίω λεγόμενα· «Καὶ ὅτε ἤγγισαν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἦλθεν εἰς Βηθφαγὴ πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, τότε Ἰησοῦς ἀπέστειλεν δύο μαθητάς, λέγων αὐτοῖς· Πορεύεσθε εἰς τὴν κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθέως εὐρήσετε ὄνον δεδεμένην καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετέ μοι. Καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ· Τί ποιεῖτε; ἐρεῖτε ὅτι· Ὁ κύριος αὐτῶν χρειὰν ἔχει· εὐθέως δὲ ἀποστέλλει αὐτούς. Τοῦτο δὲ γέγονεν ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ τοῦ προφήτου λέγοντος· Εἶπατε τῇ θυγατρὶ Σιών· Ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται πραῦς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον ὑποζυγίου. Πορευθέντες δὲ οἱ μαθηταὶ καὶ ποιήσαντες καθὼς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς, ἤγαγον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον καὶ ἐπέθηκαν ἐπ' αὐτῶν τὰ ἱμάτια αὐτῶν, καὶ ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν. Ὁ δὲ πλεῖστος ὄχλος ἔστρωσαν ἑαυτῶν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ. * * * Οἱ δὲ ὄχλοι οἱ προάγοντες αὐτὸν καὶ ἀκολουθοῦντες ἔκραζαν· Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.» 10.21.125 Ἐξῆς δὲ τούτων ἐστὶν· «Καὶ εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐσείσθη πάσα ἡ πόλις· ἅτινα παρεθέμεθα ἐν τοῖς πρὸ τούτων. 10.21.126 Δεύτερα δὲ τὰ Μάρκου· «Καὶ ὅτε ἐγγίζουσιν εἰς Ἱεροσόλυμα εἰς Βηθφαγὴ καὶ Βηθανίαν πρὸς τὸ ὄρος τῶν ἐλαιῶν, ἀποστέλλει δύο τῶν μαθητῶν αὐτοῦ καὶ λέγει αὐτοῖς· Ὑπάγετε εἰς τὴν κώμην τὴν κατέναντι ὑμῶν, καὶ εὐθέως εἰσπορευόμενοι εἰς αὐτήν εὐρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς οὐπω ἀνθρώπων ἐκάθισεν· λύσατε αὐτὸν καὶ φέρετε. Καὶ ἐάν τις ὑμῖν εἴπῃ· Τί ποιεῖτε τοῦτο; εἶπατε ὅτι· Ὁ κύριος αὐτοῦ χρειὰν ἔχει· καὶ εὐθέως αὐτὸν ἀποστέλλει ὧδε. Καὶ ἀπῆλθον καὶ εὔρον πῶλον δεδεμένον πρὸς θύραν ἕξω ἐπὶ τοῦ ἀμφοδου, καὶ λύουσιν αὐτόν. Καὶ τινες τῶν ἐκεῖ ἐστώτων ἔλεγον αὐτοῖς· Τί ποιεῖτε λύοντες τὸν πῶλον; Οἱ δὲ εἶπαν αὐτοῖς καθὼς εἶπεν Ἰησοῦς· καὶ ἀφήκαν αὐτούς. Καὶ φέρουσι τὸν πῶλον πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐπιβάλλουσιν αὐτῷ τὰ ἱμάτια αὐτῶν· ἄλλοι δὲ στιβάδας κόψαντες ἐκ τῶν ἀγρῶν ἔστρωσαν εἰς τὴν ὁδόν. Καὶ οἱ προάγοντες καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες ἔκραζον· Ὡσαννὰ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου· εὐλογημένη ἡ ἐρχομένη βασιλεία τοῦ πατρὸς ἡμῶν Δαβὶδ· Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις. Καὶ εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα εἰς τὸ ἱερὸν· καὶ περιβλεψάμενος

πάντα ὁψὲ ἤδη οὔσης τῆς ὥρας ἐξῆλθεν εἰς Βηθανίαν μετὰ τῶν δώδεκα. Καὶ τῆ ἐπαύριον ἐξεληθόντων αὐτῶν ἀπὸ Βηθανίας ἐπέινασεν.» Εἶτα μετὰ τὴν τῆς ξηρανομένης συκῆς οἰκονομίαν «Ἔρχονται εἰς Ἱεροσόλυμα. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερὸν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας» καὶ τὰ ἐξῆς. 10.21.127 * * τῷ Λουκᾷ τοῦτον τὸν τρόπον· «Καὶ ἐγένετο ὡς ἤγγισεν εἰς Βηθφαγή καὶ Βηθανίαν πρὸς τὸ ὄρος τὸ καλοῦ μενον ἐλαιῶν, ἀπέστειλεν δύο τῶν μαθητῶν λέγων· Ὑπάγετε εἰς τὴν κατέναντι κώμην, ἐν ἧ εἰσπορευόμενοι εὐρήσετε πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς πώποτε ἀνθρώπων ἐκάθισεν. Λύσαντες αὐτὸν ἀγάγετε. Καὶ ἐάν τις ὑμᾶς ἐρωτᾷ· Διὰ τί λύετε; οὕτως ἐρεῖτε ὅτι· Ὁ κύριος αὐτοῦ χρειάν ἔχει. Ἄπελ θόντες δὲ οἱ μαθηταὶ εὔρον ὡς εἶπεν αὐτοῖς. Λύόντων δὲ αὐτῶν τὸν πῶλον εἶπαν οἱ κύριοι αὐτοῦ πρὸς αὐτούς· Τί λύετε τὸν πῶλον; Οἱ δὲ εἶπαν ὅτι· Ὁ κύριος αὐτοῦ χρειάν ἔχει. Καὶ ἤγαγον αὐτὸν πρὸς τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἐπιρρίψαντες αὐτῶν τὰ ἱμάτια ἐπὶ τὸν πῶλον ἐπεβίβασαν τὸν Ἰησοῦν πορευομένου δὲ αὐτοῦ ὑπεστρώνουν τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἐν τῇ ὁδῷ. Ἐγγί ζοντος δὲ αὐτοῦ ἤδη πρὸς τῆ καταβάσει τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν ἤρξατο ἀπαντᾶν τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν χαίροντες καὶ αἰνοῦντες τὸν θεὸν φωνῇ μεγάλῃ περὶ πασῶν ὧν εἶδον δυνάμεων, λέγοντες· Εὐλογημένος ὁ βασιλεὺς ἐν ὀνόματι κυρίου· ἐν οὐρανῷ εἰρήνη καὶ δόξα ἐν ὑψίστοις. Καὶ τινες τῶν φαρισαίων ἀπὸ τοῦ ὄχλου εἶπαν πρὸς αὐτόν· Διδάσκαλε, ἐπιτίμησον τοῖς μαθηταῖς σου. Καὶ ἀποκριθεὶς εἶπεν· Λέγω ὑμῖν ὅτι ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράζονται. Καὶ ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτήν» καὶ τὰ ἐξῆς, ἅπερ παρεθέμεθα. 10.22.128 Ὁ μέντοι γε Ἰωάννης μετὰ πλεῖστα ὅσα τοῦ «Καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς, καὶ εὔρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας τοὺς βόας καὶ πρόβατα» ἑτέραν διηγούμενος ἄνοδον τοῦ κυρίου εἰς Ἱεροσόλυμα, ταῦτά φησι μετὰ τὸ πρὸ ἕξ ἡμερῶν τοῦ πάσχα ἐν Βηθανίᾳ δεῖπνον, ἐν ᾧ ἡ Μάρθα διηκόνει καὶ ὁ Λάζαρος ἀνέκειτο· «Τῆ ἐπαύριον ὄχλος πολὺς ὁ ἐλθὼν εἰς τὴν ἑορτήν, ἀκούσαντες ὅτι ἔρχεται Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔλαβον τὰ βαῖα τῶν φοινίκων καὶ ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν αὐτῷ, καὶ ἔκραζον· Ὡσαννά· εὐλογημένος ἐν ὀνόματι κυρίου ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Εὐρῶν δὲ ὁ Ἰησοῦς ὀνάριον ἐκάθισεν ἐπ' αὐτό, καθὼς ἐστὶ γεγραμμένον· Μὴ φοβοῦ, θυγάτηρ Σιών· ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται καθήμενος ἐπὶ πῶλον ὄνου.» 10.22.129 Ταῦτα δὲ νομίζω, εἰ καὶ ἐπιπλεῖον τῆς λέξεως παρεθέμην τῶν εὐαγγελιστῶν, ἀναγκαίως πεποιηκέναι ὑπὲρ τοῦ καταστήσαι τὴν κατὰ τὸ ῥητὸν διαφωνίαν· τῶν μὲν τριῶν ἐν μιᾷ τῇ αὐτῇ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐπιδημία τοῦ κυρίου λεγόντων τὰ νομιζόμενα παρὰ τοῖς πολλοῖς τὰ αὐτὰ εἶναι καὶ τῷ Ἰωάννῃ γεγραμμένα· τοῦ δὲ Ἰωάννου ἐν δυσὶν ὑπὸ πολλῶν πράξεων διῆσταμέναις μεταξὺ δηλουμένων καὶ εἰς διαφόρους τόπους ἐπιδημιῶν τοῦ κυρίου εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνόδοις ἀπαγγέλλοντος γεγονέναι τὰ ἐκκείμενα. 10.22.130 Ἐγὼ μὲν οὖν ὑπολαμβάνω ἀδύνατον εἶναι τοῖς μηδὲν πέρα τῆς ἱστορίας ἐν τούτοις ἐκδεχομένοις παραστήσαι τὴν δοκοῦσαν διαφωνίαν σύμφωνον ὑπάρχειν. Εἰ δὲ τις οἶεται μὴ ὑγιῶς ἡμᾶς ἐξειληφέναι, συνετῶς ἀντιγραφάτω τῇ τοιαύτῃ ἡμῶν ἀποφάσει. 10.23.131 Τὰ δὲ κινουντα ἡμᾶς εἰς τὴν περὶ τῶν συμφωνίαν, αἰτήσαντες τὸν διδόντα παντὶ τῷ αἰτοῦντι καὶ ὀξέως ζητεῖν ἀγωνιζομένῳ, κρούοντές τε ὑπὲρ τοῦ ἀνοιχθῆναι ἡμῖν ταῖς τῆς γνώσεως κλεισὶν τὰ κεκρυμμένα τῆς γραφῆς, τὸν αὐτὸν κατὰ τὴν διδομένην ἡμῖν δύναμιν ἐκθησόμεθα τρόπον. Καὶ πρῶτόν γε ἴδωμεν τὴν τοῦ Ἰωάννου λέξιν ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ «Καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς». Ἱεροσόλυμα τοίνυν ἐστίν, ὡς αὐτὸς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον διδάσκει ὁ κύριος, «τοῦ μεγάλου βασιλέως πόλις», οὐκ ἐν κοιλάδι ἢ κάτω που κειμένη, ἀλλ' ἐν ὑψηλῷ ὄρει ὠκοδομημένη, καὶ «Ὅρη κύκλω αὐτῆς», «ἧς ἡ μετοχὴ αὐτῆς ἐπὶ τὸ αὐτό» καὶ «Ἐκεῖ ἀνέβησαν αἱ φυλαὶ κυρίου, μαρτύριον τῷ Ἰσραήλ.» 10.23.132 Καλεῖται δὲ καὶ ἡ πόλις αὕτη Ἱερουσαλήμ, εἰς ἣν οὐδεὶς τῶν ἐπὶ γῆς ἀναβαίνει οὐδὲ εἰσέρχεται· καὶ πᾶσά γε ἡ φυσικὸν ἔχουσα διάγραμμα ψυχὴ καὶ

ὀξύτητα νοητῶν διορατικὴν ταύτης τῆς πόλεως πολῖτις ὑπάρχει. Καὶ δυνατὸν ἐν ἁμαρτία εἶναι καὶ τὸν Ἱεροσολυμίτην· δυνατὸν γὰρ καὶ τοὺς εὐφροεστάτους ἁμαρτάνειν, εἰ μὴ ἐπιστρέψαιεν μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τάχιον ἀπολοῦντας τὴν εὐφύϊαν, καὶ μίαν τῶν ἄλλο τρίων τῆς Ἰουδαίας πόλεων οὐ μόνον παροικῆσοντες ἀλλὰ καὶ ἐγγραφησομένους. 10.23.133 Ἀναβαίνει <οὔν> εἰς Ἱεροσόλυμα Ἰησοῦς μετὰ τὸ βοηθῆσαι τοῖς ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας καὶ ἐξῆς εἰς τὴν Καφαρναοὺμ καταβεβηκέναι, ἵνα ποιήσῃ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις τὰ γεγραμμένα. Εὗρεν γοῦν ἐν τῷ ἱερῷ, ὅπερ καὶ οἶκος τοῦ πατρὸς εἶναι λέγεται τοῦ σωτῆρος, τουτέστιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἢ ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ὑγιαίνοντος λόγου τινὰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς ἐμπορίου ποιοῦντας οἶκον. 10.23.134 Καὶ ἀεὶ τινὰς εὕρισκε ὁ Ἰησοῦς ἐν τῷ ἱερῷ. Πότε γὰρ ἐν τῇ ὀνομαζομένῃ ἐκκλησίᾳ, ἣτις ἐστὶν οἶκος «θεοῦ ζῶντος, στῦλος καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας», οὐκ εἰσὶν τινες κερματισταὶ καθήμενοι, δεόμενοι πληγῶν ἐκ τοῦ ὑπὸ Ἰησοῦ πεποιημένου φραγελλίου ἐκ σχοινίων, καὶ χρῆζοντες κολλυβιστῶν τοῦ ἐκχεῖσθαι αὐτῶν τὰ κέρματα ἀνατρέπεσθαι τε αὐτῶν τὰς τραπέζας; 10.23.135 Πότε δὲ οὐκ εἰσὶν οἱ ἀποδιδόμενοι ἐμπορικῶς οὐς ἐχρῆν τηρεῖν ἐπ' ἄροτρον βοῦς, ἵνα βαλόντες ἐπ' αὐτὸ τὰς χεῖρας καὶ μὴ στρεφόμενοι εἰς τὰ ὀπίσω γένωνται τῇ τοῦ θεοῦ βασιλείᾳ εὐθετοί; Πότε δὲ οὐκ εἰσὶν οἱ προτιμῶντες τὸν τῆς ἀδικίας μαμωνᾶν τῶν τὴν ὕλην τοῦ κοσμοῦ σθαι αὐτοῖς παρεχόντων προβάτων; 10.23.136 Ἀεὶ δὲ πολλοὶ εἰσὶν καὶ οἱ τοῦ ἀδόλου καὶ ἀκεραίου ἐστερημένου τε πάσης πικρῆς καὶ χολῆς καταφρονοῦντες καὶ ταλαιπώρου κέρδους ἔνεκεν προδιδόντες τὴν τῶν τροπικώτερον λεγομένων «περιστερῶν» ἐπιμέλειαν. 10.23.137 Ἐπὶ οὖν εὕρη ὁ σωτὴρ ἐν τῷ ἱερῷ, οἶκῳ τοῦ πατρὸς, τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστεράς, καὶ τοὺς κερματιστὰς καθήμενους, ἐξελαύνει αὐτοὺς χρησάμενος τῷ ἐκ σχοινίων ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένῳ φραγελλίῳ, ἅμα τοῖς ἐμπορικοῖς προβάτοις καὶ βοῦσιν αὐτῶν, καὶ ἐκχεῖ ὡς μὴ ἄξια τοῦ συνέχεσθαι τὰ κέρματα, δεικνὺς αὐτῶν τὸ ἄχρηστον· ἀνατρέπει τε τὰς ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν φιλαργύρων τραπέζας, λέγων καὶ τοῖς τὰς περιστεράς πωλοῦσιν· «Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν», ἵνα μηκέτι ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ θεοῦ ἐμπορεύωνται. 10.24.138 Οἴμαι δὲ ἔτι καὶ σημεῖον πεποιηκέναι αὐτὸν διὰ τῶν εἰρημένων βαθύτερον, ὥστε σύμβολον ἡμᾶς νοεῖν γεγονέναι ταῦτα τοῦ μηκέτι μέλλειν τὴν περὶ τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο λατρείαν ὑπὸ τῶν ἱερέων κατὰ τὰς αἰσθητὰς θυσίας ἐπιτελεῖσθαι, μηδὲ τὸν νόμον τηρεῖσθαι κἂν ὡς ἐβούλοντο οἱ σωματικοὶ Ἰουδαῖοι, δύνασθαι ἔτι. 10.24.139 Ἄπαξ γὰρ Ἰησοῦ ἐκβάλλοντος τοὺς βόας καὶ τὰ πρόβατα καὶ κελεύοντος ἐκεῖθεν αἵρεσθαι τὰς περιστεράς, οὐκέτι δὴ βόες καὶ πρόβατα καὶ περιστεραὶ ἐπὶ πολὺ θύεσθαι κατὰ <τὰ> Ἰουδαίων ἔθη ἔμελλον. 10.24.140 Καὶ ὅ<ρα> εἰ οἷόν τέ ἐστι τὰ νομίσματα τῶν σωματικῶν νόμων καὶ μὴ τοῦ θεοῦ ἐχόντων τοὺς χαρακτῆρας τύπους τυγχάνοντα ἐκκεχύσθαι, ἐπεὶ ἡ σεμνὴ εἶναι δοκοῦσα κατὰ τὸ ἀποκτεῖνον γράμμα νομοθεσία Ἰησοῦ ἐληλυθότος καὶ ταῖς κατὰ τοῦ λαοῦ μάστιξιν χρησαμένου διαλύεσθαι καὶ ἐκχεῖσθαι ἔμελλεν, μεθισταμένης τῆς ἐπισκοπῆς ἐπὶ τοὺς ἀπὸ τῶν ἐθνῶν πιστεύοντας εἰς θεὸν διὰ Χριστοῦ πιστεύοντας, καὶ αἰρομένης ἀπ' ἐκείνων τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, διδομένης τε ἔθνεϊ ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς. 10.24.141 Δύναται δὲ καὶ φύσει ἱερὸν εἶναι ἢ εὐφροῆς ἐν λόγῳ ψυχὴ διὰ τὸν συμπεφυκότα λόγον ἀνωτέρω τυγχάνουσα τοῦ σώματος, εἰς ἣν ἀπὸ τῆς Καφαρναοὺμ κάτω που κειμένης ταπεινότερον ἀναβαίνει ὁ Ἰησοῦς, ἐν ᾧ εὕρισκεται τὰ πρὸ τῆς ἀπὸ Ἰησοῦ παιδεύσεως γήϊνα καὶ ἀνόητα καὶ χαλεπὰ κινήματα, καὶ τὰ νομιζόμενα <μὲν> οὐκ ὄντα δὲ καλὰ, ἄπερ τῷ πεπλεγμένῳ ἐξ ἀποδεικτικῶν <καὶ> ἐλεγκτικῶν δογμάτων λόγῳ ἀπελαύνεται ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, ἵνα μηκέτι ὁ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ οἶκος ἐμπορίου ᾗ, ἀλλὰ ἀπολάβῃ τὴν κατὰ τοὺς οὐρανοὺς καὶ πνευματικούς νόμους ἐπιτελουμένην ὑπὲρ σωτηρίας αὐτῆς τε καὶ πλειόνων θεραπείαν τοῦ θεοῦ. 10.24.142 Σύμβολον δὲ τῶν

μὲν γηίνων ὁ βοῦς, γεωπόνος γάρ· τῶν δὲ ἀνοήτων καὶ κτηνωδῶν τὸ πρόβατον, ἐπειδὴ τὸ ζῶον ἀνδραποδῶδες παρὰ πολλὰ τῶν ἀλόγων ἐστίν· τῶν δὲ κούφων καὶ εὐριπίστων λογισμῶν ἢ περιστερά· τῶν δὲ νομιζομένων καλῶν τὰ κέρματα. 10.25.143 Ἐὰν δέ τις προσκόπη τῇ τοιαύτῃ ἀποδόσει διὰ τὸ καθαρὰ εἶναι τὰ παραληφθέντα εἰς τὴν γραφὴν ζῶα, λεκτέον ὅτι ἀπίθανος ἂν ἦν ἡ γραφή κατὰ τὴν ἐνδεχομένην ἱστορίαν γεγονέναι ἀπαγγελιομένη· ἐν τῷ ναῷ γὰρ τοῦ θεοῦ οὐχ οἶόν τε ἦν ἀπαγγέλλεσθαι γεγονέναι ἐτέρων παρὰ τὰ καθαρὰ ζῶων ἀγέλης εἴσοδον, καὶ εἰς ἐμπορίαν ἄλλων παρὰ τὰ θυόμενα. 10.25.144 Διόπερ τῷ ὑπὸ τῶν ἐμπόρων κατὰ τοὺς τῶν Ἰουδαϊκῶν ἑορτῶν χρόνους γινομένῳ, ἐπεισαγόντων τῷ ἔξω τέρῳ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ ταῦτα τὰ ζῶα, ἐχρήσατο ὁ εὐαγγελιστής, ὡς οἶμαι, καὶ γεγενημένῳ συγχρησάμενος πράγματι. 10.25.145 Καίτοιγε ᾧ μέλει τῆς ἀκριβεστερας ἐξετάσεως ἐπισκοπήσει εἰ κατὰ τὸ ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ἀξίωμα τοῦ Ἰησοῦ ἦν, νομιζομένου υἱοῦ εἶναι τέκτονος, τὸ τηλικούτο ποιῆσαι θαρρηῆσαι ὥστε ἐξελάσαι πλῆθος ἐμπόρων, ἐπὶ τὴν ἑορτὴν ἀνεληλυθότων τοσοῦτῳ ἀποδίδοσθαι λαῷ πρόβατα τυθησόμενα κατ' οἴκους πατριῶν αὐτῶν, ἐν πλειόνων μυριάδων ἀριθμῷ τυγχάνοντα, καὶ βοῦς τοῖς πλουσιωτέροις καὶ τηλικαῦτα εὐξαμένοις παραθησομένους, περιστεράς τε, ἄστινας πολλοὶ ὡς ἐν πανηγύρει εὐωχηθησόμενοι ὠνοῦντο ἂν· τῶν τε τραπέζι τῶν * * * μὴ ὑβρεως κατηγορῆσαι τοῦ Ἰησοῦ ἐκχεόμενα ἰδόντων τὰ χρήματα καὶ ἀνατρεπομένας τὰς τραπέζας. 10.25.146 Τίς δὲ τῷ ἐκ σχοινίων φραγελλίῳ ὑπὸ τοῦ νομιζομένου παρ' αὐτοῖς εὐτελοῦς τυπτόμενος καὶ ἀπελαυνόμενος οὐκ ἂν ἐπιλαβόμενος κατεβόησεν καὶ ἐκ χειρὸς τὴν δίκην ἐποίησατο, καὶ ταῦτα τοσοῦτο πλῆθος τῶν συνυβρίζεσθαι δοξάντων συνεργοῦν κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ἔχων; 10.25.147 Ἐπινοήσωμεν δὲ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ λαμβάνοντα σχοινία καὶ ἑαυτῷ φραγέλλιον ἐπὶ τῷ ἐξελάσαι τοῦ ναοῦ πλέκοντα εἰ μὴ ἐμφαίνει πρὸς τῷ αὐθάδει καὶ θρασύτερῳ καὶ τὸ ἄτακτον. 10.25.148 Μία δὲ καταφυγὴ τῆς πρὸς ταῦτα ἀπολογίας καταλείπεται τῷ καὶ τὴν ἱστορίαν σῶσαι θέλοντι, ἢ θειότερα τοῦ Ἰησοῦ δύναμις, οἷον τε ὄντος, ὅτε ἐβούλετο, καὶ θυμὸν ἐχθρῶν ἀναπτόμενον σβέσαι καὶ μυριάδων θεία χάριτι περιγε νέσθαι καὶ λογισμοὺς θορυβοῦντας διασκεδάσαι· «Κύριος γὰρ διασκεδάσει βουλὰς ἐθνῶν, ἀθετεῖ δὲ λογισμοὺς λαῶν· ἡ δὲ βουλή τοῦ κυρίου εἰς τὸν αἰῶνα μένει», ὥστε μηδενὸς τῶν σφόδρα παραδόξως ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένων καὶ προκαλεσαμένων διὰ τῆς θειότητος εἰς πίστιν τοὺς τεθεωρηκότας ἐλάττονα ἐμφαίνειν ἐνεργηθεῖσαν δύναμιν τὴν κατὰ τὸν τόπον ἱστορίαν, εἴ γε καὶ αὕτη γεγένηται. 10.25.149 Καὶ μείζονα δ' αὐτὴν ἔστιν ἀποφίνασθαι τῆς γεγενημένης περὶ τοῦ ἐν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας μεταβεβληκότος ὕδατος εἰς οἶνον, τῷ ἐκεῖ μὲν ἄψυχον ὕλην εἶναι τὴν τετραμμένην, ἐνθάδε δὲ τῶν τοσοῦτων μυριάδων δεδουλωσθαι τὰ ἡγεμονικά. 10.25.150 Παρατηρητέον μέντοι γε ὅτι ἐν μὲν τῷ γάμῳ ἢ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ εἶναι λέγεται, κεκλήσθαι δὲ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ· εἰς δὲ τὴν Καφαρναοῦμ καταβεβηκέναι * * * οὐδεὶς πλὴν Ἰησοῦ κατείλεκται. 10.25.151 Φαίνονται δ' ὕστερον καὶ οἱ μαθηταὶ παρόντες, εἴ γε ἐμνήσθησαν ὅτι «Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεται με». Καὶ τάχα ἐν ἐκάστῳ τῶν μαθητῶν ὁ Ἰησοῦς ἀναβαίνων εἰς Ἱεροσόλυμα ἦν, διόπερ οὐκ εἴρηται τὸ «Ἀνέβη Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ», ὡσπερ «Κατέβη εἰς Καφαρναοῦμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ.» 10.26.152 Ἦδη δὲ τὰ συγγενῆ τῷ τόπῳ, ἐκβεβλήσθαι ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ τοὺς ποιοῦντας αὐτὸν οἶκον ἐμπορίου, παρὰ τοῖς λοιποῖς κείμενα κατανοητέον. 10.26.153 Καὶ πρῶτόν γε τὰ παρὰ τῷ Ματθαίῳ, ὅς φησιν εἰσελθόντος τοῦ κυρίου εἰς Ἱεροσόλυμα σεσεῖσθαι πᾶσαν τὴν πόλιν, λέγουσαν· «Τίς ἐστὶν οὗτος;» 10.26.154 Πρὸ δὲ τούτων διηγεῖται τὰ περὶ τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, ληφθέντα προστάξει τοῦ κυρίου, ὑπὸ δύο μαθητῶν ἀποσταλέντων ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ Βηθφαγῆ εἰς τὴν κατέναντι αὐτῆς κώμην εὐρημένα, ὅπου καὶ λύεται ὑπὸ τῶν δύο μαθητῶν ἢ

πρότερον δεδεμένη ὄνος κελουσθέντων, ἐάν τις αὐτοῖς εἴπη τι, ἀποκρίνασθαι ὡς ἄρα «Ὁ κύριος αὐτῶν χρεῖαν ἔχει· καὶ εὐθὺς αὐτοὺς ἀποστέλλει». 10.26.155 Ἀπαγ γέλλει δὲ πληροῦσθαι προφητεῖαν διὰ τούτων γεγενημένων τὴν φάσκουσαν· «Ἴδου ὁ βασιλεὺς ἔρχεται πραῦς καὶ ἐπιβε βηκῶς ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἷον ὑποζυγίου», ἦντινα παρὰ τῷ Ζαχαρίᾳ εὔρομεν. 10.26.156 Ὡς δὲ πορευθέντες οἱ μαθηταὶ καὶ ποιήσαντες ὡς προσέταξεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς «ἤγαγον τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, ἐπέθηκαν, φησίν, ἐπὶ αὐτῶν τὰ ἱμάτια ἑαυτῶν καὶ ἐπεκάθισεν ἐπάνω αὐτῶν» ὁ κύριος, δῆλον δ' ὅτι καὶ τῆς ὄνου καὶ τοῦ πῶλου, ὅτε καὶ «ὁ πλεῖστος ὄχλος ἔστρωσαν τὰ ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ, ἄλλοι δὲ ἔκοπτον κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων καὶ ἔστρωσαν ἐν τῇ ὁδῷ», τῶν προαγόντων καὶ ἀκολουθούντων ὄχλων κεκραγόντων· «Ὡσαννὰ τῷ υἱῷ Δαβὶδ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.» 10.26.157 Πλὴν ὡς διὰ ταῦτα «εἰσελθόντος αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα ἐσεῖσθη πᾶσα <ἡ> πόλις λέγουσα· Τίς ἐστὶν οὗτος;» Οἱ ὄχλοι, δηλονότι οἱ προάγοντες καὶ ἀκολουθοῦντες, ἀπεκρίναντο τοῖς ἐρωτῶσιν, τίς εἴη, τὸ «Οὗτός ἐστιν ὁ προφήτης Ἰησοῦς, ὁ ἀπὸ Ναζαρετ τῆς Γαλιλαίας. 10.26.158 Καὶ εἰσήλθεν Ἰησοῦς εἰς τὸ ἱερόν, καὶ ἐξέβαλεν πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ καὶ τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε καὶ τὰς καθέδρας τῶν πωλούντων τὰς περιστεράς. Καὶ λέγει αὐτοῖς· Γέγραπται· Ὁ οἶκός μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· ὑμεῖς δὲ αὐτὸν ποιεῖτε σπήλαιον ληστῶν.» 10.26.159 Πευσόμεθα δὴ τῶν πέρα τῆς ἱστορίας μηδὲν οἰομένων προκεῖσθαι γράφοντι τῷ Ματθαίῳ τὸ εὐαγγέλιον, τί ἦν τὸ ἐπεῖγον πεμφθῆναι τῶν μαθητῶν δύο εἰς τὴν κατέναντι τῆς Βηθφαγῆς κώμην ὑπὲρ τοῦ εὐρόντας αὐτοὺς δεδεμένην ὄνον καὶ πῶλον μετ' αὐτῆς λῦσαι καὶ ἀγαγεῖν αὐτῶ; 10.26.160 Τί δὲ ἄξιον ἀναγραφῆς ἦν γενόμενον τῷ ἐπικαθεσθέντι ὄνω καὶ πῶλῳ καὶ εἰσεληλυθόντι εἰς τὴν πόλιν; Τί δὲ μετὰ <τὰ> περὶ τοῦ Χριστοῦ προφητεύων ὁ Ζαχαρίας φησί· «Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδου ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται σοι δίκαιος καὶ σώζων, αὐτὸς πραῦς καὶ ἐπιβε βηκῶς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον»; 10.26.161 Εἰ γὰρ ἡ προφητεία αὕτη τὸ παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς δηλούμενον σωματικὸν μόνον προλέγει, τὴν ἀκολουθίαν τῆς προφητείας σφζέτωσαν ἡμῖν οἱ ἐπὶ τοῦ γράμματος ἰστάμενοι οὕτως ἔχουσαν· «Καὶ ἐξολοθρεύσει ἄρματα ἐξ Ἐφραΐμ καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξολοθρευθήσεται τόξον πολεμικόν, καὶ πλῆθος καὶ εἰρήνη ἐξ ἔθνων, καὶ κατάρξει ὑδάτων ἕως θαλάσσης, καὶ ποταμῶν διεκβολὰς γῆς» καὶ τὰ ἐξῆς. 10.26.162 Ἰστέον μέντοι γε ὅτι οὐχ ὡς κεῖται παρὰ τῷ προφήτῃ ἡ λέξις ἐξέθετο αὐτὴν ὁ Ματθαῖος. Ἄντι γὰρ τοῦ «Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιών· κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ» πεποίηκεν· «Εἵπατε τῇ θυγατρὶ Σιών», ἐπιτεμνόμενος τὸ προφητικόν· παρεσιώπησεν δὲ καὶ τὸ «δίκαιος καὶ σώζων αὐτός», καὶ εἰπὼν ὡς κεῖται τὸ «πραῦς καὶ ἐπιβεβηκῶς» ἀντὶ τοῦ «ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον» ἀνέγραψεν· «ἐπὶ ὄνον καὶ πῶλον υἷον ὑποζυγίου». 10.27.163 Καὶ Ἰουδαῖοι δὲ συνεξετάζοντες τὸν τῆς προφητείας εἰρμὸν τοῖς περὶ Ἰησοῦ ἀναγεγραμμένοις, οὐκ εὐκαταφρονήτως ἡμᾶς θλίβουσιν ἀπαιτοῦντες πῶς ὁ Ἰησοῦς ἐξωλόθρευσε ἄρματα ἐξ Ἐφραΐμ καὶ ἵππον ἐξ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐξωλόθρευσε τόξον πολεμικόν καὶ τὰ ἐξῆς πεποίηκεν. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς προφητείας. 10.27.164 Ἐὰν δὲ τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ αἰτιάσωνται, μηδὲν ἄξιον τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ οἰκονομίας εὐρίσκοντες εἰς τὸν περὶ τῆς ὄνου καὶ πῶλου λόγον, πρῶτον μὲν οἱ πεντεκαίδεκα σταδίους βραχεῖ διαστήματι οὔσιν προσχρῶμενοι οὐ πάνυ τι ἀπολογίαν εὐλογον κομιοῦσιν τῆς ὁδοῦ· δεύτερον δὲ πῶς δύο κτηνῶν εἰς τὴν οὕτω βραχεῖαν δεῖται ὁδὸν λεγέτωσαν ἡμῖν· «Ἐπεκάθισεν, γάρ φησιν, ἐπάνω αὐτῶν.» 10.27.165 Ἔτι δὲ καὶ τὸ «Ἐάν τις ὑμῖν εἴπη, ἐρεῖτε ὅτι ὁ κύριος αὐτῶν χρεῖαν ἔχει· εὐθὺς δὲ ἀποστέλλει αὐτούς» οὐκ οἶμαι ἄξιον εἶναι τοῦ μεγέθους τῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ θεϊότητος, ὥστε εἰπεῖν τὴν τηλικαύτην φύσιν χρεῖαν ὁμολογεῖν ἔχειν ὄνον

ἀπὸ δεσμῶν λυομένης, καὶ πώλου σὺν αὐτῇ ἐρχομένου· δεῖ γὰρ μέγα εἶναι πᾶν, οὗ
χρεῖαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, καὶ ἄξιον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ. 10.27.166 Πρὸς δὲ
τούτοις ὁ στρωννύων αὐτοῦ τὰ ἱμάτια πλεῖ στος ὄχλος ἐν τῇ ὁδῷ, ἀνεχομένου
τούτων τοῦ Ἰησοῦ καὶ μὴ ἐπιτιμώντος, ὡς δῆλον ἐκ τῶν παρ' ἄλλοις κειμένων·
«Ἐὰν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κρᾶξουσιν» οὐκ οἶδα εἰ μὴ βλακείαν τινὰ
ἐμφαίνουσιν τοῦ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις, εἰ μὴδὲν ἄλλο ἀπ' αὐτῶν δηλοῦται,
εὐφραινομένου. <Τὸ> δὲ καὶ κοπτομένους κλάδους ἀπὸ τῶν δένδρων στρώννυσθαι
ἐν τῇ ὁδῷ ὄνων διερχομένων ἐμπόδιον μᾶλλον δόξαι ἂν εἶναι τοῦ ὄχλουμένου ἤπερ
λελογισμένη ἀποδοχή. 10.27.167 Ὅσα δὲ ἐπηπορήσαμεν <περὶ> τῶν ἐκ τοῦ ἱεροῦ ὑπ'
αὐτοῦ ἐκβαλλομένων, ταῦτα καὶ ἔτι μείζονα ἐνθάδε λεκτέον. 10.27.168 Ἐν μὲν γὰρ
τῷ κατὰ Ἰωάννην ἐκβάλλει τοὺς ἀγοράζοντας· ὁ δὲ Ματθαῖός φησιν ὅτι «Ἐξέβαλεν
πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ»· πολλῶ δὲ ὡς εἰκὸς ἀριθμὸς
τῶν ἀγοραζόντων πλείων ἦν παρὰ τοὺς πωλοῦντας. 10.27.169 Καὶ ἐπιστήσωμεν εἰ
μὴ τὸ πάντας ἐκβάλλεσθαι τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ παρὰ τὸ
ἄξιωμα τοῦ νομιζομένου υἱοῦ τέκτονος εἶναι ἐτύγχανεν, εἰ μὴ ἄρα, ὡς κάκεῖ
ἐλέγομεν, θειοτέρα δυνάμει τοὺς πάντας ὑπέτασεν, χαλεπώτερα ὅσον ἐπὶ τοῖς
λοιποῖς εὐαγγελισταῖς παρὰ τὸν Ἰωάννην ἀκούσαντας. 10.27.170 Ὁ μὲν γὰρ Ἰωάννης
φησὶν αὐτοῖς εἰρηῆσθαι ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ· «Μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου οἶκον
ἐμπορίου»· τοῖς δὲ λοιποῖς «σπήλαιον ληστῶν» ἐλέγχονται πεποικότες τὸν οἶκον
τῆς προσευχῆς, οὐ χωροῦντος τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς ὥστε γενέσθαι σπήλαιον
ληστῶν, ἀλλὰ μέχρι τοσοῦτου ὑπὸ τῶν ἀμαρτανόντων φυρομένου ὡς οἶκον ἐμπο
ρίου αὐτὸν γενέσθαι. 10.27.171 Μόνον δὲ τῆς προσευχῆς οἶκος, οὐ πάντως οἶκος τοῦ
πατρὸς ὄν, ἀμεληθεῖς καὶ ληστὰς παραδέξεται, οὐ γινόμενος αὐτῶν οἶκος, ἀλλὰ
σπήλαιον, πρᾶγμα οὐχ ὑπὸ ἀρχιτεκτονικῆς καὶ λογικῆς ἐντρεχειᾶς γεγεννημένον.
10.28.172 Τὸ μὲν οὖν ἰδεῖν ἢ ἔχει ταῦτα νοῦ ἀληθοῦς τοῦ δοθέντος τοῖς λέγουσιν·
«Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν, ἵνα ἴδωμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν»
μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς εἶναι πειθόμεθα. 10.28.173 Οὐδὲ γὰρ ἀθόλωτον ἡμῶν ἐστὶν τὸ
ἡγεμονικόν, οὐδὲ ὀφθαλμοὶ ὁποίους δεῖ εἶναι τοὺς τῆς καλῆς νύμφης Χριστοῦ
ὀφθαλμούς, περὶ ὧν φησὶν ὁ νυμφίος· «Ὁφθαλμοὶ σου περιστεραί», τάχα
αἰνισσόμενος τὴν τῶν πνευματικῶν κατανοητικὴν δύναμιν, διὰ τὸ καὶ τὸ πνεῦμα τὸ
ἅγιον ὡς περιστερὰν ἐληλυθέναι ἐπὶ τὸν κύριον <Ἰησοῦν> καὶ τὸν ἐν ἐκάστῳ κύριον·
ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἔχοντες οὐκ ἀποκνήσομεν, ψηλαφῶντες τοὺς εἰρημέ νους τῆς
ζωῆς λόγους, πειραθῆναι λαβέσθαι αὐτῶν τῆς ἀπορροεύσης εἰς τὸν μετὰ πίστεως
ἀψάμενον δυνάμεως. 10.28.174 Ἰησοῦς τοίνυν ἐστὶν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, ὅστις εἰς
έρχεται εἰς τὴν Ἱεροσόλυμα καλουμένην ψυχὴν, ὀχοῦμενος τῇ ὑπὸ τῶν μαθητῶν
λελυμένη ἀπὸ τῶν δεσμῶν ὄνω, λέγω δὲ τοῖς ἀφελέσι τῆς παλαιᾶς διαθήκης
γράμμασι, σαφηνιζομένοις ὑπὸ τῶν λυόντων αὐτὰ μαθητῶν δύο, τοῦ τ' ἐπὶ τὴν
θεραπείαν τῆς ψυχῆς ἀνάγοντος τὰ γεγραμμένα καὶ ἐπ' αὐτὴν αὐτὰ ἀλληγοροῦντος,
καὶ τοῦ τὰ μέλλοντα ἀγαθὰ καὶ ἀληθινὰ διὰ τῶν ἐν τῇ σκιᾷ κειμένων παριστάντος.
10.28.175 Ὅχεῖται δὲ καὶ τῷ νέῳ πώλῳ, τῇ καινῇ διαθήκῃ· ἐν ἀμφοτέροις γὰρ ἔστιν
εὐρεῖν τὸν καθαίροντα ἡμᾶς τῆς ἀληθείας λόγον καὶ ἀπελαύνοντα τοὺς πωλοῦντας
καὶ ἀγοράζοντας ἐν ἡμῖν πάντας λογισμούς. 10.28.176 Μόνος δὲ εἰς τὴν Ἱεροσόλυμα
ψυχὴν οὐκ ἔρχεται, ἀλλ' οὐδὲ μετὰ ὀλίγων τινῶν· πολλὰ γὰρ τὰ προάγοντα τὸν
τελειοῦντα ἡμᾶς λόγον θεοῦ δεῖ ἐν ἡμῖν γενέσθαι, καὶ ἕτερα πλεῖστα ὅσα τὰ ἐπόμενα
αὐτῷ· πάντα μέντοι γε αὐτὸν ὑμνοῦντα καὶ δοξάζοντα, καὶ τὸν ἴδιον κόσμον καὶ
περιβολὴν αὐτῷ ὑποτιθέντα, ἵνα αὐτοῦ τὰ ὀχήματα μὴ ἄπτηται γῆς, ἔχοντα τὸν
οὐρανόθεν καταβεβηκότα ἐπαναπαυόμενον αὐτοῖς. 10.28.177 Ἴνα δὲ ἔτι μᾶλλον
ἀνωτέρω τῆς γῆς τυγχάνωσιν οἱ ὀχοῦντες αὐτὸν παλαιοὶ καὶ καινοὶ λόγοι τῶν
γραφῶν, ἐκκόπη τεσθαι κλάδους δεῖ ἀπὸ τῶν δένδρων, ἵνα βαίνωσιν ἐπὶ τῶν εὐλόγως

ἐκκειμένων. Δύνανται δὲ οἱ προάγοντες καὶ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ ὄχλοι δηλοῦν καὶ τὰς ἀγγελικὰς συνεργείας, τινὰς μὲν εὐτρεπιζούσας αὐτῷ τὴν ὁδὸν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, δι' ὧν αὐτοὶ κεκόσμηται, τινῶν δὲ ἐπακολουθούντων τῇ αὐτοῦ ἐν ἡμῖν παρουσίᾳ, περὶ ἧς πολλάκις εἰρηκότες νῦν εἰς τοῦτο μαρτυριῶν οὐ χρῆζομεν. 10.29.178 Καὶ τάχα οὐκ ἀλόγως ὄνῳ εἰκάσα τὰς περιστάσας φωνὰς τὸν ἄγοντα αὐτὰς εἰς τὴν ψυχὴν λόγον· ἀχθοφόρον γὰρ τὸ ζῶον, πολὺ δὲ τὸ ἄχθος καὶ φορτίον βαρὺ δηλοῦνται ἀπὸ τῆς λέξεως, καὶ μάλιστα τῆς παλαιότερας, ὡς δῆλον τῷ ἐφιστάντι τοῖς ὑπὸ Ἰουδαίων γινομένοις. 10.29.179 Οὐχ οὕτω δὲ ὁ πῶλος ἀχθοφόρον ὡς ἡ ὄνος. Εἰ γὰρ καὶ βαρὺ πᾶν τὸ τοῦ γράμματος φορτίον ἐστὶν τὸ ἀνώφορον καὶ κουφότατον τοῦ πνεύματος χωρεῖν μὴ δυναμένοις, ἀλλὰ γε ἔλαττον ἔχει βάρος τὸ καινὸν γράμμα παρὰ τὸ πρεσβύτερον. 10.29.180 Οἶδα δὲ τινὰς τὴν μὲν δεδεμένην ὄνον ἐξειληφότας τοὺς ἐκ περιτομῆς πιστεύοντας, πολλῶν δεσμῶν ὑπὸ τῶν γνησιῶς τῷ λόγῳ πνευματικῶς μεμαθητευμένων ἀπολυομένων, τὸν δὲ πῶλον τοὺς ἀπὸ τῶν ἔθνῶν, ἀνέτους πρὶν παραδέξωνται τὸν Ἰησοῦ λόγον καὶ ἔξω παντὸς ἐπικειμένου ζυγοῦ κατὰ τὸ ἀφηνιαστικὸν καὶ φιλήδονον γεγενημένους. 10.29.181 Εἰ καὶ μὴ εἰρήκασιν δὲ οὗτοι τοὺς προάγοντας καὶ ἀκολουθοῦντας ὄχλους, οὐκ ἀπίθανόν ἐστιν ἐφαρμόσαι τοὺς μὲν προάγοντας Μωσεῖ καὶ τοῖς προφήταις, τοὺς δὲ ἐπακολουθοῦντας τοῖς ἱεροῖς ἀποστόλοις, οἵτινες ἅπαντες εἰσέρχονται εἰς ποίαν Ἱεροσόλυμα, ὅσον κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ζητητέον, ἔχοντα πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας πολλοὺς ἐξελαυνομένους ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. 10.29.182 Καὶ τάχα «ἡ ἄνω Ἱερουσαλήμ», εἰς ἣν ἀναβήσεται ὁ κύριος, ἡνιοχῶν τοὺς ἐκ περιτομῆς καὶ ἔθνῶν πιστεύοντας, προαγόντων αὐτὸν καὶ ἀκολουθούντων ἦτοι προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ἢ τῶν διακονούντων αὐτῷ ἀγγέλων—δύνανται γὰρ καὶ οὗτοι δηλοῦσθαι ἀπὸ τῶν προαγόντων καὶ ἀκολουθούτων αὐτῷ—λέγεται νῦν, ἢ εἶχεν πρὸ τῆς ἀνόδου αὐτοῦ τὰ λεγόμενα «πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπούρα νίοις», ἢ τοὺς Χαναναίους καὶ Χετταίους καὶ Ἀμορραίους καὶ τοὺς λοιποὺς πολεμίους τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπαξαπλῶς τοὺς ἀλλοτρίους, κάκει πῶς δυναμένης τῆς προφητείας πεπληρῶσθαι, λεγούσης· «Ἡ γῆ ὑμῶν ἔρημος, αἱ πόλεις ὑμῶν πυρὶ καυστοί, τὴν χώραν ὑμῶν ἐνώπιον ὑμῶν ἀλλότριοι κατεσθίουσιν αὐτήν.» 10.29.183 Οὗτοι γὰρ εἰσιν οἱ τὸν οὐράνιον τοῦ πατρὸς οἶκον, τὴν ἀγίαν Ἱερουσαλήμ, τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς μολύνοντες καὶ σπήλαιον ληστῶν ποιήσαντες, οὐκ ἄλλων ἢ ἑαυτῶν, ἀργύριον ἔχοντες ἀδόκιμον καὶ διδόντες ὄβολους καὶ κόλλυβα τοῖς προσιοῦσιν, εὐτελεῖ καὶ εὐκαταφρόνητα νομίσματα. 10.29.184 Οὗτοί εἰσιν οἱ λαμβάνοντες ἀπὸ τῶν ψυχῶν ἐν τῷ παλαίῳ αὐταῖς τὰ τιμιώτερα, καὶ συλῶσιν τὰ κρείττονα, ἵνα δῶσιν τὰ μηδενὸς ἄξια. 10.30.185 Πλὴν πορευθέντες οἱ μαθηταὶ εὐρίσκουσιν τὴν δεδεμένην ὄνον καὶ λύουσιν, διὰ τὸ ἐπικείμενον κάλυμμα τῷ νόμῳ Ἰησοῦν οὐκ ἔχουσαν. 10.30.186 Καὶ ὁ πῶλος δὲ μετ' αὐτῆς εὐρίσκεται, ἐπεὶ ἀμφοτέρω πρὸ Ἰησοῦ ἦν ἀπολωλότα, λέγω δὲ οἱ ἐκ περιτομῆς καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἔθνῶν ὕστερον πιστεύσαντες. 10.30.187 Πῶς δὲ οὗτοι εὐθὺς πάλιν ἀποστέλλονται μετὰ τὸ ἐπικαθεσθέντα τὸν Ἰησοῦν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα ἀναβηθῆναι οὐκ ἀκίνδυνον εἰπεῖν, μυστικὸν γὰρ ἐχόμενον τῆς τῶν ἀγίων εἰς ἀγγέλου μεταβολῆς, ἀποσταλισσομένους κατὰ τὸν μετὰ τοῦτον αἰῶνα, παραπλησίως τοῖς εἰς διακονίαν ἀποστελλομένοις λειτουργικοῖς πνεύμασιν διὰ τοὺς κατὰ γε ταῦτα μέλλοντας κληρονομεῖν ζωὴν αἰώνιον. 10.30.188 Εἰ δὲ ἡ ὄνος καὶ ὁ πῶλος τὰ παλαιὰ καὶ τὰ καινὰ εἶη γράμματα, οἷς ὁ λόγος ὀχεῖται τοῦ θεοῦ, οὐ πάνυ τι χαλεπὸν ἔσται παραστῆσαι, πῶς ἀποστέλλονται τοῦ λόγου ἐν αὐτοῖς φανέντος οὐ μένουσιν <δὲ> μετὰ τὸ εἰσελθεῖν εἰς Ἱεροσόλυμα τὸν λόγον ἐν τοῖς ἀποβεβληκόσιν πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας λογισμούς. 10.30.189 Ἐγὼ δὲ οἶμαι μὴ μάτην κώμην τε εἶναι τὸν τόπον τοῦτον, ὅπου ἦν ἡ δεδεμένη ὄνος καὶ ὁ πῶλος, καὶ τοῦτο ἀνώνυμον· κώμη γὰρ ὡς πρὸς τὸν ἐν οὐρανῷ πάντα κόσμον ἢ

παῖσα ἔστιν γῆ, ὅπου ἔστιν ἡ δεδεμένη ὄνος καὶ ὁ πῶλος, καὶ ἡ κώμη αὐτάρκως χωρὶς προσθήκης ἑτέρου ὀνόματος καλοῦ μένη. 10.30.190 Ἀπὸ Βηθφαγή δὲ ὁ Ματθαῖός φησιν ἀποστέλλεσθαι τοὺς παραληψομένους τὴν ὄνον καὶ τὸν πῶλον, ἧτις τόπος ἦν ἱερατικός «οἶκος σιαγόνων» ἑρμηνευόμενος. 10.30.191 Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ δύναμιν εἰς τὰ παρὰ τῷ Ματθαίῳ λεκτέον, τοῦ ὀλοκλήρου καὶ παρὰ ταῦτα ἀκριβεστεροῦ λόγου εὐκαιρότερον, ὅταν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἡμῖν λέγειν δοθῆ, λεχθησομένου. 10.30.192 Ὁ δὲ Μάρκος καὶ ὁ Λουκάς πῶλον δεδεμένον, ἐφ' ὃν οὐδεὶς πω ἀνθρώπων ἐκάθισεν, εὐρήσθαι φασὶ κατὰ τὴν πρόσ ταξιν τοῦ κυρίου ὑπὸ τῶν δύο μαθητῶν, ὄντινα λύσαντες ἤγαγον πρὸς τὸν κύριον. 10.30.193 Προστίθησιν δὲ ὁ Μάρκος ὅτι «εὗρον τὸν πῶλον δεδεμένον πρὸς θύραν ἕξω ἐπὶ τοῦ ἀμφοῦ δου»· τίς δὲ ἕξω; Οἱ ἀπὸ τῶν ἔθνων, οἱ ἦσαν ξένοι τῶν διαθηκῶν καὶ ἀλλότριοι τῆς ἐπαγγελίας τοῦ θεοῦ, ἐπὶ τοῦ ἀμφοῦ δου καὶ οὐχὶ ὑπὸ στέγην ἢ οἰκίαν ἀναπαυόμενοι, δεδεμένοι ταῖς ἰδίαις ἀμαρτίαις καὶ λυόμενοι ὑπὸ τῆς προειρημένης διπλῆς ἐπιστήμης τῶν Ἰησοῦ γνωρίμων. 10.30.194 Οἱ δὲ δεσμοὶ τοῦ δεδεμένου πώλου, καὶ αἱ ἀμαρτίαι παρὰ τὸν ὑγιῆ γεγενη μέναι λόγον ἐλεγχόμεναι ὑπ' αὐτοῦ θύρας τυγχάνοντος ζωῆς πρὸς ἐκείνην—λέγω δὴ τὴν θύραν—ἦσαν οὐκ ἔνδον, ἀλλ' ἕξω· τάχα γὰρ ἔνδον τῆς θύρας δεσμός γενέσθαι τῆς κακίας οὐ δύναται. 10.30.195 Ἔστήκασιν δὲ τινες παρὰ τῷ δεδεμένῳ πῶλῳ, ὡς ὁ Μάρκος φησὶν, οἶμαι ὅτι οἱ δήσαντες αὐτόν· ὡς <δὲ> Λουκάς ἀναγράφει, «εἶπαν οἱ κύριοι τοῦ πώλου πρὸς τοὺς μαθητάς· τί λύτετε τὸν πῶλον;» Κύριοι γὰρ οἱ ὑποτάξαντες καὶ δήσαντες τὸν ἡμαρτηκότα παράνομοι, οἵτινες οὐ δύνανται ἀντιβλέψαι τῷ ἀληθῶς κυρίῳ ἀφέλκοντι τοῦ δεσμοῦ αὐτῶν τὸν πῶλον. 10.30.196 Ὅτι οὖν φασὶν οἱ μαθηταί· «Ὁ κύριος αὐτοῦ χρεῖαν ἔχει» μηδὲν δυνηθέντων τῶν πονηρῶν κυρίων ἀποκρίνασθαι, ἄγουσι πρὸς τὸν Ἰησοῦν τὸν πῶλον γυμνόν, ἐπιρρίπτουσι τὸν ἴδιον κόσμον, ἵνα τοῖς ἐπιβληθεῖσι τῶν μαθητῶν ἱματίοις ἐπικαθεσθῆς ὁ κύριος ἀναπαύσῃται. 10.31.197 Τὰ δὲ λοιπὰ ἐκ τῶν εἰρημένων παρὰ τῷ Ματθαίῳ οὐ πάνυ τι ἔσται ἀσαφῆ, τίνα τρόπον «ἔρχονται εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερόν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ» ἢ «Ὡς ἤγγισεν, ἰδὼν τὴν πόλιν ἔκλαυσεν ἐπ' αὐτήν. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ ἱερόν ἤρξατο ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας.» 10.31.198 Ἐν οἷς μὲν γὰρ τῶν ἐχόντων τὸ ἱερόν ἐν αὐτοῖς ἐκβάλλει πάντας τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας ἐν τῷ ἱερῷ· ἐν ἑτέροις δὲ μὴ σφόδρα πειθομένοις τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ μόνον τὴν ἀρχὴν ποιεῖται τοῦ ἐκβάλλειν τοὺς πωλοῦντας καὶ ἀγοράζοντας. Τρίτοι δὲ εἰσὶν παρὰ τούτους, ἐν οἷς ἤρξατο ἐκβάλλειν μόνους τοὺς πωλοῦντας, οὐχὶ δὲ καὶ τοὺς ἀγοράζοντας. 10.31.199 Οἱ δὲ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ πάντες ἅμα τοῖς προβάτοις καὶ τοῖς βουσὶν τῷ πλακέντι ἐκ σχοινίων φραγελλίῳ ἐκβάλλονται. Ἐπίστησον δὲ ἐπιμελῶς εἰ δυνατὸν ὡς τὰς γε ἐναλλαγὰς τῶν γεγραμμένων καὶ τὰς διαφωνίας διαλύεσθαι παρὰ τὸν τῆς ἀναγωγῆς τρόπον, ἐκάστου τῶν εὐαγγελιστῶν διαγράφοντος διαφόρους τοῦ λόγου ἐνεργείας ἐν διαφόροις ἤθεσι ψυχῶν οὐ τὰ αὐτὰ ἀλλὰ τινα παραπλήσια ἐπιτελούσας. 10.31.200 Καὶ ἡ δοκοῦσα δὲ διακοπὴ τῶν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνόδων τοῦ Ἰησοῦ παρὰ τῷ τὸ ἐν χερσὶν εὐαγγέλιον ἀναγράψαντι ἑτέρως παρὰ τοὺς τρεῖς, ὡς ἐξεθέμεθα τὰς λέξεις αὐτῶν οὕτω μόνως σῶζεσθαι δύναται. Τοῖς παραπλησίοις πράγμασιν ἐπιπεσόντος τοῦ Ἰωάννου ἀντὶ τῶν κοπτομένων ἀπὸ τῶν δένδρων κλάδων, ἢ στιβάδων ἐκ τῶν ἀγρῶν καὶ στρωννυμένων ἐν τῇ ὁδῷ βαῖα τῶν φοινίκων εἰληφέναι λέγοντος τὸν πολὺν ἐξεληλυθέναι εἰς τὴν ἑορτὴν ὄχλον, καὶ ἐξεληλυθέναι εἰς ἀπάντησιν αὐτῷ κεκρα γότα· «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου, καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ.» 10.31.201 Πλὴν οὗτος ὑπ' αὐτοῦ φησὶ τοῦ Ἰησοῦ εὐρίσκεσθαι τὸ ὄναριον, ἐφ' ὃ καθέζεται ὁ Χριστός, πλέον τι περὶ τοῦ τροπικώτερον δηλουμένου ὄναριου παριστάς μείζονα εὐεργεσίαν χωρήσαντος τὴν «οὐκ ἀπὸ ἀνθρώπων οὐδὲ δι' ἀνθρώπων, ἀλλὰ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ». 10.31.202 Οὐδὲ

Ἰωάννης δὲ αὐτολεξεὶ τὸ προφητικὸν ἐξέθετο, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ τὸ «Μὴ φοβοῦ, θύγατερ Σιών· ἰδοὺ ὁ βασιλεὺς σου ἔρχεται καθήμενος»· ἀντὶ τοῦ «ἐπιβεβηκῶς» «ἐπὶ πῶλον ὄνου» <ἀντὶ τοῦ> «ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον». Τὸ δὲ «Μὴ φοβοῦ, ἡ θυγάτηρ Σιών» οὐδ' ὅλως εἴρηται. 10.32.203 Πλὴν ἴδωμεν ὑπὸ πάντων ἐκτεθέντος τοῦ προφητικοῦ λόγου, εἰ μὴ χαίρειν σφόδρα θυγατέρα Σιών ἀναγκαῖον, τὴν δὲ κρεῖττονα ταύτης θυγατέρα Ἱερουσαλήμ οὐ μόνον χαίρειν σφόδρα ἀλλὰ καὶ κηρύσσειν δεῖ, τοῦ βασιλέως αὐτῆς ἐρχομένου τοῦ δικαίου καὶ σώζοντος καὶ πράου, διὰ τοῦ ἐπιβεβηκέναι τῷ ὑποζυγίῳ καὶ τῷ νέῳ πῶλῳ. 10.32.204 Πᾶς γοῦν ὁ δεξιόμενος αὐτὸν οὐκέτι φοβηθήσεται τοὺς τῶν ἑτερο δόξων ὠπλισμένους τοῖς πιθανοῖς λόγοις, ἄρματα Ἐφραΐμ λεγόμενα ὑπὸ τοῦ κυρίου ἐξολοθρευόμενα, οὐδὲ τὸν ψευδῆ ἵππον εἰς σωτηρίαν, θηλυμανῆ ἐπιθυμίαν τοῖς αἰσθητοῖς ὠκειωμένην, καὶ πολλοὺς τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ οἰκεῖν θελόντων καὶ τῷ ὑγιεῖ λόγῳ προσέχειν βλάπτοντα. 10.32.205 Ἔστι δὲ χαίρειν ἄξιον ἐπὶ τῷ ἐξολοθρεύεσθαι ὑπὸ τοῦ ὀχουμένου τῷ ὑποζυγίῳ καὶ τῷ νέῳ πῶλῳ πᾶν «τόξον πολεμικόν», οὐκέτι τῶν πεπυρωμένων βελῶν τοῦ ἐχθροῦ κατισχυόντων τοῦ παρα δεξιόμενου τὸν Ἰησοῦν εἰς τὸ ἑαυτοῦ ἱερόν. 10.32.206 Ἔσται δὲ καὶ «πλήθος» μετὰ «εἰρήνης» ἀπὸ τῶν ἔθνῶν ἐν τῇ <εἰς> Ἱερουσαλήμ τοῦ σωτήρος ἐπιδημία, ἄρχοντος τῶν ὑδάτων, ἵνα συντρίψῃ τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος, καὶ πατήσωμεν τὰ κύματα τῆς θαλάσσης, φθάνοντες ἕως τῶν διεκβολῶν πάντων τῶν ἐπὶ γῆς ποταμῶν. 10.32.207 Ὁ μέντοι γε Μάρκος περὶ τῆς ὄνου γράφων εἰρήσθαι ὑπὸ τοῦ κυρίου· «Ἐφ' ὃν οὐδεὶς οὕτω ἀνθρώπων ἐκάθισεν» δοκεῖ μοι αἰνίττεσθαι τὸ μηδέπω ποτὲ λόγῳ ὑποτεταχέναι ἑαυτοὺς πρὸ τῆς Ἰησοῦ ἐν αὐτοῖς ἐπιδημίας τοὺς ὕστερον πεπιστευκότας. 10.32.208 Τάχα γὰρ ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς πω καθίσας ἐπὶ τὸν πῶλον ἦν, θηρίων δὲ ἢ τῶν ἀλλοτρίων τοῦ λόγου δυνάμεων τινες ἐπεκάθισαν, ἐπεὶ ὁ πλοῦτος τῶν ἀντικει μένων δυνάμεων καὶ παρὰ τῷ προφήτῃ Ἡσαΐα ἐπὶ ὄνων φέρεσθαι καὶ καμήλων λέγεται διὰ τούτων· «Ἐν τῇ θλίψει καὶ τῇ στενοχωρίᾳ λέων καὶ σκύμνος, ἐκεῖθεν καὶ ἔκγονα> ἀσπίδων πετομένων, οἳ ἔφερον ἐπὶ ὄνων καὶ καμήλων τὸν πλοῦτον αὐτῶν.» 10.32.209 Πευστέον δὲ πάλιν τῶν ψιλῆ τῇ λέξει προσεχόντων εἰ μὴ κατ' αὐτοὺς ματαίως ἂν δόξαι γεγράφθαι τὸ «Ἐφ' ὃν οὐδεὶς οὕτω ἀνθρώπων ἐκάθισεν». Τίς γὰρ παρὰ τὸν ἄνθρωπον καθέζεται ἐπὶ πῶλον; Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἡμέτερα. 10.33.210 Ἰδωμεν δὲ καὶ τὰ Ἡρακλέωνος, ὅς φησι τὴν <εἰς> Ἱεροσόλυμα ἄνοδον σημαίνει τὴν ἀπὸ τῶν ὑλικῶν εἰς τὸν ψυχικὸν τόπον, τυγχάνοντα εἰκόνα τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀνάβασιν τοῦ κυρίου. 10.33.211 Τὸ δὲ «εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ» καὶ οὐχὶ «προνάω», οἶεται εἰρησθαι ὑπὲρ τοῦ μὴ τὴν κλῆσιν μόνην νοηθῆναι τὴν χωρὶς πνεύματος βοηθεῖσθαι ὑπὸ τοῦ κυρίου· ἡγεῖται γὰρ τὰ μὲν ἅγια τῶν ἁγίων εἶναι τὸ ἱερόν, εἰς ἃ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς εἰσῆει, ἔνθα οἶομαι αὐτὸν λέγειν τοὺς πνευματικούς χωρεῖν· τὰ δὲ τοῦ προνάου, ὅπου καὶ οἱ λευῖται, σύμβολον εἶναι τῶν ἔξω τοῦ πληρώματος ψυχικῶν εὕρισκομένων ἐν σωτηρίᾳ. 10.33.212 Πρὸς τούτοις τοὺς εὕρισκομένους ἐν τῷ ἱερῷ πωλοῦν τὰς βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς καὶ τοὺς καθημένους κερματιστὰς ἐξεδέξατο λέγεσθαι ἀντὶ τῶν μηδὲν χάριτι διδόντων, ἀλλ' ἐμπορίαν καὶ κέρδος τὴν τῶν ξένων εἰς τὸ ἱερόν εἰσοδὸν νομιζόντων, τοῦ ἰδίου κέρδους καὶ φιλαργυρίας ἔνεκεν τὰς εἰς τὴν λατρείαν τοῦ θεοῦ θυσίας χορηγούντων. 10.33.213 Καὶ τὸ φραγέλλιον δὲ πεποιθῆσθαι ἐκ σχοινίων ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, οὐχὶ παρ' ἄλλου λαβόντος ἰδιοτρόπως ἀπαγγέλλει, λέγων τὸ φραγέλλιον εἰκόνα τυγχάνειν τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκφυσῶντος τοὺς χεῖρονας, καὶ φησι τὸ φραγέλλιον καὶ τὸ λίνον καὶ τὴν σινδόνα, καὶ ὅσα τοιαῦτα, εἰκόνα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐνεργείας εἶναι τοῦ ἁγίου πνεύματος. 10.33.214 Ἐπειτα ἑαυτῷ προσεῖληφεν τὸ μὴ γεγραμμένον, ὡς ἄρα εἰς ξύλον ἐδέδετο τὸ φραγέλλιον· ὅπερ ξύλον τύπον ἐκλαβὼν εἶναι τοῦ σταυροῦ φησι τούτῳ τῷ ξύλῳ

ἀνηλωσθαι καὶ ἠφανίσθαι τοὺς κυβευτὰς ἐμπόρους καὶ πᾶσαν τὴν κακίαν. 10.33.215 Καὶ οὐκ οἶδ' ὅπως φλυαρῶν φησιν ἐκ δύο τούτων πραγμάτων φραγέλλιον κατασκευάζεσθαι, ζητῶν τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ γενόμενον· Οὐ γὰρ ἐκ δέρματος, φησί, νεκροῦ ἐποίησεν αὐτό, ἵνα τὴν ἐκκλησίαν κατασκευάσῃ οὐκέτι ληστῶν καὶ ἐμπόρων σπήλαιον, ἀλλὰ οἶκον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. 10.33.216 Λεκτέον δὲ τὸ ἀναγκαιότατον περὶ τῆς θεότητος καὶ ἐκ τῶν ῥητῶν τούτων πρὸς αὐτόν. Εἰ γὰρ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις ἱερὸν οἶκον τοῦ ἰδίου πατρὸς φησιν εἶναι ὁ Ἰησοῦς, τοῦτο δὲ τὸ ἱερὸν εἰς δόξαν τοῦ κτίσαντος τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν γέγονεν, πῶς οὐκ ἄντικρυς διδασκόμεθα μὴ ἑτέρου τινὸς νομίζειν υἱὸν εἶναι παρὰ τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ; 10.34.217 Εἰς τοῦτον οὖν τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς Ἰησοῦ, ὡς οἶκον τυγχάνοντα τῆς προσευχῆς, καὶ οἱ τοῦ Χριστοῦ ἀπόστολοι—ὡς ἐν ταῖς Πράξεσιν αὐτῶν εὐρομεν— ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου κελεύονται πορευθέντες στήναι καὶ λαλεῖν «τῷ λαῷ πάντα τὰ ῥήματα τῆς ζωῆς ταύτης». 10.34.218 Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ὠραίας πύλης ἐκεῖσε προσεύξασθαι ὡς εἰς οἶκον προσευχῆς προσέρχονται, οὐκ ἂν τοῦτο ποιήσαντες, εἰ μὴ τὸν αὐτὸν ἤδεσαν θεὸν τῷ ὑπὸ τῶν ἐκθιαζόντων τὸν ναὸν ἐκεῖνον προσκυνουμένῳ. 10.34.219 Διόπερ καὶ λέγουσιν οἱ πειθαρχοῦντες θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις Πέτρος καὶ οἱ ἀπόστολοι· «Ὁ θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν ἠγειρεν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς διεχειρίσασθε κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου.» Οὐ γὰρ ὑπ' ἄλλου ἴσασιν ἐκ νεκρῶν ἐγηγεμένον Ἰησοῦν θεοῦ ἢ τοῦ τῶν πατέρων, ὃν καὶ ὁ Χριστὸς δοξάζων θεὸν τοῦ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ φησιν εἶναι, οὐκ ὄντων νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων. 10.34.220 Πῶς δὲ καὶ οἱ μαθηταί, εἰ μὴ τοῦ αὐτοῦ θεοῦ θεῷ τοῦ Χριστοῦ ὁ οἶκος ἦν, ἐμέμνητο ἂν τοῦ ἐν ἐξηκοστῷ ὀγδόῳ εἰρημένου ψαλμῷ· «Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με;» —οὕτω γὰρ κεῖται ἐν τῷ προφήτῃ καὶ οὐχί «Καταφάγεταί με»—. 10.34.221 Ζηλοὶ δὲ μάλιστα ὁ Χριστὸς τὸν ἐν ἐκάστῳ ἡμῶν οἶκον τοῦ θεοῦ, μὴ βουλόμενος αὐτὸν εἶναι οἶκον ἐμπορίου, μηδὲ τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς ληστῶν σπήλαιον, ἅτε θεοῦ ζηλωτοῦ υἱὸς ὢν— ἔαν εὐγνωμονέστερον ἀκούωμεν τῶν τοιούτων ἀπὸ τῶν γραφῶν φωνῶν, κατὰ μεταφορὰν εἰρημένων ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων εἰς παράστασιν τοῦ μηδὲν ἀλλότριον βούλεσθαι τὸν θεὸν ἐπιμίγνυσθαι τοῦ βουλήματος αὐτοῦ τῇ ψυχῇ πάντων μὲν ἀνθρώπων, ἐξαιρέτως δὲ τῶν <τὰ τῆς> θειοτάτης πίστεως παραδέξασθαι θελώντων—. 10.34.222 Πλὴν τὸν ἐξηκοστὸν ὄγδοον ψαλμόν, ἔχοντα τὸ «Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με» καὶ μετ' ὀλίγα· «Ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος», ἀμφοτέρω ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ἀναγεγραμμένα, ἰστέον ἐκ προσώπου λέγεσθαι τοῦ Χριστοῦ, οὐδεμίαν ἐμφαίνοντα τοῦ λέγοντος προσώπου μεταβολήν. 10.34.223 Σφόδρα δὲ ἀπαρατηρήτως ὁ Ἡρακλέων οἶεται τὸ «Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεταί με» ἐκ προσώπου τῶν ἐκβληθέντων καὶ ἀναλωθέντων ὑπὸ τοῦ σωτήρος δυνάμεων λέγεσθαι, μὴ δυνάμενος τὸν εἰρμόν τῆς ἐν τῷ ψαλμῷ προφητείας τηρῆσαι νοούμενον ἐκ προσώπου τῶν ἐκβληθέντων καὶ ἀναλωθέντων δυνάμεων λέγεσθαι. 10.34.224 Ἀκόλουθον δὲ ἐστὶν κατ' αὐτὸν καὶ τὸ «Ἔδωκαν εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν» ἀπ' ἐκείνων λέγεσθαι ἐν τῷ αὐτῷ ἀναγεγραμμένον ψαλμῷ· ἀλλ', ὡς εἰκός, ἐτάραξεν αὐτὸν τὸ «Καταφάγεταί με» ὡς μὴ δυνάμενον ὑπὸ Χριστοῦ ἀπαγγέλλεσθαι, οὐχ ὀρώντα τὸ ἔθος τῶν ἀνθρωποπαθῶν περὶ θεοῦ καὶ Χριστοῦ λόγων. 10.35.n Ἀπεκρίθησαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ εἶπαν αὐτῷ· Τί σημεῖον δεικνύεις ἡμῖν, ὅτι ταῦτα ποιεῖς; ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτοῖς· Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. 10.35.225 Οἱ σωματικοὶ καὶ τοῖς αἰσθητοῖς φίλοι δοκοῦσίν μοι νῦν διὰ τῶν Ἰουδαίων δηλοῦσθαι, οἵτινες ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀπελαυνομένοις, ποιοῦσιν οἶκον ἐμπορίου τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς, ἀγανακτοῦντες ὑπ' αὐτῶν περιεπομένοις ἀπαιτοῦσιν σημεῖον, καθ' ὃ σημεῖον πρεπόντως φανήσεται ὁ λόγος, ὃν μὴ παραδέχονται ἐκεῖνοι, ταῦτα ποιῶν. 10.35.226 Συνάπτων δὲ ὁ σωτὴρ ὡς ἓνα τῷ περὶ

τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου τὸν περὶ τοῦ ἰδίου σώματος λόγον, ἀποκρίνεται πρὸς τὸ «Τί σημεῖον δεῖκνύεις, ὅτι ταῦτα ποιεῖς;» τὸ «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.» 10.35.227 Εἰ γὰρ καὶ μυρία ὄσα σημεῖα ἄλλα δεῖκνύει οἷός τε ἦν, ἀλλ' οὐτι γὰρ πρὸς τὸ «Ὅτι ταῦτα ποιεῖς;» τὰ κατὰ τὸν ναὸν πρεπόντως ἀντὶ τῶν ἐτέρων παρὰ τὸν ναὸν σημείων ἀπεκρίνατο. 10.35.228 Ἀμφότερα μέντοι γε, τὸ τε ἱερὸν καὶ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, κατὰ μίαν τῶν ἐκδοχῶν τύπος μοι εἶναι φαίνεται τῆς ἐκκλησίας, τῷ ἐκ λίθων ζώντων οἰκοδομεῖσθαι αὐτήν, οἶκον πνευματικὸν εἰς ἱεράτευμα ἅγιον γινομένην, ἐποικοδομοῦ μένην «ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν, ὄντος ἀκρογωνιαίου Χριστοῦ Ἰησοῦ», χρηματίζουσιν «ναόν». 10.35.229 Διὰ δὲ τοῦ «Ἑμεῖς δὲ ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους», κἂν λύεσθαι δὲ ἡ τῶν λίθων τοῦ ναοῦ ἀρμονία δοκῆ <ἢ> διασκορπίζεσθαι, ὡς ἐν εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ γέγραπται, πάντα τὰ ὀστᾶ τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῶν ἐν διωγμοῖς καὶ θλίψεσιν ἐπιβουλῶν ἀπὸ τῶν προσπολεμούντων τῇ ἐνότητι τοῦ ναοῦ ἐν διωγμοῖς, ἐγερθήσεται ὁ ναὸς καὶ ἀναστήσεται τὸ σῶμα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν ἐνεστηκυῖαν ἐν αὐτῷ κακίας ἡμέραν καὶ τὴν μετὰ ταύτην τῆς συντελείας· τρίτη γὰρ ἐν τῷ καινῷ οὐρανῷ καὶ καινῇ γῆ ἑνστήσεται, ὅτε τὰ ὀστᾶ ταῦτα, πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ, ἐν τῇ μεγάλῃ κυριακῇ ἐγερθήσεται τοῦ θανάτου νενικημένου· ὥστε καὶ τὴν γενομένην ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν σταυρὸν πάθους περιέχει μυστήριον τῆς ἀναστάσεως τοῦ παντὸς Χριστοῦ σώματος. 10.35.230 Ὡς περὶ δὲ ἐκεῖνο τὸ αἰσθητὸν τοῦ Ἰησοῦ σῶμα ἐσταύρωται καὶ τέθαιπται καὶ μετὰ τοῦτο ἐγήγερται, οὕτως τὸ ὅλον τῶν ἁγίων Χριστοῦ σῶμα Χριστῷ συνεσταύρωται καὶ νῦν οὐκέτι ζῆ· ἕκαστος γὰρ τῶν ὡς Παῦλος ἐν οὐδενὶ ἄλλῳ καυχᾶται ἢ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Χριστοῦ Ἰησοῦ, δι' οὗ αὐτὸς κόσμῳ ἐσταύρωται καὶ κόσμος αὐτῷ. 10.35.231 Οὐ μόνον οὖν Χριστῷ συνεσταύρωται καὶ κόσμῳ ἐσταύρωται, ἀλλὰ καὶ Χριστῷ συνθάπτεται· «Συνετάφημεν, γὰρ φησι, τῷ Χριστῷ», ὁ Παῦλος. 10.35.232 Καὶ ὡς περὶ ἐν τινὶ ἀρραβῶνι ἀναστάσεως γενόμενος λέγει τὸ «Συνανέστημεν αὐτῷ»· ἐπεὶ ἐν καινότητι ζωῆς τινὶ περιπατεῖ, ὡς κατὰ τὴν ἐλπιζομένην μακαρίαν καὶ τελείαν ἀνάστασιν μηδέπω ἀναστάς. Ἦτοι οὖν νῦν μὲν ἐσταύρωται, μετὰ δὲ ταῦτα θάπτεται, ἢ νῦν <μὲν> θάπτεται ἀρθεὶς ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ποτὲ δέ, καθὸ νῦν τέθαιπται, ἀναστήσεται. 10.36.233 Μέγα δὲ ἐστὶν τὸ τῆς ἀναστάσεως καὶ δυσθεώρητον τοῖς πολλοῖς ἡμῶν μυστήριον, ὅπερ καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς λέγεται τῶν γραφῶν τόποις, οὐχ ἦττον καὶ ἐν τῷ Ἐζεκιὴλ διὰ τούτων ἀπαγγέλλεται· «Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ κυρίου καὶ ἐξήγαγέν με ἐν πνεύματι κυρίου καὶ ἔθηκέν με ἐν μέσῳ τοῦ πεδίου, καὶ τοῦτο ἦν μεστὸν ὀστέων ἀνθρώπων πίνων. Καὶ περιήγαγέν με ἐπ' αὐτὰ κύκλοθεν κύκλῳ, καὶ ἰδοὺ πολλὰ σφόδρα ἐπὶ προσώπου τοῦ πεδίου, καὶ ἰδοὺ, ξηρὰ σφόδρα. Καὶ εἶπεν πρὸς μέ· Υἱὲ ἀνθρώπου, εἰ ζήσεται τὰ ὀστᾶ ταῦτα; Καὶ εἶπα· Κύριε, κύριε σὺ ἐπίστη ταῦτα. Καὶ εἶπεν πρὸς μέ· Προφήτευσον ἐπὶ τὰ ὀστᾶ ταῦτα, καὶ ἔρεις αὐτοῖς· Τὰ ὀστᾶ τὰ ξηρὰ, ἀκούσατε λόγον κυρίου.» 10.36.234 Καὶ μετ' ὀλίγα· «Καὶ ἐλάλησεν κύριος πρὸς μέ λέγων· Υἱὲ ἀνθρώπου, τὰ ὀστᾶ ταῦτα πᾶς οἶκος Ἰσραὴλ ἐστίν. Καὶ αὐτοὶ λέγουσιν· Ξηρὰ γέγονεν τὰ ὀστᾶ ἡμῶν, ἀπόλωλεν ἡ ἐλπίς ἡμῶν, διαπεφωνήκαμεν.» 10.36.235 Ποίοις γὰρ ὀστοῖς λέγεται· «Ἀκούσατε λόγον κυρίου», ὡς αἰσθανομένοις λόγου κυρίου, ἄτε οὖσιν οἴκῳ Ἰσραὴλ ἢ τῷ Χριστοῦ σώματι, περὶ οὗ ἔλεγεν ὁ κύριος· «Διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὀστᾶ μου» τῶν σωματικῶν ὀστέων αὐτοῦ μὴ διασκεδασθέντων, ἀλλὰ μηδὲ συντριβέντος τινὸς ἐξ αὐτῶν; 10.36.236 Ὅτε δὲ γίνεται αὕτη ἡ ἀνάστασις τοῦ ἀληθινοῦ καὶ τελειότερου Χριστοῦ σώματος, τότε τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ τὰ νῦν, ὡς πρὸς τὸ μέλλον, ξηρὰ ὀστᾶ συναχθήσεται, ὅστοῦν πρὸς ὅστοῦν καὶ ἀρμονία πρὸς ἀρμονίαν, οὐδενὸς τῶν ἐστε ρημένων ἀρμονίας καταντήσοντος εἰς τὸν τέλειον ἄνδρα, «εἰς τὸ μέτρον τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος» τοῦ σώματος «τοῦ Χριστοῦ». 10.36.237 Καὶ τότε τὰ πολλὰ μέλη τὸ ἐν ἔσται σῶμα, πάντων τῶν τοῦ

σώματος μελῶν πολλῶν ὄντων γινομένων ἑνὸς σώματος· τὴν δὲ κρίσιν ποδὸς καὶ χεῖρὸς καὶ ὄφθαλμοῦ καὶ ἀκοῆς καὶ ὁσφρήσεως τῶν συμπληρούντων ἰδίᾳ μὲν τὴν κεφαλὴν, ἰδίᾳ δὲ τοὺς πόδας, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν μελῶν τὰ τε ἀσθενέστερα καὶ ταπεινότερα καὶ ἀσχήμονα καὶ εὐσχήμονα μόνου θεοῦ ἔστιν ποιήσασθαι, ὃς συγκεράσει τὸ σῶμα. 10.36.238 Καὶ τότε μᾶλλον τοῦ νῦν τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν διδοὺς τιμὴν, ἵνα μηδαμῶς «ἢ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνῶσιν τὰ μέλη», καὶ εἴ τινα εὐπάθειαν ἔχει μέλος, συνευπαθήσει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται, συγχαίρη τὰ πάντα. 10.37.239 Ταῦτά μοι οὐκ ἀλλοτρίως τοῦ ἱεροῦ καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ ἐξελαυνομένων, περὶ οὗ λέγει ὁ σωτὴρ· «Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου καταφάγεται με», εἴρηται, τῶν τε αἰτούντων σημεῖον Ἰουδαίων αὐτοῖς δειχθῆναι, καὶ τῆς τοῦ κυρίου πρὸς αὐτοὺς ἀποκρίσεως, συνάπτοντος τὸν τοῦ ναοῦ λόγον τῷ τοῦ ἰδίου σώματος, καὶ φάσκοντος· «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.» 10.37.240 Ἀπὸ 10.37.240 γὰρ τούτου τοῦ ναοῦ ὄντος σώματος Χριστοῦ δεῖ ἀπελαύνεσθαι ταῦτα τὰ ἄλογα καὶ ἐμπορικά, ἵνα μηκέτι οἶκος ἐμπορίου ᾖ. 10.37.241 Καὶ τοῦτον τὸν ναὸν λυθῆναι δεῖ ὑπὸ τῶν ἐπιβουλεύοντων τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ καὶ μετὰ τὸ λυθῆναι τῇ προειρημένῃ ἡμῖν τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθῆναι. Ὅτε καὶ οἱ μαθηταὶ οὗ ἔλεγεν πρὶν λυθῆναι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ ὁ λόγος αὐτοῦ μνησθήσονται καὶ πιστεύσουσιν, τελειομένης αὐτῶν μετὰ τῆς γνώσεως τότε καὶ τῆς πίστεως, οὗ τῇ γραφῇ μόνῃ ἀλλὰ καὶ τῷ λόγῳ, ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. 10.37.242 Καὶ ἕκαστος δὲ τῶν τοιῶνδε Ἰησοῦ αὐτὸν καθαίροντος ἀποθέμενος τὰ ἄλογα καὶ τὰ πωλοῦντα διὰ τὸν τοῦ ἐν αὐτοῖς λόγου ζῆλον καταλυθήσεται, ἐπὶ τῷ ὑπὸ Ἰησοῦ ἐγερθῆναι οὐ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ὅσον ἐπὶ τῇ προκειμένῃ λέξει· οὐ γὰρ γέγραπται «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερῶ αὐτόν», ἀλλ' «ἐν τρισὶν ἡμέραις». 10.37.243 Ἐγείρεται γὰρ ἡ τοῦ ναοῦ * τῇ πρώτῃ μετὰ τὸ λυθῆναι ἡμέρᾳ καὶ τῇ δευτέρᾳ, τελειοῦται δὲ αὐτοῦ ἡ ἔγερσις ἐν ὅλαις ταῖς τρισὶν ἡμέραις. Διὰ τοῦτο καὶ γέγονεν ἀνάστασις καὶ ἔστι ἀνάστασις, εἴ γε συνετάφημεν τῷ Χριστῷ καὶ συνανέστημεν αὐτῷ. 10.37.244 Καὶ ἐπεὶ οὐκ ἀρκεῖ εἰς τὴν ὅλην ἀνάστασιν τὸ «Συνανέστημεν»· «Ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι· ἀπαρχὴ Χριστός, ἔπειτα οἱ τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, εἴτα τὸ τέλος.» 10.37.245 Ἄναστάσεως γὰρ ἦν καὶ τὸ ἐν τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ γενέσθαι ἐν τῷ παραδείσῳ τοῦ θεοῦ, ἀναστάσεως δὲ ὅτε φαινόμενός φησι· «Μὴ μου ἄπτου, οὐπω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν πατέρα»· τὸ δὲ τέλειον τῆς ἀναστάσεως ἦν, ὅτε γίνεται πρὸς τὸν πατέρα. 10.37.246 Ἐπεὶ δὲ οἱ συγγεόμενοι ἐν τῷ περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ τόπῳ συνάγοντες τὸ «Εὐρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ θεοῦ, ὅτι ἐμαρτυρήσαμεν κατὰ τοῦ θεοῦ ὅτι ἠγειρεν τὸν Χριστόν, ὃν οὐκ ἠγειρεν» καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, δηλοῦντα ἕτερον εἶναι τὸν ἐγείραντα παρὰ τὸν ἐγγηγεμένον, καὶ τὸ «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν», ὥντο ἐκ τούτων παρίστασθαι μὴ διαφέρειν τῷ ἀριθμῷ τὸν υἱὸν τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἐν οὐ μόνον οὐσίᾳ ἀλλὰ καὶ ὑποκειμένῳ τυγχάνοντας ἀμφοτέρους, κατὰ τινὰς ἐπινοίας διαφόρους, οὐ κατὰ ὑπόστασιν λέγεσθαι πατέρα καὶ υἱόν· λεκτέον πρὸς αὐτοὺς πρῶτον μὲν τὰ προηγουμένως κατασκευαστικὰ ῥητὰ τοῦ ἕτερον εἶναι τὸν υἱὸν παρὰ τὸν πατέρα, καὶ ὅτι ἀνάγκη τὸν υἱὸν πατρὸς εἶναι υἱόν, καὶ τὸν πατέρα υἱοῦ πατέρα. 10.37.247 Μετὰ δὲ τοῦτο οὐκ ἄτοπόν ἐστιν τὸν ὁμολογοῦντα μὴδὲν δύνασθαι ποιεῖν, ἔὰν μὴ τι βλέπη τὸν πατέρα ποιοῦντα, καὶ λέγοντα ὅτι ὅς' ἂν ὁ πατὴρ ποιῇ, ταῦτα ὁμοίως καὶ ὁ υἱὸς ποιεῖ, τὸν νεκρόν-ὅπερ τὸ σῶμα ἦν-ἐγγηγερέναι τοῦ πατρὸς αὐτῷ τοῦτο χαριζομένου, ὃν προηγουμένως λεκτέον ἐγγηγερέναι τὸν Χριστόν ἐκ νεκρῶν. 10.37.248 Ὁ μὲντοι γε Ἡρακλέων τὸ «ἐν τρισὶν» φησὶν ἀντὶ τοῦ «ἐν τρίτῃ», μὴ ἐρευνήσας, καίτοι γε ἐπιστήσας τῷ «ἐν τρισὶν», πῶς ἐν τρισὶν ἡ ἀνάστασις ἐνεργεῖται ἡμέραις. 10.37.249 Ἔτι δὲ καὶ τὴν τρίτην φησὶ τὴν πνευματικὴν ἡμέραν, ἐν ἣ ὄντο

δηλοῦσθαι τὴν τῆς ἐκκλησίας ἀνάστασιν. 10.37.250 Τοῦ τῷ δὲ ἀκόλουθόν ἐστιν πρώτην λέγειν εἶναι τὴν χοϊκὴν ἡμέραν καὶ τὴν δευτέραν τὴν ψυχικὴν, οὐ γεγενημένης τῆς ἐκκλησίας τῆς ἀναστάσεως ἐν αὐταῖς. 10.37.251 Ὅμοιον μὲν τοῖσιν τὰ περὶ τῶν ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον καὶ Μάρκον † ἀναγεγραμμένα εὐαγγελίῳ ψευδομαρτύρων πρὸς τῷ τέλει τοῦ εὐαγγελίου κατηγορούντων τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ἀναφορὰν ἔχειν ἐπὶ τὸ «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, κἀγὼ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν». 10.37.252 Ὁ μὲν γὰρ «ἔλεγεν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ»· οἱ δ' ὑπονοοῦντες περὶ τοῦ ἐκ λίθων οἰκοδομηθέντος ναοῦ λέγεσθαι τὰ ἐνταῦθα εἰρημένα ἔφρασκον κατηγοροῦντες· «Οὗτος ἔφη· Δύναμαι καταλύσαι τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν αὐτὸν οἰκοδομήσαι» ἢ ὡς ὁ Μάρκος· «Ἡμεῖς ἠκούσαμεν αὐτοῦ λέγοντος ὅτι· Ἐγὼ καταλύσω τὸν ναὸν τοῦτον τὸν χειροποίητον καὶ διὰ τριῶν ἡμερῶν ἄλλον ἀχειροποίητον οἰκοδομήσω», ὅτε καὶ <ὁ> ἀρχιερεὺς ἀναστὰς εἶπεν αὐτῷ· «Οὐδὲν ἀποκρίνη; Τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐσιώπα.» Ἡ ὡς ὁ † Λουκᾶς φησὶ· «Καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἰς μέσον ἐπηρώτησεν τὸν Ἰησοῦν λέγων· Οὐκ ἀποκρίνη οὐδέν; Τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν; Ὁ δὲ ἐσιώπα καὶ οὐκ ἀπεκρίνατο οὐδέν.» 10.37.253 Νομίζω δ' ἀναγκαίως καὶ ταῦτα παρατεθεῖσθαι τὴν ἀναφορὰν ἔχοντα ἐπὶ τὸ ἐν χερσὶν ῥητόν. 10.38.n Εἶπαν οὖν οἱ Ἰουδαῖοι· Τεσσεράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν ὠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ σὺ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερεῖς αὐτόν; 10.38.254 Πῶς τεσσεράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν ὠκοδομησθῆναι φασὶ τὸν ναὸν οἱ Ἰουδαῖοι λέγειν οὐκ ἔχομεν, εἰ τῇ ἱστορίᾳ κατακολουθήσομεν. 10.38.255 Γέγραπται γὰρ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν ὡς «Ἡτοίμασαν τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα τρισὶν ἔτεσιν»· «ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ ἔτει, μηνὶ δευτέρῳ, βασιλεύοντος τοῦ βασιλέως Σαλομώντος ἐπὶ Ἰσραὴλ, ἐνετείλατο ὁ βασιλεὺς καὶ αἴρουσιν λίθους μεγάλους τιμίους εἰς τὸν θεμέλιον τοῦ οἴκου καὶ λίθους ἀπελεκήτους. Καὶ ἐπελέκησαν οἱ υἱοὶ Σαλομώντος καὶ οἱ υἱοὶ Χειράμ καὶ ἔβαλον αὐτοὺς ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει, καὶ ἔθεμελίωσαν τὸν οἶκον κυρίου ἐν μηνὶ Νεισάν καὶ τῷ δευτέρῳ μηνί· ἐνδεκάτῳ ἑνιαυτῷ, μηνὶ Βαάλ, ὃς ἦν μὴν ὄγδοος, συνετελέσθη ὁ οἶκος εἰς πάντα λόγον αὐτοῦ καὶ εἰς πᾶσαν διάταξιν αὐτοῦ.» 10.38.256 Ἴνα οὖν καὶ τὴν ἐτοιμασίαν συγκατατάξωμεν τῷ χρόνῳ τῆς οἰκοδομῆς, ἑνδεκάτῃ τὰ πάντα οὐ συμπληροῦται εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ναοῦ. 10.38.257 Πῶς οὖν οἱ Ἰουδαῖοι λέγουσιν· «τεσσεράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν ὠκοδομήθη ὁ ναὸς οὗτος»; Εἰ μὴ ἄρα τις βιασάμενος φιλοτιμήσεται παραστήσαι τὸν τεσσεράκοντα καὶ ἕξ ἐτῶν πληρουμένων χρόνον, ἀφ' οὗ ὁ Δαβὶδ φησὶ πρὸς Νάθαν τὸν προφήτην βουλευσάμενος περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ· «Ἰδοὺ, ἐγὼ κατοικῶ ἐν οἴκῳ κεδρίνῳ, καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ θεοῦ κάθηται ἐν μέσῳ τῆς σκηνῆς.» Εἰ γὰρ <καὶ> κεκώλυται, ὡς ἀνὴρ αἱμάτων, οἰκοδομήσαι αὐτόν, ἔοικέν γε ἡσυχολῆσθαι περὶ τὴν συναγωγὴν τῆς ὕλης τοῦ ναοῦ. 10.38.258 Φησὶ γοῦν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Παραλειπομένων Δαβὶδ ὁ βασιλεὺς πάσῃ τῇ ἐκκλησίᾳ· «Σαλομών ὁ υἱός μου, εἰς ὃν ἠρέτικεν αὐτὸν κύριος, νέος καὶ ἀπαλός, καὶ τὸ ἔργον μέγα, ὅτι οὐκ ἀνθρώπῳ οἰκοδομὴ ἀλλὰ κυρίῳ θεῷ. Κατὰ πᾶσαν τὴν δύναμιν ἠτοίμακα εἰς οἶκον θεοῦ μου χρυσίον, ἀργύριον, χαλκὸν καὶ σίδηρον, ξύλα, λίθους Σοὸμ καὶ πληρώσεως, καὶ λίθους πολυτελείας καὶ ποικίλους, καὶ πάντα λίθον τίμιον, καὶ Πάριον πολὺ. Ἔτι ἐν τῷ εὐδοκῆσαί με ἐν οἴκῳ θεοῦ μου, ἔστιν μοι ὃ περιπεποίημαι χρυσίον καὶ ἀργύριον, καὶ ἰδοὺ δέδωκα εἰς οἶκον κυρίου μου εἰς ὕψος, ἐκτὸς ὧν ἠτοίμασα εἰς τὸν οἶκον τῶν ἁγίων, τρισχίλια τάλαντα χρυσοῦ τοῦ ἐκ Σουφεῖρ καὶ ἑπτακισχίλια τάλαντα ἀργυρίου δοκίμου, ἐπαλεῖ φῆναι ἐν αὐτοῖς τοὺς οἴκους τοῦ θεοῦ διὰ χειρὸς τεχνιτῶν.» 10.38.259 Ἐβασίλευσεν γὰρ ὁ Δαβὶδ ἑπτὰ ἔτη ἐν Χεβρών καὶ τρία κόντα τρία ἐν Ἱερουσαλὴμ. Ἐὰν οὖν τις δυναθῆ ἀποδείξει τὴν ἀρχὴν τῆς περὶ τοῦ ναοῦ κατασκευῆς γεγονέναι συνάγοντος αὐτοῦ τὴν ἐπιτήδειον ὕλην ἀπὸ τοῦ πέμπτου τῆς βασιλείας αὐτοῦ χρόνου, δυνήσεται βιασάμενος περὶ τῶν τεσσεράκοντα ἕξ ἐτῶν

εἶπεῖν. Ἄλλος δέ τις ἐρεῖ τὸν δεικνύμενον μὴ τὸν ὑπὸ Σαλομῶντος ᾠκοδομημένον εἶναι, ἐκεῖνον <γὰρ> κατεστράφη κατὰ τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας χρόνους, ἀλλὰ τὸν ἐπὶ Ἔσδρα οἰκοδομηθέντα, περὶ οὗ οὐκ ἔχομεν τρανῶς τὸν τῶν τεσσεράκοντα καὶ ἕξ ἐτῶν ἀποδείξει ἀληθευόμενον λόγον. 10.38.260 Ἔοικεν δὲ καὶ κατὰ τὰ Μακκαβαϊκὰ πολλὴ τις ἀκαταστασία γεγονέναι περὶ τὸν λαὸν καὶ τὸν ναόν, καὶ οὐκ οἶδα εἰ τότε ἀνωκοδομήθη τοσοῦτοις ἔτεσιν ὁ ναός. 10.38.261 Ὁ μέντοι γε Ἡρακλέων μηδὲ ἐπιστήσας τῇ ἱστορίᾳ φησὶ τὸν Σαλομῶντα τεσσεράκοντα καὶ ἕξ ἔτεσιν κατεσκευακέναι τὸν ναὸν εἰκόνα τυγχάνοντα τοῦ σωτήρος, καὶ τὸν ἕξ ἀριθμὸν εἰς τὴν ὕλην, τουτέστιν τὸ πλάσμα, ἀναφέρει, τὸν δὲ τῶν τεσσεράκοντα, «ὁ τετράς ἐστίν», φησίν, «ἢ ἀπρὸς πλοκος», εἰς τὸ ἐμφύσημα καὶ τὸ ἐν τῷ ἐμφυσήματι σπέρμα. 10.38.262 Ὅρα δὲ εἰ δυνατὸν τὸν μὲν τεσσεράκοντα διὰ τὰ τέσσαρα τοῦ κόσμου στοιχεῖα ἐν τοῖς ἄφωρισμένοις εἰς τὸν ναὸν ἐγκατατασσόμενα λαμβάνειν, τὸν δὲ ἕξ διὰ τὸ τῇ ἕκτῃ ἡμέρᾳ γεγονέναι τὸν ἄνθρωπον. 10.39.η Ἐκεῖνος δὲ ἔλεγεν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. Ὅτε οὖν ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἔλεγεν, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς. 10.39.263 Εἰ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ναὸς αὐτοῦ εἴρηται, ζητῆσαι ἄξιον πότερον ἀπλούστερον τοῦτο ἐκδεκτέον, ἢ ἕκαστον τῶν ἀναγεγραμμένων περὶ τοῦ ναοῦ φιλοτιμητέον ἀνάγειν εἰς τὸν περὶ τοῦ σώματος Ἰησοῦ λόγον, ἤτοι οὗ εἴληφεν ἐκ τῆς παρθένου, ἢ τῆς ἐκκλησίας σώματος αὐτοῦ λεγομένης εἶναι, ὡς καὶ ἡμᾶς μέλη τοῦ σώματος αὐτοῦ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ὀνομάζεσθαι. 10.39.264 Ὁ μὲν οὖν τις πραγμάτων αὐτὸν ἀπαλλάττων τῷ ἀπογινώσκειν ἕκαστον δύνασθαι τῶν κατὰ τὸν ναὸν ἀναφέρειν ἐπὶ τὸ σῶμα, ὁποτέρως ἂν ἔχη, ἐπὶ τὸ ἀπλούστερον καταφεύξεται, λέγων διὰ τοῦτο σῶμα ἐκατέρως νοούμενον τὸν ναὸν ὀνομάσθαι, ἐπεὶ ὡσπερ ὁ ναὸς δόξαν εἶχεν θεοῦ κατασκηνοῦσαν ἐν αὐτῷ, οὕτως εἰκόνα καὶ δόξαν θεοῦ ὑπάρχοντα τὸν πρωτότοκον πάσης κτίσεως, τὸ σῶμα ἢ τὴν ἐκκλησίαν ἀγαλματοφοροῦντα ναὸν εὐλόγως εἰρησθαι θεοῦ. 10.39.265 Ἡμεῖς δὲ τὸ μὲν περὶ ἐκάστου τῶν ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν περὶ τοῦ ναοῦ εἶπεῖν δυσδιήγητον ὀρώντες καὶ πολλῶν τῆς λέξεως ἡμῶν μερίζον, ἄλλως τε καὶ οὐ κατὰ τὴν παροῦσαν γραφήν, ὑπερτιθέμεθα. 10.39.266 Πλήν ἐν τοῖς τοιούτοις μάλιστα διὰ τὸ ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην εἶναι φύσιν καὶ κατὰ τὴν τοῦ θεοῦ σοφίαν τὸ ἴδιον τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἐμφαίνεσθαι πειθόμενοι, σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνωκεν, παριστάσης, καὶ καταλαμβάνοντες ἐξαιρέτου πνεύματος σοφίας ἕαυτοὺς δεομένους πρὸς τὸ τὰ τηλικαῦτα ἱεροπρεπῶς νοῆσαι, ὡς ἐνὶ μάλιστα δι' ὀλίγων τὴν περίνοιαν τῶν κατὰ τὸν τόπον διαγράψαι πειρασόμεθα, σῶμα τὴν ἐκκλησίαν καὶ οἶκον θεοῦ ἐκ λίθων ζώντων οἰκοδομούμενον, οἶκον πνευματικὸν εἰς ἱεράτευμα ἅγιον μανθάνοντες ἀπὸ τοῦ Πέτρου τυγχάνειν, ὡς τὸν οἰκοδομοῦντα τὸν ναὸν υἱὸν Δαβὶδ κατὰ τοῦτο Χριστοῦ εἶναι τύπον μετὰ τοὺς πολέμους εἰρήνης βαθυτάτης γεγεννημένης οἰκοδομοῦντα εἰς δόξαν τοῦ θεοῦ τὸν ναὸν ἐν τῇ ἐπιγείῳ Ἰερουσαλήμ, ἵνα μηκέτι παρὰ μετακινήτῳ πράγματι τῇ σκηνῇ <ἢ> λατρεία ἐπιτελεῖται. 10.39.267 Ἔκαστον <δὲ> τῶν κατὰ τὸν ναὸν ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀνάγειν πειρασόμεθα. Τάχα γὰρ ἂν πάντες οἱ ἐχθροὶ ὑποπόδιον γένωνται τῶν Χριστοῦ ποδῶν, καὶ ὁ ἔσχατος ἐχθρὸς θάνατος καταργηθῇ, ἢ τελειοτάτη εἰρήνη ἔσται ὅτε Χριστὸς ἔσται Σαλομῶν, ὅπερ ἐρμηνεύεται «εἰρηνικός», πληρουμένης τῆς προφητείας εἰς αὐτὸν λεγούσης· «Μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός.» 10.39.268 Καὶ τότε ἕκαστος τῶν ζώντων λίθων κατὰ τὴν ἀξίαν τοῦ ἐνταῦθα βίου ἔσται τοῦ ναοῦ λίθος, ὁ μὲν τις ἐν τῷ θεμελίῳ ἀπόστολος ἢ προφήτης βαστάζων τοὺς ἐπικειμένους, ὁ δὲ τις μετὰ τοὺς ἐν τῷ θεμελίῳ ὑπὸ μὲν τῶν ἀποστόλων βασταζόμενος καὶ αὐτὸς σὺν τοῖς ἀποστόλοις συμβαστάζων τοὺς ὑποδεεστέρους· καὶ ὁ μὲν τις ἔσται λίθος τῶν ἐνδοτάτων, ἔνθα ἢ κιβωτὸς καὶ τὰ χερουβεὶν καὶ τὸ ἰλαστήριον· ἕτερος δὲ τοῦ

περιβόλου, καὶ ἄλλος ἔτι ἔξω τοῦ περιβόλου τῶν λευιτῶν καὶ ἱερέων λίθος τοῦ θυσιαστηρίου τῶν ὀλοκαρπωμάτων. 10.39.269 Τὴν δὲ περὶ τούτων οἰκονομίαν καὶ λειτουργίαν ἐγχει ρισθήσονται ἅγιοι δυνάμεις, ἄγγελοι θεοῦ, αἱ μὲν τινες οὔσαι κυριότητες, ἢ θρόνοι, ἢ ἀρχαί, ἢ ἐξουσίαι, αἱ δὲ τούτοις ὑπο τεταγμέναι, ὧν τύποι οἱ τρισχίλιοι καὶ ἑξακόσιοι ἄρχοντες ἐπιστάται, ἄρχοντες κατεσταμένοι ἐπὶ τῶν ἔργων τῶν Σαλο μῶν, καὶ ἑβδομήκοντα χιλιάδες τῶν αἰρόντων ἄρσιν, καὶ αἱ τῶν λατόμων ὀγδοήκοντα χιλιάδες ἐν τῷ ὄρει, οἱ ποιοῦντες τὰ ἔργα καὶ ἐτοιμάσαντες τοὺς λίθους καὶ τὰ ξύλα. 10.39.270 Παρα τηρητέον δὲ ὅτι οἱ μὲν ἀναγεγραμμένοι αἴρουν ἄρσιν ἑβδομάδος εἰσὶν συγγενεῖς· οἱ δὲ λατόμοι καὶ ἐκτυποῦντες τοὺς λίθους, πρὸς τὸ ἀρμονίους αὐτοὺς γενέσθαι τῷ ναῷ, ὀγδοάδι προσῶ κείωνται· οἱ δὲ ἐπιστάται, <τρισχίλιοι καὶ> ἑξακόσιοι τυγχά νοντες, τῷ τοῦ ἕξ τελείῳ ἀριθμῷ οἴονει ἐφ' ἑαυτὸν πολυπλασιαζομένῳ συνάπτονται. Τὰ μέντοι γε τῆς ἐτοιμασίας τῶν λίθων αἰρομένων καὶ εὐτρεπιζομένων εἰς τὴν οἰκοδομήν, τρισὶν ἔτεσιν ἐπιτελούμενα, ἐμφαίνειν μοι δοκεῖ τοῦ ἐν αἰωνίῳ τῇ τριάδι συγγενοῦς διαστήματος τὸν ὅλον χρόνον. 10.39.271 Ταῦτα δὲ ἔσται ὅταν ἡ εἰρήνη τελειωθῇ μετὰ ἔτη τῆς οἰκονομίας τῶν κατὰ τὴν ἀπ' Αἰγύπτου ἕξοδον πραγμάτων τῶν τετρακόσια καὶ τριάκοντα, καὶ τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον οἰκονομηθέντων μετὰ τετρακόσια καὶ τριάκοντα ἔτη τῆς πρὸς τὸν Ἀβραάμ ἀπὸ θεοῦ διαθήκης, ὡς εἶναι ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ σαββατικούς ἀριθμούς δύο, τὸν ἑπτακόσια καὶ ἑβδομήκοντα, ὅτε καὶ ἐντελεῖται ὁ βασιλεὺς ἡμῶν ὁ Χριστὸς ταῖς τῶν νωτοφόρων ἑβδομήκοντα χιλιάσιν μὴ τοὺς τυχόντας παραλαμβάνειν λίθους εἰς τὸν θεμέλιον τοῦ οἴκου, ἀλλὰ λίθους μεγάλους, τιμίους, ἀπελεκήτους, ἵνα πελεκηθῶσιν οὐχ ὑπὸ τῶν τυχόντων ἐργατῶν ἀλλ' ὑπὸ τῶν Σαλομῶντος υἱῶν· τοῦτο γὰρ ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν γεγραμμένον εὗρομεν. 10.39.272 Τότε δὲ διὰ τὴν πολλὴν εἰρήνην καὶ ὁ τῆς Τύρου βασιλεὺς Χειράμ συνεργεῖ τῇ οἰκοδομῇ τοῦ ναοῦ, διδούς ἑαυτοῦ τοὺς υἱοὺς τοῖς υἱοῖς τοῦ Σαλομῶν, συμπελεκᾶν τοὺς μεγάλους καὶ τιμίους λίθους τῷ ἁγίῳ καὶ ἐν τῷ τετάρτῳ ἔτει ἰδρυμένους εἰς τὴν θεμελίωσιν τοῦ οἴκου κυρίου. Ὀγδοάδι μέντοι γε ἐτῶν συντελεῖται ὁ οἶκος τῷ ὀγδῶ μηνὶ τοῦ ὀγδοοῦ ἔτους ἀπὸ τῆς θεμελιώσεως. 10.40.273 Οὐδὲν δὲ ἄτοπον ἔσται διὰ μέσου τοῖς μηδὲν πέρα τῆς ἱστορίας οἰομένοις διὰ τούτων δηλοῦσθαι δυσωπητικούς λόγους προσαγαγεῖν πρὸς τὸ ὡς πνεύματος γραμμάτων ζητῆσαι τοῦ πνεύματος νοῦν ἐν τούτοις ἄξιον. 10.40.274 Ἄρα γὰρ οἱ τῶν βασιλέων υἱοὶ ἐσχόλαζον τῇ πελεκήσει τῶν μεγάλων καὶ τιμίων λίθων, ἀναλαμβάνοντες τέχνην βασιλικῆς εὐγενείας ἀλλοτρίαν; Καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν νωτοφόρων καὶ λατόμων καὶ ἐπιστατῶν, τοῦ τε χρόνου τῆς ἐτοιμασίας τῶν λίθων καὶ τῆς ἐπισημειώσεως τῶν ὁμοίων ὡς ἔτυχεν ἀναγράφεται; 10.40.275 Ἐχρῆν δὲ τὸν ἅγιον ἐν εἰρήνῃ κατασκευαζόμενον οἶκον τῷ θεῷ ὠκοδομηθῆσαι χωρὶς σφύρας καὶ πελέκεως καὶ παντὸς σιδηροῦ σκεύους, ἵνα μηδὲν ἀκολουθῇ θορυβῶδες ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ. 10.40.276 Πάλιν δὲ ἀπορῶ πρὸς τοὺς τῇ λέξει 10.40.276 δουλεύοντας πῶς δυνατὸν ὀγδοήκοντα χιλιάδων λατόμων τυγχανουσῶν λίθοις ἀκροτόμοις ἀργοῖς οἰκοδομεῖσθαι τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ, σφύρας καὶ πελέκεως καὶ παντὸς σκεύους σιδηροῦ οὐκ ἀκουσθέντος ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἐν τῷ οἰκοδομεῖσθαι αὐτόν; 10.40.277 Ἀλλὰ μήποτε οἱ λατομούμενοι λίθοι ζῶντες ἀψοφητὶ καὶ ἀταράχως λατομοῦνται ἔξω τοῦ κατὰ τὸν ναόν, ἵνα ἔτοιμοι ἔλθωσιν ἐπὶ τὸ ἀρμόζον αὐτοῖς τῆς οἰκοδομῆς χωρίον. 10.40.278 Καὶ ἀνάβασις δὲ τις περὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ μὴ γεγωνιωμένη, ἀνακλάσεις εὐθειῶν ἔχουσα. Γέγραπται γάρ· «Καὶ ἐλικτὴ ἀνάβασις εἰς τὸ μέσον, καὶ ἐκ τῆς μέσης ἐπὶ τὰ τριώροφα.» Ἐλικοειδῆ γὰρ ἐχρῆν εἶναι τὴν ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ ἄνοδον τῆς ἕλικος ἀναβάσει τὸν ἰσαίτατον κύκλον μιμουμένης. 10.40.279 Ἴνα δὲ οὗτος ὁ οἶκος βέβαιος ᾖ, ὡς ἐνὶ μάλιστα οἴκοι δομοῦνται ἐνδεσμοὶ αὐτῷ δι' ὅλου οἴκου πέντε ἐν πῆχει τὸ ὕψος, ἵνα ἢ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰς καλουμένας θείας

αίσθήσεις ἄνοδος δηλωθῆ ἔν ὕψει τυγχάνουσα πρὸς κατα νόησιν τῶν νοητῶν. 10.40.280 Μακαριωτέρων δὲ λίθων χωρίον ἔοικεν εἶναι τὸ καλοῦ μενον δαβείρ, ἔνθα ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης τοῦ κυρίου ἦν, <ῆ> ἴν' οὕτως εἶπω, τὸ χειρόγραφον ἐτύγχανεν τοῦ θεοῦ, αἱ πλάκες γεγραμμένα τῷ δακτύλῳ αὐτοῦ. 10.40.281 Ὁ δὲ οἶκος ὄλος χρυσοῦται· «Ὅλον, γάρ φησιν, τὸν οἶκον περιέχρισεν χρυσίῳ, ἕως συντελείας παντὸς τοῦ οἴκου.» 10.40.282 Τὰ μέντοι δύο χερουβείμ ἔν τῷ δαβείρ ἦν, ὅπερ οὐ δεδύνηται ἐρμηνεῦσαι κυρίως οἱ μεταλαμβάνοντες εἰς Ἑλληνισμὸν τὰ Ἑβραίων. 10.40.283 Καταχρηστικώτερον δὲ τινες ναὸν αὐτὸν εἰρήκασιν τοῦ ναοῦ τιμιώτερον τυγχάνοντα. Πάντα μέντοι γε χρυσοῦς τὰ κατὰ τὸν οἶκον γεγένηται, εἰς σύμβολον τοῦ τελειομένου πάντως νοῦ πρὸς τὴν τῶν νοητῶν ἀκριβῆ ἀπόδειξιν. 10.40.284 Ἐπεὶ δὲ παντάπασιν οὐκ ἔστιν βατὰ καὶ γνωστά, οἰκοδομεῖται καταπέτασμα τῆς αὐλῆς, τοῖς πολλοῖς τῶν ἱερέων καὶ λευϊτῶν οὐκ ἀποκαλυπτομένων τῶν ἐνδοτάτω. 10.41.285 Ἄξιον δὲ ζητῆσαι πῶς ὡς μὲν βασιλεὺς Σαλομῶν καὶ οἰκοδομεῖν τὸν ναὸν λέγεται, ὡς δ' ἀρχιτέκτων ὃν ἔλαβεν ἀποστείλας ὁ Σαλομῶν «Χειράμ ἐκ Τύρου, υἱὸν γυναικὸς χήρας· καὶ οὗτος ἀπὸ τῆς φυλῆς Νεφθαλείμ, καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ Τύριος, τέκτων χαλκοῦ καὶ πεπληρωμένος τῆς συνέσεως καὶ ἐπιγνώσεως, τοῦ ποιεῖν πᾶν ἔργον ἐν χαλκῷ, ὃς εἰσήχθη πρὸς τὸν βασιλέα Σαλομῶν, καὶ ἐποίησεν πάντα τὰ ἔργα». 10.41.286 Ἐφίστημι δὲ μήποτε ὁ μὲν Σαλομῶν εἰς τὸν πρωτό τοκον πάσης κτίσεως λαμβάνεσθαι δύναται, ὁ δὲ Χειράμ εἰς ὃν ἀνείληφεν οὗτος ἄνθρωπον, ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων συνοχῆς –Τύριοι γὰρ ἐρμηνεύονται «συνέχοντες»–τῆ φύσει τὸ γένος ἔχοντα, ὅστις πεπληρωμένος πάσης τέχνης καὶ συνέσεως καὶ ἐπιγνώσεως εἰσήχθη, συνεργῶν τῷ πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως, ἵνα οἰκοδομήσῃ τὸν ναόν, ἐν ᾧ καὶ θυρίδες παρακλυπτόμεναι κρυπταὶ κατασκευάζονται πρὸς <τὸ> τὰς ἐλλάμψεις τοῦ φωτὸς τοῦ θεοῦ σωτηρίως δυνηθῆναι χωρῆσαι, καὶ–τί με δεῖ λέγειν καθ' ἕκαστον; – ἵνα εὗρεθῆ τὸ σῶμα Χριστοῦ ἡ ἐκκλησία τὸν λόγον ἔχουσα τοῦ πνευματικοῦ οἴκου καὶ ναοῦ τοῦ θεοῦ. Ὡς γὰρ προεῖπον, τῆς ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένης δεῖ μεθὰ σοφίας, χωρητῆς τυγχανούσης μόνῳ τῷ δυναμένῳ εἰπεῖν· «Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν», ἵνα κατὰ τὸ βούλημα τοῦ οἰκονομήσαντος ταῦτα γραφῆναι πνευματικῶς ἐκλάβωμεν ἕκαστον τῶν εἰρημένων. 10.41.287 Ἄλλως δὲ καὶ οὐ κατὰ τὸ παρὸν ἐστὶν ἀνάγνωσμα ἕκαστον τούτων ἀναπλῶσαι. Καὶ ταῦτα οὖν αὐτάρκη πρὸς τὸ ἰδεῖν πῶς «ἐκεῖνος δὲ ἔλεγεν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ». 10.42.288 Ἄξιον δὲ μετὰ ταῦτα ἰδεῖν εἰ δυνατόν τὰ ἱστορούμενα γεγονέναι κατὰ τὸν ναὸν συμβεβηκέναι ποτὲ ἢ συμβῆσεσθαι περὶ τὸν πνευματικὸν οἶκον. 10.42.289 Δόξει δὲ ὁ λόγος θλίβειν ἐκατέρωθεν· εἴτε γὰρ ἐροῦμεν οἷόν τε γενέσθαι ἢ γεγονέναι τι ἀνάλογον τοῖς κατὰ τὴν ἱστορίαν περὶ τὸν ναόν, δυσόκνως μετάπτωσιν τῶν τηλικούτων ἀγαθῶν παραδέξονται οἱ ἀκούοντες, πρῶτον μὲν διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι, δεύτερον δὲ διὰ τὸ ἀπεμφαίνειν τροπὴν τῶν ἀγαθῶν ἔσεσθαι. 10.42.290 Εἰ δὲ βουλόμενοι ἄτρεπτα τηρεῖν τὰ ἅπαξ δοθέντα τοῖς ἀγίοις ἀγαθὰ οὐκ ἐφαρμόσομεν τὰ τῆς ἱστορίας, δόξομεν ὁμοίον τι τοῖς ἀπὸ τῶν αἰρέσεων ἐν τούτῳ ποιεῖν, τὴν συμφωνίαν τῆς διηγήσεως τῶν γραφῶν ἀρχῆθεν μέχρι τέλους μὴ φυλάττοντες. 10.42.291 Εἰ μέντοι γε μὴ μέλλομεν γραυδῶς καὶ Ἰουδαϊκῶς τὰς παρὰ τοῖς προφήταις, μάλιστα δὲ τῷ Ἡσαΐα, ἀναγεγραμμένας ἐπαγγελίας νοεῖν ὡς ἐσομένας περὶ τὴν ἐπὶ γῆς Ἱερουσαλήμ, ἀνάγκη ἔτι, εἰ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ λέγεται τινα ἔνδοξα συμβεβῆσθαι εἰς οἶκο δομὴν τοῦ ναοῦ καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, λέγειν ἡμᾶς γεγονέναι τὸν ναὸν καὶ ἠχμαλωτεῦσθαι τὸν λαόν, ἐπανελεύσεσθαι δὲ ἐπὶ τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ καὶ οἰκοδομηθῆσεσθαι τοῖς ἐντίμοις λίθοις τὴν Ἱερουσαλήμ. 10.42.292 Οὐκ οἶδα δέ, εἰ μακραῖς χρόνων περιόδους ἀνακυκλουμένας τὰ παραπλήσια πάλιν δυνατόν γενέσθαι ὡς ἐπὶ τὸ χειρόν. 10.42.293 Ἔχει δὲ τὰ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐν τῷ Ἡσαΐα οὕτως·

«Ἴδου, ἐγὼ ἐτοιμάζω σοι ἄνθρακα τὸν λίθον σου, καὶ τὰ θεμέλιά σου σάπφειρον, καὶ θήσω τὰς ἐπάλξεις σου ἴασπιν, καὶ τὰς πύλας σου λίθους κρυστάλλου, καὶ τὸν περίβολόν σου λίθους ἐκλεκτούς, καὶ πάντας τοὺς υἱοὺς σου διδακτοὺς θεοῦ, καὶ ἐν πολλῇ εἰρήνῃ τὰ τέκνα σου, καὶ ἐν δικαιοσύνῃ οἰκοδομηθήσῃ.» 10.42.294 Καὶ μετ' ὀλίγα πρὸς τὴν αὐτὴν Ἱερουσαλὴμ· «Καὶ ἡ δόξα τοῦ Λιβάνου πρὸς σέ ἤξει ἐν κυπαρίσσῳ καὶ πεύκῃ καὶ κέδρῳ ἅμα δοξάσουσι τὸν τόπον τὸν ἅγιόν μου. Καὶ πορεύσονται πρὸς σέ δεδοικότες υἱοὶ ταπεινωσάντων καὶ παροξυνάντων σε· καὶ κληθήσῃ πόλις κυρίου, Σιών ἁγίου Ἰσραὴλ, διὰ τὸ γεγενῆσθαι σε ἐγκαταλελειμμένην καὶ μεμισημένην, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν· καὶ θήσω σε ἀγαλλίαμα αἰώνιον, εὐφροσύνην γενεῶν γενεαῖς. Καὶ θηλάσεις γάλα ἐθνῶν, καὶ πλοῦτον βασιλέων φάγεσαι, καὶ γνώσῃ ὅτι ἐγὼ κύριος σώζων σε καὶ ἐξαιρούμενός σε θεὸς Ἰσραὴλ. Καὶ ἀντὶ χαλκοῦ οἶσω σοι χρυσίον, ἀντὶ δὲ σιδήρου οἶσω σοι ἀργύριον, ἀντὶ δὲ ξύλων οἶσω σοι χαλκόν, ἀντὶ δὲ λίθων σίδηρον. Καὶ δώσω τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ, καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ. Καὶ οὐκ ἀκουσθήσεται ἔτι ἀδικία ἐν τῇ γῆ σου, οὐδὲ σύντριμμα καὶ ταλαιπωρία ἐν τοῖς ὀρίοις σου, ἀλλὰ κληθήσεται σωτήριον τὰ τεῖχη σου, καὶ αἱ πύλαι σου γλύμμα. Καὶ οὐκ ἔσται σοι ἔτι ὁ ἥλιος εἰς φῶς ἡμέρας, οὐδὲ ἀνατολὴ σελῆ νῆς φωτιεῖ σοι τὴν νύκτα· ἀλλ' ἔσται σοι Χριστὸς φῶς αἰῶνιον, καὶ ὁ θεὸς δόξα σοι. Οὐ γὰρ δύσεται σοι ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελήνη σοι οὐκ ἐκλείψει· ἔσται γὰρ κύριός σοι φῶς αἰώνιον, καὶ πληρωθήσονται αἱ ἡμέραι τοῦ πένθους σου.» 10.42.295 Ταῦτα γὰρ σαφῶς περὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος προφητεύεται τοῖς ἐν αἰχμαλωσίᾳ οὖσιν υἱοῖς Ἰσραὴλ, ἐφ' οὓς ἦλθεν ἀποσταλεῖς ὁ λέγων· «Οὐκ ἀπεστάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ.» Εἰ δὲ αἰχμάλωτοι ὄντες ταῦτα ἐν τῇ πατρίδι αὐτῶν ἀπολήψονται, ὅτε καὶ προσήλυτοι προσελύθονται αὐτοῖς διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐπ' αὐτοὺς καταφεύξονται, κατὰ τὸ λεγόμενον· «Ἴδου προσήλυτοι προσελύθονται σοι δι' ἐμοῦ καὶ ἐπὶ σέ καταφεύξονται», δηλὸν ὅτι περὶ τὸν ναὸν τυγχάνοντες ποτε οἱ αἰχμαλωτευθέντες καὶ πάλιν ἐκεῖσε ἐπανελύθονται ἀνοικοδομηθησόμενοι, τιμωμένοι γεγεννημένοι λίθων· νικῶν γὰρ τις καὶ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ἐπαγγελίαν ἔχει στύλος ἔσεσθαι ἐν τῷ ναῷ τοῦ θεοῦ, μὴ ἐξελευσόμενος ἔξω. 10.42.296 Ταῦτα δὲ μοι πάντα εἴρηται ὑπὲρ τοῦ κἂν ἐν βραχεῖα περινοῖα γενέσθαι ἡμᾶς τῶν κατὰ τὸν ναὸν καὶ τὸν οἶκον τοῦ θεοῦ καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ πραγμάτων, «περὶ ὧν οὐκ ἔστιν νῦν λέγειν κατὰ μέρος». 10.42.297 Τὴν δὲ ἀκριβεστάτην καὶ μέχρι τοῦ τυχόντος περὶ ταῦτα ἐπιμελῆ ἐξέτασιν ποιητέον τοῖς μὴ ἀπαυδῶσιν πρὸς τοὺς ἐν τῷ ἐντυγχάνειν ταῖς προφητεῖαις <καὶ> ζητεῖν τὸν ἐν αὐταῖς πνευματικὸν νοῦν καμάτων. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ναοῦ τοῦ σώματος αὐτοῦ. 10.43.298 Ἐπεὶ δὲ «ὅτε ἠγέρθη ἐκ νεκρῶν, ἐμνήσθησαν οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ὅτι τοῦτο ἔλεγεν, καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ, καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς» ἐκδεκτόν, ὡς κατὰ τὴν λέξιν, ὅτι οἱ μαθηταὶ μετὰ τὸ ἐγηγέρθαι ἐκ νεκρῶν τὸν κύριον συνήκαν τὰ περὶ τοῦ ναοῦ εἰρημένα ἀναφέρεσθαι εἰς τὸ πάθος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνάστασιν, ὑπομνησθέντες ὅτι τὸ «Ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν» τὴν ἀνάστασιν ἐδήλου, ὅτε «καὶ ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς», πρότερον οὐ μεμαρτυρημένοι πεπιστευκέναι τῇ γραφῇ οὐδὲ τῷ λόγῳ τούτῳ, ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς· κυρίως γὰρ πίστις ἐστὶν κατὰ τὸ βάπτισμα τοῦ ὅλη ψυχῇ παραδεχομένου τὸ πιστευόμενον. 10.43.299 Ὡς δὲ πρὸς τὴν ἀναγωγὴν, ἐπεὶ προεῖρηται ἡμῖν ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις τοῦ παντὸς τοῦ κυρίου σώματος, εἰδέναι χρὴ ὅτι οἱ μαθηταὶ ὑπομνησθέντες διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς, ὅτε ἦσαν ἐν τῷ βίῳ, μὴ ἠκριβωμένης αὐτοῖς γραφῆς, ὑπὸ ὄψιν γινομένης καὶ φανερουμένης τίνων ἐπουρανίων ὑπόδειγμα καὶ σκιά ἐτύγχανε, πιστεύουσιν οἷς πρότερον οὐκ ἐπίστευον καὶ τῷ λόγῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὃν πρὸ τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἐβούλετο ὁ λέγων, οὐ συνίεσαν. 10.43.300 Πῶς γὰρ δύναται τις πιστεύειν κυρίως λέγεσθαι τῇ γραφῇ τὸν ἐν αὐτῇ τοῦ

ἀγίου πνεύματος νοῦν μὴ θεωρῶν, ὃν πιστεύεσθαι μᾶλλον ὁ θεὸς βούλεται ἢ τὸ τοῦ γράμματος θέλημα; Κατὰ τοῦτο λεκτέον μηδένα τῶν κατὰ σάρκα περιπατούντων πιστεύειν τοῖς πνευματικοῖς τοῦ νόμου, οἷς μηδὲ τὴν ἀρχὴν φαντάζεται. 10.43.301 Πλήν φασὶ μακαριωτέρους εἶναι τοὺς μὴ ἰδόντας καὶ πιστεύσαντας τῶν ἑωρακῶτων καὶ πεπιστευκότων, παρεκδεξάμενοι τὸ ἐν τῷ κατὰ Ἰωάννην ἐπὶ τέλει εἰρημένον πρὸς τὸν Θεωμᾶν ὑπὸ τοῦ κυρίου· «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες.» Οὐ γὰρ «ἔστιν» μακαριωτέρους εἶναι τοὺς μὴ ἰδόντας καὶ πιστεύσαντας τῶν ἑωρακῶτων καὶ πεπιστευκότων. 10.43.302 Κατὰ γοῦν τὴν ἐκδοχὴν αὐτῶν τῶν ἀποστόλων μακαριώτεροι οἱ μετὰ τοὺς ἀποστόλους εἰσίν, ὅπερ ἐστὶ πάντων ἡλιθιώτατον. Ἰδεῖν δὲ τῷ νῶ τὰ πιστευόμενα δεῖ τὸν ἐσόμενον μακάριον ὡς οἱ ἀπόστολοι, δυνηθέντα ἀκούειν τὸ «Μακάριοι οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν ὅτι βλέπουσιν καὶ τὰ ὠτα ὑμῶν ὅτι ἀκούουσιν» καὶ τὸ «Πολλοὶ προφητῆται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ βλέπετε καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι ἃ ἀκούετε καὶ οὐκ ἤκουσαν.» 10.43.303 Ἀγαπητὸν δὲ καὶ τὸν ὑποδεέστερον λαβεῖν μακαρισμὸν λέγοντα· «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες.» 10.43.304 Πῶς δὲ οὐ μακαριώτεροι οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ μακαριζόμενοι ἐπὶ τοῖς τεθεωρημένοις τῶν μὴ φθασάντων ἐπὶ τὴν τῶν τοιούτων θεάν; Ὁ δὲ Συμεὼν ἀγαπᾷ εἰς τὰς ἀγκάλας λαβὼν τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ, καὶ θεασάμενος αὐτὸ εἶπεν· «Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου.» Διόπερ φιλοτιμητέον ἀνοίγειν τοὺς ὀφθαλμούς κατὰ τὸν Σαλομῶντα, ἵνα ἄρτων ἐμπλησθῶμεν· φησὶ γάρ· «Δι' ἀνοίξον τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ ἐμπλήσθητι ἄρτων.» Καὶ ταῦτά μοι διὰ τὸ «Ἐπίστευσαν τῇ γραφῇ καὶ τῷ λόγῳ ὃν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς» εἰρήσθω, ἵνα τὸ τέλειον τῆς πίστεως ἐκ τῶν περὶ πίστεως ἐζητασμένων καταλάβωμεν ἡμῖν δοθήσεσθαι ἐν τῇ μεγάλῃ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσει τοῦ παντὸς Ἰησοῦ σώματος, τῆς ἀγίας ἐκκλησίας αὐτοῦ. 10.43.305 Ὅπερ γὰρ ἐπὶ γνώσεως εἴρηται· «Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους», τὸδε καὶ ἐπὶ παντὸς καλοῦ ἀκόλουθον οἶμαι λέγειν· ἐν δὲ τῶν ἄλλων ἢ πίστις. 10.43.306 Διόπερ ἄρτι πιστεύω ἐκ μέρους· «ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον» τῆς πίστεως «τὸ ἐκ μέρους καταργηθῆσεται», τῆς διὰ εἶδους πίστεως πολλῶν διαφορῶσης τῆς, ἴν' οὕτως εἴπω, «δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι», ὁμοίως τῇ νῦν γνώσει πίστεως. 10.44.n Ὡς δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίει. Αὐτὸς δὲ Ἰησοῦς οὐκ ἐπίστευσεν αὐτὸν αὐτοῖς, διὰ τὸ αὐτὸν γινώσκειν πάντας καὶ ὅτι οὐ χρεῖαν εἶχεν ἵνα τις μαρτυρήσῃ περὶ ἀνθρώπου· αὐτὸς γὰρ ἐγίνωσκεν τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. 10.44.307 Ζητήσαι τις ἂν πῶς τοῖς μεμαρτυρημένοις πιστεύειν ἑαυτὸν οὐκ ἐπίστευεν ὁ Ἰησοῦς. Λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο, ὅτι οὐχὶ τοῖς πιστεύουσιν «εἰς αὐτὸν» οὐ πιστεύει ἑαυτὸν ὁ Ἰησοῦς, ἀλλὰ τοῖς πιστεύουσιν «εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ»· διαφέρει γὰρ τὸ πιστεύειν εἰς αὐτὸν τοῦ πιστεύειν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. 10.44.308 Ὁ γοῦν διὰ πίστιν μὴ κριθησόμενος τῷ «εἰς αὐτὸν» πιστεύειν οὐ κρίνεται, οὐχὶ δὲ «εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ»· φησὶ γὰρ ὁ κύριος· «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ οὐ κρίνεται», οὐχὶ δὲ «Ὁ πιστεύων εἰς τὸ ὄνομά μου οὐ κρίνεται». 10.44.309 Οὐκέτι δὲ φησιν· «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ ἤδη κέκριται»· τάχα γὰρ ὁ πιστεύων εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ πιστεύει μὲν, διόπερ οὐκ ἐστὶν ἄξιος ἤδη κέκρισθαι, ἐλάττων δὲ ἐστὶν τοῦ πιστεύοντος εἰς αὐτόν. Διὰ τοῦτο τῷ πιστεύοντι εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἑαυτὸν οὐ πιστεύει ὁ Ἰησοῦς. 10.44.310 Αὐτοῦ τοίνυν μᾶλλον ἢ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἔχεσθαι δεῖ, ἵνα μὴ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ δυνάμεις ποιοῦντες ἀκούσωμεν τὰ ἐπὶ τῷ ὀνόματι μόνῳ καυχησαμένων αὐτοῦ εἰρημένα. Ἀλλὰ θαρρήσωμεν μιμηταὶ τοῦ Παύλου γινόμενοι εἰπεῖν· «Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμῶντί με Χριστῷ Ἰησοῦ.» Παρατηρητέον δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι ἀνωτέρω μὲν· «Ἐγγύς, φησὶν, ἦν τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων», ἐνθάδε δὲ οὐκ ἐν τῷ πάσχα τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ἐν τῷ πάσχα ἐν Ἱεροσολύμοις ἦν ὁ Ἰησοῦς· κακεῖ μὲν ὅτε Ἰουδαίων λέγεται τὸ πάσχα, οὐκ εἴρηται

έορτή· ένθάδε δέ ό 'Ιησοῦς άναγέ γραπται εΐναι έν τῇ έορτῇ· έν τοΐς 'Ιεροσολύμοις γάρ τυγχά νων έν πάσχα και έορτῇ ἦν, πολλῶν πιστευόντων κἀν εις τό όνομα αύτοῦ. 10.44.311 Καί παρατηρητέον γε ότι πολλοί οὐκ «εις αύτόν», άλλ' «εις τό όνομα αύτοῦ» πιστεύειν λέγονται. Οί δέ εις αύτόν πιστεύοντες οί τήν στενήν και τεθλιμμένην εισίν όδεύοντες, άπάγουσαν εις τήν ζωήν, όσον ύπό τῶν όλίγων εύρισκομένην. 10.44.312 Δυνατόν μέντοι γε πολλούς τῶν εις τό όνομα αύτοῦ πιστευόντων άνακλιθῆναι μετά 'Αβραάμ και 'Ισαάκ και 'Ιακώβ έν τῇ βασιλεία τῶν ούρανῶν, έπει «πολλοί άπ' άνατολῶν και δυσμῶν ἤξουσιν και άνακλιθήσονται μετά 'Αβραάμ και 'Ισαάκ και 'Ιακώβ έν τῇ βασιλεία τῶν ούρανῶν», τυγχανούση οικία τοῦ πατρός, έν ἣ πολλαί μοναί εισίν. 10.44.313 Καί τοῦτο δέ τηρητέον, ότι πολλοί πιστεύοντες εις τό όνομα αύτοῦ, οὐχ ώς 'Ανδρέας και Πέτρος και Ναθαναήλ και Φίλιππος πιστεύουσιν, άλλά τῇ μαρτυρία 'Ιωάννου πεί θονται λέγοντος: «'Ιδού, ό άμνός τοῦ θεοῦ», ἣ τῶ ύπ' 'Ανδρέου εύρεθέντι Χριστῶ, ἣ τῶ ειπόντι τῶ Φιλίππῳ 'Ιησοῦ· «'Ακολουθει μοι», ἣ τῶ φάσκοντι Φιλίππῳ· «'Ον ἔγραψεν Μωσῆς και οί προφήται εύρήκαμεν, 'Ιησοῦν υϊόν τοῦ 'Ιωσήφτόν άπό Ναζαρέτ.» 10.44.314 Οὔτοι δέ «έπίστευσαν εις τό όνομα αύτοῦ, θεωροῦντες αύτοῦ τά σημεία ά έποίει» και <κατά> σημεία πιστεύουσιν οὐκ εις αύτόν άλλ' εις τό όνομα αύτοῦ, ό 'Ιησοῦς οὐκ έπίστευεν έαυτόν αύτοΐς, πάντας γινώσκων, και μή χρείαν ἔχων ίνα τις μαρτυρήση περι άνθρώπου, τῶ γινώσκων τί έστιν έν έκάστῳ τῶν άνθρώπων. 10.45.315 Τῶ δέ «Οὐ χρείαν εΐχεν, ίνα τις μαρτυρήση περι άνθρώπου» εύκαίρως χρηστέον εις παράστασιν τοῦ υϊοῦ τοῦ θεοῦ άφ' έαυτοῦ δυναμένου θεωρεΐν περι έκάστου τῶν άνθρώπων, και μηδαμῶς μαρτυρίου δεΐσθαι τοῦ άπό τινος. 10.45.316 Τό δέ «Οὐ χρείαν εΐχεν ίνα τις μαρτυρήση περι άνθρώπου» άντιδιασταλτέον πρὸς τό «Οὐ χρείαν ἔχει ίνα τις μαρτυρήση περι τινος». Εί μέν γάρ τό «άνθρώπου» λαμβάνοιμεν έπί παντός τοῦ κατ' εικόνα θεοῦ ἣ παντός λογικοῦ, οὐ χρείαν ἔξει ίνα τις μαρτυρήση περι αύτοῦ, περι οὔ δήποτε τῶν λογικῶν, άφ' έαυτοῦ γινώσκων τοὺς πάντας κατά τήν δεδομένην αύτῶ δύναμιν άπό τοῦ πατρός. 10.45.317 Εί δέ τό «άνθρώπου» τηρήσαιμεν έπί τοῦ θνητοῦ λογικοῦ ζῶου μόνου, ό μέν τις έρεΐ χρείαν ἔχειν αύτόν, ίνα τις μαρτυρήση περι τῶν ύπέρ τόν άνθρωπον, οὐδέ άρκοῦντα όμοίως τοΐς άνθρωπίνοις γινώσκων και τά περι εκείνων. 10.45.318 'Αλλος δέ τις φήσει τόν κενώσαντα έαυτόν μή χρείαν ἔχειν ίνα τις μαρτυρήση περι άνθρώπου, χρείαν δέ ἔχειν περι τῶν κρειττό νων ἣ κατά άνθρωπον. 10.46.319 Καί τοῦτο δέ ζητητέον, πόσα σημεία αύτοῦ θεωροῦντες οί πολλοί έπίστευον εις αύτόν· οὐ γάρ άναγέ γραπται σημεία πεποηκέναι έν 'Ιεροσολύμοις, ει μή άρα γεγένηται μέν σημεία, οὐκ άναγέγραπται δέ· σκόπει δέ ει δυνατόν εις σημεία λογισθῆναι τό πεποηκέναι φραγέλλιον εκ σχοινίων, και πάντας εκβεβληκέναι τοῦ ιεροῦ, τά τε πρόβατα και τοὺς βόας, και τῶν κολλυβιστῶν τά κέρματα εκκεχυκέναι, και τὰς τραπέζας άνατετραφέναι. 10.46.320 Πρὸς μέντοι γε τοὺς ύπονοήσαντας άν περι μόνων άνθρώπων μή χρείαν ἔχειν αύτόν μαρτύρων, λεκτέον ότι δύο αύτῶ ό εύαγγελιστής μεμαρτύρηκε, τό τε γινώσκων πάντας, και τό μή χρείαν ἔχειν, ίνα τις μαρτυρήση περι άνθρώπου. 10.46.321 Εί γάρ πάντας έγίνωσκων, οὐ μόνον άνθρώπους άλλά και τά ύπέρ τόν άνθρωπον έγίνωσκων, και πάντας τοὺς ἔξω τοιοῦ των σωμάτων· έγίνωσκέν τε τί ἦν έν τῶ άνθρώπῳ, άτε μείζων τυγχάνων τῶν έν τῶ προφητεύειν έλεγχόντων και κρινόντων, και τά κρυπτά τῆς καρδίας εις φανερόν άγόντων πάντων ὦν τό πνεῦμα ύποβάλλει αύτοΐς. Δύναται δέ τό «'Εγίνωσκων τί ἦν έν τῶ άνθρώπῳ» λαμβά νεσθαι και έπί τῶν ένεργουσῶν δυνάμεων χειρόνων ἣ κρειττό νων έν άνθρώποις. 10.46.322 Εί μέν γάρ δίδωσίν τις «τόπον τῶ διαβόλω», εισέρχεται εις αύτόν ό σατανᾶς, ώσπερ ἔδωκεν 'Ιούδας, τοῦ διαβόλου βεβληκότος εις τήν καρδίαν αύτοῦ, ίνα παραδῶ τόν 'Ιησοῦν· διό και «μετά τό ψωμίον εισῆλθεν εις αύτόν ό σατανᾶς». 10.46.323 Εί δέ δίδωσιν

τόπον τῷ θεῷ, μακάριος γίνεται· μακάριος γὰρ οὗτός ἐστιν ἀντίλημψις αὐτῷ παρὰ τοῦ θεοῦ καὶ ἀνάβασις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ θεοῦ. Γινώσκει οὖν τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὁ γινώσκων πάντα υἱὸς τοῦ θεοῦ. Ἦδη δὲ τὴν αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφότος καὶ τοῦ δεκάτου τόμου, ἐνταῦθά που καταπαύσομεν τὸ βιβλίον. 13.1.1 ΤΩΝ ΕἰΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΙΩΑΝΝΗΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ ΕΞΗΓΗΤΙΚΩΝ ΤΟΜΟΣ ΙΓ΄ 13.1.1 Ἴσως μὲν ἂν ἔδοξεν σοι, φιλοθεώτατε καὶ εὖσε βέστατε Ἀμβρόσιε, τὸν περὶ τῆς Σαμαρείτιδος λόγον μὴ διακοπῆναι, ὥστε μέρος μὲν τι αὐτοῦ εἶναι ἐν τῷ δωδεκάτῳ τόμῳ, τὰ δὲ ἔξης ἐν τῷ τρισκαιδεκάτῳ. 13.1.2 Ἄλλ' ἐπεὶ ἐωρῶ μὲν αὐτάρκη περιγραφὴν εἰληφέναι τὸν δωδέκατον τῶν ἐξηγητικῶν, ἔδοξεν ἡμῖν καταλῆξαι εἰς τὸν τῆς Σαμαρείτιδος λόγον περὶ τοῦ λεγομένου ὑπ' αὐτῆς φρέατος, ὡς ὁ Ἰακώβ ἔδωκεν αὐτὸ καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιεν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ, ἵνα ἀρξώμεθα τοῦ τρισκαιδεκάτου ἀπὸ τῆς ἀποκρίσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν πρὸς αὐτήν. 13.1.3ν Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καὶ εἶπεν αὐτῇ· Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν· ὃς δ' ἂν πῖνῃ ἐκ τοῦ ὕδατος οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται πηγὴ ἐν αὐτῷ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. Δεύτερον τοῦτο ἀποκρίνεται πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ὁ Ἰησοῦς, πρότερον μὲν λέγων· «Εἰ ἤδεις τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ καὶ τίς ἐστὶν ὁ λέγων σοι· Δός μοι πιεῖν, σὺ ἂν ᾔτησας αὐτὸν καὶ ἔδωκεν ἂν σοι ὕδωρ ζῶν», καὶ νῦν ὡς προτρέπων αὐτήν ἐπὶ τὸ αἰτῆσαι τὸ ζῶν ὕδωρ λέγει τὰ ἐκκεῖμενα. 13.1.4 Καὶ ἐπὶ μὲν τῷ προτέρῳ οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ ἐπαπορεῖ περὶ τῆς συγκρίσεως τῶν ὑδάτων ἢ Σαμαρεῖτις· μετὰ δὲ τὴν δευτέραν ἀπόκρισιν τοῦ κυρίου παραδεξαμένη τὰ εἰρημένα φησί· «Δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ.» 13.1.5 Τάχα γὰρ δόγμα τί ἐστὶν μηδένα λαμβάνειν θείαν δωρεὰν τῶν μὴ αἰτούντων αὐτήν. Καὶ αὐτὸν γοῦν τὸν σωτήρα διὰ τοῦ ψαλμοῦ προτρέπει αἰτεῖν ὁ πατήρ ἵνα αὐτῷ δωρήσεται, ὡς αὐτὸς ἡμᾶς διδάσκει ὁ υἱὸς λέγων· «Κύριος εἶπεν πρὸς μέ· Υἱός μου εἶ σύ· αἰτήσαι παρ' ἐμοῦ καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς»· καὶ ὁ σωτήρ φησιν· «Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν»· «πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει.» 13.1.6 Πεῖ θεται μέντοι γε ἢ Σαμαρεῖτις αἰτῆσαι τὸν Ἰησοῦν ὕδωρ, εἰκῶν, ὡς προείπομεν, τυγχάνουσα γνώμης ἑτεροδοξούντων περὶ τὰς θείας ἀσχολουμένων γραφάς, ὅτε ἀκούει περὶ τῆς συγκρίσεως ἀμφοτέρων τῶν ὑδάτων. 13.1.7 Καὶ ὄρα ἐξ ὧν ἐπεπόνθει πῶς πίνουσα ἐκ τοῦ νομιζομένου αὐτῇ βαθέος εἶναι φρέατος οὐκ ἀνεπαύετο, οὐδὲ τῆς δίψης ἀπηλλάττετο. 13.2.8 Ἰδωμεν οὖν τί σημαίνεται ἐκ τοῦ «Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν.» Ἔστιν δὲ ἐκ τῆς «διψῆν» φωνῆς καὶ ἐκ τῆς «πεινῆν» κατὰ τὸ σωματικὸν δύο σημαινόμενα· ἐν μὲν καθ' ὃ δεόμεθα τροφῆς, κενωθέντες καὶ ὀρεγόμενοι αὐτῆς, <ἢ πότου> ὑπὸ τοῦ ὑγροῦ ἡμῖν ἐπιλείποντος· ἕτερον δὲ καθ' ὃ πολλάκις οἱ πένητες καὶ ἐν ἀπορίᾳ ὄντες τῶν ἐπιτηδείων φασίιν κεκορεσμένοι τὸ πεινῆν ἢ διψῆν. 13.2.9 Καὶ μαρτύριόν γε τοῦ μὲν πρώτου ἐν τῇ Ἐξόδῳ, ὅτε ἀποροῦντες τροφῶν «τῇ ἑνεακαιδεκάτῃ ἡμέρᾳ, τῷ μηνὶ τῷ δευτέρῳ ἐξεληλυθότων αὐτῶν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, διεγὸγ γυζεν πᾶσα συναγωγὴ υἱῶν Ἰσραὴλ ἐπὶ Μωσῆν καὶ Ἀαρῶν. Καὶ εἶπαν πρὸς αὐτοὺς οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ· Ὁφελον ἀπεθάνομεν πληγέντες ὑπὸ κυρίου ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, ὅταν ἐκαθήσαμεν ἐπὶ τῶν λεβήτων τῶν κρεῶν καὶ ἠσθίομεν ἄρτους εἰς πλησμονήν, ὅτι ἐξηγάγετε ἡμᾶς εἰς τὴν ἔρημον ταύτην, ἀποκτεῖναι πᾶσαν τὴν συναγωγὴν ταύτην ἐν λιμῷ. Εἶπεν δὲ κύριος πρὸς Μωσῆν· Ἰδοὺ ἐγὼ ὕμῖν ἄρτους ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἐξελεύσεται ὁ λαὸς καὶ συλλέξουσιν τὸ τῆς ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ὅπως πειράσω αὐτοὺς εἰ πορεύσονται τῷ νόμῳ μου ἢ οὐ». 13.2.10 Πεινῶντων γὰρ καὶ ἀπορούντων τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ὅσον ἐπὶ τῶν οἱ λόγοι. Ἀλλὰ καὶ ὕδατος ἀποροῦντες καὶ διψῶντες διεγὸγ γυζον κατὰ Μωσέως· «Τί πίομεθα;» ὅτε «ἐβόησεν Μωσῆς πρὸς κύριον, καὶ ἔδειξεν αὐτῷ κύριος ξύλον, καὶ ἐνέβαλεν αὐτὸ εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἐγλυκάνθη τὸ ὕδωρ». 13.2.11 Καὶ μετ' ὀλίγα, ἠνίκα ἦλθεν εἰς Ῥαφιδεῖν, γέγραπται ὅτι «Ἐδίψησεν ὁ λαὸς ἐκεῖ ὕδατι, καὶ ἐγόγγυζεν ὁ λαὸς ἐκεῖ ἐπὶ

Μωσῆν.» 13.2.12 Δόξει δὲ τοῦ δευτέρου τῶν σημεινομένων εἶναι παρὰ τῷ Παύλῳ παράδειγμα λέγοντι· «Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινώμεν καὶ διψῶμεν καὶ γυμνιτεύομεν.» Τὸ μὲν οὖν πρῶτον, πεινῆν καὶ διψῆν, ἀναγκαίως γίνεται τοῖς ὑγιαίνουσιν σώμασιν· τὸ δὲ δεύτερον τοῖς πενομένοις συμβαίνει. 13.3.13 Ζητητέον οὖν καὶ ἐκ τοῦ «Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τούτου τοῦ ὕδατος διψήσει πάλιν» ποῖον «διψήσει» λέγεται· πρῶτον ὡς ἐπὶ σωματικοῦ ἢ καὶ † τάχα τὸ δηλοῦ μενόν ἐστίν ὅτι κἂν πρὸς τὸ παρὸν κορεσθῆ, ἀλλ' εὐθέως ὑποβιβασθέντος τοῦ ποτοῦ τὸ αὐτὸ πάθος πείσεται ὁ πίων, τουτέστι διψήσει πάλιν, εἰς ὅμοιον τῷ ἀρχῆθεν ἀποκαταστάς. 13.3.14 Ἐπιφέρει οὖν τὸ «Ὁς δ' ἂν πῖν ἐκ τοῦ ὕδατος οὐ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, γενήσεται πηγὴ ἐν αὐτῷ ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον.» Τίς δὲ ἐν ἑαυτῷ ἔχων πηγὴν διψῆσαι οἷός τε ἔσται; 13.3.15 Τὸ μέντοι γε προηγουμένως δηλούμενον τοιοῦτον ἂν εἴη· ὁ μεταλαμβάνων <τοῦ νομιζομένου>ου, φησί, βάθους λόγων, κἂν πρὸς ὀλίγον ἀναπαύσεται, παραδεξάμενος ὡς βαθύτατα τὰ ἀνιμώμενα καὶ εὐρίσκεσθαι δοκοῦντα νοήματα, ἀλλὰ γε πάλιν δεύτερον ἐπιστήσας ἐπαπορήσει περὶ τούτων, ὅσοις * * ἐπανεπαύσατο, <ἐπεὶ> τρανῆν καὶ ἔκτυπον περὶ τῶν ζητουμένων κατάληψιν οὐ δύναται τὸ νομιζόμενον ὑπ' αὐτοῦ βάθος παρασχεῖν. 13.3.16 Διόπερ κἂν συναρπασθεὶς συγκαταθῆται τις τῇ πιθανότητι τῶν λεγομένων, ἀλλὰ γε ὅσ τερον εὐρήσει τὴν αὐτὴν ἀπορίαν τυγχάνουσαν ἐν αὐτῷ, ἢ περ εἶχεν πρὶν τάδε τινα μαθεῖν· ἐγὼ δὲ τοιοῦτον ἔχω λόγον, ὥστε τὴν πηγὴν γενέσθαι τοῦ ζωτικοῦ πόματος ἐν τῷ παραδεξαμένῳ τὰ ὑπ' ἐμοῦ ἀπαγγελλόμενα· καὶ ἐπὶ τοσοῦτον γε ὁ λαβὼν τοῦ ἐμοῦ ὕδατος εὐεργετηθήσεται, ὥστε πηγὴν εὐρετικὴν πάντων τῶν ζητουμένων ἀναβλυστάνειν ἐν αὐτῷ ἄνω πηδῶντων ὑδάτων, τῆς διανοίας ἀλλομένης καὶ τάχιστα διῖπταμένης ἀκολούθως τῷ εὐκινήτῳ τούτῳ ὕδατι, φέροντι αὐτῷ τῷ ἄλλεσθαι καὶ πηδᾶν ἐπὶ τὸ ἀνώτερον, ἐπὶ τὴν αἰώνιον ζωὴν. 13.3.17 Οἷον <εἰ τελευ>τὴν τοῦ ἀλλομένου <ὑδατ>ός φησιν εἶναι τὴν αἰώνιον ζωὴν, ὥσπερ δὴ περὶ τοῦ νυμφίου ἐν τῷ Ἄισματι τῶν ἁσμάτων διαλεγόμενος Σολομῶν φησιν· «Ἴδου οὗτος ἦκει πηδῶν ἐπὶ τὰ ὄρη, διαλλόμενος ἐπὶ τοὺς βουνούς.» 13.3.18 Ὡς γὰρ ἐκεῖ ὁ νυμφίος ἐπὶ τὰς μεγαλοφυεστέρας καὶ θειοτέρας πηδᾶ ψυχὰς ὄρη λεγομένας, ἐπὶ δὲ τὰς ὑποδεεστέρας διάλλεται βουνούς ὀνομαζόμενας, οὕτως ἐνταῦθα ἡ γενομένη ἐν τῷ πόντι ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ δίδωσιν ὁ Ἰησοῦς, πηγὴ ἄλλεται εἰς τὴν αἰώνιον ζωὴν. 13.3.19 Τάχα δὲ καὶ πηδήσει μετὰ τὴν αἰώνιον ζωὴν εἰς τὸν ὑπὲρ τὴν αἰώνιον ζωὴν πατέρα· Χριστὸς γὰρ ἡ ζωὴ· ὁ δὲ μείζων τοῦ Χριστοῦ, μείζων τῆς ζωῆς. 13.4.20 Τότε δὲ ὁ πίων ἐκ τοῦ ὕδατος, οὐ δώσει ὁ Ἰησοῦς, ἔξει τὴν γενομένην ἐν αὐτῷ πηγὴν ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον, ὅτε πληροῦται τοῦ μακαριζομένου ἐπὶ τῷ πεινῆν καὶ διψῆν τὴν δικαιοσύνην ἢ ἐπαγγελία. 13.4.21 Φησὶ γὰρ ὁ λόγος· «Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοὶ χορτασθήσονται.» 13.4.22 Καὶ τάχα ἐπεὶ πεινῆσαι καὶ διψῆσαι δεήσει τὴν δικαιοσύνην πρὸ τοῦ χορτασθῆναι, ὑπὲρ τοῦ κορεσθῆναι ἐμποιητέον τὸ πεινῆν καὶ τὸ διψῆν, ἵνα εἴπωμεν· «Ὁν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σὲ ὁ θεός. Ἐδίψησεν ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα· πότε ἤξω καὶ ὀφθῆσομαι τῷ προσώπῳ τοῦ θεοῦ;» 13.4.23 Ἴν' οὖν διψήσωμεν, καλὸν ἐστὶν πιεῖν πρῶτον ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ Ἰακώβ, οὐ λέγοντα αὐτὴν ὁμοίως τῇ Σαμαρείτιδι φρέαρ. Ὁ γοῦν σωτὴρ οὐδὲ νῦν πρὸς τὸν ἐκείνης ἀπαντῶν λόγον ἐκ φρεατός φησιν εἶναι τὸ ὕδωρ, ἀλλὰ ἀπλῶς φησι· «Πᾶς ὁ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου διψήσει πάλιν.» 13.4.24 Εἴπερ δὲ μὴ ἐγένετό τι χρήσιμον ἐκ τοῦ πιεῖν ἀπὸ τῆς πηγῆς, οὐτ' ἂν ἐκαθέζετο ἐπὶ τῇ πηγῇ ὁ Ἰησοῦς, οὐτ' ἂν ἔλεγεν τῇ Σαμαρείτιδι «Δός μοι πιεῖν.» 13.4.25 Παρατηρητέον οὖν ὅτι καὶ αἰτούση τὸ ὕδωρ τῇ Σαμαρείτιδι τὸν Ἰησοῦν οἷον εἰ ἐπηγγέλλετο παρέξειν αὐτὸ οὐ παρ' ἄλλω τόπῳ ἄλλ' ἢ παρὰ τῇ πηγῇ, λέγων αὐτῇ· «Ὑπαγε φῶ νησον τὸν ἄνδρα σου καὶ ἐλθὲ ἐνθάδε.» 13.5.26 Ἔτι δὲ

ἐπιστήσομεν εἰ δύναται δηλοῦσθαι τὸ ἑτερογενὲς τῆς τῶν αὐτῆ τῆ ἀληθείᾳ ὁμιλησόντων καὶ συνε σομένων ὠφελείας παρὰ τὴν νομιζομένην ὠφέλειαν γίνεσθαι ἡμῖν ἀπὸ τῶν γραφῶν, κἂν νοηθῶσιν ἀκριβῶς, ἐκ τοῦ τὸν μὲν πίνοντα ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ Ἰακῶβ διψῆν πάλιν, τὸν δὲ πίνοντα ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ δίδωσιν ὁ Ἰησοῦς, πηγὴν ὕδατος ἐν ἑαυτῷ ἴσχειν ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. 13.5.27 Καὶ γὰρ τὰ κυριώτερα καὶ θειότερα τῶν μυστηρίων τοῦ θεοῦ ἔνια μὲν οὐ κεχώρηκεν γραφή, ἔνια δὲ οὐδὲ ἀνθρωπίνη φωνὴ κατὰ τὰ συνήθη τῶν σημαιομένων ἢ γλῶσσα ἀνθρωπική· «Ἔστιν γὰρ καὶ ἄλλα πολλά, ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, ἅτινα ἐὰν γράφηται καθ' ἑν, οὐδὲ αὐτὸν οἶμαι τὸν κόσμον χωρήσειν τὰ γραφόμενα βιβλία.» 13.5.28 Καὶ ὅσα δὲ ἐλάλη σαν αἰ ἐπτὰ βρονταὶ μέλλων γράφειν Ἰωάννης κωλύεται· ὁ δὲ Παῦλος ἀκηκοέναι φησὶν ἄρρητα ῥήματα, οὐχὶ ἃ οὐκ ἐξόν τινα λαλῆσαι ἦν· ἐξόν γὰρ ἦν αὐτὰ λαλῆσαι ἀγγέλοις, ἀνθρώποις δὲ οὐκ ἐξῆν· «Πάντα μὲν γὰρ ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει.» 13.5.29 Ἄ δὲ ἤκουσεν «ἄρρητα ῥήματα, οὐκ ἐξόν, φησὶν, ἀνθρώπων λαλῆσαι». 13.5.30 Οἶμαι δὲ τῆς ὅλης γνώσεως στοιχεῖά τινα ἐλάχιστα καὶ βραχυτάτας εἶναι εἰσαγωγὰς ὅλας γραφὰς, κἂν πάνυ νοηθῶσιν ἀκριβῶς. 13.5.31 Ὅρα τοιγαροῦν, εἰ δύναται ἢ μὲν πηγὴ τοῦ Ἰακῶβ, ἀφ' ἧς ἔπιεν ποτε ὁ Ἰακῶβ–ἀλλ' οὐκέτι πίνει νῦν–, ἔπιον δὲ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ–ἀλλὰ νῦν ἔχουσιν τὸ κρεῖττον ἐκείνου ποτόν–, πεπώκασιν δὲ καὶ τὰ θρέμματα αὐτῶν, ἢ πᾶσα εἶναι γραφή, τὸ δὲ τοῦ Ἰησοῦ ὕδωρ τὸ «ὑπὲρ ἃ γέγραπται». 13.5.32 Οὐ πᾶσιν δὲ ἔξεστιν ἐρευνᾶν τὰ ὑπὲρ ἃ γέγραπται, ἐὰν μὴ τις αὐτοῖς ἐξομοιωθῆ, ἵνα μὴ ἐπιπλήσῃται ἀκούων τὸ «Χαλεπώτερα σου μὴ ζήτηι, καὶ ἰσχυρότερα σου μὴ ἐρεύνα.» 13.6.33 Ἐὰν δὲ λέγωμεν τὸ ὑπὲρ ἃ γέγραπται εἶναι τινα, οὐ τοῦτό φαμεν, ὅτι γνωστὰ τοῖς πολλοῖς εἶναι δύναται, ἀλλὰ Ἰωάννη ἀκούοντι καὶ γράφειν αὐτὰ μὴ ἐπιτρεπομένω, ὅποια ἦν τὰ τῶν βροντῶν ῥήματα, καὶ μανθάνοντι καὶ διὰ τὸ φεῖδεσθαι τοῦ κόσμου οὐ γράφοντι αὐτὰ· ὥτετο γὰρ μηδὲ αὐτὸν τὸν κόσμον χωρεῖν τὰ γραφόμενα βιβλία. 13.6.34 Ἀλλὰ καὶ ἄπερ ὁ Παῦλος, μεμάθηκεν «ἄρρητα ῥήματα» «ὑπὲρ ἃ γέγραπται», εἴ γε τὰ γεγραμμένα ἀνθρωποὶ λελαλήκασιν· καὶ «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν» ἐστὶν ὑπὲρ τὰ γεγραμμένα, καὶ «ἃ οὐκ ἤκουσεν» γραφῆναι οὐ δύναται. 13.6.35 Καὶ τὰ ἐπὶ καρδίαν δὲ ἀνθρώπου μὴ ἀναβεβηκότα μερίζονα ἐστὶν τῆς τοῦ Ἰακῶβ πηγῆς, ἀπὸ πηγῆς ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον φανερούμενα τοῖς οὐκέτι καρδίαν ἀνθρώπου ἔχουσιν, ἀλλὰ δυναμένοις λέγειν· «Ἡμεῖς δὲ νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν», «ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν, ἃ καὶ λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις ἀλλ' ἐν διδακτοῖς πνεύματος.» 13.6.36 Καὶ ἐπίστησον, εἰ οἶόν τ' ἐστὶν ἀνθρωπίνην σοφίαν μὴ τὰ ψευδῆ καλεῖν δόγματα, ἀλλὰ τὰ στοιχειωτικὰ τῆς ἀληθείας καὶ εἰς τοὺς ἔτι ἀνθρώπους φθάνοντα· τὰ δὲ διδακτὰ τοῦ πνεύματος τάχα ἐστὶν ἢ πηγὴ τοῦ ἀλλομένου ὕδατος εἰς ζωὴν αἰώνιον. 13.6.37 Εἰσαγωγαὶ οὖν εἰσιν αἱ γραφῆς 13.6.37 φαί, ἀφ' ὧν ἀκριβῶς νενοημένων νῦν ὀνομαζομένων πηγῆς τοῦ Ἰακῶβ ἀνεληθετέον πρὸς τὸν Ἰησοῦν, ἵν' ἡμῖν χαρίσῃται πηγὴν τοῦ ἀλλομένου ὕδατος εἰς ζωὴν αἰώνιον. 13.6.38 Οὐχ ὁμοίως δὲ πᾶς ἀντλεῖ ἀπὸ τῆς πηγῆς τοῦ Ἰακῶβ· εἰ γὰρ ἔπιεν Ἰακῶβ ἐξ αὐτῆς καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ, διψῶσα δὲ καὶ ἡ Σαμαρεῖτις διέρχεται ἐπ' αὐτὴν καὶ ἀντλεῖ, μήποτε καὶ ἄλλως ἔπινεν καὶ ἐπιστημόνως ὁ Ἰακῶβ σὺν τοῖς υἱοῖς· ἄλλως δὲ καὶ ἀπλούστερον καὶ κτηνωδέστερον τὰ θρέμματα αὐτοῦ· ἄλλως δὲ παρὰ τὸν Ἰακῶβ καὶ τοὺς υἱοὺς καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ ἢ Σαμαρεῖτις. 13.6.39 Οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὰς γραφὰς σοφοὶ πίνουσιν ὡς ὁ Ἰακῶβ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ· οἱ δὲ ἀπλούστεροι καὶ ἀκεραιότεροι, οἱ λεγόμενοι «πρὸ βᾶτα Χριστοῦ», πίνουσιν ὡς τὰ θρέμματα τοῦ Ἰακῶβ· οἱ δὲ παρεκδεχόμενοι τὰς γραφὰς καὶ δύσφημά τινα συνιστάντες προφάσει τοῦ νενοηκέσθαι αὐτὰς πίνουσιν ὡς ἢ πρὸ τοῦ πιστεῦσαι εἰς Ἰησοῦν Σαμαρεῖτις ἔπινεν. 13.7.η Λέγει πρὸς αὐτὸν ἢ γυνή· Κύριε, δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ, μηδὲ διέρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν. 13.7.40 Ἦδη δεύτερον «κύριον»

ἀναγορεύει τὸν σωτήρα ἢ Σαμαρεῖτις· πρότερον μὲν ὅτε φησί· «Κύριε, οὔτε ἄντλημα ἔχεις καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶν βαθύ», ὅτε καὶ ἐπιζητεῖ πόθεν ἔχει τὸ ζῶν ὕδωρ, καὶ εἰ μείζων εἶη τοῦ νομιζομένου πατρὸς αὐτῆ Ἰακώβ· νῦν δὲ ὅτε καὶ αἰτεῖ ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ γινομένου πηγῆς ἐν τῷ πίνοντι ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. 13.7.41 Καὶ εἶπερ ἀληθὲς τὸ «Σὺ ἂν ἤτησας αὐτὸν καὶ ἔδωκεν ἂν σοι ὕδωρ ζῶν», δηλὸν ὅτι εἰποῦσα· «Δὸς μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ» ἔλαβεν τὸ ζῶν ὕδωρ, ἵνα μηκέτι ἀπορῆ διψῶσα μηδὲ διέρχεται ἐπὶ τὴν πηγὴν τοῦ Ἰακώβ διὰ τὸ ἀντλεῖν, ἀλλὰ χωρὶς τοῦ ὕδατος τοῦ Ἰακώβ θεωρησάτω τὴν ἀλήθειαν ἀγγελικῶς καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον δυνηθῆ. Οὐδὲ γὰρ οἱ ἄγγελοι δεόνται τῆς τοῦ Ἰακώβ πηγῆς, ἵνα πῖωσιν, ἀλλ' ἕκαστος ἐν ἑαυτῷ ἔχει πηγὴν ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον γεγεννημένην καὶ ἀποκαλυφθεῖσαν ἀπὸ αὐτοῦ τοῦ λόγου καὶ αὐτῆς τῆς σοφίας. 13.7.42 Οὐ δυνατὸν μέντοι γε τὸ ἕτερον παρὰ τὸ ἐκ τῆς πηγῆς τοῦ Ἰακώβ ὕδωρ χωρῆσαι τὸ ὑπὸ τοῦ λόγου διδόμενον μὴ ἐπιμελέστατα ἀσχοληθέντα ἐκ τοῦ διψᾶν περὶ τὸ διέρχεσθαι καὶ ἀντλεῖν ἐντεῦθεν· ὥστε κατὰ τοῦτο πολλὰ ἐνδεῖν τοῖς πολλοῖς μὴ ἐπιπλεῖον ἐγγεγυμνασμένοις τῷ ἀντλεῖν ἀπὸ τῆς τοῦ Ἰακώβ πηγῆς. 13.8.n Λέγει αὐτῆ· Ὑπαγε φώνησόν σου τὸν ἄνδρα καὶ ἔλθε ἐνθάδε. Ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ καὶ εἶπεν· Οὐκ ἔχω ἄνδρα. 13.8.43 Ἐλέγομεν καὶ ἐν τοῖς ἀνωτέρω τὸν ἄρχοντα τῆς ψυχῆς νόμον, ὃ ἕκαστος ὑπέταξεν ἑαυτόν, τοῦτον εἶναι τὸν ἄνδρα. Νῦν δὲ καὶ τοῦ ἀποστόλου ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς εἰς τοῦτο μαρτύριον παραθησόμεθα λέγοντος· «Ἡ ἀγνοεῖτε, ἀδελφοί-γινώσκουσιν γὰρ νόμον λαλῶ- ὅτι ὁ νόμος κυριεύει τοῦ ἀνθρώπου, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῆ;» τίς δὴ ζῆ; ἀπὸ κοινοῦ λαμβανόντων ἡμῶν τὸν νόμον, ὁ νόμος. 13.8.44 Εἶτ' εὐθέως φησὶν· «Ἡ γὰρ ὑπανδρος γυνὴ τῷ ζῶντι ἀνδρὶ δέδεται νόμῳ», ὡς εἰ ἔλεγεν «ζῶντι ἀνδρὶ, ὅστις ἀνὴρ νόμος ἐστίν.» 13.8.45 Εἶτα πάλιν φησὶν· «Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, κατήργηται ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ ἀνδρός·» οἶονεὶ γυνὴ κατήργηται ἀποθανόντος τοῦ νόμου καὶ οὐκέτι τὰ τῆς γυναικὸς ὡς πρὸς ἄνδρα ἐνεργεῖ. 13.8.46 Εἶτα λέγει· «Ἄρ' οὖν ζῶντος τοῦ ἀνδρός μοιχαλὶς χρηματίζει ἐὰν γένηται ἀνδρὶ ἐτέρῳ· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ἀπὸ τοῦ νόμου, τοῦ μὴ εἶναι αὐτὴν μοιχαλίδα γενομένην ἀνδρὶ ἐτέρῳ.» 13.8.47 Ἀπέθανεν δὲ ὁ νόμος κατὰ τὸ γράμμα, καὶ οὐκ ἔστιν ἡ ψυχὴ μοιχαλὶς γενομένη ἀνδρὶ ἐτέρῳ, τῷ νόμῳ τῷ κατὰ τὸ πνεῦμα· ἀποθανόντος δὲ τοῦ ἀνδρός τῆ γυναικὶ ἀποτεθη κέναι πῶς ἂν λέγοιτο καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρὶ, ὥστε οὕτως ἡμᾶς ἐκλαμβάνειν τὸ «Ὡστε, ἀδελφοί μου, καὶ ὑμεῖς ἐθανατώθητε τῷ νόμῳ διὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, εἰς τὸ γενέσθαι ὑμᾶς ἐτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἐγερθέντι ἵνα καρποφορήσωμεν τῷ θεῷ.» 13.8.48 Εἰ τοίνυν νόμος ἐστὶν ὁ ἀνὴρ, καὶ ἡ Σαμαρεῖτις ἔχει τινὰ ἄνδρα ὑποτάξασα ἑαυτὴν κατὰ τὴν παρεκδοχὴν τῶν ὑγιαινόντων λόγων νόμῳ τινί, καθ' ὃν βιοῦν ἕκαστος τῶν ἑτεροδόξων θέλει, βούλεται ἐνταῦθα τὴν ἑτερόδοξον ψυχὴν ὁ θεῖος λόγος παρατιθεῖσαν τὸν ἄρχοντα ἑαυτῆς νόμον διελεγχθῆναι, εἰς τὸ καταφρονήσασαν αὐτὴν ὡς οὐ νομίμου ἀνδρός ζητῆσαι ἄνδρα ἕτερον, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὴν ἐτέρῳ, τῷ ἐκ νεκρῶν ἀναστησομένῳ λόγῳ, μὴ ἀνατρεπομένῳ μηδὲ τεθνηξομένῳ, ἀλλ' αἰδίῳ μενοῦντι καὶ βασιλεύοντι πάντας τε τοὺς ἐχθροὺς ὑποτάσσοντι· «Χριστὸς γὰρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει· ὁ γὰρ ἀπέθανεν, τῆ ἁμαρτία ἀπέθανεν ἐφάπαξ· ὁ δὲ ζῆ, ζῆ τῷ θεῷ, ἐν δεξιᾷ ὧν αὐτοῦ, ἕως πάντες οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τεθῶσιν αὐτῷ.» 13.8.49 Ποῦ δὲ ἔδει ἐλεγχθῆναι τὸν νομιζόμενον ἄνδρα τῆς Σαμαρεῖτιδος ὡς οὐκ ἄνδρα ἢ παρὰ τῆ πηγῆ τοῦ Ἰακώβ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ, εἰ μὴ ἄφ' ἑαυτῆς ἢ γυνὴ ἦρνητο τὸν ἄνδρα; διὰ τοῦτο λέγει αὐτῆ ὁ Ἰησοῦς· «Ὑπαγε φώνησόν σου τὸν ἄνδρα καὶ ἔλθε ἐνθάδε.» 13.8.50 Οἶον δὲ ἔχουσα τι ἤδη τοῦ ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον ὕδατος διὰ τὸ εἰρηκέναι· «Δὸς μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ» καὶ ἀψευδεῖν τὸν προεπαγγειλάμενον ὅτι «Σὺ ἂν ἤτησας αὐτὸν καὶ ἔδωκεν σοι ὕδωρ ζῶν», ἀπεκρίθη ἡ γυνὴ, καταγνοῦσα ἑαυτῆς ἐπὶ τῆ κοινωνίᾳ τῆ πρὸς τὸν τοιοῦτον ἄνδρα, καὶ εἶπεν·

«Οὐκ ἔχω ἄνδρα.» 13.9.η Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Καλῶς εἶπας ὅτι Ἄνδρα οὐκ ἔχω· πέντε γὰρ ἄνδρας ἔσχεις, καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἔστιν σου ἀνήρ· τοῦτο ἀληθὲς εἶρηκας. 13.9.51 Οἶμαι πᾶσαν τὴν εἰσαγομένην ψυχὴν εἰς τὴν διὰ τῶν γραφῶν ἐν Χριστῷ θεοσέβειαν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν καὶ σωματικῶν λεγομένων ἀρχομένην, τοὺς πέντε ἄνδρας καθ' ἑκάστην τῶν αἰσθήσεων ἀνδρός τινος γινομένου ἴσχειν· ἐπὶ δὲ μετὰ τὸ ὠμιληκέναι τοῖς αἰσθητοῖς ἀνακῦψαί τις θέλων καὶ προτραπείς ἐπὶ τὰ νοητὰ περιτύχη λόγῳ προφάσει ἄλλη γορίας καὶ πνευματικῶν οὐχ ὑγιαίνοντι, οὗτος μετὰ τοὺς πέντε ἄνδρας ἐτέρῳ προσέρχεται, δούς, ἴν' οὕτως εἶπω, τὸ ἀποστάσιον τοῖς προτέροις πέντε καὶ κρίνων συνοικεῖν τῷ ἔκτῳ. 13.9.52 Καὶ ἕως ἄν γε ἐλθῶν ὁ Ἰησοῦς εἰς συναίσθησιν ἡμᾶς ἀγάγῃ τοῦ τοιοῦτου ἀνδρός, ἐκεῖνῳ σύνεσμεν· ἐλθόντος δὲ τοῦ κυρίου λόγου καὶ διαλεχθέντος ἡμῖν, ἀρνούμενοι ἐκείνῳ τὸν ἄνδρα φαμέν· «Οὐκ ἔχω ἄνδρα·» ὅτε καὶ ἐπαινεῖ ἡμᾶς ὁ κύριος λέγων· «Καλῶς εἶπας ὅτι Οὐκ ἔχω ἄνδρα.» 13.9.53 Τὸ δὲ «Τοῦτο ἀληθὲς εἶρηκας» οἰοῦναι ἐλεγκτικόν ἐστίν, ὡς τῶν προτέρων οὐκ ἀληθῶς ὑπ' αὐτῆς εἰρημένων. Καὶ τάχα οὐκ ἦν ἀληθὲς τὸ «Οὐ συγχρῶνται Ἰουδαῖοι Σαμαρείταις.» 13.9.54 Αὐτὸς γοῦν ὁ Ἰησοῦς, ὡς ἐν τοῖς πρὸ τούτων εἰρήκαμεν, συγχρῆται Σαμαρείταις ἵνα καὶ αὐτοὺς ὠφελήσῃ. 13.9.55 Οὐκ ἀληθὲς δὲ καὶ τὸ «Οὔτε ἄντλημα ἔχεις καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶ βαθύ.» 13.9.56 Τάχα δὲ οὐκ ἀληθὲς καὶ τὸ «Ἰακώβ ἐκ τοῦ φρέατος ἔπιεν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ·» εἰ γὰρ οὐχ ὁμοίως ἔπιεν τῇ Σαμαρείτιδι ὁ Ἰακώβ καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ, οἶεται δὲ ἡ Σαμαρείτις τὸ ὅμοιον καὶ ταῦτόν πάντῃ ποτὸν πεπωκέναι τῷ Ἰακώβ καὶ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ καὶ τοῖς θρέμμασιν αὐτοῦ, δηλὸν ὅτι ψεύδεται. 13.10.57 Ἰδωμεν δὲ καὶ τὰ Ἡρακλέωνος εἰς τοὺς τόπους, ὅστις φησὶν ἄτονον καὶ πρόσκαιρον καὶ ἐπιλείπουσαν ἐκείνην γεγονέναι τὴν ζωὴν καὶ τὴν κατ' αὐτὴν δόξαν· κοσμικὴ γάρ, φησὶν, ἦν· καὶ οἶεται τοῦ κοσμικῆν αὐτὴν εἶναι ἀπὸ δεῖξιν φέρειν ἐκ τοῦ τὰ θρέμματα τοῦ Ἰακώβ ἐξ αὐτῆς πεπωκέναι. 13.10.58 Καὶ εἰ μὲν ἄτονον καὶ πρόσκαιρον καὶ ἐπιλείπουσαν ἐλάμβανεν τὴν ἐκ μέρους γνῶσιν, ἦτοι τὴν ἀπὸ τῶν γραφῶν συγκρίσει τῶν ἀρρήτων ῥημάτων, «ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι», <ἦ> πᾶσαν τὴν νῦν «δι' ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος» γινομένην γνῶσιν καταργουμένην, ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, οὐκ ἂν αὐτὸ ἐνεκαλέσαμεν· εἰ δὲ ὑπὲρ τοῦ διαβάλλειν τὰ παλαιὰ τοῦτο ποιεῖ, ἐγκλητέος ἂν εἴη. 13.10.59 Ὁ δὲ δίδωσιν ὕδωρ ὁ σωτήρ φησὶν εἶναι ἐκ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, οὐ ψευδόμενος. 13.10.60 Καὶ εἰς τὸ «Οὐ μὴ διψήσῃ δὲ εἰς τὸν αἰῶνα» ἀποδέδωκεν αὐταῖς λέξεις οὕτως· «αἰώνιος γὰρ ἡ ζωὴ αὐτοῦ καὶ μηδέποτε φθειρομένη, ὡς καὶ ἡ πρώτη ἢ ἐκ τοῦ φρέατος, ἀλλὰ μένουσα· ἀναφαίρετος γὰρ ἡ χάρις καὶ ἡ δωρεὰ τοῦ σωτήρος ἡμῶν καὶ μὴ ἀναλισκομένη μηδὲ φθειρομένη ἐν τῷ μετέχοντι αὐτῆς.» 13.10.61 Φθειρομένην δὲ τὴν πρώτην διδοῦς εἶναι ζωὴν, εἰ μὲν τὴν κατὰ τὸ γράμμα ἔλεγεν, ζητῶν τὴν περιαιρέσει τοῦ καλύμματος γινομένην κατὰ τὸ πνεῦμα καὶ εὐρίσκων, ὑγιῶς ἂν ἔλεγεν· εἰ δὲ πάντῃ φθορὰν κατηγορεῖ τῶν παλαιῶν, δηλὸν ὅτι τοῦτο ποιεῖ ὡς μὴ ὁρῶν τὰ ἀγαθὰ τῶν μελλόντων ἔχειν ἐκεῖνα τὴν σκιάν. 13.10.62 Οὐκ ἀπιθάνως δὲ τὸ «ἀλλομένου» διηγῆσατο καὶ τοὺς μεταλαμβάνοντας τοῦ ἄνωθεν ἐπιχορηγομένου πλουσίως καὶ αὐτοὺς ἐκβλύσαι εἰς τὴν ἐτέρων αἰώνιον ζωὴν τὰ ἐπιχορηγημένα αὐτοῖς. 13.10.63 Ἀλλὰ καὶ ἐπαινεῖ τὴν Σαμαρεῖτιν ὡσὰν ἐνδειξαμένην τὴν ἀδιάκριτον καὶ κατάλληλον τῇ φύσει ἑαυτῆς πίστιν, μὴ διακριθεῖσαν ἐφ' οἷς ἔλεγεν αὐτῇ. 13.10.64 Εἰ μὲν οὖν τὴν προαίρεσιν ἀπεδέχετο, μηδὲν περὶ φύσεως αἰνιττόμενος ὡς διαφερούσης, καὶ ἡμεῖς ἂν συγκατεθέμεθα· εἰ δὲ τῇ φυσικῇ κατασκευῇ ἀναφέρει τὴν τῆς συγκαταθέσεως αἰτίαν, ὡς οὐ πᾶσιν ταύτης παρουσίας, ἀνατρεπτέον αὐτοῦ τὸν λόγον. 13.10.65 Οὐκ οἶδα δὲ πῶς ὁ Ἡρακλέων τὸ μὴ γεγραμμένον ἐκλαβὼν φησὶ πρὸς τὸ «Δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ» ὡς ἄρα βραχεὰ διανυχθεῖσα ὑπὸ τοῦ λόγου ἐμίσησεν λοιπὸν καὶ τὸν τόπον ἐκεῖνου τοῦ λεγομένου

ζώντος ὕδατος. 13.10.66 Ἔτι δὲ καὶ πρὸς τὸ «Δός μοι τοῦτο τὸ ὕδωρ, ἵνα μὴ διψῶ μηδὲ διέρχωμαι ἐνθάδε ἀντλεῖν», φησὶν ὅτι Ταῦτα λέγει ἡ γυνὴ ἐμφαίνουσα τὸ ἐπίμοχθον καὶ δυσπόριστον καὶ ἄτροφον ἐκείνου τοῦ ὕδατος. Πόθεν γὰρ δεικνύναι ἔχει ἄτρο φον εἶναι τὸ τοῦ Ἰακώβ ὕδωρ; 13.11.67 Ἔτι δὲ ὁ Ἡρακλέων πρὸς τὸ «Λέγει αὐτῇ» φησί· δῆλον ὅτι τοιοῦτό τι λέγων, «εἰ θέλεις λαβεῖν τοῦτο τὸ ὕδωρ, ὕπαγε φώνησον τὸν ἄνδρα σου»· καὶ οἶεται τῆς Σαμα ρεΐτιδος τὸν λεγόμενον ὑπὸ τοῦ σωτήρος ἄνδρα τὸ πλήρωμα εἶναι αὐτῆς, ἵνα σὺν ἐκείνῳ γενομένη πρὸς τὸν σωτήρα κομίσασθαι παρ' αὐτοῦ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἔνωσησιν καὶ τὴν ἀνάκρασιν τὴν πρὸς τὸ πλήρωμα αὐτῆς δυνηθῇ· οὐ γὰρ περὶ ἀνδρός, φησί, κοσμικοῦ ἔλεγεν αὐτῇ, ἵνα καλέσῃ, ἐπεὶ περ οὐκ ἠγνόει ὅτι οὐκ εἶχεν νόμιμον ἄνδρα. 13.11.68 Προδήλως δὲ ἐνταῦθα βιάζεται, λέγων αὐτῇ τὸν σωτήρα εἰρηκένας· «Φώνησόν σου τὸν ἄνδρα καὶ ἔλθὲ ἐνθάδε», δηλοῦντα τὸν ἀπὸ τοῦ πληρώματος σύζυγον· εἶπερ γὰρ τοῦθ' οὕτως εἶχεν, ἐχρῆν τὸν ἄνδρα καὶ τίνα τρόπον φωνητέον ἔσται αὐτὸν <εἰπεῖν>, ἵνα σὺν αὐτῷ γένηται πρὸς τὸν σωτήρα. 13.11.69 Ἄλλ' ἐπεὶ, ὡς Ἡρακλέων φησί, κατὰ τὸ νοούμενον ἠγνόει τὸν ἴδιον ἄνδρα, κατὰ δὲ τὸ ἀπλοῦν ἠσχύνετο εἰπεῖν ὅτι μοιχόν, οὐχὶ δὲ ἄνδρα εἶχεν, πῶς οὐχὶ μάτην ἔσται προσ τάσσω ὁ λέγων· «Ὑπαγε, φώνησον τὸν ἄνδρα σου, καὶ ἔλθὲ ἐνθάδε»; 13.11.70 Εἶτα πρὸς τοῦτο «Ἀληθὲς εἴρηκας ὅτι ἄνδρα οὐκ ἔχεις» φησὶν· ἐπεὶ ἐν τῷ κόσμῳ οὐκ εἶχεν ἄνδρα ἢ Σαμαρεΐτις ἣν γὰρ αὐτῆς ὁ ἀνὴρ ἐν τῷ αἰῶνι. 13.11.71 Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀνέγνωμεν· «Πέντε ἄνδρας ἔσχες» παρὰ δὲ τῷ Ἡρακλέωνι εὐρομεν· «Ἐξ ἄνδρας ἔσχες.» 13.11.72 Καὶ ἐρμηνεύει γε τὴν ὑλικὴν πᾶσαν κακίαν δηλοῦσθαι διὰ τῶν ἐξ ἀνδρῶν, ἧ συνεπέλεκτο καὶ ἐπλησίαζεν παρὰ λόγον πορνεύουσα καὶ ἐνυβριζομένη καὶ ἀθετουμένη καὶ ἐγκαταλειπομένη ὑπ' αὐτῶν. 13.11.73 Λεκτέον δὲ πρὸς αὐτὸν ὅτι εἶπερ ἐπόρνευεν ἡ πνευματικὴ, ἡμάρτανεν ἡ πνευματικὴ· εἰ δὲ ἡμάρτανεν ἡ πνευματικὴ, δένδρον ἀγαθὸν οὐκ ἦν ἡ πνευματικὴ· κατὰ γὰρ τὸ εὐαγγέλιον· «Οὐ δύναται δένδρον ἀγαθὸν καρποὺς πονηροὺς ἐνεγκεῖν.» 13.11.74 Καὶ δῆλον ὅτι οἴχεται αὐτοῖς τὰ τῆς μυθοποιΐας. Εἰ δὲ ἀδύνατόν ἐστι τὸ ἀγαθὸν δένδρον φέρειν πονηροὺς καρπούς, καὶ ἀγαθὸν δένδρον ἢ Σαμαρεΐτις ἄτε πνευματικὴ τυγχάνουσα, ἀκόλουθον αὐτῷ λέγειν ἔστιν, ὅτι ἦτοι οὐκ ἦν ἁμαρτία ἢ πορνεία αὐτῆς, ἢ οὐκ αὐτὴ ἐπόρνευεν. 13.12.n Λέγει αὐτῷ ἡ γυνὴ· Κύριε, θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ. Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν· καὶ ὑμεῖς λέγετε· Ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου προσκυνοῦν δεῖ. 13.12.75 Τρίτον ἤδη ἡ Σαμαρεΐτις κύριον ἀναγορεύει τὸν σωτήρα ἡμῶν, ὅτε καὶ τελευταῖον ἀναγράφεται τοῦτο πρὸς αὐτὸν εἰρηκένας· πλὴν οὐδέπω οἶεται αὐτὸν εἶναι τῶν προφητῶν κρείττονα οὐδὲ τὸν προφητευθέντα, ἀλλὰ τινὰ προφήτην. 13.12.76 Καὶ ἡ ἑτερόδοξος δὲ γνώμη τῶν περὶ τὰς γραφὰς καλινδουμένων, διελεγχθέντων αὐτῆς τῶν τε προτέρων πέντε ἀνδρῶν καὶ τοῦ μετ' ἐκείνους καταλειφθέντας ὑπ' αὐτῆς δόξαντος εἶναι ἀνδρός, τὸν ἐλέγξαντα λόγον οὐ δυναμένη ἀρχῆθεν ὃ ἐστὶν ἰδεῖν, προφήτην εἶναι φησὶν, οἶονεὶ θεῖόν τινα καὶ ἔχοντά τι τοῦ ἀνθρωπίνου κρείττον, οὐ μὴν τοσοῦτον ὅσον ἦν. Διόπερ φησὶν οἶονεὶ ἀναβλέψασά πως καὶ ἐν θεωρίᾳ νομίσασα γεγονέναι· «Θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ.» 13.12.77 Εἰς τοῦτο «Οἱ πατέρες ἡμῶν» καὶ τὰ ἐξῆς ἰστέον τὴν Σαμαρεϊτῶν πρὸς Ἰουδαίους διάστασιν περὶ τοῦ νομιζομένου αὐτοῖς ἀγίου τόπου· οἱ μὲν γὰρ Σαμαρεῖς τὸ καλοῦ μενον Γαριζεῖν ὄρος ἅγιον νομίζοντες ἐν αὐτῷ προσκυνοῦσιν τῷ θεῷ, οὐ μέμνηται Μωσῆς ἐν τῷ Δευτερονομίῳ οὕτως λέγων· «Καὶ ἐνετείλατο Μωσῆς τῷ λαῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ λέγων· Οὗτοι στήσονται εὐλογεῖν τὸν λαὸν ἐν ὄρει Γαριζεῖν διαβάντες τὸν Ἰορδάνην· Συμεὼν, Λευΐ, Ἰούδας, Ἰσάχαρ, Ἰωσήφ καὶ Βενιαμῖν· καὶ οὗτοι στήσονται ἐπὶ τῆς κατάρας ἐν ὄρει Γαιβάλ· Ῥουβὴν, Γὰδ καὶ Ἀσήρ, Ζαβουλὼν, Δὰν καὶ Νεφθαλεῖμ.» 13.12.78 Οἱ δὲ Ἰουδαῖοι τὸ Σιών θεῖόν τι νενομικότες καὶ οἰκεῖον τοῦ θεοῦ ἐκείνον οἶονται εἶναι τὸν ἐκλελεγμένον ὑπὸ τοῦ πατρὸς τῶν ὄλων

τόπον, καὶ διὰ τοῦτο ἐν αὐτῷ ᾠκοδομηθῆσθαι τὸν ναὸν ὑπὸ τοῦ Σολομῶνος λέγουσιν καὶ πᾶσαν τὴν λευϊτικὴν καὶ ἱερατικὴν λατρείαν ἐκεῖ ἐπιτελεῖσθαι. 13.12.79 Ἀκολουθῶς δὲ ταύταις ἐκάτερον ἕθνος ταῖς ὑπολήψεσιν νενόμικεν τοὺς πατέρας ἐν τῷδε ἢ τῷδε ὄρει προσκεκυνηκέναι τῷ θεῷ. 13.13.80 Καὶ εἴ ποτε δὲ μέχρι τοῦ δεῦρο συγκαταβαίνοιεν ἀλλήλοις εἰς λόγον Σαμαρεῖς καὶ Ἰουδαῖοι, ἐκάτερος πρὸς τὸν λοιπὸν ἐπαπορήσει, καὶ ἐρεῖ γε ὁ Σαμαρεὺς τῷ Ἰουδαίῳ τὸν τῆς ἐνθάδε ἀναγεγραμμένον γυναικὸς λόγον· «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν», δεικνὺς τὸ Γαριζεῖν, «ὕμεις δὲ λέγετε ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστὶν ὁ τόπος ὅπου προσκυνεῖν δεῖ.» 13.13.81 Ἄλλ' ἐπεὶ Ἰουδαῖοι μὲν-ἀπ' 13.13.81 αὐτῶν γὰρ ἡ σωτηρία-εἰκόνες εἰσὶν τῶν τοὺς ὑγιαίνοντας φρονούντων λόγους, Σαμαρεῖς δὲ τῶν ἑτεροδόξων, ἀκολουθῶς τὸ μὲν Γαριζεῖν θεοποιοῦσιν οἱ Σαμαρεῖς, ὅπερ ἐρμηνεύεται «διατομὴ ἢ διαίρεσις»-καὶ τῆς κατὰ τὴν ἱστορίαν διατομῆς καὶ διαιρέσεως τῶν δέκα φυλῶν διατετμημένων ἀπὸ τῶν λοιπῶν δύο γεγεννημένης κατὰ τοὺς τοῦ Ἱεροβοὰμ χρόνους, ὃς καὶ αὐτὸς ἐρμηνεύεται «δικασμὸς λαοῦ»-. Ἰουδαῖοι δὲ τὸ Σιών, ὅπερ ἐστὶν «σκοπευτήριον». Εἰκὸς δὲ τινα ἐπαπορήσειν διὰ τί αἱ παρὰ Μωσεῖ εὐλογίαι ἐπὶ τοῦ Γαριζεῖν γίνονται. 13.13.82 Λεκτέον δὲ καὶ πρὸς τοῦτο ὅτι, ἐπεὶ περ σημαίνει ἡ Γαριζεῖν φωνὴ τὴν διατομὴν καὶ τὴν διαίρεσιν, τὸ μὲν τῆς διατομῆς σημαινόμενον ληπτέον, ὅτε σχίζεται ὁ λαὸς ὑπὸ τοῦ Ἱεροβοὰμ καὶ οἰκεῖ τὴν Σαμάρειαν ὁ βασιλεὺς· τὸ δὲ τῆς διαιρέσεως ἐπὶ τῆς εὐλογίας, τῶν σοφῶν τῆς διαιρέσεως τεταγμένως χρωμένων ἐφ' ἐκάστου τῶν προβλημάτων, ἧτις ἐστὶν ἀναγκαῖα πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας κατανόησιν. 13.13.83 Ὅσον μὲν οὖν οὐδέπω ἐλήλυθεν ἡ ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένη ὥρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσουσιν τῷ πατρί, φευκτέον τὸ τῶν Σαμαρειτῶν ὄρος, καὶ ἐν Σιών, ὅπου ἐστὶν τὰ Ἱεροσόλυμα, προσκυνήσει τῷ θεῷ, ἅπερ Ἱεροσόλυμα πόλις εἶναι λέγεται ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ μεγάλου βασιλέως. 13.13.84 Τίς δ' ἂν εἴη ἡ πόλις τοῦ μεγάλου βασιλέως, τὰ ἀληθινὰ Ἱεροσόλυμα, ἢ ἡ ἐκκλησία ἐκ λίθων ᾠκοδομημένη ζώντων, ἔνθα ἱερά τευμα ἅγιον, πνευματικαὶ θυσίαι προσφέρονται τῷ θεῷ ὑπὸ τῶν πνευματικῶν καὶ τὸν πνευματικὸν νενοηκότων νόμον; 13.13.85 Ἐπὶ δὲ ἐνστί τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, τότε οὐχ ἡγητέον τὴν ἀληθινὴν προσκύνησιν καὶ τελείαν θεοσέβειαν τελεῖσθαι ἐν Ἱεροσολύμοις ἔτι, ὅταν τις γένηται μηδαμῶς ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν πνεύματι, καὶ μηδαμῶς ἔτι ἐν τύπῳ ἀλλὰ πᾶς ἐν ἀληθείᾳ, τοιοῦτος κατεσκευασμένος ὥστε ἐξομοιοῦσθαι αὐτὸν οἷς ζητεῖ προσκυνηταῖς ὁ θεός. 13.14.86 Δίς δὲ τὸ «Ἐρχεται ὥρα» γέγραπται, καὶ κατὰ μὲν τὸ πρῶτον οὐ πρόσκειται «Καὶ νῦν ἐστίν», κατὰ δὲ τὸ δεύτερον φησὶν ὁ εὐαγγελιστής· «Ἄλλ' ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστίν.» 13.14.87 Καὶ οἷμαί γε τὸ μὲν πρότερον δηλοῦν τὴν ἔξω σωματικὴν προσκύνησιν ἐνστησομένην κατὰ τὴν τελειότητα· τὸ δὲ δεύτερον τὴν τῶν ἐν βίῳ τούτῳ ὡς ἐνδέχεται κατὰ ἀνθρωπίνην φύσιν προκόπτειν τελειουμένων. 13.14.88 Ἐξεστίν οὖν καὶ ἐν τῷ πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνεῖν τῷ πατρί ὅτε οὐ μόνον «ἔρχεται ὥρα» ἀλλὰ «καὶ νῦν ἐστίν», κἂν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις διὰ τοὺς ἐπὶ τοσοῦτον μόνον φθάνοντας τυγχάνειν νομιζόμεθα. 13.14.89 Ὅτε γοῦν γέγραπται· «Ἐρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστίν», οὐκέτι λέγεται τὸ «Οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί», ὥπερ εἴρηται, ὅπου τὸ «Ἐρχεται ὥρα» χωρὶς τοῦ «Νῦν ἐστίν» ἀναγέγραπται. 13.14.90 Ἔτι μέντοι γε ὁμοίαν ψευδοδοξίαν τῆς ἐπὶ τοῦ νομιζομένου φρέατος εἰρημένη ἔχει ἡ Σαμαρεῖτις ταῦτα λέγουσα. Ἐκεῖ τε γὰρ «Μὴ σύ», φησί, «μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἰακώβ, ὃς δέδωκεν ἡμῖν τὸ φρέαρ καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτοῦ ἔπιεν καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ καὶ τὰ θρέμματα αὐτοῦ;» ἐνθάδε δὲ τὸ «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν.» 13.15.91 Ὁ δὲ Ἡρακλέων εἰς τὰ αὐτὰ ῥήματα λέγει εὐσχημόνως ὡμολογηκέναι τὴν Σαμαρεῖτιν τὰ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς αὐτὴν εἰρημένα· προφήτου γὰρ μόνου, φησίν, ἐστὶν εἶδέναι τὰ πάντα· ψευδόμενος

ἐκατέρως· καὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι τὰ τοιαῦτα δύνανται εἰδέναι, καὶ ὁ προφήτης οὐ πάντα οἶδεν· «Ἐκ μέρους γὰρ γινώσκωμεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν», κἂν προφητεύωμεν ἢ γινώσκωμεν. 13.15.92 Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπαινεῖ ὡς πρεπόντως τῇ αὐτῆς φύσει ποιήσασαν τὴν Σαμαρεῖτιν, καὶ μήτε ψευσαμένην μήτε ἀντικρυς ὁμολογήσασαν τὴν ἑαυτῆς ἀσχημοσύνην· πεπεισμένην τέ φησιν αὐτὴν ὅτι προφήτης εἶη, ἐρωτᾶν αὐτὸν ἅμα τὴν αἰτίαν ἐμφαίνουσας δι' ἣν ἐξεπόρνευσεν, ἅτε δι' ἄγνοιαν θεοῦ καὶ τῆς κατὰ τὸν θεὸν λατρείας ἀμελήσασαν καὶ πάντων τῶν κατὰ τὸν βίον αὐτῆ ἀναγκαίων, καὶ ἄλλως αἰετῶν ἐν τῷ βίῳ τυγχάνουσας· οὐ γὰρ ἄν, φησίν, αὐτὴ ἤρχετο ἐπὶ τὸ φρέαρ ἔξω τῆς πόλεως τυγχάνον. 13.15.93 Οὐκ οἶδα δὲ πῶς ἐνόμισεν ἐμφαίνεσθαι τὴν αἰτίαν τοῦ ἐκπεπορνευκέναι, ἢ ἄγνοιαν αἰτίαν γεγενῆσθαι ἐπὶ τῶν πλημμελημάτων καὶ τῆς κατὰ θεὸν λατρείας· ἀλλ' ἔοικεν ταῦτα ὡς ἔτυχεν ἐσχεδιακέναι χωρὶς πάσης πιθανότητος. 13.15.94 Πρὸς τίθησιν τε τούτοις· ὅτι βουλομένη μαθεῖν πῶς καὶ τίνι εὐαρεστήσασα καὶ θεῷ προσκυνήσασα ἀπαλλαγείη τοῦ πορνεύειν λέγει τὸ «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν» καὶ τὸ ἐξῆς. Σφόδρα δὲ ἐστὶν εὐέλεγκτα τὰ εἰρημένα· πόθεν γὰρ ὅτι βούλεται μαθεῖν τίνι εὐαρεστήσασα ἀπαλλαγείη τοῦ πορνεύειν; 13.16.n Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Πίστευέ μοι, γύναι, ὅτι ἔρχεται ὥρα ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί. 13.16.95 Ὅτε ἔδοξεν πιθανώτατα τετηρηκέναι ὁ Ἡρακλέων ἐν τούτοις τὸ ἐπὶ μὲν τῶν προτέρων μὴ εἰρηῆσθαι αὐτῇ· «Πίστευέ μοι, γύναι», νῦν δὲ τοῦτο αὐτῇ προστετάχθαι, τότε ἐπεθόλωσεν τὸ μὴ ἀπίθανον παρατήρημα, εἰπὼν ὅρος μὲν τὸν διάβολον λέγεσθαι ἢ τὸν κόσμον αὐτοῦ, ἐπεὶ μέρος ἐν ὁ διάβολος ὅλης τῆς ὕλης, φησίν, ἦν, ὁ δὲ κόσμος τὸ σύμπαν τῆς κακίας ὅρος, ἔρημον οἰκητήριον θηρίων, ᾧ προσεκύνουν πάντες οἱ πρὸ νόμου καὶ οἱ ἐθνικοί· Ἱεροσόλυμα δὲ τὴν κτίσιν ἢ τὸν κτίστην, ᾧ προσεκύνουν οἱ Ἰουδαῖοι. 13.16.96 Ἀλλὰ καὶ δευτέρως ὅρος μὲν ἐνόμισεν εἶναι τὴν κτίσιν ἢ <οἱ> ἐθνικοί προσεκύνουν· Ἱεροσόλυμα δὲ τὸν κτίστην <ᾧ> οἱ Ἰουδαῖοι ἐλάτρευον. 13.16.97 Ὑμεῖς οὖν, φησίν, οἰονεῖτε οἱ πνευματικοὶ οὔτε τῇ κτίσει οὔτε τῷ δημιουργῷ προσκυνήσετε, ἀλλὰ τῷ πατρὶ τῆς ἀληθείας· καὶ συμπαραλαμβάνει γε, φησίν, αὐτὴν ὡς ἤδη πιστὴν καὶ συναριθμουμένην τοῖς κατὰ ἀλήθειαν προσκυνηταῖς. 13.16.98 Ἀλλ' ἡμεῖς τὴν μὲν ἐν φαντασίᾳ γνωστικῶν λόγων καὶ νομιζομένων ὑψηλῶν ὀνομαζομένην θεοσέβειαν παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις ὑπολαμβάνομεν δηλοῦσθαι διὰ τοῦ «Οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ» τὸν δὲ κανόνα <τὸν> κατὰ τοὺς πολλοὺς τῆς ἐκκλησίας, ὃν καὶ αὐτὸν ὁ τέλειος καὶ ἅγιος ὑπεραναβήσεται θεωρητικώτερον καὶ σαφέστερον καὶ θειότερον προσκυνῶν τῷ πατρὶ διὰ τοῦ «Οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί.» 13.16.99 Ὡσπερ γὰρ—καθὼς ὁμολογήσαιεν ἂν καὶ οἱ Ἰουδαῖοι—οἱ ἄγγελοι οὐκ ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνοῦσιν τῷ πατρὶ, τῷ κρειττόνως παρὰ τὸ ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνεῖν τῷ πατρὶ, οὕτως οἱ ἤδη τῇ διαθέσει τὸ ἰσαγγελοὶ εἶναι ἐσχηκότες οὐδὲ ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσουσιν τῷ πατρὶ, ἀλλὰ βέλτιον ἢ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις, κἂν διὰ τοὺς ἐν Ἱεροσολύμοις συμπεριφέρονται τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις, τοῖς Ἰουδαίοις γινόμενοι Ἰουδαῖοι ἵνα Ἰουδαίους κερδήσωσιν. Ἱεροσόλυμα δὲ μοι νοεῖσθω καθὼς προαποδεδώκαμεν, ὁμοίως δὲ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. 13.16.100 Ὅτε μέντοι γε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις τις προσκυνεῖ, ἐλθούσης τῆς ὥρας προσκυνεῖ μετὰ παρρησίας υἱὸς γεγεννημένος τὸν πατέρα. Διόπερ οὐκ εἴρηται «Οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ θεῷ» ἀλλὰ «Οὔτε ἐν Ἱεροσολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρί». 13.17.n Ὑμεῖς προσκυνεῖτε ὃ οὐκ οἴδατε, ἡμεῖς προσκυνοῦμεν ὃ οἴδαμεν, ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν. 13.17.101 Τὸ «ὕμεῖς», ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει, οἱ Σαμαρεῖς· ὅσον δὲ ἐπὶ τῇ ἀναγωγῇ, οἱ περὶ τὰς γραφὰς ἑτεροδοξοὶ· τὸ δὲ «ἡμεῖς», ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ, οἱ Ἰουδαῖοι· ὅσον δὲ ἐπὶ τῇ ἀλληγορίᾳ, ἐγὼ ὁ λόγος καὶ οἱ κατ' ἐμὲ μεμορφωμένοι, τὴν σωτηρίαν ἔχοντες ἀπὸ τῶν Ἰουδαϊκῶν λόγων· τὸ γὰρ

φανερωθὲν νῦν μυστήριον πεφανέρωται διὰ τε γραφῶν προφητικῶν καὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. 13.17.102 Ὅρα δὲ εἰ μὴ ἰδίως καὶ παρὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ῥητῶν ὁ Ἡρακλέων ἐκδεξάμενος τὸ «ὕμεῖς» ἀντὶ τοῦ «Οἱ Ἰουδαῖοι <καὶ οἱ> ἔθνικοι» διηγήσατο. 13.17.103 Οἶον δὲ ἐστὶν πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν λέγεσθαι· Ὑμεῖς οἱ Ἰουδαῖοι, ἢ πρὸς Σαμαρεῖτιν· Ὑμεῖς οἱ ἔθνικοί; ἀλλ' οὐκ οἶδαςίν γε οἱ ἑτερόδοξοι ὃ προσκυνοῦσιν, ὅτι πλάσμα ἐστὶν καὶ οὐκ ἀλήθεια, καὶ μῦθος καὶ <οὐ> μυστήρια· ὁ δὲ προσκυνῶν τὸν δημιουργόν, μάλιστα κατὰ τὸν ἐν κρυπτῷ Ἰουδαῖον καὶ τοὺς λόγους τοὺς πνευματικούς Ἰουδαϊκούς, οὗτος ὁ οἶδεν προσκυνεῖ. 13.17.104 Πολὺ δὲ ἐστὶν νῦν παρατίθεσθαι τοῦ Ἡρακλέωνος τὰ ῥητά, ἀπὸ τοῦ ἐπιγεγραμμένου «Πέτρου κηρύγματος» παραλαμβανόμενα, καὶ ἴστασθαι πρὸς αὐτὰ ἐξετάζοντας καὶ περὶ τοῦ βιβλίου, πότερον ποτε γνήσιόν ἐστιν ἢ νόθον ἢ μικτόν· διόπερ ἐκόντες ὑπερτιθέμεθα, ταῦτα μόνον ἐπίση μειούμενοι φέρειν αὐτόν, ὡς Πέτρου διδάξαντος, μὴ δεῖν καθ' Ἑλληνας προσκυνεῖν, τὰ τῆς ὕλης πράγματα ἀποδεχομένους καὶ λατρεύοντας ξύλοις καὶ λίθοις, μήτε κατὰ Ἰουδαίους σέβειν τὸ θεῖον, ἐπεὶπερ καὶ αὐτοὶ μόνοι οἰόμενοι ἐπίστασθαι θεὸν ἀγνοοῦσιν αὐτόν, λατρεύοντες ἀγγέλοις καὶ μηνὶ καὶ σελήνῃ. 13.17.105 Ζητητέον μέντοι γε, ὡς πρὸς τὸ ἀληθές, τίνη ἢ σωματικὴ λατρεία ἐγένετο ὑπὸ Ἰουδαίων· ὅτι μὲν γὰρ προκείμενον ἦν αὐτοῖς προσφέρειν τὰς θυσίας τῷ κτίστῃ τοῦ παντός τοῦτο δῆλον. 13.17.106 Ἄξιον δὲ ἰδεῖν τί ἐστὶν τὸ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων γεγραμμένον· «Ἔστρεψεν δὲ ὁ θεὸς καὶ παρέδωκεν αὐτοὺς λατρεύειν τῇ στρατιᾷ τοῦ οὐρανοῦ.» Οὐκ οἶδα δὲ πῶς τοῦ σωτήρος ἄντικρυς φάσκοντος ὅτι «Ἡ σωτηρία ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν» οἱ ἑτερόδοξοι ἀρνοῦνται τὸν θεὸν τοῦ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, τῶν πατέρων τῶν Ἰουδαίων. 13.17.107 Ἔτι δὲ εἰ πληροῖ ὁ σωτὴρ τὸν νόμον καὶ ἵνα πληρωθῇ τὰ ἐν τοῖς προφήταις γεγραμμένα τάδε τινὰ καὶ τάδε γίνεται κατὰ τὴν τοῦ κυρίου ἐπιδημίαν, πῶς οὐ σαφές τίνα τρόπον «ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων» γίνεται; 13.17.108 Ὁ αὐτὸς γὰρ θεὸς Ἰουδαίων καὶ ἔθνῶν, «εἶπερ εἷς θεός, ὃς δικαιώσει περιτομὴν ἐκ πίστεως καὶ ἀκροβυστίαν διὰ τῆς πίστεως». Οὐ γὰρ καταργοῦμεν νόμον διὰ τῆς πίστεως, ἀλλὰ ἰστάνομεν νόμον δι' αὐτῆς. 13.18.n Ἄλλ' ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστὶν, ὅτε οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. 13.18.109 Τοὺς μὴδ' ὅλως ἐπαγγελλομένους προσκυνεῖν τῷ πατρὶ οὐδὲ ὀνομάζεσθαι δεῖ προσκυνητὰς τοῦ θεοῦ· ἀλλὰ πάντων <τῶν> ἐπαγγελλομένων προσκυνεῖν τῷ κτίσαντι, <ἐὰν> οἱ μὲν μηκέτι ὦσιν ἐν σαρκὶ ἀλλ' ἐν πνεύματι, τῷ πνεύματι περιπατεῖν καὶ ἐπιθυμίαν σαρκὸς μὴ ἐπιτελεῖν, οἱ δὲ μὴ ὦσιν ἐν πνεύματι, ἀλλ' ἐν σαρκὶ καὶ κατὰ σάρκα στρατεύονται, τότε λεκτέον ἀληθινούς μὲν προσκυνητὰς τοὺς προσκυνοῦντας τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ μὴ σαρκί, καὶ ἐν ἀληθείᾳ καὶ μὴ τύποις, οὐκ ἀληθινούς δὲ τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας. 13.18.110 Καὶ ὁ γράμματι δὲ τῷ ἀποκτινύντι δεδουλωμένος, πνεύματος δὲ τοῦ ζωοποιούντος μὴ μετελιφῶς μηδὲ τοῖς πνευματικοῖς ἀκολουθῶν τοῦ νόμου, οὗτος ἂν εἴη ὁ μὴ ἀληθινὸς προσκυνητὴς καὶ πνεύματι μὴ προσκυνῶν τῷ πατρὶ· ὁ δ' αὐτὸς οὗτος ὅλος τῶν τύπων καὶ τῶν σωματικῶν ὢν, ὅταν ἐπιτυγχάνειν πάνυ δοκῆ, τότε ἐν τύπῳ καὶ οὐκ ἐν ἀληθείᾳ προσκυνεῖ τῷ θεῷ, διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀληθινὸς δυνάμενος χρηματίζειν προσκυνητῆς. 13.18.111 Τάχα <δὲ> δέδοται ποτε εὐλόγως καὶ τὸν ἀληθινὸν προσκυνητὴν ἐν τῷ πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνοῦντα τυπικὰ τίνα ποιεῖν, ἵνα τοὺς τῷ τύπῳ δεδουλωμένους οἰκονομικώτατα ἐλευθερώσας τῶν τύπων προσαγάγῃ τῇ ἀληθείᾳ, ὡς περ φαίνεται Παῦλος ἐπὶ Τιμοθέου πεποιηκώς, τάχα δὲ καὶ ἐν Κεγ χρεαῖς καὶ Ἱεροσολύμοις, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων γέγραπται. 13.18.112 Τηρητέον δὲ ὅτι οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ οὐ μόνον ἐν μελλούσῃ ὥρα ἀλλὰ καὶ ἐνεστηκυῖα προσκυνοῦσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Ἄλλ' ἐν πνεύματι οἱ προσκυνοῦντες, ὡς εἰλήφασιν προσκυνοῦντες, ἐν ἀραβῶνι πνεύματος ἐπὶ τοῦ

παρόντος προσκυνούσιν, ἐν <παντὶ δὲ τῷ> πνεύματι, ὅτε πᾶν χωρήσουσι τὸ πνεῦμα, προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ. 13.18.113 Εἰ δὲ ὁ βλέπων διὰ κατόπτρου τὸ ἀληθές οὐ βλέπει, ὡς δείκνυται τοῦτο τοῖς κατοπτρικοῖς ὑπὸ τῶν περὶ ταῦτα δεινῶν, βλέπει δὲ Παῦλος καὶ οἱ παραπλήσιοι αὐτῷ διὰ κατόπτρου νῦν, δῆλον ὅτι ὡς βλέπει οὕτω καὶ προσκυνεῖ τῷ θεῷ, καὶ διὰ κατόπτρου προσκυνεῖ τῷ θεῷ· ὅταν δὲ ἔλθῃ ἡ ὥρα ἢ μετὰ τὴν ἐνεστηκυῖαν ἐνστησομένη, τότε ἔσται ἡ προσκύνησις ἐν ἀληθείᾳ τῇ «πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» καὶ οὐκέτι διὰ κατόπτρου θεωρουμένη. 13.19.114 Τὸ μέντοι γε «Ἡμεῖς προσκυνοῦμεν» ὁ Ἡρακλέων οἶεται εἶναι ὁ ἐν αἰῶνι καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἐλθόντες· οὗτοι γάρ, φησὶν, ἤδεσαν τίνι προσκυνοῦσιν κατὰ ἀλήθειαν προσκυνοῦντες. 13.19.115 Ἀλλὰ καὶ τὸ «Ὅτι ἡ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐστίν» <εἰρησθαι> ἐπεὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, φησὶν, ἐγενήθη, ἀλλ' οὐκ ἐν αὐτοῖς—οὐ γὰρ εἰς πάντας αὐτοὺς εὐδόκησεν—καὶ ὅτι ἐξ ἐκείνου τοῦ ἔθνους ἐξήλθεν ἡ σωτηρία καὶ ὁ λόγος εἰς τὴν οἰκουμένην. Κατὰ δὲ τὸ νοούμενον ἐκ τῶν Ἰουδαίων τὴν σωτηρίαν διηγείται γενομένην ἐπεὶ εἰκόνας οὗτοι τῶν ἐν τῷ πληρώματι αὐτῷ εἶναι νομίζονται. 13.19.116 Ἐχρῆν δὲ αὐτὸν καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ ἕκαστον τῶν ἐν τῇ λατρείᾳ δεικνύνααι πῶς ἐστὶν εἰκὼν τῶν ἐν τῷ πληρώματι, εἶγε μὴ μόνον φωνῇ τοῦτο λέγουσιν ἀλλὰ καὶ ἀληθείᾳ φρονοῦσιν αὐτό. 13.19.117 Πρὸς τοῦτοισι τὸ «Ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνεῖσθαι τὸν θεόν» <δι>ηγοῦμενος λέγει, ὅτι οἱ πρότεροι προσκυνηταὶ ἐν σαρκὶ καὶ πλάνῃ προσεκύνουν τῷ μὴ πατρὶ, ὥστε κατ' αὐτὸν πεπλανῆσθαι πάντας τοὺς προσκεκνηκότας τῷ δημιουργῷ. 13.19.118 Καὶ ἐπιφέρει γε ὁ Ἡρακλέων ὅτι ἐλάτρευον τῇ κτίσει, καὶ οὐ τῷ κατ' ἀλήθειαν κτίστη, ὅς ἐστιν Χριστός, εἶγε «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέν.» 13.20.n Καὶ γὰρ ὁ πατήρ τοιοῦτους ζητεῖ τοὺς προσκυνούντας αὐτόν. 13.20.119 Εἰ ζητεῖ ὁ πατήρ, διὰ τοῦ υἱοῦ ζητεῖ τοῦ ἐληλυθότος ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός, οὐστὶνας καθαίρων καὶ παιδεύων τῷ λόγῳ καὶ τοῖς ὑγιέσι δόγμασιν κατασκευάζει ἀληθινούς προσκυνητάς. 13.20.120 Ἀπολωλέναι δὲ φησὶν ὁ Ἡρακλέων ἐν τῇ βαθείᾳ ὕλῃ τῆς πλάνης τὸ οἰκεῖον τῷ πατρὶ, ὅπερ ζητεῖται, ἵνα ὁ πατήρ ὑπὸ τῶν οἰκείων προσκυνῆται. 13.20.121 Εἰ μὲν οὖν ἑώρα τὸν περὶ τῆς ἀπωλείας τῶν προβάτων λόγον καὶ τοῦ ἀποπεσότος τῶν τοῦ πατρὸς υἱοῦ, κἂν ἀπεδεξάμεθα αὐτοῦ τὴν διήγησιν. 13.20.122 Ἐπεὶ δὲ μυθοποιοῦντες οἱ ἀπὸ τῆς γνώμης αὐτοῦ οὐκ οἶδ' ὅ τί ποτε τρανῶς παριστᾶσιν περὶ τῆς ἀπολωλυίας πνευματικῆς φύσεως οὐδὲν σαφὲς διδάσκοντες ἡμᾶς περὶ τῶν πρὸ τῆς ἀπωλείας αὐτῆς χρόνων ἢ αἰώνων—οὐδὲ γὰρ τρανοῦν δύνανται ἑαυτῶν τὸν λόγον—, διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἐκόντες παραπεμψόμεθα, τοσοῦτον ἐπαπορήσαντες. 13.21.n Πνεῦμα ὁ θεός, καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν ἐν πνεύματι 13.21.n καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν. 13.21.123 Πολλῶν πολλὰ περὶ τοῦ θεοῦ ἀποφηναμένων καὶ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, ὥστε τινὰς μὲν εἰρηκέναι καὶ αὐτὸν σωματικῆς φύσεως λεπτομεροῦς καὶ αἰθερώδους, τινὰς δὲ ἀσωμάτου καὶ ἄλλους ὑπερέκεινα οὐσίας πρεσβείας καὶ δυνάμει, ἄξιον ἡμᾶς ἰδεῖν εἰ ἔχομεν ἀφορμὰς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν πρὸς τὸ εἰπεῖν τι περὶ οὐσίας θεοῦ. 13.21.124 Ἐνθάδε μὲν οὖν λέγεται οἰονεῖ οὐσία εἶναι αὐτοῦ τὸ πνεῦμα· «Πνεῦμα γὰρ ὁ θεός»· φησὶν· ἐν δὲ τῷ νόμῳ «πῦρ»· γέγραπται γὰρ «Ὁ θεός ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον»· παρὰ δὲ τῷ Ἰωάννῃ «φῶς»· «Ὁ θεός, γὰρ φησι, φῶς ἐστὶν καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστὶν οὐδεμία.» 13.21.125 Ἐὰν μὲν οὖν ἀπλούστερον τούτων ἀκούσωμεν, μηδὲν πέρα τῆς λέξεως περιεργαζόμενοι, ὥρα ἡμῖν λέγειν σῶμα εἶναι τὸν θεόν· τίνα δὲ ἡμᾶς διαδέχεται ἄτοπα τοῦτο λέγοντας, οὐ τῶν πολλῶν ἐστὶν εἰδένααι· ὀλίγοι γὰρ διειλήφασιν περὶ τῆς τῶν σωμάτων φύσεως, καὶ μάλιστα τῶν ὑπὸ λόγου καὶ προνοίας κατακοσμουμένων· καίτοι τὸ προνοοῦν τῆς αὐτῆς οὐσίας λέγοντες εἶναι τοῖς προνοουμένοις γενικῶς λόγῳ, τέλειον ἀλλ' οἷον τὸ προνοούμενον. Παρεδέξαντο δὲ τὰ ἅπαντα τῶν τῷ λόγῳ αὐτῶν ἄτοπα οἱ θέλοντες εἶναι σῶμα τὸν θεόν, ἅτε μὴ δυνάμενοι ἀντιβλέπειν τοῖς ἐκ λόγου ἐναργῶς

παρισταμένου. 13.21.126 Ταῦτα δέ φημι καθ' ὑπεξαίρεσιν τῶν πέμπτην λεγόντων εἶναι φύσιν σωμάτων παρά τὰ στοιχεῖα. 13.21.127 Εἰ δὲ πᾶν σῶμα ὑλικὸν ἔχει φύσιν τῷ ἰδίῳ λόγῳ ἅποιον τυγχάνουσαν, τρεπτὴν δὲ καὶ ἀλλοιωτὴν καὶ δι' ὄλων μεταβλητὴν καὶ ποιότητος χωροῦσαν, ἃς ἔαν βούληται αὐτῇ περιτιθέσθαι ὁ δημιουργός, ἀνάγκη καὶ τὸν θεὸν ὑλικὸν ὄντα τρεπτὸν εἶναι καὶ ἀλλοιωτὸν καὶ μεταβλητόν. 13.21.128 Καὶ ἐκεῖνοι μὲν οὐκ αἰδοῦνται λέγειν ὅτι καὶ φθαρτός ἐστιν σῶμα ὢν, σῶμα δὲ πνευματικὸν καὶ αἰθερώδες, μάλιστα κατὰ τὸ ἡγεμονικὸν αὐτοῦ· φθαρτὸν δὲ ὄντα μὴ φθείρεσθαι τῷ μὴ εἶναι τὸν φθείροντα αὐτὸν λέγουσιν. 13.21.129 Ἡμεῖς δὲ διὰ τὸ μὴ ὄραν τὰς ἀκολουθίας, ἔαν σῶμα αὐτὸν λέγωμεν καὶ διὰ τὴν γραφὴν τοιοῦτόν τι σῶμα, πνεῦμα καὶ πῦρ καταναλίσκον καὶ φῶς, τὸ ἀναγκαίως ἐπόμενον τούτοις μὴ παραδεχόμενοι ἀσημονήσομεν ὡς ἡλίθιοι καὶ παρά τὰ ἐναργῆ λέγοντες· πᾶν γὰρ πῦρ τροφῆς δεόμενον φθαρτόν ἐστιν, καὶ πᾶν πνεῦμα, εἰ ἀπλούστερον ἐκλαμβάνομεν τὸ πνεῦμα, σῶμα τυγχάνον ἐπιδέχεται ὅσον ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ φύσει τὴν εἰς τὸ παχύτερον μεταβολήν. 13.21.130 Ὡρα οὖν ἐν τούτοις ἦτοι τηροῦντας τὰς λέξεις τὰ τοσαῦτα ἄτοπα παραδέξασθαι καὶ δύσφημα περὶ τοῦ θεοῦ, ἢ ἐφοδεῦσαι, ὡς περὶ καὶ ἐπὶ ἄλλων πλειόνων ποιούμεν, καὶ ἐξετάσαι τί δύναται δηλοῦσθαι ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι πνεῦμα ἢ πῦρ ἢ φῶς εἶναι τὸν θεόν. 13.22.131 Καὶ πρῶτον λεκτέον, ὅτι ὡς περὶ ὀφθαλμοὺς καὶ βλέφαρα καὶ ὤτα, χεῖράς τε καὶ βραχίονας καὶ πόδας εὐρίσκοντες γεγραμμένα τοῦ θεοῦ, ἔτι δὲ καὶ πτέρυγας, μεταλαμβάνομεν εἰς ἀλληγορίαν τὰ γεγραμμένα, καταφρονοῦντες τῶν μορφῆν ἀνθρώπων παραπλήσιον περιτιθέντων τῷ θεῷ καὶ εὐλόγως γε τοῦτο πράττομεν, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν εἰρημένων ὀνομάτων τὸ ἀκόλουθον ἡμῖν ποιητέον· καὶ δηλὸν γε ἀπὸ τοῦ φαινομένου ἡμῖν πρακτικώτερον· «Φῶς γάρ ἐστιν ὁ θεός», κατὰ τὸν Ἰωάννην, «καὶ σκοτία οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ οὐδεμία.» 13.22.132 Πῶς δὲ φῶς αὐτὸν νοητέον κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν συνετώτερον ἐπισκεψώμεθα· διχῶς γὰρ τὸ «φῶς» ὄνομα ζεταί, σωματικόν τε καὶ πνευματικόν, ὅπερ ἐστὶ νοητὸν καὶ ὡς μὲν αἰ γραφαὶ ἂν λέγοιεν ἀόρατον, ὡς δ' ἂν Ἕλληνες ὀνομάσαιεν ἀσώματον. 13.22.133 Καὶ τοῦ γε σωματικοῦ παράδειγμα ὁμολογούμενον τοῖς τὴν ἱστορίαν παραδεχομένοις τὸ «Πᾶσιν δὲ τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ἦν φῶς ἐν πᾶσιν οἷς κατεγίνοντο»· τοῦ δὲ νοητοῦ καὶ πνευματικοῦ ἔν τινι τῶν δώδεκα· «Σπείρατε ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, τρυγήσατε εἰς καρπὸν ζωῆς, φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως.» 13.22.134 Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ «σκότος» κατ' ἀναλογίαν διχῶς λεχθήσεται. Καὶ τοῦ μὲν κοινότερον λεγομένου παράδειγμα· «Καὶ ἐκάλεσεν ὁ θεὸς τὸ φῶς ἡμέραν, καὶ τὸ σκότος ἐκάλεσεν νύκτα»· τοῦ δὲ νοητοῦ· «Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει * * καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς.» 13.23.135 Τούτων οὕτως ἐχόντων ἄξιον ἰδεῖν, τί ἀρμόζει νοεῖν ἡμᾶς περὶ θεοῦ λεγομένου φῶς, ἐν ᾧ οὐδεμία ἐστὶν σκοτία. Ἄρα γὰρ <τοὺς> σωματικούς ὀφθαλμοὺς ὁ θεὸς φωτίζειν φῶς ἐστὶν ἢ τοὺς νοητούς, περὶ ὧν καὶ ὁ προφήτης φησὶ· «Φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον»; 13.23.136 Νομίζω δὲ προφανὲς παντὶ τῷ εἶναι ὅτι οὐκ ἂν τὸ τοῦ ἡλίου ἔργον ποιεῖν λέγοιμεν τὸν θεόν, ἐτέρῳ παραχωροῦντα φωτίζειν τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν μὴ ὑπνωσομένων εἰς θάνατον· οὐκοῦν φωτίζει ὁ θεὸς τὸν νοῦν ὧν κρίνει ἀξίους εἶναι τοῦ οἰκείου φωτισμοῦ. 13.23.137 Εἰ δὲ νοῦ ἐστὶν φωτιστικὸς κατὰ τὸ λεγόμενον· «Κύριος φωτισμός μου»· ἀνάγκη αὐτὸν νοητὸν τυγχάνοντα καὶ ἀόρατον καὶ ἀσώματον τούτου ἡμᾶς αὐτὸν ὑπολαμβάνειν φῶς. 13.23.138 * * * μήποτε καὶ πῦρ καταναλίσκον ὁμῶς ὁμῶς * * * σωματικὸν * * ἀναλωτικὸν εἶναι δοκεῖ, οἷον ξύλων καὶ χόρτου καὶ καλάμης· εἰ δὲ <νοητὰ ἐστὶ> ξύλα καὶ χόρτος <καὶ> καλάμη, μήποτε τὸ ἀναλωτικὸν τῆς τοιαύτης ὕλης πῦρ ὁ θεὸς ἐστὶν ἡμῶν, πῦρ λεγόμενος εἶναι καταναλίσκον· καὶ πρέπον γε τῷ κυρίῳ ἐστὶν τὸ ἀναλίσκειν τὰ τοιαῦτα καὶ ἐξαφανίζειν τὰ χείρονα, οὗ γίνουμένου ἀλγηδόνας οἶμαι καὶ πόνους γίνεσθαι, οὐκ ἀπὸ τινος σωματικῆς ἐπαφῆς, περὶ τὰ

ήγεμονικά, ἔνθα συνέστη ἡ τοῦ καταναλίσκεσθαι ἀξία οἰκοδομή. 13.23.139 Φῶς οὖν ὀνομάζεται ὁ θεὸς ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ φωτὸς μεταληφθεὶς εἰς ἀόρατον καὶ ἀσώματον φῶς, διὰ τὴν ἐν τῷ φωτίζειν νοητοὺς ὀφθαλμοὺς δύναμιν οὕτω λεγόμενος· πῦρ τε προσαγορεύεται καταναλίσκον, ἀπὸ τοῦ σωματικοῦ πυρὸς καὶ καταναλωτικοῦ τῆς τοιαῦδε ὕλης νοούμενος. 13.23.140 Τοιοῦτόν τί μοι φαίνεται καὶ περὶ τὸ «Πνεῦμα ὁ θεός»· ἐπεὶ γὰρ εἰς τὴν μέσσην καὶ κοινότερον καλουμένην ζωὴν, φυσῶντος τοῦ περὶ ἡμᾶς πνεύματος τὴν καλουμένην σωματικώτερον πνοὴν ζωῆς, ζωοποιούμεθα ἀπὸ τοῦ πνεύματος, ὑπολαμβάνω ἀπ' ἐκείνου εἰληφθαι τὸ πνεῦμα λέγεσθαι τὸν θεὸν πρὸς τὴν ἀληθινὴν ζωὴν ἡμᾶς ἄγοντα· τὸ πνεῦμα γὰρ κατὰ τὴν γραφὴν λέγεται ζωοποιεῖν, φανερόν ὅτι ζωοποίησιν οὐ τὴν μέσσην ἀλλὰ τὴν θειότεραν· καὶ γὰρ τὸ γράμμα ἀποκτέννει καὶ ἐμποιεῖ θάνατον, οὐ τὸν κατὰ τὸν χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸν κατὰ τὸν χωρισμὸν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τοῦ κυρίου † αὐτοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. 13.24.141 Μήποτε δὲ καὶ τὸ «Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσιν» καὶ «Ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς» βέλτιον ἐκληψόμεθα ἀπὸ <τούτου> τοῦ πνεύματος, <εἰ> ὑπολαμβάνοιμεν ὅτι ὁ στερισκόμενος τοῦ θείου πνεύματος χοϊκὸς γίνεται, ἐπιτήδειόν τε ἑαυτὸν ποιήσας πρὸς παραδοχὴν αὐτοῦ καὶ λαβῶν αὐτὸ ἀνακτισθήσεται καὶ <ἀνα κτισθεῖς> σωθήσεται. 13.24.142 Τοιοῦτον δ' ἂν εἶη καὶ εἰ «ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν», ὥστε καὶ τὸ ἐμφύσημα καὶ τὴν πνοὴν τῆς ζωῆς καὶ τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς πνευματικῶς ἀκούειν ἡμᾶς. 13.24.143 Ἐπεὶ δὲ ἡ προειρημένη δύναμις οἰονεὶ οἰκητήριον ἐπιτήδειον εὐροῦσα τὴν τοῦ ἁγίου ψυχὴν ἐπιδίδωσιν ἑαυτὴν τῇ ἐν αὐτῇ, ἴν' οὕτως εἴπω, μονῇ, γεγράφθαι νομιστέον τὸ «Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός.» 13.24.144 Πλείονος μέντοι γε συγγυμνασίας δεόμεθα εἰς τὸ τελειωθέντας ἡμᾶς καὶ τὰ λεγόμενα παρὰ τῷ ἀποστόλῳ αἰσθητῆρια γεγυμνασμένα <ἔχοντας> διακριτικούς γενέσθαι ἀγαθῶν τε καὶ κακῶν, ἀληθῶν τε καὶ ψευδῶν, καὶ θεωρητικούς νοητῶν, ἵνα δυναθῶμεν ἐπιμελέστερον καὶ θεοπρεπέστερον κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον ἀνθρωπίνῃ φύσει νοῆσαι πῶς ἔστιν ὁ θεὸς φῶς καὶ πῦρ καὶ πνεῦμα. 13.24.145 Καὶ ἐν τῇ τρίτῃ δὲ τῶν Βασιλειῶν τὸ γενόμενον πνεῦμα κυρίου πρὸς Ἥλιαν τοιαύδε τινα ὑποβάλλει περὶ θεοῦ· «εἶπεν γάρ· Ἐξελεύσῃ αὖριον καὶ στήσῃ ἔναντι κυρίου ἐν τῷ ὄρει· ἰδοὺ παρελεύσεται κύριος. Καὶ πνεῦμα μέγα κραταιὸν διαλύον ὄρη καὶ συντριβὸν πέτρας ἐνώπιον κυρίου, οὐκ ἐν τῷ πνεύματι κύριος»–ἐν δὲ ἄλλοις εὐρομεν· «ἐν τῷ πνεύματι κυρίου»· –»μετὰ τὸ πνεῦμα συνσεισμός, οὐκ ἐν τῷ συνσεισμῷ κύριος· καὶ μετὰ τὸν συνσεισμὸν πῦρ, οὐκ ἐν τῷ πυρὶ κύριος· καὶ μετὰ τὸ πῦρ φωνὴ αὖρας λεπτῆς»· καὶ τάχα γε ἐν ὅσοις δεήσει γίνεσθαι περὶ τῆς καταλήψεως τοῦ κυρίου δηλοῦται διὰ τούτων, ἅπερ οὐ τοῦ παρόντος ἂν εἶη καιροῦ διηγήσασθαι. 13.24.146 Τίνα δὲ ἔπρεπεν λέγειν ἡμῖν περὶ τοῦ θεοῦ ὅστις ἔστιν, ἢ τὸν υἱόν; «Οὐδεὶς γὰρ ἔγνω τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱός», ἵνα καὶ ἡμεῖς ἀποκαλύπτοντος τοῦ υἱοῦ γινώμεν πῶς πνεῦμά ἐστιν ὁ θεός, καὶ φιλοτιμησώμεθα ἐν πνεύματι τῷ ζωοποιοῦντι καὶ μὴ γράμματι τῷ ἀποκτέννοντι προσκυνεῖν τὸν θεόν, καὶ ἐν ἀληθείᾳ σέβειν αὐτὸν καὶ μηκέτι τύποις μηδὲ σκιαῖς καὶ ὑποδείγμασιν, ὥσπερ οὐδὲ οἱ ἄγγελοι ὑποδείγμασι καὶ σκιᾷ ὥσπερ ἄνθρωποι λατρεύουσιν τῷ θεῷ, ἀλλὰ τοῖς νοητοῖς καὶ ἐπουρανίοις, τὸν κατὰ τὴν τάξιν τοῦ Μελχισεδὲκ ἀρχιερέα ὁδηγὸν ἔχοντες τῆς ὑπὲρ τῶν δεομένων σωτηρίας λατρείας καὶ μυστικῆς καὶ ἀπορρήτου θεωρίας. 13.25.147 Εἰς μέντοι γε τὸ «Πνεῦμα ὁ θεός» ὁ Ἡρακλέων φησὶν· ἄχραντος γὰρ καὶ καθαρὰ καὶ ἀόρατος ἡ θεία φύσις αὐτοῦ. 13.25.148 Οὐκ οἶδα δὲ εἰ ἐδίδαξεν ἡμᾶς ταῦτα ἐπειπὼν πῶς ὁ θεὸς πνεῦμά ἐστιν· τὸ δὲ «τοὺς προσκυνοῦντας ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν» σαφηνίζει νομίζων φησὶν· ἀξίως τοῦ προσκυνουμένου πνευματικῶς, οὐ σαρκικῶς·

καὶ γὰρ αὐτοὶ τῆς αὐτῆς φύσεως ὄντες τῷ πατρὶ πνεῦμά εἰσιν, οἵτινες κατὰ ἀλήθειαν καὶ οὐ κατὰ πλάνην προσκυνοῦσιν, καθὰ καὶ ὁ ἀπόστολος διδάσκει λέγων λογικὴν λατρείαν τὴν τοιαύτην θεοσέβειαν. 13.25.149 Ἐπιστήσωμεν δὲ εἰ μὴ σφόδρα ἔστιν ἀσεβὲς ὁμοουσίους τῇ ἀγεννήτῳ φύσει καὶ παμμακαρίᾳ λέγειν εἶναι τοὺς προσκυνοῦντας ἐν πνεύματι τῷ θεῷ, οὓς πρὸ βραχέος εἶπεν αὐτὸς ὁ Ἡρακλέων ἐκπεπτωκότας, τὴν Σαμαρεῖτιν λέγων πνευματικῆς φύσεως οὕσαν ἐκπεπορνευκέναι. 13.25.150 Ἄλλ' οὐχ ὁρῶσιν <οἱ ταῦτα λέγοντες> ὅτι πᾶν τὸ ὁμοούσιόν ἐστιν> καὶ τῶν αὐτῶν δεκτικόν· εἰ δὲ ἐδέξατο τὸ πορνεῦσαι ἢ πνευματικὴ φύσις, ὁμοούσιος οὕσα * * * ἀνόσια καὶ ἄθεα καὶ ἀσεβῆ ἀκολουθεῖ τῷ λόγῳ τῷ κατ' αὐτοὺς περὶ θεοῦ οὐδὲ φαντασιωθῆναι ἀκίνδυνόν ἐστιν. 13.25.151 Ἄλλ' ἡμεῖς πειθόμενοι τῷ σωτῆρι λέγοντι· «Ὁ πατὴρ ὁ πέμψας με μείζων μου ἐστιν» καὶ διὰ τοῦτο μὴ ἐνεγκόντι μηδὲ τὴν «ἀγαθὸς» προσηγορίαν τὴν κυρίαν καὶ ἀληθῆ καὶ τελείαν παραδέξασθαι αὐτῷ προσφερομένην, ἀλλὰ ἀναφέρωντι <αὐ>τὴν εὐχαρίστως τῷ πατρὶ μετ' ἐπιτιμῆσεως πρὸς τὸν βουλόμενον ὑπερδοξάζειν τὸν υἱόν, πάντων μὲν τῶν γενητῶν ὑπερέχειν οὐ συγκρίσει ἄλλ' ὑπερβαλλούση ὑπεροχῇ φαμέν τὸν σωτῆρα καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὑπερεχόμενον τοσοῦτον ἢ καὶ πλέον ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ὅσῳ ὑπερέχει αὐτὸς καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τῶν λοιπῶν, οὐ τῶν τυχόντων ὄντων. Ὅση γὰρ δοξολογία τοῦ ὑπερέχοντος θρόνων, κυριοτήτων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, πρὸς τούτοις καὶ ἀγίων ἀγγέλων καὶ πνευμάτων καὶ ψυχῶν δικαίων, <τί δεῖ> καὶ λέγειν; 13.25.152 Ἄλλ' ὅμως τῶν τοσοῦτων καὶ τηλι κούτων ὑπερέχων οὐσία καὶ πρεσβεία καὶ δυνάμει καὶ θεῖο τητι-ἔμψυχος γὰρ ἐστὶ λόγος-καὶ σοφία, οὐ συγκρίνεται κατ' οὐδὲν τῷ πατρὶ. 13.25.153 Εἰκὼν γὰρ ἐστὶν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ καὶ ἀπαύγασμα οὐ τοῦ θεοῦ ἀλλὰ τῆς δόξης αὐτοῦ καὶ τοῦ αἰδίου φωτὸς αὐτοῦ, καὶ ἀτμίς οὐ τοῦ πατρὸς ἀλλὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ ἀπόρροια εἰλικρινῆς τῆς παντοκρατορικῆς δόξης αὐτοῦ, καὶ ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ, δι' οὗ ἐσόπτρου Παῦλος καὶ Πέτρος καὶ οἱ παραπλήσιοι αὐτοῖς βλέπουσι τὸν θεὸν λέγοντος· «Ὁ ἐωρακὼς ἐμὲ ἐώρακε τὸν πατέρα τὸν πέμψαντά με.» 13.26.η Λέγει αὐτῷ ἡ γυνή· Οἶδα ὅτι Μεσσίας ἔρχεται ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα. 13.26.154 Ἄξιον ἰδεῖν πῶς ἡ Σαμαρεῖτις, πλεῖον τῆς Πεντατεύχου Μωσέως μὴδὲν προσιεμένη, τὴν παρουσίαν Χριστοῦ ὡς ἀπὸ τοῦ νόμου μόνου κηρυσσομένην προσδοκᾷ. Καὶ εἰκὸς γε ἐκ τῆς εὐλογίας τοῦ Ἰακώβ τῆς πρὸς τὸν Ἰούδαν ἐλπίζειν αὐτοὺς ἔσεσθαι καὶ τὴν ἐπιδημίαν λέγοντος· «Ἰούδα, σὲ αἰνέσασαι οἱ ἀδελφοί σου· αἱ χεῖρές σου ἐπὶ νώτου τῶν ἐχθρῶν σου· προσκυνήσουσίν σοι υἱοὶ τοῦ πατρὸς σου» καὶ μετ' ὀλίγα· «Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ τὰ ἀποκείμενα αὐτῷ, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν.» 13.26.155 Εἰκὸς δὲ καὶ ἐκ τῶν προφητειῶν τοῦ Βαλαάμ τὸ αὐτὸ αὐτοὺς ἐλπίζειν, τῆς τε «Ἐξελεύσεται ἄνθρωπος ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ καὶ κυριεύσει ἐθνῶν πολλῶν, καὶ ὑψωθήσεται ἡ Γῶγ βασιλεία, καὶ αὐξηθήσεται ἡ βασιλεία αὐτοῦ. 13.26.156 Θεὸς ὠδήγησεν αὐτὸν ἐξ Αἰγύπτου, ὡς δόξα μονοκέρωτος αὐτῷ· ἔδεται ἔθνη ἐχθρῶν αὐτοῦ καὶ τὰ πάχη αὐτῶν ἐκμυλεῖ, καὶ ταῖς βολίαις αὐτοῦ κατατοξεύσει ἐχθρόν· καὶ κατακλιθεὶς ἀνεπαύσατο ὡς λέων καὶ ὡς σκύμνος· τίς ἀναστήσει αὐτόν; οἱ εὐλογοῦντές σε εὐλόγηνται, καὶ οἱ καταρῶμενοί σε κεκατήρανται.» 13.26.157 Καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς δὲ φησιν αὐτὸς Βαλαάμ· «Δεῖξω αὐτοῖς, καὶ οὐχὶ νῦν· μακαρίζω, καὶ οὐκ ἐγγίζει. Ἀνατελεῖ ἄστρον ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἀναστήσεται ἄνθρωπος ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ θραύσει τοὺς ἀρχηγούς Μωάβ, καὶ προνομεύσει πάντας τοὺς υἱοὺς Σήθ. Καὶ ἔσται Ἐδὼμ κληρονομία, καὶ ἔσται ἡ κληρονομία Ἡσαῦ ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ ἐποίησεν ἐν ἰσχύϊ. Καὶ ἐξεγερθήσεται ἐξ Ἰακώβ, καὶ ἀπολεῖ σωζόμενον ἐκ πόλεως.» 13.26.158 Ἐπιστήσεις δὲ εἰ καὶ ἡ τοῦ Μωσέως πρὸς Ἰούδαν εὐλογία εἰς Χριστὸν ἀναφέρεσθαι καὶ τοῖς Σαμαρεῦσιν ἂν

συνδοκοίη οὕτως ἔχουσα· «Εἰσάκουσον, κύριε, φωνὴν Ἰούδα, καὶ εἰς τὸν λαὸν αὐτοῦ ἔλθοις ἄν· αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἅμα κρινοῦσιν αὐτῶ, καὶ βοηθὸς ἐκ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ ἔσῃ.» 13.26.159 Ἐπεὶ δὲ αὐχοῦσιν πατριάρχην Σαμαρεῖς τὸν Ἰωσήφ, ἐφίστημι μήποτε τὴν τε τοῦ Ἰακώβ εἰς τὸν Ἰωσήφτινες εὐλογίαν αὐτῶν καὶ τὴν τοῦ Μωσέως ἐκδέξονται λέγεσθαι εἰς τὴν Χριστοῦ παρουσίαν· τῷ δὲ βουλομένῳ ἐξέσται ἀπ' αὐτῆς τῆς γραφῆς λαβεῖν τὰ ῥητά. 13.26.160 Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ σωτὴρ εἰδὼς Μωσέα πολλὰ ἀναγεγραφότα τῆς περὶ Χριστοῦ προφητείας φησὶ τοῖς Ἰουδαίοις· «Εἰ ἐπιστεύετε Μωσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν.» 13.26.161 Τυπικῶς μὲν οὖν καὶ αἰνιγματώδως ἀναφερόμενα εἰς τὸν Χριστὸν τῶν ἀναγεγραμμένων ἐν τῷ νόμῳ πλεῖστα ὅσα ἔστιν εὐρεῖν· γυμνότερα δὲ καὶ σαφέστερα ἐγὼ οὐχ ὀρῶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἄλλα τινὰ παρὰ ταῦτα. Μεσσίας μέντοι γε Ἑβραϊστὶ καλεῖται, ὅπερ οἱ μὲν ἐβδομήκοντα «Χριστὸς» ἡρμήνευσαν· ὁ δὲ Ἀκύλας «Ἡλιμμένος». 13.27.162 Θεωρητέον καὶ τὸ «Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα»· πότερον ἀπὸ παραδόσεως τῆ Σαμαρείτιδι εἴρηται ἢ ἀπὸ τοῦ νόμου; οὐκ ἀγνοητέον μέντοι γε ὅτι ὡσπερ ἀπὸ Ἰουδαίων ἀνέστη ὁ Ἰησοῦς, Χριστὸς εἶναι οὐ μόνον λέγων ἀλλὰ καὶ ἀποδεικνύς· οὕτως ἀπὸ Σαμαρέων Δοσιθέος τις ἀναστὰς ἔφασκεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν προεφητευσμένον χριστόν, ἀφ' οὗ δεῦρο μέχρι εἰσὶν οἱ Δοσιθηνοί, φέροντες καὶ βίβλους τοῦ Δοσιθέου καὶ μύθους τινὰς περὶ αὐτοῦ διηγούμενοι ὡς μὴ γευσασμένου θανάτου ἀλλ' ἐν τῷ βίῳ που τυγχάνοντος. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν λέξιν. 13.27.163 Ἀλλὰ καὶ ἡ ἑτερόδοξος παρὰ τῆ πηγῆ τοῦ Ἰακώβ, φρέατι ὑπ' αὐτῆς εἶναι νομιζομένῳ, γνώμη ὃν ὑπολαμβάνει εἶναι τελειότερον λόγον τοῦτον Χριστὸν ὀνομάζουσα φησιν· «Ὅταν ἔλθῃ ἐκεῖνος, ἀναγγελεῖ ἡμῖν ἅπαντα.» Παρῶν δὲ αὐτῇ ὁ προσδοκώμενος καὶ ἐλπιζόμενός φησι τὸ «Ἐγὼ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι.» 13.27.164 Ὅρα δὲ καὶ τὸν Ἡρακλέωνα τί φησι· λέγει γὰρ ὅτι προσεδέχετο ἡ ἐκκλησία τὸν Χριστὸν καὶ ἐπέπειστο περὶ αὐτοῦ, ὅτι τὰ πάντα μόνος ἐκεῖνος ἐπίσταται. 13.28.n Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Ἐγὼ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι. Καὶ ἐπὶ τούτῳ ἦλθον οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, καὶ ἐθαύμαζον ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει· οὐδεὶς μέντοι γε εἶπεν· Τί ζητεῖς; ἢ· Τί λαλεῖς μετ' αὐτῆς; 13.28.165 Ζητητέον εἴ ποῦ Χριστὸς ἑαυτὸν εὐήγγε λίσαστο, καὶ συγκριτέον ταῦτα ἀλλήλοις ὡσπερ· «Ἐγὼ εἰμι ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑαυτοῦ, καὶ μαρτυρεῖ περὶ ἐμοῦ ὁ πέμψας με πατήρ», καὶ ἔτι τὸ «Εἰ ἐπιστεύετε Μωσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· περὶ γὰρ ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψεν», καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον ἐν τινι τῶν εὐαγγελίων εἴρηται. 13.28.166 Πλὴν ὅσον ἐπὶ τῷ ῥητῷ μανθάνωμεν ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐντεῦθεν ὅτι πρᾶός ἐστιν καὶ ταπεινὸς τῆ καρδία, μὴ ὑπερηφανῶν περὶ τηλικούτων πραγμάτων διαλέγεσθαι ὑδροφόρῳ γυναικὶ διὰ πολλὴν πενίαν ἐξιούσῃ τὴν πόλιν καὶ καμνύσῃ εἰς τὸ ὑδρεύσασθαι. 13.28.167 Θαυμάζουσιν γε καὶ οἱ μαθηταὶ ἐπελθόντες, προτεθεωρηκότες τὸ μέγεθος τῆς ἐν αὐτῷ θεότητος, καὶ θαυμάζουσιν τίνα τρόπον ὁ τηλικούτος μετὰ γυναικὸς ἐλάλει· ἡμεῖς δὲ ὑπὸ ἀλαζονείας καὶ ὑπερηφανίας ἀγόμενοι τοὺς εὐτελεστέρους ὑπερορώμεθά τε ἐπιλανθάνομενοι τοῦ καθ' ἕκαστον ἄνθρωπον εἶναι τὸ «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν.» 13.28.168 Καὶ μὴ μεμνημένοι τοῦ πλάσαντος ἐν κοιλίᾳ καὶ πλάσαντος κατὰ μόνους τὰς καρδίας πάντων ἀνθρώπων καὶ συνιέντος εἰς πάντα τὰ ἔργα αὐτῶν οὐ γινώσκουσαν ὅτι ταπεινῶν ἐστὶ θεὸς καὶ ἐλαττόνων βοηθὸς ἀντιλήπτωρ ἀσθενούντων, ἀφελπισμένων σκεπαστῆς καὶ ἀπεγνωσμένων σωτὴρ. 13.28.169 Οἰονεὶ δὲ καὶ ἀποστόλῳ πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει χρεῖται τῇ γυναικὶ ταύτῃ, ἐπὶ τοσοῦτον ἐξάψας αὐτὴν διὰ τῶν λόγων, ἕως ἀφείσα τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἢ γυνὴ ἀπελθοῦσα εἰς τὴν πόλιν εἶπη τοῖς ἀνθρώποις· «Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέν μοι πάντα ἃ ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;» ὅτε «ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν»· καὶ τῇ τοιαῦδε μὲν μὴ ὕστερον, τότε <δὲ> σαφέστατα ἐμφανίζει

ἑαυτὸν ὁ λόγος, ὡς ἐλθόντας τοὺς μαθητὰς θαυμάζειν εἰ καὶ αὕτη ἠξίωται θῆλῦς τις <καὶ εὐ>εξαπάτητος οὕσα, τυχεῖν τῆς ὁμιλίας πρὸς αὐτὴν τοῦ λόγου. 13.28.170 Πλὴν πειθόμενοι καλῶς ὑπὸ τοῦ λόγου πάντα γίνεσθαι οἱ μαθηταὶ οὐκ ἐπιπλήττουσιν οὐδὲ ἐπαποροῦσιν περὶ τῆς πρὸς τὴν Σαμαρεῖτιν ζητήσεως καὶ τῆς πρὸς αὐτὴν κοινολογίας. 13.28.171 Τάχα δὲ καὶ καταπεπλήγασιν τὴν πολλὴν χρηστότητα τοῦ λόγου συγκαταβαίνοντος ψυχῇ ἔξουθενούσῃ Σιών, καὶ πεποιθυῖα ἐπὶ τὸ ὄρος Σαμαρείας· διόπερ γέγραπται· «Ἐθαύμαζον ὅτι μετὰ γυναικὸς ἐλάλει.» 13.28.172 Καὶ ὁ Ἡρακλέων δὲ φησι πρὸς τὸ «Ἐγὼ εἶμι, ὁ λαλῶν σοι», ὅτι ἐπεὶ ἐπέπειστο ἡ Σαμαρεῖτις περὶ τοῦ Χριστοῦ ὡς ἄρα ἐλθὼν πάντα ἀπαγγελεῖ αὐτῇ, φησὶ «Γίνωσκε ὅτι ἐκεῖνος, ὃν προσδοκᾶς, ἐγὼ εἶμι, ὁ λαλῶν σοι.» Καὶ ὅτε ὠμολόγησεν ἑαυτὸν τὸν προσδοκώμενον ἐληλυθέναι, «ἦλθον, φησίν, οἱ μαθηταὶ πρὸς αὐτόν», δι' οὓς ἐληλύθει εἰς τὴν Σαμάρειαν. Πῶς δὲ διὰ τοὺς μαθητὰς ἐληλύθει εἰς τὴν Σαμάρειαν, οἵτινες καὶ πρότερον αὐτῷ συνῆσαν; 13.29.n Ἀφήκεν οὖν τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἢ γυνὴ καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ λέγει τοῖς ἀνθρώποις· Δεῦτε ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέν μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός; 13.29.173 Οὐ μάτην οἶμαι ἀναγεγραφέναι τὸν εὐαγγελιστὴν καὶ τὰ περὶ τῆς ἀφέσεως τῆς ὑδρίας, ἥντινα ἀφεῖσα ἢ γυνὴ ἀπῆλθεν εἰς τὴν πόλιν· κατὰ μὲν οὖν τὴν λέξιν σπουδῆν ἐμφαίνει πλείονα τῆς Σαμαρείτιδος καταλειπούσης τὴν ὑδρίαν καὶ οὐ τοσοῦτον πεφροντικίας τοῦ σωματικοῦ καὶ ταπεινοτέρου καθήκοντος ὅσον τῆς τῶν πολλῶν ὠφελείας· φιλανθρωπώτατα γὰρ κεκίνηται βουληθεῖσα τοῖς πολίταις εὐαγγελισασθαι τὸν Χριστόν, μαρτυροῦσα αὐτῷ εἰρηκότι αὐτῇ «πάντα ἃ ἐποίησεν». 13.29.174 Καλεῖ δὲ αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἰδεῖν ἄνθρωπον λόγον ἔχοντα μείζονα ἀνθρώπου· τὸ γὰρ ὄρατὸν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ ἄνθρωπος ἦν. Χρὴ οὖν καὶ ἡμᾶς ἐπιλανθανομένους τῶν σωματικωτέρων καὶ ἀφιέντας αὐτὰ σπεύδειν ἐπὶ τὸ μεταδιδόναι ἢς μετελήφαμεν ὠφελείας ἐτέροις· ἐπὶ τοῦτο γὰρ προκαλεῖται ὁ εὐαγγελιστὴς ἔπαινον τοῖς εἰδόσιν ἀναγινώσκειν ἀναγράφων τῆς γυναικός. 13.29.175 Πρὸς μέντοι γε τὴν ἀναγωγὴν σκοπητέον τίς ἢ ὑδρία, ἢ ἀφήσιν παραδεξαμένη πῶς τοὺς Ἰησοῦ λόγους ἢ Σαμαρεῖτις· καὶ τάχα τὸ δοχεῖον τοῦ σεμνοποιουμένου ἐπὶ βαθύτητι ὕδατος, τῆς διδασκαλίας, ὧν ἐφρόνει πρότερον ἐξευτελίζουσα ἀποτίθεται, ἐν τῷ κρείττονι τῆς ὑδρίας λαβοῦσα ἐκ τοῦ ὕδατος τοῦ γενομένου ἤδη ἐν αὐτῇ ἀρχῆς «ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον». 13.29.176 Πῶς γὰρ ἂν τοῦ ὕδατος τούτου μὴ μετεληφῆται φιλανθρωπῶς Χριστόν τοῖς πολίταις ἐκήρυσσεν, θαυμάζουσα αὐτὸν ἀπαγγέλλοντα «πάντα ἃ ἐποίησεν», εἰ μὴ μετελήφει, δι' ὧν ἤκουεν, τοῦ σωτηρίου ὕδατος; 13.29.177 Ῥεβέκκα μέντοι καὶ αὐτὴ ὑδρίαν ἔχουσα ἐπὶ τῶν ὤμων, πρὶν συντελέσαι λαλοῦντα ἐν τῇ διανοίᾳ τὸν παῖδα τοῦ Ἀβραάμ, ἐξεπορεύετο καλῇ τῇ ὄψει παρθένος· ἥτις ἐπεὶ περὶ οὐχ ὁμοίως ἦντλει τῇ Σαμαρεῖτιδι, καταβαίνει ἐπὶ τὴν πηγὴν καὶ πληροῖ τὴν ὑδρίαν, ἀναβάσῃ τε αὐτῇ ἐπιτρέχει εἰς συνάντησιν ὁ τοῦ Ἀβραάμ παῖς καὶ εἶπεν· «Πότισόν με μικρὸν ὕδωρ ἐκ τῆς ὑδρίας σου.» 13.29.178 Ἐπεὶ γὰρ παῖς ἦν τοῦ Ἀβραάμ, ἡγάπα κἂν μικροῦ ὕδατος ἀπὸ τῆς ὑδρίας Ῥεβέκκας λαβεῖν· «Καὶ ἔσπευσεν ἢ Ῥεβέκκα, καὶ καθεῖλεν τὴν ὑδρίαν ἐπὶ τὸν βραχίονα αὐτῆς καὶ ἐπότισεν αὐτόν, ἕως ἐπαύσατο πίνων»· ἐπεὶπερ οὖν ἦν ἐπαινετὴ ἢ τῆς Ῥεβέκκας ὑδρία, οὐ καταλείπεται ὑπ' αὐτῆς, ἢ δὲ τῆς Σαμαρεῖτιδος <οὐκ> οὕσα ὡρᾶ ἔκτη ἀφίεται. 13.30.179 Ἐνθάδε μὲν δὴ τοῖς Σαμαρεῖταις γυνὴ εὐαγγελίζεται τὸν Χριστόν, ἐπὶ τέλει δὲ τῶν εὐαγγελίων καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ σωτῆρος τοῖς ἀποστόλοις ἢ πρὸ πάντων αὐτὸν θεασαμένη γυνὴ διηγεῖται. 13.30.180 Ἄλλ' οὔτε αὕτη ὡς τὸ τέλειον τῆς πίστεως εὐαγγελισαμένη εὐχαριστεῖται ὑπὸ τῶν Σαμαρειτῶν λεγόντων· «Οὐκέτι διὰ τὴν λαλίαν σου πιστεύομεν· αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἶδαμεν ὅτι οὗτός ἐστιν ἄλλοθι ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου»· ἐκείνη τε τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἀφῆς τοῦ Χριστοῦ οὐ πιστεύεται λέγοντος αὐτῇ· «Μὴ μου ἄπτου»· ἔμελλε γὰρ Θωμᾶς ἀκούειν· «Φέρε τὸν

δάκτυλόν σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χεῖράς μου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου.» 13.30.181 Πάντα δὲ ἦν, ἃ ἐποίησεν ἡ γυνή, ἡ πρὸς τοὺς πέντε ἄνδρας κοινωνία καὶ μετ' ἐκείνους ἡ πρὸς τὸν ἕκτον οὐ γνήσιον ἄνδρα συγκατάβασις, ὄντινα ἀρνησαμένη καὶ τὴν ὑδρίαν καταλείπουσα <εἰς> ἕβδομον σεμνῶς ἀναπαύεται, προξενούσα τὴν ὠφέλειαν καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν προτέρων αὐτῆς δογμάτων οἰκοῦσι πόλιν τὴν οἰκοδομήν τῶν οὐχ ὑγιῶν λόγων, τὴν αὐτὴν τῆ γυναικί· οἷς καὶ αἰτία γίνεται ἐξελεῖν τῆς πόλεως καὶ ἐλθεῖν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. 13.30.182 Πάνυ δὲ παρατετηρημένως ἐν τοῖς ἐξῆς οἱ Σαμαρεῖται ἐρωτῶσιν τὸν Ἰησοῦν, οὐχ ἵνα μείνη ἐν τῇ πόλει, ἀλλὰ «παρ' αὐτοῖς», τουτέστιν ἵνα γένηται ἐν τῷ ἡγεμονικῷ αὐτῶν· τάχα γὰρ οὐκ ἦν δυνατόν μείναι αὐτὸν ἐν τῇ πόλει αὐτῶν, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ ἐξῆλθον εὖ ποιοῦντες ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν. 13.30.183 Ὅτι δὲ τοιαῦτά τινα δηλοῦται ἀκριβέστατα, εἰς τὰς ἀναγωγὰς ἀφορμὰς ἡμῖν διδόντος τοῦ εὐαγγελιστοῦ, ἐκ τοῦ τῶν κατακριτέων. 13.30.184 πρότερον μὲν γέγραπται· «Ἐξῆλθον ἐκ τῆς πόλεως καὶ ἤρχοντο πρὸς αὐτόν», καὶ μετ' ὀλίγα· «Ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν τῶν Σαμαρειτῶν διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς μαρτυρούσης ὅτι εἶπέν μοι πάντα, ἃ ἐποίησα· ὡς οὖν ἦλθον πρὸς αὐτόν οἱ Σαμαρεῖται, ἠρώτων αὐτόν μείναι παρ' αὐτοῖς.» 13.30.185 Καὶ πρότερον οὖν ἐκ τῆς πόλεως ἤρχοντο πρὸς αὐτόν, καὶ δεύτερον ἦλθον πρὸς αὐτόν οἱ Σαμαρεῖται, ἔτι ὄντα παρὰ τῇ πηγῇ τοῦ Ἰακώβ-οῦ γὰρ φαίνεται κεκινημένος ἐκεῖθεν-, «καὶ ἠρώτων αὐτόν μείναι παρ' αὐτοῖς»· οὐ γέγραπται δὲ μετὰ τοῦτο, ὅτι εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλ' «Ἐμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας.» 13.30.186 Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς οὐκ εἴρηται «Μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκ τῆς πόλεως» ἀλλὰ «Καὶ ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν»· ὅσον γὰρ ἐπὶ τῷ νοητῷ πᾶσα ἡ οἰκονομία τῆς ὠφελείας τοῖς Σαμαρεῦσιν παρὰ τῇ πηγῇ γεγένηται τοῦ Ἰακώβ. 13.31.187 Ὁ δὲ Ἡρακλέων τὴν ὑδρίαν τὴν δεκτικὴν ζωῆς ὑπολαμβάνει εἶναι διάθεσιν καὶ ἔννοιαν τῆς δυνάμεως τῆς παρὰ τοῦ σωτῆρος, ἦντινα καταλιπούσα, φησί, παρ' αὐτῷ, τουτέστιν ἔχουσα παρὰ τῷ σωτῆρι τὸ τοιοῦτο σκεῦος, ἐν ᾧ ἐληλύθει λαβεῖν τὸ ζῶν ὕδωρ, ὑπέστρεψεν εἰς τὸν κόσμον εὐαγγελιζομένη τῇ κλήσει τὴν Χριστοῦ παρουσίαν· διὰ γὰρ τοῦ πνεύματος καὶ ὑπὸ τοῦ πνεύματος προσάγεται ἡ ψυχὴ τῷ σωτῆρι. 13.31.188 Κατανόησον δὲ εἰ δύναται ἐπαινουμένη τυγχάνειν ἡ ὑδρία αὕτη πάντη ἀφιεμένη· «Ἀφῆκεν, γὰρ φησι, τὴν ὑδρίαν αὐτῆς ἡ γυνή.» Οὐ γὰρ πρόσκειται, ὅτι ἀφῆκεν αὐτὴν παρὰ τῷ σωτῆρι. 13.31.189 Πῶς δὲ καὶ οὐκ ἀπίθανον καταλιπούσαν αὐτὴν τὴν δεκτικὴν τῆς ζωῆς διάθεσιν καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς δυνάμεως τῆς παρὰ τοῦ σωτῆρος καὶ τὸ σκεῦος, ἐν ᾧ ἐληλύθει λαβεῖν τὸ ζῶν ὕδωρ, ἀπεληλυθέναι εἰς τὸν κόσμον χωρὶς τούτων εὐαγγελίσασθαι τῇ κλήσει τὴν Χριστοῦ παρουσίαν; 13.31.190 Πῶς δὲ καὶ ἡ πνευματικὴ μετὰ τοσοῦτους λόγους οὐ πέπεισται σαφῶς περὶ τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ φησι· «Μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;» 13.31.191 Καὶ τὸ «Ἐξῆλθον δὲ ἐκ τῆς πόλεως» διηγήσατο ἀντὶ τοῦ ἐκ τῆς προτέρας αὐτῶν ἀναστροφῆς οὔσης κοσμικῆς· καὶ ἤρχοντο διὰ τῆς πίστεως, φησί, πρὸς τὸν σωτῆρα. 13.31.192 Λεκτέον δὲ πρὸς αὐτόν, πῶς μένει παρ' αὐτοῖς τὰς δύο ἡμέρας; οὐ γὰρ τετήρηκεν, ὃ προπαρεθέμεθα ἡμεῖς περὶ τοῦ <οὐκ> ἐν τῇ πόλει αὐτόν ἀναγεγράφθαι μεμενηκέσαι τὰς δύο ἡμέρας. 13.32.n Ἐν τῷ μεταξὺ ἠρώτων αὐτόν οἱ μαθηταὶ λέγοντες· Ῥαββὶ φάγε. 13.32.193 Μετὰ τὴν περὶ τὸ ποτὸν οἰκονομίαν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς διαφορᾶς τῶν ὑδάτων ἀκόλουθον ἦν καὶ τὰ περὶ τροφῆς ἀναγεγράφθαι. 13.32.194 Ἡ μὲν οὖν Σαμαρεῖτις αἰτουμένη πιεῖν διὰ τῶν ἐπαπορήσεων αὐτῆς οἶονεῖ * * δὲ διὰ τὸν αἰτήσαντα· οὔτε γὰρ εἶχεν δοῦναι τῷ Ἰησοῦ ἄξιον αὐτοῦ πόμα, εἰ κάκεινος ἐν τῷ ἐκείνην αἰτηθεῖσαν ὀρέξει ἐβούλετο εὐεργετῆσαι διὰ τούτου τὴν πιεῖν δεδωκυῖαν. 13.32.195 Ἐπρεπεν ἤδη * * * ἀπὸ τῆς Σαμαρείτιδος. Οἱ δὲ μαθηταὶ * * * ἀπεληλυθόντων εἰς τὴν πόλιν, ἵνα τροφὰς ἀγοράσωσιν, ἦτοι εὐρηκότες ἐπιτηδεῖους τροφὰς παρὰ τοῖς ἑτεροδόξοις,

λόγους τινὰς ἀρμόζοντας, * * * * * αὐτῶ· Φάγε· καιρὸν νομίσαντες ἐπιτήδειον εἶναι αὐτῶ τροφῆς τὸν μεταξὺ τοῦ ἀπεληλυθέναι εἰς τὴν πόλιν τὴν γυναῖκα καὶ τοῦ ἐληλυθέναι πρὸς αὐτὸν τοὺς Σαμαρείτας· ἐπ' οὐδενὸς γὰρ ξένου παρετίθεσαν αὐτῶ τὴν τροφήν ἴσως ἐπιτριβείσης ἂν τῆς Σαμαρείτιδος, εἰ ἑώρα τοὺς μαθητὰς τὰ ἀπὸ τῆς πόλεως αὐτῆς τρόφιμα ἦτοι ὄντα ἢ νομιζόμενα παρατιθέναι βουλομέ νους τῷ διδασκάλῳ. 13.32.196 Ἄλλ' οὐδὲ ἐνώπιον τῶν Σαμαρει τῶν δεόντως ἂν ἐκείνοι ἔλεγον· «Ῥαββὶ φάγε»· χρηζόντων καταλιπεῖν ἑαυτῶν τὴν πόλιν. Διὰ τοῦτο καλῶς πρόσκειται τὸ «Ἐν τῷ μεταξὺ ἠρώτων αὐτὸν οἱ μαθηταὶ λέγοντες· Ῥαββὶ φάγε.» 13.32.197 Διὰ τί δὲ «αὐτὸν ἠρώτων», καὶ οὐχὶ «ἔλεγον αὐτῶ» ἄξιον ἰδεῖν· <ἀπλοῦς>τερον γὰρ <ἂν> ἐγγέγραπτο· «Ἐν δὲ τῷ μεταξὺ ἔλεγον αὐτῶ οἱ μαθηταὶ· Ῥαββὶ φάγε.» 13.32.198 Τὸ δὲ καὶ ἐρωτᾶν ἵνα φάγη καὶ ἰκετεύει<ν αὐτὸν καὶ> δεῖσθαι τάχα τι δηλοῖ πρὸ τῆς ἐξετάσεως, ἐνίοτε δὲ καὶ μετὰ τὴν ἐξετάσιν. Καὶ ὄρα μήποτε εὐλαβοῦμενοι μὴ * * * ὁ λόγος * * * ταῖς οἰκέ<αις> * * ἢ ἰσχυροποιούμενος τροφαῖς, ἐρωτῶσιν αὐτὸν εὕρισκομένας ἐδέσθαι· οἷς γὰρ εὕρισκουν οἱ μαθηταὶ ἀεὶ τρέφειν τὸν λόγον βούλονται, ἵνα ἰσχυροποιού μενος καὶ τονούμενος καὶ δυναμούμενος ἐπιπλεῖον παραμείνη τοῖς αὐτὸν τρέφουσιν, ἀντιτρέφων τοὺς παρατιθέντας αὐτῶ τὰ βρώματα. 13.32.199 Διὰ τοῦτο ἐστηκέναι φησὶν ἐπὶ τὴν θύραν καὶ κρούειν, ἵν' ἐάν τις ἀνοιξῆ τὴν θύραν εἰσέλθῃ πρὸς αὐτὸν καὶ δειπνήσῃ μετ' ἐκείνου, ὥστε ὕστερον δυνηθέντα τὸν δεῖ πνίσαντα ἀντιδειπνισθῆναι ἀπὸ τοῦ δειπνήσαντος λόγον παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ. 13.32.200 Ὁ δὲ Ἡρακλέων φησὶν, ὅτι ἐβούλοντο κοινωνεῖν αὐτῶ ἐξ ὧν ἀγοράσαντες ἀπὸ τῆς Σαμαρείας κεκομῖκει σαν. Ταῦτα δὲ φησὶν ἵνα τινὰ * * * αἱ πέντε μωραὶ παρθένοι * * * ἀπὸ τοῦ νυμφίου. 13.32.201 Πῶς δὲ οἶμαι * * * τὰ αὐτὰ ἔχειν * * λέγονται * * * ταῖς ἀπο κλεισθείσαις μωραῖς παρθένοις ἄξιον ἰδεῖν κατηγορίαν περιέ χοντα τῶν μαθητῶν τοῖς αὐτοῖς κοιμωμένων ταῖς μωραῖς παρθένοις. 13.32.202 Ἔτι δὲ καὶ τὸ ἀνόμοιον τοῦ φωτὸς πρὸς τροφήν, καὶ τοῦ ἐλαίου πρὸς τὰ βρώματα * * * * * σαντας αἰτιάσασθαι τὴν ἐκδοχὴν· ἢ εἶπερ τι ἐδύνατο σαφῆ ποιῆσαι τὸν λόγον, ἐχρῆν αὐτὸν διὰ πλειόνων παραμυθήσασθαι κατα σκευάζοντα τὴν ἰδίαν ἐκδοχὴν. 13.33.n Ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ἐγὼ βρῶσιν ἔχω φαγεῖν, ἦν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε. 13.33.203 Τὸ μὲν ἀνενδεῆς οὐ χρήζει βρώσεως, τὸ δὲ χρῆζον βρώσεως οὐκ ἔστιν ἀνενδεῆς. Καὶ δήλον ὅτι ὁ ἐσθίων οὐχὶ μὴ χρῆζων βρώσεως ἐσθίει, ἀλλὰ χρῆζων καὶ δεόμενος αὐτῆς. 13.33.204 Καὶ τὰ μὲν σώματα, ἅτε τῆ φύσει ὄντα ρευστά, τρέφεται τῆς τροφῆς ἀναπληρούσης τὸν τόπον τῶν ἀπορρεόν των· τὰ δὲ κρείττονα σώματος τρέφεται τοῖς ἀσωμάτοις νοήμασιν καὶ λόγοις καὶ πράξεσιν ὑγιέσιν, οὐχὶ εἰς τὸ μὴ εἶναι διαλυθησόμενα, εἰ μὴ τρέφοιτο· οὐδὲ γὰρ σώματα μὴ τρεφόμενα εἰς τὸ μὴ εἶναι διαλύεται· ἀπόλλυσιν δὲ τὸ εἶναι τοιάδε, ὅτε οὐ τρέφεται τοῖς τοιοῖσδε τὰ τῆς διαφερούσης τῶν σωμάτων φύσεως. 13.33.205 Ὡσπερ δὲ τὰ δεόμενα τροφῆς σώματα οὐδὲ τοῖς ἀπὸ τῶν ποιοτήτων τρέφεται, οὐδὲ ποσὸ της τροφῶν ἢ αὐτῆ πᾶσιν ἀρκεῖ, οὕτω νοητέον καὶ ἐπὶ τῶν κρειττόνων παρὰ τὰ σώματα. Καὶ γὰρ ταῦτα τὰ μὲν πλείονος, τὰ δὲ ἐλάττονος δεῖται τροφῆς, οὐ τῶν ἴσων ὄντα χωρητικά. 13.33.206 Ἄλλ' οὐδὲ ἡ ποιότης τῶν τρεφόντων λόγων καὶ νοημάτων τῶν ἐν θεωρίᾳ πράξεων <τε> τῶν τούτοις ἀρμοζουσῶν ἢ αὐτῆ ἀρμόζει πάσαις ταῖς ψυχαῖς. 13.33.207 Ἄλλὰ γὰρ καὶ λάχανον καὶ στερεὰ τροφή οὐχὶ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν τρέφει τοὺς δεομένους τῆς ἀπὸ τούτων βελτιώσεως. 13.33.208 Τὰ μὲν γὰρ ἀρτιγέννητα βρέφη, ὡς φησὶν ὁ Πέτρος, τὸ λογικὸν ἄδολον γάλα ἐπιποθείτω, καὶ εἴ τις τὴν νηπιό τητα ἔχει Κορινθίων, πρὸς οὓς φησὶν ὁ Παῦλος· «Γάλα ὑμᾶς ἐπότισα, οὐ βρῶμα.» 13.33.209 Ὁ δὲ ἀσθενῶν διὰ τὸ μὴ πιστεύειν λάχανα ἐσθιέτω· καὶ τοῦτο δὲ ὁ Παῦλος διδάσκει λέγων· «Ὅς μὲν πιστεύει φαγεῖν πάντα, ὁ δὲ ἀσθενῶν λάχανα ἐσθίει.» 13.33.210 Καὶ ἔστιν γέ ποτε «κρείττων ξενισ μὸς λαχάνων πρὸς φιλίαν καὶ χάριν, ὥσπερ καὶ μὸσχοι ἀπὸ φάτνης μετὰ ἔχθρας». «Τελείων δὲ ἔστιν ἢ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν

ἔξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.» Ἔστιν δέ τις καὶ δηλητήριος τροφή, ἦντινα μανθάνομεν ἀπὸ τῆς τετάρτης τῶν Βασιλειῶν, λεγόντων πρὸς τὸν Ἑλισαϊόν τινων· «Θάνατος ἐν τῷ λέβητι, ἄνθρωπε τοῦ θεοῦ.» 13.33.211 Καὶ ἡ μὲν τίς ἐστὶν τῶν ἀλογωτέρων ψυχῶν πνευματικὴ ποώδης τροφή καὶ ἄλλη χόρτος ἢ ἄχυρον, ἅπερ σημαίνεται διὰ τοῦ· «Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει· εἰς τόπον χλόης ἐκεῖ με κατεσκηνώσεν· ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσασθε ἐξέθρεψέν με.» 13.33.212 Καὶ ὁ Ἡσαΐας δέ φησι· «Λέων δὲ ὡς βοῦς ἄχυρον φάγεται.» Ἀλλὰ καὶ χόρτον τοῖς κτήνεσιν ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Ῥεβέκκας παρατιθέασιν τοῦ παιδὸς Ἀβράμ. 13.33.213 Ἐὰν δέ τις ἢ λογικώτερος καὶ διὰ τοῦτο καὶ νοητὸς ἄνθρωπος, τὸν νοητὸν ἄρτον ἐσθίει, ὡς ἐν ψαλμοῖς γέγραπται· «Ἄρτος στηρίζει καρδίαν ἀνθρώπου», καὶ τῷ νοητῷ οἴνῳ εὐφραίνεται οὐκ ἄλλος ἢ ἄνθρωπος· «Οἶνος γὰρ εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου.» 13.33.214 Ἀναβατέον δὲ τῷ λόγῳ ἀπὸ τῶν ἀλόγων καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ αὐτοὺς τρεφομένους· οὐ γὰρ εἰσὶν πάντῃ ἀνευδεῖς. «Ἄρτον γοῦν ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος», μακάριός γε ὁ Ἀβραάμ δυνηθεὶς τοῖς ἐπιφανεῖσιν αὐτῷ τρισὶν ἐγκρυφίας ἀζύμους παραθεῖναι. 13.34.215 Ἀλλ' ἤδη ἐπὶ τὸν προκείμενον λόγον τὸν περὶ τῆς Χριστοῦ βρώσεως ὀδεύον, ἦν οἱ μαθηταὶ τότε οὐκ ᾔδουσαν· ἀληθεύει γὰρ λέγων ὁ Ἰησοῦς· «Ἐγὼ βρώσιν ἔχω φαγεῖν, ἦν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.» 13.34.216 Ὅπερ γὰρ καὶ ἔπραττεν ὁ Ἰησοῦς ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτὸν <καὶ> τελειῶν αὐτοῦ τὸ ἔργον, τοῦτο οὐκ ᾔδουσαν οἱ μαθηταί. 13.34.217 Ἴνα δὲ νοητῆς τρανότερον τὸ «Ἐγὼ βρώσιν ἔχω φαγεῖν, ἦν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε», λεγέτω καὶ Παῦλος τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν γάλακτος, καὶ οὐ στερεῆς τροφῆς, Κορινθίοις, καὶ γάλα ποτιζομένοις καὶ οὐ βρῶμα, τῷ μηδέπω αὐτοὺς δύνασθαι βρώματος μεταλαμβάνειν· «Ἐγὼ βρώσιν ἔχω φαγεῖν, ἦν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.» 13.34.218 Καὶ αἰεὶ γε ὁ διαφέρων τοῖς ὑποδεεστέροις καὶ μὴ δυναμένοις τὰ αὐτὰ τοῖς κρείττοσιν θεωρεῖν ἐρεῖ· «Ἐγὼ βρώσιν ἔχω φαγεῖν, ἦν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε.» 13.34.219 Καὶ οὐκ ἄτοπόν γε λέγειν μὴ μόνον ἀνθρώπους καὶ ἀγγέλους ἐνδεεῖς εἶναι τῶν νοητῶν τροφῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν Χριστὸν τοῦ θεοῦ· καὶ αὐτὸς γάρ, ἴν' οὕτως εἴπω, ἐπισκευάζεται αἰεὶ ἀπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ μόνου ἀνευδουῦς καὶ αὐτάρκους αὐτῷ. 13.34.220 Λαμβάνει δὲ τὰ βρώματα ὁ μὲν πολὺς τῶν μαθητευομένων ἀπὸ τῶν μαθητῶν Ἰησοῦ, κελευομένων παρατιθέναι τοῖς ὄχλοις· οἱ δὲ τοῦ Ἰησοῦ μαθηταὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ, πλὴν ἔσθ' ὅτε καὶ ἀπὸ ἁγίων ἀγγέλων· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἀπὸ τοῦ πατρὸς μόνου λαμβάνει τὰ βρώματα, οὐ διὰ τινος. 13.34.221 Οὐκ ἄτοπον δὲ καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα τρέφεσθαι λέγειν· ζητητέον δὲ λέξιν γραφῆς ὑποβάλλουσιν ἡμῖν τοῦτο. 13.34.222 Καὶ ἀναλεκτέον γε ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων τὰς περὶ δεῖπνων παραβολὰς. Ὅλον δὲ τὸ μυστήριον τῆς κλήσεως καὶ ἐκλογῆς τὰ ἐν τῷ μεγάλῳ δεῖπνῳ ἐστὶν βρώματα· «Ἄνθρωπος, γὰρ φησὶν, ἐποίησε δεῖπνον μέγα, καὶ τῆ ὥρᾳ τοῦ δεῖπνου ἔπεμψεν καλέσαι τοὺς κεκλημένους.» Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ Ἡσαΐου αἱ ἐπαγγελίαι <τοῦ> φαγεῖν εἰσὶν καὶ πιεῖν, λέγοντος· «Ἴδου οἱ δουλεύοντές μοι φάγονται, ὑμεῖς δὲ πεινάσετε· ἴδου οἱ δουλεύοντές μοι πίνονται, ὑμεῖς δὲ διψήσετε.» 13.34.223 Ἔτι μὴν ἐν τῇ γενέσει εἰς τὸν παράδεισον τῆς τρυφῆς τίθεται τὸν ἄνθρωπον ὁ θεὸς νόμους περὶ τοῦ ἐσθίειν τάδε τινὰ καὶ μὴ ἐσθίειν τάδε διδούς. 13.34.224 Καὶ ἀθάνατος ἂν ἔμεινεν ὁ ἄνθρωπος, εἰ ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει ἤσθιεν, ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκοντος καλὸν καὶ πονηρὸν μὴ ἤσθιεν. Ὅρα καὶ τὰ ἐν εἰκοστῷ πρώτῳ ψαλμῷ λεγόμενα περὶ τῶν προσκυνούντων διὰ τὸ βεβρωκέναι· «Ἐφαγον, γὰρ φησὶν, καὶ προσεκύνησαν πάντες οἱ πίονες τῆς γῆς»· διόπερ· «Οὐδέ λιμοκτονήσει κύριος ψυχὴν δικαίαν», ἀλλ' ὅταν ἄδικοι γενώμεθα, ἐξαποστελεῖ «λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ λιμὸν ἄρτου οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον κυρίου». 13.34.225 Ὅσον οὖν προκόπτομεν, κρείττονα καὶ πλείονα φαγόμεθα, ἕως τάχα φθάσομεν ἐπὶ τὸ τὴν αὐτὴν βρώσιν

φαγεῖν τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ, ἦν ἐπὶ τοῦ παρόντος οἱ μαθηταὶ οὐκ οἶδασιν. Οὐδὲν δὲ εἰς τὴν λέξιν εἶπεν ὁ Ἦρα κλέων. 13.35.n Ἔλεγον οὖν οἱ μαθηταὶ πρὸς ἀλλήλους· Μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν; 13.35.226 Εἰ καὶ σαρκικῶς ὑπολαμβάνει ταῦτα λέγεσθαι ὁ Ἦρακλέων ὑπὸ τῶν μαθητῶν, ὡς ἔτι ταπεινότερον διανοουμένων καὶ τὴν Σαμαρεῖτιν μιμουμένων λέγουσαν· «Οὐτε ἄντλημα ἔχεις, καὶ τὸ φρέαρ ἐστὶν βαθύ», ἄξιον ἡμᾶς ἰδεῖν, μήποτε βλέποντές τι θειότερον οἱ μαθηταὶ φασιν πρὸς ἀλλήλους· «Μή τις ἤνεγκεν αὐτῷ φαγεῖν;» 13.35.227 Τάχα γὰρ ὑπενόουν ἀγγελικὴν τινα δύναμιν ἐνηνοχέειν αὐτῷ φαγεῖν· καὶ εἰκὸς ὅτι διὰ τοῦτο ἐδιδάσκοντο ὅτι μεῖζόν ἐστιν ὃ εἶχεν βρῶμα φαγεῖν, ὅπερ ἦν ποιῆσαι «τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος» αὐτὸν «καὶ τελειῶσαι τὸ ἔργον αὐτοῦ». 13.36.n Λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· Ἐμὸν βρῶμά ἐστιν ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με καὶ τελειῶσω αὐτοῦ τὸ ἔργον. 13.36.228 Πρέπουσα βρῶσις τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ ὅτε ποιητὴς γίνεται τοῦ πατρικοῦ θελήματος, τοῦτο τὸ θέλειν ἐν ἑαυτῷ ποιῶν ὅπερ ἦν καὶ ἐν τῷ πατρί, ὥστε εἶναι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ἐν τῷ θελήματι τοῦ υἱοῦ, καὶ γενέσθαι τὸ θέλημα τοῦ υἱοῦ ἀπαράλλακτον τοῦ θελήματος τοῦ πατρός, εἰς τὸ μηκέτι εἶναι δύο θελήματα ἀλλὰ <ἐν> θέλημα· ὅπερ ἐν θέλημα αἴτιον ἦν τοῦ λέγειν τὸν υἱόν· «Ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἑσμεν», καὶ διὰ τοῦτο τὸ θέλημα ὁ ἰδὼν αὐτὸν ἐώρακε τὸν υἱόν, ἐώρακε δὲ καὶ τὸν πέμψαντα αὐτόν. 13.36.229 Καὶ πρόπον γε μᾶλλον οὕτω νοεῖν ἡμᾶς ποιεῖσθαι ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τὸ θέλημα τοῦ πατρός, ἀφ' οὗ θελήματος καὶ τὰ ἔξω τοῦ θέλοντος καλῶς ἐγένετο, ἥπερ μὴ περιεργασαμένους ἡμᾶς τὰ περὶ τοῦ θελήματος νομίζειν εἶναι τὸ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος ἐν τῷ τάδε τινὰ τὰ ἔξω ποιεῖν. 13.36.230 Ἐκεῖνο γάρ, λέγω δὲ τὸ ἔξω τοῦ θέλοντος γινόμενον χωρὶς τοῦ προειρημένου θελήματος, οὐχ ὅλον μὲν τὸ θέλημα τοῦ πατρός· πᾶν δὲ ἐστὶν τὸ θέλημα τοῦ πατρός ὑπὸ τοῦ υἱοῦ γινόμενον ὅτε τὸ θέλειν τοῦ θεοῦ γινόμενον ἐν τῷ υἱῷ ποιεῖ ταῦτα ἄπερ βούλεται τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ. 13.36.231 Μόνος δὲ ὁ υἱὸς πᾶν τὸ θέλημα ποιεῖ χωρήσας τοῦ πατρός· διόπερ καὶ εἰκὼν αὐτοῦ. Ἐπισκεπτέον δὲ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος. Τὰ δὲ λοιπὰ ἅγια οὐδὲν μὲν ποιήσει παρὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, καὶ πάντα γε ἃ ποιήσει, ποιήσει κατὰ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, οὐ μέντοι γε διαρκεῖ πρὸς τὸ κατὰ τὸ πᾶν θέλημα τυπωθῆναι. 13.36.232 Καὶ τόδε γε τὸ ἅγιον παρὰ τόδε τὸ ἅγιον μεῖζον ἢ πλεῖον ἢ ἐκτυπώτερον συγκρίσει ἐτέρου χωρήσει ἀπὸ τοῦ πατρικοῦ θελήματος, καὶ πάλιν παρ' ἐκεῖνο ἔσται τι ἄλλο διαφερόντως χωροῦν· πᾶν δὲ καὶ ὅλον τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ποιήσει ὁ εἰπών· «Ἐμὸν» βρῶμά ἐστιν, ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με.» 13.36.233 Μετὰ τοῦτο γοῦν φησιν εὐχαρίστως περὶ τοῦ θεοῦ· «Οὐ δύναται ὁ υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μὴ τι βλέπη τὸν πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἐὰν ποιῇ ὁ πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ. Ὁ πατήρ ἀγαπᾷ τὸν υἱὸν καὶ πάντα δείκνυσιν αὐτῷ ἃ αὐτὸς ποιεῖ.» 13.36.234 Καὶ τάχα διὰ ταῦτα εἰκὼν ἐστὶν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου· καὶ γὰρ τὸ ἐν αὐτῷ θέλημα εἰκὼν τοῦ πρώτου θελήματος, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ θεότης εἰκὼν τῆς ἀληθινῆς θεότητος· εἰκὼν δὲ καὶ τῆς ἀγαθότητος ὡν τοῦ πατρός φησι· «Τί με λέγεις ἀγαθόν;» καὶ τοῦτό γε τὸ θέλημα βρῶμά ἐστὶν τοῦ υἱοῦ ἴδιον αὐτοῦ, δι' ὃ βρῶμα ἐστὶν ὃ ἔστιν. 13.36.235 Ὅτι δὲ τὸ περὶ τῆς διαθέσεώς ἐστὶν τὸ θέλημα, δηλοῖ ἡ ἐπιφερομένη λέξις δεύτερον λέγουσα μετὰ τὴν ποιήσιν τοῦ θελήματος τὸ τελειοῦσθαι τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ. 13.37.236 Ἐπιπλέον δὲ καὶ περὶ τούτου θεωρητέον, ἵν' εἰδῶμεν τί ἐστὶν καὶ τὸ «Τελειῶσω αὐτοῦ τὸ ἔργον.» Ὁ μὲν οὖν τις ἀπλούστερον ἐρεῖ ὅτι τὸ προστεταγμένον ἔργον, ὅπερ αὐτοῦ ἐστὶν τοῦ προστάξαντος, * * ὡσεὶ ἐπὶ παραδειγμάτων ἐλέγομεν τοὺς οἰκοδομοῦντας ἢ γεωργοῦντας φάσκειν τελειοῦν τὸ ἔργον τοῦ λαβόντος αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἔργον, ἐν τῷ ποιεῖν δι' ὃ παρελήφθησαν· ὁ δὲ τις ἐρεῖ ὅτι εἴπερ τελειοῦται τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, δῆλον ὅτι τοῦτο πρὶν τελειωθῆναι ἀτελὲς ἦν. 13.37.237 Πῶς οὖν ἀτελὲς ἦν, ἔργον τυγχάνον τοῦ θεοῦ; καὶ πῶς τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ τελειοῦται ὑπὸ τοῦ εἰπόντος· «Ὁ πατήρ ὁ πέμψας με μερίζων

μού ἐστιν»; ἡ δὲ τελείωσις τοῦ ἔργου ἢ τοῦ λογικοῦ τελείωσις ἦν· τοῦτο γὰρ ἦλθεν ἀτελὲς ὃν τέλειον ποιῆσαι ὁ γενόμενος σὰρξ λόγος. 13.37.238 Ἄρ' οὖν ἐκτίσθη ἀτελὲς τὸ ἔργον, καὶ πέμπεται ὁ σωτὴρ τὸ ἀτελὲς τελειῶσαι; καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον τὸν μὲν πατέρα ἀτελοῦς ποιητὴν γεγονέναι, τὸν δὲ σωτὴρα τὸ ἀτελὲς τετελειωκέναι, κτισθὲν ἀτελές; 13.37.239 Ἡγοῦμαι δὴ ἐν τοῖς τόποις βαθύτερόν τι ἔναπο κεῖσθαι μυστήριον· τάχα γὰρ οὐ πάντῃ ἀτελὲς τὸ λογικὸν ἦν ἅμα τῷ τεθεῖσθαι ἐν τῷ παραδείσῳ. 13.37.240 Πῶς γὰρ ἂν τὸ πάντῃ ἀτελὲς ἐτίθετο ὁ θεὸς ἐν τῷ παραδείσῳ ἐργάζεσθαι αὐτὸν καὶ φυλάσσειν; ὁ γὰρ δυνάμενος ἐργάζεσθαι «ξύλον ζωῆς» καὶ πάντα δὲ ἃ ἐφύτευεν ὁ θεὸς καὶ μετὰ ταῦτα ἐξανάτειλεν, οὐκ ἂν εὐλόγως λέγοιτο ἀτελής. 13.37.241 Μήποτε οὖν τέλειος ὢν πῶς ἀτελής διὰ τὴν παρακοὴν γέγονεν καὶ ἐδεήθη τοῦ τελειώσοντος αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀτελείας, καὶ διὰ τοῦτο ἐπέμφθη ὁ σωτὴρ, πρῶτον μὲν ἵνα ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτόν, ἐργάτης αὐτοῦ καὶ ἐνταῦθα γενόμενος, δεύτερον δὲ ἵνα τελειώσῃ τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ καὶ ἕκαστος τετελειωμένος οἰκειωθῇ τῇ στερεᾷ τροφῇ καὶ τῇ σοφίᾳ συνῆ. «Τελείων δὲ ἐστὶν ἡ στερεὰ τροφή, τῶν διὰ τὴν ἕξιν τὰ αἰσθητήρια γεγυμνασμένα ἐχόντων πρὸς διάκρισιν καλοῦ τε καὶ κακοῦ.» Καὶ ὁ λαλῶν σοφίαν φησί· «Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελείοις.» 13.37.242 Καὶ ὅταν ἕκαστος ἡμῶν, ἔργον θεοῦ, ὑπὸ Ἰησοῦ τελειωθῇ, ἐρεῖ· «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος.» 13.37.243 Οὐ μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος ἐξέπεσεν ἐκ τελείου ἐπὶ τὸ ἀτελές, ἀλλὰ καὶ «ιδόντες οἱ υἱοὶ τοῦ θεοῦ τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων ὅτι καλαί εἰσιν καὶ λαβόντες ἑαυτοῖς ἀπὸ πασῶν ὧν ἐξελέξαντο», καὶ ἀπαξιαπλῶς πάντες οἱ ἀπολείποντες «τὸ ἴδιον οἰκητήριον» καὶ μὴ τηρήσαντες τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν– 13.37.244 «ἀρχὴν» δὲ λέγω οὐ τὴν παραβαλλομένην ἐξουσίαν ἀλλὰ τὴν ἀντιδιαστελλομένην τέλει καὶ παρακειμένην πρώτῳ–ἵν' ὡς περ τῷ ἀνθρώπῳ ἢ ἀρχῇ μὲν τοῦ εἶναι ἐν τῷ παραδείσῳ ἦν, τὸ τέλος <δὲ> διὰ τὴν παράβασιν τάχα ἐν ἄδου κάτω ἢ τινι τοιούτῳ χωρίῳ, οὕτω καὶ ἐκάστῳ τῶν ἀποπεπτωκότων οἰκεία τις ἀρχὴ τυγχάνῃ δεδομένη. 13.37.245 Τελείων μέντοι γε ὁ Ἰησοῦς τὸ ἔργον τοῦ θεοῦ, λέγω δὲ πᾶν τὸ λογικὸν καὶ οὐ τὸν ἄνθρωπον μόνον, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον αὐτὸ τελειοῖ· τὰ μὲν γὰρ μακαριώτερα πειθόμενα λόγῳ, μὴ δεηθέντα πόνου, μόνῳ τελειοῦται τῷ λόγῳ· ἕτερα δὲ, ἀπειθήσαντα τῷ λόγῳ, χρήζει πόνων, ἵνα μετὰ τοὺς πόνους λόγοις προσαχθέντα ὑστερόν ποτε τούτοις τελειωθῇ. 13.37.246 Πλὴν ἀμφοτέρωθεν ταῦτα ἐν βρῶμά ἐστιν ἴδιον Ἰησοῦ, τό τε ποιῆσαι τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντος αὐτόν καὶ τὸ τελειῶσαι τὸ ἔργον αὐτοῦ. 13.38.247 Ὁ δὲ Ἡρακλέων διὰ τοῦ «Ἐμὸν βρῶμα ἐστὶν ἵνα ποιήσω τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με» φησι διηγεῖσθαι τὸν σωτὴρα τοῖς μαθηταῖς, ὅτι τοῦτο ἦν, ὃ συνεζήτει μετὰ τῆς γυναικός, βρῶμα ἴδιον λέγων τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς· τοῦτο γὰρ αὐτοῦ τροφή καὶ ἀνάπαυσις καὶ δύναμις ἦν. 13.38.248 Θέλημα δὲ πατρὸς ἔλεγεν εἶναι τὸ γινῶναι ἀνθρώπους τὸν πατέρα καὶ σωθῆναι, ὅπερ ἦν ἔργον τοῦ σωτῆρος τοῦ ἕνεκα τούτου ἀπεσταλμένου εἰς Σαμάρειαν, τουτέστιν εἰς τὸν κόσμον. Βρῶμα οὖν αὐτὸ ἐξεῖληφεν τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος συζήτησιν, ὅπερ νομίζω σαφῶς παντὶ τῷ ὁρᾶσθαι καὶ ταπεινῶς ἐξεῖληφθαι καὶ βεβιασμένως. 13.38.249 Πῶς δὲ τροφή τοῦ σωτῆρος τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς σαφῶς οὐ παρέστησεν· πῶς δὲ καὶ ἀνάπαυσις τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς; Λέγει γὰρ ὁ κύριος ἀλλαχοῦ, ὡς οὐ πάντως τοῦ πατρικοῦ θελήματος ἀναπαύσεως αὐτοῦ ὄντος· «Πάτερ, εἰ δυνατόν, παρελθάτω τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ· πλὴν οὐ τί ἐγὼ θέλω, ἀλλὰ τί σύ.» Πόθεν δὲ καὶ ὅτι δύναμις τοῦ σωτῆρος τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ; 13.39.n Οὐχ ὑμεῖς λέγετε, ὅτι ἔτι τετράμηγός ἐστιν καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἰδοὺ λέγω ὑμῖν· Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λευκαί εἰσιν πρὸς θερισμὸν ἤδη. 13.39.250 Πρὸς τοὺς ὑπολαμβάνοντας ἀπλούστερον καὶ σωματικώτερον εἰρησθαι τὸ «Οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι τετράμηγός ἐστιν καὶ ὁ θερισμὸς

ἔρχεται;» ταῦτα ἔπα πορητέον, ἵνα πεισθῶσιν νοητὰ πολλάκις γυμνὰ αἰσθητῶν καὶ σωματικῶν λελαληκέναι τὸν σωτήρα. 13.39.251 Εἵπερ γὰρ ὁ καιρὸς, ὅτε ταῦτα ἔλεγεν Ἰησοῦς, ὁ πρὸ τετραμήνου τοῦ θερισμοῦ ἦν, δῆλον ὅτι χειμῶν ἦν. Θερισμὸς οὖν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἄρχεται γίνεσθαι περὶ τὸν παρ' Ἑβραίοις καλούμενον Νίσαν μῆνα, ὅτε ἄγεται τὸ πάσχα, ὡς ἐνίοτε τὰ ἄζυμα ἀπὸ νέου σίτου αὐτοὺς ποιεῖν. 13.39.252 Ἄλλ' ἔστω μὴ κατ' ἐκείνον τὸν μῆνα εἶναι τὸν θερισμόν, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἐξῆς ἐκείνῳ τὸν καλούμενον παρ' αὐτοῖς Ἰάρ. Καὶ οὕτως ὁ πρὸ τετραμήνου καιρὸς ἐκείνου τοῦ μηνὸς ἀκμαῖός ἐστιν χειμῶν. Ἐπὶ οὖν δεῖξωμεν ὅτι ὅτε ἔλεγεν ταῦτα ὁ περὶ τὸν θερισμόν καιρὸς ἦν ἤτοι ἀκ<μάζ>οντα ἢ ἐγγύς του τοῦ λήγειν ὄντα, ἀποδεδειγμένον ἡμῖν ἔσται τὸ προκείμενον. 13.39.253 Τηρητέον δὲ ὅτι μετὰ τὴν ἐν τῇ Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας περὶ τὸ μεταβεβληκὸς εἰς οἶνον ὕδωρ οἰκονομίαν κατα βεβηκέναι λέγεται ὁ κύριος «εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ καὶ οἱ μαθηταί», ἔνθα «ἔμεινεν οὐ πολλὰς ἡμέρας· καὶ ἐγγὺς ἦν τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς» ὅτε «εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς» καὶ <κατὰ> τὰ λοιπὰ τῶν ἀναγεγραμμένων, «ποιήσας φραγέλ λιον ἐκ σχοινίων πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ». 13.39.254 Καὶ εἰπὼν τινα πρὸς τὸν Νικόδημον μετὰ ταῦτα ἦλθεν αὐτὸς «καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν, καὶ ἐκεῖ διέτριβεν μετ' αὐτῶν καὶ ἐβάπτιζεν». Πόσον δὲ θήσομεν αὐτὸν διατετριφέναι ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ χρόνον βαπτίζοντα μετὰ τὸ πάσχα; Οὐ γὰρ σαφῶς γέγραπται. 13.39.255 Καὶ φαίνεται διὰ τὸ ἐγνωκέναι τοὺς φαρισαίους «ὅτι Ἰησοῦς πλείονας μαθητὰς ποιεῖ καὶ βαπτίζει <ἢ> Ἰωάννης» ἀφιεὶς «τὴν Ἰουδαίαν» καὶ ἀπερχόμενος «εἰς τὴν Γαλιλαίαν», ὅτε «ἔδει αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας», καὶ γενόμενος παρὰ τῇ πηγῇ τοῦ Ἰακώβ φησι τὸ «Οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἔτι τετράμηνός ἐστιν καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται;» 13.39.256 Ἐὰν δὲ τις ὑπονοῇ μετὰ τὸ πάσχα πλείονων μηνῶν <χρόνον> διατετριφέναι ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ τὸν Ἰησοῦν βαπτίζοντα μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ὥστε ἐνεστηκέναι ἤδη τὸν πρὸ τετραμήνου τοῦ θερισμοῦ καιρὸν, παραθετέον αὐτῷ ὅτι δύο ἡμέρας μείνας ἐκεῖ παρὰ τοῖς Σαμαρεῦσιν μετὰ ταύτας ἐξῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ ἀναγέγραπται— ὡς νεωστὶ τοῦ πάσχα προγεγενημένου καὶ τῶν ἐν Ἱεροσόλυμοις πεπραγμένων αὐτῷ—ὅτι· «Ὅτε ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ Γαλιλαῖοι, πάντα ἑωρακότες ὅσα ἐποίησεν ἐν Ἱεροσόλυμοις ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ αὐτοὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν.» 13.39.257 Ἄλλ' εἰκὸς ὅτι ἐρεῖ τις πρὸς ταῦτα οὐδὲν λυπεῖν πλείονα αὐτὸν διατρίψαντα ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ χρόνον ἐληλυθέναι ἐπὶ τὴν πηγὴν τοῦ Ἰακώβ, ἀπιόντα εἰς τὴν Γαλιλαίαν ὅτε «Ἔτι τετράμηνος», εἶπεν, «εἰς τὸν θερισμόν»· καὶ οὐδὲν ἄτοπὸν ἐστιν τοὺς Γαλιλαίους διὰ τὰ πρὸ ὀκτῶ μηνῶν αὐτῷ γενόμενα ἐν Ἱεροσόλυμοις παραδέχεσθαι αὐτόν. 13.39.258 Λεκτέον δὲ πρὸς αὐτοὺς ὅτι παραγενόμενος εἰς τὴν Γαλιλαίαν «ἦλθεν εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου» πρότερον πεποίηκεν «τὸ ὕδωρ οἶνον», ἔνθα καὶ τὸν τοῦ βασιλικοῦ υἱὸν νοσοῦντα ἐν τῇ Καφαρναοὺμ, εἰπὼν τῷ πατρὶ αὐτοῦ· «Ὁ υἱός σου ζῆ», ἐθεράπευσεν· καὶ «Μετὰ ταῦτα ἦν ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα», ὅτε τὸν τριάκοντα ὀκτῶ ἔτη ἔχοντα ἐν τῇ ἀσθενείᾳ παραλυτικὸν ἐθεράπευσεν. 13.39.259 Ἐὰν δὲ αὕτη ἡ ἑορτὴ <ἢ> τοῦ πάσχα ἦ—οὐ <γὰρ> πρόσκειται τὸ ὄνομα αὐτῆς—, στενοχωρεῖται τὸ ἀκόλουθον τῆς ἱστορίας, καὶ μάλιστα ἐπεὶ μετ' ὀλίγα ἐπιφέρεται ὅτι «Ἦν ἐγγὺς ἡ ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, ἡ σκηνοπηγία.» 13.40.260 Τούτων δὲ ἐπιπλεῖον ἐξεταζομένων ἀκόλουθόν ἐστιν τῷ βαθύτερον ἐνορῶντι τῷ νῶ τῶν γραφῶν ζητεῖν τί νοῶν τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν ὁ Ἰησοῦς τὸ «Οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι τετράμηνός ἐστιν καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἰδοὺ λέγω ὑμῖν· Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσαθε τὰς χώρας ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμόν ἤδη.» Ὅσπερ δὲ ἐλέγομεν ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν Σαμαρεῖτιν τὰ περὶ τῶν ὑδάτων ἐξετάζοντες, οὕτω καὶ ἐνθάδε ποιήσωμεν. 13.40.261 Τίς γὰρ οὐκ ἂν ὁμολογήσαι τὸ «Ἐπάρατε τοὺς

ὄφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λευκαὶ εἰσιν πρὸς θερισμὸν ἤδη» πνευματικὸν εἶναι, καὶ γυμνὸν αἰσθητῶν πνευματικὸν κόν; ὧ ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ τὸ τοὺς μαθητὰς λέγειν μετὰ τετράμηνον ἔσεσθαι τὸν θερισμὸν τὸν συγκριτὸν, ὅσον ἐπὶ τῇ ὑπονοίᾳ αὐτῶν, τῷ ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ δεικνυμένῳ θερισμῷ. 13.40.262 Νομίζομεν οὖν τοιαῦτά τινα εἶναι ἐν τῷ τοὺς μαθητὰς λέγειν ὅτι «τετράμηνός ἐστιν καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται»· οἱ πλεῖστοι τῶν τοῦ λόγου μαθητῶν ἐννοοῦντες δυσέφικτον εἶναι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τὴν ἀλήθειαν, ὅτε διειλήφασιν περὶ ἐτέρας παρὰ τὴν ἐνεσθηκυῖαν ζωὴν ζωῆς, ἀπαυδήσαντες ἐπὶ τοῦ παρόντος πρὸς τὸ περὶ τῶν ζητουμένων τέλος ὑπολαμβάνει νοῦσιν μετὰ τὴν πρὸς τὰ τέσσαρα τῶν στοιχείων συγγένειαν ὑπερβάντες ταῦτα καταλήψεσθαι τὴν ἀλήθειαν. 13.40.263 Φασὶν οὖν κατὰ τὴν τοῦ κυρίου φωνὴν οἱ μαθηταὶ περὶ τοῦ θερισμοῦ, ὅστις ἐστὶν ἡ συντέλεια τῶν συγκομιστῶν τῆς ἀληθείας ἔργων, ὅτι μετὰ τὴν ἐνεσθηκυῖαν τετράδα γίνεται. 13.40.264 Τὸ δὲ τῶν μηνῶν ὄνομα πρὸς τὸ πρέπον τῷ περὶ τοῦ θερισμοῦ λόγῳ σωματικῶ εἴληπται. Οὐ γὰρ ἐχρῆν φάσκειν τὸ «οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι· Ἔτι τέσσαρες ἡμέραι καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται» ἢ «ἔτι τέσσαρα ἔτη καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται;» 13.40.265 Μάλιστα ἐπεὶ καὶ τοὺς πολλοὺς καὶ σωματικωτέρους λανθάνειν ὁ λόγος βούλεται, κρύπτων μὲν τὸ μυστικόν, ἐμφαίνων δὲ τὸ ἀπλούστερον εἰς τὸ σαφεῖς εἶναι νομίζεσθαι τοὺς ἀπαγγελλομένους ὑπὸ τοῦ σωτῆρος λόγους. 13.40.266 Ἦ τάχα τὸ τῶν μαθητῶν βούλημα λεγόντων· «Ἔτι τετράμηνός ἐστιν καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται» τοιοῦτόν ἐστιν· τέσσαρες εἰσιν σφαῖραι τῶν τεσσάρων στοιχείων αἱ ὑποκείμεναι τῇ αἰθερίῳ φύσει, ἐν μέσῳ μὲν καὶ κατωτάτῳ <ή> τῆς γῆς, περὶ αὐτὴν δὲ ἡ τοῦ ὕδατος, καὶ τρίτῃ ἡ τοῦ ἀέρος, τετάρτῃ δὲ ἡ τοῦ πυρός, μεθ' ἧν ἡ τῆς σελήνης, καὶ ἐξῆς. 13.40.267 Καὶ ἐπιστήσωμεν μήποτε ὑπολαμβάνουσιν οἱ μαθηταὶ πρὸς τῇ καθαρωτέρᾳ οὐσίᾳ γενομένους τοὺς ἐντεῦθεν παρεσκευασμένους καταλήψεσθαι τὸ ἀληθές, ὅταν καὶ τὴν τοῦ πυρός τις δύνηται σφαῖραν <ὑπερβαίνειν>, μὴ καταφθαρεῖς ὑπὸ τῆς ἀμαρτίας, ἣτις ἐστὶν ὕλη τοῦ παντός ἐν τοῖς πρὸ τῆς * * * αἰθερίου τόπου * * * χωρίοις. 13.40.268 Ταύτην δὲ τὴν ὑπόληψιν διελέγχων ὡς οὐχ ὑγιῆ φησὶν ὁ γενόμενος σὰρξ λόγος τοῖς ταῦτα νομίζουσιν τὸ «Οὐχ ὑμεῖς λέγετε· ὅτι τετράμηνός ἐστιν καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται; ἰδοὺ λέγω ὑμῖν· Ἐπάρατε τοὺς ὄφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λευκαὶ εἰσιν πρὸς θερισμὸν ἤδη.» 13.40.269 Καὶ γὰρ ἀδιανόητον ἡμῖν φαίνεται μὴ περὶ ἐνὸς αὐτὸν ἐν τούτοις πᾶσιν διαλαμβάνειν θερισμοῦ, ἐπεὶπερ κατὰ τοὺς ἀπλούστερον ἐκδεχομένους ἀληθῆς λέγουσιν ἐπιπλήσσει τοῖς μαθηταῖς νομίζουσιν, ὡς οἴονται, μετὰ τετράμηνον ἔρχεσθαι τὸν θερισμὸν, ὄντινα ἐν τοῖς πρὸ τούτων παρεστήσαμεν μὴ πάνυ τι δύνασθαι μετὰ τετράμηνον ἐνστήσεσθαι, 13.40.270 ἄλλως τε καὶ οἴονεὶ τὴν ὑπόνοιαν τῶν μαθητῶν διορθούμενός φησὶ τὸ «Οὐχ ὑμεῖς μὲν τόδε λέγετε; Ἐγὼ δὲ τόδε φημί» πρὸς τούτοις πῶς οὐκ ἄτοπον τὸ μὲν «Ἐπάρατε τοὺς ὄφθαλμοὺς ὑμῶν» κατὰ πάντα ἀλληγορηῆσαι σαφῶς, καὶ τὸ «θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λευκαὶ εἰσιν πρὸς θερισμὸν ἤδη», τὸ δὲ πρὸ τοῦ * * * ἐρχόμενον τοῦτο «Οὐχ ὑμεῖς λέγετε ὅτι Ἔτι τετράμηνός ἐστιν, καὶ ὁ θερισμὸς ἔρχεται» μὴ ἀλληγορικῶς ἐκλαβεῖν; 13.41.271 Καὶ ὁ Ἡρακλέων μέντοι γε ὁμοίως τοῖς πολλοῖς ἐπὶ τῆς λέξεως ἔμεινεν μὴ οἴομενος αὐτὴν ἀνάγεσθαι. Φησὶ γοῦν ὅτι Τὸν τῶν γεννημάτων λέγει θερισμὸν, ὡς τούτου μὲν ἔτι διωρίαν ἔχοντος τετράμηνον, τοῦ δὲ θερισμοῦ, οὗ αὐτὸς ἔλεγεν, ἤδη ἐνεστῶτος. Καὶ τὸν θερισμὸν δὲ οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐξείληφεν τῶν πιστευόντων, λέγων ὅτι Ἦδη ἀκμαῖοι καὶ ἔτοιμοι εἰσιν πρὸς θερισμὸν καὶ ἐπιτήδειοι πρὸς τὸ συναχθῆναι εἰς ἀποθήκην, τοῦτ' ἐστὶν διὰ πίστεως εἰς ἀνάπαυσιν, ὅσαι γε ἔτοιμοι· οὐ γὰρ πᾶσαι· αἱ μὲν γὰρ ἤδη ἔτοιμοι ἦσαν, φησὶν, αἱ δὲ ἔμελλον, αἱ δὲ μέλλουσιν, αἱ δὲ ἐπισπεύρονται ἤδη. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνος εἶπεν. 13.41.272 Πῶς δὲ οἱ μαθηταὶ ἐπαίροντες τοὺς ὄφθαλμοὺς δύνανται βλέπειν τὰς ψυχὰς ἤδη

ἐπιτηδείους οὐσας πρὸς τό, ὡς οἶεται, εἰς ἀποθήκην εἰσαχθῆναι, οὐκ οἶδα εἰ δύναται παραστῆσαι. Καὶ ἔτι γε πῶς ἐπὶ τῶν ψυχῶν ἀληθές τὸ «Ἄλλος ὁ σπείρων, καὶ ἄλλος <ὁ> θερίζων» καὶ «Ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε.» Τίνα δὲ τρόπον τὸ «Ἄλλοι κεκοπιάκασιν καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε» δυνατόν ἐστὶν παραδέξασθαι ἐπὶ τῆς ψυχῆς; 13.41.273 Ἡμεῖς οὖν θερισμὸν συναγομένου καρποῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον ἐκλαμβάνομεν κατὰ τὴν τελείωσιν τοῦ σπερματικῶς ἐγκειμένου κατὰ τὰς ἐννοίας ἡμῖν λόγου ἀπὸ γεωργίας πλείονος τετελειωμένου. Πῶς δὲ ὑπὸ ἄλλου σπείρεται καὶ ὑπὸ ἄλλου θερίζεται ἐν τοῖς ἐξῆς διαληψόμεθα. 13.42.n Ἴδου λέγω ὑμῖν· Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαὶ εἰσι πρὸς θερισμὸν ἤδη. 13.42.274 Πολλαχοῦ τῆς γραφῆς κεῖται τὸ «Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν» προτρεπομένου ἡμᾶς τοῦ θείου λόγου ὑψοῦν καὶ ἐπαίρειν τὰ φρονήματα καὶ τὸ διορατικὸν κάτω που κείμενον καὶ συγκύπτον, μὴ δυνάμενόν τε ἀνακύψαι εἰς τὸ παντελές μετεωρίσαι· ὥσπερ ἐν Ἡσαΐα· «Ἐπάρατε εἰς ὕψος τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ ἴδετε· τίς κατέδειξε ταῦτα πάντα»· 13.42.275 καὶ ὁ σωτὴρ δὲ ὅτε μέλλει τοῖς ἐν πεδίῳ συναχθεῖσιν λέγειν τοὺς μακαρισμοὺς, ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς λέγει τὸ «μακάριοι» οἶδε καὶ οἶδε· οὐδεὶς γὰρ γνήσιος Ἰησοῦ μαθητῆς κάτω ἐστίν, ὡς οὐδὲ ὁ ἀναπαύομενος ἐν τοῖς τοῦ Ἀβραὰμ κόλποις· 13.42.276 ὁ γοῦν πλούσιος ὑπάρχων ἐν βασάνοις ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς βλέπει τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὸν Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ. 13.42.277 Πρὸς τούτοις ἡ «συγκύπτουσα καὶ μὴ δυναμένη ἀνακύψαι εἰς τὸ παντελές» Ἰησοῦ αὐτὴν ἀνορθῶσαντος ἀποτίθεται τὸ συγκύπτειν καὶ τὸ μὴ δύνασθαι ἀνακύπτειν, ἵνα ἐπάρη τοὺς ὀφθαλμοὺς. 13.42.278 Καὶ οὐδεὶς γε ἐν πάθεισιν ὦν καὶ τῇ σαρκὶ προστετηκῶς ἢ τοῖς ὑλικοῖς ἔμπεφυρμένος, ἐτήρησεν τὴν λέγουσαν ἐντολήν· «Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν», διόπερ ὁ τοιοῦτος οὐδὲ θεάσεται τὰς χώρας κἄν ὧσιν «λευκαὶ πρὸς θερισμὸν ἤδη». Ἔτι δὲ οὐδεὶς ἐργαζόμενος τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς ἐπῆρεν τοὺς ὀφθαλμοὺς. 13.42.279 «Λευκαὶ» δὲ αἱ χῶραι «πρὸς θερισμὸν ἤδη» εἰσίν, ὅτε πάρεστιν ὁ τοῦ θεοῦ λόγος σαφηνίζων καὶ φωτίζων πάσας τὰς χώρας τῆς γραφῆς πληρουμένης ἐν τῇ ἐπιδημίᾳ αὐτοῦ. 13.42.280 Τάχα δὲ καὶ πάντα τὰ αἰσθητὰ μέχρι γε αὐτοῦ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῶν ἐν αὐτῷ αἱ λευκαὶ εἰσὶν χῶραι ἔτοιμοι πρὸς θερισμὸν τοῖς ἐπαίρουσιν τοὺς ὀφθαλμοὺς, σαφῶς παρισταμένου τοῦ περὶ ἐκάστου λόγου τοῖς ἀνειληφόσιν, ἐκ τοῦ τὴν αὐτὴν εἰκόνα μεταμορφοῦσθαι ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν, ὀφθαλμῶν ὁμοίωμα τῶν ἑωρακῶτων πῶς ἕκαστον τῶν γενομένων καλὸν ἦν· τὸ γὰρ «εἶδεν ὁ θεὸς» καθ' ἕκαστον τῶν κτισμάτων λεγόμενον, «ὅτι καλόν» τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι ἐνεὶ δὲν ὁ θεὸς τοῖς λόγοις ἐκάστου, καὶ εἶδεν πῶς καθ' οὐκ ἔγεγονεν ἕκαστον τῶν κτισμάτων λόγους ἐστὶν καλόν. 13.42.281 Εἰ δὲ μὴ οὕτως τις παραδέχεται τὸ «εἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλόν», διηγησάσθω πῶς ἐν τῷ «Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἐρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ» σώζεται τὸ «εἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλόν», καὶ μάλιστα ἐπεὶ «Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ κήτη τὰ μεγάλα». 13.42.282 Ἀλλὰ ὁ λόγος ὁ περὶ ἐκάστου τούτων ἐστὶν ὀραθεὶς θεῶ τὸ «καλόν». Τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τοῦ «Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζωσαν κατὰ γένος· τετράποδα καὶ ἐρπετὰ καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος» λεκτέον, οἷς καὶ ἐπιφέρεται τὸ «εἶδεν ὁ θεὸς ὅτι καλόν.» 13.42.283 Πῶς γὰρ καλὸν τὰ θηρία καὶ τὰ ἐρπετὰ, εἰ μὴ ἄρα ὁ λόγος ὁ περὶ αὐτῶν ἐστὶν τὸ καλόν; 13.42.284 Ταῦτα δ' ἡμῖν λέγεται διὰ τὸ «Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λευκαὶ εἰσὶν πρὸς θερισμὸν ἤδη», προτρέποντος τοῦ παρόντος τοῖς μαθηταῖς λόγου τοὺς ἀκροατὰς ἐπαίρειν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπὶ τὰς χώρας τῆς γραφῆς καὶ ἐπὶ τὰς χώρας τοῦ ἐν ἐκάστῳ τῶν ὄντων λόγου, ἵνα τὴν λευκότητα καὶ τὴν λαμπρότητα θεάσῃ ταί τις τοῦ τῆς ἀληθείας πανταχοῦ φωτός. «Πάντα γὰρ ἐνώπιον τοῖς νοοῦσιν», κατὰ τὸν Σολομώντα, «ὄρθα δὲ τοῖς

βουλομένοις ἀπονείμασθαι αἴσθησιν.» 13.43.n Ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει, καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἵνα ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρη καὶ ὁ θερίζων. 13.43.285 Ποσαχῶς ὁ θερισμὸς ἐν τῇ γραφῇ λέγεται καὶ ἐφ' ὅσων τάσσεται νομίζω ἀναγκαῖον εἶναι παραθέσθαι, ἵνα κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν καθοραθέντος τοῦ σημαιομένου δυνηθῶμεν ἐνθάδε ἰδεῖν ἐπὶ τίνος τῶν πλειόνων τέτακται ἡ λέξις. 13.43.286 Ὁρῶμεν δὴ ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον, ἡνίκα «Προσ ἦλθον οἱ μαθηταὶ τῷ κυρίῳ λέγοντες· Διασάφησον ἡμῖν τὴν παραβολὴν τῶν ζιζανίων τοῦ ἀγροῦ» διδασκαλίαν περὶ ταύτης τοῦ κυρίου μεθ' ἕτερα λέγουσαν· «Ὁ δὲ θερισμὸς συντέλεια αἰῶνός ἐστιν, οἱ δὲ θερισταὶ ἄγγελοι εἰσιν.» 13.43.287 Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ περὶ τοῦ πλήθους τῶν πιστευόντων ἀπορούντων διδασκαλίας τρανούσης αὐτοῖς περὶ ὧν πιστεύουσιν, φησὶν ὁ σωτὴρ ἡμῶν· «Ὁ μὲν θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι· δεήθητε οὖν τοῦ κυρίου τοῦ θερισμοῦ ὅπως ἐκβάλη ἐργάτας εἰς τὸν θερισμὸν αὐτοῦ.» 13.43.288 Πρὸς τούτοις ὁ ἀπόστολος σπόρον μὲν ὀνομάζει τὴν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ εὐποιῖαν ἢ ἀμαρτίαν τῶν ἀνθρώπων, θερισμὸν δὲ τὰ διὰ τὰ ἐνταῦθα κατορθώματα ἢ ἀμαρτήματα ἐκάστω κατὰ τὴν ἀξίαν ἀποκείμενα, οὕτω λέγων· «Ὁ γὰρ ἐὰν σπεῖρη ἄνθρωπος, τοῦτο καὶ θερίσει· ὅτι ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθορὰν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον.» 13.43.289 Κατὰ τίνος δὲ παραπλησίου τοῦ σημαιομένου νομίζω καὶ τὸν προ φήτην φερόμενον ἐν ψαλμοῖς εἰρηκέναι· «Οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσιν. Πορευόμενοι ἐπορευόντο καὶ ἔκλαιον αἶροντες τὰ σπέρματα αὐτῶν· ἐρχόμενοι δὲ ἤξουσιν ἐν ἀγαλλιάσει αἶροντες τὰ δράγματα αὐτῶν.» 13.43.290 Κεῖται δὲ τὸ ὄνομα πολλαχοῦ καὶ ἐπὶ τῆς συνηθείας, ὡσπερ καὶ ἐν τῇ Ῥουθ διὰ τούτων· «Αὐταὶ δὲ παρεγενήθησαν εἰς Βηθλεὲμ ἐν ἀρχῇ θερισμοῦ κριθῶν.» Πέντε δὲ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐκτεθέντων σημαιομένων φανερόν μὲν ὅτι οὐ τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ δηλούμενον ἐνταῦθα εἴρηται, ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἐπὶ τῆς συντελείας τεταγμένον· οὔτε γὰρ τὸ ἐν τῇ συνηθείᾳ «<ὁ> θερίζων μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον», οὔτε περὶ τῶν θεριστῶν ἀγγέλων τὸ προτρεπτικὸν εἰς τὸ θερίζειν εὐλογον ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ νοεῖν. 13.43.291 Ἀλλ' οὐδὲ κατὰ τὸ «Ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθορὰν καὶ ὁ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ πνεύματος θερίσει ζωὴν αἰώνιον» οἷόν τε ἐνθάδε λαμβάνειν τὸ «Ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον.» 13.43.292 Κατὰ μὲν γὰρ τὰ ἀποστολικά ῥητὰ ὁ αὐτὸς ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ὁ θερίζων, εἴτε εἰς τὴν σάρκα, εἴτε εἰς τὸ πνεῦμα, καὶ διὰ τοῦτο συνάγων ἤτοι φθορὰν ἢ ζωὴν αἰώνιον· κατὰ δὲ τὰ ἐνεστηκότα «ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων». 13.43.293 Ὁμοίως δὲ ὁ αὐτὸς μὲν σπείρει καὶ θερίζει καθ' ὃ παρεθέμεθα ἐν ψαλμοῖς ῥητὸν διαφέρον τοῦ ἀποστολικοῦ τῷ μυστικωτέρῳ καὶ ἀπορρητοτέρῳ· τὸ μὲν γὰρ ἀποστολικὸν ἀπλούστερον εἴρηται οὐ διδάσκον περὶ τῆς διαφόρου φύσεως τῶν σπερμάτων πόθεν λαμβάνεται· τὸ δὲ ἀπὸ τῶν ψαλμῶν δοκεῖ μοι δηλοῦν περὶ τῆς καθόδου τῶν εὐγενεστέρων ψυχῶν παραγινομένων εἰς τὸν βίον τοῦτον μετὰ τῶν σωτηρίων σπερμάτων, καὶ παραγινομένων γε οἶονεὶ ἀκουσίως μετὰ στεναγμοῦ, ἐπανερχομένων δὲ ἐν ἀγαλλιάσει διὰ τὸ καλῶς γεγεωργηκέναι καὶ ἠύξηκέναι καὶ πεπληθυγκέναι τὰ σπέρματα, μεθ' ὧν ἐληλύθασιν. «Ἄλλος δὲ ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων» ἐν τῇ προκειμένῃ λέξει. 13.44.294 Καὶ ἐρεῖ γε ὁ Ἡρακλέων, τάχα δὲ τούτῳ κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην συμπεριφερόμενός τις καὶ ἐκκλησιαστικός, ὅτι τῷ κατὰ τὸ «Ὁ θερισμὸς πολὺς, οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι» σημαιομένῳ ὁμοίως ταῦτα εἴρηται, τῷ ἐτοίμους πρὸς θερισμὸν καὶ ἐπιτηδεῖους πρὸς τὸ ἤδη συναχθῆναι εἰς τὴν ἀποθήκην διὰ τῆς πίστεως εἰς ἀνάπαυσιν εἶναι, καὶ ἐπιτηδεῖους πρὸς σωτηρίαν καὶ παραδοχὴν τοῦ λόγου· κατὰ μὲν τὸν Ἡρακλέωνα διὰ τὴν κατασκευὴν αὐτῶν καὶ τὴν φύσιν, κατὰ δὲ τὸν ἐκκλησιαστικὸν διὰ τινὰ εὐτρεπισμὸν τοῦ ἡγεμονικοῦ ἐτοίμου πρὸς τελείωσιν, ἵνα

καὶ θερισθῆ. 13.44.295 Λεκτέον οὖν πρὸς τοὺς οὕτως ἐκδεξαμένους, εἰ βούλονται παραδέξασθαι, μήποτε γεγενῆσθαι πρὸ τῆς τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἐπιδημίας θερισμὸν παραπλήσιον τῷ οὕτως ἂν ἐλπὶ σθέντι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· εἰ γὰρ τῷ εἶναι τὸν θερισμὸν πολὺν πολλοὶ πεπιστεύκασιν, καίτοι γε ὀλίγων ὄντων τῶν ἐργατῶν ἀποστόλων ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν παραδεξαμένων τὸν λόγον, ἦτοι διὰ τὸ «θεάσασθε τὰς χώρας, ὅτι λευκαὶ εἰσιν πρὸς θερισμὸν ἤδη», οὐδεὶς πρὸ τῆς σωματικῆς τοῦ σωτήρος ἡμῶν ἐπιδημίας πεπίστευεν κεν, ἀλλ' οὐδὲ γέγονέν τις πιστευόντων ἐργάτης—ὅπερ ἐστὶν ἀτοπώτατον φάσκειν· Ἀβραάμ καὶ Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας μήτε τὴν τῶν ἐργατῶν ἐκσχηκέναι χώραν, μήτε τὴν τῶν θεριζομένων—, ἢ εἴπερ καὶ πρότερον γέγονασιν ἐργάται καὶ θερισμός, οὐδὲν δόξει παράδοξον ὁ σωτὴρ ἐπαγγέλλεσθαι τοῖς ἐπαίρουσιν τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα θεάσωνται τὰς χώρας «ὅτι λευκαὶ εἰσιν πρὸς θερισμὸν ἤδη». Ἐκ τούτων δὴ δύναται πῶς εἶναι σαφές, ὅτι οὐδὲν τῶν προειρημένων ἐστὶν ἐνθάδε νοούμενον κατὰ τὸν θερισμὸν· ἀλλ' οὐδὲ τὸ παρὰ τῷ ἀποστόλῳ ἐν ἄλλῳ τόπῳ νοηθὲν ἐνθάδε ἐφαρμόσει λέγοντι· «Ὁ σπεύρων φειδομένως φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπεύρων ἐπ' εὐλογίαις ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει.» 13.45.296 Ζητοῦμεν οὖν ἕβδομον σημαινόμενον κατάλληλον τοῖς προαποδομένοις εἰς τὸ «Οὐχ ὑμεῖς λέγετε· Ἔτι τετράμηνός ἐστιν καὶ ὁ θερισμός ἔρχεται;» καὶ εἰς τὸ «Ἴδου λέγω ὑμῖν· Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμούς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λευκαὶ εἰσιν πρὸς θερισμὸν ἤδη.» 13.45.297 Ὁ δὲ περὶ τῆς σαφηνείας τῶν γραφῶν τρανῆς λόγος, ἢ ὁ περὶ τοῦ πῶς πάντα, ὅσα ὁ θεὸς ἐποίησεν, καλὰ λίαν, εἴρηται ἡμῖν ὁ θερισμός, ὄντινα ὁ θερίζων δύο καρποὺς τοῦ θερίζειν ἔχει· ἓνα μὲν ὅτι λαμβάνει μισθόν, ἕτερον δὲ ὅτι συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον. 13.45.298 Καὶ νομίζω διὰ μὲν τὰς μετὰ ταῦτα ἐπαγγελίας ἐσομένας κατὰ τὰ γεγραμμένα· «Ἴδου κύριος καὶ ὁ μισθὸς αὐτοῦ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἀποδοῦναι ἐκάστῳ κατὰ τὸ ἔργον αὐτοῦ» εἰρησθαι τὸ «Μισθὸν λαμβάνει»· διὰ δὲ τὴν ἀπ' αὐτῆς τῆς θεωρίας ὠφέλειαν, αὐτόθεν κατὰ φύσιν οὔσαν τῷ νῷ καὶ τῇ λογικῇ ἐξαίρετον τυγχάνουσαν καὶ χωρὶς ἐτέρων παρὰ ταύτην ἐπαγγελιῶν γεγράφθαι τὸ «Συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον», ὅπερ εὐπάθειάν τινα τοῦ ἡγεμονικοῦ δηλοῖ, ὡς καὶ ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Στρωματέων παρεστήσαμεν διηγούμενοι τὸ «Ὁ πατήρ σου ὁ βλέπων ἐν τῷ κρυπτῷ ἀποδώσει σοι.» 13.46.299 Ὁ δὲ Ἡρακλέων τὸ «Ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει» εἰρησθαι νομίζει ἐπεὶ θεριστὴν ἑαυτὸν λέγει, φησίν, ὁ σωτὴρ. Καὶ τὸν μισθὸν τοῦ κυρίου ἡμῶν ὑπολαμβάνει εἶναι τὴν τῶν θεριζομένων σωτηρίαν καὶ ἀποκατάστασιν τῷ ἀναπαύεσθαι αὐτὸν ἐπ' αὐτοῖς. Τὸ δὲ «Καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον» φησὶν εἰρησθαι, ἢ ὅτι τὸ συναγόμενον καρπὸς ζωῆς αἰωνίου ἐστίν, ἢ <ὅτι> καὶ αὐτὸ ζωὴ αἰώνιος. 13.46.300 Ἀλλὰ αὐτόθεν νομίζω βίαιον εἶναι τὴν διήγησιν αὐτοῦ, φάσκοντος τὸν σωτήρα μισθὸν λαμβάνειν καὶ συγχέοντος τὸν μισθὸν καὶ τὴν συναγωγὴν τοῦ καρποῦ εἰς ἓν, ἄντικρυς τῆς γραφῆς δύο πράγματα παρίστασης, ὡς προδιηγησάμεθα. 13.46.301 Εἰ τοίνυν ἐπιτέτευκται ἡμῖν ἢ ἔπαρσις τῶν ἀποστολικῶν ὀφθαλμῶν καὶ ἡ θέα τῶν χωρῶν, λευκῶν ἤδη πρὸς θερισμὸν οὐσῶν, ἤδη ἀκολούθως τούτοις ἐξεταστέον τί τὸ «Ἴνα ὁ σπεύρων ὁμοῦ χαίρη καὶ ὁ θερίζων». 13.46.302 Οἴμαι δὲ ὅτι ἐπὶ πάσης τῆς ἐκ πλειόνων θεωρημάτων τέχνης καὶ ἐπιστήμης σπεῖρει μὲν ὁ τὰς ἀρχὰς εὐρίσκων, ἄστινας ἕτεροι παραλαμβάνοντες καὶ ἐπεξεργαζόμενοι αὐτὰς ἕτεροις τὰ ὑπὸ αὐτῶν εὐρημένα παραδιδόντες, αἵτιοι ἐξ ὧν εὐρήκασιν γίνονται τοῖς μεταγενεστέροις οὐ δυνηθεῖσιν τὰς τε ἀρχὰς εὐρεῖν καὶ τὰ ἐξῆς ἐπισυνάψαι καὶ τὸ τέλος τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ἐπιθεῖναι, τοῦ συμπληρωθῆσιν τῶν τοιούτων τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν πλήρη τὸν καρπὸν ὡς ἐν θερισμῷ αὐτῶν ἀναλαβεῖν. 13.46.303 Εἰ δὲ τοῦτο ἐπὶ τεχνῶν ἐστὶν ἀληθὲς καὶ τιμῶν ἐπιστημῶν, πόσω πλέον ἐπὶ τῆς τέχνης τῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστήμης τῶν ἐπιστημῶν ἔστι συνιδεῖν. Τὰ γὰρ εὐρεθέντα ὑπὸ τῶν προτέρων ἐπεξεργασάμενοι οἱ μετ' αὐτοῦς

παραδε δώκασιν τοῖς ἐξῆς ἐξεταστικῶς προσιοῦσιν τοῖς εὐρεθεῖσιν ἀφορμὰς τοῦ τὸ ἐν σῶμα τῆς ἀληθείας μετὰ σοφίας συναχθῆναι. 13.46.304 Πληρωθέντος δὴ τοῦ παντὸς ἔργου τῆς τέχνης τῶν τεχνῶν, «ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρει καὶ ὁ θερίζων», τοῦ ἀμειβομένου θεοῦ εἰς ἓν πάντας τέλος συνάγοντος. 13.46.305 Ὅρα δὲ εἰ οἱ μὲν «σπείροντές» εἰσιν Μωσῆς καὶ προ φῆται, γράψαντες τὰ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησεν, καὶ κηρύξαντες τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν· «θερίσαντες» δὲ οἱ τὸν Χριστὸν παραδεξάμενοι καὶ τεθαυμάστοι τὴν δόξαν αὐτοῦ ἀπόστολοι, συμφω νοῦσαν τοῖς προφητικοῖς περὶ αὐτοῦ λογικοῖς σπέρμασιν θερισθεῖσιν κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ κατανόησιν τοῦ κεκρυμμένου μυστηρίου ἀπὸ τῶν αἰώνων, φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχάτου τῶν καιρῶν, ὅπερ «ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις». 13.46.306 Σπέρμα δὲ ἦν ὁ πᾶς λόγος «κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰώνιοις σεσηγημένου καὶ νῦν φανερωθέντος διὰ τε γραφῶν προφητικῶν» καὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅτε τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν πεποίηκεν τὰς χώρας, ἐπιλάμψαν αὐταῖς, λευκὰς πρὸς θερισμὸν ἤδη. 13.47.307 Κατὰ τοῦτον δὴ τὸν λόγον αἱ χώραι, ἐν αἷς κατεβέβλητο τὰ σπέρματα, αἱ νομικαὶ καὶ προφητικαὶ εἰσιν γραφαί, αἵτινες οὐκ ἦσαν λευκαὶ τοῖς τὴν παρουσίαν τοῦ λόγου μὴ κεχωρηκόσιν, γίνονται δὲ τοιαῦται τοῖς μαθητευ ομένοις τῷ υἱῷ τοῦ θεοῦ καὶ πειθομένοις λέγοντι· «Ἐπὰ ρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν καὶ θεάσασθε τὰς χώρας ὅτι λευκαὶ εἰσιν πρὸς θερισμὸν ἤδη.» 13.47.308 Ὡς γνήσιοι τοίνυν καὶ ἡμεῖς Ἰησοῦ μαθηταὶ ἐπάρωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰς χώρας τὰς ἐσπαρμένας ὑπὸ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν θεασώμεθα, ἵνα ἴδωμεν τὴν λευκότητα αὐτῶν καὶ τίνα τρόπον ἤδη θερίσαι ἔστιν αὐτὰς καὶ συνάγειν καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, μετὰ τοῦ καὶ μισθὸν ἐλπίζειν ἀπὸ τοῦ κυρίου τῶν χωρῶν καὶ χορηγοῦ τῶν σπερμάτων. 13.47.309 Τὸ μὲν οὖν τὸν σπείροντα ὁμοῦ καὶ τὸν θερίζοντα 13.47.309 χαίρειν, ὅτε «ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός», ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, πᾶς ὁστισοῦν ὁμολογήσει τῶν ἀνεγνωκό των· «Ὅτι πολλοὶ ἀπ' ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν ἤξουσιν καὶ ἀνακλιθήσονται μετὰ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ἐντῆ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν.» 13.47.310 Τὸ δὲ καὶ ἤδη πάντα τὸν σπείροντα μετὰ παντὸς τοῦ θερίζοντος χαίρειν εἶ τις διστάζει παραδέξασθαι, νοησάτω ὅτι θερισμός πως ἦν τις ἢ μεταμόρφωσις Ἰησοῦ ἐν δόξῃ φαινομένου οὐ μόνον τοῖς θερισταῖς Πέτρῳ καὶ Ἰακώβῳ καὶ Ἰωάννῃ, τοῖς συναναβάσιν αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ τοῖς σπείρασι Μωσῆ καὶ Ἡλίας· ἅμα γὰρ αὐτοῖς χαίρουσιν ὀρώντες τὴν δόξαν τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ, ἦντινα ἐπὶ τοσοῦτον πεφωτισμένην ὑπὸ τοῦ πατρὸς καὶ φωτίζουσαν τοὺς ὀρώντας πρότερον οὐχ ἑώρακει Μωσῆς καὶ Ἡλίας, ὡς νῦν θεῶνται ἅμα τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις. 13.47.311 Ὡς καθολικῶ δὲ ἴσον δυνάμενον λαμβάνομεν τὸ «Ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, ἵνα ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρη καὶ ὁ θερίζων» διὰ τὸ ἐν τοῖς ἐξῆς πλείονας λέγεσθαι τοὺς θεριστὰς καὶ πλείονας τοὺς κεκοπιακότας, δῆλον ὅτι εἰς τὸ σπείραι. 13.47.312 Λέγεται γὰρ ὡς πρὸς πολλοὺς θεριστὰς τὸ «Ἐγὼ ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν, ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε», καὶ ὡς πολλῶν ἐν τῷ σπόρῳ κεκμηκότων τὸ «Ἄλλοι κεκοπιάκασιν καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε.» 13.47.313 Ἴσον δὲ δύναται καθολικῶ τὸ «Ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει» καὶ τὸ ἐξῆς τοιοῦτον· «πᾶς ὁ θερίζων μισθὸν λαμβάνει καὶ συνάγει καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον», ἵνα πᾶς «ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρη καὶ πᾶς ὁ θερίζων». 13.48.314 Ταῦτα δὲ οἱ μὲν τινες ἐτοίμως παραδέξονται, μὴ διστάζοντες περὶ τοῦ τὰ ἀποκεκρυμμένα ταῖς πάλαι γενεαῖς καὶ αὐτῷ Μωσεὶ καὶ τοῖς προφήταις πεφανερῶσθαι τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις κατὰ τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν, φωτὶ σαντος αὐτοῖς τὸ φῶς τὸ τῆς γνώσεως τῆς πάσης γραφῆς· ἕτεροι δὲ ὀκνήσουσιν προσέσθαι, μὴ τολμῶντες λέγειν τὸν τηλικούτον Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας μὴ ἐφθακέναι ἔτι ὄντας ἐν τῷ τῶν ἀνθρώπων βίῳ ἐπὶ τὰ τοῖς

ἀποστόλοις νενοημένα, καὶ τοῦτο ταῖς θείαις γραφαῖς ἐνεσπαρμένα ταῖς ὑπ' αὐτῶν διακονηθείσαις. 13.48.315 Χρήσονται δὲ οἱ πρότεροι τῷ «Πολλοὶ προφήται καὶ δίκαιοι ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ ὑμεῖς βλέπετε καὶ οὐκ εἶδον, καὶ ἀκοῦσαι <ἃ> ἀκούετε καὶ οὐκ ἤκουσαν», καὶ τῷ «Ἰδοῦ, πλεῖον Σολομῶνος ὤδε», καὶ τῷ «Ἐτέραις γενεαῖς οὐκ ἐγνωρίσθη τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων, ὡς νῦν ἀπεκαλύφθη τοῖς ἀγίοις ἀποστόλοις αὐτοῦ καὶ προφήταις, εἶναι τὰ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμετοχα τῆς ἐπαγγελίας ἐν Χριστῷ», καὶ τῷ ἐν τῷ Δανιήλ γεγραμμένῳ μετὰ τινα ὄρασιν, ὅτι «Ἀνέστην, καὶ οὐκ ἦν ὁ συνιών», καὶ τῷ ἐν τῷ Ἡσαΐα «Εἰσὶν οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τούτου ὡς βιβλίον ἀνθρώπου ἐσφραγισμένον, ὃ ἐὰν δῶσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ μὴ ἐπισταμένῳ γράμματα λέγοντες· Ἀνάγνωθι, ἐρεῖ· Οὐκ ἐπίσταμαι γράμματα· καὶ δώσουσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα, καὶ ἐρεῖ· Οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι, ἐσφράγισται γάρ.» 13.48.316 Οἱ δὲ δεῦτεροι ταῦτα πάντα διαλύσονται τῷ «Σοφὸς νοήσει τὰ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος, ἐπὶ δὲ χεῖλεσιν φορεῖ ἐπιγνωμοσύνην» λέγοντες Μωσέα καὶ ἕκαστον τῶν προφητῶν τὰ διακονηθέντα ὑπ' αὐτῶν νενοηκέναι, οὐχ ὥστε καὶ ἑτέροις παραδοῦναι καὶ ἀναπτύξαι τὰ μυστήρια· τοὺς μέντοι γε ἀποστόλους, ὡς ἐν καιρῷ ἀποκαλύψεως γενομένους, εἰπεῖν ἄν· «Στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε» καὶ «Ἄ ἤκουσας παρ' ἐμοῦ διὰ πολλῶν μαρτύρων, ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις, οἵτινες ἱκανοὶ ἔσονται καὶ ἑτέρους διδάξαι», καὶ ὅτι εἰ ἐπεθύμουν πολλοὶ προφήται καὶ δίκαιοι ἰδεῖν ἃ ἔβλεπον οἱ ἀπόστολοι καὶ ἃ ἤκουον λέγοντος τοῦ σωτήρος, οὐ πάντως τὰ τῶν νομικῶν γραφῶν καὶ προφητικῶν ἐπεθύμουν, ἀλλὰ τούτων μείζονα ἀπαγγελλόμενα πρὸς τοῖς πνευματικοῖς τοῦ νόμου καὶ τοῖς ἀπορρήτοις τῶν προφητῶν ὑπὸ τοῦ σωτήρος τοῖς ἀποστόλοις, ὅποια ἦν τὸ «Ἦκουσα ἄρρητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι» καὶ παραπλήσια τοῖς ὑπὸ τοῦ παρακλήτου λεγομένοις. 13.48.317 Ἔτι δὲ καὶ οὕτως τὸ ῥητὸν θεασώμεθα εἰ μὲν τινα διηγεῖται τὸν θερίζοντα μισθὸν λαμβάνειν καὶ συναγεῖν καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον ὁ εὐαγγελιστὴς λέγων· «Ἴνα ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρη καὶ ὁ θερίζων», 13.48.318 εἰ δέ, ἵνα ὁ σπείρων ὁμοῦ χαίρη καὶ ὁ θερίζων, μισθὸν λαμβάνει καὶ συναγεῖ καρπὸν εἰς ζωὴν αἰώνιον, τάχα ὁ σπείρων, κοινωνῶν τῷ μισθῷ τοῦ θερίζοντος καὶ τῆ συναγωγῇ τοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον συναγομένου καρποῦ, ἅμα τῷ θερίζοντι χαρήσεται. 13.48.319 Ἄλλος δέ τις ἐρεῖ ὅλα τὰ νομικὰ καὶ τὰ προφητικὰ ἀκριβῶς κατὰ τὴν πνευματικὴν ἐκδοχὴν νενοημένα Μωσεὶ καὶ τοῖς προφήταις καὶ ὡς ἔχρην κεκαλυμμένως καὶ ἔσκε πασμένως ἀναγεγραμμένα τὰ ἐσπαρμένα εἶναι· ἐπεὶ δὲ «Λόγον σοφὸν ἐὰν ἀκούσῃ ἐπιστήμων, αἰνέσει αὐτὸν καὶ ἐπ' αὐτὸν προσθήσει», δῆλον ὅτι οἱ ἀπόστολοι σπέρμασιν ἀπορρητοτέρων καὶ βαθυτέρων χρησάμενοι τοῖς ὑπὸ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν νενοημένοις, διαβεβήκασιν ἐπὶ τὸ εἰς πολὺ λαπλασίονα φθάσαι τῆς ἀληθείας θεάματα, Ἰησοῦ ἐπαίροντος αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ φωτίζοντος αὐτῶν τὰς διανοίας, καὶ ἦν τὰ πολλαπλασίονα θερισμὸς τῶν πολλῶν χωρῶν· οὐχ ὡς ὑποδεέστεροι δὲ οἱ προφήται καὶ Μωσῆς ἀρχῆθεν <οὐκ εἶδον> ὅσα οἱ ἀπόστολοι κατὰ τὴν Ἰησοῦ ἐπιδημίαν, ἀλλ' ὡς περιμένοντες τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐν ᾧ ἔχρην μετὰ τοῦ ἐξαιρέτου τῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας καὶ ἐξαιρετα παρὰ τὰ λελαλημένα πώποτε ἐν τῷ κόσμῳ ἢ γεγραμμένα ἀποκαλυφθῆναι ἀπὸ τοῦ οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγησα μένου «τὸ εἶναι ἴσα θεῷ», ἀλλ' ἑαυτὸν κενώσαντος καὶ «μορφὴν δούλου» εἰληφότος. 13.49.n Ἐν γὰρ τούτῳ ὁ λόγος ἐστὶν ἀληθινὸς ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων. 13.49.320 Εἴτε κατὰ τὸ ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν ληφθὲν παράδειγμα ἐκλαμβάνοιμεν τὰ κατὰ τὸν τόπον, σαφὲς πῶς ἀληθινὸς λόγος ἐστὶν τὸ ἄλλον μὲν εἶναι τὸν σπείροντα ἄλλον δὲ τὸν θερίζοντα· εἴτε κατὰ τὸ ἐσπαρ κέναι μὲν Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας, τεθεωρηκέναι δὲ λευκῶν γενομένων τῶν χωρῶν τοὺς ἐπάραντας τοὺς ὀφθαλμοὺς κατὰ τὰς ὑποθήκας τοῦ σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ, ἵνα

θεάσωνται τὰς χώρας πῶς ἦσαν λευκαὶ πρὸς θερισμὸν ἤδη, καὶ οὕτω δῆλον πῶς ἄλλος ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων. 13.49.321 Σκόπει δὲ εἰ τὸ «ἄλλος» καὶ «ἄλλος» δυνατὸν νοῆσαι διὰ τὸ ἐκείνους μὲν ἐπὶ τοιαύδε βίου ἀγωγῇ δικαίου σθαι, τούτους δὲ ἐπὶ ἑτέρᾳ παρ' ἐκείνην, ὥστε εἰπεῖν ἄλλον μὲν τὸν νομικόν, ἄλλον δὲ τὸν εὐαγγελικόν. Πλήν ἅμα χαίρουσιν ἐνὸς τέλους ἀπὸ ἐνὸς θεοῦ διὰ ἐνὸς Χριστοῦ ἐν ἐνὶ ἀγίῳ πνεύματι ἀμφοτέροις ἀποκειμένου. 13.49.322 Ὁ δ' Ἡρακλέων τὸ «Ἴνα ὁ σπείρων ὁμοῦχαίρη καὶ ὁ θερίζων» οὕτω διηγήσατο· χαίρει μὲν γάρ, φησὶν, ὁ σπείρων ὅτι σπείρει, καὶ ὅτι ἤδη τινὰ τῶν σπερμάτων αὐτοῦ συνάγεται ἐλπίδα ἔχων τὴν αὐτὴν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν· ὁ δὲ θερίζων ὁμοίως ὅτι καὶ θερίζει· ἀλλ' ὁ μὲν πρῶτος ἤρξατο σπείρων, ὁ <δὲ> δεύτερος θερίζων. 13.49.323 Οὐ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ ἐδύνατο ἀμφοτέροι ἀρξασθαι· ἔδει γὰρ πρῶτον σπαρῆναι, εἴθ' ὕστερον θερισθῆναι. Πausαμένου μέντοι γε τοῦ σπείροντος σπείρειν, ἔτι θεριεῖ ὁ θερίζων· ἐπὶ μέντοι τοῦ παρόντος ἀμφοτέροι τὸ ἴδιον ἔργον ἐνερ γούντες ὁμοῦ χαίρουσιν κοινήν χαρὰν τὴν τῶν σπερμάτων τελειότητα ἠγούμενοι. 13.49.324 Ἔτι δὲ καὶ εἰς τὸ «Ἐν τούτῳ ἐστὶν ὁ λόγος ἀληθινὸς ὅτι ἄλλος ἐστὶν ὁ σπείρων καὶ ἄλλος ὁ θερίζων» φησὶν· ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ τὸν τόπον υἱὸς ἀνθρώπου σπείρει· ὁ δὲ σωτήρ, ὢν καὶ αὐτὸς υἱὸς ἀνθρώπου, θερίζει καὶ θεριστὰς πέμπει τοὺς διὰ τῶν μαθητῶν νοουμένους ἀγγέλους, ἕκαστον ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν. Οὐ πάνυ δὲ σαφῶς ἐξέθετο τοὺς δύο υἱοὺς τοῦ ἀνθρώπου τίνες εἰσὶν, ὧν ὁ εἷς σπείρει καὶ ὁ εἷς θερίζει. 13.50.n Ἐγὼ ἀπέστειλα ὑμᾶς θερίζειν, ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε· ἄλλοι κεκοπιάκασιν καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσε ληλύθατε. 13.50.325 Οὐ χαλεπὸν ἐκ τῶν προειρημένων θεωρῆσαι πῶς ἀπέστειλεν ὁ Ἰησοῦς τοὺς μαθητὰς θερίζειν τοῦτο, εἰς ὃ οὐκ αὐτοὶ κεκοπιάκασιν, ἀλλ' οἱ πρὸ αὐτῶν· καμόντος γὰρ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν, ἵνα χωρῆσαι δυνηθῶσιν νοῆσαι τὰ μυστήρια, ὧν τὰ ἴχνη ἐν τοῖς γράμμασιν ἑαυτῶν ἡμῖν καταλελοίπασιν, εἰς τὸν Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν κόπον οἱ ἀπόστολοι εἰσεληλύθασιν, Ἰησοῦ μυσταγωγούντος θερίζοντες καὶ συνάγοντες εἰς τὰς ἀποθήκας τῆς ψυχῆς ἑαυτῶν τὸν ἐν ἐκείνοις νοῦν. 13.50.326 Καὶ αἰεὶ δὲ ὁ λόγος τοῖς μαθητευομένοις γνησίως ποιεῖ τοὺς τῶν προτέρων καμάτους σαφεστέρους, χωρὶς τοῦ ὁμοίου τοῖς σπείρασιν κόπου. Εἰς ὅλα δὲ τὰ περὶ τῶν ὑπὸ ἄλλων <σπειρομένων καὶ ὑπ' ἄλλων> θεριζομένων καὶ τοῦτο ἐπισκοπητέον, μήποτε ἀγγέλων ἐπὶ τῆς σπορᾶς τῶν ἀνθρώπων τεταγμένων οἱ συνεργοὶ τῆς τελειώσεως τῶν ἐσπαρμένων ἀπόστολοι εἰς τὸν ἑτέρων κάματον εἰσέρχονται θερίζοντες καὶ καρποὺς ἐν τοῖς ὠφελιμένοις εὐρίσκοντες, οὐστὶνας ἢ Ἰησοῦ ἐπιδημία ἐτοίμους πρὸς θερισμὸν καὶ πρὸ τῆς ἐλπιζομένης τετραμήνου πεποίηκεν; 13.50.327 Ἐὰν δὲ ταῦθ' οὕτως ἔχη, θεωρῆσαι ἄξιον εἰ καματηρὰ ἐστὶν ἢ τῶν ἀγγέλων πρὸς τὸ ἐνσπεῖ ρεσθαι ψυχὰς σώμασιν λειτουργία, δύο τινὰ συναγόντων τῇ φύσει ἐναντία εἰς κρᾶσιν μίαν, καὶ ἐν καιρῷ τῷ τεταγμένῳ ἀρχομένων τε τὴν περὶ ἐκάστου ποιεῖν οἰκονομίαν καὶ εἰς τελεσφόρησιν προαγόντων τὸν προπεπλασμένον. 13.50.328 Ἀλλ' ἐρεῖ τις τούτοις ἐναντίον εἶναι τὸ αὐτὸν λέγεσθαι πλάσσειν τὸν θεὸν ἔν τε τῷ «Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με» καὶ ἐν τῷ «Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε, καὶ πρὸ τοῦ σε ἐξελεθεῖν ἐκ μήτρας ἠγίακά σε.» 13.50.329 Πρὸς τοῦτο λεκτέον, ὅτι ὡς περὶ ὁ νόμος διετάγη δι' ἀγγέλων, <καὶ ὁ δι' ἀγγέλων> λαληθεὶς λόγος ἐγένετο βέβαιος, δῆλον δ' ὅτι ὑπὸ θεοῦ λαληθεὶς, οὕτως ἐνδέχεται καὶ διὰ τῶν τεταγμένων ἐπὶ τῆς γενέσεως ἀγγέλων θεὸν πλάττειν ἐν κοιλίᾳ λέγειν. 13.50.330 Οὐκ οἶδα δὲ εἰ χώραν ἔχει εἰς τὸ ἠπορημένον καὶ τοιοῦτόν τι λέγειν, ὅτι οἱ εἰπόντες «Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με» Ἰὼβ καὶ Δαβὶδ μερίδος ὄντες θεοῦ ἐπλάσθησαν, καὶ ὁ Ἰερεμίας ἀκούων· «Πρὸ τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἐπίσταμαί σε»· ὡς τῆς μερίδος ἐσόμενος τοῦ θεοῦ πέπλασται ὑπ' αὐτοῦ· οἱ δὲ τῶν ἑτέρων μερίδες ὄντες ὑπὸ τῶν λαχόντων αὐτοὺς πλάττονται. 13.50.331 Καὶ περιεργότερόν γε οὗτος ὁ λόγος ἐκλήψεται τὸ

«Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν» τοῦτο λέγοντος τοῦ θεοῦ περὶ πάντων ἀνθρώπων καὶ προκαταρχομένου τοῦ ἔργου, ὅπερ ἔργον ὕστερον καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν, πρὸς οὓς ὁ λόγος, κατὰ τὴν οἰκείαν μερίδα γίνεται, τούτοις λέγοντος τοῦ θεοῦ· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον»· οἷς καὶ φησιν ἐπὶ τῆς τῶν διαλέκτων συγχύσεως· «Δεῦτε καὶ καταβάντες συγχέωμεν ἐκεῖ αὐτῶν τὴν γλῶσσαν.» 13.50.332 Ταῦτα δὲ οὐκ ἀποφαινόμενοι λέγομεν· πολλῆς γὰρ βασάνου τὰ τηλικαῦτα χρήζει, ἵν' εὐρεθῆ πότερον οὕτως ἔχει ἢ ἐτέρως. Οὐ καταφρονητέον δὲ καὶ τῆς τοιαύτης ἐκδοχῆς· ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων μερίς ἐστὶ τινος κατὰ τὸ «Ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, καὶ ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὄρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ· καὶ ἐγενήθη μερίς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ.» 13.50.333 Εἰ δὲ μερίς ἐστὶν πάντως ἕκαστός τινος, διασπείραντος τοῦ θεοῦ τοὺς Ἀδάμ υἱοὺς, ἕκαστος μὲν τῶν ἀγγέλων κάμνει περὶ τὴν ἰδίαν μερίδα, οἰκονομῶν τὰ κατ' αὐτήν. Ἐν δὲ τῇ τοῦ σωτῆρος ἐπιδημίᾳ λαμβάνονται αἶχμα λωτιζόμενοι εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῆς πάντων μερίδος διὰ τῶν ὑπηρετούντων τῷ εὐαγγελίῳ ἀποστόλων καὶ εὐαγγελιστῶν καὶ διδασκάλων ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ προσάγονται εἰς τὸ γενέσθαι τὰ ἔθνη κληρονομίαν τοῦ Χριστοῦ. 13.50.334 Μήποτε οὖν δύναται διὰ τοῦτο λέγεσθαι τοῖς ἀποστόλοις μετ' ὀλίγον ἀκουσομένοις· «Πορεύεσθε μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη» τὸ «Ἄλλοι κεκοπιάκασιν καὶ ὑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε»; 13.50.335 Εἰ δὲ ἅγιοι ἄγγελοι εἰσιν οἱ τὰς λοιπὰς μερίδας παρὰ τὴν ἐκλεκτὴν εἰληχότες καὶ ἐπὶ τῆς διασπορᾶς τῶν ψυχῶν τεταγμένοι, οὐδὲν ἐστὶν ἄτοπον τὸν σπείροντα ὁμοῦ χαίρειν καὶ τὸν θερίζοντα μετὰ τὸν θερισμόν. 13.50.336 Ὁ δ' Ἡρακλέων φησὶν ὅτι οὐ δι' αὐτῶν οὐδὲ ἀπ' αὐτῶν ἐσπάρη ταῦτα τὰ σπέρματα–φησὶ δὲ τῶν ἀποστόλων–, οἱ δὲ κεκοπιακότες εἰσὶν οἱ τῆς οἰκονομίας ἄγγελοι, δι' ὧν ὡς μεσιτῶν ἐσπάρη καὶ ἀνετράφη. Εἰς δὲ τό· «Ἑμεῖς εἰς τὸν κόπον αὐτῶν εἰσεληλύθατε» ταῦτα ἐξέθετο· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς κόπος σπειρόντων καὶ θερίζόντων· οἱ μὲν γὰρ ἐν κρύει καὶ ὕδατι καὶ κόπῳ τὴν γῆν σκάπτοντες σπείρουσιν καὶ δι' ὄλου χειμῶνος τημελοῦσιν σκάλλοντες καὶ τὰς ὕλας ἐκλέγοντες· οἱ δὲ εἰς ἔτοιμον καρπὸν εἰσελθόντες θέρους εὐφραίνόμενοι θερίζουσιν. 13.50.337 Ἐξέσται δὲ συγκρίνοντι τὰ τε ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα τῷ ἐντυγχάνοντι καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέωνος ὄραν ὅποια τῶν διηγήσεων ἐπιτετεῦχθαι δύναται. 13.51.n Ἐκ δὲ τῆς πόλεως ἐκείνης πολλοὶ ἐπίστευσαν τῶν Σαμαρειτῶν, διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς μαρτυρούσης ὅτι Εἶπέν μοι πάντα ὅσα ἐποίησα. 13.51.338 Τῆς Σαμαρείτιδος καταλιπούσης τὴν ὑδρίαν καὶ ἀπεληλυθυίας εἰς τὴν πόλιν ὑπὲρ τοῦ εὐαγγελίσασθαι τὰ περὶ τοῦ σωτῆρος, καὶ τῶν πιστευόντων τῷ λόγῳ τῆς γυναικὸς ἐρχομένων πρὸς τὸν κύριον, ἐν τῷ μεταξύ ὁ σωτὴρ τοῖς μαθηταῖς συντυγχάνων πεποιῆται τοὺς προειρημένους λόγους, ἐρωτώντων τῶν μαθητῶν, ὅπως φάγη. 13.51.339 Μετὰ δὲ τὸ λεχθῆναι πρὸς τοὺς μαθητὰς τὰ κατὰ δύναμιν ἐξητασμένα, ἐπαναλαμβάνει ἡ γραφή τὰ περὶ τῶν ἐληλυθόντων ἐκ τῆς πόλεως πρὸς αὐτὸν καὶ πιστευσάντων διὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς γυναικὸς λεγούσης ὅτι «Εἶπέν μοι πάντα ὅσα ἐποίησα.» 13.51.340 Εἰ δὲ κρατοῦμεν τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων περὶ τῆς Σαμαρείας καὶ τῆς Σαμαρείτιδος καὶ τῆς τοῦ Ἰακώβ πηγῆς, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν τίνα τρόπον ἐπιτυχόντες λόγου ὑγιούσιν οἱ προκατειλημμένοι ἐν ἑτεροδιδασκαλίαις καταλείπουσιν τὴν οἰονεὶ τῶν δογμάτων πόλιν, καὶ ἐξεληθέντες αὐτὴν ὑγιαίνοντως πιστεύουσιν μιᾶς τινος παρὰ τῇ τοῦ Ἰακώβ πηγῇ προτέρας κεχωρηκυίας τὴν σωτήριον διδασκαλίαν, καὶ καταλιπούσης τὴν προειρημένην ὑδρίαν ὑπὲρ τοῦ καὶ ἐτέρους ἐπὶ τὸ ὁμοίως ὠφεληθῆναι προκαλέσασθαι. 13.51.341 Ὁ δ' Ἡρακλέων τὸ μὲν «Ἐκ τῆς πόλεως» ἀντιτοῦ «ἐκ τοῦ κόσμου» ἐξείληφεν· τὸ δὲ «Διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς» τουτέστιν διὰ τῆς πνευματικῆς ἐκκλησίας· καὶ ἐπισημαίνεται γὰρ τὸ «Πολλοὶ» ὡς πολλῶν ὄντων ψυχικῶν· τὴν δὲ μίαν λέγει τὴν ἄφθαρτον τῆς ἐκλογῆς

φύσιν καὶ μονοειδῆ καὶ ἐνικήν. Ἔστημεν δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω, ὡς οἶόν τε ἦν, πρὸς ταῦτα. 13.52.n Ὡς οὖν ἦλθον πρὸς αὐτὸν οἱ Σαμαρεῖται, ἠρώτων αὐτὸν μεῖναι παρ' αὐτοῖς. Καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας. Καὶ πολλῶ πλείους ἐπίστευσαν διὰ τὸν λόγον αὐτοῦ. 13.52.342 Οὐκ ἀπιθάνως τις συγκρούσει τὸ «Εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε» τῷ ῥητῷ τούτῳ. Ἐρωτηθεὶς γὰρ ὁ σωτὴρ μεῖναι παρὰ τοῖς Σαμαρεῖταις «ἔμεινεν ἐκεῖ δύο ἡμέρας», ὁ εἰπὼν· «Εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε.» Δῆλον οὖν ὅτι καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ συνεισεληλύθεισαν αὐτῷ. 13.52.343 Λεκτέον δὲ πρὸς τοῦτο ὅτι τὸ μὲν εἰς ὁδὸν ἐθνῶν ἀπελθεῖν ἔστιν ἀναλαβεῖν τι δόγμα ἐθνικὸν ἀλλότριον τοῦ «Ἰσραὴλ τοῦ θεοῦ», καὶ ὀδεῦσαι κατ' αὐτό· τὸ δ' εἰς πόλιν εἰσελθεῖν Σαμαρειτῶν τὸ ἔν τινι γενέσθαι ψευδωνύμῳ γνώσει τῶν λεγόντων νομικοῖς ἢ προφητικοῖς ἢ εὐαγγελικοῖς ἢ ἀποστολικοῖς προσέχειν λόγοις. 13.52.344 Ἐξέστιν δὲ καταλιπόντων <τῶν> Σαμαρειτῶν τὴν ἰδίαν πόλιν καὶ ἐλθόντων πρὸς τὸν Ἰησοῦν παρὰ τὴν τοῦ Ἰακώβ πηγὴν ἀποδεξάμενον τὴν προαίρεσιν τῶν πιστευσάντων τὸν Ἰησοῦν μεῖναι παρὰ τοῖς ἐρωτήσασιν. 13.52.345 Οἶμαι δ' ὅτι παρατηρημένως ὁ Ἰωάννης οὐ πεποίηκεν τὸ «ἠρώτων αὐτὸν» οἱ Σαμαρεῖται εἰσελθεῖν εἰς τὴν Σαμαρείαν, ἢ εἰσελθεῖν εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ «μεῖναι παρ' αὐτοῖς»· οὐ γὰρ ταῦτόν ἐστιν τὸ μεῖναι παρὰ τῷ πιστεύοντι καὶ τὸ «εἰσελθεῖν εἰς τὴν πόλιν αὐτοῦ». Καὶ τὸ ἐξῆς δὲ οὐ φησὶ· καὶ ἔμεινεν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ δύο ἡμέρας, ἢ ἔμεινεν ἐν τῇ Σαμαρείᾳ, ἀλλ' «Ἔμεινεν ἐκεῖ», τουτέστιν παρὰ τοῖς ἐρωτήσασιν. 13.52.346 Μένει γὰρ Ἰησοῦς παρὰ τοῖς ἐρωτήσασιν καὶ μάλιστα ὅτε οἱ ἐρωτῶντες αὐτὸν ἐξέρχονται τῆς πόλεως αὐτῶν καὶ ἔρχονται πρὸς τὸν Ἰησοῦν, οἷον μιμησάμενοι τὸν Ἀβραάμ πεισθέντα τῷ εἰπόντι θεῷ· «Ἐξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρὸς σου.» 13.52.347 Δύο δὲ ἡμέρας μένει παρὰ τοῖς ἐρωτήσασιν αὐτόν· οὐδέπω γὰρ ἐχώρουν καὶ τὴν τρίτην αὐτοῦ ἡμέραν, ἐπεὶ οὐχ οἰοί τε ἦσαν χωρησαί τι τεράστιον, ὅποιον οἱ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ συνδειπνοῦντες τῷ Ἰησοῦ ἐν τῷ γάμῳ. 13.52.348 Ἡ μὲν οὖν ἀρχὴ τῶν ἀπὸ τῆς Σαμαρείας πιστευόντων πολλῶν ἦν ὁ λόγος τῆς γυναικὸς μαρτυρούσης ὅτι «εἶπέν μοι πάντα ἃ ἐποίησα»· ἢ δὲ αὐξήσις καὶ <ὁ> πληθυσμὸς τῶν πολλῶ πλειόνων πιστευόντων οὐκέτι διὰ τὸν λόγον τῆς γυναικὸς ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον αὐτόν. Οὐ γὰρ ὁμοίως αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ θεωρεῖται ὁ λόγος, φωτίζων τὸν χωροῦντα, καὶ ὅτε δι' ἐτέρου λεγόμενος μαρτυρεῖται. 13.52.349 Ὁ δὲ Ἡρακλέων εἰς τοὺς τόπους ταῦτά φησιν· «παρ' αὐτοῖς» ἔμεινεν καὶ οὐκ «ἐν αὐτοῖς» καὶ δύο ἡμέρας, ἦτοι τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα καὶ τὸν μέλλοντα τὸν ἐν γάμῳ, ἢ τὸν πρὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ χρόνον καὶ τὸν μετὰ τὸ πάθος, ὃν παρ' αὐτοῖς ποιήσας πολλῶ πλείονας διὰ τοῦ ἰδίου λόγου ἐπιστρέψας εἰς πίστιν ἐχωρίσθη ἀπ' αὐτῶν. 13.52.350 Λεκτέον δὲ πρὸς τὴν δοκοῦσαν αὐτοῦ παρατήρησιν, ὅτι «παρ' αὐτοῖς» καὶ οὐκ «ἐν αὐτοῖς» γέγραπται, ὅτι ὁμοίον τῷ «παρ' αὐτοῖς» ἐστὶν τὸ «Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας» οὐ γὰρ εἶπεν· «Ἐν ὑμῖν εἰμι.» 13.52.351 Ἔτι δὲ λέγων τὰς δύο ἡμέρας ἦτοι τοῦτον τὸν αἰῶνα εἶναι καὶ τὸν μέλλοντα, ἢ τὸν πρὸ τοῦ πάθους καὶ μετὰ τὸ πάθος, οὔτε τοὺς ἐπερχομένους αἰῶνας μετὰ τὸν μέλλοντα νενόηκεν, περὶ ὧν φησιν ὁ ἀπόστολος· «Ἴνα ἐνδείξῃται ἐν τοῖς αἰῶσιν τοῖς ἐπερχομένοις», οὔτε ὁρᾷ, ὅτι οὐ μόνον πρὸ τοῦ πάθους καὶ μετὰ τὸ πάθος σύνεστιν τοῖς ἐρχομένοις πρὸς αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς καὶ μετὰ τοῦτο χωρίζεται· αἰεὶ γὰρ μετὰ τῶν μαθητῶν ἐστὶν μηδεπώποτε καταλείπων αὐτούς, ὥστε καὶ λέγειν αὐτούς· «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός.» 13.53.n Τῇ δὲ γυναικὶ ἔλεγον· Οὐκέτι διὰ τὴν λαλίαν σου πιστεύομεν· αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἶδαμεν, ὅτι ἀληθῶς οὗτός ἐστιν ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου. 13.53.352 Ἀρνοῦνται τὴν διὰ τὴν λαλίαν τῆς γυναικὸς πίστιν, κρεῖττον ἐκείνης εὐρόντες τὸ ἀκηκοέναι αὐτοῦ τοῦ σωτῆρος, ὥστε καὶ εἰδέναι «ὅτι ἀληθῶς οὗτός ἐστιν ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου». Καὶ βέλτιόν γέ ἐστιν αὐτόπτην γενέσθαι τοῦ λόγου καὶ

χωρίς ὀργάνων διδάσκοντος ἀκούειν αὐτοῦ καὶ φαντασιοῦντος οὐ διὰ τῶν διδασκόντων τὸ ἠγε μονικὸν εὐρίσκον τρανότατα τοὺς τῆς ἀληθείας τύπους, ἤπερ μὴ ὀρῶντα αὐτὸν μηδὲ ἀπὸ τῆς δυνάμεως φωτιζόμενον αὐτοῦ διὰ διακόνων τῶν ἑωρακῶτων αὐτὸν ἀκούειν τὸν περὶ αὐτοῦ λόγον. 13.53.353 Ἀμήχανον γὰρ τὸ αὐτὸ τῷ ἑωρακότι γινόμενον περὶ τὸ ἡγεμονικὸν πάθος παθεῖν τὸν ἀπὸ τοῦ ἑωρακότος καὶ ἀπαγγέλλοντος αὐτὸν διδασκόμενον· καὶ κρεῖττον γε διὰ εἶδους περιπατεῖν ἢ διὰ πίστεως. 13.53.354 Διὰ τοῦτο οἱ μὲν οἴονει διὰ εἶδους περιπατοῦντες ἐν τοῖς προηγούμενοις λέγοντο ἂν εἶναι χαρίσμασιν «λόγῳ σοφίας» διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ θεοῦ καὶ «λόγῳ γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα»· οἱ δὲ διὰ πίστεως, εἰ καὶ χάρισμά ἐστιν ἢ πίστις κατὰ τὸ «Ἄλλω δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι», τῇ τάξει τῶν προτέρων εἰσὶν ὕστεροι. 13.53.355 Ἐξεταστέον δὲ πότε καὶ πῶς λέγει Παῦλος· «Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν, οὐ διὰ εἶδους.» Πῶς γάρ, ὡς οἱ πολλοὶ νοοῦσιν, διὰ πίστεως καὶ οὐ διὰ εἶδους περιπατεῖ ὁ ἐμβριθέστατα λέγων· «Οὐκ εἰμι ἐλεύθερος; οὐκ εἰμι ἀπόστολος; οὐχὶ Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν ἑώρακα; οὐ τὸ ἔργον μου ὑμεῖς ἐστὲ ἐν κυρίῳ;» 13.53.356 Ἴδωμεν οὖν τὸ ῥητὸν πῶς δεῖ ἐκλαβεῖν τὸ «Διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν οὐ διὰ εἶδους» ἀναλαβόντες αὐτὸ ἀπὸ τῶν ἀνωτέρω οὕτως ἐχόντων «Ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο θεός, ὁ δὸς ἡμῖν τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος. 13.53.357 Θαρροῦντες οὖν πάντοτε καὶ εἰδότες ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου· διὰ πίστεως γὰρ περιπατοῦμεν οὐ διὰ εἶδους»—δῆλον δ' ὅτι ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ὅτε ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ κυρίου—θαρροῦντες «μᾶλλον εὐδοκοῦμεν ἐκδημηῆσαι ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἐνδημηῆσαι πρὸς τὸν κύριον». 13.53.358 Τούτων οὕτως εἰρημένων εἰς τὸ νοῆσαι τί τὸ ἐνδη μείν τῷ σώματι καὶ ἐκδημεῖν ἀπὸ τοῦ κυρίου, τί τε τὸ ἐκδημηῆσαι ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἐνδημηῆσαι πρὸς τὸν κύριον, ἑαυτῶν πυθώμεθα τί περὶ τοῦ ἀποστόλου ἐροῦμεν· πότερον ὅτι ἐνδημῶν τῷ σώματι ἐξεδήμει ἀπὸ τοῦ κυρίου, ἢ ὅτι ἐκδημῶν τοῦ σώματος ἐνεδήμει τῷ κυρίῳ. 13.53.359 Ἀλλὰ σαφῶς, ἐπεὶ «οἱ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται», οἱ δὲ ἅγιοι οὐκ εἰσὶν ἐν σαρκὶ «ἀλλ' ἐν πνεύματι, εἴπερ πνεῦμα θεοῦ οἰκεῖ ἐν αὐτοῖς», Παῦλος οὐκ ἦν ἐν σαρκὶ οὐδὲ ἐν σώματι· ἀληθεύει γὰρ λέγων· «Δοκῶ δὲ κάγῳ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν», οὐκ ἐνδημῶν δὴ τῇ σαρκὶ καὶ σώματι, τοῦ ἐνδημοῦντος τῷ σώματι διὰ πίστεως περιπατοῦντος οὐ διὰ εἶδους. 13.53.360 Καὶ ὅρα εἰ δύναται τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας εἶναι τὸ μὴ ταῦτὸν φάσκειν «ἐν σαρκὶ εἶναι» καὶ «ἐνδημεῖν σώματι»· «οἱ μὲν γὰρ ἐν σαρκὶ ὄντες θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται»· οἱ δὲ ἐνδημοῦντες τῷ σώματι «ἐκδημοῦσιν μὲν ἀπὸ τοῦ κυρίου»· πλὴν διὰ τῆς πίστεως περὶ πατοῦσιν, εἰ καὶ μηδέπω χωροῦσιν διὰ εἶδους. 13.53.361 Καὶ οἶμαι ὅτι ἐν σαρκὶ μὲν εἰσὶν οἱ κατὰ σάρκα στρατευόμενοι, ἐνδημοῦσι δὲ τῷ σώματι καὶ ἐκδημοῦσιν ἀπὸ τοῦ κυρίου οἱ τὰ πνευματικὰ τῆς γραφῆς μὴ νοοῦντες, ἀλλ' ὅλοι προσκεῖ μενοι αὐτῇ καὶ τῷ σώματι· πῶς γὰρ οὐκ ἐκδημεῖ ἀπὸ τοῦ κυρίου, εἰ «ὁ κύριος τὸ πνεῦμά ἐστιν», ὁ μηδέπω χωρῶν τὸ ζωοποιοῦν πνεῦμα καὶ πνευματικὸν τῆς γραφῆς; πλὴν διὰ πίστεως ὁ τοιοῦτος περιπατεῖ, ἐκδημεῖ δὲ ἐκ τοῦ σώματος καὶ ἐνδημεῖ πρὸς τὸν κύριον ὁ τὰ πνευματικὰ τοῖς πνευματικοῖς συγκρίνων καὶ γινόμενος πνευματικός, ὁ πάντα ἀνακρίνων, αὐτὸς δὲ ἀνακρινόμενος ὑπ' οὐδενός. 13.53.362 Ταῦτα δὲ ἡμῖν εἰ καὶ μετὰ παρεκβάσεως τῆς εἰς τὰ ἀποστολικά ῥητὰ εἰρηῆσθαι δοκεῖ, ἀλλὰ γε ἀναγκαιότατα πρὸς τὴν διαφορὰν τοῦ λόγου τῶν Σαμαρειτῶν ἐστὶν οὐκέτι διὰ τὴν λαλιὰν πιστευόντων τῆς γυναικὸς ἀλλ' ἀκηκοῦτων καὶ εἰδόντων ὅτι «οὗτός ἐστιν ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου». Οὐδὲν μέντοι γε θαυμαστὸν περὶ τινων μὲν <εἰρηῆσθαι> διὰ πίστεως περιπατεῖν καὶ μὴ διὰ εἶδους, περὶ ἐτέρων δὲ διὰ εἶδους τοῦ μείζονος παρὰ τὸ διὰ πίστεως περιπατεῖν. 13.53.363 Ἡρακλέων δὲ ἀπλούστερον ἐκλαβὼν τὸ «Οὐκέτι διὰ τὴν σὴν λαλιὰν πιστεύομεν» φησι λείπειν τὸ «μόνην». Ἔτι μὲν γὰρ πρὸς τὸ «Αὐτοὶ γὰρ ἀκηκόαμεν, καὶ οἶδαμεν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ σωτὴρ τοῦ κόσμου» φησίν·

οί γὰρ ἄνθρωποι τὸ μὲν πρῶτον ὑπὸ ἀνθρώπων ὀδηγούμενοι πιστεύουσιν τῷ σωτήρι, ἐπὰν δὲ ἐντύχωσιν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, οὗτοι οὐκέτι διὰ μόνην ἀνθρωπίνην μαρτυρίαν, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν πιστεύουσιν. 13.54.n Μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν· αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει. 13.54.364 Πάνυ ἀνακόλουθος ἡ λέξις φαίνεται· τί γὰρ κοινὸν πρὸς τὸ ἐξεληλυθέναι αὐτὸν μετὰ δύο ἡμέρας ἀπὸ τῶν Σαμαρειτῶν, παρ' οἷς ἔμεινεν, καὶ εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπέρχεσθαι τὸ «Αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει»; 13.54.365 Εἰ μὲν γὰρ ἦν πατὴρ αὐτοῦ ἡ Σαμάρεια καὶ ἡτίμαστο ἐκεῖ, ὡς διὰ τοῦτο ἐξεληλυθέναι μὴ διατρίψαντα πλεῖον ἡμερῶν δύο, ἀκολουθῶς ἂν εἶρητο τὸ «Αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει.» 13.54.366 Ἀλλὰ καὶ εἰ ἐγγράπτο· μετὰ δὲ τὰς δύο ἡμέρας ἐξῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἀλλ' οὐκ ἐγένετο ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι· «αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει», καὶ οὕτως χώραν τὸ λεγόμενον εἶχεν ἄν. 13.54.367 Καὶ τάχα τὸ μὲν βούλημα τοῦ ῥητοῦ τοῦτ' ἔστιν, ὡς ἰδιώτης δὲ τῷ λόγῳ ὁ Ἰωάννης δυσπαρασταῶς ἔφρασεν ὃ νενόηκεν. Εἰς γὰρ τίνα τόπον τῆς Γαλιλαίας ἐδέξαντο αὐτὸν «ἔωρα κότες πάντα, ὅσα ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορτῇ», οὐκ εἶρηται, ἀλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο ὅτι ἦλθεν «εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας» ἀνέγραψεν. Κατακούει δὲ ἑαυτοῦ ὁ εὐαγγελιστής καὶ οὐκ ἀπορεῖ τοῦ προκειμένου. 13.54.368 Προειπὼν γοῦν τίνα τρόπον ἀφήσιν τὴν Ἰουδαίαν καὶ ἄπεισιν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ὁ κύριος, διηγησάμενός τε-ἐπεὶ ἔδει αὐτὸν διέρχεσθαι διὰ τῆς Σαμαρείας-τὰ λεγόμενα πλησίον τοῦ χωρίου ὃ ἔδωκεν Ἰακώβ τῷ Ἰωσήφ παρὰ τῇ πηγῇ τοῦ Ἰακώβ, καὶ πῶς ἔμεινεν δύο ἡμέρας παρὰ τοῖς Σαμαρείταις, ἀποδίδωσιν τὴν εἰς Γαλιλαίαν ἄφιξιν αὐτοῦ, καίτοιγε οὐκ ὀλίγων μεταξὺ εἰρημένων. 13.54.369 Ἐπεὶ δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω προείπομεν βελτιόνος τινος σύμβολον εἶναι τὴν Ἰουδαίαν, ἄνω που κειμένην, ἐλάττονος δὲ τὴν Γαλιλαίαν, κατὰ τοῦτο ἐπισκοπῆς δεομένων καὶ τῶν ἐλαττόνων ὁ φιλάνθρωπος θεὸς οὐ καταφρονεῖ, διὰ τοῦτο καὶ τοὺς Σαμαρείτας τάχιον καταλιπὼν ὑπὲρ τοῖς προθύμως αὐτὸν ἀποδεξομένοις Γαλιλαίοις ἐπιστῆναι καὶ τὸν τοῦ βασιλικοῦ υἱὸν ἰάσασθαι. 13.54.370 Ταῦτα δὲ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ ποιήσας, ἐνστάσης τῆς τῶν Ἰουδαίων ἑορτῆς ἀναβαίνει εἰς Ἱεροσόλυμα, τὴν ἑορτὴν κρείττονα καὶ ἰλαρωτέραν τῇ ἑαυτοῦ ποιῶν ἐπιδημία. 13.55.371 Ἰδόμεν δὲ τί ἐστίν καὶ τὸ «Αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐμαρτύρησεν ὅτι προφήτης ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι τιμὴν οὐκ ἔχει» καὶ ἀξίως τοῦ Ἰησοῦ μαρτυροῦντος ζητητέον τὸν τῆς λέξεως νοῦν. 13.55.372 Πατὴρ δὲ τῶν προφητῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἦν, καὶ φανερόν ἐστιν τιμὴν αὐτοῦ παρὰ Ἰουδαίοις μὴ ἐσχηκέναι, λιθασθέντας, πρισθέντας, πειρασθέντας, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀποθανόντας, διὰ τὸ ἀτιμάζεσθαι περιελθόντας ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερουμένους, θλιβομένους, κακουχομένους. 13.55.373 Καὶ ὄνειδίζονται γε Ἰουδαῖοι ἀπὸ τοῦ λέγοντος πρὸς αὐτούς· «Τίνα τῶν προφητῶν οὐκ ἐδίωξαν οἱ πατέρες ὑμῶν; καὶ ἀπέκτειναν τοὺς προκαταγγείλαντας περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ δικαίου;» οἷτινες ἐπὶ τέλει καὶ τὸν ἐπὶ πᾶσι προφήτην, δι' οὗ οἱ προφήται προφηταὶ γεγέννηται, ἀτιμάσαντες· «Αἶρε, αἶρε, σταύρου αὐτὸν» ἔλεγον. 13.55.374 Τετίμηνται δὲ ἐν τῇ ἐμῇ πατρίδι πάντες οἱ προφήται καὶ ὁ ἀπὸ θεοῦ ἀναστὰς κατὰ τὰ περὶ αὐτοῦ εἰρημένα ὑπὸ Μωσέως· «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε»· οὐ πατὴρ γὰρ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἔθνεσιν τοῖς τῷ παραπτώματι τοῦ Ἰσραὴλ τὴν σωτηρίαν εἰληφόσιν; 13.55.375 Καὶ ἐν ἄλλοις δὲ γέγραπται· «Οὐδεὶς προφήτης δεκτὸς ἐστίν ἐν τῇ πατρίδι καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ» καὶ χρήσιμόν γε τὸ συγγενὲς τούτῳ ῥητὸν συναγαγόντας ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων ἰδεῖν πότε καὶ ἐπὶ τίνι τῷ σωτήρι τοῦτο εἶρηται. 13.55.376 Θαυμάσαι δὲ ἔστιν τὸ ἀληθὲς τῆς ἀποφάσεως τοῦ σωτήρος φθάσαν οὐ μόνον ἐπὶ τοὺς ἀγίους προφήτας ἀτιμα

σθέντας παρὰ τοῖς οἰκείοις καὶ ἐπ' αὐτὸν τὸν κύριον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοὺς ἕν τι νι σοφία διατρίψαντας καὶ κατα φρονηθέντας ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ὥστε τινὰς αὐτῶν καὶ τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἀπαχθῆναι. 13.55.377 Ἔξεστιν δὲ ταῦτα ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας ἀναλέξασθαι περὶ τῶν φιλοσοφησάντων καὶ ἀστρονομησάντων ἢ ὁποίοις δήποτε μαθήμασιν δια

πρεψάντων. Ἀτιμαζόντων δὲ καὶ αὐταὶ <αἱ> φωναί· «Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός; οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ; καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἰσιν πρὸς ἡμᾶς; πόθεν οὖν τούτῳ πάντα ταῦτα;» 13.55.378 Καὶ παραδοξότατόν γε ἐπὶ τῶν προφητῶν τοῦτο συμ βέβηκεν, τὸ μὲν ζῶν αὐτῶν οὐ τιμηθήσασιν οἱ πολῖται, τὸ δὲ νεκρὸν περιέπουσιν οἰκοδομοῦντες αὐτῶν τὰ μνημεῖα καὶ κοσμοῦντες. 13.55.379 Οἰκοδομεῖν δὲ ἐστὶν τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν καὶ κοσμεῖν αὐτά, ὅτε τὸ ζωοποιοῦν πνεῦμα καταλιπὼν τις τὸ ἐνυπάρχον τοῖς βουλήμασιν τῶν γραμμάτων αὐτῶν, περιέπει καὶ περικοσμεῖ τὸ ἀποκτεῖνον γράμμα, τὸ κάλλος οἰόμενος τῆς προφητείας ἐν τῇ ψιλῇ εἶναι ἐκδοχῇ τοῦ γράμματος. 13.55.380 Ἔργον δὲ τοῦτο τῶν ταλανιζομένων ἀπὸ τοῦ κυρίου γραμματέων καὶ φαρισαίων, γραμματέων μὲν ὀνομαζομένων τῶν ἐπωνύμων ψιλοῦ τοῦ γράμματος, φαρισαίων δὲ τῶν ἀποδιηρημένων καὶ τὴν θείαν ἐνότητα ἀπολωλεκότων· φαρισαῖοι γὰρ ἐρμηνεύονται· «οἱ διηρημένοι». 13.56.n Ὅτε οὖν ἦλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἐδέξαντο αὐτὸν οἱ Γαλι λαῖοι, πάντα ἐωρακότες ἃ ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορτῇ· καὶ αὐτοὶ γὰρ ἦλθον εἰς τὴν ἑορτήν. 13.56.381 Ἄξιον ἰδεῖν τὴν αἰτίαν τῆς τῶν Γαλιλαίων παραδοχῆς, ἣν παρεδέξαντο τὸν σωτῆρα ἐλθόντα εἰς τὴν Γαλιλαίαν, εἰ τηλικαύτη ἦν ὥστε κατάπληξιν αὐτοῖς ἐμποιῆσαι καὶ θαυμασμὸν περὶ τοῦ σωτῆρος εἰς τὸ παραδέξασθαι αὐτόν· ἔτι δὲ ἐπὶ τίνα ἀναφέρεται οἰονεὶ πολλά, ἃ ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ Ἰησοῦς, τὸ «Πάντα ἐωρακότες ὅσα ἐποίησεν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν τῇ ἑορτῇ.» 13.56.382 Οὐδὲν δὲ εὐρίσκομεν προειρημένον ἢ ὅτι «Εὗρεν ἐν τῷ ἱερῷ τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστεράς καὶ τοὺς κερματιστάς καθημένους· καὶ ποιήσας φραγέλλιον ἐκ σχοι νίων πάντας ἐξέβαλεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ τὰ τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας, καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐξέχεεν τὰ κέρματα καὶ τὰς τραπέζας † ἀνέστρεψεν καὶ τοῖς τὰς περιστεράς πωλοῦσιν εἶπεν· Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου.» 13.56.383 Τί οὖν τηλικούτόν ἐστιν ἐν τούτοις, ὥστε κινή θέντας ἐπ' αὐτοῖς τοὺς Γαλιλαίους δέξασθαι τὸν κύριον, μαρτυρουμένους διὰ <τοῦ>το αὐτὸν δεδέχθαι, ἐπεὶ ἐλθόντες εἰς τὴν ἑορτήν ἐν Ἱεροσολύμοις πάντα ἐωράκασι ἃ ἐποίησεν ἐκεῖ ὁ Ἰησοῦς; 13.56.384 Εἰ μεμνήμεθα τῶν εἰρημένων εἰς τὸν τόπον ἀπο δεικνύντων οὐκ ἐλάττονα δύναμιν ἐμφαίνεσθαι τοῦ σωτῆρος ἐν ἐκείνοις παρὰ τὴν ἐνεργήσασαν εἰς τυφλοὺς ἀναβλέψαι καὶ κωφοὺς ἀκοῦσαι καὶ χωλοὺς περιπατῆσαι, λεκτέον ὅτι ὅπερ μῆποτε ἐλογίσαντο ἐννοήσαντες οἱ Γαλιλαῖοι καὶ καταπλαγέντες τὴν θειότητα τοῦ Ἰησοῦ, ἐλθόντα αὐτὸν εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐδέξαντο «πάντα ἐωρακότες ὅσα ἐποίησεν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις». 13.56.385 Τὰ δὲ «πάντα ταῦτα» ἦν, τῷ ἐκ σχοι νίων φραγελλίῳ ἐκβεβληθῆναι ἐκ τοῦ ἱεροῦ τὰ τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας καὶ τῶν κολλυβιστῶν ἐκκεχύσθαι τὰ κέρματα καὶ τὰς τραπέζας ἀνατετράφθαι, μετ' ἐξουσίας δὲ εἰρησθαι τοῖς τὰς περιστεράς πωλοῦσιν· «Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου οἶκον ἐμπορίου.» 13.56.386 Οἶμαι δὲ μὴδὲ ταῦτα μόνον αὐτὸν πεποιηκέναι τότε, ἀλλὰ καὶ ἄλλα σημεῖα· ἐπιφέρεται γὰρ ἐκείνοις· «Ὡς δὲ ἦν ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐν τῷ πάσχα ἐν τῇ ἑορτῇ, πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, θεωροῦντες αὐτοῦ τὰ σημεῖα ἃ ἐποίησεν»· ἐφ' οἷς καὶ ὁ Νικόδημος φησὶ· «Ῥαββί, οἶδαμεν ὅτι ἀπὸ θεοῦ ἐλήλυθας διδάσκαλος· οὐδεὶς γὰρ δύναται τὰ σημεῖα ταῦτα ποιεῖν ἢ σὺ ποιεῖς, ἐὰν μὴ ἦ ὁ θεὸς μετ' αὐτοῦ.» 13.56.387 Πλὴν ἔξεστιν Γαλιλαῖον ὄντα ἐορτάζειν ἐν Ἱεροσολύμοις γινόμενον, ὅπου ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ, καὶ θεωρεῖν πάντα ὅσα ἐποίει ἐκεῖ Ἰησοῦς, καὶ μάλιστα τίνα τρόπον ἐκβάλλει τῷ ἐκ

σχοινίων φραγελλίω ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένῳ πάντας τοὺς πωλοῦντας βόας καὶ πρόβατα καὶ περιστερὰς τὰ τε πρόβατα καὶ τοὺς βόας καὶ τὰ λοιπὰ. 13.56.388 Ἀρχὴ γὰρ ἢ ἐν Ἱεροσολύμοις ἑορτὴ τοῖς Γαλιλαίοις ἐστὶν τοῦ καὶ δέξασθαι τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ ἐλθόντα πρὸς αὐτούς· μὴ γὰρ ἑωρακότες τὰ ἐν τῇ ἑορτῇ οὐκ ἂν ἐδέξαντο αὐτόν· ἢ οὐδὲ αὐτὸς μὴ προευτρεπισθεῖσιν πρὸς τὸ λαβεῖν αὐτόν οὕτως ἂν σπουδαίως ἐπεδήμησεν καταλιπὼν τοὺς ἐρωτήσαντας αὐτόν «μεῖναι παρ' αὐτοῖς». 13.56.389 Οἱ μέντοι γε δεξάμενοι τὸν Ἰησοῦν ἐδέξαντο καὶ τὸν ἀποστείλαντα αὐτόν· φησὶ γάρ· «Ὁ ἐμὲ δεχόμενος δέχεται τὸν ἀποστείλαντά με.» Πρῶτον οὖν ἰδεῖν δεῖ, τουτέστιν συνιέναι, τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις ἔργα τοῦ Ἰησοῦ πάντα, τίνα τρόπον καθαίρει τὸ ἱερὸν ἀποκαθιστὰς αὐτὸ εἰς τὸ εἶναι «οἶκον τοῦ πατρὸς» καὶ μηκέτι «οἶκον ἐμπορίου», ἵνα μετὰ τὸ θεωρῆσαι ταῦτα τὸν ἐνεργήσαντα ταῦτα λόγον δεξώμεθα. 13.56.390 Οἶμαι δ' ὅτι ὁ μὴ πάντα τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις θεωρήσας ἔργα τοῦ Ἰησοῦ οὐ δέξεται τὸν Ἰησοῦν, ἢ οὐδὲ ἐπιδημήσει τὴν ἥς σύμβολον † ἐπιδημίας ἐπιδημίαν ταύτην τοῖς μὴ πρότερον ἀναβεβηκόσιν εἰς τὴν ἑορτὴν καὶ μὴ πάντα τεθεαμένοις ὅσα ἐποίει ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις. 13.57.η Ἦλθεν οὖν ἄλλοτε εἰς τὴν Κανᾶ τῆς Γαλιλαίας, ὅπου ἐποίησε τὸ ὕδωρ οἶνον. 13.57.391 Ὅσα ἐχώρησαμεν περὶ τῆς Κανᾶ, ἐν τοῖς ἀνωτέρω εἶπομεν. Δύο δὲ οὐ μᾶτην ἐπιδημίαι ἐν Κανᾶ τῷ Ἰησοῦ γίνονται· μήποτε γὰρ σημαίνουν τὰς δύο τοῦ σωτῆρος εἰς τὸν κόσμον ἐπιδημίας· τὴν μὲν προτέραν, ἵνα εὐφράνη τοὺς συνεστιωμένους, τὴν δὲ δευτέραν, ἵνα τὸν ἐγγὺς γενόμενον τοῦ θανάτου <οὐ> βασιλέως υἱόν, ἀλλά τινος βασιλικοῦ ἀναστήσει. 13.57.392 Καὶ τάχα ὁ βασιλικὸς Ἀβραάμ ἦν ἢ Ἰακώβ, ὧν υἱόν-ῶντα τὸν λαόν-, μετὰ <τὸ> τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσελθεῖν, σώσει ἐπὶ τέλους. Δύνανται δὲ καὶ δύο τοῦ λόγου εἶναι ἐπιδημίαι ἐν τῇ ψυχῇ, ἢ μὲν προτέρα τὸν ἐξ ὕδατος γινόμενον οἶνον χορηγοῦσα εἰς εὐφροσύνην τῶν συνεστιωμένων, ἢ δὲ δευτέρα πᾶσαν τὴν καταλειπομένην ἀσθένειαν καὶ τὸ πρὸς θάνατον κινδυνῶδες περιαιροῦσα. 13.57.393 Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν εἰ ἐπέπερ τὰ πλείονα τῶν ἔργων τοῦ θεοῦ ἐστὶν ἐν ἀποκρύφοις, πολλὰ ὑπὲρ σωτηρίας τῶν πολλαχοῦ ποιῶν ὁ Ἰησοῦς, ὧν τύποι τὰ λοιπὰ ἀναγεγραμμένα χωρία, δις τῇ Κανᾶ ταύτῃ ἐπιδημεῖ βεβαίων ἑαυτῷ κτήσιν τῶν ἀπὸ ταύτης τῆς γῆς πιστευόντων εἰς τὸν πατέρα δι' αὐτοῦ. 13.58.η Καὶ ἦν τις βασιλικὸς οὗ ὁ υἱὸς ἡσθένει ἐν Καφαρναοῦμ· ἕως· Καὶ ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη. 13.58.394 Οὐ πάνυ εὐρίσκομεν παρὰ Ἰουδαίοις τετριμμένον τὸ τοῦ βασιλικοῦ ὄνομα, ὅθεν οὐδέ, ὅσον ἐπὶ τῇ ἱστορίᾳ, ἐπιβάλλομεν νῶ τίς ἦν οὗτος ὁ βασιλικὸς καὶ τίνος βασιλέως ἐπώνυμος. 13.58.395 Ὁ μὲν οὖν ἀκεραιότερος οἰήσεται τοῦ βασιλέως Ἡρώδου τινὰ ἄνθρωπον εἶναι τοῦτον τὸν βασιλικόν· ἕτερος δὲ τούτῳ ὅμοιος ἐρεῖ τῆς Καίσαρος οἰκίας γεγονέναι τοῦτον τὸν βασιλικόν, πράττοντά τι περὶ τὴν Ἰουδαίαν τότε· οὐδὲ γὰρ σαφῶς εὐρίσκεται Ἰουδαῖος ὧν, ἐπέπερ οὐκ ἀκολουθεῖ <τῷ> τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἡσθενηκέναι ἐν Καφαρναοῦμ οἰκεῖον αὐτόν εἶναι τῶν κατὰ τοὺς τόπους. 13.58.396 Ἐμφαίνεται δὲ αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα καὶ ἐκ τοῦ ἤδη αὐτοῦ καταβαίνοντος τοὺς δούλους αὐτῷ ἀπηντηκέναι, λέγοντας ὅτι ὁ παῖς αὐτοῦ ζῆ· πληθυντικῶς γὰρ οἱ δούλοι εἴρηται. Ἐχέτω τοίνυν ὅπως ποτὲ τὸ τῆς ἱστορίας καὶ ὁ υἱὸς τοῦ βασιλικοῦ κομψότερον ἐσχηκέτω κατὰ τὸν τοῦ σωτῆρος λόγον τῇ ἐβδόμῃ ὥρᾳ ἐλευθερωθεὶς ἀπὸ τοῦ πυρετοῦ καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη πεπιστευκέτω. 13.58.397 Φέρε δὲ κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν ἐρευνησώμεν τίνος οὗτος σύμβολον εἶναι δύναται καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ. Μέγαν δὲ βασιλέα, οὗ πόλις ἐστὶν τὰ ἀληθινὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ βασιλέα τῶν βασιλευόντων, τὸν πορευθέντα εἰς χώραν μακρὰν λαβεῖν ἑαυτῷ βασιλείαν καὶ ὑποστρέψαι, καὶ ἐπανελθόντα βασιλέα οὐδένα ἄλλον ἴσμεν ἢ τὸν εἰπόντα· «Ἐγὼ δὲ κατεστάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σειῶν ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ, διαγγέλλων τὸ πρόσταγμα κυρίου.» 13.58.398 Τούτου τὴν ἡμέραν οἱ ἰδόντες καὶ εὐφρανθέντες πάντες εἰσὶν βασιλικοί, καὶ οἱ πιστεύοντες εἰς τὸν πατέρα δι' αὐτοῦ ἐπώνυμοι τυγχάνουσιν τῆς

βασιλείας αὐτοῦ, ὧν ἓνα τινὰ ζητοῦμεν καὶ τὸν ἀσθενήσαντα υἱὸν αὐτοῦ, καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα. 13.58.399 Ἐλέγομεν δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω τὸν πάντα λαὸν υἱὸν εἶναι τοῦ Ἀβραάμ, ὡς καὶ αὐτοὶ αὐχοῦντές φασιν· «Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν καὶ οὐδενὶ δεδουλεύκαμεν πώποτε» καὶ «Μὴ σὺ μείζων εἶ τοῦ πατρὸς ἡμῶν Ἀβραάμ, ὅστις ἀπέθανεν», 13.58.400 ὡς ἐπ' αὐτῷ γὰρ καυχωμένου τοῦ λαοῦ παρὰ τοὺς λοιποὺς καὶ μετ' αὐτὸν πατέρας, φησὶ καὶ ὁ σωτὴρ· «Μὴ ἄρξησθε λέγειν ὅτι Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ» ἢ «Μὴ δόξετε λέγειν ὅτι Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· δύναται ὁ θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι τέκνα τῷ Ἀβραάμ.» 13.58.401 Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡσαΐας πρὸς τὸν λαὸν φησιν· «Ἐμβλέψατε εἰς Ἀβραάμ τὸν πατέρα ὑμῶν, καὶ εἰς Σάρραν τὴν ὠδίνουσαν ὑμᾶς.» 13.58.402 Καὶ τί δεῖ διὰ παραδειγμάτων μηκύνειν τὸν λόγον, σαφοῦς ὄντος ὅτι αὐτὸς πρῶτος χρηματίζει πατὴρ τοῦ λαοῦ, διὸ καὶ ἐξαιρέτως ὀνομάζεται «πατὴρ»; Ὑπονοοῦμεν τοίνυν τὸν μὲν βασιλικὸν εἶναι τὸν Ἀβραάμ, τὸν δὲ ἀσθενήσαντα αὐτοῦ υἱὸν ἐν Καφαρ ναοῦ καὶ μέλλοντα ἀποθνήσκειν τὸ Ἰσραηλιτικὸν γένος, ἀσθενῆσαν ἐν τῇ θεοσεβείᾳ καὶ τῇ τηρήσει τῶν θείων νόμων καὶ πρὸς τῷ ἀποθανεῖν τῷ θεῷ γενόμενον, <καὶ διὰ> τῶν πεπυρωμένων βελῶν τοῦ ἐχθροῦ πεπυρωμένον καὶ διὰ τοῦτο πυρέσσειν λεγόμενον. 13.58.403 Φαίνεται δὲ μέλειν τοῖς προεξεληλυθόσιν τὸν βίον τοῦτον ἀγίοις περὶ τοῦ λαοῦ, ὡς ἐν τοῖς Μακκαβαϊκοῖς γέγραπται μετὰ πλεῖστα ὅσα ἔτη τῆς Ἱερεμίου ἀναλήψεως· «Οὗτός ἐστιν Ἱερεμίας ὁ τοῦ θεοῦ προφήτης ὁ πολλὰ εὐχόμενος περὶ τοῦ λαοῦ.» 13.58.404 Ὅρα τοίνυν εἰ δυνατόν ἐκλαμ βάνειν ἡμᾶς ὅτι ὁ Ἀβραάμ βασιλικὸς τις ὧν, νοσήσαντος αὐτῷ τοῦ υἱοῦ καὶ ἀποθνήσκειν μέλλοντος, ἀξιοῖ βοηθηθῆναι ὑπὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν τὸν κάμνοντα γενόμενος πρὸς αὐτὸν καὶ ἐρωτῶν, ἵνα καταβῆ καὶ ἰάσῃται αὐτοῦ τὸν υἱόν· ἔμελλεν γὰρ ἀποθνήσκειν. 13.59.405 Τὸ δὲ «Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε» λεγόμενον πρὸς αὐτὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει ἐπὶ τὸ πλῆθος τῶν υἱῶν αὐτοῦ, τάχα δὲ καὶ ἐπ' αὐτόν. Ὡς γὰρ Ἰωάννης προσδοκῶν τὴν Χριστοῦ ἐπιδημίαν περιέμενε τὸ δοθὲν σημεῖον, ἵνα δι' αὐτοῦ γινῶ τὸν προφητευόμενον – τὸ δὲ σημεῖον ἦν· «Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτόν, οὗτός ἐστιν» ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ–, οὕτως καὶ οἱ προκεκοιμημένοι ἅγιοι προσδοκῶντες καὶ τὴν ἐν σώματι τοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίαν ἀπὸ τῶν σημείων καὶ τῶν τεράτων ἐχαρακτήριζον αὐτὸν διὰ τούτων τῷ ἐλπιζομένῳ πιστεύοντες. 13.59.406 Τάχιον δὲ παρακαλεῖ τὸν κύριον καταβῆναι πρὸς τὸ νοσοῦν παιδίον ἑαυτοῦ, εὐλαβούμενος μὴ προλάβῃ ὁ θάνατος κρατήσας τὸν κάμνοντα, καὶ ἀπελαύνει γὰρ τὸν πυρετὸν λόγῳ ὁ Χριστὸς ἐπαγγειλάμενος τῷ πατρὶ περὶ τῆς ζωῆς τοῦ κινδυνεύοντος διὰ τοῦ «Πορευοῦ· ὁ υἱὸς σου ζῆ.» 13.59.407 Ἔχει δὲ οὗτος ὁ βασιλικὸς οὐ μόνον υἱόν, ἀλλὰ καὶ δούλους, ὧν σύμβολον ἦσαν οἱ οἰκογενεῖς καὶ ἀργυρῶνητοι τοῦ Ἀβραάμ, εἰδός τι πιστευόντων ταπεινότερον καὶ ὑποβεβηκός. 13.59.408 Οὗτοι συνόντες τῷ κάμνοντι παιδίῳ θεωροῦσιν τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ καὶ ἀπαντῶσιν τῷ πατρὶ εὐαγγελιζόμενοι τὴν ζωὴν τοῦ θεραπευθέντος διὰ τοῦ «Ὁ παῖς σου ζῆ», ἐμφαίνοντες ὅτι οὐκ ἐφρόνουν πρότερον περὶ τοῦ παιδίου τοῦ δεσπότου ὅτι ἔζη. Οὐ μάτην δὲ ὥραν ἐβδόμη ἀφήσιν αὐτὸν ὁ πυρετός· ὁ γὰρ ἀριθμὸς ἀναπαύσεως ἦν. 13.59.409 Ὁ ἐν Καφαρναοῦ μέντοι γὰρ υἱὸς ἐστιν, ὁ νοσῶν καὶ θεραπευόμενος ὁ ἐν τῷ τῆς «παρακλήσεως ἀγρῶ», γένος τι κεκηκότων μὲν οὐ πάντη δὲ ἔξω καρπῶν γεγενημένων· καὶ τελειοτάτη γινόντι τῷ πατρὶ τὴν τοῦ υἱοῦ σωτηρίαν ἢ πίστις γίνεται πανοικεῖ πιστεύοντι Χριστῷ. 13.59.410 Κατελθὼν δὲ ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν πῶς τοῦτο δεύτερον σημεῖον πεποίηκεν ὁ Ἰησοῦς, κατὰ τὸ δυνατόν ἐν τοῖς ἐξῆς γενόμενοι κατὰ τὴν λέξιν ἐρευνήσομεν. 13.59.411 Εἰ δὲ καὶ δυνάμειός τινος εἰκὼν ἐστιν ὁ βασιλικὸς τῶν ἀρχόντων τούτου τοῦ αἰῶνος, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ τοῦ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ διαφερόντως παρ' αὐτῷ λαοῦ καί, ἴν' οὕτως εἴπω, οἰονεῖ τῆς παρ' αὐτῷ ἐκλογῆς, ἢ τε ἀσθένεια αὐτοῦ ἢ παρὰ τὴν προαίρεσιν τοῦ ἄρχοντος διάθεσις μοχθηρά, καὶ ἢ

Καφαρναούμ τοῦ χωρίου τῆς μονῆς τῶν ὑπ' αὐτὸν ἢ εἰκῶν ἐστὶν σκοπητέον. 13.59.412 Οἴμαι γὰρ καὶ τῶν ἀρχόντων τινὰς καταπεπληγότας τὴν δύναμιν αὐτοῦ καὶ τὴν θεϊότητα προσπεφευγέναι αὐτῷ καὶ ἠξιώκεναι περὶ τῶν ὑπ' αὐτοῖς οἰκονομυμένων· ἐπεὶ τί δήποτε ἄνθρωποι μὲν μετὰ νοίαν ἐπιδέχονται καὶ ἐξ ἀπιστίας εἰς πίστιν μεταβάλλουσιν, ἐπὶ δὲ τῶν δυνάμεων τὸ παραπλήσιον λέγειν ὀκνήσομεν; 13.59.413 Ἡ λεγέτω τις ἡμῖν τί τὸ αἴτιον τοῦ δύνασθαι μὲν τοὺς ἐνδεδυμένους σαρκὶ καὶ αἵματι μεταβαλόντας καταπεφευγέναι ἐπὶ τὸν θεὸν διὰ Χριστοῦ, τοὺς δὲ καθαρωτέρᾳ τῆ φύσει χρωμένους πάντας ἀνεπιδέκτους εἶναι τῆς εἰς τὸν σωτήρα πίστεως καὶ τῆς ἐπὶ ταῖς τεραστείαις δυνάμεσιν ὑπ' αὐτοῦ γινομέναις καταπλήξως· ἐγὼ δὲ νομίζω καὶ περὶ τοὺς ἄρχοντάς τι γίνεσθαι μεταβαλόντας ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐν τῇ Χριστοῦ ἐπιδημίᾳ, ὥστε τινὰς ὅλας πόλεις ἢ καὶ ἔθνη οἰκειότερον πολλῶν ἐσχηκέναι τὰ πρὸς τὸν Χριστόν. 13.59.414 Καὶ οὐδὲν γε ἄτοπον κατὰ ταύτην τὴν ἐκδοχὴν ἔσται τὸ λέγεσθαι πρὸς τὸν βασιλικόν· «Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε.» 13.59.415 Δύναται δὲ περὶ τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ παρακαλεῖν ὁ βασιλικὸς γενόμενος πρὸς αὐτόν, ὅπως καταβῆ εἰς τὸ χωρίον τῆς νόσου τοῦ παιδίου καὶ ἰάσῃται τὸν νενοσηκότα· ἀλλ' οὐ πάντως καταβεβηκέναι δεῖ πρὸς τὸν υἱὸν τοῦ βασιλικοῦ πυρέττοντα· ἀρκεῖ γὰρ τὸ «Ὁ υἱός σου ζῆ» πρὸς σωτηρίαν λεγόμενον τοῦ παιδός, δραστηρίου ὄντος τοῦ λόγου καὶ ποιητικοῦ ὧν βούλεται ὁ λέγων. 13.60.416 Ἔοικεν δὲ βασιλικόν ὁ Ἡρακλέων λέγειν τὸν δημιουργόν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἐβασίλευεν τῶν ὑπ' αὐτόν· διὰ δὲ τὸ μικρὰν αὐτοῦ καὶ πρόσκαιρον εἶναι τὴν βασιλείαν, φησί, βασιλικὸς ὠνομάσθη, οἷονεὶ μικρὸς τις βασιλεὺς ὑπὸ καθολικοῦ βασιλέως τεταγμένος ἐπὶ μικρᾶς βασιλείας· τὸν δὲ ἐν Καφαρναοῦμ υἱὸν αὐτοῦ διηγείται τὸν ἐν τῷ ὑποβεβηκότι μέρει τῆς μεσότητος τῷ πρὸς θάλασσαν, τουτέστιν τῷ συνημμένῳ τῇ ὕλῃ, καὶ λέγει ὅτι ὁ ἴδιος αὐτοῦ ἄνθρωπος ἀσθενῶν, τουτέστιν οὐ κατὰ φύσιν ἔχων, ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἀμαρτήμασιν ἦν. 13.60.417 Εἶτα τὸ «Ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν» ἀντὶ τοῦ ἐκ τῆς ἄνωθεν Ἰουδαίας» * * *. Οὐκ οἶδα δὲ ὅπως εἰς τὸ «Ἡμελλεν ἀποθνήσκειν» κινηθεὶς οἴεται ἀνατρέπεσθαι τὰ δόγματα τῶν ὑποτιθεμένων ἀθάνατον εἶναι τὴν ψυχὴν εἰς τὸ αὐτὸ συμβάλλεσθαι ὑπολαμβάνων καὶ τὸ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπόλλυσθαι ἐν γεέννῃ. 13.60.418 Καὶ οὐκ ἀθάνατόν γε εἶναι ἠγεῖται τὴν ψυχὴν ὁ Ἡρακλέων, ἀλλ' ἐπιτηδείως ἔχουσαν πρὸς σωτηρίαν, αὐτὴν λέγων εἶναι τὸ ἐνδύομενον ἀφθαρσίαν φθαρτὸν καὶ ἀθανάσιον θνητόν, ὅταν «καταποθῆ ὁ θάνατος αὐτῆς εἰς νίκος». 13.60.419 Πρὸς τούτοις καὶ τὸ «Ἐὰν μὴ σημεῖα καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε» λέγεσθαι φησὶν οἰκειῶς πρὸς τὸ τοιοῦτον πρόσωπον δι' ἔργων φύσιν ἔχον καὶ δι' αἰσθήσεως πείθεσθαι καὶ οὐχὶ λόγῳ πιστεύειν. 13.60.420 Τὸ δὲ «Κατάβηθι πρὶν ἀποθανεῖν τὸ παιδίον μου» διὰ τὸ τέλος εἶναι τοῦ νόμου τὸν θάνατον εἰρησθαι νομίζει, ἀναιροῦντος διὰ τῶν ἀμαρτιῶν· πρὶν τελέως οὔν, φησί, θανατωθῆναι κατὰ τὰς ἀμαρτίας δεῖται ὁ πατήρ τοῦ μόνου σωτήρος, ἵνα βοηθήσῃ τῷ υἱῷ, τουτέστιν τῇ τοιαύτῃ φύσει. 13.60.421 Πρὸς τούτοις τὸ «Ὁ υἱός σου ζῆ» κατὰ ἀτυφίαν εἰρησθαι τῷ σωτήρι ἐξείληφεν, ἐπεὶ οὐκ εἶπεν· «ζήτω», οὐδὲ ἐνέφηεν αὐτὸς παρεσχῆσθαι τὴν ζωὴν. Λέγει δὲ ὅτι καταβάς πρὸς τὸν κάμνοντα καὶ ἰασάμενος αὐτόν τῆς νόσου, τουτέστιν τῶν ἀμαρτιῶν, καὶ διὰ τῆς ἀφέσεως ζωοποιήσας εἶπεν· «Ὁ υἱός σου ζῆ.» 13.60.422 Καὶ ἐπιλέγει πρὸς τὸ «Ἐπίστευσεν» ὁ ἄνθρωπος· ὅτι εὐπίστος καὶ ὁ δημιουργὸς ἐστίν, ὅτι δύναται ὁ σωτήρ καὶ μὴ παρῶν θεραπεύειν. 13.60.423 Δούλους δὲ τοῦ βασιλικοῦ ἐξείληφεν τοὺς ἀγγέλους τοῦ δημιουργοῦ, ἀπαγγέλλοντας ἐν τῷ «Ὁ παῖς σου ζῆ», ὅτι οἰκειῶς καὶ κατὰ τρόπον ἔχει, πράσσων μηκέτι τὰ ἀνοίκεια· καὶ διὰ τοῦτο νομίζει ἀπαγγέλλειν τῷ βασιλικῷ τοὺς δούλους τὰ περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ σωτηρίας, ἐπεὶ καὶ πρῶτους οἴεται βλέπειν τὰς πράξεις τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώπων τοὺς ἀγγέλους, εἰ ἐρρωμένως καὶ εἰλικρινῶς πολὺ τεύονται ἀπὸ τῆς τοῦ σωτήρος

ἐπιδημίας. 13.60.424 Ἔτι πρὸς τὴν ἑβδόμην ὥραν λέγει ὅτι διὰ τῆς ὥρας χαρακτηρίζεται ἡ φύσις τοῦ ἰαθέντος. Ἐπὶ πᾶσιν τὸ «Ἐπίστευσεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκία αὐτοῦ ὅλη» διηγήσατο ἐπὶ τῆς ἀγγελικῆς εἰρησθαι τάξεως καὶ ἀνθρώπων τῶν οἰκειοτέρων αὐτῷ. 13.60.425 Ζητεῖσθαι δέ φησι περὶ τινῶν ἀγγέλων εἰ σωθήσονται, τῶν κατελθόντων ἐπὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων θυγατέρας. Καὶ τῶν ἀνθρώπων δὲ τοῦ δημιουργοῦ τὴν ἀπώλειαν δηλοῦσθαι νομίζει ἐν τῷ «Οἱ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐξελεύσονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον.» 13.60.426 Καὶ περὶ τούτων τὸν Ἡσαΐαν προφητεύειν τὸ «Υἱοὺς ἐγέννησα καὶ ὕψωσα, αὐτοὶ δὲ μὲ ἠθέτησαν», οὕστινας υἱοὺς ἀλλοτρίους, καὶ σπέρμα πονηρὸν καὶ ἄνομον καλεῖ, καὶ ἀμπελῶνα ἀκάνθας ποιήσαντα. 13.61.427 Καὶ ταῦτα μὲν τὰ Ἡρακλέωνος, ἅπερ τολμη ρότερον καὶ ἀσεβέστερον εἰρημένα ἐχρῆν μετὰ πολλῆς κατασκευῆς ἀποδεδεῖχθαι, εἴπερ ἦν ἀληθῆ. Οὐκ οἶδα δὲ πῶς καὶ περὶ ἀθανασίας ψυχῆς ἀπιστεῖ, μὴ ἐκλαβὼν πόσα σημαίνεται ἐκ τῆς «θάνατος» φωνῆς. 13.61.428 Καθορώντα γὰρ ἔδει τὸ σημαίνον μετ' ἐπισκέψεως καὶ ἀκριβείας ἰδεῖν εἰ κατὰ πάντα τὰ σημαίνον θνητὴ ἐστίν. 13.61.429 Εἰ μὲν γὰρ ὅτι δεκτικὴ ἀμαρτίας, ψυχὴ δὲ ἡ ἀμαρτάνουσα αὐτὴ ἀποθανεῖται, καὶ ἡμεῖς ἐροῦμεν αὐτὴν θνητὴν· εἰ δὲ τὴν παντελῆ διάλυσιν καὶ ἐξαφανισμόν αὐτῆς θάνατον νομίζει, ἡμεῖς οὐ προσησόμεθα οὐδὲ μέχρι ἐπινοίας ἰδεῖν δυνάμενοι οὐσίαν θνητὴν μεταβάλλουσαν εἰς ἀθάνατον, καὶ φύσιν φθαρτὴν ἐπὶ τὸ ἀφθαρτον· ὅμοιον γὰρ τοῦτο τῷ λέγειν μεταβάλλειν τι ἀπὸ σώματος εἰς ἀσώματον· ὡς ὑποκειμένου τινὸς κοινοῦ τῆς τῶν σωμάτων καὶ ἀσωμάτων φύσεως, ὅπερ μένει, ὡσπερ μένειν φασὶ τὸ ὑλικὸν οἱ περὶ ταῦτα δεινοὶ τῶν ποιοτήτων μεταβαλλουσῶν εἰς ἀφθαρσίαν. Οὐ ταῦτον δὲ ἐστίν <τὸ> τὴν φθαρτὴν φύσιν ἐνδύεσθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ τὴν φθαρτὴν φύσιν μεταβάλλειν εἰς ἀφθαρσίαν. 13.61.430 Τὰ δ' αὐτὰ καὶ περὶ τῆς θνητῆς λεκτέον, οὐ μεταβαλλούσης μὲν εἰς ἀθανασίαν, ἐνδύομένης δὲ αὐτήν. 13.61.431 Ἔτι ἐπεὶ τὴν ψυχικὴν φύσιν ᾤθη δι' ἔργων καὶ αἰσθήσεως πείθεσθαι οὐχὶ δὲ λόγων, πευσόμεθα αὐτοῦ περὶ Παύλου ποίας φύσεως ἦν. Εἰ μὲν γὰρ πνευματικῆς, πῶς διὰ τῆς τεραστίου ἐπιφανείας πεπίστευκεν; εἰ δ' οὐκ ἄλλως ἐδύνατο πιστεύειν ἢ διὰ τῆς τεραστίου ἐπιφανείας, ἀκολουθεῖ κατ' αὐτοὺς καὶ αὐτὸν εἶναι ψυχικόν. 13.61.432 Πῶς δὲ οὐκ ἀσεβὲς τὸ πρὸ τοῦ δημιουργοῦ τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ θεωρεῖν τὸ ἐρρωμένον καὶ τὸ εἰλικρινὲς τῆς πολιτείας τῶν ὑπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ σωτῆρος βελτιωθέντων καὶ παρὰ τὸ ἐναργὲς τοῦ περὶ τοῦ δημιουργοῦ λόγου, ἔτι δὲ καὶ παρὰ τὴν γραφὴν τὴν λέγουσαν· «Εἰ κρυβήσεται ἄνθρωπος ἐν κρυφαίοις, κάγω οὐκ ὄψομαι αὐτόν;» καὶ «Κύριος ἐτάζων νεφροὺς καὶ καρδίας» καὶ «Κύριος γινώσκων τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων κἂν ὧσιν μάταιοι»; 13.61.433 Πῶς δὲ σώσει καὶ τὸ «Ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν»; Τί δὲ μᾶλλον ἡ φύσις χαρακτηρίζεται τοῦ ἰαθέντος ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς ὥρας, ἢ ἡ φύσις τῆς ἰάσεως γινομένης τῷ οἰκείῳ τῇ ἀναπαύσει ἀριθμῶ; Τὸ δὲ διαφθορὰς εἶναι ψυχικῶν, ἐπὶ τέλει ὧν ἐξεθέμεθα ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένων ἀναγεγραμμένον, ὁμωνυμῶς χρωμένου ἐστίν καὶ ἐτέραν φύσιν εἰσάγοντος τετάρτην, ὅπερ οὐ βούλεται. 13.62.η Τοῦτο δὲ πάλιν δευτέρον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐλθὼν ἐκ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. 13.62.434 Τὸ ῥητὸν ἀμφίβολόν ἐστίν· σημαίνει γὰρ τὸ μὲν τι τοιοῦτον· ἐν τῇ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐπιδημία ὁ Ἰησοῦς δύο σημεῖα πεποίηκεν, ὧν τὸ περὶ τὸν υἱὸν τοῦ βασιλικοῦ δευτέρον ἐστίν· τὸ δὲ τι τοιοῦτον· δύο σημεῖων ὄντων, ἃ ἐποίησεν ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ ὁ Ἰησοῦς, τὸ δευτέρον πεποίηκεν ἐλθὼν ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν. 13.62.435 Καὶ τοῦτο γέ ἐστίν τὸ δεκτὸν <καὶ> ἀληθές· οὐ γὰρ τὸ πρότερον ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἐλθὼν πεποίηκεν· τὸ δὲ πρότερόν ἐστίν τὸ περὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον, ὅπερ γέγονεν τῇ ἐπαύριον τοῦ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν Σίμωνος Πέτρου, πυθόμενον ποῦ μένει, περὶ δεκάτην ὥραν τῆς ἡμέρας μεμενηκέναι παρὰ τῷ

κυρίῳ· γέγραπται γάρ· «Τῆ ἑπαύριον ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὐρίσκει Φίλιππον.» 13.62.436 Ὅρα δὲ τὴν οἰκονομίαν εἰ δυνάμεθα νοῆσαι τὸ καὶ ἐπισεσημειῶσθαι τὸν εὐαγγελιστὴν περὶ τοῦ δευτέρου τοῦτο τὸ σημεῖον γεγονέναι κατελθόντος ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας εἰς τὴν Γαλιλαίαν τοῦ κυρίου. 13.62.437 Ἐλέγομεν δὲ ἐν τοῖς ἀνωτέρω δύνασθαι τὰς δύο εἰς τὴν Κανᾶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπιδημίας εἰς σύμβολον λαμβᾶνεσθαι τῶν δύο αὐτοῦ εἰς τὴν γῆν ἐπιδημιῶν, ἧτις παρὰ τὸ «κτῆμα» αὐτοῦ γεγονέναι εἰληφότος πᾶσαν ἐξουσίαν ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς Κανᾶ ὠνομάσθη. 13.62.438 Τῆ μὲν οὖν προτέρᾳ ἐπιδημίᾳ μετὰ τὸ λουτρὸν ἡμᾶς εὐφραίνει συνδιαιωμένους αὐτῷ, καὶ διδοὺς τοῦ ἐκ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ οἴνου πιεῖν, ὕδατος μὲν τυγχάνοντος ὅτε ἠντλεῖτο πρότερον, οἴνου δὲ γενομένου ὅτε αὐτὸν μετεποίησεν Ἰησοῦς. Καὶ γὰρ ἀληθῶς πρὸ μὲν Ἰησοῦ ἡ γραφὴ ὕδωρ ἦν, ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰησοῦ οἶνος ἡμῖν γεγένηται. 13.62.439 Τῆ δὲ δευτέρᾳ ἐπιδημίᾳ ἀπολύει τοῦ πυρετοῦ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς κρίσεως, ἣν ἐπιστεύθη κρίνειν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, ἀπολύων τοῦ πυρετοῦ καὶ ἰώμενος παντελῶς τὸν τοῦ βασιλικοῦ υἱόν, εἴτε Ἀβραάμ εἴτε ἄρχοντός τινος ὀνομαζομένου βασιλικοῦ. 13.62.440 Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τινὰ διήγησιν παραξύνουσιν τὰς προτέρας. Ἐπεὶ δὲ μεμνησθαι ἡμᾶς ἑαυτῶν δεῖ, λεκτέον ὅτι δυνατὸν πάσῃ τῇ κτήσει αὐτοῦ τὴν διττὴν ταύτην νοεῖσθαι ἐπιδημίαν. 13.62.441 Ἐπιστήσεις δὲ εἰ προηγουμένην μὲν κατὰ τοῦτο τὴν πρώτην λεκτέον ἐπομένην δὲ τὴν δευτέραν, ὥστε τῆ μὲν προηγουμένη εὐφραίνεσθαι τοὺς παραδεξαμένους αὐτόν, τῆ δὲ δευτέρᾳ πάσης νόσου ἀπολύεσθαι καὶ τῶν πεπυρωμένων τοῦ ἐχθροῦ βελῶν τοὺς μὴ βουληθέντας πρότερον τοῦ οἴνου αὐτοῦ πιεῖν. 13.62.442 Καὶ τὰ μὲν τῆς πρώτης δυνάμεως ἀμέριστά ἐστιν· ἐν Κανᾶ γὰρ ὁ ποιῶν τὸ ὕδωρ οἶνον ἦν καὶ οἱ πίνοντες· τὰ δὲ τῆς δευτέρας οἶονεῖ ἔχει τινὰ μερισμόν· ὁ γὰρ τοῦ βασιλικοῦ υἱὸς νοσῶν οὐκ ἦν ὅπου Ἰησοῦς· οὐ γὰρ ἦν ἐν Κανᾶ ἀλλ' ἐν Καφαρναούμ. 13.62.443 Καὶ ὁ μὲν τῆς δυνάμεως λόγος ἀπὸ τῆς Κανᾶ ἐξέρχεται· τὸ γὰρ «Ὁ υἱὸς σου ζῆ» ἐν Κανᾶ εἴρηται· τὸ δὲ τοῦ λόγου ἔργον ἐν Καφαρναούμ γίνεται· ἐκεῖ γὰρ νοσῶν ὁ τοῦ βασιλικοῦ υἱὸς λόγῳ ἐθεραπεύθη τοῦ Ἰησοῦ κατὰ τὴν ἐβδόμην ὥραν. 13.62.444 Τοῦτον δὲ λόγῳ εὐρίσκομεν θεραπευθέντα ἀπὸ μὴ παρεῖναι νομιζομένου αὐτῷ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸν τοῦ ἑκατοντάρχου δοῦλον· καὶ γὰρ ἀπ' ἐκείνου εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἑκατοντάρχου οὐ γίνεται ὁ κύριος εἰπόντος· «Κύριε, οὐκ εἰμὶ ἰκανὸς ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς, ἀλλὰ μόνον εἰπέ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται.» Διό φησι πρὸς αὐτόν· «Ὑπαγε, καὶ ὡς ἐπίστευσας γενηθήτω σοι.» 13.63.445 Τετηρήκαμεν δὲ καὶ ὅτι ἐν Καφαρναούμ ἀμφοτέροι ἦσαν νοσοῦντες, ὁ τε τοῦ ἑκατοντάρχου παῖς καὶ ὁ τοῦ βασιλικοῦ υἱός. Καὶ ἡ πενθερὰ δὲ Πέτρου βεβλημένη ἐπύρεσεν ἐν Καφαρναούμ, ἧς ἀψάμενος τῆς χειρὸς ἰάσατο τὴν βεβλημένην, ὡς ἐγερθεῖσαν διακονεῖν αὐτῷ. 13.63.446 Καὶ οὗτοι μὲν ἡμέρας ἐθεραπεύθησαν ἐν Καφαρναούμ· ὁ μὲν τοῦ βασιλικοῦ υἱὸς ὥραν ἐβδόμην, ὁ δὲ τοῦ ἑκατοντάρχου παῖς καὶ ἡ τοῦ Πέτρου πενθερὰ πρὸ τῆς ὀψίας. «Ὀψίας δὲ γενομένης—κατὰ τὸν Ματθαῖον, ἐν Καφαρναούμ—προσῆ νεγκαν αὐτῷ δαιμονιζομένους πολλοὺς καὶ ἐξέβαλεν τὰ πνεύματα λόγῳ, καὶ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας ἐθεράπευσεν.» Βράδιον οὖν τινες ὑπὸ Ἰησοῦ θεραπεύονται καὶ ἕτεροι τάχιον· οἱ γὰρ ὀψίας βράδιον, ὡς ἐλάττονες ὄντες—δαιμονῶσιν γὰρ καὶ ἔχουσιν κακῶς—τῶν ἡμέρας τεθεραπευμένων. 13.63.447 Φιλοτιμητέον δὲ συναγαγεῖν τοὺς τόπους ἔνθα εὐρέθησαν οἱ δεόμενοι θεραπείας, καὶ σημειωτέον ἐν ποίοις τόποις ἄλλα γέγονεν σημεῖα, καὶ οὐ τὰ περὶ τοὺς κάμνοντας· οἶον ἐν τῇ Σαμαρείᾳ σημεῖον ἦν τὸ «Πέντε ἄνδρας ἔσχες, καὶ νῦν ὃν ἔχεις οὐκ ἔστιν σου ἀνὴρ» ἐφ' ᾧ καὶ καταπλαγεῖσα ἡ γυνὴ φησιν· «Θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ»· τοῖς τε πολίταις λέγει· «Δεῦτε ἴδετε ἄνθρωπον, ὃς εἶπέν μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;» 13.63.448 Παρατηρητέον δὲ καὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ, ποῦ καὶ διὰ τί καὶ ἐπὶ τίσιν πεπραγμένοις λέγονται· ὑπὸ γὰρ μόνων τῶν τοιούτων παρατηρήσεων καὶ ἐξετάσεων

<μετά> τὰς βασάνους εὐρήσεις κατὰ βραχὺ τοὺς καρπούς τῶν πόνων, τὴν ἐν ψαλμοῖς εὐλογίαν λέγουσαν· «Τοὺς καρπούς τῶν πόνων σου φάγεσαι.» 13.64.449 Ἔτι πρὸς τὸ «Τοῦτο δὲ πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς» καὶ τοῦτο λεκτέον, ὅτι οὐδαμοῦ μὲν ὠνομάσθη μόνα τὰ τέρατα· εἴ που γὰρ λέγεται, μετὰ τῶν σημείων ἀναγέγραπται, ὡσπερ ἐν τῷ «Ἐὰν μὴ σημεία καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε»· πολλαχοῦ δὲ τὰ σημεία χωρὶς τῶν τεράτων εἴρηται, ὃν τρόπον καὶ νῦν. 13.64.450 Καὶ ζητητέον γε, εἰ ἔχει τινὰ διαφορὰν πρὸς ἄλληλα τὰ τέρατα καὶ τὰ σημεία. Οἶμαι δὲ τὰς μὲν παραδόξους καὶ τεραστίους δυνάμεις κατ' αὐτὸ τὸ παράδοξον καὶ ἐκβεβηκὸς τὴν συνήθειαν θαυμάσιόν τε καὶ ὑπὲρ ἄνθρωπον γινόμενον «τέρατα» ὀνομάζεσθαι· τὰ δὲ δηλωτικά τινων ἐτέρων παρὰ τὰ γινόμενα «σημεῖα» λέγεσθαι· διόπερ καὶ ἐπὶ τῶν μὴ παραδόξων τὸ ὄνομα τοῦ σημείου εὐρίσκομεν. 13.64.451 Ἡ γοῦν περιτο<μή> σημεῖον λέγεται ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐν τούτοις «Περιτμηθήσεται ὑμῶν πᾶν ἀρσενικόν. Καὶ περιτμηθήσεσθε τὴν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας ὑμῶν, καὶ ἔσται ἐν σημείῳ διαθήκης ἀνὰ μέσον ἐμοῦ καὶ ὑμῶν.» 13.64.452 Οὐδαμοῦ δὲ μόνα τὰ τέρατα ὠνομάσθη, ἐπεὶπερ οὐκ ἔστιν τι παράδοξον γενόμενον ἐν τῇ γραφῇ, ὃ μὴ ἔστι σημεῖον καὶ σύμβολον ἐτέρου παρὰ τὸ αἰσθητῶς γεγενημένον, ὡς εἶπερ ἦν τεράστιόν τι γινόμενον οὐ συμβολικόν ἐτέρου, ἐγγράπτο ἂν τοῦτο τὸ τέρας πεποιηκέναι τὸν Ἰησοῦν, ἢ φέρ' εἰπεῖν Μωσῆα ἢ τινὰ τῶν ἀγίων. 13.64.453 Ὅτε μὲν οὖν διδασκόμεθα ἀπὸ τῆς γραφῆς δεῖν ζητεῖν τὸ οὗ σημεῖόν ἐστιν τὸ γεγενημένον λέγεται· «Τοῦτο δὲ πάλιν δεύτερον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς»· ὅτε δὲ ὁ βασιλικὸς ὀνειδίζεται ὡς οὐκ ἂν πιστεύσων χωρὶς τῆς θέας τῶν παραδόξων, οὐκέτι λέγεται· «Ἐὰν μὴ σημεία ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε»–οὐ γὰρ τὰ σημεία γινόμενα προκαλεῖται ἐπὶ τὸ πιστεῦειν, ἢ σημεία ἐστίν, ἐὰν τύχη τὸ σημεῖον μὴ εἶναι καὶ τέρας–ἀλλὰ «Ἐὰν μὴ σημεία καὶ τέρατα ἴδητε, οὐ μὴ πιστεύσητε» ὑμῶν μὲν πιστευόντων διὰ τὸ παράδοξον, ἡμῶν δὲ πρὸς τούτῳ καὶ διὰ τὸ οὗ ἔστι σημεῖον ἐπιτελούντων αὐτό. 13.64.454 Ζητήσεις δὲ τὸ ἐν ἑβδομηκοστῷ ἑβδόμῳ ψαλμῷ· «Ὡς ἔθετο ἐν Αἰγύπτῳ τὰ σημεία αὐτοῦ, καὶ τὰ τέρατα αὐτοῦ ἐν πεδίῳ Τάνεως», πότερον τῷ ὑποκειμένῳ διαφέρει τὰ «σημεῖα καὶ τέρατα», ἢ τὰ αὐτά, ἢ μὲν σημεία ἐστίν, γέγονεν ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ αὐτῆς τῆς Αἰγύπτου ἀναγομένης ἐπὶ τινὰ νοητά· ἢ δὲ τέρατα «ἐν πεδίῳ Τάνεως» οὔτε τῶν τεράτων, ἢ τέρατα, οὔτε τοῦ πεδίου Τάνεως, ἢ πεδίων Τάνεως, ἀλληγορουμένων. Ἀλλὰ καὶ τὰ τέρατα, ἢ σημεία ἐστίν, δεῖται ἀναγωγῆς, καὶ τὸ πεδίων Τάνεως, ἢ Αἴγυπτος. 13.64.455 Αὐτόθι δὲ καταπαύσωμεν καὶ τὸν τρισκαιδέκατον τόμον, περιέχοντα διήγησιν τῶν μέχρι τῆς ἑβδόμης ἀρχῆθεν ἐπιδημίας τοῦ Ἰησοῦ· πρῶτον μὲν γὰρ ἐν Βηθαβαρᾷ παρὰ τῷ Ἰορδάνῃ βαπτιζόμενος γίνεται· δεύτερον δὲ τῇ Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας ἐπιδημήσας τὸ ὕδωρ οἶνον ποιεῖ· τρίτον εἰς τὴν Καφαρναοὺμ καταβαίνει, καὶ ἀρμόζει γε, ὅπου καταβαίνει, εἶναι τοὺς ἀσθενούντας· τέταρτον εἰς Ἱεροσόλυμα ἀνέρχεται· πέμπτον εἰς τὴν Ἰουδαίαν γῆν συνδιατρίβει τοῖς μαθηταῖς· ἕκτον ἐν τῇ Σαμαρείᾳ παρὰ τῇ πηγῇ τοῦ Ἰακῶβ ἐδίδαξεν, ἃ κατὰ δύναμιν ἐξητάσαμεν· καὶ ἑβδομον ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας δεύτερον γίνεται. Ἐν δὲ τῷ ἕξῃς, θεοῦ διδόντος, διαληψόμεθα περὶ τῶν ἐν τῇ ἑορτῇ τῶν Ἰουδαίων ἐν Ἱεροσολύμοις πεπραγμένων αὐτῷ καὶ εἰρημένων.